Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Země kožešin.

Sepsal

JULIUS VERNE.

Z francouzského přeložil J. H.

Díl první.

Matice lidu ročníku X. číslo 1.

(Běžné číslo 55.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

Hlava I.

Beseda ve Fort-Reliance.

Na večer dne 17. března 1859 ustrojil kapitán Craventy slavnost ve Fort-Reliance.

Nechť slovo slavnost nevzbuzuje ponětí o velkolepé nádherné besedě neb o radovánkách s velikým orchestrem. Beseda kapitána Craventyho byla jednodušší a přece byl kapitán ničeho nešetřil, aby jí dodal všemožného lesku.

Veliká síň v přízemí byla řízením desátníka Joliffa vskutku úplně proměněna. Byly sice ještě viděti dřevěné stěny, skládající se z kmenů jedva otesaných a vodorovně položených, avšak holost jejich zakrývaly čtyry v rohou upevněné anglické vlajky a všeliké ze zbrojnice tvrze přenešené zbraně. Ač dlouhé, hrubé a zčernalé stropnice beze všeho ladu opíraly se o své pilíře, tož houpaly se nicméně na nich dvě visací svítilny, plechovými stínitky opatřené, co korunní svícny, šíříce dostatečné světlo mlhavým vzduchem síně. Okna byla uzká a některá podobala se střílnám. Podlaha, z tlustých fošen se skládající, byla Joliffem za touto příležitostí koštětem pečlivě zametena. Dřevěné lavice do stěn zapuštěné, hrubé kláty, a dva stoly byly veškerým nářadím v síni, za to bylo však přepažení, kterýmž vedly úzké dvéře s jedním křídlem do vedlejšího pokoje, ozdobeno kožešinami způsobem pestrým a neobyčejným. Mohlo se říci,

že je tu veškerá zvířena arktických krajin zastoupena vzorky nejlepších svých kůží. Zrak utkvíval tu váhavě na kožešinách vlků, šedivých a bílých medvědů, vyder, lasic, bobrů, rejsků, pižmovonných hranostajů a virginských psů šedostříbrných.

Nad touto výstavou rozkládal se nápis, jehož písmeny uměle vystříhány byly z papíru — heslo to slavného družstva hudsonbaiského:

„Propelle cutem."

„Věru desátníku Joliffe, vy jste sebe samého překonal," pravil kapitán Craventy svému podřízenému.

„To tuším sám," odvětil desátník, „ale část vaší chvály přisluší paní Joliffové, jež mi ve všem byla pomáhala."

„Je to zručná ženština, desátníku."

„Není jí rovné, kapitáne!"

Uprostřed síně zvedala se náramná kamna, dílem z dřenů, dílem z hlazených kachlíků zbudovaná, jejichž roura ze železného plechu táhla se stropem a zvenčí vypuštěla proudy černého dýmu. Ze žhavých těchto kamen, do nichž voják, zvláště k tomu určený, neustále uhlí přikládal, vyvalil se časem, následkem zpátečního větru, hustý dým do síně a zastřel světlo svítilen, ale tato nepatrná nepohodlnost nevyrušovala v nejmenším hosti ve Fort-Reliance, vždyť kamna zahřívala a tato jejich teplost nebyla tím draze zakoupena, neb venku panovala krutá zima, jež za prudkého větru dvojnásobně dorážela.

Vichřice kolem domu vskutku zuřila. Sníh téměř již v kusy sražený s hlukotem odrážel se o zamrzlé skleněné tabule oken. Prudký průvan, deroucí se skulinami dveří a oken, jevil se mnohdy až zvuky slyšitelnými.

Po té nastalo veliké ticho.

Podobalo se, jako by příroda dechu popadala, načež vichřice s hroznou silou zase se rozpoutala. Bylo cítit, jak budova na svých kolích se otřásá, podlaha praská a trámy stenají.

Avšak hosti Craventyho málo sobě všímali vichřice a i venku byli by se jí tak málo děsili jako bouřliváčky, uprostřed bouře laškující.

Společnost skládala se asi ze sto osob obojího pohlaví a jen dvě ženštiny nenáležely k obvyklému obecenstvu tvrze Fort-Reliance. K tomuto obecenstvu náleželi kapitán Craventy, poručík Jasper Hobson, sergent Long, desátník Joliffe a asi šedesát vojáků a úřadníků družstva hudsonbaiského.

Někteří z nich byli ženati, mezi nimi desátník Joliffe, šťastný manžel čilé a obratné Kanaďaňky, jakýs Mac-Nap, Skot, jenž byl se oženil se Skotkou a John Rae, jenž před nedávnem byl sobě vzal za manželku Indiánku z tamní krajiny.

Veškerá tato společnost bez rozdílu důstojenství, důstojníci, úředníci a vojáci byli dnes častováni kapitánem Craventym.

Musíme podotknouti, že zřízenci družstva nebyli jediní hosté na této besedě. Tvrze v sousedstvu — a v těchto odlehlých krajinách čítá se sousedstvo na sta mil vzdálenosti — byly přijaly pozvání kapitána Craventyho.

Úředníci a jednatelé v značném počtu byli se dostavili se všech stran.

Tak neočekávané zábavy museli ochotně použiti tito poustevníci, tito vyhoštěnci, na polo ztraceni v samotách krajin borealních.

Konečně nebylo též několik náčelníků indiánských zamítlo pozvání jim učiněné. Tito tazemci jsou v neustálém styku se skladišti družstva a

dodávají mu z velké části a to na výměnu kožešiny, s nimiž družstvo vede obchod.

Byli to ponejvíce Chipeways-Indiané, silní, krásně zrostlí mužové, oděni v kožené kabáty a pláště z nádherných kožešin. Obličeje jejich byly poloviční smíšeninou červené a černé barvy. Na hlavách jejich vznášely se chocholy z peří orlího, jež houpaly se při každém pohybu havraních jejich vlasů. Tito náčelníci, počtem asi deset, nebyli s sebou přivedli své manželky, kteréžto ubohé „squaws“ vedou život, jenž rovná se úplně životu otrokyň.

Takové bylo obecenstvo na této besedě.

Z nedostatku orchestru se netančilo, ale hojnost jídla a nápoje nahražovala zjednanou hudbu evropských plesů.

Na stole zvedal se pudding jehlanci podobný, dílo paní Joliffové; byltě to náramný, tupý kužel upravený z mouky a z tuku sobův a turův pižmovonných. Paní Joliffová neustále z něho ukrájela, aniž by však ho bylo ubývalo. Na stole nalezaly se též tak zvané sandvičské topínky prokládané uzeným hovězím masem. Na občerstvenou podával se whisky a gin v malých stříbrných koflících, při čemž slušno hned připomenouti, že uchystán byl punč na ukončení besedy, o níž Indiané ve svých wigwamech dlouho ještě budou mluviti.

Ale dostalo se také chvály o tuto besedu manželům Joliffovým.

Však zasloužili jí také sobě za svou činnost a svou roztomilou ochotnost.

Nemohu více, děkuji, paní Joliffová. Vy jste příliš laskav, desátníku, dovolte, abych sobě pooddechnul.

Tak zněly odpovědi, jichž se šťastnému párečku téměř bez ustání dostávalo.

Avšak desátník a jeho manželka naléhali takovým spůsobem, že i ti, co nejvíce odpírali, konečně byli jim po vůli. I jedlo se neustále a popíjelo se bez přítrže.

Rozprava stávala se vždy hlučnější. Vojáci i úředníci se rozčilovali. Tu mluvilo se o honbě, onde o obchodu. Co tu bylo záměrů pro příští dobu. Veškerá zvířena arktických krajin nebyla by ukojila obraznost smělých lovcův. Mezi tím co hojně podávané likéry mysl Evropanův rozpalovaly, vážní a mlčeliví Indiané, příliš hrdí, aby se nečemu obdivovali, i nechávajíce žvastavé tyto jazyky mluvit, popíjeli v značných douškách ohnivou vodu kapitána Craventyho.

Některých osob, náležících k ostřeze a službě ve Fort-Reliance musíme sobě podrobněji všimnouti, ježto stanou se předmětem tak hrozných okolností, že žádné lidské tušení nemůže to předvídati.

Především slušno zmíniti se o poručíku Jasperu Hobsonovi, jemuž bylo asi čtyrycet roků. Malý a vychrtlý neměl valné tělesné síly, za to mu ale duševní jeho ráznost vypomáhala ze všelikých svízelů a nehod.

Byltě „dítě družstva“. Otec jeho, praporník Hobson, Irčan z Dublína, byl před několika roky zemřel, obývav dlouho s paní Hobsonovou Assiniboine. Zde byl se narodil Jasper Hobson. Zde u paty skalnatých vrchů byl volně strávil své dětství a své mládí.

Přísně vychován praporníkem Hobsonem stal se svou chladnokrevností a svou odvahou mužem, když věkem byl ještě mladíkem.

Jasper Hobson nebyl lovcem alebrž vojákem, rozšafným a výborným důstojníkem.

V bojích, jež družstvo hudsonbaiské muselo svésti v Oregonu se sočivými družstvy, vyznačil se

svou horlivostí a svou srdnatostí i povýšen byl záhy za poručíka. Následkem uznaných svých zásluh byl určen za velitele výpravy na sever. Výprava tato měla za účel, aby proskoumaly se severní krajiny za jezerem velkého medvěda i aby se na rozhranní americké pevniny zřídila tvrz.

Odjezd poručíka Hobsona měl se vykonati v prvních dnech měsíce dubna.

Sergent Long, asi padesátník se zarudlým vousem, byl pravzor vojáka, řádný a letorou svou poslušný znal jen daný sobě rozkaz i nebral žádné sebe podivnější nařízení na přetřes; byltě pravý stroj v uniformě, avšak stroj tak dokonalý, že nikdy neochaboval.

Netrpěl nejnepatrnější porušení kázně a velel, ještoco sergent byl k tomu povolán, avšak neměl v tom žádné záliby. Zkrátka byl to muž k poslušnosti jakoby zrozen. Z takových lidí tvoří se neodolatelná vojska.

Desátníka Joliffa již známe. Za správce domácnosti byl by se líp hodil než za vojáka a to on sám dobře věděl. Proto také rád nazýval se „desátníkem pro podrobnosti“, avšak v těchto podrobnostech byl by se stokráte zamotal, kdyby malá paní Joliffová nebyla jej pevnou rukou vedla.

Z toho následuje, že desátník vlastně byl poslušen své manželky, aniž by se byl chtěl k tomu přiznati.

Cizý živel v obecenstvu besedy byl, jak již praveno, zastoupen dvěma ženštinami, jíž každé bylo asi čtyrycet let.

Jedna z těchto ženštin zasluhovala právem, aby byla vřaděna po bok nejslavnějším cestovatelkám. Jmeno Pavliny Barnettové často bývalo čestně uváděno v schůzích královské společnosti zeměpisné.

Pavlina Barnettová byla na svých cestách podél řeky Bramaputry až k pohoří Tibetskému a neznámými zákoutími Nového Holandska od chobotu labutího až k zálivu Carpentaria osvědčila se vlastnostmi proslavené cestovatelky.

Byla to paní vysokého vzrůstu, po patnácte roků ovdovělá, již náruživost k cestování poháněla zeměmi neznámými. Hlava její, místy již sešedivělá, zračila se skutečnou rázností. Oči její poněkud krátkozraké skrývaly se za stříbrným lorgnonem, jenž posazen byl na dlouhém a rovném nose, jehož pohyblivé chřípě jakoby neustále do dálky těkaly. Chůze její byla arci poněkud mužská a celá její osobnost jevila spíše mravní sílu než půvab.

Byla to Angličanka z hrabství yorkského, jež upotřebila nejznačnější části svého jmění na dobrodružné výpravy. I do odlehlé tvrze Fort-Reliance byla ji zavedla cesta ku proskoumání nových krajin. Její přítomnost v tvrzi pokládala se za pravou událost. Ředitel hudson-baiského družstva byl ji zvláštním přípisem poručil kapitánu Craventy-mu. Týž měl dle obsahu tohoto psaní usnadniti slavné cestovatelce její záměr, aby se mohla odebrati k pobřeží ledného moře.

Veliké to podniknutí!

Kterak mohla ženština odvážiti se tam, kudy tolik pátratelů nemohlo proniknouti, kde jich tolik bylo zahynulo.

Avšak paní Barnettová, jež v tuto chvíli ve Fort-Reliance meškala, nebyla obyčejná ženština.

Podotkněmež, že slavná cestovatelka měla ve své družce Madge-ově více než služku, mělať v ní oddanou zmužilou přítelkyni, jež jen pro ni žila, Skotku to z dávných ještě dob.

Madge-ově bylo o několik let více než její velitelce, asi o pět let; bylať vysoká a silného těla.

Madge-ova tykala Pavlině a Pavlina tykala Madge-ově. Pavlina považovala Madge-ovu jako za starší svou sestru, Madge-ova chovala se k Pavlině jako ku své dceři.

Abychom vše pověděli, podotýkáme, že právě ku poctě Pavliny Barnettové častoval kapitán Craventy své úředníky a Indiany kmene Chipeways. Cestovatelka měla připojiti se k oddělení poručíka Jaspera Hobsona při jeho výskumu severu.

Pakliže kamna v tento památný večer spotřebovala centnýř ulí, tož bylo toho příčinou, že venku panovala zima čtyryadvacet stupňů tlakoměru Fahrenheita a že Fort-Reliance ležel pod 63° 47'' šířky severní.

Hlava II.

Hudson'sbay fur Company.

Kapitán Craventy a paní Pavlina Barnettová vespolek hovořili, sedíce nedaleko kamen, kdežto pozvaní od stolu s jídly k stolu s nápoji sem tam popocházeli.

„Co soudíte o svém poručíku Jasperu Hobsonovi, pane kapitáne?“

„Paní,“ odvětil kapitán, „Jasper Hobson provede vše, seč jest muž. Družstvo svěřilo mu výskum severních svých držebností a zřízení jednatelství co možná poblíže severnímu pobřeží Ameriky a on úkolu svému dostojí.“

„Věřím Vám, kapitáne,“ pravila Pavlina, „ale jaký prospěch pohání družstvo, aby zřídilo tvrz na pobřeží arktického oceánu.“

„Veliký prospěch, paní,“ odvětil kapitán, „a sice dvojí. Rusko nejspíše v době dosti blízké

postoupí své americké držebnosti vládě spojených států.*) Až postoupení toto nastane, stíží se nadmíru obchod družstva k tichému moři, pakliže severozápadní průplaviště Mac Clurem odkryté nestane se potřebnou námořní cestou. To se však teprv osvědčí novými pokusy. Admiralita právě vypravuje loď, jejíž úkol bude, aby ploula podél pobřeží amerického, od úžiny Behringovy až k zálivu korunovačnímu na východních hranicích, kde se má zříditi nová tvrz. Pakliže podniknutí toto se zdaří, stane se toto místo důležitým jednatelstvím, v němž soustředí se veškeren obchod s kožešinami severu. Kdežto totiž doprava kožešin přes území Indianů vymahá značného času a velkých nákladů, mohly by pak parníky za několik dní od nové tvrze k tichému oceanu doraziti. Druhý prospěch je takřka životní záležitostí družstva, neboť tato druhdy kvetoucí obchodní společnost jest nyní v jádře svém ohrožena."

K vůli lepšímu porozumění vypravoval kapitán Craventy v krátkosti dějiny tohoto proslaveného družstva.

„Jestiť známo," pravil, „že od nejdávnějších dob člověk užíval kůže neb kožešin zvířat ku svému oděvu. Obchod s kožešinami sahá tudíž až do šedého starověku. Nádhera v šatstvu vyvinula se v takové míře, že několikráte vydány byly zákony na přepych, aby učinila se přítrž této modě, jež hlavně v kožešinách sobě libovala. Roku 1553 založilo Rusko několik osad ve svých severních stepích a anglické společnosti v brzce následovaly za jeho příkladem. Obchod s kožešinami sobolů, hranostajů, bobrů atd. prostředkovali Samo-

*) Tušení kapitána Craventyho se vskutku od té doby uskutečnilo.

jedi. Za panování Alžběty bylo užívání drahocenných kožešin královským nařízením přísně zakázáno, tak že po několik let týž odbor obchodní ležel úplně ladem.

Dne 2. května 1670 udělena družstvu hudsonbaiskému výsada na obchod s kožešinami. Toto družstvo mělo jistý počet akcionářů v řadách vysoké šlechty, jako vévodu z Yorku, vévodu z Albemarlu, hraběte Shaftesburyho atd. Jmění jeho obnášelo z počátku toliko 8.400 liber šterlinků. Za soupeře mělo soukromé společnosti, jichž francouzští jednatelé, osadníci kanadští, podnikali dobrodružné, ale velmi výnosné výlety. Neohrožení tito lovci, známi pod jmenem „kanadských cestovatelů“ způsobovali vznikajícímu družstvu takovou konkurenci, že trvání jeho bylo opravdově ohroženo.

Ašak dobytí Kanady změnilo tyto nejisté poměry. Tři roky po vzetí Québec-u, roku 1766, poznovu zvelebil se obchod s kožešinami. Angličtí jednatelé byli obeznámeni s obtížemi tohoto druhu obchodu; znalit obyčeje země, zvyky Indianů a spůsob, jejž tito při směnném obchodu zachovávali. Avšak výnos družstva byl dosud takřka nijaký. Kromě toho byli se asi roku 1784 spolčili kupci z Montréalu k vykořistění obchodu s kožešinami a založili mohutné „družstvo severozápadu“, jež v brzce soustředilo všeliké podniky tohoto druhu. Roku 1798 vynesly výpravy nové společnosti náramnou sumu sto dvacet tisíc liber šterlinků, kdežto družstvo hudsonbaiské bylo dosud ve svém trvání ohroženo.

Arci pravda, že toto severozápadní družstvo neděsilo se žádného nemravního prostředku, šlo-li o jeho prospěch. Kořistilo z vlastních svých úředníků, spekulovalo na bídu Indianů, drancujíc je, když je bylo opilo, vzdorovalo zákonu parlamentu,

jenž zakazoval prodej líhových nápojů na území tuzemců. Takto docílili jednatelé tohoto družstva náramné výnosy přese všechnu konkurenci amerických a ruských společností, jež mezitím byly se zřídily, mezi jinými i „amerického družstva“ pro kožešiny, jež založeno roku 1809 vykořisťovalo západ skalnatých pohoří.

Ze všech těchto společností bylo družstvo hudsonbaiské nejvíce ohroženo, až konečně roku 1821 následkem smluv dlouho projednávaných sloučilo se se svým dávným soupeřem, s družstvem severozápadu, od které doby nazývalo se Hudson's bay fur Company.

Za nynější doby nemá toto mocné družstvo žádného jiného soupeře než „americké družstvo v St. Louis pro kožešiny“. Mát četné osady, rozptýlené na prostoře v rozsáhlosti 3,700.000 čtverečních mil. Jeho hlavní jednatelství nalezají se u chobotu Jamesova, u ústí řeky Sewern, v jižní části a poblíže hranic hořejší Kanady, u jezer Athapeskow, Winnipeg, Supérieur, Methye, Buffalo, poblíže řek Colombia, Mackenzie, Saskatchawan, Assinipoil atd. Fort York, jenž panuje řece Nelson, ústící do chobotu hudsonského, tvoří hlavní sídlo družstva, v němž nalezá se hlavní skladiště na kožešiny. Roku 1842 přijalo družstvo za roční náhradu 200.000 franků ruské osady na severu Ameriky. Takto vykořisťuje na vlastní účet rozsáhlé území mezi řekou Mississipi a tichým oceanem. Vyslalo ve všech směrech neohrožené cestovatele, Hearna k moři polárním, jenž odkryl roku 1770 Coppernicii, Franklína od r. 1819 do r. 1822 přes 5550 mil amerického pomoří, Mackenzie-a, jenž odkryv řeku, již dal své jmeno, dorazil až k pobřeží tichého oceanu pod 52° 24′ severní šířky. Od r. 1833 až do r. 1834 rozeslalo družstvo ná-

slední množství kůží a kožešin do Evropy, z čehož důkladně vychází na jevo dosah jeho obchodův:

Bobrů	1.074
tuleňů a mladých bobrů	92.228
krys pižmovonných	694.092
jezevců	1.069
medvědů	7.451
hranostajů	491
mořských krkavcův	5.296
lišek	9.937
rysů	14.255
kun	64.490
tchořů	25.100
vyder	22.303
mývalů severních	713
labutí	7.918
vlků	8.484
rosomáků	1.571

Takový obchod byl by měl družstvu zabezpečiti veleznačný výnos, avšak bohužel nebyly tyto cifry stálé a asi od dvaceti roků stále na nich ubývalo.“

Příčinu tohoto úbytku vysvětloval nyní kapitán Craventy paní Barnettové.

„Až do roku 1837, paní,“ pravil kapitán, „mohly se poměry družstva nazývati kvetoucími. V tomto roce byl se vývoz kožešin zvelebil až na počet 2,358.000 kusů. V nynější chvíli však sotva polovici tohoto obnosu dosahuje. Příčiny toho jsou na snadě. Zvěř byla stíhána a pobíjena beze vší obezřelosti. Nešetřilo se mláďat ani březích samic. Následkem toho počet zvířat kožešiny poskytujících zřídnul. Cena kůží tudíž stoupá a to právě v době, kde kožešiny jsou velmi hledány. Následkem toho lovci pozbývají chuti k honbě a jen odvážní a neumorní vnikají nyní až k hranicím

americké pevniny a ještě velká část zvěře utekla se až za kruh polární, je pochopitelno, proč družstvo střed své činnosti posunulo více na sever a to tím více, an před dvěma roky parlament anglický honební území družstva nemálo obmezil.“

„A co byla příčina tohoto obmezení,“ tázala se paní Barnettová.

„Velmi důležitá národohospodářská příčina,“ odvětil kapitán. „Úkol družstva patrně nečelil k šíření vzdělanosti. Ve vlastním prospěchu udržovalo pustotu na svých rozsáhlých držebnostech. Každý pokus o zúrodnění, jež by srstnatá zvířata bylo zaplašilo, neúprosně byl družstvem potlačen. Jeho monopol jest nepřítel všeliké orby. Všechny záležitosti průmyslu družstva odporující byly jeho správní radou zapuzeny. Toto absolutistické a z nejednoho hlediště nemravné panování zavdalo podnět k opatřením parlamentu a roku 1857 rozhodla komise státním sekretářem pro osady jmenovaná, že mají se ku Kanadě připojiti veškerá území k zúrodnění vhodná, jako území podél červené řeky, okresy v poříčí Saskatchawanu a že družstvu má se ponechati toliko ona část území, jež civilisaci neposkytuje nijaké budoucnosti. Následního roku ztratilo družstvo západní svah skalnatého pohoří, jež nyní nalezá se přímo pod státním úřadem pro osady a právomocnosti družstva hudsonbaiského byl odňat. A proto družstvo, nechtějíc zříci se svého obchodu s kožešinami, chce pokusiti se o vykořistění jedva známých krajin severu a vyhledati prostředků, jakby krajiny tyto s tichým oceanem mohly býti spojeny.“

Kapitán Craventy, jenž byl hovorný, byl by snad dále vypravoval, kdyby jej nebyl v hovoru přerušil desátník Joliffe, ohlásiv, že se bude podávati punč.

Několik minut po té kolovaly sklenice naplněné punčem mezi hostmi, již nenechali se dvakráte pobízet.

„Hurrah, hurrah, paní Pavlině Barnettové, hurrah našemu kapitánovi!“

Uprostřed tohoto jásotu ozval se zvenčí pokřik. Společnost okamžitě umlkla.

„Sergent Long,“ pravil kapitán, „podívejte se, co se venku děje!“

Na týž rozkaz svého velitele sergent, nedopiv ze sklenice, opustil síň.

Hlava III.

Rozmrzlý učenec.

Sergent Long, octnuv se v těsné chodbě ze síně vedoucí, zaslechl, kterak volání vždy více se rozlehá. Kdosi klepal prudce na vrata, jimiž vcházelo se do dvora tvrze, chráněného vysokými dřevěnými zdmi. Sergent vyrazil dvířka chodby, jež vedly do dvora. Sníh na stopu zvýší pokrýval zemi. Sergent až po kolena do bílé spousty zapadaje, chumelicí oslepen a krutou zimou se otřásaje, kráčel napříč přes dvůr a ubíral se k vratům.

„Ký ďas v této době ještě přichází,“ zamumlal sergent Long a spustil těžkou závoru vrat.

„Otevřte pak přece, otevřte!“ volalo se zvenčí.

Konečně otevřela se vrata do vnitř a sáně se zápřeží šesti psů, povalivše sergenta na polo do sněhu, jak blesk vjely do dvora. Málem byl by statný sergent býval přejet.

Avšak, vzchopiv se, bez reptání zavřel vrata a odměřeným vojenským krokem ubíral se k hlavní budově.

Kapitán Craventy, poručík Jasper Hobson a desátník Joliffe, vzdorujíce hrozné zimě, stáli již před budovou, pohlížejíce na zasněžené sáně, jež před nimi se byly zastavily.

Muž v kožichy všecek zaobalený vystoupil ze saní.

„Je tu Fort-Reliance a kde je tu kapitán Craventy," tázal se cizí muž.

„Jste na místě a já jsem kapitán Craventy. Kdo jste ale vy?"

„Kurýr družstva?"

„Sám?"

„Nikoli, vezu cestovatele, jenž chce vidět měsíc."

Kapitán Craventy při této odpovědi měl za to, že stojí před ním pomatenec, avšak nezbylo mu času, aby o tom rozvažoval. Kurýr vytáhl ze saní jakýs pytel zasněžený a pravil: „Zde je můj cestovatel."

„A kdo je to?"

„Hvězdář Tomáš Black."

„Ale vždyť je zmrzlý."

„Však on zas rozmrzne."

Sergent, desátník a kurýr odnesli Tomáše Blacka do světnice v prvním patře, kdež bylo zcela snesitelné teplo. Položili jej na postel a kapitán uchopil se jeho ruky.

Ruka byla skutečně zmrzla. Rozbalili pokrývky a pláště kožešinami podšité, do nichž Tomáš Black jak do balíku byl zašněrován i spatřili pod touto obálkou as padesátiletého, malého, zavalitého muže s prošedivělými vlasy, a s naježenými vousy, jehož oči byly uzavřeny, a rty jakoby k sobě sklíženy. Muž týž nedýchal aneb dýchal jen tak slabě, že by dech jeho ani zrcadlo nebyl zkalil. Joliffe jej svléknul a stále jej obrácel neustále říkaje:

„Nuže, pane, což se nezpamatujete?“

Avšak oslovený podobal se již jen mrtvole. Joliffe chtěje mu navrátiti životní teplotu nevěděl již jiného prostředku, než aby patienta ponořil do horkého punče.

Na štěstí pro Tomáše Blacka připadnul poručík Jasper Hobson na jinou myšlenku.

„Sergent Long,“ rozkázal, „přineste několik přehrstí sněhu.“

Ve dvoře Fort-Reliance nebyl na sněhu nedostatek. Mezi tím co sergent šel pro sníh, svlékal Joliffe hvězdáře zúplna. Tělo nešťastníka bylo bílými skvrnami pokryto i byl nejvyšší čas, aby krev do těchto míst se vrátila. Toť mělo docíliti se silným natíráním pomocí sněhu.

Sergent Long se vrátil. On a Joliffe natírali Tomáše Blacka spůsobem, že se to podobalo spíše tření hřebílkem než lidskou rukou.

Mezi tím žvatlavý Joliffe bez přítrže cestovatele oslovoval, ale týž byl neustále němý a skorem celé půl hodiny neprojevil ani známky života.

Již o tom pochybovali, že cestovatel oživne, an ubožák znáhla sobě povzdechnul.

„Je živ, zotavuje se,“ zvolal Jasper Hobson.

Ještě třením povrch těla byl otepřen, nesmělo se i na vnitřní ústrojí těla zapomenouti. Desátník Joliffe přinesl rychle několik sklenic s punčem.

Cestovateli to patrně ulehčilo, tváře jeho zase se červenaly a oči se otevřely.

Tomáš Black, zase do přikrývek zaobalen, napolo se zpřímil a tázal se slabým dosud hlasem:

„Fort-Reliance?“

„Jste v něm!“ odvětil kapitán.

„A kapitán Craventy?“

„Stojí před vámi a vítá vás. Avšak co vás sem přivádí?“

„Chce vidět měsíc,“ vskočil do řeči kurýr.

Odpověď tato patrně Tomáše Blacka uspokojila, neb pokývnul hlavou a po té se tázal:

„Poručík Hobson?“

„Stojí též před vámi,“ odvětil poručík.

„Tedy jste dosud neodjel?“

„Ještě ne, pane!“

„Totě dobře, pane,“ pravil Tomáš Black. „Děkuji vám za vaši ochotu, pánové, prozatím mi jen třeba, abych se do rána vyspal.“

Kapitán a jeho průvodčí se odstranili. Půl hodiny po té byla slavnost skončena a hosti rozešli se do přikázaných bytů, dílem v tvrzi samé dílem v budovách kolem tvrze nedaleko ležících.

Příštího dne byl Tomáš Black značně zotaven. Silné ústrojí jeho těla bylo kruté zimě odolalo. Jiný byl by nerozmrznul — ale on nebyl právě jako jiní.

Avšak kdo byl týž hvězdář a odkud přicházel? Co značila odpověď kurýra, že hvězdář chce vidět měsíc, jako by ho nebylo všude viděti.

Takové otázky kladl sobě kapitán Craventy, ale příštího dne po rozpravě se svým novým hostem nebylo mu již nic nejasno.

Tomáš Black byl vskutku hvězdářem na hvězdárně v Greenwichu. Tomáš Black vynikající více bystrostí ducha, než teoretickými vědomostmi byl po dvacet let své činnosti na hvězdárně vědě hvězdářské vykonal veliké služby. V životě soukromém nebyl takřka k ničemu a byl živ více na obloze než na zemi. Rozprávka nebyla s ním možná, nemluvilo-li se o hvězdách. Byl to muž, jenž měl tráviti život v dalekohledu. Ale jakmile jal se skoumat, byl skoumatelem nemajícím soupeře v celém světě.

Šlo-li o zvláštní podrobné skoumání neb o důkladné vyměřování, obráceli se vždy na Tomáše Blacka, jenž měl „znamenitou zručnost oka“.

Není tudíž divu, že hvězdář z Greenwichu byl vyhlídnut, aby vykonal nové pozorování, jež pro vědu hvězdářskou mělo největší důležitost.

Jesti známo, že při úplném zatmění na slunci měsíc je obklopen zářícím vínkem. Či je vínek týž v skutečnosti aneb je to jen zjev lámání se paprsků slunečních kolkolem měsíce? Dosud není na tuto otázku dána odpověď.

Od roku 1706 byli hvězdáři vědecky popsali tuto zářící „auréolu“. Loaville a Halley skoumali s největší důkladností týž vínek při úplném zatmění na slunci roku 1715, Maraldi r. 1724, Antonio z Ulloy r. 1778, Bouditch a Ferrer r. 1806, avšak jejich theorie přímo sobě odporující, nic určitého nevysvětlily. Za příležitostí úplného zatmění na slunci r. 1842 hleděli učenci všech národů, Airy, Arago, Peytal, Laugier, Mauvais, Otto Struve, Petit, Baily atd. odkryti původ tohoto zjevu, avšak přes všechno důkladné pozorování, praví Arago, rozšířila neshoda v pozorování na rozličných místech cvičenými hvězdáři za téhož zatmění na slunci konaném v této záležitosti takovou temnotu, že je dosud nemožno dospěti k jistému usudku o příčině tohoto zjevu. Od té doby byla i jiná zatmění na slunci skoumána, ale pozorování nemělo taktéž uspokojujících výsledků. Avšak záležitost tato stále poutala vědu hvězdářskou i musela býti stůj co stůj rozřešena. Nová příležitost se naskytovala k proskoumání tohoto zářícího vínku. Nové úplné zatmění na slunci viditelné na nejzazším severu Ameriky, ve Španělích a na severu Afriky nastávalo dne 18. července roku 1860. Byloť ujednáno mezi hvězdáři

rozličných zemí, že pozorování bude zároveň konáno na rozličných místech, kde úplné zatmění na slunci bude viditelné.

Tomáš Black byl ustanoven, aby toto zatmění pozoroval v severní části Ameriky.

Možno sobě pomysliti, že Tomáš Black dychtivě užil příležitosti, jež k proskoumání zářícího vínku se mu naskytovala. Zároveň měl seč bude seznati povahu začervenalých vyvýšenin, jež na rozličných místech obvodu hvězdnatého sě objevují. Kdyby se hvězdáři z Greenwichu podařilo nezvratným spůsobem tuto záležitost rozřešiti, měl by zajisté nárok na chválu celé učené Evropy.

Tomáš Black chystal se tudíž na cestu a obdržel doporučující listy na všechny hlavní jednatele hudsonbaiského družstva.

V krátkosti měla se právě konati výprava do severních krajin Ameriky, aby se tam zřídilo nové jednatelství. Toť byla příležitost, jíž muselo se užíti. Tomáš Black odjel tudíž, přeplavil se atlantickým oceánem, přistál do New-Yorku, dorazil přes americká jezera až k osadám na červené řece; odtud pak ode tvrze ku tvrzi na rychlých sáních za průvodu kuryra družstva, vzdoruje všem nebezpečím zimního počasí a krutých mrazů, dne 17. března do Fort-Reliance za okolností již známých.

Toť bylo vysvětlení, jež hvězdář kapitánu Craventymu dal.

„Ale pane Blacku,“ pravil Craventy, „proč tak pospícháte, když zatmění na slunci nastane teprv příštího roku, totiž r. 1860.“

„Slyšel jsem,“ pravil hvězdář, „že družstvo chystá výpravu do krajin za sedmdesátým stupněm severní šířky a tu nechtěl jsem odjezd poručíka Hobsona zmeškati.“

Kapitán Craventy ujistil hvězdáře, že může ve všem na něho se spolehati a že je ve Fort-Reliance srdečně vítán.

Hlava IV.

Jednatelství.

Jezero otročí je jedno z nejrozsáhlejších, jež v krajině za jednašedesátým stupněm severní šířky se rozkládá. Jesti dvě stě padesát mil dlouhé a padesát mil široké a leží pod 61° 25′ severní šířky a 114° západní délky. Položení tohoto jezera u prostřed honebních území druhdy srstnatými zvířaty téměř přeplněných, bylo vždy pozornost družstva poutalo. Četné vody ústí do jezera aneb berou v něm svůj původ, jako řeka Mackenzie, Foin, Atapeskow atd. Na jeho březích zřízeny byly některé důležité tvrze, Fort-Providence na severu, Fort-Resolution na jihu. Fort-Reliance leží na nejzazším severovýchodním konci jezera. Jezero otročí je takřka poseto ostrůvky, sto až dvě stě stop vysokými, jichž žula a rula na několika místech vyčnívá.

Na severním břehu zvedají se husté lesíky, jež hraničí s onou pustou částí pevniny, jež právem „zakletá země“ přezděna jest. Naproti tomu je krajina na jihu skládající se z vápence rovinou beze všech pahorků a vyvýšenin. Zde táhne se hranice, již téměř nikdy nepřekročí velicí přežvykovači polární Ameriky, bůvolové a tuři pižmovonní, jichž maso je skoro výhradní potravou kanadských a tuzemských lovců.

Stromoví na severu tvoří překrásné lesy. Tvrz Fort-Reliance byla tudíž za doby letní ob-

klopena mohutným zelením, na němž oko po dlouhé kruté zimě okřálo. Lesy skládaly se hlavně z topolů, smrků a bříz a na ostrůvkách jezera rostly překrásné vrby. Zvěře byla hojnost i za špatného počasí. Vody jezera byly velmi rybnaty. O stravu nemuseli tudíž obyvatelé Fort-Reliance se příliš namáhati a pakliže se na zimu jako lišky, medvědi a jiná srstnatá zvířata oděli, mohli snadno krutosti tohoto podnebí odolati.

Řečená tvrz skládala se z dřevěného domu o jednom patře a přízemí, jenž sloužil za obydlí veliteli a jeho důstojníkům. Kolem domu nalezaly se obydlí vojáků, skladiště družstva a písárny, v nichž obchody se vykonávaly. Kaplička, jíž scházel toliko kněz, a prachárna doplňovaly celek budov této tvrze. Vše bylo ohraženo kolím dvacet stop vysokým a tvořilo čtverhran, jejž hájily ve čtyrech rozích malé bašty se střechami ostře vybíhajícími.

Tvrz byla tudíž proti přepadení dostatečně chráněna, kterážto opatrnost arci byla druhdy nutna, kdy Indiané za nezávislost svého území byli bojovali a kdy o držení a vykořistění těchto na kožešiny bohatých krajin s jednateli a vojáky konkurujících společností vedl se spor.

Na celém svém území čítalo hudsonbaiské družtsvo dříve as 1000 zřízenců a vojáků. Nad jeho úřadníky a vojáky přislušela mu úplná moc ba i moc nad životem a smrtí. Představení jednatelství upravovali platy dle libosti a ustanovovali kupní cenu potravních zásob jakož i kožešin. Následkem této soustavy nepodrobené nijakému dozoru docílili představení nezřídka zisku dvou až tři set procent. Za prvních dob byla při koupi a prodeji bobrová kůže měřítkem ceny, časem ale

staly se bobrové kůže tak vzácnými, že za měřítko ceny brána kůže pižmoňů.

Přijde-li Indian do tvrze, obdrží od jednatele tolik dřevěných známek, kolik kůží přinese, a za tyto marky vymění pak sobě ty které výrobky.

Ješto družstvo libovolně určuje cenu předmětů, jež kupuje a prodává, dociluje arci při této soustavě značný zisk.

Takové zvyky panovaly v rozličných jednatelstvích a tudíž také ve Fort-Reliance.

Pavlina Barnettová mohla je seznat po dobu svého tamního pobytu, jenž se protáhnul až do 16. dubna.

Cestovatelka a poručík Hobson často rozprávěli o nastávající cestě a byli o tom sjednoceni, že žádná překážka je neodstraší. Tomáš Black mluvil jen tehda, když se to týkalo zvláštního jeho poslání, ale pak mluvil s takovou horlivostí, že i paní Barnettová zaujala se pro rozřešení této vědecké hádanky.

Přípravy k odjezdu mohly teprv uprostřed března začíti a měsíc uplynul, než byly ukončeny, což nebylo divu, ješto se vše, jako potraviny, šatstvo, nástroje, náčiní, zbraně a střelivo musely s sebou vzíti.

Tlupa, jíž velel poručík Jasper Hobson, měla sestávati z důstojníka, dvou poddůstojníků a desíti vojínů, z nichž tři ženatí své manželky s sebou vzali. Kapitán Craventy byl z mužstva svého vybral nejráznější a nejodhodlanější. Byliť to poručík Jasper Hobson, sergent Long, desátník Joliffe, vojínové Petersen, Belcher, Rae, Marbre, Garry, Pond, Mac Nap, Sabine, Hope a Kellet. K těmto družily se manželky Rae-ová, Joliffová, Mac Napová a cizinci v tvrzi: Pavlína Barnettová, Madge-ova a Tomáš Black. Těchto devatenáct

osob mělo se přepraviti několik set mil přes pusté a málo známé území.

Za příčinou této výpravy byli jednatelé družstva vše potřebné do Fort-Reliance dopravili. Dvanáctero saní, z nichž každé taženy byly šesti po páru zapřaženými psy, kteří až patnácte mil za hodinu uraziti dovedou, bylo k odjezdu připraveno. Sáně tyto skládaly se z lehkých planěk příčkami pevně spojených a z předu nalezal se kus dřeva nahoru ohnutého, podobného brusli, jímž sníh se rozrýval tak, že sáně hluboko nezapadaly.

Oděv cestovatelů byl shotoven ze sobích kůží podšitých tlustými kožešinami. Kromě toho měl každý s sebou vlněný šat, aby byl opatřen pro případ rychlé změny počasí, jež v oněch krajinách nastává. Každý, důstojník a voják, muž neb ženština, měl za obuv lehké boty z kůže tulení, jež naprosto nepromokvají. Na jejich podešve mohly se přidělati sněhové střevíce tři až čtyry stopy dlouhé, nástroje to, jež i na nejkypřejším sněhu nesou tíží člověka a rychlé pohybování, podobné běhu po ledě na bruslích, umožňují. Kromě toho měl každý pás z daňčí kůže a na hlavě beranici.

Mimo dostatečné střelivo vzal poručík Hobson s sebou družstvem poskytnuté ručnice, bambitky a šavle, pak sekery, pily a jiné tesařské náčiní, a konečně vše, co k zařízení jednatelství je zapotřebí, zejmena též kaučukový člun, jenž v případě potřeby se nadme.

Stran stravování bylo možno spolehnouti se na lovce výpravy. Mezi vojáky byli obratní myslivci a na zážívných sobích nebyl v těchto krajinách nedůstatek. Kromě toho vezla se s sebou zásoba potravin. Byloť to maso z turů pižmovonných, z losů a daňků, maso nasolené a po způsobu indianském upravené, usušené totiž a na

prášek semleté maso, jež i v nejmenší dávce živné své částky udržuje a ani vařeno býti nemusí.

Z líhovin vzal poručík Hobson s sebou několik sedmdesátiliberních soudků kořalky a whisky, s čímž však šetrně zacházeti hodlal, ješto líhoviny za velké zimy jsou člověku nebezpečny.

Kromě toho bylo mu družstvo opatřilo lékárničku a hojnost citronové šťávy a rozličných prášků, jež ku vyhojení neb ku zabránění kurdějových chorob slouží.

Veškeří účastníci výpravy byli dobrosrdeční, stateční a neohrožení lidé, již trampoty výpravy k lednému moři, v níž bez nucení se účastnili, snadněji snésti mohli.

Po dobu pobytu na hranicích americké pevniny byl jim dvojnásobný plat pro týž případ zabezpečen, že se dostanou až za sedmdesátý stupeň severní šířky.

Pro paní Barnettovou a věrnou její Madgeovu byly zařízeny pohodlnější sáně. Hvězdáře Blacka a jeho nepříliš četné vědecké nástroje měly vésti tytéž sáně, na nichž byl se dostal do Fort-Reliance. Tomáš Black spolehal se pevně na to, že věrní jeho psi nenechají ho na holičkách.

Rozumí se samo sebou, že nebylo zapomenuto též na píci pro zápřež z dvaasedmdesáti psů sestávající, kteroužto píci lovci výpravyi po cestě měli obstarávat.

Celá organisace malé společnosti byla poručíkem Hobsonem s vzornou horlivostí řízena. Hrd na své poslání a nadšen pro svůj výkon nechtěl nic zanedbat, co by úspěch mohlo zabezpečiti. Desátník Joliffe, ač neustále zaměstnán, přece mnoho nesvedl, avšak přítomnost jeho manželky byla výpravě velmi užitečná.

Netřeba podotýkati, že kapitán Craventy ni-

čeho neopomenul, co by zdaru výpravy přispělo, ještě z instrukcí družstvem mu daných věděl, jaká důležitost této výpravě se přikládá. Vše, co lidská obezřelost může, bylo učiněno k vytknutému účelu.

Ale zdali příroda nespůsobí nepřekonatelné překážky? Toť arci nikdo nemohl předvídat.

Hlava V.

Fort-Reliance a Fort-Entreprise.

První krásné dny byly nastaly. Příroda probouzela se ze svého dlouhého spánku po nekonečné zimní noci a probouzela se s úsměvem. Účinek tohoto návratu k novému životu jest uprostřed těchto nejsevernějších krajin patrnější než kdekoli jinde na zeměkouli.

Avšak roztávání nebylo úplné a chladná povětrnost za doby noční udržovalo v tuhosti sníh na povrchu planin, což ostatně pro jízdu na saních bylo příznivou okolností, jíž poručík Jasper Hobson hodlal použiti.

Led na jezeře nebyl ještě prolomen.

Dne 16. dubna z rána byl poručík Jasper Hobson se svým oddělením k odjezdu uchystán. Cesta celou touto již známou částí krajiny, rozkládající se od jezera otročího až k jezeru velkého medvěda, a ležící za kruhem polárním, mohla se již napřed naznačiti. Jasper Hobson měl především odebrati se do Fort-Confidence, jež leží na nejsevernějším konci tohoto jezera. Zcela spůsobilou stanicí pro zaopatření čerstvých potravních zásob byla tvrz Fort-Entreprise, zbudována dvě

stě mil na severozápadě, na pobřeží malého jezera Sunre.

Jasper Hobson spolehal se, že, vykoná-li patnácte mil denně, v prvních dnech května tam dorazí. Od tamtud měla výprava nejkratší cestou doraziti k pobřeží americkému a dále pak odebrati se na mys Bathurst. Bylo ujednáno, že po roce kapitán Craventy vyšle průvod se zásobou potravin na mys Bathurst a že poručík Hobson vyšle tomuto průvodu vstříc několik mužů, již by jej dovedli k místu, kde nová tvrz bude zřízena. Tímto spůsobem byla budoucnost nového jednatelství zabezpečena vůči všem nehodám a poručík i jeho soudruzi, tito dobrovolní vypovězenci, setrvali by přece v jakýchsi stycích se svými bližními.

Z rána dne 16. dubna čekaly sáně se zápřeží před vraty tvrze na cestovatele. Kapitán Craventy shromáždiv mužstvo výpravy oslovil je několika srdečnými slovy, doporučuje jim především svornost a zachovávání kázně vůči nastávajícím nebezpečenstvím. Hlučné volání „Hurrah“ provázelo řeč kapitánovu. Po té nastalo krátké loučení se a každý zasednul do saní, jež mu byly vykázány.

Jasper Hobson a sergent Long nalezali se v čele průvodu. Za nimi následovaly Pavlina Barnettová a Madge-ova, jež obratně vládnula dlouhým eskimáckým bičem. Tomáš Black a voják Kanaďan Pétersen nalezali se v třetích saních. V ostatních saních umístěni byli vojáci a jejich ženy. Desátník Joliffe a jeho manželka uzavírali průvod. Podle nařízení poručíka Jaspera Hobsona měly sáně setrvati v naznačeném pořádku.

Z Fort-Reliance dal se Jasper Hobson směrem severozápadním. Především bylo třeba přepraviti se po široké řece, jež spojuje otročí jezero s jezerem Wolmsley-ským. Řeka silně dosud zamrzlá

nelišila se pranic od náramné bílé planiny a sáně uháněly tryskem přes týž stvrdlý podklad. Povětrnost byla krásná, ale ještě velmi studená. Slunce jen nepatrně nad obzor vystupující vydávalo posud více světla než tepla. Ješto nebylo žádného větru, byla zima snesitelna.

„Jde to dobře," pravil Jasper Hobson sergentovi, „jízda výborně začíná. Co soudíte o tom, sergente Longu?"

„Totéž, pane poručíku," odvětil Long, jenž nedovedl jinak mysliti, než jeho představený.

„Máte též za to, abychom co možna nejdále na sever vnikli?" pokračoval Jasper Hobson.

„Račte jen poroučeti, pane poručíku."

„Vím, že stačí dáti vám rozkaz, aby byl proveden. Ah! sergente Longu, jsem jist, že kdybych vám dal rozkaz, jejž nelze provésti —"

„Není rozkazu, jenž by nemohl býti proveden."

Mezi touto rozmluvou byli se též Pavlina Barnettová a Madge-ova daly do hovoru. Průvod měl již za sebou pahorky, jež severní břeh otročího jezera činí nerovným. Nekonečná planina rozkládala se před zrakoma cestujících. Ptactvo v nevelkém počtu oživovalo nicméně svým zpěvem a svým letem ohromnou pustinu. Byloť tu pozorovati některá hejna labutí, táhnoucích na sever, jež však byly jen viditelny, když měly šedý vzduch za pozadí neb na zemi nebylo by je i nejbystřejší oko rozeznalo.

„Jaká úchvatná krajina!" pravila Pavlina Barnettová. „Jaký to rozdíl mezi těmito lednými krajinami a zelenými rovinami Australie! Pamatuješ se dobře, Madge-ova, na břehy zátoky Carpentarie, kde na nebi nebylo obláčku?"

„Milá dcero," odvětila Madge-ova, nemám tvého daru paměti —"

„Jak, Madge-ova,“ zvolala Barnettová, „tys zapomněla na tropické vedro Indie a Australie? Ty nepamatuješ na muka, když na poušti nedostávalo se nám vody a když ani noci útrapám našim neposkytly úlevy?“

„Nepamatuji se, Pavlino,“ odvětila Madge-ova, zaobalujíc se těsněji do svých přikrývek. „Jak bych mohla na to se pamatovati nyní, kde potřebuji jen ruku vystrčiti, abych přehrstí sněhu nabrala. Ty mluvíš o vedru, kdy mrzneme pod tlustými medvědími kožešinami. Ne, milá dcero, neříkej, že jsem sobě někdy stěžovala na vedro, jáť bych to nyní tobě nevěřila.“

Pavlina Barnettová nemohla zdržeti se úsměvu.

„Je ti tedy velmi zima, milá Madge-ova,“ tázala se Pavlina.

„Zajisté,“ odvětila Madge-ova, „ale podnebí toto musí býti zdravé, a mám za to, že na tomto konci Ameriky dobře se mi povede. Jest to věru krásná země.“

„Ano, Madge-ova, překrásná země, ale dosud jsi málo z ní viděla. Avšak až zažiješ zimu se severní září, s dlouhou šestiměsíční její nocí, pak pochopíš, kterak dílo stvořitele je vždy a všude dokonalé.“

Tak mluvila Pavlina Barnettová, uchvácena svou živou obrazností.

Avšak střízlivá Madge-ova netajila sobě ni nebezpečenství výpravy do krajin arktických, ni svízelů přezimování ve vzdálí ne celých třiceti stupňů od severní točny.

Vždyť v skutku i nejsilnější byli podlehli duševním a tělesným útrapám tohoto podnebí.

Poslání poručíka Jaspera Hobsona arci nečelilo k tomu, aby proniknul až k samé točně, a Jasper Hobson neměl také v úmyslu, aby překro-

čil sedmdesátý stupeň severní šířky. Avšak nesmíme zapomenouti, že Franklín a jeho nešťastní soudruzi zemřeli, usmrceni hladem a žizní, když nebyli ještě překročili osmašedesátý stupeň severní šířky.

V saních, v nichž zasedali Joliffe a jeho manželka, mluvilo se o zcela jiných věcech. Desátník, pokropiv nejspíše poněkud příliš loučení se při odjezdu, odmlouval dnes mimo obyčej své ženušce.

„Neboj se, milá ženuško! Vezmi mne ďas, nedovedu-li říditi tuto psí zápřež.“

„Nepopírám tvou obratnost,“ odvětila Joliffová, „ale viz, že jsme již v čele průvodu a slyším poručíka Hobsona, jak křičí, abys seřadil se na své místo v zadu.“

„Nech jej křičet, Joliffová, nech jej křičet.“

„Dej pozor, Joliffe,“ opětovala jeho manželka. „Ne tak rychle, jde to s kopce.“

„Co ti napadá, ujišťuji tě, že to jde do kopce. Podívej se, jak psi sotva sáně táhnou.“

Avšak v skutku psi nikterak netáhli. Svah půdy byl naopak velmi očividný. Saně letěly se záchvatnou rychlostí a Joliffe byl již průvod daleko předhonil. Oba manželé byli notně otřásáni a v pravo a v levo a na sebe vespolek pohazováni, ale desátník nedbal ani napomínaní své manželky ani volání poručíka Hobsona.

Týž nahlížeje nebezpečenství této divoké jízdy popohnal vlastní zápřež, aby pošetilce dohonil a za ním následovala celá karavana s toutéž prudkostí.

Ale desátník tím více uháněl, rychlost jízdy jej opojovala, křičel a mával svým dlouhým bičem, jako dokonalý jezdec o závod.

Ale desátník Joliffe náhodou jím nebyl.

Psi náhle uhnuli stranou, sáně se převrhly a páreček kutálel se ve sněhu, jenž na štěstí ležel

dosti vysoko, takže manželé nepřisli k nijakému úrazu. Ale jaká to hanba pro desátníka! Kterak to pohlížel na svou ženušku! A ty výčitky poručíka Hobsona!

Saně upraveny jsou zase do pořádku, avšak rozhodnuto, že od nynějška právem říditi je bude paní Joliffová. Zahanbený desátník musel se podrobiti a za krátko ubíral se průvod dále.

Následujících čtrnácte dní nepřihodila se nijaká nehoda. Povětrnost byla stále příjemná a 1. května dorazila výprava do tvrze Fort-Entreprise.

Hlava VI.

Souboj Wapiti-ův.

Výprava byla od svého odjezdu z Fort-Reliance urazila cestu dvou set mil. Cestovatelé, již používajíce dlouhého soumraku ve dne v noci vytrvali na svých saních zápřeží v největší rychlosti unášených, byli nad míru unaveni, octnuvše se na březích jezera Sunre, u něhož leží tvrz Fort-Entreprise.

Tvrz tato, teprv před několika roky družstvem hudsonbaiským zřízená, byla v skutku pouhou zásobárnou, nemající jinaké důležitosti. Sloužila hlavně za stanici oddělením, jež provázela zásilky kožešin od jezera velkého medvěda, ležícího od tvrze asi tři sta mil na severozápadě. As dvanácte vojáků ostříhalo tvrz, jež sestávala toliko z jednoho dřevěného domu plaňkami ohraženého. Ale jakkoli toto bydliště neposkytovalo velikého pohodlí, tož soudruzi poručíka Hobsona s radostí tu hledali útulku a po dva dni tu sobě od prvních trampot své cesty odpočinuli.

Polární jaro jevilo na tomto místě již svůj skromný vliv. Sníh ponenáhla roztával a noci nebyly již dosti chladny, aby zase ztuhnul. Slaboučký mech a hubené trávy zde onde se zelenaly a téměř bezbarvé květinky objevovaly své zvlhlé květy mezi oblázky.

Pavlina Barnettová a Jasper Hobson použili svých prázdných chvil k návštěvám pobřeží malého jezera. Oba obdivovali se přírodě s nadšením. Povrch jezera Snure byl dosud ledem pokryt. Několik sřícených ledních hor trčelo z tuhého povrchu, bylyť to útvary nadmíru zajímavé, zejmena když světlo, lámajíc se o jejich hrany, rozmanitými barvami je obkládalo.

„Toť věru výjev překrásný, pane Hobsone," zvolala paní Pavlina Barnettová. „Ale vám je bezpochyby výjev týž již lhostejný?"

„Nikoli," odvětil poručík. „Ačkoli jsem v krajinách těchto zrozen a dětství i mládí své v nich jsem strávil, tož jsem dosud jejími krásami se nepřesytil. Avšak jeli vaše nadšení tak veliké nyní, kdy slunce vrhá svou záři na tuto krajinu, jak mnohem větší bude, až spatříte tato území uprostřed velikých zimních mrazů. Věřte mi, paní, že slunce, tak vzácné v pásmu mírném, poněkud je na újmu arktickému mému rodišti."

„Opravdu, pane Hobsone," odvětila s úsměvem paní Barnettová na tuto poznámku poručíka. „Avšak mám za to, že v krajinách polárních netřeba sobě stěžovati na teplotu, již slunce ze sebe vydává."

„Ah, paní," pravil Jasper Hobson, „já náležím k těm, již mají za to, že je líp navštíviti Rusko v zimě a poušť Saharu v letě. Tu vidíme pravé vzezření těchto krajin, jež dodává jim jejich zvláštního rázu."

„Pane Hobsone, byl jste též navštívil mírná pásma Evropy a Ameriky?“

„Ovšem, paní, a obdivoval jsem se jim, jak toho zasluhují. Avšak nicméně vrátil jsem se vždy s nejvřelejší touhou a s novým nadšením do rodné své země.“

„Pane Hobsone, tuším, že jakkoli daleko se k točně odvážíte, zůstaneme pohromadě.“

„Výborně, paní, kéžby jen ostatní, již za mnou následují, osvědčili též takovou statečnost.“

„Na začátek cesty nemůžete sobě stěžovat. Dosud vše dobře se dařilo.“

„Zajisté, paní,“ odvětil poručík, „ale právě slunce, jemuž se tak obdivujete, v brzce rozmnožíš naše svízele.“

„A jak to, pane Hobsone?“ tázala se paní Barnettová.

„Slunce za krátko změní vzezření této země, ledy roztáv se neposkytne saním schůdný povrch a a půda stane se hrbolatou a tvrdou, nebudou psi, těžce oddychujíce, střelhbitě saně unášeti a řeky a jezera budeme muset buď objížděti aneb jimi se přebroditi. Vše to spojeno bude s průtahy, se svízely a nebezpečenstvími, z nichž laviny, s ledných hor se řítící, nebudou největší. Zpomenete si později na má slova, paní: Ze čtyr živlů starožitnosti je nám zde jediný užitečný a nezbytný, totiž vzduch, ostatních tří, země, ohně i vody zde nepotřebujeme.“

Poručík Hobson patrně přeháněl; avšak přese všecko měl pravdu, předvídaje svízele, jež slunce výpravě spůsobí.

Byloť to již pozorovati, když výprava tři dni po té, dne 4. května, dala se zase na cestu. Na širokých planinách všude sníh a led roztával. Bílá pokrývka proměňovala se ve vodu. Nerovnosti půdy, z prahor se skládající, prozrazovaly se ne

ustálým drkotáním saní, což ovšem cestujícím nebylo nikterak příjemno. Psi následkem namahavého tahání šli toliko klusem i mohly nyní otěže zase neopatrné ruce desátníka býti svěřeny.

Aby se psům ulehčilo, šli cestující časem kus cesty pěšky. S tím byli zejmena myslivci výpravy srozuměni, ježto výprava zponenáhla blížila se k územím anglické Ameriky, na zvěř bohatějším.

Pavlina Barnettová a věrná její Madge-ova sledovaly honby s patrnou zálibou.

Tomáš Black nejevil pražádného účastenství na všelikém mysliveckém cvičení. On byl do těchto krajin jedině přišel, aby pozoroval měsíc v okamžiku, kdy svým kruhem pokrývati bude kruh slunce.

Nejlepší myslivci výpravy byli vojáci Marbre a Sabine. Uměli právě tak dobře zvěř střílet jako ji smyčkami chytati. Znalit všechny prostředky a nástroje, jichž pomocí lze chytiti kuny, vydry, vlky, lišky a medvědy. Žádná lest myslivecká nebyla jim neznáma.

Avšak mezi pochodem neměli Marbre a Sabine tolik času, aby chytali zvěř do smyček. Mohli se jen na hodinu neb nejvýše na dvě hodiny odstraniti a museli uspokojiti se se zvěří, jež jim na výstřel se přiblížila.

Z rána dne 15. května byli poručík Hobson s paní Barnettovou zabočili několik mil na východ. Marbre a Sabine byli obdrželi od poručíka svého dovolení, že smí sledovati čerstvé stopy po zvěři, kteréž byli odkryli, a Jasper Hobson i paní Barnettová je provázeli.

Stopy po zvěři pocházely asi od půl tuctu vysokých daňků.

„Přítomnost těchto zvířat v této krajině jaksi vás překvapuje, pane Hobsone,“ tázala se paní Barnettová.

„Vskutku, paní," odvětil Jasper Hobson, „bývá to zřídka, abychom s takovým druhem zvěře setkali se za sedmapadesátým stupněm severní šířky. Třeba tudíž za to mít, že tito přežvykovači, právě jako jiná srstnatá zvěř, myslivci stiháni utikají se do klidnějších krajin. Neumím to jinak sobě vysvětliti, pakliže se naši myslivci o povaze a původu těchto stop nemýlili."

„Nikoli, pane poručíku," pravil Sabine, „já a Marbre zajisté jsme se nemýlili. Stopy tyto po sobě zanechali daňkové, jež my myslivci nazýváme červenými daňky a jimž tuzemci říkají „wapiti".

Jasper Hobson, Pavlina Barnettová, Marbre a Sabine, octnuvše se na vrcholi pahorku, rozhlíželi se po planině, jež na východ se rozkládala. Hrbolatá půda byla na některých místech bílá, avšak slabounká zeleň zde onde přerušovala lesknoucí se sněžné planiny. Na obzoru vystupovaly ledné hory ze zašedivělého pozadí oblohy.

„A hle wapiti, wapiti!" zvolali zároveň Sabine a Marbre.

Z místa, na němž se nalezali Jasper Hobson, Pavlina Barnettová a jejich soudruzi, bylo snadno rozeznati tlupu wapiti-ů. Byliť to překrásní daňkové onoho druhu, již pod rozličnými jmeny „jelenů a laněk s okrouhlými rohy", „amerických jelenů a laněk", „šedých a červených losů" jsou známi. Tato lepá zvířata mají ztepilé nohy. Zčervenalé pruhy, jejichž barvitosti za teplého počasí přibývá, táhnou se hnědou jejich srstí. Podle bílých parohů, jež hrdě se pnou, snadno lze rozeznati samce, ještoto samice jsou naprosto zbaveny této ozdoby. Tito wapiti byli druhdy roztroušeni po veškerých územích severní Ameriky a také spojené státy přechovávaly jich značný počet. Ale čím více lesy padaly pod sekyrou zákopníků, tím

více museli wapiti utíkati se do klidných území kanadských. Ale i tu v brzce scházel jim poklid, tak že zhusta museli navštěvovati pobřeží zátoky hudsonské. Wapiti vůbec jest zvíře spíše chladných krajin, ale proto nicméně jen zřídka zdržuje se na území za sedmapadesátým stupněm severní šířky. Tito wapiti byli patrně jen proto tak vysoko se odvážili, aby ušli Chipewaysům, již je do vyhlazení stíhají, i aby našli bezpečnost, jež v pustinách nikdy neschází.

Wapiti byli v plném boji mezi sebou. Tato zvířata nebyla sobě povšimla myslivců, jichž zakročení nebylo by nejspíše zápas jejich zastavilo.

Marbre a Sabine mohli se tudíž bez ostychu jim přiblížit a pohodlně na ně střeliti. Týž návrh skutečně učinil poručík Hobson.

„Račte odpustit, pane poručíku," odvětil Marbre. „Šetřme svého střeliva. Tato zvířata sama se pobíjí a my přijdeme ještě dosti záhy, abychom přemožené sesbírali."

„Mají wapiti též cenu tržní," tázala se pan Barnettová.

„Arciže," odvětil Jasper Hobson, „neb kůže jejich jest vzácnější než kůže losův a natře-li se sádlem a mozkem samých těchto zvířat, tož neobyčejně změkne a snese stejně sucho i vlhko, proto také Indiani vyhledávají každé příležitosti, aby sobě kůži wapiti-ů opatřili."

„A což maso jejich neposkytuje výbornou potravu?"

„Nikoli," odvětil poručík. „Maso toto je tvrdé a málo šťavnaté, sádlo stuhne, jakmile od ohně se odstaví a lepí se na zuby. Z nouze arci se také jí a tu pak živí člověka jako kterékoli jiné maso."

Mezi touto rozmluvou, trvající několik minut, byl se zápas wapiti-ů náhle změnil. Či přežvykovači tito byli svůj hněv ukojili anebo byli spozorovali myslivce a hrozící jim nebezpečenství?

Budiž tomu jakkoli, najednou dala se celá tlupa wapiti-ů až na dva zvláště vysoké s neobyčejnou rychlostí na útěk k východu a nejrychlejší kůň nebyl by je mohl dohoniti.

Avšak dva překrásní daňkové setrvali na bojišti. Se svislou hlavou, paroh proti parohu, a opírajíce se vší silou o zadní nohy stáli proti sobě. Jako dva zápasníci, již od sebe nepustí, dokud jeden druhého nepřemůže, nepustili také oni od sebe, točíce se toliko na předních nohou a jakby byli k sobě přikováni.

„Nyní můžeme se k nim přiblížit, paní Barnettová,“ podotkl Jasper Hobson, „ti nám více neujdou, neb nic je více nezaplaší“

Paní Barnettová, provázena Sabinem a Marbrem a poručíkem, sestupovala po svahu pahorku. Za několik minut přešli prostranství, jež je oddělovalo od jeviště zápasu. Wapiti nehnuli se z místa. Trkali do sebe zároveň jako dva zápasící berani a přece se podobalo, že jsou k sobě nerozlučně spletení.

A v skutku byly se parohy obou wapiti-ů tak zapletly, že nebylo možno, aby se vypletly, aniž by se přelomily. V územích konebních lze opravdu zhusta na zemi nalézti ulomené a těsně mezi sebou spletené parohy. Zvířata zbraní svých takto zbavená v brzce hlady zahynou, aneb stávají se kořistí dravých šelem.

Dvě kule skončily souboj wapiti-ů. Marbre a Sabine hned jim stáhli kůže, jež vzali s sebou, aby je později vydělali a zanechali vlkům a medvědům hromadu krvavého masa.

Hlava VII.

Polární kruh.

Výprava blížila se k severozápadu, ale tahání saní po nerovné půdě psy nadmíru unavovalo, tak že se denně více než osm neb deset mil neurazilo. Avšak Jasper Hobson seč byl popoháněl pochod svého oddělení. Šlo mu o to, aby co možná brzo octnul se na rozhraní jezera velkého medvěda a dorazil do tvrze Fort Confidence. Kojil se nadějí, že tu se mu dostane užitečných pokynutí vzhledem k jeho výpravě. Či Indiani navštěvující severní pobřeží jezera byli se již také odvážili do krajin v sousedství moře? Či bylo arktické moře za tohoto počasí již prosto ledu? Toť byly důležité otázky a došly-li příznivé odpovědi, mohl se osud nového jednatelství určitě naznačiti.

Krajina, jíž malá společnost se ubírala, byla tehda přervána velikým počtem vodotoků, ponejvíce to přítoků dvou mohutných řek, jež od jihu k severu tekouce, vrhají se do ledného moře severního. Jesti to na západ řeka Mackenzie a na východ řeka Coppermine. Mezi oběma hlavními proudy rozkládala se jezera, močály a četné rybníky. Na povrch jejich, jenž byl se nyní roztál, nebylo možno odvážiti se se saněmi, i muselo se tudíž okolo nich objížděti, čímž délka cesty značně se protahovala.

Tato krajina pod jmenem „země zakletá“ známá, byla jako téměř všechna severní území pevniny americké úplně pusta i připadá tu průměrně sotva jeden člověk na deset čtverečních mil. Obyvatelé tito sestávají, neberouc zřetel k velmi ztenčenému počtu tuzemců, z několika

tisíc jednatelů neb vojáků, přináležejících k rozličným družstvům, vedoucím obchod s kožešinami.

Toto obyvatelstvo je ponejvíce nahromaděno v okresích jižních a v okolí jednatelství. Proto také nepozorovalo oddělení Jasper Hobsona na své cestě nijaké stopy lidské. Stopy v zkypřelé půdě se vyskytující pocházely pouze od přežvykovačů aneb hlodavců. Pozorováno v krajinách těchto toliko několik medvědů, již jsou zvířata hrozná; jsoutě to medvědi polární.

„Nemám žasnouti," pravila Pavlina Barnettová, „že je tu masožroutů tak pořídku?"

„Vyčkejte jen zimy, paní Barnettová," podotýkal poručík Hobson, „a bude vám snad dle přání posloužено."

Konečně po dlouhé a namahavé cestě octnula se malá tlupa na rozhraní točnového kruhu. Jak známo, naznačuje mimorovník — od severní točny 23° 27′ 57″ vzdálený, onu matematickou čáru, u níž zastavují se paprsky sluneční, když zářící tato hvězda ubírá se obloukovitou dráhou na druhé polokouli. Od tohoto rozhraní vcházela výprava veselé mysli na území arktických krajin.

Zeměpisní šířka byla důkladně zjištěna pomocí výborných nástrojů, jimiž Tomáš Black a Jasper Hobson se stejnou zručností zacházeli.

„Vyt jste za předešlých svých cest, paní," pravil poručík Hobson, „prošla obě tropická pásma a nalezáte se nyní na rozhraní kruhu točnového. Málo cestovatelů odvážilo se do pásem tak rozdílných. Jedni vytkli sobě za cíl země teplé a Afrika a Australie jsou hlavním předmětem jejich výskumů. Jest to Barth, Burton, Livingstone, Speck, Douglas, Stuart. Jiní mají zvláště oblibu v krajinách arktických, dosud tak nedostatečně známých, jako Mackenzie, Franklin, Penny, Kane,

Parry, Rae, po jejichž stopách my nyní se ubíráme. Věru slušno blahopřáti paní Barnettové, cestovatelce tak kosmopolitické.“

„Musíme vše vidět, aneb aspoň o to se pokusit, abychom vše viděli,“ odvětila Barnettová, „tuším, že svízele a nebezpečenství jsou v každém pásmě stejny. Divoké šelmy shledáváme ve všech pásmech a mořští medvědi, tuším, nejsou zde k cestovatelům o nic přívětivější, než tigři tibetští a lvové afričtí. Jsoutě tu i tam území, jež dlouho ještě odolají všechněm výskumům.“

„Zajisté, paní,“ odvětil Jasper Hobson, „ale tuším, že nejsevernější krajiny budou nejdéle nepřístupnými. V zemích tropických jsou to hlavně prabydlitelé, již jsou výskumu nepřekonatelnou závadou, kdežto v zemích arktických a antarktických je to hlavně příroda a krutá zima, jež krok cestovatele zadržuje.“

„Vyť tedy za to máte, pane Hobsone, že horká pásma až do nejskrytějších území Afriky a Australie budou dříve proskoumána, než chladné pásmo vesměs bude propátráno.“

„Ano, paní, a toto mínění mé zakládá se na zkušenostech. Nejodvážlivější cestovatelé v krajinách arktických Parry, Penny, Franklín, MacClure, Kane, Marton nedorazili nikdy za třiaosmdesátý stupeň severní šířky, a byli tudíž vždy ještě sedm stupňů od točny vzdáleni. Naproti tomu byla Australie několikráte od jihu k severu neohroženým Stuartem proskoumána a také Afrika, hrozná každému, jenž do ní se odváží, byla od zátoky Loangy až k ústí Zambéze-u doktorem Livingstonem úplně procestována.“

„Máte za to, pane Hobsone,“ tázala se Barnettová, „že dorazí se kdysi až k samé točně?“

„Beze vší pochyby,“ odvětil Hobson, „avšak

musí se sáhnouti k jiným prostředkům než k těm, jichž dosud užívali námořní plavci, aby dostali se k místu, kde křižují se všechny poledníky zeměkoule. Mluví se o otevřeném moři, jež někteří skoumatelé byli prý spatřili. Avšak jeli vůbec takové všeho ledu prosté moře, jest těžko k němu se dostati a nikdo nemůže ujistit, zdali toto moře až k točně sahá. Soudím ostatně, že otevřené moře bylo by výskumu spíše obtíží než usnadněním. Já aspoň bych se při takové cestě spolehal více na pevnou půdu, byť se tato již ze skály neb z ledu skládala. Opětnými výpravami dal bych vždy blížeji k točně zařídíti skladiště na potraviny a uhlí a takto tuším za dlouhého času a s mnohými penězi a snad i s mnohou ztrátou lidských životů, obětovaných rozřešení této veliké vědecké záhady, dospělo by se až k tomuto nepřístupnému místu zeměkoule."

„Zajisté," pravila Pavlina Barnnettová, „jesti to veliká záhada, jejíž rozřešení je ještě velmi vzdáleno. My aspoň prozatím octli jsme se jen na rozhraní kruhu točnového, jimž bohdá bez velkých obtíží se přepravíme."

„Nevím, paní," odvětil Jasper Hobson, rozhlížeje se pozorně po obzoru. „Již od několika dní chystá se změna povětrnosti i mohla by snadno na nás přikvačiti veliká bouře. Byl bych věru rád, abychom již byli u jezera velkého medvěda."

„Nuž, pane Hobsone," pravila paní Barnettová, „dejme se tudíž na pochod."

Poručíku nebylo třeba takového popudu. Sám aneb provázen sobě podobnými muži byl by ve svém pochodu dnem i nocí pokračoval. Avšak nemohl na každém žádati, čeho od sebe samého očekával. Popřál tudíž téhož dne několik hodin

odpočinku malé své tlupě, jež asi ku třetí hodině odpolední pokračovala v přerušené cestě.

Jasper Hobson nebyl se stran nastávající změny povětrnosti mýlil. Odpoledne mlhy houstly, nabývajíce přižloutlého děsného vzezření. Poručík byl znepokojen, ač to nedával na jevo a rozmlouval se sergentem Longem, kterýž hrozící bouře mnoho sobě nevšímal. Území, jímž výprava nyní se ubírala, bylo k jízdě na saních málo vhodné. Nerovná, úžlabinami zde onde prorývaná půda, z níž zde onde trčely veliké žulové balvany a jež místy byla zatarasena ohromnými lednými horami, oblevou jedva dotknutými, zdržovala běh zápřeže a činila jej obtížným.

Poručík a jeho lidé byli tudíž často nuceni vystoupiti ze saní, aby sesílili unavenou zápřež. Postrkovali ze zadu sáně aneb přidržovali je, aby při náhlé nerovnosti se nepřekotily, což konali ostatně vesměs bez reptání. Jediný Tomáš Black nikdy nevystoupil ze saní, ježto jeho tělnatost špatně se hodila k tomuto namahavému cviku.

Jak vidět, změnil se úplně útvar půdy, jakmile kruh točnový byl překročen. Bylo patrno, že jakýs převrat uvnitř země byl zde rozsel tyto ohromné skalné balvany. Na povrchu zjevovalo se dokonalejší rostlinstvo. Netoliko křoviny a houštiny ale i stromy zvedaly se na stráních pahorků, kde vůči severním vichřicím byly chráněny. Bylyť to vesměs jedle, smrky a vrby, svědčící, že v této chladné krajině rostlinstvo jeví jakousi životní sílu.

Jasper Hobson kojil se nadějí, že na těchto plodech arktické květeny nebude nedostatek i když octne se na pobřeží ledného moře. Dříví toto mohlo sloužit jednak k zbudování tvrze, jednak k zahřívání její obyvatelů.

Za nastávající noci zatemňovaly se zažloutlé mlhy vždy více. Vítr se zvedal. V krátce padal sníh ve kotoučích a v několika minutách byla země hustým bílým kobercem pokryta. Než hodina uplynula, ležel sníh na stopu vysoko a ještě více netuhnul, alebrž v kypré bláto se měnil, pohybovaly se sáně jen s největší obtíží ku předu. Přední část hluboce zarývala se do měkké hmoty, jež neustále je zdržovala. K osmé hodině večer jal se vítr s neobyčejnou prudkostí fičeti. Sníh prudce popoháněn tu k zemi a hned zase vzhůru do vzduchu, byl již jen hustým vírem. Psi vichřicí nazad poráženi a chumelicí oslepení nemohli z místa. Družina ubírala se právě úzkým průsmykem, stěsnaným mezi vysoké ledné hory, v němž vichřice s neobyčejnou silou burácela. Vichřicí urvané kusy ledných hor řítily se do průsmyku, takže jízda tamtudy stávala se nad míru nebezpečnou. Bylit to jednotlivé spousty sněhu, z nichž nejmenší byla by rozdrtila sáně i ty, již v nich se nalezali.

Za takových okolností nemohlo se v jízdě pokračovat. Jasper Hobson nemohl dále se ubírati. Poradiv se se sergentem Longem kázal, aby se zastavilo. Avšak bylo třeba vyhledati útulku vůči závějím neustále řádícím.

Muže zvyklé na výpravy severní nemohlo to arci uvésti do rozpaků. Jasper Hobson a jeho soudruzi věděli, jak v takových případech mají sobě počínati.

„Do ledných hor, do ledných hor," zvolal Jasper Hobson.

Všichni porozuměli poručíkovi. Šlo o to, aby v spoustách ledu vykopaly „sněžné domky" čili vlastně díry, v nichž by každý po dobu bouře se ukryl. Sekery a nože byly v krátce v plném útoku

na křehkou hmotu ledných hor. Za tři čtvrti hodiny bylo zděláno asi deset doupat s nízkými otvory, z nichž každé dvě neb tři osoby mohlo přechovati. Psi se vypřáhli a ponecháni sobě samým. Spoleháno na jejich bystrost, jež dovede sobě pod sněhem odkryti dostatečné přístřeší.

Před desátou hodinou byli všichni účastníci výpravy v sněžních domkách schouleni. Byliť se po dvou neb po třech podle vzájemné příchylnosti umístili.

Paní Pavlina Barnettová, Madge-ova a poručík Hobson nalézali se v téže chatě. Tomáš Black a sergent Long směstnali se do téže skrýše. Ostatní skupili se, jak se to hodilo.

Tyto úkryty, byť i nebyly pohostinné, byly nicméně teplé a Indiani a Eskomáci neznají jiného útočiště i za nejkrutějších mrazů. Jasper Hobson mohl tudíž se svou družinou v bezpečnosti očekávati konec vichřice, i muselo se jen o to dbáti, aby otvory sněhem se nezasypaly, za kterouž příčinou každé půl hodiny sníh od nich se odmetal.

Po tuto nepohodu nemohl ani poručík ani jeho vojáci z úkrytů vykročit. Na štěstí byl každý potravou dostatečně zásoben, i mohli tudíž snášet týž život bobrův, aniž by trpěli zimu neb hlad.

Po osmačtyrycet hodin vichřice stále se zmáhala. Vítr burácel průsmykem a snášel s ledných hor jejich vrcholky. Hrozný rachot ozvěnou dvacetkráte opakovaný označoval sřícení se spoust sněhu.

Jasper Hobson právem obával se, že následkem toho cesta těmito horami s nepřekonatelnými překážkami bude spojena. V týž rachot mísilo se mumlání, o jehož původě poručík nebyl v pochybnosti i nestajil toho zmužilé paní Pavlině Barnettové, že medvědi průsmykem klusají. Avšak hrozná

tato zvířata sama sebou zaměstnaná nespozorovala úkrytů cestovatelův.

Poslední noc ze dne 25. na 26. května byla ještě děsnější. Prudkost vichřice byla tak veliká, že hrozilo všeobecné sřícení se ledných hor. Bylo v skutku cítit, že tyto náramné spousty ledu ve svých základech se otřásají. Avšak nestalo se tak. Ledné hory odolaly a ku konci noci, jak to v krajinách arktických zhusta se zjevuje, prudkostí vichřice znáhla se utišila a za prvého svítání rozložil se poklid ve vzduchu.

Hlava VIII.

Jezero velkého medvěda.

Byla to šťastná náhoda. Mrazivá avšak nedlouho trvající povětrnost, jež i v mírných pásmech v jistých dnech května obyčejně nastává, stačila, aby vysoká vrstva sněhu ztuhla. Cesta byla zase pohodlnou. Jasper Hobson dal se zase na pochod a družina ubírala se za ním se vší rychlostí, jaké oddechnuvší sobě zápřež byla schopna.

Směr cesty byl poněkud změněn. Na místě rovným směrem k severu zabočila výprava k západu, sledujíc takřka oblouk kruhu točnového.

Poručík chtěl dorazit do tvrze Confidence, zbudované na nejzazším konci jezera velkého medvěda. Nevyskytla se již žádná překážka a dne 30. května octla se tlupa u tohoto jednatelství.

Tvrz Confidence a tvrz Good-Hope, ležící [illegible] na řece Mackenzie, byly tehda nejsevernější stanice, jež družstvo hudsonbaiské tam mělo.

Velmi důležitá tvrz Confidence na nejsevernějším rozhraní jezera velkého medvěda ležící byla

vodami jezerními v zimě zmrzlými a v letě splavnými pohodlně spojena s tvrzí Franklín, ležící na jižním konci jezera. Jednatelství tato a zejmena Fort Confidence mimo každodenní obchod, vedený s lovci indianskými, využitkovala lovením ryb řeky a vody jezera velkého medvěda. Jezero toto jest vlastně vnitřním mořem, rozkládajícím se na prostoře několika stupňů zeměpisné šířky a délky. Mát velmi nepravidelný, uprostřed dvou hrotitých mysů stěsnaný útvar a tvoří v severní své části trojhran nahoře se rozšiřující. Povšechný jeho útvar podobá se kůži velikého přežvykovače, jíž toliko hlava schází. Na konci „pravé tlapy“ byla zbudována Fort Confidence, nejméně as dvě stě mil vzdálí od chobotu korunovačního, jednoho z oněch četných zářezů, jimiž severní pobřeží Ameriky tak rozmarně je označeno.

Byla tudíž zbudována něco výše nad kruhem točnovým, avšak vždy ještě tři stupně vzdálí od onoho sedmdesátého mimorovníku, za kterýmž družstvo hudsonbaiské ještě novou tvrz zříditi hodlalo. Fort Confidence byl celkem právě tak zařízen, jako největší část ostatních jednatelství na jihu. Skládal se z domu pro důstojníky, z obydlí pro vojáky a ze skladišť na kožešiny. Velící kapitán nebyl tou dobou přítomen. Byl t připojil se k oddělení Indianů a vojáků, již byli vytáhli na východ, aby vyhledali území na zvěř bohatější. Poslední honební saisona nebyla se vydařila; zejmena ve vzácných kožešinách byl nastal nedostatek. Toliko vydrové kůže byly se za příčinou blízkého jezera hojněji ukořistily. Avšak tato zásoba byla ihned do ústředních stanic na jihu rozeslána, tak že skladiště Fort Confidence v tuto chvíli byla prázdna. V nepřítomnosti kapitána uvítal v tvrzi poručíka Hobsona jakýs sergent. Týž poddůstojník byl švakr

sergenta Longa, jmenem Felton. Týž poručíkovi projevil svou ochotnost k všeliké službě. Jasper Hobson, chtěje své družině poskytnouti nějaký odpočinek, hodlal dva neb tři dni v tvrzi prodleti. Ještě malá obsádka byla mimo tvrz, nebyl na obydlích nedostatek a lidem i zvířatům dostalo se pohodlného přístřeší.

Nejlepší světnice v hlavní budově arci vykázána paní Barnettové, jež pozorlivost sergenta Feltona nemohla dosti vynachváliti.

První péče Jaspera Hobsona byla, že tázal se Feltona, zdali jakés oddělení Indianů v tu chvíli nezdržuje se na březích jezera velkého medvěda.

„Zdržuje se, pane poručíku. As třicet mil odtud na severním pobřeží jezera nalezá se, jak nám sděleno, tábor tak zvaných zaječích Indianů.“

„Rád bych se k nim dostal, ještě by mně mohli dáti zprávy o území, jež hraničí se severním mořem a končí s mysem Bathurstem. Je-li místnost výhodná, vystavěl bych tam nové jednatelství.“

„Nuž, pane poručíku, do tábora Indianů můžete se velmi snadno dostati.“

„Podél pobřeží jezera?“

„Nikoli, anobrž po jezeře samém, jež je nyní otevřeno. Vítr také je příznivý. Propůjčíme Vám člun, dáme Vám námořníka za veslaře a v několika hodinách octnete se v táboře indianském.“

Odplutí ustanoveno na ráno příštího dne. Paní Pavlina Barnettová, zvědevši o tomto záměru, žádala Jaspera Hobsona, aby jej směla doprovodit. K žádosti této arci ochotně přivoleno.

Šlo nyní o to, aby zbytek dne se naležitě použil. Paní Pavlina Barnettová, Jasper Hobson, dva neb tři vojáci, Madge-ova a paní Nappová provázeni Feltonem šli navštíviti blízké pobřeží jezera.

Společnost opustila tvrz a za krátko octla se poblíže malého přístavu utvořeného vysokými žulovými skalami, jež jej vůči dorážejícím vlnám po případě chránily. Zde bylo zakotveno loďstvo Fort Confidence, skládající se z jediného rybářského člunu, téhož, jenž příštího dne měl dopravit Jaspera Hobsona a Pavlinu Barnettovou do tábora Indianů. Z tohoto místa bylo lze přehlednouti velikou část jezera, pobřežní stráně lesy porostlé, podivné břehy, mysy a malými zátokami prorývané a vody větrem lehounce pohybované, nad nimiž některé plovoucí ledné balvany své pohyblivé obrysy označovaly. Na jihu utkvívalo oko na skutečném obzoru mořském, na obloukovité čáře úplně naznačené oblohou a vodou, jež tehda za lesku slunečních paprsků splývaly. Tato rozsáhlá prostora, na níž povrch jezera velkého medvěda se rozprostíral, břehy poseté oblázky a žulovými balvany, úbočí trávou pokrytá, pahorky stromy porostlé poskytovaly obraz tamního života rostlinného a zvířecího. Četné druhy kachen, hlučně káhajících, plouly po vodách, byly to mořské husy hvízdací a tak zvané „báby“, žvatlaví to ptáci, jichž zobák nikdy se nezavřel. Na sta burňáků a potáplic rozletovalo se na všechny strany. Pod stromy procházeli se hrdě orlové, zvířata na dvě stopy vysoká, jakýsi to druh sokolů, jichž břicho je popelavé, nohy a zobák zamodral a oči přižloutlé barvy pomerančové.

Ohromná hnízda těchto ptáků, z mořské trávy zbudovaná, jsou mezi rozsochami stromů zadělána.

Myslivci Sabine-ovi podařilo se zkoliti dva ohromné mořské orly, již s roztaženýma křídloma šest stop měřili. Tažné tyto ptáky výhradně rybami se živící, zahání zima až k pobřežím zálivu

mexického a leto přivádí je zase nazpět až k nejvyšším stupňům šířky na severu Ameriky.

Bylať také lapena vydra, jejíž kůže má cenu několik set rublů. Kožešina těchto vzácných obojživelníků byla druhdy v Číně ve veliké oblibě. Avšak jakkoli ceny těchto kožešin na tržištích nebeské říše značně klesly, tož nalézají vždy ještě veliké obliby na tržištích ruských. Tam je jejich odbyt vždy ještě za ceny velmi vysoké zabezpečen. Proto také obchodníci ruští, procestujíce veškerá pobřeží z Nového Cornouaillesu až k oceanu arktickému, zakupují neustále mořské vydry, jichž počet stále řídne. Toť příčina, proč tato zvířata prchají před myslivci, již musí je pronásledovati až k pobřežím Kamčatky a na veškeré ostrovy Beringhova souostroví.

Sergent Felton, jenž hostům svým tyto podrobnosti byl vypravoval, podotýkal dále: „Avšak i americkými vydrami netřeba opovrhovati. Majíť vydry obývající jezero velkého medvěda vždy ještě cenu dvou až tři set franků po kuse. Vskutku meškaly se ve vodách tohoto jezera překrásné vydry. Sergent jednu velmi obratně zastřelil. Bylať od hlavy až na konec ohonu půl třetí stopy dlouhá, měla tlapy rukoum podobné, krátké nohy, hnědou, na zádech tmavější a na břiše světlejší kůži a dlouhou lesknoucí se srst."

„To stálo za ránu," pravil poručík Hobson.

„Zajisté," odvětil Felton, „avšak jak těžko bývá dopadnouti tato zvířata, jež s neobyčejnou čerstvostí plovou a se potápějí! Sama vycházejí na lup toliko v noci a jen zřídka odvážejí se za dne ze své skrýše, jež nalezá se buď v dutině stromu aneb v rozsedlině skalní."

„A také těchto vyder ubývá?" tázala se Pavlina Barnettová.

„Ošem že, paní, a až týž druh vymizí, ztenčí se značně výnos družstva.“

Asi po třech hodinách, jež na procházce se strávily, vrátili se všichni do Fort Confidence. Ve veliké síni očekávala je výborná hostina, sestávající z ryb a čerstvé zvěřiny. Rozmlouváno po té ještě několik hodin, načež noc hostům poskytla výborný spánek. Příštího dne 31. května byli Pavlina Barnettová a Jasper Hobson o páté hodině ráno vzhůru. Poručík hodlal celý den v táboře Indianů stráviti. Oba cestovatelé provázel sergent Felton až k malému přístavu, kde je v loďce očekával starý námořník jmenem Norman, jenž nalezal se již dlouhá leta v službě družstva. Loď byla pouhý rybářský člun, nekrytý, v kýlu šestnáct stop dlouhý a jak „cutter“ vypravený, jejž jediný člověk pohodlně mohl říditi. Povětrnost byla krásná. Vítr ze severozápadu vál příznivě. Provaz byl odvázán a člun opustiv malý přístav rychle plul po vodách jezera.

Plavba podobala se vskutku rozkošné projížďce. Starý námořník povahou nemluvný, drže veslo pod ramenem, seděl mlčky v pozadí člunu.

Pavlina Barnettová a Jasper Hobson, sedíce na postranních lavičkách, prohlíželi sobě krajinu, jež před jejich zrakoma se rozkládala.

Člun ploul asi tři míle vzdálí od severního pobřeží jezera velkého medvěda, aby rovný směr mohl býti zachován.

Cestující mohli pohodlně pozorovati veliké lesem porostlé stráně, jež k západu znenáhla se nižily. Z této strany zdála se krajina, tvořící severní část jezera, býti úplně rovnou a obzor do značné vzdálenosti ustupoval. Celé toto pobřeží lišilo se od ostrého úhlu, v jehož pozadí zvedala se tvrz Confidence, zelenými jedlemi obroubená. Bylať odtud ještě viděti vlajka druž-

stva, jež na vrcholi strážní věže vlála. K jihu a západu třpytily se zde onde slunečnými paprsky šikmo ozářené vody jezera, ale nejvíce oslňován byl zrak pohyblivými lednými horami, jež podobaly se tajícím stříbrným balvanům, tak že oko lámání se jejich paprsky nemohlo snésti. Z ledové pokrývky, již zima byla utkala, nezbývalo nijaké stopy. Toliko plovoucí vrchy, jež zářícím sluncem se neroztály, ohražovaly se takřka proti polárnímu slunci, jemuž nedostávalo se sice teploty ale jemuž lesku nikterak nescházelo.

Člun, jenž o šesté hodině ráno byl z přístavu odplul, blížil se o deváté hodině k severnímu pobřeží jezera, u něhož měl přistáti. Tábor Indianů nalezal se na severozápadním rohu jezera. Před desátou hodinou byl Norman k tomuto místu doploul a přistál u paty dosti strmého pobřeží.

Poručík a Pavlina Barnettová vystoupili na zem. Dva neb tři Indiani přišli jim vstříc, mezi nimi chocholem zdobený náčelník, jenž je po anglicku dosti srozumitelně oslovil.

Tito zaječí Indiani, jako medvědí Indiani, bobří Indiani a jiní náleží vesměs ku kmenu Chipe-waysů a liší se tudíž zvyky a oděvem jen nepatrně mezi sebou. Kromě toho jsou v častých stycích s jednatelstvími a obchod týž je takřka poangličil, pokud to u divochů vůbec jde. Do tvrzi donášejí kořist své honby a vyměňují ji za předměty k živobytí potřebné, které po několik let sami již nevyrábějí. Jsoutě takřka v žoldu družstva a téměř jen jím živí i nebylo by se čemu divit, kdyby již byli pozbyli veškeré své původnosti.

Pavlina Barnettová a Jasper Hobson odebrali se do táboru Indianů, jenž nalezal se asi půl míle od břehu. Zde zastihli as třicet tuzemců, mužů,

ženštin a dětí, již živili se honbou a lovením ryb vykořisťujíce okolí jezera. Tito Indiani byli teprv před krátkem vrátili se z území ležícího na severu americké pevniny a Jasper Hobson zvěděl od nich některé arci velmi nedostatečné pokynutí o poměrech pomoří poblíže sedmdesátého mimorovníku. Zejmena zvěděl s jakýmsi uspokojením, že žádnou evropskou neb americkou výpravu nebylo spatřiti na rozhraní moře severního a že moře toto v této době roku je otevřeno.

Mysu Bathurstu, k němuž Hobson chtěl doraziti, zaječí Indiani neznali. Náčelník jejich vypravoval, že krajina ležící mezi jezerem velkého medvěda a mysem je velmi neschůdná, pahorkovitá a řekami, jež tou dobou byly roztály, prorývaná. Vyzýval poručíka, aby ubíral se podél řeky Coppermine na severovýchodu jezera a tak nejkratší cestou na pobřeží dorazil. Octnuv se u moře severního bude prý už Jasper Hobson snadno moci bráti se podél pobřeží, tak že se dle libosti bude moci kdekoli zastaviti.

Poručík poděkoval se náčelníku indianskému a podarovav jej, rozloučil se s ním. Po té navštívil s paní Barnettovou okolí tábora a vrátil se k člunu až k třetí hodině odpolední.

Hlava IX.

Bouře na jezeře.

Starý námořník očekával s jakousi netrpělivostí návrat poručíka a paní Barnettové.

Povětrnost byla se již asi hodinu v skutku úplně změnila. Slunce mlhou hustou zastřeno objevovalo se již jen co bělavý kruh beze všeho

lesku a beze všech paprskův. Vítr byl zcela se utišil, avšak od jihu jezera ozýval se hukot vln. Toto znamení blízké proměny povětrností bylo se zjevilo s rychlostí, jakáž jen v oněch vysokých šířkách zeměpisných se vyskytuje.

„Odplujme rychle, pane poručíku," zvolal starý Norman.

„Což obáváte se, že nastane nějaká bouře," tázala se paní Barnettová, oslovíc Normana.

„Ovšem, paní," odvětil starý námořník, „a bouře na jezeře velkého medvěda bývají hrozné. Možná však, že vichřice před třemi neb čtyrmi hodinami nevypukne a že do té doby dorazíme do Fort Confidence.

Poručík nemohl odmlouvati Normanovi v záležitosti, jíž týž líp rozuměl než on.

Pavlina Barnettová a Jasper Hopson vstoupili tudíž do člunu. Avšak v okamžiku, kdy Norman provaz člunu odvazoval a od břehu odrážel, v jakémsi tušení zamumlal:

„Bylo by snad líp, abychom sečkali."

Jasper Hobson, zaslechnuv tato slova, popatřil váhavě na námořníka u vesla již sedícího.

Paní Barnettová porozuměvši váhavosti poručíka pravila: „Neberte na mne ohledu, pane Hobsone. Jakmile náš statečný námořník uzná za dobré, že máme odplouti, dejme se bez odkladu na cestu."

„Nuž tedy s pánem bohem," odvětil Norman pustiv provaz, „i vraťme se nejrychleji do tvrze."

Člun pustil se na jezero a asi hodinu jen zvolna bral se ku předu. Plachta měnivým větrem jedva nadmutá otloukala se o stěžeň. Mlhy houstnuly. Člun kolísal se již na rozceřeném jezeře Mlčky seděli oba cestovatelé, kdežto starý námořník s přimhouřenýma očima hleděl husté mlhy proniknouti.

Avšak až dosud živlové ještě nebyli pustili se v zápas a vše bylo by dobře dopadlo, kdyby člun byl mohl dále plouti. Ale ač celá hodina byla již uplynula, nalézal se člun jen asi dvě míle vzdálí od tábora Indianů. Mimo to byl člun náhlým opětným trhnutím větru takřka do prostřed jezera zahnán, takže pobřeží mlhou zastřené jedva bylo rozeznati.

„Nehýbáme se z místa," pravil poručík starému Normanovi.

„Arciže, pane Hobsone," odvětil námořník. „Vítr nevane jedním směrem a kdyby vál, třeba se báti, že by to bylo pro nás nepříznivo. Tu bychom mohli octnouti se dříve u Fort Franklinu než u Fort Confidence."

„Nuž," prohodila žertovně paní Barnettová, „toť byl by jen delší výlet. Mám za to, Normane, že z Fort Franklinu lze se navrátiti."

„Zajisté, paní," odvětil starý Norman, „pakliže bychom se až tam dostali. Ale bouře trvají na tomto jezeře nezřídka čtrnácte dní a kdyby zlá nehoda nás zahnala až na pobřeží jižní, nemohl bych panu Jasperu Hobsonovi za to ručit, že před měsícem vrátí se do Fort Confidence."

„Toť musíme se míti na pozoru," odvětil poručík. „Hleďte tudíž, abychom co nejdříve kdesi na severním břehu přistáli. Paní Barnettová tuším nebude děsiti se toho, že bude muset vykonati pěšky cestu asi pětadvaceti mil.

„Rád bych přistál na pobřeží severním, pane Hobsone," podotýkal Norman, „ale tam nemohu se vrátit. Vizte sám. Vítr z té strany se udržuje. Mohu se jedině o to pokusiti, abychom dorazili k mysu na severovýchodu a nestrhne-li se bouře, tož bohda pak budeme míti dobrou plavbu."

Avšak asi o půl páté hodině bouře se ohla-

šovala. Ve vyšších vrstvách vzduchu ozýval se prudký hvizdot větru. Poděšení ptáci v mlhách poletujíce divoce skuhrali. Znáhla mlhy se rozstoupily i zjevily se veliké nízké chmury, pravé to cáry výparů vodních, jež prudce na jih byly poháněny.

Obavy starého námořníka byly se uskutečnily. Vítr vál od severu a za nedlouho musel nabyti rozměrů bouře, jež nad jezerem se snese.

A v skutku vichřice vypukla. Člun nahnul se a po té zvednuv se potácel se na vrcholu vlny. Od té chvíle házely se vlny, jako by to bylo na rozbouřeném moři.

„Ku pomoci, ku pomoci,“ křičel starý námořník, jenž plachtu rychle stáhnouti se snažil.

Jasper Hobson i paní Pavlina Barnettová hleděli Normanovi ku pomoci přispět, avšak bez úspěchu, nejsouce v těch věcech zkušeni. Ježto Norman nemohl opustiti kormidlo a zdvihací lána na vrcholu stěžně se byla zapletla, nemohla plachta býti stažena. Člun každým okamžikem málem se překácel a veliké vlny stranou do něho dorážely. Obloha hustě zastřená vždy více se zatemňovala. Studený déšť smíšený se sněhem v proudech se lil a vichřice rozrážející hřebeny vln vždy více a více zuřila.

„Přeřízněte lána,“ křičel starý námořník uprostřed zuřící bouře.

Norman, nemoha proti větru plouti, hleděl k jihu uprchnouti, ačkoli týž pokus uprostřed vln, jichž rychlost předčila rychlost jeho lodi, byl nadmíru nebezpečný, chtěl uprchnouti, ačkoli na tomto útěku vydával se v nebezpečenství, že bude neodolatelně zahnán až k jižnímu pobřeží jezera velkého medvěda.

Jasper Hobson a zmužilá jeho družka byli

sobě vědomi hrozícího nebezpečenství. Týž křehký člun nemohl dlouho vlnobití odolati. Buď musel se rozkotati aneb utonouti. Život těch, již v něm se nalezali, byl v rukou božích.

Avšak ani poručík ani Pavlina Barnettová sobě nezoufali. Držíce se pevně lavic, od hlavy k patě studenými vlnami pokryti, deštěm a sněhem promoklí a temnými chmurami zahaleni, pohlíželi pátravě mlhami. Veškerá pevná zem byla s obzoru zmizela. Asi na délku lána od člunu splývaly napohled oblaka i vlny.

Prudkost bouře byla tak veliká, že loď v tomto směru nemohla již dlouho dále plouti. Vlny z předu na ni dorážející musely ji nezbytně rozkotati.

„Musíme stůj co stůj prchati," mumlal starý námořník.

I pustiv kormidlo přitáhl lánoví a zamířil běh lodi k jihu. Plachta ztuha natažená unášela loď s pádící rychlostí. Avšak pohyblivější ohromné vlny pádily ještě rychleji ku předu a toť bylo největší nebezpečenství tohoto útěku s větrem za zády. Již valily se přes obloukovité pozadí člunu celé spousty vody, jež musely se neustále vylévati, aby se loď nepotopila. Čím více vzdalovala se loď od pobřeží, tím bouřlivěji počínaly sobě vody. Žádný útulek, žádné stromoví, žádný pahorek nezadržovaly zuřivost vichřice. Jednotlivými rozsedlinami v mlhách byly viděti ohromné ledné hory, jež vlnami pozdvihované taktéž poháněny byly k jižní části jezera.

Bylo asi půl šesté hodiny. Ani Norman, ani Jasper Hobson nemohli určit, mnoho-li cesty byli urazili a jakým směrem. Nebyli více s to loď řídit jsouce zcela vydáni v šanc rozmarům bouře.

Najednou zdvihla se asi sto stop za člunem ohromná vlna, jejíž hřeben bílou pěnou se pokrý-

val. Před vlnou nížil se povrch vody, tak že se to podobalo propasti. V pohyblivé této propasti byla barva vody zčernala. Člun do propasti této stržen vždy hlouběji klesal. Veliká vlna nad veškeré okolí vyčnívající blížila se. Visela již nad člunem a podobalo se již, že jej schvátí. Norman ohlednuv se viděl, kterak se blíží. Jasper Hobson a Pavlina Barnettová taktéž na ni pohlíželi a s vyvalenýma očima očekávali, že se na ně vrhne, aniž by se mohli tomu vyhnouti.

A v skutku také vlna s hrozným hřmotem na ně se svalila. Zatopila loď, jejíž hlavní část úplně byla pohrobena. I bylo cítiti hrozné udeření, a zároveň výkřik poručíka a paní Barnettové, jež pod tímto tekutým vrchem zmizeli. Muselit za to míti, že loď v tomto okamžiku tone. Loď asi do tří čtvrtin vodou naplněná nicméně vyploula na povrch, avšak starý námořník byl zmizel.

Jasper Hobson zoufale vykřiknul.

Pavlina Barnettová ohlídla se naň.

„Norman," zvolal poručík, ukazuje na prázdné místo v pozadí člunu.

„Ubožák," zamumlala Barnettová.

Jasper Hobson a Barnettová vzchopili se, nedbajíce nebezpečenství, že mohou býti svrženi do jezera, avšak ničeho neviděli.

Starý námořník byl ve vlnách našel smrt.

Pavlina Barnettová a Jasper Hobson byli zase sklesli na své lavice. Měli se nyní sami o své zachránění starati. Avšak neuměli řídit loď, a tato byla tudíž hříčkou vln.

„Jsme ztraceni," zvolal poručík.

„Nikoli," odvětila zmužilá Pavlina Barnettová. „Pomozme sobě sami a nebe nám po té pomůže."

Jasper Hobson pochopil nyní, co to je statečná ženština.

Především šlo o to, aby vyházeli z člunu vodu, která jej tížila. Nové vlnobití by jej okamžitě bylo naplnilo a na dno jezera ponořilo.

Jasper Hobson a Pavlina Barnettová vyházeli tudíž rychle vodu z člunu, což nebylo snadnou věcí, ježto každou chvíli vlna přes okraj člunu se svalila a lopata na vodu stále v rukou musela býti ponechána. Prací touto zabývala se zvláště paní Barnettová. Poručík seč byl řídil kormidlo.

Na rozmnožení nebezpečenství nastávala noc a ne-li noc, jež pod touto zeměpisní šířkou a za této roční doby jedva několik hodin trvá — tož temna stále přibývalo. Jedva na délku dvou člunů bylo lze něco rozeznati, a přece šlo o to, aby vyhnuli se plovoucím ledným balvanům, o něž člun při rychlé své plavbě musel se rozkotat.

„Nejste s to kormidlo řídit, pane Hobsone?“ tázala se Barnettová, když bouře na chvíli ustála.

„Nejsem, paní,“ odvětil poručík, „musíte býti na vše připravena.“

„Jsem připravena,“ odvětila klidně zmužilá paní.

V tu chvíli byl slyšeti hrozný praskot. Plachta větrem roztrhaná odletěla jak bílý výpar. Člun ve své rychlosti několik okamžiků ještě dále se hnal, po té se zastavil a vlny jím pohazovaly jak nějakou ztroskotaninou.

Jasper Hobson a Pavlina Barnettová cítili, že jsou ztraceni. Spadlit se svých lavic, potloukli a poranili se. Nebylo na lodi ani kousek plátna, jež by větru bylo mohlo se poskytnouti. Oba nešťastníci uprostřed stálé metelice a přeháněk jedva na sebe viděli. Nemohli se také ani domluvit a majíce se za ztraceny vytrvali takto po celou hodinu, poroučejíce se do vůle prozřetelnosti, kteráž jedině mohla je zachrániti. Najednou byla slyšeti prudká rána. Člun byl vrazil na

ohromnou plovoucí lednou horu. Předek lodi se rozpadával a voda proudem do ní vnikala.

„Toneme, toneme!“ volal Jasper Hobson.

A vskutku člun tonul, voda stála již až po samé lavice.

„Paní,“ volal poručík. „Jsem zde, setrvám u vás!“

„Nikoli, pane Jaspere,“ odvětila Pavlina. „Sebe samého můžete zachrániti, jinak zahyneme oba. Nechte mne.“

„Nikdy!“ volal poručík Hobson.

Ale sotva slovo to byl pronesl, ana loď, novým vlnobitím schvácená, kolmo klesala.

Oba dva zmizeli ve víru spůsobeném tonoucí lodí. Po několika okamžicích objevili se zase na povrchu. Jasper Hobson jednou rukou mocně ploval a druhou rukou držel v objetí svou průvodkyni. Bylo patrno, že zápas jeho vůči zuřícím vlnám nemůže dlouho trvat a že zahyne sám i s tou, již chtěl zachrániti.

V tu chvíli vzbudily podivné zvuky jeho pozornost. Nebylo to skuhrání poděšených ptáků, bylo to volání lidského hlasu.

Jasper Hobson, s největším úsilím vypnuv se nad vlny, rychle kolkolem se ohlížel.

Avšak uprostřed hustých mlh ničeho neviděl, nicméně slyšel vždy ještě volání, jež se blížilo.

Jací pošetilci odvažovali se takto přispěti mu na pomoc. Než buďsi to kdokoli, dostaví se již pozdě.

Jasper Hobson cítil, že již tone i s nešťastnicí, jejíž hlavu jedva již nad vodou mohl udržeti.

Jasper Hobson posledním jakýmsi pudem pobádán pronikavě vykřiknul, načež pod náramnou vlnou zmizel.

Jasper Hobson nebyl se klamal.

Tři muži, bloudíce po jezeře, byli spozorovali tonoucí člun, a spěchali mu na pomoc. Tito muži nalezali se v takových loďkách, jakéž jedině takové bouři odolati mohou. Tito tři muži byli Eskimáci, každý pevně přivázán ve svém kayaku, Kayak je dlouhá na obou koncích do výše nahnutá z lehkého dřeva vytesaná piroga, v níž vespod nataženy jsou kůže tuleňův šlachami mořských telat sešité.

Svrchek kayaku je po celou svou délku taktéž kůžemi pokryt, vyjma uprostřed, kde ponechán je otvor. V otvoru tom umístí se Eskymák. Na okraji otvoru upevní svou nepromokavou kazajku a tvoří takto se svou loďkou celek, do něhož ani kapka vody nemůže vniknouti. Týž kayak pružný a lehký stále vznáší se na hřbetu vln, nikdy neutone i může se sice překotit, avšak jakmile dvojitým veslem do vody se udeří, kayak se zase zvedne.

Při posledním výkřiku poručíka byli tři Eskimáci zároveň octli se na místě, kde člun byl se ztroskotal.

Jasper Hobson a Pavlina Barnettová, oba na polo udušeni, cítili, kterak silná ruka z propasti je vynáší. Avšak v této temnotě nemohli rozeznati své ochrance.

Jeden z těchto Eskimáků uchopil poručíka a položil jej na příč přes loďku. Druhý učinil totéž s paní Pavlinou Barnettovou a všechny tři kayaky, obratně řízeny dvojatými vesly šest stop dlouhými rychle uháněly uprostřed pěnících se vln.

Asi po půl hodině leželi Jasper Hobson a paní Barnettová na písčině břehu tři míle pod tvrzí Confidence.

Starý námořník scházel při návratu.

Hlava X.

Rozhled do minulosti.

Asi k desáté hodině večerní klepali Pavlina Barnettová a Jasper Hobson na vrata tvrze. Toť byla radost, když je zase spatřili, neb mělo se za to, že jsou ztraceni. Avšak radost ustoupila hlubokému zármutku, když se zvědělo o smrti starého Normana. Hodný týž muž byl ode všech milován a památka jeho ctěna s vřelým politováním.

Zmužilí a obětovní Eskimáci, přijavše dosti lhostejně vřelé díky poručíka a jeho družky, nechtěli ani do tvrze vejíti. Co byli učinili, pokládali za zcela přirozené. Nebylo to také poprvé, co někoho zachránili i dali se tudíž bez odkladu zpět na nebezpečnou cestu po jezeře, na němž celé dny a noci trávili, chytajíce vydry a vodní ptáky.

Noc, jež následovala za návratem Jaspera Hobsona, příští den, 1. červen, a noc zed ne 1. června na den 2. června určeny jsou výhradně k odpočinku. Malá tlupa byla s tím zcela spokojena, avšak poručík byl pevně odhodlán, že z rána dne 2. června odjede, ješto bouře na štěstí byla se utišila.

Sergent Felton poskytl společnosti všeliké potřebné pomůcky na cestu. Některá zápřeží psů byla čerstvými nahražena a v dobu odjezdu stály saně v nejlepším pořádku u vrat tvrze seřaděny. Rozloučili se. Po dvou sedli sobě do saní, jak komu bylo naznačeno, avšak tentokráte nalezali se paní Barnettová a poručík pospolu, kdežto Madge-ova a sergent Long za nimi následovali. Podle rady, již Jasperu Hobsonovi byl dal náčelník indianský, hodlal poručík dostati se na pobřeží

americké nejkratší cestou, vedoucí přímo mezi tvrzí Confidence a mořem. Podle map, arciže jen velmi nedostatečně útvar území naznačujících uznal poručík za prospěšno ubírati se údolím podél řeky Coppermine, řeky to dosti mohutné, jež padá do zátoky korunovační. Vzdálenost mezi tvrzí Confidence a ústím řeky obnášela nanejvýš půl druhého stupně zeměpisní šířky, tedy pětaosmdesát až devadesát mil. Hlubokou zátoku ohraničuje na severu mys Krusenstern, odtamtud ale táhne se pobřeží rovně až k místu, kde za sedmdesátým mimorovníkem zvedá se mys Bathurst.

Jasper Hobson změnil tudíž směr dosavadní své cesty a zabočil k východu, tak aby za několik hodin rovnou čárou octnul se podél řeky.

Příštího dne odpoledne dne 3. června dorazili k řece. Řeka Coppermine proudila se se svou čistou, prudkou a ledu úplně zbavenou vodou dlouhým údolím téměř na roveň s obojím břehem živíc se velikým počtem horských říček, jež snadno se přebrodily. Jízda na saních konala se tudíž dosti rychle. Mezi jízdou vypravoval Jasper Hobson své družce dějiny území, jímž se ubírali. Mezi paní Barnettovou a poručíkem Hobsonem bylo vzniklo upřímné přátelství a skutečná důvěrnost, jež jednak okolnostmi, jednak stejným jejich věkem byla odůvodněna. Pavlina Barnettová ráda se poučovala a pročež pozorlivě vyslechla vypravování Hobsonovo.

Jasper Hobson, jenž znal důkladně svou severní Ameriku, dovedl úplně uspokojiti zvědavost své družky. Vypravoval jí o veškerých výpravách, jež družstvo hudsonského zálivu k proskoumání tohoto území před devadesáti roky ještě zcela neznamého, po celou tuto dobu bylo vysílalo, o nebezpečných cestách Samuela Hearna, s největšími

svízely spojených. Týž Samuel Hearne to byl, jenž na třetí své výpravě po zápasech devatenácte měsíců trvajících dne 13. července 1772 odkryl řeku Coppermine i byl se ubíral podél jejího břehu až k samému jejímu ústí, odkud prý, jak tvrdil, spatřil otevřené moře. Takto bylo se poprvé došlo až k severnímu pobřeží Ameriky.

„Avšak severozápadní průplaviště t. j. přímé spojení mezi mořem atlantickým a tichým mořem nebylo tím ještě odkryto," tázala se paní Barnettová.

„Nebylo, paní," odvětil poručík.

„A jak mnoho dobrodružných cestovatelů hledalo ho od té doby?"

„Phipps roku 1773, James Cook a Clerke od roku 1776 až do roku 1779, Kotzebue od r. 1815 až do r. 1818, Ross, Parry, Franklin a mnoho jiných podrobili se ač marně tomuto těžkému úkolu a teprv za našich dob podařilo se neohrožennému Mac Clureovi, že skutečně mořem severním dorazil od jednoho oceánu k druhému."

Dále vypravoval Hobson o krušných cestách Franklína, jenž za největších trampot a muk neméně než 5500 mil na tomto dosud neznámém pomoří severní Ameriky byl procestoval.

„Ano, toť byl muž řídké odvahy," podotkla paní Barnettová, „však to osvědčil nejlíp tím, že přese vše, co byl již přetrpěl, pustil se na novou výpravu k severní točně."

„Ano," odvětil Jasper Hobson, „odvážný cestovatel našel hroznou smrť na samém jevišti svých výskumů. Avšak jest velmi pravdě podobné, že všichni soudruzi Franklinovi zároveň s ním nezhynuli. Mnozí z oněch nešťastníků bloudí nejspíše ještě podnes uprostřed oněch ledových pouští. Nemohu bez tesklivosti vzpomínati na hroznou tuto opuštěnost. Ah, paní Barnettová," dodal

poručík patrně dojat, „tuším, že nadejde den, kde i já kdys octnu se v oněch neznámých krajinách, jež byly svědkem hrozné oné události.“

„A já budu pak,“ odvětila paní Barnettová, tisknouc vřele ruku poručíka, „vaší průvodkyní. I mně srdce puká, pomním-li, že krajané naši čekají tam snad toužebně na pomoc.“

„Která snad pro mnohé přijde již pozdě, avšak některým předce ještě vhod.“

„Bůh vás vyslyšiž, pane Hobsone,“ pravila paní Barnettová, „ale tuším, že by jednatelé družstva hudsonbaiského, bydlící poblíže pomoří, nejsnadněji mohli vykonati tuto povinnost lidskosti.“

„Sdílím váš náhled, paní Barnettová,“ odvětil poručík, „a také skutečně tito jednatelé nejednoho cestovatele vydatně při jeho výskumech podporovali. Mám za to, že družstvu našemu zůstaveno, aby arktickou pevninu úplně proskoumalo. Zponenáhla zřídí se nová jednatelství vždy dále na sever, přirozeném to útulku zvířat srstnatých i kdysi zřídí se tvrz na samé točně, na onom matematickém bodu, kde křižují se veškeré poledníky zeměkoule.“

Jasper Hobson vypravoval po té o svých vlastních dobrodružstvích po dobu své služby při družstvu hudsonbaiském, o svých zápasech s jednateli konkurujících společností a o svých pokusech, aby proskoumal neznámá území severu a západu.

Paní Pavlina Barnettová vypravovala zase o svém putování po zemích tropických.

Mezi těmito rozprávkami uháněly zápřeží tryskem vždy dále na sever. Údolí řeky Coppermine rozšiřovalo se, čím více blížili se moři arktickému. Postranní pahorky znenáhla se nížily. Zde onde přerušovala skupení smolných stromů jedno-

tvárnost těchto podivných krajin. Některé ledné balvany proudem unášené odolávaly dosud působnosti slunce, avšak ode dne ke dnu jich ubývalo a člun ba větší loď (šalupa) byl by mohl bez úrazu po řece plouti. Řečiště Coppermine bylo hluboké a široké. Velmi jasné vody této řeky, živené roztávajícím sněhem, hnaly se sice bystře, avšak netvořily nebezpečné víry. Řečiště Coppermine v hořejší části velmi křivolaké, v dolejší části na mnoha mil táhlo se rovnou čárou. Široké a rovné břehy, sestávající z jemného a tvrdého písku a zde onde nízkou suchou travou porostlé hodily se dosti dobře k rychlé jízdě na saních. Společnost tudíž velmi rychle brala se ku předu. Jelo se dnem a nocí — možno-li tak mluvit vzhledem ku krajině, kde noc trvá jedva dvě hodiny a kde svítání takřka bezprostředně následuje za soumrakem. Povětrnost byla ostatně velmi pěkná.

Dva dny jeli podél řeky Coppermine beze všech obtíží. Okolí řeky bylo zřídka navštěvováno zvířaty srstnatými, ač ptactva byla zde hojnost.

Jasper Hobson byl zcela spokojen, že musí ubírati se dále na sever i spěchal, aby octnul se na pomoří, jež Samuel Hearne byl odkryl.

Avšak i ostatní sdíleli netrpělivost Jaspera Hobsona a byli by se rádi již octli na pomoří, ležícím pod sedmdesátým stupněm severní šířky.

Dne 5. června, čtyry dny po odjezdu z Fort-Confidence, spozoroval poručík Hobson, že řeka Coppermine značně se rozšiřuje. Západní pobřeží rozvinovalo se v čáru lehounce zkřivenou a vybíhalo téměř přímo na sever. Na východ naproti tomu mizelo pobřeží v nekonečném rozhraní obzoru.

Jasper Hobson zastaviv se okazoval rukou svým soudruhům moře nemající mezí.

Hlava XI.

Podél pomoří.

Široká zátoka, k níž dorazila výprava po šesti nedělích cesty, tvoří na spůsob soukosníku zabíhající zářez do pevniny americké. Na západním rohu nalezá se ústí řeky Coppermine. Na východním rohu táhne se dlouhý průliv, jenž zove se „vchod Bathurstův“. Z této strany je pomoří choboty a malými zálivy přerváno a strmými mysy a předhořími poseto i ztrácí se v oné směsici úžin a průplavišť, jež mapám území točnových krajin dodávají tak podivného vzezření.

Na levé straně zálivu od ústí Coppermine vystupuje pomoří k severu a končí mysem Krusensternem.

Týž chobot zove se zálivem korunovačním a vody jeho posety jsou ostrůvky, jež tvoří souostroví vévody z Yorku.

Poručík Hobson, poradiv se s Longem, usnesl se na tom, že zde poskytne svým průvodčím den odpočinku.

Vypátrání vhodného místa ku zřízení jednatelství, jež poručíku družstvem za úkol bylo uloženo, zde vlastně počínalo.

Poručík musel vyhledávati místo, jež leželo co možná nejdále za sedmdesátým stupněm severní šířky, avšak na pomoří ledného moře.

Jasper Hobson změřiv na mapě zeměpisnou šířku a délku shledal, že nalezá se ještě přes sto mil pod sedmdesátým stupněm severní šířky.

Šlo tedy nyní o to, doraziti k mysu Bathurst, jenž kapitánem Craventym byl naznačen

co místo, kam nová výprava se zásobami potravními se dostaví.

Zde měla zvedati se nová tvrz, pakliže krajina poskytne pomůcky, jež k udržení jednatelství jsou potřebné.

Tato druhá část jízdy lišila se arci od části první. Pořádek saním dosud předepsaný nebyl více zachováván. Konaly se denně kratší cesty, zastavováno častěji a šlo se zhusta i pěšky. Připomenuto toliko, aby se nikdo dále než tři míle od pomoří nevzdaloval i aby každý dvakráte denně o polednách a na večer k hlavnímu oddělení se dostavil. Noc určena ku spaní.

Povětrnost byla touto dobou stále pěkná a teplota, jež vstoupala až na 15° dle Celsia, dosti vydatná.

Celá část tohoto amerického pomoří mezi mysem Krusensternem a mysem Parry, jež zaujímá prostoru více než dvě stě padesát mil, byla nyní mezi 6. a 20. červnem s velikou pečlivostí procestována a jakkoli Hobson za pomoci Blacka pilně proskoumal zeměpisné poměry krajiny, tož měl poručík neméně na zřeteli okolní území, pátraje, zdali hodí se k účelům družstva hudsonbaiského.

Jasper Hobson shledal, že zvěři sloužící k potravě není nadbytek. Ptactva zejmena kachen bylo tu dosti, ale z hlodavců byli tu toliko polární zajíci, jimž jen s tíží lze se přiblížiti. Medvědů arci mohlo tu býti dostatek a poháněni hladem arci dostavovali se z krajin výše ležících na pomoří ledného moře.

Ale medvědi jsou jen dobrou zvěří, jak Joliffe podotýkal, visí-li v špižírně, jinak hrozí týmže osudem myslivcům, jejž tito jim chystají.

Na štěstí navštěvovaly toto území též tlupy

užitečnějších zvířat než jsou medvědi, totiž kanadští sobi, již Indianům a Eskimákům poskytují často veškerou jejich potravu. Nepopíratelné stopy těchto přežvykovačů byly Joliffem a Hobsonem odkryty.

Značné tlupy těchto zvířat, čítající mnohdy na tisíce, v plné zdivočilosti lze spatřiti v některých částech Ameriky. Zvířata tato lze však snadno ochočiti, kde pak za živa konají jednatelstvím veliké služby, poskytujíce buď výborné a vydatnější mléko, než je kravské, aneb tahajíce saně. Mrtví jsou neméně užiteční, neb tlustá jejich kůže hodí se výborně k oděvům a utkaná jejich srst poskytuje trvalé nitě, maso jejich je šťavnaté i není vůbec v krajinách točňových zvířete vzácnějšího.

Zjištěná přítomnost sobů utvrzovala tudíž Jaspera Hobsona v jeho úmyslu, aby na některém místě tohoto území osadu zřídil. Také stran zvířat srstnatých mohl býti uspokojen.

Na malých říčkách zvedaly se četné budky bobrů a pižmovonných krys.

Jezevci, ostrovidové, hranostaji, rosomaci, kuny a lasice navštěvovali toto okolí, jež nepřítomnost myslivců až dosud byla nechala na poklidu. Přítomnost člověka v těchto krajinách neoznačovala se nijakou stopou a zvěř věděla, že tu najde bezpečný útulek. Odkryly se tu též stopy oněch překrásných modrých a stříbrných lišek, jež vždy více řídnou a jejichž kůže dosahuje cen takřka báječných.

Ještoto Jasper Hobson nařídil, aby po vzácných zvířatech se nestřílelo, jednak proto, že v pozdější době srst jejich je hustší a krásnější a jednak proto, že by saně jimi se přetížovaly, nezbylo myslivcům Sabine-ovi a Macbre-ovi nic ji-

ného než aby na další své cestě schlazovali sobě choutku na ledných medvědích, již časem poblíže výpravy se objevovali. Avšak zvířata tato nejsouce hladem poháněna rychle zase odkvapila.

Byli-li však čtvernožci před vystřely myslivců chráněni, tož odnášela to za ně tím více veškerá pernatá havěť. Stříleli se pilně bělohlaví orli, ohromní to ptáci, již pronikavě vřeští, mořští sokolové, již mají hnízda v dutinách suchých stromů a v letě až do arktických šířek táhnou, dále kachny severní s překrásným peřím, divoké kachny stromovní, jichž maso má chuť převýbornou, kachny s červenými krky a s černými prsy, popelavé vrány, jakýs to druh strak nad míru ošklivých, mořské husy, černé kachny a jiné druhy ptactva, jež křikem svým vyvolávaly ohlas strmých strání pomořských. Opeřené této havěti žije na miliony na přímoří ledného moře a sčítání její i jen průměrné je v skutku nemožno.

Na sta ptáků, zejmena těch, již za potravu se hodí, pobilo se za prvních čtrnácte dní, i obohacovala se jimi obyčejná strava, z nasoleného masa a sucharu sestávající.

Na zvířatech všelikého druhu nebyl zde tudíž nedostatek a družstvo mohlo snadno naplniti svá skladiště a obyvatelstvo tvrze své špižírny. I dříví v tak studené krajině nezbytné tu nescházelo. Na celém pomoří vyskytovalo se stromoví, vrby, topoly, břízy a především smrky a jiné křoviny a zde onde tak hustě, že se podobalo lesům.

Za nynějšího teplejšího počasí všechny stromy se zelenaly, což v těchto pustých osněžených krajinách působilo zvláštní dojem. Paty pahorků byly porostly nízkou travou, kterouž sobi dychtivě vyhledávají a jíž přes zimu se živí.

Jasper Hobson mohl býti spokojen, že byl

šel vyhledati toto nové honební území na severu americké pevniny.

Avšak jakkoli zde byla hojnost zvěři, po člověku nejevila se žádná stopa, což arci Jasper Hobsona nikterak nekormoutilo, neb on právě vyhledával panenského území a pouště, kde jen srstnatá zvířata útulku by hledala.

Byl tudíž Jasper Hobson nemile překvapen, když dne 20. června zrána octnul se znáhla vůči táboru, před krátkem teprv opuštěnému.

Tábor týž nalezal se u malé úzké zátoky, tak zvané Darnleyovy, jejíž výběžek nejvíce na západ pošinutý tvoří mys Parry. U paty malého pahorku viděti byly ještě koly, jež byly náležely k jakémusi ohražení a hromádky popele na vyhaslých ohništích.

Celá společnost shromáždila se u tohoto tábora.

„Totě mrzuté," pravil Jasper Hobson, „raději byl bych se na své cestě setkal s rodinou ledných medvědů."

Jasper Hobson ještě s několika soudruhy pilně pátral po nějakém předmětu neb i po nějaké stopě nohou, aby mohl z toho souditi, kdo tu vlastně byl meškal, ale vše pátrání bylo marné.

Najednou volala paní Joliffová, jež několik set kroků více v levo byla se vzdálila, poručíka Hobsona.

Jasper Hobson, paní Barnettová, sergent a ještě několik jiných běželi k paní Joliffové, jež nepohnutě s upřeným zrakem na zem pohlížela.

„Hle, pane poručíku, zde máte stopy lidských nohou.

Avšak stopy ty patrně nepocházely ani od obuvi Indianů ani Eskimáků, i jevily se na všechny strany a nejčetněji v obvodu velmi obmezeném.

Paní Joliffová nenechala ostatní dlouho na rozpacích.

„Toť jsou stopy nohou osoby, jež byla tančila.“

Paní Joliffová měla pravdu. Bedlivým proskoumáním zjistilo se, že zde na hranicích Ameriky, několik stupňů za kruhem točnovým, kdosi sobě zatančil.

„Toť zajisté nebyl Eskimák,“ pravil poručík.

„A také nikoli Indian,“ podotýkal desátník Joliffe.

„Zajisté,“ rozhodnul klidně sergent Long, „byl to Francouz!“

A dle náhledu všech byl to jen Francouz, jenž na takovém místě zeměkoule mohl se dáti do tance.

Hlava XII.

Půlnoční slunce.

Všichni měli za jisté, že na tomto místě byla meškala společnost, mezi níž aspoň jeden spolukrajan Vestris byl se nalezal.

Jasper Hobson nebyl nikterak potěšen, že ho na severozápadním území anglické Ameriky byli již konkurenti předešli a obával se, že jakkoli záměr jeho družstvo bylo v tajnosti chovalo, přece se o něm v obchodních střediščích Kanady aneb spojených států byli dověděli.

Poručík byl tudíž na další své cestě velmi zkormoucen, avšak na návrat nemohl více pomýšleti.

Jasper Hobson sdělil paní Barnettové svou obavu, že tu meškala nejspíše tlupa kanadských Francouzů, to jest potomků oněch Francouzů, kdy Kanada mívala ještě francouzskou obsádku a netajil se tím, že zejmena tito francouzští jednatelé

z Kanady, známí pod jmenem „běhounů lesních“ aneb „kanadských cestovatelů“ jsou nejnebezpečnější soupeři družstva hudsonbaiského.

Poručík Hobson, maje hrozící konkurenci stále na zřeteli, poháněl tudíž svou výpravu k rychlému pochodu, aby se co nejdříve octnuli za sedmdesátým stupněm severní šířky. Kojil se nadějí, že soupeři jeho nebudou jej až tam následovat.

Za prvních čtrnácte dní ubírala se malá společnost na jih, aby snadněji objela zátoku Franklínovu. Krajina stále se ještě zelenala, čtvernožci a ptactvo nalézali se tu ve velkém počtu, i bylo tudíž pravdě podobno, že celý severozápad pevniny americké takto je oživen. Moře rozkládalo se vždy ještě do nekonečna před zrakoma a toliko ledné kry byly by mohly býti na závadu námořním plavcům, aby z úžiny Behringovy až k točně pronikli.

Dne 4. července byla výprava zase obejela jinou zátoku, tak zvanou Whasburnovu a octla se na nejzazším konci jezera až dosud málo známého, jež vlastně bylo spíše rozsáhlým rybníkem než jezerem.

Saně lehce a klidně uháněly. Vzezření krajiny ponoukalo k založení nového jednatelství a tvrz na výběžku předhoří Bathurstu, mající za sebou veliký rybník a před sebou úžinu Behringovu čili otevřené moře, mělo patrně příznivé položení jednak pro vývoz zboží jednak pro vlastní zásobení se.

Dne 5. července o třetí hodině odpoledne zastavila se konečně výprava na výběžku předhoří Bathurstu i šlo jen o to, aby zjistilo se důkladně, zdali skutečně mys Bathurst leží za sedmdesátým stupněm severní šířky, jak mapa to naznačovala.

Místo toto skutečně hodilo se výborně k za-

ložení jednatelství. Pobřeží malého jezera poskytovalo hojnost dříví, jednak k stavbě tvrze jednak i k topení. Voda z jezera, nejsouc slaná, hodila se k pití a kromě toho nalezala se tu malá čerstvá říčka, jež několik set kroků jihozápadně od mysu Bathurstu do úzkého chobotu ledného moře vpadala. Týž chobot, nikoli skalami alebrž jen naplaveninou země a písku chráněný, tvořil přirozený přístav, v němž dvě až tři lodi úplně mohly se ukrýti před bouřemi moře.

Mohlyť zde tudíž dobře zakotviti lodi, jež později úžinou Behringovou by připlouly. Z dvornosti nazval Jasper Hobson říčku „Paulina“ a chobot „přístavem Barnett“, což cestovatelce způsobilo patrné potěšení.

Pakliže by zbudovala se tvrz za výstupkem, jejž tvořil mys Barthurst, byly by jak hlavní budova tak i skladiště chráněny i před nejchladnějšími větry jakož i před prudkými závějemi, jež za několik hodin celá obydlí pod svými spoustami zakrýjí.

Prostora mezi patou předhoří a břehem malého jezera byla dosti rozsáhlá, aby se na ní zvedati mohly budovy ku jednatelství příslušné.

Ač Jasper Hobson nyní na opevnění této tvrze nepomýšlel, shledával přece, že toto místo snadno lze obrániti.

Povětrnost byla vždy ještě krásná a teplota dostatečná. Ani na obzoru ani na nadhlavníku nebylo obláčku. Nicméně bývá v této krajině i v létě ve vzduchu lehký výpar — jak to asi bude vypadati v okolí mysu Bathurstu v zimě?

Nyní arci ze soudruhů Jaspera Hobsona na to nezpomenul, neb povětrnost byla překrásná, vzduch byl oteplen a moře se třpytilo.

Prozatimní tábor, k němuž na saních vše po-

třebné bylo se přivezlo, zřízen na břehu malého jezera.

Jasper Hobson nemohl se dočkati příštího dne, aby zjistil, zdali se byl skutečně octnul na místě družstvem mu vykázaném.

Příštího dne 6. července krátce před polednem učinili Jasper Hobson a hvězdář Tomáš Black všeckna opatření, aby důkladně vyměřili zeměpisnou délku a šířku mysu Bathurstu. Poledne se blížilo. Všichni členové výpravy obklopili oba pozorovatele, čekajíce s dychtivou netrpělivostí výsledek pozorování, neb jednalo se skutečně o to, aby zvěděli, zdali octli se u cíle své cesty, aneb zdali budou muset vyhledávati jinde na pomoří území, jež by záměrům družstva vyhovovalo, a podle dosavadních, arci ne zcela spolehlivých map této části amerického pobřeží nebyla ani valná vyhlídka, že by se takové území vynašlo.

Nezbylo tudíž nic jiného, než aby se určilo, zdali mys Bathurst skutečně leží pod šířkou mapami naznačenou. Tuto důležitou otázku mělo důkladné pozorování Tomáše Blacka a Jaspera Hobsona rozřešiti.

Slunce blížilo se v tuto chvíli k vrcholi svého oběhu.

Oba pozorovatelé zaměřili své dalekohledy na slunce dosud vystupující. Prostředkem zrcadel šikmo nad nástroji upevněných bylo slunce zdánlivě na obzor postaveno a okamžik, kde dolejší okraj jeho kruhu dotýkati by se zdál obzoru, byl právě onen okamžik, kde slunce dosáhlo nejvyšší bod svého denního oblouku, aneb okamžik, kdy ubíralo se polední čárou krajiny.

Všichni přihlíželi, zachovávajíce hluboké mlčení.

„Poledne," zvolal znáhla Jasper Hobson.

„Poledne," odvětil v témže okamžiku Tomáš Black.

Dalekohledy byly okamžitě spuštěny.

Poručík a hvězdář čtli na okraji na stupně rozděleném míru úhlu, jejž byli obdrželi a bez odkladu jali se pozorování své sepisovat.

Po několika minutách vzchopil se poručík Hobson a oslovil své soudruhy.

„Přátelé," pravil, „ode dneška dne 6. července udílí vám družstvo hudsonbaiské, zavazujíc se mým slovem, dvojnásobný plat."

„Hurá, hurá, hurá družstvu," zvolali jedním hlasem stateční soudruzi poručíka Hobsona.

Předhoří Bathurst a hraničící území nalezala se skutečně za 70tým stupněm severní šířky.

Téhož večera viděli smělí cestovatelé, a vzdálení od obývaného světa, tábořící více než 800 mil od tvrze Reliance, jak zářící slunce dotýká se severního obzoru, aniž by na něm kruh jeho dost málo se byl ponořil.

Půlnoční slunce zářilo poprvé před jejich očima.

Hlava XIII.

Fort Espérance.

Místnost pro tvrz byla tudíž neodvolatelně určena.

Jasper Hobson uzavřel, že se bez odkladu započne se stavbou hlavní budovy. Prozatím musel se každý zaříditi, jak právě se to hodilo, i bylo spůsobem důmyslným použito saní ku zřízení prozatimního přístřeší.

Poručík ostatně spolehal se na zručnost svých

lidí, že nejdéle za měsíc hlavní budova bude hotova. Musela býti dosti rozsáhlá, aby prozatimně stačila pro devatenácte osob, z nichž výprava sestávala. Později ale, předce dříve však než nastanou tuhé mrazy, měly zříditi se společná obydlí pro vojáky, jakož i skladiště na kůže a kožešiny.

Z desíti vojáků, jež kapitán Craventy byl vybral, byli dva Sabine a Marbre výhradně lovci, ostatních osm, z nichž mistr Mac Nap měl dozor nad prací, uměli zacházeti právě tak zručně se sekerou jako s ručnicí. Byliť mezi nimi obratní tesaři, zkušení v stavení budov i lodí.

Náčiní nikterak jim nescházelo.

Jeden z nich Raë, povoláním svým kovář, dovedl pomocí polní kovárny všeliké kovářské práce zhotoviti. Zedníka mezi nimi sice nebylo, ale nebylo ho také potřebí, poněvadž veškeré budovy jednatelství na severu jsou toliko ze dřeva zdělány. Na štěstí nescházelo stromoví v okolí mysu Bathurstu. Ještě téhož odpoledne vyhlídli Jasper Hobson a Mac Nap místo u paty mysu Bathurstu, na němž hlavní budova měla se zvedati. Když o místo byli se sjednotili, vyměřili Jasper Hobson a mistr Mac Nap šňůrou objem domu. Dům týž tvořil podlouhlý čtverhran, jehož delší strany 60 stop a menší strany 30 stop zaujímaly. První oddělení tvořilo jakousi předsíň, jež pečlivě dvojnásobnými dveřmi proti vichřicím byla chráněna, druhé oddělení sloužilo výhradně za kuchyni, třetí oddělení určeno za společnou jídelnu a čtvrté oddělení konečně mělo se roztříditi na jednotlivé komnaty. Plán k novému domu byl tudíž ustanoven a šlo jen o to, aby se provedl, což bylo záležitostí mistra Mac Napa a jeho lidí. Mezi tím, co tesaři pracovali, nezaháleli též lovci výpravy, jimž příslušela péče o zaopatřování potravních zásob.

Práce dařila se tesařům i kováři rychle a dobře, neb jak již podotknuto, bylo stromoví na blízku hojnost.

Do oken na místě skelných tabulí dány zažloutlé a průsvitné pláty z usušeného rybího tuku a na vyzdění komínů, ješto v okolí nebylo kamene, upotřebeno vápna z lastuřích skořepin, jichž na písku plochého pobřeží bylo na miliony. Skořepiny tyto roztloukly a spálily se a takto ve vápno proměnily. Z tohoto vápna, jež ovšem nebylo právě výborným, ale k účeli svému dostačilo, udělaly se pláty, jež jak obyčejný stavební kámen do komínu se zazdily.

Veliké dílo bylo během měsíce úplně dohotoveno. Dne 6. srpna mělo se vykonati zasvěcení domu. Mezi tím co Mac Nap se svým lidem neunavně pracoval, byli Jasper Hobson, sergent Long, desátník Joliffe a oba myslivci Marbre a Sabine konali výlety do okolí mysu Bathurstu.

Shledáno tu k velikému uspokojení, že je tu jak srstnatých zvířat, tak i opeřené havěti hojnost. Ješto však šlo prozatím jen o výskum území, nekonaly se honby a chyceno toliko několik živých sobů, již měli se ochočiti, aby poskytovali mládě a mléko.

Péče o tyto soby, již umístili se v ohradě, as padesát kroků od domu zřízené, svěřena manželce kováře Raë-a, jež co Indianka dovedla s těmito zvířaty zacházeti.

Paní Barnettová, jíž Madgeo-va pomáhala, jala se pečovati o vnitřní zařízení obydlí a vbrzce jevil se příjemným způsobem vliv této rozšafné ženštiny v rozličných podrobnostech, jež by Jasperu Hobsonovi a jeho soudruhům nejspíše nebyly na mysl připadly.

Proskoumav území v obvodu několika mil,

shledal poručík, že toto tvoří rozsáhlý poloostrov, jehož povrch asi stopadesáte čtverečních mil obnáší. Úžina zemská, na nejvýš čtyry míle široká, spojovala týž poloostrov s pevninou americkou a rozkládala se od pozadí zátoky Whasburnovy na východu až k zátoce v téže vzdálenosti na straně opačné.

Ohraničení tohoto poloostrova, jejž poručík nazval „poloostrov Viktorie“, velmi určitě se zračilo.

Jasper Hobson chtěl ještě zvědět, čeho jezero a moře poskytují i nabyl i tu úplného uspokojení.

Jezero bylo sice mělké, ale velmi rybnaté i poskytovalo hojnost pstruhů, štik a jiných ryb v sladkých vodách se zdržujících. Malá říčka poskytovala útulek lososům i hemžily se v ní bělice a řepachy. Moře u pobřeží nebylo tak oživeno jak jezero. Ale časem objevovaly se ve vzdálí ohromní prskavci a velryby, jež bezpochyby před kopím velrybářů z mořské úžiny Behringovy byly sem uprchly, i nebylo tudíž nemožno, že kdysi i takový obr na pobřeží bude zanešen.

Východní část pobřeží byla tou dobou navštěvována četnými tuleni, avšak Jasper Hobson nařídil svým soudruhům, aby nyní je nestříleli.

Později se prý objeví, zdali by to bylo úspěšno.

Dne 6. srpna stěhovali se osadníci mysu Bathurstu do nového svého obydlí. Obydlí toto, či vlastně tato tvrz, nejdáleji posunutá stanice družstva na americkém území, přezvaná jednomyslným usnešením „tvrz naděje“, „Forte Espérance“.

Není-li toto jmeno na nejnovějších mapách arktických krajin, má to svou příčinu v tom, že osadu tuto v blízké budoucnosti očekával hrozný osud.

Hlava XIV.

Několik výletů.

Přestěhování se do nového obydlí bylo rychle vykonáno. V hlavní síni, jež určena byla za jídelnu, zřízena prozatimně i společná ložnice pro vojáky a veliká polní postel čekala již jen na spáče. Okolo velikého stolu byly lavice k podlaze připevněny. Několik židlic a velikých skříní doplňovalo nářadí této síně.

Také světnice v pozadí domu rozdělena prozatím na šest komnat. Nářadí každé komnaty sestávalo ze stolu a postele. Paní Barnettové a Madge-ově vykázáno oddělení, z něhož byla vyhlídka přímo na jezero. Jasper Hobson nabídnul Tomáši Blackovi světlou světnici, ležící do dvora a čekaje, až lidé jeho v nových přístavcích budou ubytováni, uspokojil se sám s polotmavou celou, z níž se šlo do jídelny. Paní Joliffová, Mac-Napová a Raë-ová umístěny společně se svými muži.

Ostatně měla osada za nedlouho o nového člena se rozmnožit a Mac Nap požádal paní Barnettovou, zdali by mu neprokázala tu čest, aby mu ku konci roku byla za kmotru, což Pavlina Barnettová s velikou ochotou přislíbila.

Věci a zásoby ze saní nyní úplně se snesly a v rozličných prostorách se umístily. Na půdu uloženo veškeré náčiní, potravní zásoby a střelivo, vůbec vše, čeho v tu chvíli nebylo zapotřebí.

Poručík pomýšlel nyní na zásobení se palivem a potravinami pro příští zimu. Dal především dovážeti palivo, věda ze zkušenosti, že v tomto vzhledě v zemích polárních není opatrnosti nikdy nazbyt. Honby na srstnatá zvířata měly se na pozdější dobu odložit, a všechen zřetel myslivců

obrátil se na soby a wapiti, pakli až do těchto krajin se odváží, neb dvacet lidí a šedesát psů vyživovati není maličkostí, podotýkal Hobson paní Barnettové.

Povětrnost byla za této doby roční skoro neustále krásná. Bylo patrno, že před pěti nedělemi nezačne sníh padati. Jasper Hobson dal po zhotovení hlavní budovy asi čtyrycet stop od ní u paty předhoří vystavěti velký psinec. Příští obydlí pro vojáky mělo zříditi se naproti psinci v levo od domu, kdežto skladiště a prachárna státi měly v zadní části ohražení.

Ohražení stanice chtěl Jasper Hobson snad z přílišné obezřelosti ještě před zimou dokončit a to sice netoliko vůči útokům zvířat alebrž i Indianů aneb jiných soupeřů. Mac Nap dal se se svými lidmi do práce i byloť tudíž možno, že ohražení toto před zimou bude ukončeno.

Mezi tím uspořádal Jasper Hobson několik honeb. Po celý měsíc srpen opakovaly se honby a špižírny vůčihledě se naplňovaly zásobami všelikého masa. Sabine-a a Marbre-a nezřídka doprovázel poručík a sergent Long a mnohdy připojila se k nim paní Barnettová, jež uměla s ručnicí dobře zacházeti.

As padesáte sobů, jímž Indiani Caribons říkají, bylo pobito. Maso jejich rozkrájené v podlouhlé kusy uloženo do špižírny a vydělaná jejich kůže měla se upotřebiti k spravování obuvi.

Avšak k zásobení potravin přispívali valně i točnoví zajíci, jichž maso je velmi chutné. Jsou to velcí hlodavci s dlouhýma ušima a hnědýma očima, majíce bílou srst, podobající se labutímu peří. Na sta bylo jich uděno, kromě těch, jež pod obratnou rukou paní Joliffové ve výborné paštiky byly proměněny. Mimo to dovedla paní

Joliffová z těchto zajíců všelikou čerstvou zvěřinu upraviti, začež se jí dostávalo nekonečné chvály celé společnosti k nemalé radosti desátníka Joliffe-a.

Ostatně nescházela při hostinách paní Joliffe-ovou upravených také opeřená havěť, jakož zejmena kachny na pobřeží jezera se zdržující a jakýs druh bílých koroptví s velkým na konci ohonu černě kropenatým péřím. Tyto koroptve, jimž Indiani říkají „vrbové Tetras," jež Sabine ale pokládal za tetřevy, byly celé společnosti pravou pochoutkou.

Vody jezera a říčky obohacovaly hody paní Joliffe-ové stále překrásnými lososy.

Na výletech, jež až do měsíce srpna téměř denně byly podnikány, setkali se myslivci často s nebezpečnými zvířaty, i nabyli přesvědčení, že medvědi všelikého druhu, zejmena velcí lední medvědi na tomto území jsou velmi četní. Marbre a Sabine spatřili také několikráte celá hejna vlků, již však, spatřivše myslivce, dávali se na útěk.

Byla to velká, šedivá, tři stopy vysoká zvířata s dlouhými ohony, jichž srst začátkem zimy blednula. Dravci tito na vzdor své přirozené zbabělosti v zimní době hladu bývají hrozní.

Rostlinstvo na tomto území nebylo arci tak bohaté jako zvířena, avšak s velkou radostí spozorováno, že se tu též nalézají černé jedle, z jejichž pupenců vaří se výborné pivo, v severní Americe pod jmenem „Pine-ale" či „Pine-poster" známé. Nasbíráno hojnost těchto pupenců.

Ze zelenin hodily se jen dva druhy pro kuchyni paní Joliffe-ové, a sice jakýs druh velikých cibulí a druh čaje pod jmenem „thé Labradorské" po celém severu Ameriky známý, oblíbená to potrava polárních zajíců. Týž čaj poskytuje, pakliže

se k němu přidá několik kapek kořalky neb ginu, výborný nápoj, takže mohla paní Joliffová na čínském čaji šetřiti.

Jasper Hobson byl s sebou vzal všeliká semena, jež za příštího leta mohla i v těchto krajinách snadně vypučeti. V lékárně nové tvrze nebyl nedostatek na prostředcích proti kurdějím. Družstvo bylo opatřilo několik soudků citronové a limounové šťávy, bez kteréž žádná výprava na točnu nemůže se obejíti. Muselo se s touto šťavou jako se všemi jinými zásobami šetřiti, ježto delší špatné počasí všeliké spojení tvrze Espérance s jednatelstvími na jihu mohlo přerušiti.

Hlava XV.

Pactnácte mil od mysu Bathurstu.

Nastaly první dní měsíce září. Za tři neděle i za nejpříznivějších poměrů muselo špatné počasí učiniti přítrž všeliké práci. Bylo tudíž nutno, aby sobě s prací popílili. Na štěstí byly nové stavby rychle vyvedeny. Ohražení obklopovalo již téměř úplně prostoru pro tvrz naznačenou i dělala se již vrata vedoucí do vnitřního dvoru.

Den 4. září určil Jasper Hobson k honbě na obojživelníky pomoří. Tuleni měli svůj tábor as patnácte mil od mysu Bathurstu.

Jasper Hobson vyzval paní Barnettovou, aby výpravy se účastnila, k čemuž tato ochotně přivolila.

Poručík Hobson dále ustanovil, aby sergent Long a vojáci Petersen, Hope a Kellet jej provázeli.

O osmé hodině ráno dali se na cestu. Dvoje

sáně, do nichž po šesti psích bylo zapřaženo a na nichž měla se těla pobitých tuleňů do tvrze dopraviti, následovaly za malou tlupou.

Ještě sáně byly prázdny, usedli sobě do nich poručík Hobson, paní Barnettová a ostatní soudruzi. Povětrnost byla krásná, avšak nízké mlhy na obzoru zatemňovaly paprsky slunce, jehož zažloutlý kruh za této roční doby v noci již po několika hodinách zacházel.

Povrch této části pomoří na západě od mysu Bathurstu byl úplně rovný a jedva o několik metrů vyčníval nad hladinu polárního moře.

K deváté hodině byly oboje sáně octly se u zátoky, již tuleni obyčejně navštěvovali. Sáně zanechány pozadu, aby nepoděsila se zvířata, jež na pobřeží musela se překvapiti.

Jak lišila se tato krajina od oné, jež přímo s mysem Bathurstem hraničila!

Na místě, kde myslivci byli se zastavili, jevilo celé pobřeží plutonický svůj původ. Tu byly skalní balvany hluboko do země zapadlé, onde byl rozptýlen na zčernalém písku uprostřed jemné lávy křemen, jenž náleží do druhu živce a nezvratně dosvědčuje, že území toto je účinek kristalisace.

Na povrchu třpytily se nesčíslné labradority a křemenovité diamanty, odrážejíce střídavě červené, modré a zelené světlo, a kamení pemzovité.

V pozadí zvedal se strmý břeh asi dvě stě stop nad hladinou mořskou vyčnívající.

Jasper Hobson uzavřel, že vystoupí až na hřeben těchto vyšin, aby mohl přehlednouti celou východní část tohoto území. Měl ještě dosti času, neb posud jen několik tuleňů sobě na pobřeží hovělo. Nebylit to ostatně tuleni, jak lidé jeho

za to měli, alebrž tak zvaní mořští koně neb mořské krávy, jež tvoří v zoologických soustavách odrůdu mrožů, a jež podle dlouhých se shora dolů vybíhajících tesáků, k obraně sloužících, se poznávají.

Myslivci obešli malou zátoku, již přezvali zátokou mrožů a vystoupili na vyvýšené přímoří; Petersen, Hope a Kellet zůstali na malém předhoří, odkud měli dáti znamení, až mroži v dostatečném počtu se dostaví.

Jasper Hobson, Pavlina Barnettová a sergent Long vystoupili na hřeben pohoří, jenž asi dvě stě stop zvýší nad okolím se vznášel. U jejich nohou rozkládalo se nekonečné moře, jež na sever obzorem oblohy se uzavíralo. Ledné moře pod tímto stupněm šířky bylo otevřeno a patrně až k úžině Behringerově splavné. V letě mohly tudíž lodi družstva snadno ze severozápadu k mysu Bathurstu připlouti.

Obrátiv se k západu odkryl Jasper Hobson zcela novou krajinu, jež mu vysvětlila sopečné zříceniny, jimiž pomoří bylo přeplněno. Asi deset mil vzdalí vznášely se sopečné pahorky s kuželovitými vrcholky.

„Nemohu pochopiti, pane Hobsone," pravil sergent Long, „jak se mohou nalézati v krajinách polárních sopečné vrchy, třeba již zdály se býti vyhaslé."

„Však ono jich není příliš mnoho," podotýkala paní Barnettová.

„Není jich mnoho," odvětil Hobson, „ale přece se jich jakýsi počet vyskytuje na ostrově Jean Mayen, na ostrovech alcutických, na Kamčatce, v ruské Americe, na Islandě, na jižní polokouli, v krajinách australských, a v zemi ohniruské. Avšak Kellet dává nám znamení," podotýkal poručík.

Paní Barnettová, nechtějíc být svědkyní pobíjení mrožův, setrvala na vrcholku pohoří a ujednáno, že asi za hodinu k ostatní společnosti se vrátí.

Jasper Hobson a sergent vrátili se asi za čtvrt hodiny na břeh. Mrožů bylo tu nyní na sta. Někteří lezli po písku pomocí svých krátkých ruce podobných noh, větší část ale seskupená v rodinách, spala. Dva největší, patrně samci tři metry dlouzí, s nepříliš hustou začervenalou srstí střežili ostatní tlupu.

Myslivci, velmi opatrně se přibližujíce, hleděli jednotlivá skupení mrožů obklíčiti a jim zpáteční cestu k moři zaskočiti. Na zemi jsou tato zvířata nemotorná, nehybná a neobratná. Pohybují se jen v malých skocích aneb skřivujíce páteř na způsob zeměplazů lezou. Avšak octnuvše se v moři stávají se ihned mrštnými rybami a hroznými plavci, již nezřídka uvádějí v nebezpečenství bárky, které je pronásledují.

Velicí samci patrně tušili bližící se nebezpečenství. Zpřímili hlavy, ohlížejíce se kolkolem. Ale než mohli dáti znamení na výstrahu, vrhli se Jasper Hobson a Kellet z jedné, sergent, Potersen a Hope s druhé strany na mrože, z nichž pět kulemi svými zastřelili a nožemi svými dorazili, kdežto ostatní tlupa do moře se vrhla. Pobití mroži byli značné velikosti. Slonová kost jejich tesáků zdála se býti výborná, ale Jaspera Hobsona nejvíce těšilo, že veliká a tučná jejich těla poskytnou hojnost oleje.

Pobití mrožové položeni na sáně i měli psi dosti na těžkém břemenu.

Paní Barnettová se zatím byla vrátila a celá družina odebrala se nyní pěšky podél břehu nazpět do Fort Espérance.

Hlava XVI.

Dva výstřely.

První polovice měsíce září byla již uplynula. Kdyby Fort Espérance byl ležel na samé točně, to jest o dvacet stupňů severní šířky výše, byla by polární noc tuto tvrz již dne 21. září svou temnotou zahalila. Ale pod sedmdesátým mimorovníkem ubíralo se slunce ještě po celý měsíc svým obloukem nad obzorem. Nicméně teploty povětrnosti již značně ubývalo. Špatné počasí patrně se blížilo. Avšak obyvatelstvo jednatelství mohlo je bez obavy vyčkati. Na potravních zásobách v skladištích uložených byl více než dostatek. Sušené zvěři bylo značně přibylo a as dvacet mrožů bylo ještě pobito. Zima, totiž noc, sníh, led a mrazy mohly nastati. Byliť na vše připraveni.

Avšak Jasper Hobson měl též prospěchy družstva na zřeteli. Blížil se okamžik, kde zvířata, nabývajíce na zimu srsti, stávají se nejvzácnější kořistí.

Jasper Hobson uspořádal tudíž řádné honby. Konkurence Indianů, již jsou obyčejní dodávatelé jednatelství, nebylo se pod touto zeměpisní šířkou co báti, ješto tito tuzemci navštěvují toliko jižnější území. Na přítoku malé říčky, asi šest mil na jihu od tvrze spozorován tábor bobrů. Tam zařídil Jasper Hobson první svou výpravu. Myslivci, s nimiž na vyzvání Jaspera Hobsona šla též paní Barnettová, odebrali se ku říčce na naznačené místo. Bylo tu několik set bobrů, již po párku nedaleko proudu obývali vyhrabané díry, ač stavbou zimních svých pobytů patrně se již zabývali. Na příč bystrého a dosti hlubokého po-

toku, kterýž nemohl tudíž až do nejspodnějších vrstev ani za největší zimy zamrznouti, byli bobři zbudovali proti proudu hráz poněkud obloukovou. Tato hráz skládala se z kolů kolmo a blízko sebe rozestavených, jež ohebnými letorostmi a stromky vodorovně byly spojeny.

Vše bylo vyzděno hlinovitou prstí nohami hlodavců zpěchovanou a roubení hráze pokryto balvany z hlíny, jež bobři pomocí svých širokých okrouhlých vodorovně sploštělých a šupinatých ohonů byli zdělali.

„Tato hráz," vysvětloval Jasper Hobson paní Barnettové, „má za účel, aby voda říčky měla nezměněnou výšku i aby usnadnila stavitelům bobrů, by mohli proti proudu zbudovati ony okrouhlé budky, jichž vršky vidíte. Tyto budky jsou velmi řádné stavby, jejich stěny z dřeva a hlinovité prsti se skládající jsou na dvě stopy tlusté i vedou do nich toliko nízké otvory pod vodou, což arci každého obyvatele donucuje, aby se ponořil, ale zároveň též k bezpečnosti rodiny bobří přispívá. Kdybyste takovou budku rozbořila, shledala byste, že skládá se ze dvou pater, z dolejšího, jež slouží za skladiště, v němž nalezají se zimní zásoby jako letorosti, kůry, kořeny, a z hořejšího, do něhož voda nezasahuje a v němž majitel se svou rodinou je živ.

V tuto chvíli nebylo žádného bobra vidět, ještě v noci pracujíce ve dne spí, následkem čehož arci chytání těchto hlodavců nespůsobilo lovcům žádných obtíží. Asi za hodinu bylo skoro sto bobrů chyceno a mezi nimi někteří, jichž černá kožešina měla velikou obchodní cenu. Jiní měli jak hedbáví měkkou dlouhou, lesknoucí se srst červenohnědé barvitosti, pod níž objevovalo se jemné, husté, stříbrošedé pápěří.

Bobrové kůže dopraveny jsou do skladiště,

kde pod jmenem mladých bobrů dle jejich cen jsou do seznamu zanešeny.

Po celý měsíc září a do polovice října pokračováno v těchto honebných výpravách, jež měly vždy příznivé výsledky.

Chyceni jsou též jezevci, avšak v nepatrném počtu. Kůže jejich slouží za obrubu koňských chomoutů a ze srsti jejich dělají se kartáče a štětce.

Dravci tito, neboť jsou to vlastně malí medvědi — náležejí k odrůdě tak zvaných jezevců hltounů, již toliko v severní Americe se vyskytují.

Také pižmovonné krysy asi stopu dlouhé s ohonem velmi vyvinutým, jichž kožešina je velmi hledána, naplňovaly ve velkém počtu skladiště jednatelství.

Hranostajové objevovali se jen zřídka. Tato zvířátka náležela do rodu kun a neměla ještě své krásné zimní roucho, jež je úplně bílé, vyjma černou tečku na konci ohonu. Srst jejich byla dosud na povrchu červená a zespod šedožlutá. Muselo se tudíž jich ještě šetřiti, až srst jejich zimními mrazy zbělí. Tchořů značný počet byl chycen a pobit. Honba na sobolí kůny, jichž kožešina je vzácná, ač arci méně než kožešina sobolů, v severní Evropě a Asii se zdržujících, odložena až na pozdější dobu zimní, kde se chytají do tenat.

Mezi kožešinami, jimiž se skladiště Fort Espérance obohacovala, slušno zejmena zmíniti se o modrých a stříbrných liškách, jichž kožešiny na tržištích ruských a anglických za nejdrahocennější se pokládají. První místo zaujímá modrá liška, známá pod zoologickým názvem „Isatis“. Roztomilé toto zvíře s černou tlamou, majíc popelavou, téměř temnorusou srst, není nikterak modré, jak by se za to míti mohlo; velmi dlouhá, velmi hustá

a velmi heboučká jeho srst je obdivuhodná a má všechny vlastnosti, jež přísluší ku kráse kožešiny. Modrá liška je bez odporu králem srstnatých zvířat, kožešina její má šesteronásobnou cenu každé jiné kožešiny a plášť cara ruského, jenž je zhotoven z kožešin od krků modré lišky, jež jsou převzácné, páčil se na výstavě londýnské roku 1851 za 3400 liber šterlinků.

Několik těchto lišek objevilo se v okolí mysu Bathurstu, avšak myslivci nemohli se jich zmocniti, neb tito dravci jsou lstiví a obratní a těžce se chytají. Za to však zastřeleno as tucet stříbrných lišek, jichž překrásná černá srst na končetinách je bělavá.

Jedné stříbrné lišky dostalo se myslivcům z Fort Espérance, za okolností Jasperu Hobsonovi velmi nemilých.

Dne 24. září z rána unášely dvoje sáně Jaspera Hobsona, Pavlinu Barnettovou, sergenta Longa, Marbre-a a Sabine-a k zátoce mrožů.

Někteří lidé z tvrze byli uprostřed skalin včerejšího dne spozorovali stopy stříbrných lišek a vskutku také dvě hodiny po příchodu myslivců ležela již jedna stříbrná liška mrtva na zemi.

Bylyť ještě dvě as tři takové lišky spozorovány, což přimělo myslivce, aby se rozdělili. Kdežto Marbre a Sabine pustili se za stopou jedné lišky, hleděli poručík, sergent Long a Pavlina Barnettová zaskočiti zpáteční cestu druhému krásnému zvířeti, jež za skalami skrýti se hledělo. Asi půl hodiny stíhali lišku bez úspěchu. Avšak zvíře bylo ze tří stran skalami obklíčeno a čtvrtou stranu uzavíralo moře. Liška seznala nebezpečí jí hrozící i hleděla mu ujíti šťastným skokem, jenž přinutil myslivce, aby po ní střelili, an by jinak na jisto byla jim uklouzla. Liška vyskočila na skálu. Avšak Jasper Hobson

v tom okamžiku, kde zvíře jak stín kolem něho letělo, uvítal je kulí. V tu chvíli ale zazněl druhý výstřel a liška smrtelně raněná sklesla na zem.

„Hurá, hurá,“ zvolal Jasper Hobson. „Liška je má!“

„A má,“ odvětil cizinec, jenž šlápnul na lišku v tu chvíli, kde poručík ruku po ní byl vztáhnul.

Jasper Hobson zaražen ucouvnul. Byltě měl za to, že druhá kule vyšla z ručnice sergenta a teď byl se octnul vůči neznámému myslivci, z jehož ručnice dosud se kouřilo.

Oba soupeři na sebe pohlíželi.

Paní Pavlina Barnettová a sergent Long přikvapili a také Sabine a Marbre v brzce se dostavili, kdežto asi tucet mužů docházelo ze skal k cizinci, jenž před cestovatelkou zdvořile se uklonil.

Byltě to muž vysokého vzrůstu, pravý to vzor oněch kanadských cestujících, jichž konkurence Jasper Hobson zejmena se obával. Lovec týž měl na sobě onen zvláštní oděv, jejž americký romanopisec Washington Irving tak důkladně byl popsal, pokrývku na spůsob pláště přehozenou, bavlněnou košili s pestrými pruhy, široké ale krátké soukenné kalhoty, kožené kamaše, střevíce z jezevčí kůže, vlněný pestrý pas, za nímž byly zastrčeny nůž, pytlík na tabák, dýmka a jiné maličkosti, zkrátka oděv to napolo vzdělance, napolo divocha. Čtyři jeho průvodčí byli oděni jako on, ač méně nádherně, ostatních osm průvodčích byli Chipewayští Indiani.

Jasper Hobson se neklamal. Stál tu před ním Francouz, aspoň dojista potomek Francouzů z Kanady a snad dokonce jednatel některého amerického družstva, jenž měl za úkol, aby pozoroval zřizování nového jednatelství.

„Tato liška náleží mně,“ pravil poručík po

několika okamžicích mlčení, po kteréž byli oba soupeři zrak obapolně na sebe upírali.

„Náleží vám, pakliže jste ji zastřelil," odvětil neznámý v dobré angličině, avšak s lehounkým cizím přízvukem.

„Mýlíte se, pane," odvětil poněkud rozčíleně Jasper Hobson. „Toto zvíře náleží mně i kdyby je byla usmrtila vaše kule a nikoli moje."

Opovržlivý úsměv byl odpovědí na toto tvrzení, v němž zračila se veškerá osobivost hudsonbaiského družstva, jež chtělo míti nárok na všechna území atlantického a tichého moře.

„Vyť tedy, pane," podotýkal neznámý, opíraje se o hlaveň své ručnice, „pokládáte hudsonbaiské družstvo za vlastníka veškerého území na severu Ameriky."

„Arciže," odvětil poručík Hobson, „a pakliže vy pane, jak za to mám, náležíte k americké jakési společnosti —"

„Družstvu pro kožešiny ze St. Louis," odvětil myslivec, ukloniv se.

„Tuším," pokračoval poručík, „že byste byl ve velkých rozpacích, maje prokázati se listinou, jež vám udílí privilej na některou část tohoto území."

„Listiny, privileje," pravil opovržlivě Kanadan, „toť jsou slova ze sestárlé Evropy, jež nemají v Americe platnosti."

„Však nejste na půdě americké alebrž na půdě anglické," odvětil hrdě Jasper Hobson.

„Pane poručíku," podotýkal myslivec poněkud se rozčiluje, „není nyní k tomu doba, abychom tuto záležitost brali na přetřes. Známet od dráhné doby nároky Anglie vůbec a družstva hudsonbaiského zvláště vzhledem k územím honebním, avšak tuším, že dříve neb později události změní

tyto poměry a že Amerika bude americkou od úžiny Magelhaenské až k severní točně.“

„Tomu nevěřím,“ odvětil úsečně Jasper Hobson.

„Budiž tomu jakkoli, pane,“ pokračoval Kanaďan, „navrhuji vám, abychom upustili od přetřesu mezinárodních záležitostí. Nechť jsou nároky družstva jakékoli, tolik je na bílední, že nejsevernější části pevniny a zejmena na pomoří náleží tomu, kdo je osadí. Vy jste zřídili jednatelství na mysu Bathurstu, nuže dobrá, my nebudem honiti na vašem území, ale tuším, že i vy šetřiti budete našeho území, až družstvo ze St. Louis zařídí jinou tvrz na severních hranicích Ameriky.“

Čelo poručíka se svraštilo. Jasper Hobson nahlížel, že družstvo zátoky hudsonské v nedaleké budoucnosti setká se s nebezpečnými soupeři až na severním pomoří, že nároky jeho na území severní Ameriky nebudou uznávány a že mnohá krvavá šrůtka mezi konkurenty nastane. Nahlížel zároveň, že není nyní doba, aby brána byla na přetřes záležitost privilejí a proto nebyl nerad, když zdvořilý lovec rozprávku o jiné záležitosti započal.

„Co se týče záležitosti, jež nyní nás rozdvojuje,“ pravil Kanaďan, „nemá tuším velké důležitosti a mám za to, abychom ji po lovecku rozřešili. Vaše ručnice a moje mají rozličné hlavně a kule naše tudíž snadno od sebe se rozeznají. Nechť liška náleží tomu, kdo ji skutečně zabil.“

Návrh byl spravedlivý. Mrtvola lišky byla tudíž prohledána. Jednu kuli měla v boku, druhou v prsou.

„Zvíře náleží vám, pane,“ pravil Jasper Hobson, nemoha zcela potlačiti nevrlost, že mu takto ušla drahocenná kožešina.

Cizinec zvednul lišku. Avšak v okamžiku, kde se již za to mělo, že ji hodí přes rameno a s ní odejde, přikročil k paní Barnettové.

„Dámy mají v oblibě krásné kožešiny," pravil. „Kdyby věděly, s jakými obtížemi, ba někdy i s jakým nebezpečenstvím se jich nabývá, tuším, že by méně po nich bažily. Avšak ony mají je v oblibě. Pročež dovolte, paní, abych vám tuto kožešinu na upomínku našeho setkání se nabídnul."

Paní Pavlina Barnettová váhala přijmouti drahocennou kožešinu, avšak kanadský lovec nabízel ji s takovou dvorností a s takovou dobrosrdečností, že by to bylo bývalo urážlivé, kdyby nabídnutí byla odmítla. Cestovatelka přijala tudíž kožešinu a poděkovala vlídně cizinci.

Týž uklonil se před paní Pavlinou Barnettovou, po té pozdravil Angličany a provázen svými soudruhy zmizel v krátce za skalami pomoří.

Poručík dal se se svými soudruhy na zpáteční cestu do Fort Espérance. Jasper Hobson kráčel všecek v myšlenky pohřížen. Tvrz úsilím jeho zařízená byla nyní známá cizímu družstvu, a ze setkání se s kanadským cestujícím předvídal Jasper Hobson veliké obtíže do budoucnosti.

Hlava XVII.

Blížící se zima.

Dne 29. září nastala v povětrnosti značná změna. Obloha byla zakryta mlhami, jež v dešť se rozpouštěly. Špatné počasí se blížilo. Paní Joliffe-ová zabývala se dříve než sníh pokryje zem sázením semen. Vrcholkem mysu chráněné pole několik akrů rozsáhlé bylo již dříve za tímto úče-

lem upraveno a v posledních dnech měsíce září posázeno.

Jasper Hobson nechtěl čekati na příchod velkých mrazů a nalehal, aby jeho soudruzi již nyní zimním šatstvem se oděli. I vzali tudíž na tělo vlnu, svrchníky z jezevčí kůže, kalhoty z kůže tulení, kožené čepice a nepromokavé boty. Také obydlí oděna jsou v roucho zimní.

Dne 2. října zachvátil první sníh veškeré území v okolí mysu Bathurstu. Toliko vody, jezera a moře nebyly ještě spoutány a lišily se svou šedou, pošmúrnou a špinavou barvitostí ode všeho ostatního.

Na obzoru severním byly nicméně pozorovati již první ledné hory. Ostatně netrvalo to dlouho a také povrch jezera a moře ztuhnul.

Za několik dní bylo vzezření mysu Bathurstu a jeho okolí nabylo úplně jiné tvářnosti. Krajina jakoby zcela byla se proměnila. Nová země, majíc na sobě ráz velkolepého smutku zjevovala se před zrakoma. Podrobnosti byly zmizely. Tu nebylo viděti již moře, kde druhdy rozkládal se širý oceán, žádné půdy se střídavými barvami, alebrž všude rozprostíral se jednotvárný běloskvoucí koberec. Na místě lesů spatřil jsi směsici bezlistých letorostí jinovatkou pokrytých. Na místě zářícího slunce viděti byl toliko bledý kruh uprostřed mlh se vlekoucí, jenž jedva po několik hodin stlačeným obloukem se ubíral. Také obzor moře, jenž druhdy od oblohy ostře se lišil, byl zmizel a na místě něho zjevoval se nekonečný řetěz ledných hor, tvořících neproniknutelnou hromadu krů, jež příroda byla snesla mezi točnu a smělé cestovatele, jíž až k ní chtějí se prodrati.

Tomáš Black nad touto proměnou povětrnosti div sobě nezoufal i upokojil se teprv, když Jasper

Hobson ho ujistil, že za krátko nastanou jasné mrazivé noci, jež výborně hodí se k hvězdářskému pozorování, zejmena oněch zjevů, jež jako severní záře, odměsící toliko v zemích polárních se vyskytují.

Povětrnost byla ostatně vždy ještě snesitelná, ješto zejmena nevál vítr, kterýž jak známo mrazy činí citelnějšími. Pokračovalo se tudíž ještě několik dní v honbách. Nové kožešiny hromadily se v skladištích jednatelství, nové potravní zásoby naplňovaly špižírny.

Nyní objevila se též veliká hejna labutí tak zvaných pištců, jedna z krásných to odrůd v severní Americe, jichž myslivci několik párů zastřelili. Byla to překrásná čtyry až pět stop dlouhá zvířata s bílým peřím, mající hlavu a hořejší část krku barvy měděné. Ubíraly se právě do pásma hostinnějšího, v letu neobyčejně rychlém, neb vzduch a voda jsou jim stejně vítané živly. Jiné labutě, tak zvaní trubači, jichž křik podoben jest zvuku návěstní trubky, byly taktéž v četných hejnech spozorovány. Stěhovaly se taktéž z těchto krajin. Byly bílé jako pištci, měly také téměř celou jejich podobu, avšak zobáky a ploské nohy jejich byly černé.

Ani Marbre ani Sabine nebyli tak šťastní, aby některou takovou labuť zastřelili, avšak volali za nimi „na shledanou“, neboť za prvních dnů jarních ptáci tito pravidelně se vracejí, kde pak velmi snadno bývají chytáni. Pro svou kůži, peří a pápěří jsou myslivci a Indiany horlivě stiháni a v letech příznivých rozesílají jednatelství tyto labutě až po desíti tisících na tržiště starého světa, kde se kus až za půl guiney prodává.

Na těchto výletech, jež trvávaly jen několik hodin a jež špatná povětrnost často přerušovala,

potkávali se lovci zhusta s hejny vlků. Nemusili choditi daleko, neb tato zvířata smělejší, když hlad je pohání, blížila se až k samému jednatelství. Majíť velmi vytříbený čich, a výpary kuchyně je vábily. V noci vyli spůsobem děsným. Tito dravci, ač jednotlivě nejsou nebezpeční, stávají se jimi svým počtem, takže lovci neodvažovali se z obvodu tvrze, nejsouce dostatečně ozbrojeni.

Také medvědi nabývali nyní více chuti k útokům. Každého dne několik se jich objevilo. V noci pouštěli se až k samému ohražení. Někteří z nich byli postřeleni a vzdálili se, zanechavše krvavé stopy na sněhu. Avšak do 10. října nebyl ani jeden z nich zůstavil svou teplou a vzácnou kožešinu v rukou lovcův. Ostatně nedovoloval Jasper Hobson i nyní svým lidem, aby na tato hrozná zvířata činili útoky. Měl za to, že je líp vyčkati, až nadejde okamžik, kde medvědi hladem dohnáni pokusí se o útok na tvrz Espérance. Pak bude na čase brániti se a zároveň zásobiti skladiště.

Po několik dní potrvala povětrnost suchou a studenou. Sníh byl na povrchu stvrdnul a byl tudíž chůzi příznivý. I podniknuty tudíž některé výlety k pomoří na jihu tvrze. Poručík byl by rád zvěděl, zdali po jednatelích družstva pro kožešiny ze St. Louis, pakliže území toto opustili, vyskytnou se stopy, kudy byli se ubírali, avšak veškeré pátrání bylo marné. Nejspíše tito Američané odtáhli k některé jižní tvrzi, aby tam zimu strávili.

Krásní dnové však dlouho netrvali a v prvním téhodnu listopadu padal sníh nad míru hojně i pokrýval v brzce zemi na několik stop vysoko. Muselit se vchody denně zametati a zařídily se chodby, vedoucí k vratům tvrze, ku kolně, k chlévu pro soby a k psinci.

Výlety konaly se zřídka a to jen pomocí tak zvaných sněhových střevíců.

Když povrch sněhu mrazem stuhne, unese tíži člověka, aniž by povolil a poskytuje noze pevnou oporu. Obyčejná chůze nemá tu překážek. Jakmile však sníh změkne, nelze učiniti kroku, aniž by člověk až po kolena nezapadnul. V takových případech upotřebí Indiáni sněhových střevíců.

Poručík Hobson a jeho soudruzi byli v upotřebení těchto střevíců úplně vycvičeni, i dovedli po křehkém sněhu běhati jako na bruslích. Také paní Barnettová byla sobě zvykla na týž podivný obuv a v krátce mohla v rychlosti závoditi se svými soudruhy.

Dne 14. října byla velmi nepříjemná povětrnost a vítr bodal jakoby jehlami. Mimo dům mohla snadno každému některá část těla zmrznouti, pakliže oběh krve třením pomocí sněhu rychle se neobnovil.

Rozumí se samo sebou, že za takových okolností všeliká ruční práce pod širým nebem byla nemožnou. Dobou touto byly ostatně dny nad míru krátké. Slunce setrvalo na obzoru jen po několik hodin, načež následoval dlouhý soumrak. Skutečné přezimování, kde nemohlo vyjíti se ani z domu, nastalo.

Poručík Hobson nalehal tudíž, aby dokončily se nutné práce i aby rozložily se lečky a lapačky, jimiž okolí mysu Bathurstu po dobu zimní mělo se obklopiti. Byloť as třicet takových léček a lapaček zřízeno.

Dne 12. listopadu rozmnožila se malá osada o nového člena. Paní Mac-Napové narodil se silný zdravý chlapec, jímž mistr tesařský s hrdostí se vychloubal.

Paní Barnettová byla kmotrou nemluvněti,

jemuž dáno křestní jmeno „Michal Espérance“. Křestní obřad vykonán s jakousi okázalostí a den týž slaven v jednatelství co svátek na počest malé bytosti, jež zrodila se za sedmdesátým stupněm severní šířky.

Několik dní po té, dne 20. listopadu skrylo se slunce za obzorem, aby před dvěma měsíci více se neobjevilo. Noc polární byla začala.

Hlava XVIII.

Noc polární.

Dlouhá tato noc oznámila svůj příchod prudkou bouří. Chumelice byla tak hrozná, že Jasper Hobson otevírání dveří naprosto zakázal. Přezimovatelé byli skutečnými zajatci.

Okenice byly tak pevně uzavřeny, aby vítr nemohl pronikati. V svítilnách muselo hořeti po celou dobu, kteráž po tuto dlouhou noc ku spaní nebyla určena.

Pakliže i venku panovala tma, tož bylo mlčení v těchto vysokých stupních severní šířky nahraženo hlukem bouře. Vítr, jenž mezi stavením a strmým pobřežím se prohánĕl, podobal se dlouhému vytí. Stavení otřásalo se ve svých základech a nejsouc pevně zbudováno, nebylo by vichřici zajisté odolalo. Sníh kolkolem stavení se nahromadil a ochaboval na štěstí dorážení vichřice. Chvílemi zavzníval neobyčejný praskot, patrně byly se ledné hory sesuly a ozvěna rozmnožovala týž hluk, jenž hřímání se podobal.

Musel člověk na děsné zuření v tomto podnebí býti již zvyklý, neměl-li jím býti sklíčen. Poručík Hobson a jeho lidé byli tomu již zvykli, paní

Barnettová a Madge-ova zponenáhla tomu zvykaly. Bylyť ostatně na svých cestách již zakusily onu hroznou vichřici, jež čtyryadvacetiliberní dělo z místa unáší, avšak zde na mysu Bathurstu byl týž přírodní zjev za noci a chumelice ještě děsnější. Pakliže vítr stavení nerozkotal, tož bylo možno, že dvanácte hodin po bouři veškerá stavení zmizí pod stejnou přikrývkou sněhu.

V tomto zajetí snášeli se výborně všichni tito hodní lidé, tak že to nedošlo k žádným svízelům a stížnostem. Zabývali se prací, čtením a hraním. Mimo běžné práce obstarávání kuchyně a čistění světnic, shotovovali a pracovali oděvy a obuví, upravovali zbraně, a Jasper Hobson zabýval se pilně spisováním důkladného denníka.

Každý měl část práce vykázanou dle řádu ve veliké síni vyvěšeného. Tomáš Black rozkládal a skládal své nástroje a přehlížel své hvězdářské výpočty. Meškal téměř neustále ve své komnatě, spíjaje na nynější vichřici, jež mu ve všelikém nočním pozorování překážela. Z vdaných tří ženštin zabývala se Mac Napová svým zdárně prospívajícím kojencem, kdežto paní Joliffová za podpory paní Raëové a čmuchálka Joliffa měla kuchyňskou práci výhradně na starosti.

V určitých hodinách a v neděli po celý den konaly se společné zábavy, čímž bylo především čtení. Bible a několik cestopisů tvořily celou knihovnu tvrze, ale hodní tito lidé i s málem se spokojili. Obyčejně předčítala paní Pavlina Barnettová a její posluchači se skutečnou rozkoší jí naslouchali. Biblické dějiny nabývaly zvláštního půvabu, když Barnettová se svým zvučným pevným hlasem přednášela některé kapitoly z posvátné knihy. Osobnosti a rekové legendy oživovali se zvláštním spůsobem. Zjevila se vždy všeobecná

spokojenost, kdykoli roztomilá paní Barnettová v určitou hodinu knihy své se chápala. Bylat vskutku duší této malé společnosti, poučujíc se poučovala i jiné, a tázajíc se o radu a sama zase radu udílejíc byla vždy a ve všem k službám ochotna. Spojovala v sobě všechny půvaby ženštiny, a všechnu její dobrotu, k čemuž družila se mravní ráznost muže. Tato dvojitá vlastnost měla dvojitou cenu před očima těchto drsnatých vojínův, již byli do ní celí poblázněni a život svůj za ni by byli dali. Slušno podotknouti, že paní Pavlina Barnettová sdílela všeobecný spůsob života, že neuzavírala se ve své komnatě, alebrž že uprostřed svých soudruhů pracovala a svými dotazy a svými odpověďmi každého k tomu přiměla, aby účastnil se v společné rozpravě.

Nezahálelo tudíž nic v tvrzi Espérance, ani ruce, ani jazyky. Pracovalo se neustále, a rozpravy vedly se bez přítrže, vedlo se všem dobře.

Následkem toho vznikal dobrý rozmar, jímž udržovalo se dobré zdraví a zapuzovala se nudnost dlouhého tohoto zajetí.

Vichřice nikterak se neutišovala. Po tři dny byli přezimovači v domě uzavřeni, a chumelice trvala stále s neumenšenou prudkostí. Jaspera Hobsona zmocnila se netrpělivost. Bylot nutno, aby vzduch uvnitř světnice uhličnatkou přeplněný byl obnoven neb světlo v nezdravém vzduchu již jen kalně hořelo. Poručík Hobson poradiv se se sergentem Longem ustanovil se na tom, aby dne 23. listopadu jedno z oken v průčelí na konci chodby se otevřelo, ještoto tam vichřice méně prudce dorážela. Tot arci nebyla snadná práce. Křídla oken byla do vnitř sice bez velké obtíže otevřena, avšak okenice tlačena stvrdlými kusy ledu přese všecko úsilí nechtěla popustit. Musela býti ze

stěžejí vyzdvižena. Po té doráženo lopatami a sekerami na spoustu sněhu, jež byla nejméně deset stop ztlouští. Musel prokopati se příkop, jímž vzduch zvenčí mohl vnikati.

Jasper Hobson, sergent, několik vojínů a paní Barnettová pustili se, ač nikoli bez obtíže, touto chodbou, kterouž vichřice s nebezpečnou zuřivostí řádila.

Jaký to pohled poskytoval mys Bathurst a rovina v okolí! Byloť tou dobou poledne a jedva nepatrný soumrak naznačoval jižní obzor. Mráz nebyl tak tuhý, jak by se bylo mohlo za to míti, avšak chumelice byla posud tak prudká, že by poručíka, jeho lidi a paní Barnettovou dojista byla porazila, kdyby je spousta sněhu, do níž až do polovice těla byli zapadli, proti bouřlivé vichřici nebyla chránila. Mluvit nemohli, ba nemohli téměř ani vidět, ježto vločky sněhu do tváře jim šlehající je oslepovaly. Za půl hodiny byli by bývali sněhem úplně zasypáni. Kolem nich bylo vše bílé a kdyby nebylo bývalo zamodralých sloupů dýmu, jenž z dvou komínů do výše se vznášel, nebyl by cizinec ani tušil, že se na tomto místě nalezá obydlená budova.

Za těchto okolností byla arci procházka velmi krátká. Cestovatelka byla nicméně kvapným rozhledem po pusté této krajině nabyla nevyhladitelné upomínky na arktickou bouři v celé její hrůze.

Vzduch uvnitř domu byl se již v několika okamžicích obnovil. Poručík Hobson a jeho soudruzi tudíž v brzce se vrátili. Okno zase se zavřelo, avšak za příčinou provětrání, vyčištěn každý den jeho otvor. Tímto spůsobem uplynul celý týden.

Sobové a psi měli dostatek píce, takže nebylo třeba, aby se na ně dohlíželo. Osm dní byla malá

společnost úplně uzavřena. Bylo to dlouho pro lidi zvyklé na čerstvý vzduch, pro vojáky a lovce. Poznenáhla pozbývalo i předčítání svého půvabu i cribbage, hra v karty v Anglii velmi rozšířená, stávala se nudnou. Všickni chodili spat v naději, že probudivše se uslyší poslední zuření vichřice, avšak naděje osvědčila se vždy marnou.

Sníh neustále hromadil se před okny, vichřice burácela, ledné hory s rachotem hromu řítily se, a dým poháněn byl komíny nazpět do světnic, v nichž kašel neustále se rozléhal — zkrátka vichřice nejen se netišila, ale podobalo se, jakoby neměla míti konce.

Konečně dne 28. listopadu oznamoval tlakoměr ve veliké síni vyvěšený blízkou změnu povětrnosti a skutečně mohli obyvatelé tvrze Espérance dne 29. listopadu z klidu venku panujícího soudit, že vichřice je u konce.

Každý spěchal, aby se dostal na čerstvý vzduch, neb zajetí bylo dosti dlouho trvalo. Dvéře nemohly se otevříti. Museli tudíž vylézti oknem, od něhož nahromaděné závěje musely se odkliditi.

Nyní však nešlo již o to, aby měkká vrstva sněhu se proházela, tuhým mrazem byla celá tato spousta stuhla i musela se tudíž pomocí seker odkliditi.

Toť bylo dílo asi půl hodiny a v brzce pobíhali všichni vyjma paní Mac Napovou, jež nebyla ještě vstala, vnitřním nádvořím. Ježto vítr úplně byl se utišil, byla tuhá zima snesitedlna.

Byloť as osm hodin z rána. Od nadhlavníku, na němž zářila hvězda polární, až k posledním hranicím obzoru leskla se souhvězdí v překrásné jasnosti. Oko by bylo za to mělo, že jich čítá na miliony, ačkoli neozbrojené oko na celé obloze nemohlo jich více než pět tisíc sčísti.

Tomáš Black projevoval neustále svůj úžas. Hvězdnatou oblohu nezahaloval ani jediný výpar, ani jediná chmura. Krásnější obloha nezjevila se nikdy zrakům hvězdáře.

Mezi tím, co Tomáš Black v rozkoši tonul, nedbaje věcí pozemských, byli se soudruzi jeho octnuli až na rozhraní opevněného ohražení.

Spousta sněhu byla arci jako skála stvrdlá, avšak byla tak skluzká, že každou chvíli některý upadnul. Rozumí se samo sebou, že nádvoří tvrze bylo úplně zasypáno. Jediná střecha domu vyčnívala poněkud z bílé větrem vodorovně zavaté hladiny.

Z ohraničení trčely jen konce kolí, takže i nejneobratnějšímu zvířeti nemohlo býti na závadu. Ale co počíti? Nemohlo se na to pomýšleti, aby se na tak široké prostoře odklidilo deset stop stvrdlého sněhu.

Mezi tím, co poručík prohlížel ohražení, jež hlavní budově nemohlo poskytnouti ochranu, pokud slunce sněhovou kůru nerozpustilo, volala paní Joliffová: „A což naši psi, a naši sobi?“

I bylo vskutku třeba, aby přihlídlo se na tato zvířata. Psinec i chlév, nižší než hlavní budova, mohli býti úplné zasněženy i bylo možno, že se tam vzduchu nedostávalo.

I kvapili jedni k psinci, druzí k chlévu sobův, avšak všeliké obavy byly ihned rozptýleny. Ledná zeď, jež nyní spojovala severní roh domu se strmým pobřežím, byla částečně chránila obě stavení, takže kolkolem nich sníh toliko čtyry stopy vysoko ležel. Otvory v stěnách nadělané nebyly ještě sněhem zasypány. Zvířata byla při dobrém zdraví, dvéře se otevřely, a psi vyběhli ven, radostně štěkajíce.

Avšak mráz byl dosti prudký, a po procházce

as hodinu trvající zpomínal každý na kamna ve veliké síni. Venku nebylo v tuto chvíli co dělati. Na lapačky, jež byly deset stop sněhem zapadly, nemohlo se nyní dohlédnouti.

I vrátili se tudíž domů. Okno bylo uzavřeno, a každý zasednul za stůl, neb byl právě čas k obědu.

I rozpředla se rozmluva o mrazu, jímž tak náhle byla ztuhla tlustá vrstva sněhu. Bylať to mrzutá okolnost, jež k bezpečnosti tvrze nepřispívala.

„Pane Hobsone," tázala se paní Pavlina Barnettová, „což nemůže se očekávati několik dnů oblevy, jíž by tato vrstva sněhu ve vodu se proměnila?"

„Nikoli, paní," odvětil poručík. „Obleva v tuto dobu není pravděpodobná. Mám spíše za to, že nastanou ještě tužší mrazy a jesti to mrzuté, že nemohli jsme odkliditi týž sníh, pokud byl ještě kyprý."

„Jak, vy máte za to, že teploty ještě značně ubude?"

„Zajisté, paní. Co pak značí dvacet stupňů pod mrazištěm v tak vysokých šířkách?"

„Ale jak by to bylo, kdybychom byli na točně samé," tázala se paní Barnettová.

„Točna, paní, není nejstudenější bod zeměkoule, ješto největší část námořních plavců shoduje se v tom, že nalézá se tam otevřené moře. Podobá se tomu, že prostřední teplota, následkem jakýchsi zeměpisních a vodopisních okolností panuje na bodě ležícím pod 95° poledníkem a 78° severní šířky, totiž na pobřežích severní Georgie. Tam jest prostřední teplota rovná 19° Celsia pod mrazištěm. Týž bod je také znám pod názvem „točna studenosti".

Od tohoto bodu jsme ale ještě osm stupňů šířky vzdáleni," odvětila paní Barnettová.

„Zajisté," pravil poručík, „a proto také se spolehám, že nedočkáme se na mysu Bathurstu takových svízelů, jako by to bylo v severní Georgii. Avšak mluvím-li o točně studenosti, tož činím to, abyste to neměla za skutečnou točnu, je-li řeč o ubývání teploty ve vzduchu; třeba míti na zřeteli, že i na jiných bodech zeměkoule panují veliké mrazy, jen že dlouho netrvají."

„A kde, pane Hobsone?" tázala se paní Pavlina Barnettová. „Mohu vás ujistit, že mne tato záležitost zvláště zajímá."

„Pokud se pamatuji," odvětil poručík, „zjistili arktičtí cestovatelé, že na ostrově Melville teplota klesla až na 51° Celsia pod mraziště, a v přístavu Felix až na 53° pod mraziště."

„Neleží ostrov Melville a přístav Felix ještě pod vyšší zeměpisní šířkou než mys Bathurst?"

„Zajisté paní, avšak až do jistých rozhraní nemá zeměpisní šířka nijakého vlivu. Stačí spolupůsobení různých atmosferických poměrů, aby nastaly veliké mrazy. A mám-li dobrou paměť, tož bylo to roku 1845 ... Sergent Long, nemeškal jste tou dobou ve Fort Reliance?"

„Ano, pane poručíku," odvětil Long.

„Nuž, neměli jsme onoho roku v lednu neobyčejné mrazy?"

„Arciže," dotvrzoval sergent, „pamatuji se s určitostí, že teploměr klesl až na 50°, 7 Celsia pod mraziště."

„Jak," zvolala paní Barnettová, „padesát stupňů Celsia pod mraziště ve Fort Reliance! Na velikém otročím jezeře?"

„Ano paní," odvětil poručík, „a to pod 65

stupněm zeměpisní šířky a to v témže mimorovníku, v jakémž je též Kristiana a Petrohrad!“

„Nuž pane Hobsone, toť musíme na všechno býti připraveni.“

„Ano na vše, když se přezimuje v krajinách arktických.“

Dne 29. a 30. listopadu mrazu nikterak neubývalo a musel se v kamnech stále udržovati silný oheň, an by jinak vlhkost zajisté ve všech koutech domu v led se byla proměnila. Avšak paliva byl dostatek a nešetřilo se také na něm. Na vzdor krutému mrazu zvenčí byla teplota uvnitř stále nad mrazištěm udržována.

Tomáš Black, jejž jasná obloha vábila, hodlal navzdor kruté zimě hvězdářské své pozorování podniknouti, avšak musel v brzce od toho ustáti. Nástroje jeho pálily jej v rukou. Pálily, to je jediné slovo, jež může poskytnouti pojem o pocitu, jejž spůsobuje těleso kovové podrobené tak kruté zimě. Když kůže prstů zůstala Blackovi na kovové rouře viseti, zastavil týž své pozorování.

Blankyt nahradil mu je nedostižným zjevem svých překrásných úkazův, nejprvé odměsícím, totiž září měsíční, která opět měsícem zdá se býti, a pak žhoucí severní září. Toto odměsící tvoří kolkolem měsíce bílý kruh s okrajem bledočerveným. Týž úkaz světlový, jenž vzniká lámáním paprsků o malé, ve vzduchu poletující ledné hlati, jevil průměr asi 45 stupňů. Uprostřed tohoto vínku zářila hvězda noci v nejskvělejším lesku. Asi patnácte hodin po té splanula nad severním obzorem překrásná severní záře, rozkládající se v oblouku více než sto zeměpisních stupňův. Vrcholek oblouku nalezal se za magnetickým poledníkem, a zjev týž, jak mnohdy bylo pozorováno, ozdoben byl všemi barvami hranolu, mezi nimiž

zejmena červená nejvíce vynikala. Na některých místech blankytu byly hvězdy, jakoby v krvi ponořeny. Z mlhové vrstvy na obzoru se rozkládající a jádro zjevu tvořící prýštěly se chvílemi proudy žhoucí záře, z nichž některé částečně překročily nadhlavník a jimiž blednulo světlo měsíce ponořeného v těchto elektrických vlnách. Záře tyto se zachvívaly, jakoby nějaký povětrný proud jejich molekuly pohyboval. Žádný popis nedovede vylíčit vznešenou velkolepost této paprskovité záře, jež v celém svém lesku osvěcovala severní točnu zeměkoule.

Po té asi po půl hodině nedostižitelného lesku, jehož ani neubývalo ani nepřibývalo, bez nejnepatrnějšího i jen částečného umenšení světla, zhasnul náhle lesknoucí se zjev, jak by neviditelnou rukou najednou byly ucpány veškeré zdroje elektrické, jež týž zjev byly oživovaly.

Byltě pro Tomáše Blacka již nejvyšší čas, že tak se stalo. Ještě pět minut a horlivý hvězdář byl by na místě zmrznul.

Hlava XIX.

Návštěva v sousedstvu.

Dne 2. prosince nastala obleva. V mírných pásmech byla by arci zima dosud panující pokládala se za krutou, ale obyvatelé Fort Espérance ji snadno snášeli. Kromě toho panoval ve vzduchu úplný poklid.

Ještě poručík Hobson byl pozoroval, že hořejší vrstvy sněhu zase zkypřely, nařídil, aby sníh za ohražením byl odklízen.

Mac Nap a jeho lidé chutě dali se do práce, jež v několika dnech šťastně se dokončila.

Zároveň vyčištěny od sněhu léčky a lapačky, jež na novo se rozestavily.

Četné stopy ukazovaly k tomu, že srstnatá zvířata byla se v okolí mysu nakupila, a ježto půda žádné píce jim neposkytovala, museli vnadám lapaček padnout za obět.

Na radu lovce Marbre-a zřízena též jáma na lapání sobů podle spůsobu Eskimáků. Bylať to jáma na všechny strany as deset stop široká a as dvanáct stop hluboká. Prkno na spůsob houpačky položeno nad jámou.

Zvíře bylinami na konci prkna nasypanými navnaděné muselo nezbytně skáceti se do jámy, z níž nemohlo více vylézti.

Patrno, že následkem této houpačky lapačka pokaždé zase sama se obnovila a že takto více sobů po sobě mohlo býti chyceno.

Marbre zřizuje svou lapačku, jakož i Jasper Hobson byli nemálo překvapeni, spozorujíce, že motyka proniknuvši čtyry až pět stop zemí a pískem vrazila zase na vrstvu sněhu, tvrdou jak skála, jež zdála se býti velmi tlustou.

„Na této části pobřeží," podotýkal Jasper Hobson, „musela před mnohými lety panovati velmi neobyčejná zima a to po dlouhý čas, později vrstva ledu, jež nejspíše rozkládá se na ložisku žulovém, pokryla se pískem a zemí.

„Zajisté, pane poručíku," odvětil lovec, „ale to naší lapačce není na újmu. Naopak shledají sobi v lapačce hladkou stěnu, o niž nebudou se moci zachytit."

Marbe měl pravdu a budoucnost stvrdila jeho domněnku.

Když Marbre a Sabine dne 5. prosince šli

podívat se na jámu, zaslechli, jak se v ní ozývá temné mumlání. Zastavili se.

„To není hlas sobí," pravil Marbre, „i dovedl bych uhodnouti zvíře, jež v lapačce naší uvízlo."

„Medvěd?" tázal se Sabine.

„Ano," pravil Marbre, jehož oči radostí zářily.

„Nuž dobrá," podotýkal Sabine, „při této výměně ničeho netratíme. Beefsteak z medvěda je lepší než beefsteak ze soba, a mimo to máme ještě vzácnou kožešinu. Ku předu tudíž."

Oba lovci byli ozbrojeni i blížili se k jámě. Houpačka byla již zase na svém místě, avšak vnada byla zmizela i byla nejspíš do jámy spadla. Marbre a Sabine, octnuvše se u jámy, pohlíželi do ní. Mumlání znova se ozývalo a pocházelo patrně od medvěda. V koutku jámy seděla na bobku ohromná spousta, pravý to balík bílé kožešiny, jejž v temnu s tíží bylo rozeznat; u prostřed něho dvě jiskřící se oči svítily. Stěny jámy byly od drápů poškrabány a kdyby byly bývaly z prsti, tož byl by medvěd zajisté z jámy se vydrápal. Ale na této hladké stěně nemohly se tlapy jeho zachytit a třebas se i žalář jeho pod jejich ranami trochu byl rozšířil, tož nemohl medvěd jej přece opustiti.

Za těchto okolností nemělo lapení zvířete žádných obtíží. Dvě kule skolily medvěda v hlubině jámy a největší práce byla nyní, aby jej z jámy vytáhli.

Oba myslivci vrátili se do jednatelství, aby tam hledali posily. As deset jejich soudruhů provazy opatřených následovalo za nimi až k lapačce, i nebylo to snadno, aby zvíře z jámy bylo vytaženo. Bylo to ohromné zvíře, šest stop vysoké, jež vážilo nejméně šest centů a jehož síla musela patrně býti náramná. Mělo sploštělou lebku, po-

dlouhlé tělo, jemnou tlamu, krátké a zahnuté drápy a srst úplně bílou i náleželo tudíž k odrůdě tak zvaných bílých medvědů. Části zvířete za potravu se hodící byly pečlivě dopraveny do rukou paní Joliffové a byly při obědě téhož dne nejvydatnějším masným pokrmem.

Téhodne následujícího pracovaly lapačky dosti šťastně. Byloť chyceno asi dvacet kun, jichž srst tou dobou byla zvláště krásná, avšak toliko dvě nebo tři lišky, ještoto tato schytralá zvířata lapačce se vyhýbala.

Dne 10. prosince obrátil se vítr k jihozápadu a sníh zase padal, ač nikoli ve velikých vločkách. Byl to jemný ač ne příliš hojný sníh, jenž však ihned v led se proměňoval, a ještoto k notné zimě přidružil se prudký vítr, byla zima téměř nesnesitelnou.

Jasper Hobson z prozřetelnosti rozdělil mezi své lidi citronovou šťávu, ač posud mezi obyvateli tvrze Espérance nebyla se zjevila žádná známka kurdějů.

Nyní panovala úplná polární noc. Blížila se doba, kde slunce nejhlouběji pod obzor severní polokoule se ponořuje.

Za soumraku půlnočního zbarvil se jižní okraj dlouhých bílých planin odstíny jen něco málo světlejšími. Celé toto území temnotou ze všech stran zahalené činilo dojem skutečného smutku. Několik dní strávilo se v společném obydlí.

Jasper Hobson byl uspokojenější vzhledem k útoku divých šelem, ještoto sníh za ohražením byl odklizen i bylo to pravým štěstím, neb častěji bylo slyšeti děsné mumlání, o jehož původu nemohla býti pochybnost.

Návštěvy indianských neb kanadských lovců nebylo se za této doby taktéž co báti.

Tu nadešla událost, jež byla pravým přerušením tohoto dlouhého přezimování a jež ukazovala, že i za nejtužší zimy samotiny tyto nejsou lidmi zcela opuštěny. Lidské bytosti bloudily tímto přímořím, honíce tuleně a táboříce pod sněhem, bylit to tak zvaní jedlíci surových ryb,*) již jsou rozptýleni po celé pevnině severoamerické od moře Baffinského až k úžině Behringově, kdežto jezero otročí zdá se býti jižním jejich rozhraním.

Z rána dne 14. prosince či spíše o deváté hodině před polednem sergent Long vrátiv se z výletu na pobřeží končil svou zprávu poručíkovi slovy, že neklamaly-li ho jeho oči, kočující jakýs kmen tábor svůj rozbil čtyry míle od tvrze nedaleko malého mysu, jímž končilo se pobřeží této krajiny.

„Kdo jsou tito kočovníci?“ tázal se Jasper Hobson.

„Buď lidé aneb tuleni, neb středního článku tu není.“

Statečný sergent byl by se nemálo podivil, kdyby se mu bylo sdělilo, že jistí přírodozpytci připouštějí onen střední článek, jejž on neuznával, a že vskutku pokládají někteří učenci Eskymáky více méně v žertu za prostřední jakýs druh mezi člověkem a mořským teletem.

Poručík Hobson, paní Pavlina Barnettová a Magde-ova a několik jiných vydali se na cestu, aby zjistili přítomnost těchto navštěvovatelů. Pečlivě oděni a chráněni proti tužším mrazům znáhla nastávajícím, ozbrojeni ručnicemi a sekerami a opatřeni obuvem s kožešinami, jemuž zmrzlý sníh poskytoval pevné opory, ubírali se zevní branou a po pobřeží, jehož čáru pro naplavené kry nebylo

*) Překlad slova Eskimo.

všude dobře rozeznat. Měsíc tou dobou v poslední své čtvrti vrhal mlhami na obloze toliko nejisté světlo na ledné pole. Po pochodu asi hodinu trvajícím měl poručík již za to, že jeho sergent byl se klamal, aneb vskutku byl viděl toliko tuleně, již bezpochyby otvory, které v ledu otevřené vždy sobě zachovati dovedou, již zase do svého živlu byli se navrátili.

Avšak sergent okázav na zašedivělý vír dýmu, jenž z vyvýšeniny kuželovité několik set kroků od nich na ledném poli vycházel, pravil klidně: „To je také dým od tuleňů?“

V tu chvíli vycházely živé bytosti z chaty lezouce po sněhu. Byli to Eskymáci, avšak byli-li to mužští neb ženské, byl by mohl jen tuzemec říci, ješto v oděvu od sebe pranic se nelišili, a vskutku, aniž by se schvalovati musel náhled přírodozpytců hoře uvedený, mohlo se za to míti, že mají před sebou skutečné huňaté obojživelníky. Byloť jich celkem šest, čtyři větší a dva menší se širokými rameny, jakkoli vesměs nepatrného vzrůstu, s ploskými nosy, majíce oči ukryté pod náramnými brvami, veliká ústa, tlusté rty, dlouhé rozcuchané černé vlasy a tvář bezvousou. Za oděv měli kulaté kabátky z kůže tulení, kápě, boty a rukavice bez prstů z téže látky.

Tyto polodivé bytosti blížily se k Evropanům a pohlížely na ně mlčky.

„Nerozumí nikdo mluvě Eskimáků?“ tázal se Jasper Hobson svých průvodčích.

Nikdo neznal toto nářečí, ale najednou ozval se hlas, jenž v anglické řeči je vítal.

Velcome! velcome! byltě to Eskymák, či spíše Eskymačka, jež popošla k paní Pavlině Barnettové a tuto rukou pozdravila.

Překvapená cestovatelka odvětila několika

slovy, jimž Eskymačka patrně rozuměla, načež pozvána celá rodina, aby za Evropany do tvrze následovala.

Eskymáci zdáli pohledem raditi se a pak, po několik okamžiků váhajíce, doprovázeli v seřaděném šiku poručíka Hobsona. Když octnuli se u ohražení, zvolala Eskymačka, spatřivši dům, o němž nebyla měla tušení: „House! house! Suow house?“ (dům, dům! sněžný dům?)

Mohlať skutečně za to míti, že toto obydlí je sněžný dům, neb obydlí ztrácelo se téměř úplně pod bílou spoustou, jež zemi pokrývala.

I dáno jí na srozuměnou, že je to dřevěný dům.

Eskymačka promluvila po té několik slov k svým soudruhům, již znamením souhlasu odvětili. Všichni vešli po té branou a v krátce byli uvedeni do hlavní síně.

Teprv nyní, když kápě své odhrnuli, mohlo pohlaví se rozeznati. Bylit tu dva mužští, jimž bylo 40 až 50 let, červenožluté pleti se špičatými zuby a vyčnívajícími lícními kostmi, což dodávalo jim podobnost s dravými šelmami, dvě ženštiny ještě mladistvé, jichž upletené vlasy zuby a drápy medvědů polárních byly zdobeny, konečně dvě as pět neb šestileté děti, ubohé bytosti dosti veselého vzezření, jež na vše vyvalenýma očima pohlížely.

„Ještoto se za to musí míti, že Eskymáci mají stále hlad,“ pravil Jasper Hobson, „tož mám za to, že naši hosté nepovrhnou kusem zvěřiny.“

K rozkazu poručíka přinesl tudíž desátník Joliffe několik kusů sobího masa, na něž ubozí tito lidé s pravou zvířecí hltavostí se vrhli.

Toliko mladá Eskymačka, jež dovedla se po anglicku vyjádřit, chovala se jaksi zdrželivě a ne-

pouštějíc z nich očí, pohlížela na paní Pavlinu Barnettovou a ostatní ženštiny jednatelství. Spatřivši pak děcko, jež paní Mac Napová na rukou chovala, vzchopila se a běžela k němu a mluvilá na ně hlasem lichotivým a laškovala s ním co nejsrdečněji.

Mladá Eskymačka byla patrně vzdělanější než ostatní její soudruzi. Byloť to zejmena z toho pozorovati, že lehce pokašlávajíc položila dle základních pravidel společenské vzdělanosti ruku na ústa.

Každý si toho také povšimnul.

Paní Pavlina Barnettová bavila se s Eskymačkou a upotřebujíc nejobvyklejších anglických slov, zvěděla v brzce, že mladá Eskymačka byla sloužila u dánského guvernéra Uppernawiku, jehož choť byla rozená Angličanka. Později byla zase opustila Gronsko, aby následovala za svou rodinou na honební území. Oba mužští byli její bratři. Druhá ženština provdaná za jednoho z nich a matka obou dítek byla její švakrová. Vráceli se všichni z ostrova Melbourne-u, ležícího na východním pomoří anglické Ameriky i ubírali se na západ k výběžku Barrow, jenž náleží k západní Georgii, Ameriky ruské, kde jejich kmen obýval i divili se nemálo spatřivše, že na mysu Bathurstu zřízeno je jednatelství. Oba Eskymáci vrtěli dokonce hlavou, pozorujíce tuto budovu. Či neschvalovali stavbu tvrze na tomto místě pomoří? Nebyla jim místnost dobře volena? Přes všechnu svou trpělivost nedovedl poručík Hobson toho, aby se o této záležitosti projevili aneb aspoň nechápal jejich odpovědi.

Mladá Eskymačka, jež jmenovala se Kalumah, rychle se s paní Pavlinou Barnettovou spřátelila, avšak navzdor své společenské povaze netoužilo

ubohé stvoření po postavení, jež druhdy bylo mělo u guvernéra v Uppernawiku, alebrž bylo velice rodině své příchylným.

Když Eskymáci byli se občerstvili a půl pinty kořalky, z níž i dětem dáno několik doušků, byli mezi sebou rozdělili, rozloučili se se svými hostiteli; avšak než odešli, pozvala mladá Eskymačka cestovatelku, aby ji v jejich sněžné chati navštívila.

Paní Pavlina Barnettová slíbila, že zítra tak učiní, dovolí-li tomu povětrnost.

Příštího dne odebrali se paní Pavlina Barnettová, provázena Madge-ovou, poručíkem Hobsonem a několika ozbrojenými vojáky, nikolik proti těmto ubohým lidem, alebrž pro případ, že by medvědi na přímoří se potulovali, na mys Eskymo, kterézto jmeno dáno místu, na němž se nalézal tábor Eskymáků.

Kalumah běžela vstříc své přítelkyni ode včírka a ukazovala jí s jakýmsi uspokojením chatu. Byltě to ohromný kužel ze sněhu maje ve vrcholku svém úzký otvor, jímž dým z ohniště uvnitř vycházel.

V této hromadě sněhu byli Eskymáci prozatimní své obydlí vyhrabali. Tyto sněžné chaty, jež s neobyčejnou rychlostí dovedou zřizovati, zovou se v řeči Eskymáků „igloo“, i jsoutě výborně zařízeny, podnebí přiměřené a obyvatelé jejích meškají v nich i bez ohně, aniž by příliš trpěli zimou čtyrycet stupňů pod mrazištěm.

V letě táboří Eskymáci pod stany z kůží sobích aneb tuleních, jimž tupic říkají. Vniknouti do této chaty nebyla tak snadná práce. Vchod do ní byl možný jen u samé země, kterýmž, jako chodbou tři, čtyry stopy dlouhou, lezouc musela cestovatelka se protáhnouti; avšak cestovatelku, jíž udělen byl diplom královské zeměpisné společnosti, nemohlo to zdržeti.

Paní Pavlina Barnettová protáhla se za mladou Eskymačkou touto úzkou dutinou a Madgeova následovala za nimi.

Poručík Hobson a jeho lidé zřekli se této návštěvy.

Avšak i paní Pavlina Barnettová v brzce nahledla, že není to nejobtížněji do sněžné chaty vniknouti, alebrž, že jest to vskutku téměř nemožno v ní setrvati.

Vzduch oteplen otevřeným ohništěm, na němž hořely kosti tulení a naplněn výpary smrdutého tuku v kouřící se svítilně, jakož i výparem tučného oděvu a masa obojživelníků, jež hlavní potravou Eskymáků jest, týž vzduch byl vskutku dusivým.

Madgeova nemohla tu vydržeti a vylezla ihned zase ven. Paní Pavlina Barnettová, nechtějíc zarmoutit mladou Eskymačku, osvědčila nadlidskou zmužilost a prodloužila návštěvu po celých pět dlouhých minut, pět to celých věků.

Obě děti a jejich matka byly doma, kdežto oba mužští byli as na čtyry neb pět mil vzdálí od svého táboru sobě vyšli na lov tuleňů. Paní Pavlina Barnettová, vyšedší z chaty, ssála dychtivě studený vzduch zvenčí, jenž bledé její tváři dodal zase trochu červenosti.

„Nuž, paní," tázal se poručík, „co soudíte o těchto obydlích Eskymáků?"

„Že jim schází provětrávání," odvětila prostě paní Pavlina Barnettová.

Po osm dní meškala tato zajímavá rodina Eskymáků na témže místě. Každých čtyryadvacet hodin strávili dvanácte hodin houbou na tuleně, číhali na tyto obojživelníky se zvláštní trpělivostí na okraji otvorů, jimiž tito přicházeli vdychovati čerstvý vzduch na povrch ledného pole.

Jakmile se tuleň objevil, hozen mu provaz se smyčkou okolo prsních ploutví, načež Eskymáci s nemalým úsilím jej na ledné pole vytáhli a sekerami usmrtili.

Bylo to spíše lovení ryb než honba.

Největší rozkoš sestávala v pití horké krve těchto obojživelníků, což Eskymáci činili se zvláštní oblibou.

Na vzdor veliké zimě přicházela Kalumah denně do Fort Espérance. Působilo jí to zvláštní potěšení, že mohla probíhati jednotlivé komnaty domu, přihlížeti na šití a stopovati až do podrobností kuchyňskou činnost paní Joliffové. I vyptávala se na anglické pojmenování každé věci a hovořila po celé hodiny s paní Pavlinou Barnettovou, může-li nazývati se hovorem výměna myšlenek, pro něž s obou stran jen nesnadno slovo se vynalezlo.

Když cestovatelka hlasitě předčítala, naslouchala Kalumah s největší pozorností, ačkoli patrně pranic tomu nerozuměla.

Kalumah zpívala též hlasem dosti jemným písně zvláštního rhytmu, písně, v nichž jevila se zima a studenost, zkrátka veškerá zádumčivost severu.

Dne 20. prosince přišla rodina Eskymáků do tvrze Espérance, aby se s obyvateli jejími rozloučila.

Kalumah byla vroucně přilnula k cestovatelce, kteráž by ji byla ráda u sebe ponechala, ale mladá Eskymačka nebyla s to rodinu svou opustiti, avšak slíbila, že během příštího leta do Fort Espérance zase se navrátí.

Loučení se bylo tklivé. Eskimačka dala paní Pavlině Barnettové malý měděný prsten na památku

a dostala za to nákrčník z černého gagátu, jímž ihned se ozdobila.

Jasper Hobson podělil ubohé lidi značnou zásobou potravin, jež na jejich sáně se naložily a když Kalumah vyslovila své vřelé díky, zmizela zajímavá rodina na svém pochodu na západ v hustých mlhách v přímoří.

Hlava XX.

Kde rtuť mrzne.

Suchá a studená povětrnost byla dosud po několik dní myslivcům příznivá. Nicméně nevzdalovali se daleko tvrze. Hojnost zvěři dovolovala jim, že mohli v obmezené prostoře činnost svou rozvíjeti.

Poručík Hobson mohl sobě blahopřáti, že tvrz na tomto místě byl založil.

Lapačky ukořistily veliký počet srstnatých zvířat všeho druhu.

Sabine a Marbre pobili značný počet polárních zajíců, též as dvacet hladových vlků bylo zastřeleno. Dravci tito jevili velikou chuť k útoku a spojeni v hejna v okolí tvrze naplňovali vzduch děsným vytím. Se strany ledného pole objevovali se zhusta mezi kuželovitými pahorky velicí medvědi, jichž přiblížení se pečlivě bylo pozorováno.

Dne 25. prosince muselo se od všelikého výletu upustiti. Zima byla nadmíru prudká i nebylo možno dlíti pod širým nebem, ještě by člověk ihned byl mohl zmrznouti. Teploměr klesl až na 28° Celsia pod mrazistě.

Dříve nežli všichni do zákoutí svých se uchý-

lili, pečoval poručík Hobson o to, aby zápřežím na několik neděl dostatečná píce se opatřila.

Pětadvacátého prosince byly vánoce. Tato Angličanům tak milá domácí slavnost byla s plnou náboženskou horlivostí slavena. Přezimovači děkovali prozřetelnosti, že je byla až dosud chránila, načež dělníci po celý posvátný den práce se zdržujíce sešli se ke skvělé hostině, při níž objevily se také dva náramné puddingy. Na večer kouřil se na velikém stole punč uprostřed sklenic. Svítilny se shasly a síně osvětlená bledými plameny kořalky nabývala fantastického vzezření.

Veškeré postavy těchto bodrých vojínů oživovaly se již při těchto chvějících se odstínech a rozčilení jejich arci popíjením horkého nápoje ještě více se rozmnožovalo.

Po té stávaly se plameny menšími a poskakovaly jak zmodralé jazýčky, načež shasly.

Než jaký to neočekávaný zjev. Ačkoli svítilny nebyly ještě rozžaty, nebyla v síni více tma. Silné začervenalé světlo vnikalo okny a poděšeni všichni se vzchopili.

„Požár!“ zvolali někteří.

Avšak nehořel-li dům sám, nemohl v okolí mysu Bathurstu žádný požár vzniknouti.

Poručík kvapil k oknu a seznal ihned příčinu tohoto osvětlení.

Byl to výbuch sopečný.

A vskutku byl západně od strmého pobřeží za zátokou mrožů obzor v plamenech. Nebylo sice možná viděti vrcholky sopečných vrchů as 30 mil od mysu Bathurstu ležících, avšak plameny v značné výši vystupující osvětlovaly celé území svými plavými odstíny.

„Toť věru ještě krásnější než severní záře,“ zvolala paní Pavlina Barnettová.

Na vzdor tuhé zimě a prudkému větru opustili všichni síň, aby obdivovali se překrásnému výjevu plamenův jiskry metajících. Kdyby Jasper Hobson, jeho soudruzi a družky nebyli sobě uši a ústa zahalili tlustými kožešinami, tož byli by mohli slyšet temný hluk výbuchu, jenž vzduchem se šířil i byli by sobě mohli sdíleti dojmy, jež vznešený týž výjev v nich vzbuzoval. Avšak takto zakuklení nemohli ani slyšet ani mluviti, i museli se dívaním uspokojit.

Jaký mohutný výjev zračil se před jejich očima, jaká to upomínka pro jejich ducha.

Mezi hlubokou temnotou blankytu a mezi ohromným bílým sněhovým kobercem spůsobovalo vzplanutí sopečných plamenů takový dojem, že žádné péro a žádný štětec nedovedl by to vylíčiti. Až za nadhlavník rozkládal se světlý odlesk, jímž veškeré hvězdy zponenáhla uhasínaly. Bílá podlaha byla při tom oděna v zlaté odstíny. Kuželovité pahorky ledného pole a dáleji nazad ohromné ledné hory odrážely co tolikerá lesklá zrcadla nejrůznější světla. Byl to opradu magický boj paprsků. V brzce donutila zima obyvatele, aby se vrátili do teplého obydlí, a mnohý nos musel drazesplatiti rozkoš, jíž oči byly požily.

V následujících dnech zimy neustále přibývalo. Mohlo se za to míti, že teploměr rtuťový nevystačí více na udávání stupňů, takže muselo se vzíti útočiště k teploměru s alkoholem a vskutku sklesl rtuťový sloup v noci ze dne 28. na 29. prosince na 37° Celsia pod mraziště.

Uvnitř byla kamna palivem téměř přeplněna a předce nevystoupla teplota uvnitř nad sedm stupňů pod mraziště. I v pokoji panovala náramná zima a v obvodu desíti stop kolem kamen teplota již úplně mizela. Nejlepší místo poskytlo se malému

děcku, jehož kolébka kolébána těmi, již střídavě ku kamnům se přiblížili.

Rozkázáno, aby se okna a dvéře neotevíraly, neb výpar v síních soustředěný byl by se ihned proměnil ve sníh. V chodbách již lidský dech měl tentýž účinek. Ze všad bylo slyšeti suché praskání, jež překvapovalo osoby nezvyklé na zjevy tohoto podnebí, i pocházelo od kmenů stromův, jež tvoříce stěny domu za působení mrazu praskaly. Zásoby likéru, kořalky a ginu, jež na půdě byly uloženy, musely snésti se do společné síně, neb veškeren líh soustředil se na dně lahví ve způsobě jádra.

Pivo z pupenců jedlových vařené, zamrzajíc, roztrhalo soudky. Veškerá pevná tělesa, jak by byla zkamenělá, odolávala pronikání teploty. I dříví jen s tíží hořelo a Jasper Hobson musel značnou část tuku z mrožů obětovat, by snadněji hořelo. Na štěstí měly komíny výborný tah, i zamezily veškeré šíření se nepříjemného zápachu uvnitř stavení.

Co pozoruhodný zjev dostavila se za této náramné zimy u každého neobyčejná žízeň. Aby tato se ukojila, musely se neustále veškeré tekutiny rozpouštěti, neb ve své způsobě co led nebylo by bývalo možno je stráviti.

Druhý zjev, proti němuž k napomínání poručíka Hobsona všichni brániti se měli, byla zvláštní náchylnost ku spaní.

Paní Pavlina Barnettová, neustále bodrá, působila svou radou i svým hovorem a vlastním příkladem dodávala zmužilost i ostatním. Často předčítala z některého cestopisu aneb zpívala některou starou anglickou píseň, již po té všichni ve sboru opětovali. Tyto zpěvy vyburcovaly i ty, již byli dali se do spaní.

Takto uplývaly dlouhé dny a Jasper Hobson pozoruje oknem teploměr zvenčí přidělaný shledával, že zimy vždy ještě přibývá.

Dne 31. prosince byla rtuť v teploměru úplně zamrzla. Byla tudíž teplota více než 42° Celsia pod mrazištěm. Druhého dne, 1. ledna 1860, vyslovil Jasper Hobson paní Pavlině Barnettové blahopřání k novému roku a projevil jí své uznání nad zmužilostí a dobrým rozmarem, s nímž snášela veškeré svízele přezimování.

Celá společnost vyměňovala sobě vůbec nejsrdečnější přání.

Byť se i byly u jednotlivých známky kurdějů objevily, tož zmizely vždy při vhodném užívání limonnové šťávy a vápenných pokroutek. Arci neměli se vůbec ještě příliš těšit. Špatné počasí mohlo trvati ještě po tři měsíce, a obyčejně je v krajinách severních největší klesání teploty pozorovati teprv v měsíci únoru.

Dne 6. ledna okazoval teploměr před oknem předsíně zavěšený 52° Celsia pod mrazištěm, a proto stálé trvání zimy takové prudkosti znepokojovalo vždy více i Jaspera Hobsona. Kromě toho bylo slyšeti z podzemních vrstev temný rachot, jenž patrně souvisel se sopečným jakýmsi výbuchem.

Severní obzor byl stále osvětlován ohněm ze země i zajisté vykonávalo se v útrobách země jakés hrozné plutonické dílo. Či nemohlo toto sousedství činné sopky státi se nebezpečným novému jednatelství?

Samo sebou se rozumí, že při tak kruté zimě na to nikdo nepomýšlel, aby dům opustil.

Psi a sobi byli dostatečně zásobeni a zvířata tato zviklá na dlouhé posty po dobu zimní, nebažila po službě svých velitelů. Nebylo tudíž příčiny, aby se někdo vydával v šanc kruté povětrnosti.

Přese všechnu opatrnost hromadila se stále vlhkost v prostoře neprovětrávané a srážela se na trámích co lesklá každým dnem silnější vrstva.

Za těchto okolností nepomýšlel nikterak poručík Hobson na to, aby šetřilo se s palivem.

„Dříví nám v krátce dojde," pravil jednoho dne sergent Long k poručíku.

„Jak, že nám dojde?" zvolal Jasper Hobson.

„Chci říci, že zásoba v domě se vyčerpá, a že v krátce z kolny na novo zásobiti se musíme. Vím to však ze zkušenosti, že vydati se v takové zimě pod šíré nebe jest tolik, jako dáti život svůj v šanc.

„Ano," odvětil poručík Hobson, „učinili jsme chybu, že nevystavili jsme kolnu v přímém spojení s hlavní budovou. Než co se stalo, stalo se. Řekněte mi, Longe, mnoholi dříví máme ještě v domě?"

„Tolik asi, abychom mohli ještě as dva neb tři dny kamna vytopiti."

„Kojím se nadějí," pravil poručík Hobson, „že povětrnost do té doby se zmírní, a že bez nebezpečenství přes dvůr budeme moci jíti."

„Pochybuji o tom, pane poručíku," odvětil sergent Long, hlavou vrtě, „vzduch jest jasný a vítr věje severně i nedivil bych se tomu, kdyby tato zima trvala ještě čtrnáct dní až do nového měsíce."

„Nuž, statečný Longu, zimou nezahyneme a bude-li třeba, abychom to podstoupili."

„Tož to podstoupíme," odvětil sergent Long.

Jasper Hobson tisknul ruku sergentovu, jehož oddanost mu byla známa. Mohlo by se za to míti, že Jasper Hobson a sergent Long přeháněli, majíce za to, že náhlé působení kruté zimy na ústrojí lidské může spůsobiti smrt, avšak dlouhá zkušenost byla je poučila, kterak za podobných okolností

silní lidé sklesli bez sebe, odváživše se na vzduch. Dech jim došel i byli mrtvolou. Tyto skutečnosti jakkoli víře nepodobné byly vícekráte za všelikých přezimování pozorovány.

Na své cestě po pobřeží zátoky hudsonské roku 1746 byli William Moor a Smith zažili několik případů tohoto druhu, byliť ztratili několik ze svých soudruhů, již zimou jak bleskem byli zabiti.

Hlava XXI.

Velicí polární medvědi.

Jediné ze čtyr oken, jímž bylo viděti na dvůr tvrze a jehož okenice nebyly zavřeny, bylo ono, jež nalézalo se na konci chodby. Aby bylo však oknem silnými rampouchy pokrytým viděti, muselo dříve vařící vodou býti umyto, což se muselo díti k rozkazu poručíka několikráte za den.

Dne 6. ledna k jedenácté hodině z rána zavolal voják Kellet, jemuž právě svěřeno pozorování, znáhla sergenta a okázal mu jakési spousty, jež v stínu v jakémsi zmatku se pohybovaly.

Sergent Long přiblíživ se k oknu pravil prostě: „Toť jsou medvědi.“

A vskutku bylo as půl tuctu těchto zvířat vniklo do obvodu kolím ohraženého, a vábená výpary kouře ubírala se ku domu.

Jasper Hobson, byv zpraven o přítomnosti těchto hrozných dravců, dal rozkaz, aby okno chodby uvnitř se zatarasilo. Byl tudy vchod jedině možný a jakmile týž otvor byl uzavřen, zdálo se nemožno, aby medvědi do domu mohli vniknouti. Okno bylo tudíž pomocí silných tramů, jež tesař Mac Nap pevně zapustil, tak uzavřeno, aby jen

zůstal úzký otvor, jímž by chování se nepohodlných navštěvovatelů mohlo se pozorovati.

„Nyní," pravil mistr tesař Mac Nap, „nemohou tito pánové bez našeho dovolení vejíti, máme tudíž čas odbývati vojenskou poradu."

„Není-liž pravda, pane Hobsone," podotýkala paní Pavlina Barnettová, „nyní již neschází nic našemu přezimování, po mrazech medvědi."

„Nikoli po mrazech," pravil poručík Hobson, „ale což jest vážnější mezi mrazy, a toť mezi mrazy jež nám překážejí, abychom na venek se odvážili. Nevím věru, jak bychom se těchto šelem měli zbaviti."

„Mám za to, že dravci ztratí trpělivost," podotýkala cestovatelka, „a že zase půjdou, jako byli přišli."

Jasper Hobson vrtěl hlavou. „Neznáte tato zvířata, paní, krutou zimou vyhladovělá, neopustí toto místo, nebudou-li násilím k tomu donucena."

„Jste snad znepokojen?" tázala se paní Pavlina Barnettová.

„Ano, a ne!" odvětil poručík Hobson, „vím, že tito medvědi nevniknou až do domu, avšak nevím také, jak my bychom z něho vyšli, kdyby toho bylo potřeba."

Jasper Hobson vrátil se zase k oknu.

Po celý den pozorováno pozorně, jak medvědi sem tam pobíhali.

Časem objevila se u samého okna hlava některého tohoto zvířete i byloť jeho temné hněvivé mumlání slyšeti.

Poručík Hobson a sergent měli poradu a usnesli se, že pro případ kdyby medvědi toto místo opustit neměli, udělá se ve zdech domu několik střílen, aby se výstřely z ručnic mohli medvědi zapuditi.

Avšak ujednáno, že se den neb dva dni ještě vyčkají, neb poručík Hobson nechtěl, aby mezi vzduchem zvenčí a vzduchem v pokojích beztoho již málo teplým přímé spojení se zjednalo.

Tuk mrožů, jenž do kamen se dával, byl již v tak pevné kusy ztvrdnul, že musely sekerou se rozsekati. Den uplynul bez všeliké příhody. Medvědi sem tam popocházeli, běželi kolkolem domu ale neodvážili se žádného přímého útoku. Bdělo se po celou noc a ke čtvrté hodině ráno mohlo se za to mít, že oblehající byli dvůr opustili; aspoň se více neokazovali.

Avšak k sedmé hodině Marbre odebrav se na půdu, aby odtamtud snesl některé zásoby, ihned zase se vrátil, zvěstuje, že medvědi po střeše domu se procházejí. Jasper Hobson, sergent, Mac Nap, dva as tři ostatní vojáci, uchopivše se svých zbraní, vyběhli na schody v chodbě, jež byla s půdou padacími dveřmi spojena; avšak na této půdě byla zima tak veliká, že již po několika minutách poručík Hobson a jeho soudruzi nemohli hlavně svých ručnic v rukou držeti, vlhký vzduch dýcháním jejich spůsobený padal kolkolem nich co sníh.

Marbre nebyl se klamal. Medvědi nalezali se na střeše domu.

Byloť slyšeti, jak sem tam pobíhají a mumlají. Někdy drápali na plaňkách střechy i bylo se co obávati, že plaňky snadno při síle těchto zvířat povolí. Poručík a jeho lidé nesnesitelnou zimou téměř omámeni vrátili se zpět. Jasper Hobson vylíčil nynější situaci. „V tuto chvíli jsou medvědi na střeše; mrzutá to věc, nicméně netřeba se nám ničeho báti, neb zvířata nemohou do světnice vniknouti; avšak třeba se báti, že vniknou do půdy a že sežerou kožešiny tam uložené. Ko-

žešiny tyto ale náleží družstvu a naše povinnost je, abychom je nezkráceně zachovali.“

„Žádám tudíž na vás, přátelé, abyste mi pomohli je dáti na bezpečné místo.“

Ihned rozdělili se průvodčí poručíka v malé tlupy, jedni v síni, druzí v kuchyni, třetí v předsíni, čtvrtí na schodech. Dva neb tři, již stále se střídali, neb neustále byl by nikdo tuto práci nesnesl, vzdorovali zimě na půdě, a za hodinu byly veškeré kožešiny ve velké síni uloženy.

Po tuto práci byli medvědi pokračovali ve svých pokusech a hleděli krokve střechy vyzvednouti, avšak den uplynul, aniž by útočníci byli na půdu vnikli. Než neméně hrozný nepřítel, zima, vnikala znenáhla do světnic. Oheň v kamnech uhasínal, zásoba paliva téměř úplně docházela. Než uplyne dvanáct hodin, muselo poslední dřevo býti stráveno a kamna musela na dobro vyhasnouti. Toť ale byla smrt mrazem, smrt nejhroznější ze všech smrtí. Již obklopovali, tisknouce se jeden k druhému, tito ubozí lidé chladnoucí kamna, cítíce, jak je vlastní jejich teplota opouští, avšak nenaříkali; i ženštiny snášely rekovně tato muka. Mac Napová křečovitě tiskla děcko na studená ňádra. Někteří vojáci spali či spíše trávili v děsném jakémsi omámení, jež nelze spaním zváti. O třetí hodině ráno podíval se Jasper Hobson na teploměr na zdi veliké síně as deset stop od kamen zavěšený, jenž označoval 20° Celsia pod mrazištěm.

Poručík tiskna své ruce na čelo, jak socha pohlížel na ostatní. V tu chvíli položila se ruka na jeho rameno. I zachvěl se a ohlídl.

Paní Barnettová stála před ním. „Něco musí se stát,“ pravila rázná paní, „nemůžeme zemříti, aniž bychom se nebránili.“

„Ano," pravil poručík, v němž mravní ráznost zase se vzbudila, něco musí se stát."

Poručík svolal sergenta Longa, Mac Napa a Rača kováře, totiž nejzmužilejší své tlupy. Provázeni paní Pavlinou Barnettovou odebrali se k oknu a pohlíželi jím, vařící vodou umytým, na teploměr zvenčí.

„40° pod mrazištěm," zvolal Jasper Hobson, „milí přátelé, nyní nezbývá nic jiného, než abychom vydali život svůj v šanc, hledíce obnoviti zásoby paliva, aneb abychom spálili postele, lavice, mezistěny, zkrátka všechno z tohoto domu, čím bychom kamna vytopiti mohli. Budeť to arci poslední prostředek, neb zima může potrvat a nic nevěští změnu počasí.

„Vydejme život svůj v šanc," podotýkal sergent Long.

Toť bylo mínění i druhých dvou soudruhů.

Nepromluvilo se již ani slova. Aby co možná chránil se život těch, již by za blaho obecné chtěli se obětovat, usnešeno se na následních opatřeních.

Kolna, v níž dříví se nalézalo, zbudována byla as padesáte kroků v levo za hlavní budovou. Rozhodnuto, aby jeden z mužů pokusil se o to, by rychlým během do kolny se dostal. Měltě ovázati kolem sebe dlouhý provaz a kromě toho vléci za sebou ještě jiný provaz, jehož konec nalézal by se v rukou jeho soudruhů. Octnuv se v kolně měl naložiti na sáně tam umístěné dříví a přivázati pak jeden provaz k předku saní, aby mohly až k hlavní budově býti dotaženy, druhý pak provaz měl přivázati k zadku saní, aby vyprázdněné mohl zase zpět do kolny přitáhnouti. Způsobem tímto mělo zjednati se spojení mezi hlavní budovou a kolnou, i mohla se bez velkého nebezpečenství obnoviti zásoba dříví.

Záměr týž byl rozšafně vymyšlen, avšak dvojí okolností mohl se zmařit. Jednak bylo možno, že dvéře kolny ledem zacpané budou se moci jen s velkou obtíží otevříti, jednak bylo se obávati, že medvědi, opustivše střechu, po dvoře budou pobíhati. Sergent Long, Mac Nap a Raë nabídli se vesměs, že vydají se na nebezpečnou cestu, avšak sergent podotknul, že oba jeho soudruzi jsou ženatí a že tudíž úkol týž sám vykoná.

Poručíkovi, jenž taktéž o dobrodružství toto chtěl se pokusit, pravila paní Pavlina Barnettová:

„Pane Jaspere, vy jste náš vůdce a váš život je nám všem prospěšný, i nemáte tudíž práva vydávati jej v šanc. Pane Jaspere, nechte sergenta Longa vykonati toto dílo.“

Jasper Hobson pochopil povinnosti poměry sobě uložené a povolán, aby rozhodnul mezi svými soudruhy, prohlásil se pro sergenta Longa. Paní Barnettová tiskla ruku statečného Longa.

Ostatní obyvatelé tvrze buď spali aneb byli tak strnulí, že nevěděli o pokusu, jenž se měl podniknouti.

Dva provazy se uchystaly. Jeden provaz ovázal sergent Long kolem svého těla přes teplé kožešiny, v něž byl zahalen a jež měly cenu několika tisíc liber šterlinků. Druhý provaz přivázal k svému pasu, za nějž zastrčil šavli a nabitý revolver. Maje dáti se na cestu vypil ještě notnou sklenici kořalky.

Jasper Hobson, Long, Raë a Mac Nap opustili po té společnou síň, ubírali se kuchyní, jejíž kamna taktéž již uhasínala a octli se v chodbě.

Raë vylezl po schodech až k padacím dveřím půdy a pootevřev je přesvědčil se, že medvědi posud na střeše domu meškají. Šlo tedy o to, aby rychle se jednalo. Vnitřní dvéře chodby se

otevřely. Jasper Hobson a jeho soudruzi cítili, jak na vzdor jejich tlustým kožešinám mráz až na morek kosti proráží. Druhé dvéře, vedoucí přímo na dvůr, po té před sebou vyrazili, avšak téměř zadušeni ihned ucouvli. Vlhký výpar v chodbě ihned ztuhnul a jemný sníh pokryl stěny i podlahu.

Zvenčí byla povětrnost nad míru suchá a hvězdy třpytily se v neobyčejném lesku. Sergent Long neváhaje, v okamžiku kvapil do tmy i rychle ubíhaje vlekl za sebou konec provazu, jehož druhý konec soudruzi jeho v rukou drželi.

Dvéře zevní byly po té uzavřeny a Jasper Hobson, Mac Nap a Raë vrátili se do chodby, jejíž druhé dvéře taktéž co nejtěsněji uzamkli. Po té čekali. Pakliže Long nevrátí se po několika minutách, mohli za to míti, že podniknutí jeho se zdařilo, a že octnuv se v kolně dříví na první sáně nakládá. K tomu bylo asi deset minut zapotřebí, pakliže se mu vůbec podařilo, aby dvéře skladiště otevřel. Když sergent byl odešel, vrátili se Jasper Hobson a Mac Nap až na druhý konec chodby. Mezi tím pozoroval Raë půdu a medvědy. Mohlo se za to míti, že za tmavé noci sergent při svém rychlém běhu jim unikne. Deset minut po odchodu Longa vešli Jasper Hobson, Mac Nap a Raë zase do úzkého prostranství mezi oběma dveřmi, očekávajíce heslo, již dáno jim bude, aby sáně k sobě přitáhly. Uplynulo ještě pět minut. Provaz, jehož konec v rukou drželi, ani se nehnul; snadno lze si pomysliti, jak úzkostlivost jejich se zmáhala. Sergent byl již odešel přes celou čtvrt hodiny, dobu to více než dostatečnou, aby dříví na sáně naložil, ale posud nebyl dal žádné znamení. Jasper Hobson čekal ještě několik minut, po té pokynul svým soudruhům, aby s ním za provaz táhli; nebylo-li dříví ještě na sáně naloženo, do-

vedl by zajisté sergent tahání saní se opříti. Zatáhli tudíž silně za provaz. Těžký jakýs předmět kotálel se po zemi. V několika okamžicích octnul se týž u zevních dveří.

Bylo to tělo sergenta, jež provazem za pas upevněným byli přitáhli. Ubohý Long nebyl se ani ku kolně dostal, byltť po cestě jak bleskem udeřen k zemi sklesl. Ještě tělo jeho skoro po dvacet minut nesnesitelné zimě bylo v šanc vydáno, bylo tudíž snad již jen mrtvolou.

Mac Nap a Raë, zoufale vykřiknuvše, donesli tělo do chodby, avšak v okamžiku, když poručík chtěl zavříti zevní dvéře, cítil, kterak násilně je odstrčen. V tu chvíli rozlehlo se děsné mumlání.

„Ku pomoci!“ zvolal Jasper Hobson.

Mac Nap a Raë, kvapili mu na pomoc, avšak jiná osoba je byla předešla. Byla to paní Pavlina Barnettová, jež síly své spojila s oněmi poručíka, by dvéře byly uzavřeny, avšak hrozné zvíře opírajíc se celou tíží o ně, znenáhla je odstrkovalo a již již bylo by sobě proklestilo vchod do chodby.

V tu chvíli uchopila paní Pavlina Barnettová jednu z bambitek, jež Jasper Hobson za pasem měl zastrčené, očekávala s chladnou krví okamžik, kde hlava zvířete prostrčila se mezi dvéře a veřeje i střelila do otevřené tlamy zvířete. Medvěd padl na znak patrně na smrt raněn a dvéře byvše uzavřeny mohly býti pevně zataraseny.

Tělo sergenta bylo po té donešeno do velké síně a položeno blízko kamen; avšak poslední uhlí již uhasínalo. Kterak měli ubožáka oživiti?

„Já půjdu pro dříví!“ zvolal kovář Raë „aneb —

„Ano Raë,“ ozval se hlas vedle něho, „půjdeme spolu,“ bylať to zmužilá jeho manželka, jež takto mluvila.

„Nikoli, moji přátelé, nikoli!“ zvolal Jasper

Hobson, neodolali byste ani mrazu ani medvědům: spálíme vše, co lze ještě zde spáliti a pak pomoz nám bůh!“

Ubožáci, napolo zmrzlí, vzchopili se a jako šílení dali se do díla. Lavice, stoly, skříně, mezistěny, vše bylo sporáženo a na kusy rozsekáno. V krátce praskal v kamnech velké síně a v kamnech kuchyně silný oheň, jenž tukem tulením byl ještě oživován. Teplota uvnitř zvýšila se asi o 12°. Nejusilovnější péče věnována sergentovi. Třeli jej teplou kořalkou a po nějakém čase oběh krve v něm byl zase obnoven. Bílé skvrny, jimiž některé části jeho těla byly pokryty, znenáhla mizely.

Avšak ubohý Long byl strašně trpěl i uplynulo několik hodin, než mohl zase promluvit. Uložili jej do teplé postele, u níž paní Pavlina Barnettová s Madgeovou až do druhého dne bděly. Jasper Hobson, Mac Nap a Raë pomýšleli nyní na to, jak by ze situace vždy hrozivější se zachránili. Bylo patrno, že palivo z domu samého opatřené nejdéle za dva dni zase dojde. Co pak stane se z nich, kdyby zima se stejnou krutostí potrvala?

Byl sice nastal od 24. hodin nový měsíc, avšak nemělo to za následek žádnou změnu povětrnosti. Ledový vítr vál od severu. Tlakoměr ukazoval stále na krásnou a suchou povětrnost a ze země, jež byla toliko ohromným polem ledným, žádné výpary se nevyvinovaly. Bylo se tudíž obávati, že zima tak brzy nepomine? Co se mělo tehdy počíti? Měl obnoviti se pokus, aby vniklo se až do kolny, kterýžto pokus, an medvědi byli již upozorněni, musel býti ještě nebezpečnější? Či bylo možná zápasiti s těmito zvířaty pod širým nebem? Nikoli. Toť byla by bývala pošetilost, jež záhubu všech musela míti za následek. Nic-

méně stávala se teplota v světnicích snesitelnější. Paní Joliffová upravila téhož rána snídaní, sestávající z teplého masa a čaje. Nešetřeno též horkého grogu a statečný sergent Long obdržel z něho též svůj podíl. Blahodatné teplo, jež z kamen sálalo, oživovalo zároveň mysl ubožáků. Čekali jen na rozkaz Jaspera Hobsona, aby učinil se útok na medvědy, avšak poručík, jemuž síly nezdály se býti stejny, nechtěl lidi své vydati v nebezpečenství. Podobalo se tomu, že den uplyne beze vší příhody, an najednou asi ku třetí hodině odpolední rozlehl se v krovu domu hrozný hluk.

„Tuť jsou!“ zvolali dva neb tři vojáci, ozbrojivše se na kvap sekerami a bambitkami. Medvědi, odstranivše kus krovu, byli patrně sobě zjednali průchod na půdu.

„Nikdo neopustiž své místo,“ velel poručík klidně. „Raě, ku dveřím padacím!“

Kovář odkvapil do chodby, vylezl po schodech a upevnil dvéře padací.

Nad stropem vznikl děsný hluk i podobalo se tomu, že týž pod tíží medvědů se sesuje. Byla to hrozná smíšenina mumlání, tlučení tlapami a děsného škrábání.

Či nepřátelským tímto vtržením změnila se situace, či byly svízele tím zvětšeny čili nic? Jasper Hobson a několik jeho soudruhů radili se o tom. Většina měla za to, že situace se tím zlepšila. Meškali-li všichni medvědi na půdě, což bylo pravdě podobno, tož bylo možno učiniti na ně útok v těsném tomto prostranství, aniž bylo třeba se obávati, že bojovníci budou zimou přemoženi aneb že jim mráz zbraně z rukou vyrve. Útok na tyto šelmy na půdě byl zajisté na nejvýš nebezpečný, avšak nebylo to fysickou nemožností, aby o takový útok se pokusili.

Jednalo se nyní ještě jen o to, má-li se činiti útok v místě, kde medvědi nyní se nalézali, což bylo tím více nebezpečné, an vojáci úzkými padacími dveřmi mohli toliko jednotlivě na půdu vniknouti. Pochopitelno tudíž, proč Jasper Hobson dosud váhal, aby s útokem se započalo. Podle náhledu sergentaa jiných, jichž zmužilost byla nade všechnu pochybnost, usnešeno se na tom, že má se s útokem ještě posečkati. Snad vyskytne se nějaká náhoda, jež zvýší možnost úspěchu boje.

Bylo téměř nemožno, aby medvědi vyzvedli trámy stropu, jež byly mnohem pevnější než krokve střechy, následkem čehož také nebylo možno, aby medvědi do světnic v přízemí se dostali.

Čekalo se tudíž.

Den se skončil. V noci nemohl nikdo spát, ješto medvědi tropili stále strašný hluk.

Druhého dne k deváté hodině nadešla nová událost, již Jaspera Hobsona přiměla, aby neprodleně jednal. Medvědi totiž buď přímým útokem aneb opírajíce se k vůli teplotě o komíny, jali se zdivo znenáhla ničiti. Bylo slyšeti, jak uvnitř komínu kameny spadají a v krátce kamna jak v světnici tak v kuchyni více netáhla. Zároveň šířil se černý čpavý a smrdutý dým, pocházející ze spáleného dřeva a tuku, po celém domě. V několika minutách byl tento dým tak hustý, že světlo v svítilnách uhaslo. Jasper Hobson uznával nyní za nezbytné, že musí opustiti dům, nemají-li v tomto vzduchu se zadusiti; avšak vyjíti z domu značilo tolik jako zajíti mrazem.

V tu chvíli rozlehaly se též úzkostlivé výkřiky ženštin.

„Přátelé!“ zvolal poručík, uchopiv se sekery, „na medvědy.“

Nezbývalo jiného prostředku. Zvířata musela

býti vyhlazena. Všichni bez rozdílu kvapili do chodby, i vběhli na schody s Jasperem Hobsonem v čele. Padací dvéře se vyzvedly. Výstřely rozlehaly se uprostřed černých vírů dýmu.

Křik mísil se s děsným mumláním. Bilič se uprostřed nejhlubší temnoty.

Najednou však se rozlehal hrozný jakýs rachot a prudké trhání otřásalo podlahu. Dům naklonil se jakoby ze svých základních pilířů byl býval vyrván. Trámy stěn popouštěly a otvory mohli Jasper Hobson a jeho soudruzi viděti, kterak medvědi poděšeni jak oni, řvouce, utíkají uprostřed temnoty.

Hlava XXII.

Po pět měsíců.

Prudké zemětřesení bylo zasáhlo tuto část americké pevniny. Jasper Hobson pochopoval, co se bylo stalo. Očekával s trapnou nejistotou, co dále bude se díti.

Rozsedlina v zemi mohla jej i jeho soudruhy pohltit; avšak zemětřesení ihned ustálo.

Byloť dům ku straně jezera naklonilo a stěny jeho rozpoltilo, ale po té byla země zase pevná a nehybná. Nyní šlo o to míti nejnutnější na zřeteli. Dům byl vždy ještě obydlitelný, i ucpaly se co možná otvory, jež posunutím trámů byly nastaly a také komíny v krátce se jakž takž opravily. Rány, jež někteří vojáci v zápasu s medvědy byli utržili, byly na štěstí lehké, i nepotřebovaly než prostých obvazků.

Takto strávili ubozí lidé dva trapné dny, pálíce dříví svých ložnic a plaňky mezistěn. Mezi-

tím vykonal Mac Nap a jeho lidé nejnutnější opravy uvnitř. Na štěstí spozorovány některé zjevy, naznačující blízkou změnu povětrnosti.

Dne 12. ledna teploměr zvenčí znáhla vstoupil až na 9° Celsia pod mrazištěm. Naši cestovatelé, tak krutě zkoušeni, pokládali to za pravou jarní povětrnost.

O jedenácté hodině dopoledne spěchali tudíž všichni pod šíré nebe. Bylo by se soudilo, že je to tlupa zajatých, jimž svoboda náhle byla vrácena.

Avšak dán přísný rozkaz, že nikdo nemá odvážiti se za ohražení tvrze. V této době roční nebylo se sice slunce ještě objevilo, avšak blížilo se již dosti obzoru, aby spůsobilo delší soumrak, i byloť také možno rozeznati okolí již na dvě míle. Jevil se tu vskutku následkem zemětřesení zcela jiný pohled. Předhoří, jímž končil se mys Bathurst, bylo částečně svého vrcholku zbaveno. Značné kusy strmého pohoří byly se střítily i zdálo se, že téměř celá spousta mysu k jezeru se byla naklonila, při čemž celá rovina, na níž jednatelství se nalézalo, v položení svém byla změnu utrpěla.

Vůbec byla se půda k západu snížila a na východ vyvýšila. Následkem toho musely vody jezera a říčky Pavliny, jakmile by se roztály, brátí se jiným směrem a část území na západ zatopiti. Potok zajisté vyhloubí sobě nové řečiště, což arci nemohlo zůstati i bez účinku na přirozený přístav, jenž u jeho ústí se nalézal. Hlavní změny zemětřesením spůsobené sestávaly v následním: Čtyry as pět mil zdálí byl se dřívější rovný povrch tak dalece změnil, že se od východu na západ byl naklonil.

Pan Joliffe a paní Joliffová byli se odebrali k psinci a k chlévu sobů. Psi nebyli dlouhým

uzavřením mnoho trpěli a štěkajíce vběhli do vnitřního nádvoří. Sobi byli sice trochu vychrtlí, ale jinak zdrávi.

„Nuž paní," pravil poručík Pavlině Barnettové, kteráž jej provázela, „toť jsme vyvázli z nesnází líp než jsme očekávali."

„Já nikdy nezoufala," odvětila cestovatelka, „mužové jako vy a vaši lidé nenechají se nikdy přemoci nahodilostmi přezimování."

„Co jsem v krajinách polárních byl živ, paní," podotýkal poručík Hobson, „nezakusil jsem nikdy takové zimy, i mohu říci, že kdyby tato zima ještě několik dní byla trvala, byli bychom všichni bývali ztraceni."

Dne 20. ledna objevilo se slunce poprvé na obzoru i skončila se tudíž polární noc. Od nynějška muselo tudíž dne stále přibývati. V měsíci únoru a až do 15. března střídala se vždy ještě dosti znáhla krásná a špatná povětrnost. Za krásné povětrnosti bývalo velmi chladno, za špatné povětrnosti padalo náramně mnoho sněhu. Toliko za prostředuí povětrnosti mohli se jisté práce pod širým nebem konati. Avšak žádný delší výlet nemohl býti podniknut. Ostatně nebylo třeba vzdalovati se od tvrze, ježto lapačky dostatečnou kořist poskytovaly.

Dne 20. března oznamovali myslivci první labutě, jež z krajin jižních se stěhujíce za hlasitého křiku k severu táhly.

Teprvé v prvních dnech dubna nastala skutečná obleva. Led rozpadal se s neobyčejným praskotem. Dobu tuto byla prostřední teplota 0° teploměru Celsia.

Dne 15. dubna bylo moře otevřeno; zároveň s oceánem arktickým odložilo jezero Barnett své ledné brnění. Jak poručík Hobson předvídal, byl

se obvod jezera značně zmenšil. Část pobřeží, jež rozkládala se před ohražením tvrze a již na východ ohraničovaly lesnaté pahorky, byla se daleko na zad pošinula. Jasper Hobson měl za to, že vody jezera na břehu východním o 150 kroků byly ustoupily. Na opačné straně byly vody o tolik na západ se rozšířily a pakliže jim žádná přirozená překážka nebyla na závadu, musely zemi zatopiti. Bylo to ještě štěstím, že snížení půdy dělo se směrem od východu na západ, neb kdyby bylo dělo se opačně, bylo by se jednatelství nezbytně zatopilo.

Jakmile říčka roztála, ihned úplně vyschnula, Voda její proudila se takřka ku svému zdroji zpět, ježto půda v této krajině od severu na jih se byla snížila.

V prvních dnech května jala se půda, zde onde sněhu zbavená, za vlivu paprsků slunečních zelenati.

Poručík Hobson chtěl doplniti zásobu kožešin, již jednatelé s Fort Reliance za několik neděl měli převzíti. Marbre, Sabine a několik myslivců pustili se tudíž do práce. Výlety jejich nebyly ani dlouhé ani namahavé. Nebyli ještě nikdy bývali v území na zvěř tak bohatém. Byli zároveň nad míru překvapeni, jakož i uspokojeni. Toliko medvědi, již jsou nad míru nervosní, možno-li cosi takového o čtvernožcích říci, byli z území tohoto na dobro zaplašeni.

Červen se blížil a s ním i krásná povětrnost a mnohdy i značná teplota. Cestovatelé odložili své zimní šatstvo. Pracovalo se činně na opravách domu, jenž takřka znova musel býti vystaven. Zároveň dal Jasper Hobson v jižním rohu dvoru zříditi velké skladiště na kožešiny.

Ode dne ke dni očekával Jasper Hobson tou-

žebně oddělení, jež kapitán Craventy mu měl zaslati, neb novému jednatelství již rozličné předměty začaly scházeti.

Od 15. června dal poručík okolí mysu důkladně pozorovati, ale červen uplynul, aniž oddělení bylo se objevilo. Jasper Hobson byl poněkud znepokojen, zejmena pomyslil-li na to, že husté mlhy znova mohly by území zahaliti.

Avšak i čtvrtého července nebyl dosud nikdo přibyl. Znepokojenost Jaspera Hobsona byla tudíž pochopitedlná. Krásné počasí chýlilo se ku konci, ještě dva měsíce a arktická zima rozložila se poznovu nad touto částí pevniny.

Poručík Hobson nebyl však muž, jenž v této nejistotě by setrval. Poradiv se se svými soudruhy, usnesl se na následovním, s čímž hvězdář Tomáš Black úplně byl srozuměn.

Bylo 5. července. Za čtrnácte dní, totiž 18. července, mělo nastati zatmění na slunci. Dne následního mohl Tomáš Black opustiti tvrz Espérance.

I rozhodnuto tudíž, že nepřibude-li do té doby očekávaná výprava pana Craventyho, oddělení, sestávající z několika mužů a ze čtvero neb patero saní opustí jednatelství, aby se odebralo k jezeru otročímu. Oddělení toto, s nímž by odebral se též Tomáš Black, odvezlo by zároveň část nejvzácnějších kožešin, a za šest neděl, t. j. ku konci srpna mohlo doraziti do Fort Reliance.

Hlava XXIII.

Zatmění na slunci dne 18. července 1860.

Nepokoj poručíka Hobsona zmáhal se každým dnem. Nepochyboval o tom, že oddělení, vyslané

z Fort Reliance, bylo v pustinách zabloudilo. Neurčité obavy a trudná tušení trápila jeho ducha.

Rázný týž muž patrně pohlížel do budoucnosti s jakousi ouzkostlivostí, ač vlastně nevěděl proč. V rozmluvách s paní Pavlinou Barnettovou pustil domněnkám svým uzdu a pravil:

„Nevím paní, zdali má rozčilenost mne oslepuje, ale zdá se mi, že tato země jest velmi podivná. Kdybych ji dříve byl znal, tuším, že bych zde nebyl se osadil. Prvotní útvar tohoto zákoutí pevniny není mi jasný, a také soudím z pozorování posledních dnů, kde příliv sotva dosáhl jedné stopy, kdežto dle dřívějších proskoumání měl by 15—20 stop obnášeti, že přírodní zákony buď se změnily aneb že toto území nalézá se pod zcela zvláštními poměry, aneb spíše nesoudím pranic, ale jsem úplně nad tím znepokojen.“

Paní Pavlina Barnettová nenaléhala více na poručíka; na všechen spůsob ale bylo toto nedostavení se přílivu na prosto nepochopitelno.

Jasper Hobson i paní Pavlina Barnettová slíbili sobě o tomto zjevu úplně pomlčeti, neb poručík nechtěl lidi své nikterak znepokojovati.

V červnenci muselo se od honby na srstnatá zvířata upustiti, i konány jsou toliko honby na kanadské soby a na polární zajíce, již patrně v okolí mysu Bathurstu byli se rozmnožili.

Patnáctý červenec nebyl dosud nic na situaci změnil.

Z Fort Reliance nebyla dosud žádná zpráva došla. Jasper Hobson uzavřel tudíž vyslati své oddělení do Fort Reliance. Vůdcem tohoto malého oddělení nemohl býti nikdo jiný než sergent Long, ač týž nerad od poručíka se odloučil.

Čtyři vojáci, již měli jej doprovoditi a již k tomu byli ochotni, byli Belcher, Pond, Peter-

sen a Kellet. Čtvery sáně se psí zápřeží byly k cestě této určeny.

Kromě potravin měli vzíti s sebou nejdrahocennější kožešiny jako lišky, hranostoje, sobolí kůny, labutě, ostrovidy, pižmovonné krysy a rosomáky.

Odjezd byl na den 19. července, na den po zatmění na slunci určen. Tomáš Black měl sergenta Longa doprovázet a jedny sáně měly sloužiti k přepravě jeho nástrojů a jeho osoby.

Tomáš Black netrpělivostí div nezašel, ještě povětrnost stávala se jaksi pošmúrnou.

„Tak daleko jsem přišel, abych viděl měsíc,“ zvolal téměř plačtivě, „a teď abych ho tak neviděl!“

Paní Barnettová těšila hvězdáře, že jsou v krásném počasí a povětrnost že okamžikem se změní.

„Krásné počasí,“ pravil Tomáš Black, „což pak v takové zemi je také krásné počasí?“

„Nuž, pane Blacku,“ pravila paní, „dejmež i tomu, že by nemilou náhodou vám toto zatmění na slunci ušlo, tož bude tuším zajisté ještě jiné. Zatmění na slunci dne 18. července není zajisté poslední v tomto století.“

„Zajisté paní, budeme míti ještě pět úplných zatmění na slunci až do roku 1900, první dne 20. prosince 1861, jež bude úplné pro atlantický ocean, pro středozemní moře a pro poušť Saharu, a poslední dne 28. května 1900, jež bude úplným ve státech spojených, v Španělsku, v Alžírsku a v Egyptě.“

„Nuž pane Blacku, kdybyste tudíž nespatřil zatmění na slunci dne 18. července 1860, tož můžete se těšit oním dne 31. prosince 1861. Vždyť je do té doby jen sedmnácte měsíců.“

„Musel bych čekat šestatřicet let, milá paní.“

„A proč?“

„Poněvadž ze všech těchto zatmění toliko jediné, ono ze dne 9. srpna 1896 bude úplným pro krajiny tak vysoké šířky jako Laponsko, Sibiř a Gronsko.“

„Ale jaký prospěch máte, abyste konal své pozorování za tak vysokou zeměpisní šířkou,“ tázala se paní Pavlina Barnettová.

„Jaký prospěch, paní,“ zvolal Tomáš Black, „vědecký to prospěch největší důležitosti. Zatmění na slunci bylo v krajinách točně blízkých zřídka kdy pozorováno, ještě tu slunce málo nad obzor se vznášející objevuje zdánlivě značný kruh. Totéž jest s měsícem, jenž slunce pokrývá a tak je možno, že proskoumání zářícího vínku a začervenalých vyvýšenin na obvodu hvězdnatém může býti mnohem vydatnější. Toť příčina, proč jsem šel konati své pozorování až za 70. stupeň zeměpisné šířky. Podobné poměry vrátí se až zase r. 1896. Můžete mne ujistiti, že do té doby budu živ?“

Na tento důvod nemohlo se nic odpovědít.

Tomáš Black byl neustále velmi nešťasten, neb nestálost povětrnosti hrozila mu zmařiti veškeré naděje.

Dne 16. července bylo velmi krásně. Ale již příštího dne byly již zase husté mlhy.

Tomáš Black byl v týž den skutečně churav.

Paní Pavlina Barnettová a Jasper Hobson marně se pokoušeli, aby jej ukonejšili.

Konečně přiblížil se veliký den, den 18. července. Úplné zatmění na slunci mělo dle výpočtu trvati 4 minuty a 37 sekund, totiž od jedenácti hodin třiačtyrycet minut a patnácti sekund až do jedenácti hodin sedmačtyrycet minut a sedmapadesáti sekund dopoledne.

„Což pak tak mnoho žádám,“ volal naříkavě hvězdář a rval si vlasy. „Vždyť pouze žádám, aby

kouteček na blankytu, jen malý kouteček, na němž díti se bude zatmění, pozbyl všech chmur. A na jak dlouho, jen na čtyry minuty, pak ať se zase sněží, ať rachotí hrom, ať živlové se rozpoutají, já sobě toho nevšimnu.

Tomáš Black měl vskutku jakési příčiny, aby si zoufal. Bylo pravděpodobno, že pozorování nepozovede k cíli.

Za svítání byl obzor mlhami pokryt. Na jihu vystupovaly veliké chmury, a zejmena na oné části blankytu, kde zatmění na slunci díti se mělo. Ale nejspíše bůh hvězdářů smiloval se nad ubohým Blackem, neb k osmé hodině jal se ze severu váti čerstvý vítr a vyčistil celý blankyt.

O, jaké výkřiky vděčnosti ozývaly se v prsou ctihodného učence.

Nástroje Tomáše Blacka byly ihned přinešeny a na vrcholku předhoří postaveny. Hvězdář zaměřil nástroje na obzor jižní a očekával s obyčejnou svou trpělivostí, neb čeho měl se nyní báti? Ničeho než nespadne-li mu blankyt na hlavu. O 9. hodině nebylo obláčku a výparu ani na obzoru ani na nadhlavníku.

Jasper Hobson a jeho soudruzi chtěli pozorování býti přítomni a obklopovali hvězdáře.

Slunce znenáhla vystupovalo, ubírajíc se svým nad míru podlouhlým obloukem nad náramnou planinou na jih se rozšiřující.

Nikdo nepromluvil. Každý čekal s jakousi slavnou úzkostlivostí. Asi o půl deváté začalo zatmění, kruh měsíce dotýkal se kruhu slunce. Avšak prvější kruh neměl druhý úplně pokrývati až mezi jedenáctou hodinou třiačtyryceti minutami a patnácti sekundami a mezi jedenáctou hodinou, sedmačtyřicet minutami a sedmapadesáti sekundami. Toť

byl výpočet, jenž nedopouštěl žádného omylu, poněvadž vykonán byl učenci všech hvězdářů světa.

Tmavý kruh měsíce zponenáhla se objevoval. Předměty na zemi nabývaly zvláštní barvitosti žlutopomerančové. Od čtvrti na jedenáctou hodinu byla polovice kruhu slunečního zatměna. Někteří volně pobíhající psi jevili jakousi nespokojenost a časem žalostně vyli. Kachny nehybně sedíce na pobřeží jezera vydávaly noční svůj pokřik a hledaly vhodné místo ku spaní.

O jedenácté hodině byly dvě třetiny slunce pokryty. Předměty nabývaly barvitosti jak víno červené. Přítmí všude panovalo i měla nastati úplná tma po čtyry minuty, co úplné zatmění mělo nastati. Některé stálice jako Dobropán a Venuše objevovaly se na blankytu.

Tomáš Black, opíraje oko o sklo dalekohledu, nepohnutý a mlčelivý, studoval vývoj zjevu.

O třech čtvrtích na dvanáct měly oba kruhy vespolek se kryti.

„Tři čtvrti na dvanáct," pravil Jasper Hobson, jenž pozorlivě pohlížel na ručičku, ukazující sekundy na jeho chronometru.

Tomáš Black, nachýlen nad svým nástrojem, nehybal se. Půl minuty uplynulo. Tomáš Black se vzchopil s vyvalenýma očima. Po té postavil se ješě as půl minuty před dalekohled a vzchopiv se poznovu zvolal:

„Ale ono ho ubývá — Ono ho ubývá!" zvolal zajíkavým hlasem: „Měsíc, prchá . . ."

A vskutku kruh měsíční šel přes kruh slunce, aniž by týž úplně byl pokryt. Jen dvě třetiny kruhu slunečního byly se zatměly.

Tomáš Black zděšen sklesl na zad.

Čtyry minuty byly uplynuly. Jasno zponenáhla se zese rozkládalo, zářící vínek nebyl se objevil.

„Ale což pak se stalo?“ tázal se Jasper Hobson.

„Co se stalo,“ křičel hvězdář. „Zatmění nebylo úplné na této části zeměkoule. Rozumíte, žádné úplné.“

„Pak byly výpočty hvězdářů křivy.“

„Křivy! To musíte někomu jinému povídat, pane poručíku.“

„Nuž tedy,“ zvolal Jasper Hobson, jehož tvář znáhla se změnila.

„Tedy nenalezáme se pod sedmdesátým stupněm severní šířky.“

„A to by bylo,“ zvolala paní Barnettová.

„To se hned dovíme,“ pravil hvězdář, z jehož očí sršely hněv a zoufalost.

„V několika minutách ubírá se slunce poledníkem. Přineste rychle můj sextant.“

Jeden z vojáků běžel do domu a přinesl žádaný nástroj.

Tomáš Black zaměřil na slunce, nechal je ubírati poledníkem, po té spustil svůj sextant a zaznamenav rychle do své noticky několik čísel tázal se:

„Jak vysoko ležel mys Bathurst, když před rokem při našem příchodu měřili jsme jeho šířku?“

„Za 70° 44′ 37°!“ odvětil poručík.

„Nuž dobrá, pane, nyní leží za 73° 7′ 21°. Vidíte, že nejsme v sedmdesátém mimorovníku.“

„Či spíše, že se tu více nenalezáme,“ mumlal Jasper Hobson.

V mysli jeho znáhla se vyjasnilo. Veškeré dosud nepochopitelné zjevy byly nyní vyjasněny. Území mysu Bathurstu bylo od příchodu poručíka Hobsona o tři stupně na sever se posunulo.

Konec prvního dílu.

Obsah.

Stránka

Hlava I. Beseda ve Fort Reliance 3
Hlava II. Hud'sonsbay fur Company 10
Hlava III. Rozmrzlý učenec 16
Hlava IV. Jednatelství 22
Hlava V. Fort Reliance a Fort Entreprise 27
Hlava VI. Souboj Wapiti-ův 32
Hlava VII. Polární kruh 39
Hlava VIII. Jezero velkého medvěda 46
Hlava IX. Bouře na jezeře 53
Hlava X. Rozhled do minulosti 62
Hlava XI. Podél pomoří 67
Hlava XII. Půlnoční slunce 72
Hlava XIII. Fort Espérance 76
Hlava XIV. Několik výletů 80
Hlava XV. Patnácte mil od mysu Bathurstu . . . 83
Hlava XVI. Dva výstřely 87
Hlava XVII. Blížící se zima 94
Hlava XVIII. Noc polární 99
Hlava XIX. Návštěva v sousedstvu 108
Hlava XX. Kde rtuť mrzne 119
Hlava XXI. Velicí polární medvědi 125
Hlava XXII. Po pět měsíců 136
Hlava XXIII. Zatmění na slunci dne 18. července 1860 140

Vysvětlivky.

K měření teploty užívá se u národa anglického teploměru Fahrenheita; v knize této uváděna míra teploty téměř výhradně dle teploměru Celsiova, vědou skorem obecně přijatého, na němž bod mrazu čili mraziště značí se nulou a po té stupeň (°) teploty až do 100° teploty znamením + a stupeň mrazu znamením —. Sto stupňů teploty teploměru Celsiova rovnají se 80° teploměru Reaumure-a.

Frank je roveň $40^1/_2$ krejcaru rakouské měny.

Libra šterlinku je rovna 10 zl. $3^1/_2$ kr. rak. měny.

Rubl je roveň 1 zl. $60^1/_2$ kr. rak. měny.

Míle v díle tomto uvedené značí míle anglické, jichž $4_{,611}$ rovnají se míli zeměpisní a $4_{,681}$ bývalé míli rakouské čili $7^1/_2$ kilometru.

Akre — anglická míra polní, rovná se 0.70307 našeho jitra čili 10 akrů zbliženě rovná se 7 jitrům.

Oprava. Na 10. stránce 12. řádka shora místo tlakoměr Fahrenheita, čti teploměr Fahrenheita. — Na str. 86 řádka 12 zdola místo na ostrovech alcutických, čti na ostrovech aleutických. — Na 85. str. 2. řádka zdola místo v zemi ohniruské, čti v zemi ohninské. — Na str. 115. řádka 16. shora místo guvernera Uppernaviku čti guvernera v Uppernawiku.

Zpráva jednatelská

Matice lidu za rok 1875.

Poohlídneme-li se zpět na minulý právě rok 1875, musíme s potěšením doznati, že Matice lidu přes veškerou nepřízeň doby, co pevný, zdravý a blahodárný podnik se osvědčila.

Nepřízeň doby zakládala se hlavně na dvou momentech, předně na politické rozervanosti v lůně národa českého a za druhé na stísněných poměrech peněžních.

Co se momentu prvního týká, nelze neviděti, že vlny strannických vášní dotýkaly se též Matice lidu, ačkoli podnik tento stoje mimo vši politickou činnost nikterak se neplete do bojů stra-

nických, nemaje jiného účelu a jiné snahy, než šířiti osvětu a vzdělanost v národě našem jedině pomocí dobrých a laciných knih. Jest sice pravda, že výbor Matice lidu při spisech k vydávání určených na to ohled bral, aby směr jejich spůsobilým byl, vzbuzovati v lidu našem lásku k občanské svobodě, k pravé osvětě, aby rozněcoval mysl k vlastenectví a humanitě; avšak kdo spis takový napsal a výboru podal, byl velevítaným, nechť hlásil se k té neb oné straně politické. V nestrannosti této setrvá výbor M. l. i příště, a nemá vroucnějšího přání, než aby spisovatelé čeští, jsouce nadšeni vznešeným účelem M. l. pilně pracovali pro spolek, který více než kterýkoliv jiný šířiti může vzdělanost v lidu českém.

Nepočítá-li M. l. posud tolik členů, jak by si mnohý přál a jak by se v čilém a po vzdělanosti práhnoucím národě našem očekávati dalo, hledati toho příčinu sluší především v neblahých poměrech hmotných, které v posledním čase hlavně náš venkov tíží a ochromují. Máme toho důkazy v rukou, a sběratelé M. l. to dosvědčují, že i mnohému horlivému čtenáři M. l. za těžko přichází obětovati i ten nepatrný příspěvek jednoho zlatého ročně. Vůle bývá dobrá, ale síla k tomu

nestačuje. V ohledu tomto musíme se těšiti naději na lepší časy.

Přes to přese všechno nemůžeme si stěžovati. M. l. čítala i v r. 1875 6564 členy a rozšířila v tomto roce opět 63.084 knih, počítaje v to i knihy starších ročníků v. r. 1875 odprodaných.

Knihy, které M. l. v r. 1875 vydala, jsou tyto:

Švýcarsko, jeho ústava, vláda a samospráva, od Čeňka Hevery.

Dobrodružství tří Rusův a tří Angličanův v jižní Africe od J. Vernea.

Česká válka od r. 1618 do r. 1622. Sepsali Josef Tille a Ferdinand Čenský.

Maximilian Rumpal, prachatický primator. Historický román od J. Stankovského.

Čechy a Italie v 14. století od Karla Adámka.

Kněz Jan. Historický román od B. Havlasy.

Na r. 1876 chystají se opět velezajímavé a poučné knihy jako: Země kožešin od slavného spisovatele francouzského J. Vernea; dějiny národa českého od Em. Tonnera (díl II.); z oboru hvězdářství od prof. dra. Studničky, mapa hvězdářská, vyvedena v barvotisku atd.

Končíce zprávu naši, máme za povinnost svou vysloviti i letos díky všem pp. sběratelům M. l.,

kteří i minulého roku s obětavou horlivostí se zasazovali se o rozšiřování knih matičních, a požádati je jakož i každého probudilého a upřímného národovce, aby seč síly jeho jsou, podporoval podnik, který nezná jiného účelu, než kráčeti pevně a vytrvale za heslem svým:

„Osvětou k svobodě!“

V PRAZE dne 1. února 1876.

Výbor „Matice lidu“.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání laciných knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1875.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatkem z minulého roku .	5	19½	Za sazbu, tisk a papír z r. 1874 (doplatek)	2747	48½
Příspěvky členů zakládajících	20	—	za sazbu, tisk, papír a expedici r. 1875	3713	90
příspěvky členů za IV. ročník	73	—	za legit. lístky a rozličné tiskopisy . .	167	—
příspěvky členů za V. ročník	245	90	honoráry spisovatelům	1648	75
příspěvky členů za VI. ročník	287	35	služné expeditorovi	600	—
příspěvky členů za VII. ročník	679	81	„ sluhovi . .	376	—
příspěvky členů za VIII. ročník	1487	90	za inseráty v rozl. časopisech . . .	137	16
příspěvky členů za IX. ročník	5994	—	nájemné	150	—
příspěvky členů za X. ročník	265	60	menší výdaje úhrnem	92	72
na expedici .	493	24	zůstatkem v pokladně	2	03
za jednotlivé knihy strženo	83	05			
	9635	04½		9635	04½

Rozvaha dne 1. ledna 1876.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1875 . .	2	03	Členům základ.	1844	24
Zásoba knih:			Členům přisp. na rok 1876	265	60
V. ročníku ve	775	50	knihtiskárně dr.		
VI. ročníku „	1353	50	Ed. Grégra .	4464	05
VII. ročníku „	926	41	bibliogr. ústavu		
VIII. ročníku „	1626	40	v Lipsku . .	252	84
IX. ročníku „	5369	10	nedoplatek za		
dřevorytiny a cliché.	625	49	inserty . . .	121	28
inventář . . .	49	33	čisté jmění .	3779	75
	10727	76		10727	76

Výkaz čistého zisku.

Čisté jmění	3779	zl. 75	kr.
dle lonské rozvahy bylo	3319	„ 89	„
Přibylo tudíž co čistý zisk	459	zl. 86	kr.

V PRAZE dne 1. ledna 1876.

J. Otto,
účetní.

Josef Huleš,
pokladník.

Frant. Šimer,
t. č. přehlížitel účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1875.

	Počet členů
Aloy Frt., Chlumčany	13
Balcar J. V., Kuklena	22
Balcárek Adam, učitel, Jinošov	6
Balcárek Frt., Lulč	22
Balcárek Vítězslav, Charváty	5
Balvín Theod., Nové město	16
Barták Jos., Klatovy	52
Battěk Ludvík, Dol. Královice	5
Bayer Frt., Neveklov	3
Bednář Josef, Výškov	3
Beneš Antonín, Velké Zamáchy	4
Benoni Václ., Polička	14
Beran Ant., Hermanice	4
Beránek C. V., Osenice	3
Berka V., Nezdice	4
Bernard Josef	7
Bílek J., Mělník	15
Blažíček Frt., Ostrovačice	7
Braha Jak., M. Petrovice	9
Brodský H., Roudnice	166
Brno, Vzsj. roln. pojišť. prince Rohana	5
Bruck V., Dolní Kubín	6
Břeněk J., Imramov	23
Buča A., Náměšť u Brna	11
Budina Jos., Ronov	5
Bukovský, Nový Bydžov	12
Buml Ant., Terezín	35
Burian Fr. A., Rychnov	14
Bydžovský Adolf, Přelouč	6
Cahel Fr., Hradšovice	11
Císař Ferd., Křivsoudov	3
Čančík F., Pardubice	47
Čáslav, okr. výbor	33
Čejka P. V. B., Mýto	5
Čermák A., Štyr. Hradec	8
Černický Ed., Sedlec	55
Černochová J., Olomúc	22
Černý V., Bregenz, Tiroly	3
Červený Em., Úpice	5
Číhák Karel	4
Číhák L., Jilové	8
Číhař V., Dolní Cetno	4
Čoček Ferd., Příkazy	18
Danda J., Rakovník	49
Daněk Vlad., Záhlinice	13
Deutschmann C., Mor. Přerov	4
Dienstbier Jan, Liblín	11
Dohnalová Libuše sl., Buchlovice	6
Donné Karel, Jedovnice	5
Dotřel Ant., Opočno	11
Douzek Frt., Č. Brod	3
Dvořáček Em., Bystřice	22

	Počet členů
Eisman J., Zdice	8
Eger F., Benátky	23
Endrys Ant., Choceň	27
Felkel Ant., Roztoky	9
Fila V., Napajedly	22
Filip Mat., Protivín	14
Fišer Jos., Lešany	12
Fišer Jos. dr., Těšín	5
Formánek Fr., Rájec	15
Francán M., Počátky	28
Germář R., Ml. Boleslav	6
Grafek Jos., Jičín	3
Grégr Ed. dr. a Ferd. Dattel, Praha	418
Gussek Jindř., Kroměříž	4
Haba Petr, Sobotka	41
Halíř Frt., Lomnice	11
Hallama Emil, Prostějov	7
Havlova Josefa, Turnov	9
Havlena Josef, Dymokury	6
Häring Vlad., Vodňany	29
Hejcman V. J., Kr. Hradec	25
Hejl Jan, Tišňov	22
Hertl B., Kroměříž	4
Herrman, Velvary	4
Heyne H. A., Hořovice	20
Hlaváček Frt., Kyšperk	5
Hobl J., Nymburk	10
Hoblík Frt., Kolín	86
Hoch Jos., Hrubčice	13
Holakovský, Chrudim	44
Holý Jos., Němčice	3
Honl Ant., Zbejšov	11
Horažďovice, okr. výbor	44
Hölzel Eduard, Olomúc	5
Hrabák J., Vídeň	25
Hrdlička A., Pacov	9
Hriss Fr., Nová Říše	7
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	24
Hübsch A., Kostelec n. L.	11
Hykel Petr, Štramberk	3
Hynek Al., Praha	33
Chmelař, dr., Praha	5
Jakoubek H. V., Králův Městec	29
Janda Jos., Loučeň	6
Jandourek Fr., Rožďalovice	3
Janeček M., Mydlovary	6
Janko Vác., Dolsko	6
Janku Jos., Moutnice	8
Janský Karel, Tábor	33
Jelínek J., Třebíč	35
Jelínek Kar., Borohrádek	13
Jeništa J., Brandýs nad Orlicí	17
Jičín, okres. výbor	22
Jezdinský Arn., Milčice	22
Jirásek V., Černochov	5
Jugl a Schäfer, Mladá Boleslav	7
Juva J., Hrušov	5
Kabeš Frt., Skalsko	8
Kalina A., Něm. Brod	55
Kamarýt Jos. L., Habry	9
Kaplan A., Jelení h.	6
Karafiat Jos., Bošín	10
Karas Fr. L., Zbirov	24
Karlín, okr. výbor	22
Kašlík R. Val., Meziříčí	4
Kavka K., Nový Bydžov	63
Kinter Marcus, dr., Rajhrad	3
Knepr Frant., Liberec	4
Knížek J., Ml. Boleslav	100
Knížek Jan B., Libán	31
Knüpfer Alfred, Broumov	14
Kňourek J., Polička	22
Kober J. L., Praha	38
Koláře A., & spol. knihtiskárna, Praha	6
Koloc Jos. L., Bakov	9
Kopal Ond., Lňáře	3
Kopička J., Chrastice	7
Kopřiva J. F., Pelhřimov	9
Kopta Ant., Kozlany	25

	Počet členů
Kordas A., Dubycko	7
Kormout Lud., Ústí nad Orlicí	36
Kosina Frnt., Blansko	15
Košek Vácsl., Kobyla	7
Kotouček K., Brandýs n. Labem	10
Kotzura Karel, Klatovy	7
König Em., Č. Třebová	3
Kráčelík L. R., Uherské Hradiště	8
Kratochvíl Ferd., Kard. Řečice	23
Kraus F., Jílemnice	81
Kriegler F., Jaroměř	4
Krušina J., Červený Kostelec	5
Kryštofek Titus, Kvasice	7
Křeček J., Česká Skalice	38
Křídlo Jos., Kopidlno	11
Kříž	5
Kupka J., Třebechovice	12
Kúře Jos., Střenice	7
Kvapil A. Vl. Senice	5
Kvasnička, Kral. Městec	7
Lácha M. J., Netolice	12
Landa Jos., Vorlík	10
Líbiš F., Stará Huť	3
Liblinský J., Královice	22
Linder Frant., Jindřichův Hradec	39
Lomnice u Jičína, okres. výbor	44
Lomnice u Třeboně, obč. záložna	5
Louda V., Hor. Bučice	39
Lucký Mart., Stará Břeclava	8
Lutonský Josef, Vizovice	5
Lvovský B., Pětipsy	6
Maasch Kar., Plzeň	6
Macoun Jan, Znojmo	12
Mádle Vilém, Jičín	38
Maixner Karel, Praha	3
Maixner J., Hořice	60
Makovický, Ružomberok	15
Malenovice, Obč. záložna	23
Malina J., Jaroměř	59
Maxa J., Manetín	6
Maňhal Jak., Mdr. Jinec	14
Martinovský Jar., Blatná	24
Martinů K., Nové Hrady	7
Mařan J., Újezd Svijanský	13
Mašek Ant., Lobeč	22
Matena J., Dvůr Králové	5
Mayer D., Libochovice	16
Menšík F. J., Žirovnice	8
Metyš J., Č. Třebová	24
Mičke B., Doubravice	22
Mikuláš a Knapp, Praha	32
Mikyska Jan, Pavlov	4
Minich Dan., Modrá	11
Mládek Jan, Orlová	8
Moc Frant., Náchod	6
Mocker V. ml., Citoliby	4
Mourek Th., Praha	16
Musil Ant., Jihlava	19
Myslík Jan, Sušice	11
Myška Jos., Nová Kdyň	3
Nácovský Frnt., Zásmuky	5
Navrátil Jos., Prostějov	5
Neubert F., Louny	16
Neubert Frt., Slané	31
Neuvirt Karel, Příbor	11
Nevařil Ant., Zásmuky	3
Nevečeřal Č., Všebořice	4
Nigrin F. A., Vysoká nad Jizerou	34
Nittingr ze Skrej	4
Nováček V., Pola	4
Novák Vácsl., Luže	3
Novotný J., Kunštát	14
Nunvář Balt., Vtelno	22
Obádal Frt., Vsetín	11
Odstrčil J., Klobouky	9
Osom K., Jindř. Hradec	26

	Počet členů
Otto J., Praha	25
Ouvalská Marie, Černý Kostelec	11
Pacovský Jos., Mirošovy	4
Pacholík K., Klenovice	15
Pakosta F., Třeboň	35
Palice A., Lužec	22
Pallán P., Lvov	8
Patta Tomáš, Třemošná	11
Patočka Josef, Vysoká n. Jizerou	33
Patočka K., Písek	17
Pažout Fr., Kladno	15
Pelíšek Jan, Vel. Lhota	5
Petrák Vácsl., Dubník	4
Petřík Em., Praha	15
Podzimek F., Železnice	17
Pokorný Ferd., Příbor	12
Polná, okres. výbor	7
Port J. R., Plzeň	19
Pospíšil Jan, Pustoměř	7
Pospíšil Lad., Hradec Kr.	31
Potůček Kar., Blovice	24
Procházka, Holubice	9
Prokop Frt., Dol. Paseky	3
Prokop Jos., Paseky	4
Prunar Jiří, Domažlice	14
Pučelík Jakub, Merklín	3
Radimský J., Nová Paka	33
Rambousek J., Bechyň	9
Rathouský J., Rychnov	4
Rayman L. J., Josefov	16
Renner Al., Vodňany	7
Richter Jos., Klecany	11
Ráháček P. M., O-Tará	11
Rolf Frnt., Olomúc	3
Rosický, Praha	5
Ryba M., Nechanice	22
Rybička H., Č. Třebová	3
Ryčl Jan, Velím	7
Řepka V., Trutnov	22
Říha Dr., Lišov	13
Řivnáč Fr., Praha	11
Sakař Frt., Kutná Hora	30
Sašek J. F., Vl. Meziříčí	44
Sašek Josef, Žďár	17
Sedláček P., Čejč	4
Sedláček, Lhota-Libčan	5
Seelichová J., Písek	4
Sekera Frt., Hlínsko	20
Semily, okres. výbor	31
Skopalík Fr., Tlumočov	5
Skořepa P., Smiřice	11
Skuetety K., Jindř. Hradec	6
Slavík J., N. Město n. M.	16
Slunečko T., Strunkovice	12
Smolka Fr., Vídeň	3
Smrtka Jos., Vídeň	4
Soběslav, okr. výbor	31
Sojka F., Charvatice	18
Spáčil Frt., Vymyslice	11
Steinhauser Vend., Plzeň	22
Sterzer Frt., Mělník	16
Stocký Alb., Vídeň	7
Stocký Aug., Blatná	12
Strauch Fr., Dol. Bousov	6
Stropek L. A., Budějovice	15
Svoboda Fr., Radnice	5
Svoboda J., Malá Skála	5
Sýkora Ferd., Mirovice	22
Šach Jan, Záhřeb	27
Šafránek K., Trhové Sviny	11
Šanda Frant., Votice	22
Šebek Vojt. E. H., Hvožďany	4
Šedivý F., Djakovar	4
Šíma Josef, Vys. Mýto	11
Šimek Ad., Bělá	11
Šimek V., Písek	5
Šindelář J., Světlá	11
Šíp Vácsl., Přestice	33
Šír Frt., Branná	23

	Počet členů
Špoutil A., Nymburk	33
Štěpán z Rápice	5
Šulc Frt., Uhl. Janovice	13
Švarha Jan, Peruc	6
Schmiedova Fran., Rokycany	23
Schwarz Jindř. Fr., Přestice	40
Tauer Jak., Kout	5
Tichý Jan, Černovice	5
Till Frt., Jevíčko	4
Tocháček J. M., Krucemburk	13
Tomaš L., Jemnice	4
Trnobranský Fr., Vlašim	11
Urbánek F. A., Praha	62
Valda Frt., Libčany	4
Váně Jan, Sedlec	4
Vaněk Jos., Sluštice	7
Vaníček Fr. Práv., Dvůr. Králové	15
Váša V., Čáslav	32
Vavrů Iv., Lublaň	4
Velinger Ant., Nepomuk	11
Vetter, dr., Praha	4
Věšín J., Špál. Poříčí	3
Věšín, dr., Vraný	3
Veselík J. G., Litomyšl	45
Veženský K., Chejnov	13
Vičár Jos., Humpolec	49
Vinkler Frant., Mělník	11
Vlček Jan, Kříž	13
Vobr Vojt., Plasy	12
Vojtíšek, Rožďalovice	4
Vondra J., Litomyšl	13
Vondráček A., Vamberk	36
Vondráček K. Vl., Humna	7
Vraštil J., Lhota Šárová	3
Vymlátil O., Frenštát	8
Vyskočil J., Uh. Hradiště	3
Vys. Mýto, okr. výbor	28
Wallenfels V., Příbram	115
Winiker C., Brno	5
Winkler C., Brno	49
Zabranský Jos., Svinov	8
Zapletal Rud., Břečlava	7
Záruba Martin, Praha	24
Záveský Petr, Rožmitál	12
Zelenka Em., Kosmanosy	20
Zindulka Jos., Ivančice	4
Zrůnek Karel, Rožnov	9
Zuman A., Žamberk	12
Zvolánek Kar., Nová Ves	11
Žákovský V., Olomúc	22
Žalud V., Hořovice	6
Ždichynec Frant., V. Klobouky	6
Žert Josef, Vykon	5
Žipek J. V., Bavorov	17

Země kožešin.

Sepsal

JULIUS VERNE.

Z francouzského přeložil J. H.

Díl druhý.

Matice lidu ročníku X. číslo 2.

(Běžné číslo 56.)

V PRAZE.
ladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

Hlava I.

Plovoucí tvrz.

Tvrz Espérance, zrizena porucíkem Jasperem Hobsonem na hranicích moře polárního, byla se pošinula.

Či zasloužil zmužilý jednatel družstva jakousi výčitku? Nikoli! Každý jiný byl by se zmýlil jako on. Žádná lidská obezřelost nemohla uchrániti se před takovou nahodilostí. Měl za to, že staví na skále a nebyl stavěl ani na písku. Tato část území, tvořící poloostrov Viktorii, již nejdůkladnější mapy anglické Ameriky k pevnině americké připojovaly, byla se znáhla od n oddělila. Týž poloostrov byl v skutečnosti tolik náramná kra ledu, obsahující na povrchu asi stopadesáte čtverečních mil, jež znenáhlými naplaveninami byla nabyla vzezření pevného území, na němž ani rostlinstvo ani prsť nescházely.

Po tisíciletí bylo spojeno s přímořím, až zemětřesení dne 3. ledna jeho svazky přervalo a z poloostrova byl stal se ostrov, avšak ostrov bloudící a dobrodružný, jejž po tři měsíce proudy byly do moře arktického zanášely.

Ano, byla to kra ledu, jež takto unášela tvrz Espérance a její obyvatele. Jasper Hobson byl ihned pochopil, že nelze jinak sobě vysvětliti spozorovanou odchylku zeměpisní šířky.

Okřídlí, jež poloostrov Viktorii s pevninou

spojovalo, bylo patrně zmizelo úsilím podzemních převratů, spůsobených před několika měsíci sopečným výbuchem. Pokud zima trvala a moře za tuhých mrazů bylo pevné, neměl týž úlom nijaké změny v zápětí, týkajíc se zeměpisné polohy poloostrova. Ale jakmile nastala obleva a kry ledu pod slunečními paprsky roztávaly, a celé spousty ledné zahnány do širého moře, za obzorem byly zmizely, jakmile celé moře bylo otevřeno, tož i toto území, spočívající na svém ledném podkladu, pošinulo se za vlivu jakéhos neznámého proudění se svými lesy, se svým strmým pobřežím, se svým předhořím, se svým vnitřním jezerem i se svým přímořím. Po několik měsíců takto se ploulo, aniž by přezimovači, již na svých honbách od tvrze Espérance daleko se nevzdalovali, byli mohli to spozorovati. Nebyla toho nejmenší známka, ještě husté mlhy již na několik mil vzdálí všeliký rozhled zamezovaly a zdánlivá nepohyblivost půdy s vůbec nic nemohlo Jasperu Hobsonovi a jeho soudruhům naznačiti, že z obyvatelů pevniny byli se stali ostrované. Podivuhodno bylo, že poloha poloostrova navzdor tomu že se pošinul nebyla se změnila, což mělo příčinu v jeho rozsáhlosti a v přímém směru proudu, jímž se poloostrov ubíral. Kdyby hlavní body mysu Bathurstu byly se změnily, kdyby ostrov byl se otočil, kdyby slunce a měsíc na novém obzoru byly vycházely neb zacházely, tož byl by Jasper Hobson, Tomáš Black, paní Pavlina Barnettová neb kdokoli jiný mohli pochopiti, co se bylo přihodilo. Z jakési příčiny ale bylo se pošinutí se vykonalo, sledujíc stále tentýž mimorovník zeměkoule a jakkoli se to bylo rychle dělo, tož nikdo to nepozoroval.

Ačkoli Jasper Hobson nikterak nepochyboval o zmužilosti, chladnokrevnosti a mravní ráznosti

svých průvodčích, tož přece plnou pravdu nechtěl jim sděliti. Bude vždy ještě čas, aby se jim vyložila nová situace, v níž se nalézali, až totiž důkladně bude proskoumána. Na štěstí znali se tito hodní lidé, vojáci a řemeslníci, pramálo v pozorování hvězdářském, v zeměpisné šířce a délce, a ze změny polohy poloostrova, jež od několika měsíců byla se vykonala, nemohli činiti závěrky, jež Jaspera Hobsona právem znepokojovaly.

Jasper Hobson odhodlán zatajiti situaci, jíž nikterak nemohl odpomoci, úplně se přemohl a těšil, seč byl, nešťastného Tomáše Blacka, jenž neustále bědoval a vlasy sobě rval.

Hvězdář dosud netušil přírodního zjevu, jehož obětí byl se stal. Avšak toho nikterak nemohl připustit, že výpočty hvězdářské byly nepravy a že zatmění na slunci pod sedmdesátým mimorovníkem nebylo úplné. Nemohl ostatně dlouho setrvati v nejistotě a musel v brzce zvěděti pravdu.

Jasper Hobson ponechal své lidi v domněnce, že nehoda se zatměním týká se jen hvězdáře a že jim pranic do toho není a proto vybídnul je, aby započali zase svá zaměstnání. Avšak v okamžení, kde chystali se, aby opustili vrcholek mysu Bathurstu a vrátili se do jednatelství, zastavil se znáhla desátník Joliffe a přistoupiv k poručíkovi s čepicí v ruce pravil:

„Pane poručíku, smím se vás na něco optat?“

„Zajisté,“ odvetil Jasper Hobson. „Mluvte!“

Avšak desátník váhal promluviti. Malá jeho ženuška šťouchla ho loktem.

„Nuž pane poručíku,“ začal zase desátník. „Jdeť o ten sedmdesátý stupeň šířky. Rozumím-li dobře, nejsme tam, kde dle vašeho domnění měli jsme býti.“

Poručík svraštěl čelo.

„Skutečně," odvětil vyhýbavě, „zmýlili jsme se ve výpočtu. První naše pozorování bylo křivé. Ale co vás to může znepokojovati?"

„Inu jde tu o náš plat, pane poručíku," odvětil desátník. „Vždyť víte, že družstvo nám slíbilo dvojnásobný plat, octneme-li se pod sedmdesátým stupněm severní šířky."

Jasper Hobson sobě oddechnul.

„Upokojte se, desátníku," odvětil s úsměvem, „a upokojte též své hodné soudruhy. Náš omyl nebude vám na újmu. Nejsme pod sedmdesátým stupněm, alebrž nad sedmdesátým stupněm i zůstane vám tudíž dvojnásobný plat pojištěn."

„Děkuji, pane poručíku," pravil desátník se zářícím obličejem, „děkuji. Nejdeť o to, že bychom lpěli na penězích, ale proklaté peníze lpí na nás."

Desátník Joliffe a jeho soudruzi odebrali se domů, netuše hrozné a podivuhodné změny, jež se v přírodě a v poloze tohoto území byla udala.

Též sergent Long chtěl jíti nazpět do jednatelství, an Jasper Hobson, zastaviv jej pravil: „Zůstaňte zde, sergente Longe."

Poddůstojník se obrátil a čekal, až jej poručík osloví.

V tu chvíli nalézali se na mysu toliko paní Pavlina Barnettová, Madge-ova, Tomáš Black, poručík a sergent.

Najednou rozkřikl se Tomáš Black.

„Nyní máme my dva spolu co vyjednávat, pane jednateli družstva hudsonbaiského. Pane Hobsone," pokračoval Tomáš Black jedva zlost svou potlačuje, „chcete mně vysvětlit, co to vše znamená? Či je to z vaší strany jakási mystifikace? V případě tom mohl byste toho litovati."

„Co chcete tím říci, pane Blacku," tázal se klidně Jasper Hobson.

„Chci tím říci," odvětil hvězdář, „že jste se zaručil dovésti své oddělení na rozhraní sedmdesátého stupně zeměpisní šířky."

„Aneb za rozhraní," podotýkal Jasper Hobson.

„Za rozhraní, pane," zvolal Tomáš Black. „Aj, což já jsem měl dělat za rozhraním. Abych pozoroval toto úplné zatmění na slunci, nesměl jsem odchýlit se od čáry kruhového stínu, jenž jí je ohraničován a jenž v této části anglické Ameriky leží pod sedmdesátým stupněm šířky a nyní nalézáme se o tři stupně výše."

„Nuže, pane Blacku," odvětil Jasper Hobson úplně klidně, „sklamali jsme se, to je vše."

„To je vše!" zvolal téměř zuřivě hvězdář, jejž klidnost poručíka přiváděla v zoufalost.

„Musím kromě toho podotknouti," pokračoval Jasper Hobson, „že byť i jsem se sklamal, vy jste v mém omylu se sdílel, ještoto jsme společně polohu zeměpisní šířky mysu Bathurstu byli ustanovili."

Na tuto odpověď nedovedl Tomáš Black přese všechnu svou rozčilenost nic namítati. Nebylo totiž právě omluvy. Stal-li se omyl, tož byl dojista i on jím vinen. Ale co bude souditi se v učené Evropě o hvězdáři, jenž byl tak nezručný, že zmýlil se při pozorování zeměpisní šířky? Tomáš Black byl nyní zneuctěným učencem.

„Ale pro bůh, jak bylo možná, že jsem takto se zmýlil. Což jsem slepotou poražen? Je-li tomu tak, tož abych z tohoto předhoří ihned vrhnul se do propasti."

„Pane Blacku," vskočil mu Jasper Hobson do řeči vážným hlasem, „neobviňujte se, neomýlil jste se v pozorování i nemusíte sobě výčitku činit."

„Tedy vy sám?“

„I já nemám žádné viny, pane Blacku. Račte mne laskavě vyslechnouti, vy také paní Pavlino Barnettová, vy též Madgeova a sergente Longe. Prosím toliko, abyste zachovali úplné tajemství o tom, co vám sdělím. Je to zbytečné, abychom své soudruhy v přezimování děsili a snad v zoufalost uváděli.“

Paní Pavlina Barnettová, její družka, sergent a Tomáš Black přiblížili se k poručíkovi. Neodvětili, ale bylo to patrně mlčelivým přivolením, že zachovají tajemství o tom, co se jim sdělí.

„Přátelé,“ pravil Jasper Hobson, „když jsme, octnuvše se před rokem na tomto místě anglické Ameriky, změřili polohu mysu Bathurstu, nalézal se týž mys právě pod sedmdesátým stupněm severní šířky, a pakliže nyní nalézá se za dvaasedmdesátým stupněm šířky, to jest tři stupně výše na severu, jest příčinou toho, že mys týž se pošinul.“

„Pošinul,“ zvolal Tomáš Black. „To musíte někomu jinému povídat. Od které doby pošine se některý mys?“

„A přece je tomu tak, pane Blacku,“ odvětil vážně poručík Hobson. „Celý tento poloostrov Viktorie není nyní více než ledný ostrov. Zemětřesení urvalo jej od pomoří amerického a nyní jej jeden z velikých proudů arktických unáší.“

„Kam?“ tázal se sergent Long poručíka.

„Kam bohu bude libo,“ odvětil poručík Jasper Hobson.

Soudruzi poručíkovi mlčeli, a srdce jejich těsně se svírala.

„Tímto způsobem, pane Hobsone,“ podotýkala paní Pavlina Barnettová, „vysvětlují se podivné zjevy, jež jste na tomto území byl spozoroval.“

„Ano, paní," odvětil poručík, „vše se vysvětluje. Týž poloostrov Viktorie, či nyní ostrov, je jen rozsáhlá lední kra, jež po století byla k pevnině americké přikována. Znenáhla vítr nanesl na ni prst a písek a rozsel ona semena, z nichž vznikly stromy a mechy. Oblaka vylila na zdánlivé území sladkou vodu jezera a malé říčky. Rostlinstvo změnilo vzezření povrchu. Avšak pod touto zemí, pod tímto pískem, pod našima nohama nalézá se ledná půda, jež následkem své potažné lehkosti po moři pluje. Ano, ledná kra to, jež nás nese a nás odnáší, a tím se také vysvětluje, proč od té doby, co ji obýváme, nenašli jsme ani kamene na povrchu. Toť příčina, proč pobřeží jsou tak strmá, proč při kopání jam na soby již deset stop nad povrchem země objevoval se led a proč nebylo pozorovati příliv a odliv moře, poněvadž zároveň s ním celý poloostrov buď se zvedal neb nížil."

„Dovolte mi otázku, pane poručíku," tázala se paní Barnettová, „proč druhdy příliv a odliv na mysu Bathurstu byl ještě poněkud pozorovati, kdežto nyní úplně zjev týž zmizel."

„Proto, paní," odvětil poručík, „poněvadž při našem příchodu poloostrov byl pružným okřídlím ještě s pevninou spojen. Spůsobem tímto vykonáván ještě jakýs odpor přílivu a proto na severním jeho pobřeží zvedala se voda o dvě stopy nad nízký stav vody na místě dvaceti stop, jak tomu vlastně mělo býti. Ale jakmile následkem zemětřesení poloostrov se od pevniny oderval a úplně uvolněný poloostrov s přílivem a odlivem se zvedal neb mizel, příliv a odliv téměř úplně zmizel, jak jsme před několika dny při novém měsíci viděli."

Tomáš Black přese všechnu svou zoufalost

naslouchal pozorně vysvětlení Jaspera Hobsona. Uznával závěrky poručíkovy za zcela správné, ale že takový řídký, neočekávaný, ba jak říkal nesmyslný zjev se přihoditi musel, aby se zmařilo jeho pozorování zatmění na měsíci, toť bylo přece přes příliš a proto nepromluvil slova, ale stál tu švecek zasmušilý a téměř zahanbený.

„Na všechen spůsob nepadá na nikoho vina naší nehody. Příroda jest jediná vinnice. Nyní se také vysvětluje, proč srstnatá zvířata a jiná zvířata zároveň s námi na tomto území zajatá jsou v okolí tvrze tak četná.“

„A proč,“ podotýkala Madge-ova, „i za krásné roční doby ušetřeni jsme byli návštěvy konkurentův, jichž přítomnosti pan Hobson se tak obával.“

„A proč,“ podotýkal sergent, „oddělení kapitána Craventyho nemohlo doraziti až na mys Bathurst.“

„A proč konečně,“ pravila Pavlina Barnettová, upřevší zrak na poručíka, „musím vzdáti se aspoň pro tento rok všeliké naděje na návrat do Evropy.“ Cestovatelka promluvila tato slova takovým hlasem, že nebylo pochybnosti, kterak v osud svůj oddává se s větší filosofickou klidností, než by se to bylo mohlo očekávati.

Ostatně co by všeliká malomyslnost byla spomáhala? Bůh jediný rozhodoval nad osudem tvrze Espérance. Byloť nezbytno, aby vůli jeho se podrobili.

Hlava II.

Kde se nalézali.

Jasper Hobson se svými průvodčími nevrátil se ihned do tvrze, a rozmluva mezi poručíkem,

hvězdářem, sergentem, Pavlinou Barnettovou a Madge-ovou ještě dlouho potrvala.

Obyvatelům tvrze Espérance nehrozilo okamžité nebezpečí a Jasper Hobson dovozoval jasně svým soudruhům, že všeliké nehodě ujdou.

Dvoje nebezpečí ohrožovalo plovoucí ostrov. Buď bude stržen proudy moře až do vysokých polárních šířek, odkud není návratu.

Aneb unesou jej proudy na jih, snad do úžiny Behringovy a až do tichého moře.

V prvním případě přezimovači, sevřeni ledem a zataraseni nepřemožitelnou hradbou ledných ker i nemajíce nijakého spojení s ostatním světem, musí zahynouti mrazem a hladem v severních pustinách.

V druhém případě ostrov Viktoria unešen proudy až do teplejších vod tichého moře, znenáhla roztaje se ve svém základu a propadne i potopí se pod nohama svých obyvatelův.

V obojím případě byla nezbytna záhuba poručíka Jaspera Hobsona, všech jeho soudruhů i jednatelství za tolikerých svízelů zřízeného.

Ale což musely oba tyto případy nezbytně nastati?

Nikoli, nebylo to příliš pravděpodobno.

Počasí již valně pokročilo. Než uplynou tři měsíce, zamrzne moře na jisto i bude pak možno, aby po saních dorazili na nejblíže ležící zem, buď do Ameriky ruské, pakliže ostrov k východu by se přidržoval, aneb na pomoří Asie, pakli ostrov na západ by byl zahnán.

„Nemůžeme totiž nikterak ovládati naším plovoucím ostrovem," podotýkal Jasper Hobson. „Nemohouce rozvinouti plachty jako na lodi nemůžeme mu dávati směr. Kam nás bude unášeti, tam půjdeme."

Důvody Jaspera Hobsona byly bez odporu uznávány. Byloť nepochybno, že tuhé zimní mrazy ostrov Viktorii přikovají k rozsáhlému lednému poli i mohlo se s jistotou za to míti, že ostrov ani na sever ani na jih příliš se neuchýlí. Několik set mil ale ubírati se po ledném poli neuvedlo by v rozpaky zmužilé a odhodlané muže, již podnebí polárnímu byli zvyklí. Museli by arci opustiti tvrz Espérance, předmět tolikerých péčí, ale co naplat. Jednatelství na pohyblivé půdě zbudované nemohlo družstvu hudsonbaiskému býti k prospěchu i muselo dříve nebo později v hlubinách moře utonouti. Museli tudíž jednatelství opustiti, jakmile okolnosti tomu připustí.

Jediná skutečná obava byla a Jasper Hobson stále ji měl na zřeteli, aby po osm neb devět neděl před úplným zamrznutím moře arktického ostrov Viktoria příliš na sever neb na jih unešen nebyl.

Vše záleželo tudíž na neznámých proudech, jež začínaly od úžiny Behringovy i bylo třeba, aby směr jejich na mapě arktického moře důkladně byl seznán.

Jasper Hobson měl takovou mapu a prosil paní Pavlinu Barnettovou, Madge-ovu, hvězdáře a sergenta, aby do jeho komnaty za ním následovali. Než však opustili vrcholek mysu Bathurstu, doporučil jim poručík poznovu zachování úplného tajemství o skutečné situaci.

„Situace naše není nikterak podle toho, abychom sobě zoufali," podotýkal Jasper Hobson a proto mám za zbytečné, abychom znepokojovali mysl našich soudruhů, již by snad neuvažovali jako my dobré a špatné vyhlídky naší budoucnosti."

„Což by to nebylo rozšafné," podotýkala paní Pavlina Barnettová, „abychom zbudovati dali ve-

likou loď, v níž bychom všichni se směstnali a jež by vydržela pro plavbu po několik set mil na moři trvající.“

„Toť bylo by zajisté rozšafné,“ odvětil poručík Jasper Hobson, „a také to učiníme. Vymyslím sobě nějakou záminku, abychom bez odkladu dali se do práce a dám mistru tesařskému rozkaz, aby ku stavbě pevné lodi přikročil. Avšak týž způsob návratu ponecháme sobě až na nejhorší případ. Důležito jest, abychom nedleli na ostrově v okamžiku, kdy započne posouvání ledných ker i musíme vše učinit, abychom pěšky zase dorazili na pevninu, jakmile moře zamrzne.“

Vskutku bylo to také nejmoudřejší, co se mohlo stát.

Byloť tří měsíců k tomu potřebí, aby loď třiceti a pětatřiceti tůní byla vystavěna, pak ale nemohlo by se jí upotřebit, poněvadž moře nebude více otevřeno. Podaří-li se naproti tomu poručíkovi, že by se svou malou osadou mohl navrátiti se veda ji přes ledné pole až na pevninu, tož bylo by šťastným rozřešením situace, neb dopraviti všechny své lidi po lodi za nastavší oblevy bylo by vždy nebezpečným podniknutím. Bylo to tudíž moudré, že Jasper Hobson pokládal navrženou loď za pomůcku v nejhorším případě a mínění jeho všichni sdíleli.

Zachování tajemství slíbeno tudíž poznovu poručíku Hobsonovi, jenž byl nejlepším posuzovatelem této záležitosti a za několik minut po té obě ženštiny a tři mužové, opustivše mys Bathurst, octli se ve veliké síni tvrze Espérance, jež byla tou dobou prázdna, an každý prací pod širým nebem byl zaměstnán.

Poručík přinesl výbornou mapu vzdušních a mořských proudů i přikročilo se k důkladnému

proskoumání této části arktického moře, jež rozkládá se od mysu Bathurstu až k úžině Behringově.

Dva hlavní proudy dělily tyto nebezpečné vody mezi kruhem polárním a pásmem málo známým, jež od smělé plavby Mac Clure-a zove se průplavištěm „severozápadním“ — pozorování vodopisné aspoň jiných proudů nenaznačovalo.

Jeden z proudů zove se proud Kamčatky. Původ svůj má v moři poloostrova tohoto jmena i béře se podél pobřeží asického a ubíraje se úžinou Behringovou dotýká se mysu východního, výběžku to země Čuktkisův. Hlavní jeho směr z jihu k severu asi šest set mil nad mořskou úžinou znáhla se mění a zabočuje přímo k východu, i ubírá se asi týmže mimorovníkem průplaviště Mac-Clure-ova, jež po několik měsíců teplé roční doby bývá splavné.

Druhý proud tak zvaný proud Behringův béře se v směru opačném. Ubíraje se podél pobřeží amerického od východu k západu, na nejvýš sto mil vzdáleně od přímoří, sráží se, abychom tak řekli, s proudem Kamčatky u otvoru mořské úžiny a obrátiv se po té na jih přibližuje se k ruské Americe a mizí pak v moři Behringově, rozdělen hrází ostrovů aleutických.

Jasper Hobson důkladně proskoumal mapu, než své mínění pronesl.

„Musíme kojiti se nadějí, milí přátelé, že nebudeme unešeni až k vzdáleným těmto vodám. Bloudící náš ostrov byl by v nebezpečenství, že se více z nich nevrátí.“

„A proč, pane Hobsone,“ tázala se paní Pavlina Barnettová.

„Proč, paní,“ odvětil poručík. „Pohledněte dobře na tuto část arktického moře a snadno to pochopíte. Dva proudy stejně nám nebezpečné

ženou se tu ve směru opačném. Na místě, kde se setkávají, stal by se ostrov nehybným a to ve veliké vzdálenosti ode vší pevné země. Na tomto místě by po celé špatné počasí přezimoval a až by nastala strž ledu, tu by buď ubíral se proudem Kamčatky až do prostřed pustých krajin na severozápadě aneb by uchvácen proudem Behringovým utonul v hlubinách tichého moře.“

„Nemohu však sobě představit,“ podotýkala paní Pavlina Barnettová, ve které části polárního moře se v tu chvíli nalézáme, neb v otevřeném moři vidím jen onen nebezpečný proud Kamčatky, jenž přímo vede k severozápadu. Nemusíme se báti, že týž nás již uchvátil a že jsme unášeni k území severní Georgie?“

„To nemyslím,“ odvětil Jasper Hobson po krátkém přemítání.

„A proč ne?“

„Poněvadž týž proud je bystrý a my ubírajíce se jím již po tři měsíce byli bychom nějaké pobřeží spatřili, což se nestalo.“

„Kde se tudíž dle vašeho mínění nalézáme?“ tázala se cestovatelka.

„Bezpochyby,“ odpověděl Jasper Hobson, „mezi proudem Kamčatky a mezi pobřežím, nejspíše v jakémsi velikém víru, nalézajícím se blíže pobřeží.“

„To nemůže býti, pane Hobsone,“ odvětila paní Barnettová.

„A proč ne, paní,“ tázal se Jasper Hobson. „Poněvadž ostrov Viktoria vírem uchvácený a tudíž určitému směru nepodrobený byl by musel jaksi točiti se do kola. Poněvadž ale po tři měsíce poloha jeho vzhledem k pásmům se nezměnila, tož se také netočil.“

„Máte pravdu, paní,“ odvětil Jasper Hobson.

„Vy úplně pochopujete tyto věci i nemohu proti vašemu pozorování ničeho namítati, pakliže není nějakého proudu, jenž na této mapě není ještě vyznačen. Věru tato nejistota je děsná a přál bych sobě, aby byl již zítřek, bych nabyl úplné jistoty o poloze ostrova.“

„I zítřejší den nastane,“ podotýkala Madge-ova.

Muselo se vyčkati. Rozešli se. Každý započal zase své obyčejné zaměstnání. Sergent Long sdělil svým soudruhům, že odjezd do Fort Reliance na zítřek ustanovený je odložen. Za důvod uvedl, že počasí je již příliš pokročilé, než aby mohli doraziti do jednatelství dříve, než nastanou tuhé mrazy, že hvězdář odhodlal se k novému přezimování, aby zdokonalil své hvězdářské pozorování a že zásobení tvrze Espérance není nezbytné atp.

Toť arci byly samé důvody, jež v hodných těchto lidech nevzbudily nijakého podezření.

Myslivcům přikázal poručík Hobson, aby na příště šetřili srstnatých zvířat, aby honili jen zvířata hodící se za potravu i aby nevzdalovali se dále než na dvě míle od jednatelství, ješto by jinak snadno byli mohli octnouti se vůči otevřenému moři, kde před několika měsíci nalézalo se okřídlí, vížící poloostrov k pevnině. Zmizení tohoto okřídlí bylo by snadno celou situaci mohlo objasniti.

Dne příštího, 18. července o desáté hodině ráno vyměřil Jasper Hobson za jasného blankytu důkladně výši slunce.

Ostrov nalézal se pod 157° 37′ západní délky dle poledníku Greenwichského.

Šířka pozorování v den následující po zatmění slunce byla, jak již podotknuto, 73° 7′ 20°.

V přítomnosti paní Pavliny Barnettové a sergenta Longa byl týž bod na mapě naznačen.

Byl to okamžik největší úzkostlivosti a výsledek byl následní.

V tu chvíli unášen byl plovoucí ostrov na západ, jak to poručík Hobson byl tušil, avšak proud na mapě nenaznačený unášel jej patrně k úžině Behringově. Hrozila tudíž veškerá nebezpečenství Jasperem Hobsonem tušená, pakliže ostrov Viktoria do zimy by k pobřeží nedoploul.

„Ale jak daleko jsme vlastně vzdáleni od pevniny americké," tázala se cestovatelka.

Jasper Hobson učiniv pozorování na kompasu pravil: „Jsme více než dvě stě padesáte mil vzdáleni od oné částky Ameriky ruské, jež tvoří výběžek Barrov."

„Třeba také vědět, o mnoho-li mil pošinul se ostrov vzhledem k dřívější poloze mysu Bathurstu," pravil sergent Long.

„Nejméně o sedm set mil," odvětil Jasper Hobson opětně mapu proskoumávaje.

„A v které době nastalo asi ono pošinutí se?"

„Zajisté ku konci měsíce dubna," odvětil poručík Hobson.

V tuto dobu zkypřilo ledné pole, a kry, jež sluncem se neroztály, byly na sever zanešeny. Lze tudíž za to míti, že ostrov Viktoria s proudem podél pobřeží rovnoběžným již asi tři měsíce k západu se posunoval, což v průměru dělalo by as devět neb deset mil denně i lze z toho soudit, kam bychom mohli býti ještě unešeni po dva měsíce, co tato část arktického moře bude ještě otevřena.

Poručík, paní Pavlina Barnettová a sergent Long setrvali ještě několik okamžiků v mlčení.

„V našem nynějším poměru nemáme tudíž nic činit, ani se o nic pokoušeti?" tázala se cestovatelka.

„Pranic paní," odvětil poručík Hobson, „mu-

síme vyčkat oné arktické zimy, jíž námořníci právem se dějí a jež jedině nás může zachránit. Zima toť led paní, a led toť naše kotva spásy, naše kotva milosrdenství, jediná, jež může zastaviti pochod tohoto bloudícího ostrova.“

Hlava III.

Procházka kolem ostrova.

Od tohoto dne bylo uzavřeno, aby jako se to děje na palubě lodi, poloha ostrova pokaždé byla zaznamenána, jakmile povětrnost tomu by připustila. Vždyť skutečně ostrov Viktoria nebyl nic jiného než loď bez plachet a kormidla vydaný náhodě v šanc.

Příštího dne zjistil Jasper Hobson, že ostrov, nezměniv směru svého v severní šířce zase o několik mil na západ byl unešen.

Mistru tesařskému Mac Napovi dán rozkaz, aby vystavěl prostrannou loď.

Jasper Hobson udal za záminku, že příštího leta hodlá podniknouti plavbu podél pomoří až do ruské Ameriky.

Mistr tesařský, nevyptávaje se, přikročil k dílu a vybral sobě za loděnici mělké místo u paty mysu Bathurstu, aby kdysi loď snadněji do moře spustiti mohl.

Jasper Hobson nemohl záměr svůj, aby vykonal procházku kolem ostrova, ihned provésti, neb až do 22. července trvala prudká bouře a vlny odrážely se omamujícím hlukem o pobřeží. Lidí vydaných v šanc na moři v této hrozné bouři bylo věru co litovati. Avšak na bloudícím ostrově ne-

pociťovali ničeho z ruchu vody, ještě jeho náramná spousta hněvu moře odolávala.

V noci ze dne 22. na 23. července bouře znáhla se utišila. Vítr pravidelně od severovýchodu vanoucí zahnal poslední mlhy na obzoru nahromaděné a Jasper Hobson uznal za dobré podniknouti svou cestu.

Paní Pavlina Barnettová a sergent Long měli jej na tomto výskumu doprovoditi. Šlo jen o nepřítomnost jednoho neb dvou dní, což nemohlo obyvatelům jednatelství býti podivno. Vzali s sebou jakousi zásobu sušeného masa a sucharů a několik lahví kořalky, čímž cestovní vak výskumců příliš se neobtěžoval. Dni byly tehda velmi dlouhé a slunce mizelo s obzoru jen na několik hodin.

Nebylo se co báti, že setkají se s některým nebezpečným zvířetem. Medvědi, pobádáni svým pudem, byli patrně opustili ostrov Viktorii, když byl ještě poloostrovem. Nicméně byli Jasper Hobson, sergent a paní Pavlina Barnettová z opatrnosti ozbrojili se ručnicemi. Kromě toho měli poručík a jeho poddůstojník sekeru a sněžní nůž, bez čehož obojího cestovatelé v točnových krajinách se neobejdou.

Po dobu nepřítomnosti poručíka Hobsona a sergenta Longa připadlo velení v tvrzi podle řady desátníku Joliffovi čili jeho ženušce a Jasper Hobson věděl dobře, že může na ni se spolehati. Tomáš Black slíbil, že po dobu nepřítomnosti poručíkovy pečlivě bude pozorovati vody severu a zaznamenávati změny, jež buď na moři neb v poloze ostrova by se přihodily.

Paní Pavlina Barnettová a její dva soudruzi opustili budovu tvrze, vyšli hlavními vraty a obrátivše se k západu ubírali se podlouhlou křivkou, již tvořilo pomoří od mysu Bathurstu až k mysu

Eskimo. Bylo asi osm hodin ráno. Kosé paprsky sluneční oživovaly plavým světlem celé pobřeží. Na moři vlnobití úplně se bylo utišilo. Vichřicí rozptýlení ptáci vraceli se po tisících. Celá hejna kachen poletovalať k břehům jezera Barnett, netuše, že je již čeká kuchyňský hrnec paní Joliffové. Zde a onde dávali se před cestovateli na útěk točnoví zajíci, sobolí kuny, pižmovonné krysy a hranostaji, avšak v nevelikém chvatu. Zvířata tato patrně vyhledávala společnosti lidské, jakoby tušila společné nebezpečenství.

„Vědí dobře, že je moře obkličuje," pravil Jasper Hobson, „a že nemohou opustiti týž ostrov."

„Což tito hlodavci," tázala se Pavlina Barnettová, „nemají v obyčeji, aby, než nastane zima, vyhledávali na jihu teplejšího podnebí?"

„Mají paní," odvětil Jasper Hobson, „avšak tentokráte, nebudou-li moci uprchnouti po ledném poli, setrvají s námi v zajetí i lze se obávati, že po dobu zimy většina jich mrazem neb hladem zahyne."

„Mám za to," podotýkal sergent Long, „že tato zvířata budou nám prospěšná, poskytujíce nám potravu i jest to štěstí pro naši osadu, že neměla pudu, aby uprchla dříve než okřidlí se přervalo."

„Avšak ptáci nás zajisté opustí," tázala se paní Barnettová.

„Ano paní," odvětil Jasper Hobson, „všechno toto ptactvo opustí nás za prvních mrazův. Můžeť bez unavení daleké prostranství přelítnouti a šťastnější než my dorazí na pevnou zemi."

„Nuže proč jich neupotřebíme za posly," tázala se paní Barnettová.

„Totě výborná myšlenka," podotknul Jasper Hobson. „Několik set ptáků snadno schytáme a zavěsíme jim na krk kus papíru, na němž zmíníme

se o našem tajemství. Též John Ross hleděl r. 1848, aby podobným prostředkem o přítomnosti svých lodí Entreprise a Investigator v moři polárním dal věděti těm, již by z výpravy Franklínovy byli snad zůstali na živě. Schytal do léček několik set bílých lišek, opatřil je měděnými obojky, do nichž potřebná návěští byla vyryta a rozehnal je po té ve všech směrech."

„A došli snad někteří z těchto poslů svého cíle?" tázala se paní Barnettová.

„Snad," odvětil Jasper Hobson. „Pamatuji se aspoň, že jedna z těchto lišek, staré to zvíře, kapitánem Hatterasem na jeho výpravě byla chycena. Liška měla dosud na krku obojek na polo již zvetšelý, jenž pod bílou její srstí byl ukryt. Co nemůžeme udělati se čtvernožci, uděláme s ptáky."

O osmé hodině ráno byli výskumci urazili osm mil, jež mys Bathurst od mysu Eskymo dělily. Nalezli tu ještě stopy táboru, jejž rodina Eskymáků byla obývala. Po sněžném domě nebylo arci stopy, avšak chladný popel a kosti tulení dosvědčovaly dosud pochod Eskymákův.

Paní Pavlina Barnettová, Jasper Hobson a sergent Long zastavili se na tomto místě, majíce v úmyslu stráviti krátké hodiny noci v zátoce mrožů, kamž za několik hodin po té doraziti mohli. Usadivše se na malé vyvýšenině travou porostlé vespolek posnídali. Před zrakoma jejich rozkládal se krásný a klidný obzor moře. Nijaká plachta, nijaký ledný vrch neoživoval tuto náramnou pustinu vodní.

„Byl byste velmi překvapen, pane Hobsone," tázala se paní Barnettová, „kdyby v tuto chvíli jakás loď zjevila se našim zrakům?"

„Velmi překvapen bych nebyl," odvětil poručík Hobson, „ale přiznávám se, „že bych byl mile překvapen. Za pěkného počasí nebývá to zřídka, že velrybáři z úžiny Behringovy vnikají až do těchto šířek, zejmena co arktické moře stalo se sádkou velryb. Avšak nyní je 23. července a leto již valně pokročilo. Veškeré rybářské lodstvo nalézá se v tuto chvíli zajisté v chobotu Kotzebue u vchodu mořské úžiny. Velrybáři právem nedůvěřují překvapením moře arktického. Bojí se ledův a pečují o to, aby nebyli jimi obklíčeni. Ale právě po těchto ledných horách, po těchto ledných proudech, po těchto spoustách ledných ker my nad míru práhneme."

„Však ony přijdou, pane poručíku," odvětil sergent Long, „mějme strpení a než dva měsíce uplynou, nebudou dojista vlny mořské již odrážeti se o mys Eskymo."

„Mys Eskymo," pravila s úsměvem paní Barnettová. „Či nejsou pojmenování tato vesměs nevčasná? Přístav Barnett a říčka Pavlina jsou ty tam; kdo ví, nedojde-li též řada na mys Eskymo a na zátoku mrožů."

„Zmizí též, paní," odvětil Jasper Hobson, „a po nich zmizí celý ostrov Viktoria, poněvadž již nic jej nevíže k pevnině a osudem je určen k záhubě. Týž konec je nezbytný a marně namáhali jsme se zeměpisnými pojmenováními. Na štěstí nejsou naše pojmenování přijata a nemusí tudíž z mapy býti vyškrtána."

„Jedno přece," podotýkal sergent.

„A které," tázal se Jasper Hobson.

„Mys Bathurst," odvětil sergent.

„Vskutku, máte pravdu sergente. Mys Bathurst musí se na mapách polárních vymazati."

Dvě hodiny stačily vyskumcům k odpočinku. O jedné hodině s polední dali se na další cestu.

„Paní Barnettová," pravil cestou poručík, „nezapomněla jste zajisté na rodinu tuzemců, již jsme právě zde krátce před koncem zimy byli zastihli."

„Nikoli, pane Hobsone," odvětila cestovatelka, „zpomínám dosud ráda na dobrou malou Eskymačku. Ale proč kladete mi tuto otázku?"

„Poněvadž připomínám sobě okolnost, jíž jsem tehda nepřikládal důležitosti, a jež mi nyní na mysl připadá."

„A jaká okolnost?"

„Zpomínáte sobě na jakýs nepokojný úžas, jejž Eskymáci dávali na jevo, vidouce, že jsme zřídili jednatelství u paty mysu Bathurstu."

„Zpomínám úplně, pane Hobsone."

„Zpomínáte sobě ještě, kterak jsem se snažil uhodnouti myšlenky těchto tuzemců, arciže na darmo."

„Zpomínám zajisté."

„Nuž," pravil poručík Hobson, „nyní sobě vysvětluji jejich vrtění hlavou. Tito Eskymáci znali z podání, ze zkušenosti aneb z jinakého důvodu povahu a původ poloostrova Viktoriy. Věděli, že jsme nestavěli na půdě pevné. Ještoť však věci takto se měly již po století, netušili tuzemci hrozící nebezpečenství a tudíž určitěji se nevyjádřili."

„Toť může býti," odvětila paní Pavlina Barnettová, „avšak Kalumah zajisté nevěděla, co tušili její soudruzi, neb ubohé dítě, vědouc o tom, nebylo by to zajisté nám zatajilo."

„Slušno přiznati se," pravil sergent, „že je to veliká nehoda, že jsme se na tomto poloostrově usadili právě v čas, když od pevniny se urval, aby po mořích bloudil, neb dlouho ba snad celá století bývalo vše nezměněno."

„Rcete tisíciletí a zase tisíciletí, sergente Longu," odvětil Jasper Hobson. „Pomněte, že rostlinstvo, jež v tu chvíli pod nohama máme, teprv buňka za buňkou bylo větrem snášeno, že týž písek zrnko za zrnkem byl sem zaletal. Představte sobě dobu, jíž bylo zapotřebí, aby ze semene jedle, břízy a jiného stromoví vznikly stromy a křoviny, stále zase se rozmnožujíce. Snad tato kra, na níž meškáme, byla k pevnině již dříve přikována, než člověk na zemi se objevil."

„Nuž," zvolal sergent Long, „pak mohla podivná kra ještě několik století počkat, než se pošinula. Toť bylo by nám ušetřilo mnohou nespokojenost, ba snad mnohé nebezpečenství."

Tato rozšafná poznámka sergenta Longa skončila rozmluvu i dali se na další cestu. Od mysu Bathurstu až k zátoce mrožů táhlo se pobřeží téměř úplně od severu k jihu asi směrem sto sedmadvacátého poledníku. V pozadí asi čtyry neb pět mil vzdálí viděti bylo hrotnatý konec mělčiny, jež odrážela se v paprscích slunečních a ještě o něco dále zvedaly se vyvýšeniny lesy porostlé, jichž zeleň obrubovala jejich vody. Ve vzduchu poletovali, křídloma silně hýbajíce, někteří hvízdací orli. Četná srstnatá zvířata: kuny, lasice a hranostajové, napolo ukrytá v písčitých prohlubeninách aneb mezi řídkými křovinami pohlížela na cestovatele. Podobalo se tomu, jakoby věděla, že netřeba se jim báti výstřelů z ručnic.

Jasper Hobson spozoroval též několik bobrů, již sem tam pobíhali, nevědouce, co se to s nimi děje, antě říčka byla zmizela. Neměli chatek, v nichž by se ukryli a neměli řeky, v níž by svou dědinu zbudovali i nezbývalo jim nic jiného, než aby zašli mrazem, až tuhá zima nastane.

Sergent Long shlídl též tlupu vlků, již po

planině pádili i bylo se obávati, že tito dravci, nemohouce vyhledávati potravy v teplejších krajinách, stanou se obyvatelům tvrze Espérance nebezpečnými.

Toliko bílí medvědi patrně scházeli již mezi zvířenou ostrova.

Část pomoří hraničící se zátokou mrožů byla málo vyvýšena nad hladinu moře. Bylo se co obávati, že v této části ostrova půda od nějaké doby byla se snížila, avšak s jistotou nebylo lze to určiti.

Rozumí se samo sebou, že poručík, sergent a cestovatelka při svých pozorováních nemohli se bráti rychle ku předu. Konečně o třetí hodině odpoledne byli již jen asi tři míle od zátoky mrožů vzdáleni.

Již odtud mohl Jasper Hobson upozorniti paní Barnettovou na důležitou změnu, jež průtrží okřídlí byla nastala.

Druhdy býval obzor na jihozápadu uzavřen velmi dlouhou čárou okrouhlých pahorků, jež tvořily pomoří rozsáhlého zálivu Liverpool, nyní čára vodní uzavírala obzor. Pevnina byla zmizela. Ostrov Viktoria končil se ostrým úhlem na místě, kde průtrž byla se přihodila. Bylo patrno, že obešedše týž úhel musí spatřiti nekonečné moře, jež odráželo se o celou tuto čáru jižní části ostrova, jež druhdy co pevná půda mezi zátokou mrožů a chobotem Washburnovým se rozkládala.

Cestovatelé byli novým vzezřením krajiny hluboce dojati a zraky jejich těkaly marně po pevnině, jež na obzoru scházela a nyní přes dvě stě mil za nimi ležela, cítili vesměs, že noha jejich nespočívá již na půdě americké.

Urychlili své kroky, aby dorazili na ostrý úhel, jímž na jihu ostrov se končil. O čtvrté ho-

dině octli se na místě. Zátoky mrožů utvořené zářezem v pevnou zem nebylo tu více. Tato byla zůstala při pevnině.

„Na mou věru, paní," pravil opravdově sergent Long k cestovatelce, „toť štěstí pro vás, že jsme jí nedali příjmí zátoka Pavliny Barnettovy."

„Vskutku," odvětila paní Pavlina Barnettová, „začínám za to míti, že jsem neblahou kmotrou pro názvosloví zeměpisné."

Hlava IV.

Nocleh.

Jasper Hobson nebyl se, jak viděti, klamal stran průtrže poloostrova. Okřídlí bylo následkem zemětřesení se urvalo. Na západu od ostrova nejevila se nijaká stopa po pevnině americké, po strmém přímoří, po sopkách — všude bylo jen moře.

Úhel utvořený na jihozápadu ostrova odervánim ledné kry vyčníval nyní co ostrý mys, jenž ohlodáván teplejšími vodami nemohl patrně odolati brzkému zničení.

Cestovatelé ubírali se dále podél přervané čáry, jež téměř úplně od západu na východ se táhla. Plocha průtrže byla tak hladká, jako by dílo toto bylo ostrým nástrojem vykonáno. Na mnohých místech mohl se důkladně pozorovati útvar půdy. Pobřeží napolo z ledu a napolo z prsti a písku se skládající vyčnívalo asi deset stop nad vodu. Sergent Long naznačil asi dvě neb tři malé ledné kry, jež právě se byly zase odervaly a se rozpadávaly.

Paní Pavlina Barnettová, poručík Hobson a sergent Long chtěli ještě před odpočinkem doko-

nati výskum celé jižní strany ostrova. Slunce tou dobou nezacházelo před jedenáctou hodinou večer i bylo tudíž dostatečné světlo.

Jasper Hobson měl v úmyslu, aby se přenocovalo v chobotu Washburenově, kde podle jeho výpočtu bude asi osmnácte mil čili polovice okružní jeho cesty vykonáno. Po krátkém odpočinku hodlali pak obrátiti se k pobřeží západnímu a vrátiti se po něm do tvrze Espérance.

O šesté hodině večer dorazil Jasper Hobson k místu, jež za nocleh byl sobě vyhlídl. I na této straně jevila se tatáž změna. Z chobotu Washburnova nezbývala než podlouhlá křivka utvořená pobřežím ostrova. Táhla se téměř bez přerušení v délce sedmi mil až k mysu přezvanému „mys Michalův.“

Tato část ostrova průtrží okřídlí podle všeho nikterak neutrpěla. Smrky a břízy za této roční doby zelenaly se, kvetouce. Také srstnatá zvířata pobíhala planinou.

Paní Pavlina Barnettová a její dva soudruzi zastavili se na tomto místě. Noc nebyla ještě nastala ba ani soumrak, poněvadž zářící hvězda nebyla ještě zašla.

„Pane poručíku,“ pravil sergent Long hlasem zcela opravdovým, „kdyby nějakým zázrakem v tuto chvíli zvony zavzněly, kolik hodin by asi odbily.“

„Hodinu ku večeři, sergente,“ odvětil Jasper Hobson. „Tuším, paní Barnettová, že jste téhož náhledu?“

„Zajisté,“ pravila cestovatelka. „Zde máme koberec z mechu i přisedněmež tudy k večeři.“

Otevřeli vak s potravinami. Sušené maso, paštika zaječí z kuchyně paní Joliffové a něco sucharu tvořily jídelní lístek večeře.

Po skončené večeři, jež trvala asi čtvrt ho-

diny, odebral se Jasper Hobson ještě jednou k jihovýchodnímu úhlu ostrova, kdežto paní Barnettová zůstala sedět u paty chudičké jedle a sergent Long přípravami k noclehu byl zaměstnán.

Poručík Hobson chtěl proskoumati útvar ledné kry, tvořící ostrov. Po srázu, sesutím utvořeném, mohl sestoupiti až k hladině mořské a odtud pohodlně pozorovati strmou zeď pobřeží.

V tomto místě půda jedva tři stopy nad vodu vystupovala. Hořejší její část skládala se z tenké vrstvy prsti a písku, promíchané prachem škořápek lasturových, dolejší část tvořila souvislá, velmi tvrdá, téměř kovovatá ledná vrstva, na níž nalezala se taktéž prst ostrova. Tato ledná vrstva vyčnívala jedva stopu nad hladinu moře. Na tomto čerstvém úřezu byly zřetelně viděti jednotlivé vrstvy ledného pole. Tyto vodorovné vrstvy patrně naznačovaly, že postoupnými mrazy způsobeny byly ve vodách poměrně klidných. Jak známo zamrzají tekutiny na svém povrchu a trvají-li mrazy, šíří se tloušťka pevné vrstvy shora dolů. Tak aspoň děje se to ve vodách stojatých. Ve vodách tekoucích, jak bylo pozorováno, tvoří se naproti tomu ledné kry v hlubinách, jež pak k povrchu vystupují. Co se týče této ledné kry podkladu ostrova Viktoriy nebylo pochybno, že utvořilo se na pobřeží pevniny americké ve vodách klidných. Zamrznutí její bylo se patrně dělo od hořejší části i muselo se důsledně za to míti, že roztávání započne od části dolejší. Ledná kra pozbude patrně své tloušťky, jakmile se roztaje v teplých vodách a pak povšechný povrch ostrova sníží se téměř až na roveň s hladinou mořskou.

V tom vězelo veliké nebezpečenství.

Jasper Hobson, jak již podotknuto, byl pozoroval, že pevná vrstva ostrova či vlastní kra jen

o jednu stopu nad hladinu mořskou vyčnívá. Jak známo, potápí se plovoucí kra na nejvýš čtyrmi pětinami do vody. Ledné pole, ledná hora vznášející se jednu stopu nad vodou, je vždy čtyry stopy pod hladinou vodní pohřížena. Arci mívají plovoucí kry podle svého útvaru, svého původu a své hustoty rozličnou potažnou tíži.

Podklad ostrova Viktoriy byl zajisté kra z mořské vody.

Jasper Hobson bera i ohled na tíží nerostopisné a rostlinné pokrývky této kry, musel za to míti, že průměr její pod hladinou mořskou obnáší asi čtyry neb pět stop.

Toto pozorování vzbudilo velice starostlivost Jaspera Hobsona. Toliko pět stop! Nehledě ani k příčině roztavení, jímž toto ledné pole mohlo býti podrobeno, stačil by zajisté nejnepatrnější náraz, aby povrch kryse rozpoltil prudký pohyb vody, způsobený bouří neb trhnutím větru, mohl snadno zavdati příčinu k rozkladu ledného pole, k jeho rozpadnutí se na kusy a k úplnému jeho zaniknutí. Zimy, mrazů, zamrznutí rtuti v rouře teploměru přál sobě tudíž Jasper Hobson z celé duše.

Jasper Hobson vrátil se k svým průvodčím. Sergent Long zabýval se upravením noclehu, neb neměl chuti stráviti noc pod šírým nebem, ačkoli by cestovatelka byla se k tomu odhodlala. Sdělil Jasperu Hobsonovi svůj úmysl, že vyhloubí v zemi ledný dům stačící pro tři osoby, jakýsi to sněžný dům, jenž by je chránil před mrazem nočním.

„V zemi Eskymáků není nic rozumnějšího než počínáme-li sobě po způsobu Eskymáků.“

Jasper Hobson schválil záměr sergenta, avšak doporučil mu, aby nekopal příliš hluboko v ledné půdě, jejíž tloušťka nanejvýš pět stop obnáseti může.

Sergent Long dal se do práce. Pomocí sekery a sněžného nože odklidil v brzce prst a vyhloubal jakous chodbu, vedoucí přímo k ledné vrstvě. Po té pustil se do křehké spousty, již písek a prst po dlouhé století pokrývaly.

Mezi tím, co sergent Long pracoval, sděloval Jasper Hobson své družce výsledek svého pozorování jakož i své obavy, jež toto pozorování bylo v něm vzbudilo. Uznával za nutné, aby obyvatelé tvrze Espérance nevzdalovali se jednatelství i aby dleli společně pohromadě, by takto po případě stejný osud sdíleli.

Jasper Hobson byl v rozmluvě své vyrušen silným výkřikem.

Paní Pavlina Barnettová a on vzchopili se. Ohlíželi se kolkolem, ale nikoho nebylo viděti.

Výkřiky se opětovaly.

„Sergent, sergent," zvolal Jasper Hobson.

A provázen Pavlinou Barnettovou kvapil k prohlubině. Octnuvše se u otvoru sněžného domu spatřili sergenta, jenž oběma rukama křečovitě držel se nože, kterýž byl do ledné stěny zarazil, silným, avšak chladnokrevným hlasem o pomoc volaje. Toliko hlavu a ruce sergenta bylo viděti. Mezitím, co byl led prokopával, povolila náhle půda pod ním i spadnul až po pás do vody.

Jasper Hobson zvolal: „Držte se pevně!"

A spustiv se až k okraji otvoru podal ruku sergentovi, kterýž, takto se opíraje, z prohlubiny se dostal.

„Ale můj bože, sergente Longu," zvolala paní Pavlina Barnettová, „což pak se vám přihodilo?"

„Co se mi přihodilo," odvětil Long otřepávaje se jak zmoklý pudlík, „ledná půda povolila pod mýma nohama a byl jsem přinucen ku koupeli."

„Což pak jste nedbal mé výstrahy," tázal se

Jasper Hobson, „že nemáte příliš hluboko kopati pod vrstvou prsti.“

„Odpusťte, pane poručíku. Ale pohleďněte, že jsem ani patnácte palců do ledu se neprokopal. Avšak nejspíše nalezala se pode mnou jen vydutina, a já propadnul se jako stropem. Kdybych se nebyl zadržel za svůj nůž, byl bych se octnul pod ostrovem a to by bylo bývalo mrzuté, není-liž pravda, paní?“

„Velice mrzuté, statečný sergente.“

Vysvětlení dané sergentem Longem bylo správné.

Na tomto místě tvořil led z jakés příčiny, snad následkem nahromadění se vzduchu, klenbu nad vodou a stěna jeho nepříliš tlustá a sněžným nožem ještě ztenčena musela pod tíží sergenta povoliti.

Tato nová zkušenost nebyla nikterak uspokojivá.

Sergent Long chtěl nicméně práci svou na jiném místě zase započiti. Avšak tentokráte paní Barnettová k tomu nepřivolila. Stráviti noc pod širým nebem, toť neuvádělo ji v rozpaky. Nocleh tudíž určen asi sto kroků nazad od přímoří na malé vyvýšenině, na níž zvedalo se několik osamělých skupenin smrků a bříz. Oheň z uschlých větví rozdělán asi v deset hodin večer, kde slunce dotýkalo se ještě obzoru, z něhož toliko po několik hodin zmizelo. Jasper Hobson rozmlouval s Longem až do soumraku. Paní Pavlina Barnettová chvílemi účastnila se rozmluvy, hledíc poručíka vyrušiti z trudných myšlenek. Krásná hvězdnatá noc byla k ukonějšení ducha přízniva. Vítr šustil ve vrcholcích stromů. Podobalo se tomu, jakoby moře v spánek bylo pohrouženo. Ve

vzduchu neozýval se nijaký pokřik ptactva, na planině nebyly slyšeti nijaké zvuky zvířat.

„Kdo by řekl," pravila paní Pavlina Barnettová, „že jsme unášeni na povrchu moře."

Uplynula noc. Spali několik hodin. Probudivše se posnídali. Oheň ze suchého křoví rozdělaný ohříval nohy spáčův, nočním mrazem poněkud zkřehlé.

K rozkazu poručíka zarazil sergent Long do země několik kolů, aby později změny v poloze ostrova nastavší mohly se rozeznati.

Poručík Hobson přál sobě, aby ještě téhož večera dorazili do tvrze Espérance. Šli rychle a o polednách obešli malé předhoří, jež druhdy přístav Barnett bylo proti východním větrům chránilo. Odtud až do tvrze Espérance nebylo než asi osm mil.

O čtvrté hodině vítal desátník Joliffe návrat výskumcův provoláváním „Hurrah!"

Hlava V.

Od 25. července až do 25. srpna.

Jasper Hobson vrátiv se do tvrze především přeptával se Tomáše Blacka o poměrech malé osady. Posledních čtyryadvacet hodin nebyla žádná změna nastala. Avšak jak pozdější pozorování osvědčilo, byl ostrov o stupeň na jih a na západ se pošinul. V tu chvíli nalézal se ostrov ve výši ledného mysu, malého to předhoří severní Georgie asi dvě stě mil vzdálí od americké pevniny. K žalu Jaspera Hobsona blížil se ostrov patrně k úžině Behringově. Bylo teprv 24. července a jen poněkud bystřejší proud stačil, aby jej během měsíce

mořskou úžinou zanesl do oteplených vod tichého moře, kde podobně kusu cukru v sklenici vody musel se rozpustiti. V jednatelství panoval nicméně pocit úplné bezpečnosti. Bodrým obyvatelům tvrze Espérance nepřipadlo na mysl, že tato nad propastí se vznáší a že život jejích obyvatelů je každou chvíli v nebezpečenství. Vedlo se všem výborně. Povětrnost byla krásná. Mužové i ženy takřka o závod překonávali se dobrým rozmarem a plným zdravím. Malý Michal prospíval k všeobecné rozkoši a začínal batoliti se v obvodu tvrze. Desátník Joliffe chtěl jej již cvičiti v užívání ručnice a učiti jej prvním základům školy vojenské. Ach kdyby paní Joliffová byla jej takovým synem obdařila, jakého vojína byl by z něho vychoval; ale posud odpíralo mu nebe dobrodiní, za něž manželé Joliffovic každodenně je prosili.

Vojínům necházelo zaměstnání.

Tesař Mac Nap a jeho dělníci pracovali s horlivostí na stavbě lodi, kterážto práce arci ještě po několik měsíců mohla trvati. Ježto tato loď mohla se upotřebiti teprv příštího leta, nezanedbávaly se i ostatní práce, jež v jednatelství k ukojení zvláštních potřeb byly nezbytny, i pokračováno též dále na vnitřním zřízení a na obraně tvrze, jako by její trvání na věčné časy bylo zabezpečeno.

Když ohraničení tvrze úplně bylo dokončeno, zbudoval Mac Nap, připomínaje sobě kruté mrazy poslední zimy, novou kolnu na dříví v pravo od hlavní budovy a sice tím spůsobem, že se mohlo do kolny docházeti, aniž by třeba bylo vzduchu pod širým nebem vydávati se v šanc. Na levé straně hlavního stavení vystavená budova určena k obydlí vojínů, takže z dosavadní společné síně polní postel mohla býti vyklizena a síň tato na příště toliko k společným obědům, ku hrám a ku

pracím mohla sloužiti. Do nového obydlí přestěhovali se vojáci, do zvláštních komnat pak tři manželské párečky. Za domem zřízeno zvláštní skladiště na kožešiny, tak že půda na kožešiny úplně se vyprázdnila. Krokve na této půdě upevnily se železnými skobami, aby každému útoku odolaly.

Mac Nap měl také v úmyslu zbudovati dřevěnou kapli, avšak záměr týž odložen na dobu letní.

S jakou pečlivostí a horlivostí byl by Jasper Hobson veškeré tyto práce stopoval, kdyby srdce jeho nebylo se svíralo, an věděl, že nestaví na pevné půdě.

Rozličné tyto práce zaměstnávaly obyvatele jednatelství bez ustání. Stavba lodi pravidelně pokračovala. Podle plánu Mac Napa mohla loď za lepšího počasí i dvacet cestovatelů kolik set mil vzdálí dopraviti. Kdežto tesaři sekerami a pilami pilně pracovali, vykonávali myslivci honby na domácí zvěř, na soby a točnové zajíce, jichž v okolí jednatelství bylo veliké množství. Poručík přikázal Marbreovi a Sabinovi, aby se od jednatelství daleko nevzdalovali, udávaje za příčinu, že pokud nebude jednatelství hotovo, nechce v okolí jeho ponechávati stopy, jež by některého nepřítele mohly přivábiti. Kdysi tázal se Marbre Jaspera Hobsona, nebylli by čas, aby v zátoce mrožů započal se zase lov na ony obojživelníky, jichž tuk poskytuje tak výborné palivo, načež Jasper Hobson rozčilen odvětil:

„Nikoli, to je zbytečné, Marbre.“

Poručík Hobson dobře věděl, že zátoka mrožů byla a zůstala nazpět o dvě stě mil na jih a že oni obojživelníci pobřeží ostrova více nenavštěvují.

Přese všecko nesmíme za to míti, že Jasper Hobson pokládal situaci za zoufalou.

Naopak tvrdíval v rozmluvách s paní Pavli-

nou Barnettovou a se sergentem Longem co nejurčitěji, že ostrov odolá až do doby, kde mrazy zimními ledné jeho vrstvy ztuhnou a ostrov na pochodu svém se zastaví.

Jasper Hobson byl na základě svého výskumu důkladně určil obvod svého nového území. Obvod týž obnášel více než čtyrycet mil čili asi 52 kilometrů a povrch nejméně asi sto čtyrycet čtverečních mil. I v případě, že by se byl rozpadnul na kusy, mohly tyto míti dosti rozsáhlosti, že by takový kus po nějakou dobu byl mohl býti obýván.

Paní Pavlině Barnettové, jež divila se tomu, že ledné pole může míti tak rozsáhlý povrch, sděloval Jasper Hobson pozorování, jež v tomto vzhledě námořní cestovatelé v arktických krajinách byli učinili. Nezřídka byli Parry, Penny, Franklín na svých cestách po polárním moři spatřili ledné pole as sto mil dlouhé a padesát mil široké. Kapitán Kellet zůstavil svou loď na ledném poli, jehož povrch obnášel tři sta čtverečních mil. Čím byl v porovnání s tím ostrov Viktoria?

Nicméně rozsáhlost jeho mohla vždy postačiti, aby odolal až do zimních mrazů, než ještě proudem teplé vody rozpustil by se jeho základ.

Jasper Hobson v tomto vzhledě neměl nijaké pochybnosti, i byl toliko v zoufalosti vida tolikeré zbytečné práce, tolik marného úsilí, tolikero zmařených záměrů. Není divu, že veškeré práce nikterak ho nezajímaly.

Paní Pavlina Barnettová vidouc nezbytí pomahala radou svou paní Joliffové při zasévání kuchyňských jejich zelenin. Ochočení sobů bylo se úplně zdařilo. Samice měly mláďata a malý Michal byl z části mlékem sobím odchován. Celé stádo sobí čítalo nyní asi sto kusů. Zvířata tato byla k obyvatelům tvrze velmi přítulná a mnozí

z nich upotřebováni jsou co zápřež k saním při dopravě dříví.

V jámě, do níž minulého roku lapen byl medvěd, našli se nyní zhusta sobi, již vnadou přivábeni do lapačky této byli se skáceli. Maso těchto sobů se nasolilo, usušilo a pro příští výživu uschovalo.

Následkem změny v útvaru půdy nebyla jednoho dne lapačka tato více k potřebě.

Dne 5. srpna myslivec Marbre, vrátiv se od lapačky, oslovil Jaspera Hobsona se zvláštním přízvukem:

„Ohlašuji, že se vzdávám každodenní dohlídky na lapačku, pane poručíku.“

„Dobře,“ pravil poručík. „Kojím se nadějí, že jste byl dnes právě tak šťastným jako včera a že jste v lapačce postihnul zase několik sobů.“

„Nikoli, pane poručíku,“ odvětil Marbre jaksi na rozpacích.

„Jak? lapačka neposkytla dnes obyčejnou kořist?“

„Nikoli, a kdyby nějaké zvíře bylo spadlo do naší jámy, bylo by se v ní zajisté utopilo.“

„Utopilo,“ zvolal poručík a upřel v nepokoji zrak svůj na myslivce.

„Ano, pane poručíku,“ odvětil Marbre, upíraje pozorlivě zrak svůj na svého představeného, „jáma je vodou naplněna.“

„Dobrá,“ podotknul Jasper Hobson s klidným hlasem, jakoby tomuto zjevu nepřikládal nijaké důležitosti. „Známo Vám, že jáma tato z části v ledu byla vyhloubána. Stěny roztály se patrně paprsky slunečními a tu —“

„Prosím za odpuštění, pane poručíku, že vám skáču do řeči,“ odvětil Marbre, „ale voda tato nemůže pocházeti z ledu, jenž se roztál.“

„Proč ne, Marbre?“

„Poněvadž kdyby pocházela z ledu, musela by býti sladkou, jak jste mi to druhdy byl vysvětlil, avšak voda, jež naplňuje naši jámu, je slaná.“

Jakkoli Jasper Hobson se přemáhal, tož přece trochu zblednul a nic neodvětil.

„A kromě toho,“ pokračoval myslivec, „chtěl jsem prozkoumati jámu, abych seznal výšku vody, ale přiznávám se k velikému svému překvapení, že nemohl jsem se pevné půdy dodělati.“

„Nuž Marbre,“ pravil nyní zase Jasper Hobson, „čemu třeba se tu diviti? Jakousi průtrží půdy nastalo spojení mezi jámou a mořem. To často se přihází i v půdě sebe pevnější. Neznepokojujte se tudíž, statečný lovče. Vzdejte se na čas upotřebování lapačky a obmezte se na kladení leček v okolí tvrze.“

Marbre pozdravil po vojansku svého představeného a podivně naň pohlednuv opustil jej.

Jasper Hobson prodlel několik okamžení v myšlenky pohřížen. Bylať to důležitá novina, jíž mu právě myslivec Marbre byl sdělil. Bylot zjevno, že půda jámy zponenáhla teplejší vodou ztenčená byla pukla, a že půdu lapačky tvořil nyní povrch moře.

Jasper Hobson šel vyhledati sergenta Longa a sdělil mu tuto příhodu. Oba nespozorováni od svých soudruhů odebrali se k pobřeží u paty mysu Bathurstu, na němž na svém výskumu byli koly co známky zarazili.

Pozorovali je.

Od posledního pozorování byla se vodorovná plocha plovoucího ostrova o šest palců snížila.

„Zponenáhla se potápíme,“ mumlal sergent Long. „Ledné pole se roztává.“

„Oh, té zimy, té zimy," zvolal Jasper Hobson, dupaje nohama na prokletou půdu.

Avšak žádné znamení dosud nezjevovalo příchod zimního počasí. Teploměr ukazoval na patnácte stupňů nad mrazištěm a i po několik hodin, co noc trvala, sklesl rtuťový sloup jedva o tři neb čtyry stupně.

V přípravách pro příští přezimování s velikou horlivostí se pokračovalo. Nescházelo na ničem a jakkoli tvrz Espérance nebyla se znovu zásobila oddělením kapitána Craventyho, mohly se v plné bezpečnosti očekávati dlouhé hodiny polární noci. Jedině se střelivem muselo se šetřiti. Lihovin, jichž ostatně mírně se požívalo a sucharů, jež nemohly se nahraditi, byl ještě dosti značný dostatek. Čerstvé a sušené maso stále se obnovovalo a hojná i zdravá tato potrava, k níž družila se rostlinná potrava z rostlin protikurdějových se skládající, udržovala veškeré členy malé osady ve výborném zdraví. Množství stromů padlo pod sekerou Mac Napa a ochočení sobi odvlekli veškeré toto palivo do kolny. Tesař nešetřil lesů, neb celá část území poblíže mysu Michalu byla na rozličné stromoví bohata.

Mac Nap býval často radostí všecek bez sebe a přával štěstí poručíkovi, že týž byl odkryl území v každém vzhledě požehnané, na němž nové jednatelství muselo prospívati.

Jasper Hobson musel zajisté děkovati prozřetelnosti, neb toto území nemělo v světě sobě rovného.

Nemělo v světe sobě rovného. Ubohý Mac Nap! Nevěděl dojista, jakou tesklivost vzbuzuje v mysli svého poručíka, když takto mluvíval.

Rozumí se samo sebou, že i shotovování zimního oděvu se nezanedbávalo. Pavlina Barnet-

tová, vědouc, že budou muset v brzce tvrz opustiti, pamatovala na to, aby pro případ dlouhé cesty po ledu za tuhé zimy byli vesměs teple oděni. Ještě bylo pravděpodobno, že kožešiny nebudou se moci zachrániti, upotřebeno jich na všeliký spůsob a v největší hojnosti. Byloť jisto, že nadejde doba, kde stateční vojínové a jejich manželky jakož i důstojníci budou odívati se v nejdrahocennější kožešiny, jichž jim nejbohatší anglické paní a ruské kněžny budou záviděti.

Paničky Raëová, Mac Napová a Joliffová divily se arci poněkud tomu, kterak s bohatstvím družstva se nakládá. Ale rozkaz poručíka Hobsona byl určitý, a kromě toho se sobolí kuny, pižmovonné krysy, lasice, bobři a lišky na území jen jen hemžili a kdyby toho bylo třeba, mohly spotřebované kožešiny kdykoli několika výstřely z ručnice aneb pomocí leček býti nahraženy.

A když paní Mac Napová viděla roztomilý hranostajový oděv, jejž Madge-ova pro jejího chlapečka byla shotovila, nezdála se jí tato věc již nikterak neobyčejnou.

Takto uplynuly dnové až do polovice měsíce srpna. Počasí bylo stále krásné, obloha bývala sice mnohdy pošmúrná, avšak slunce v brzce tyto mlhy do sebe vssálo.

Poručík Jasper Hobson každodenně určoval polohu ostrova, vzdaloval se ale vždy daleko od tvrze, aby každodenním svým pozorováním nevzbudil podezření svých soudruhů.

Dne 16. srpna nalezal se ostrov Viktoria pod 167° 27′ délky a pod 70° 49′ severní šířky. Byltě tudíž zase trochu na jih odplul, aniž by se však ku pobřeží byl přiblížil. Od průtrži okřídlí čili spíše od posledního roztání se ledu byl ostrov as jedenáct neb dvanáct set mil cesty na západ urazil.

Ale co to značí vzhledem k rozsáhlosti nekonečného moře? Či lodi stržené proudy nebývaly až na tisíce mil zanešeny, jako anglická loď Resolute, americká loď Advance a Fox, jež na prostoře několika stupňův se svým ledným polem byly unášeny, až konečně zima na jejich pochodu je zastavila.

Hlava VI.

Deset dní vichřice.

Po čtyry dny od 17. až do 20. srpna byla povětrnost krásná a teplota značná. Výpary obzoru nezhoustly v chmury, což arci Jaspera Hobsona nikterak netěšilo.

Dne 21. srpna oznamoval tlakoměr blízkou změnu povětrnosti.

Dne 24. srpna zvedly se nahromaděné mlhy ve vzduchu co chmury. Slunce bylo o polednách úplně zastřeno.

Příštího dne zvedl se prudký vítr od severozápadu a jakmile chvílemi se utišil, spustil se náramný déšť.

„Co soudíte o této změně povětrnosti, pane Hobsone," tázala se paní Pavlina Barnettová. „Nemůže nám býti na prospěch?"

„To ještě nemohu zjistit, paní," odvětil poručík, „ale tolik je na snadě, že vše nám je prospěšnější než ona překrásná povětrnost, za kteréž slunce neustále ohřívá vody moře. Ostatně pozoruju, že vítr ze severozápadu dodržuje, a ještě je prudký, nebylo by divu, kdybychom blížili se k pevnině americké.

„A tuším, že to bude část ruské Ameriky, nejspíše severní Georgie.“

„Tomu vskutku se podobá,“ podotýkal Jasper Hobson, „neb v této části moře arktického není ostrova ani ostrůvku, ba ani skály, na níž mohli bychom se zavěsiti.“

„Aj,“ pravila paní Pavlina Barnettová, „což by nebylo možno, aby naše loď nás přímo zanesla na pobřeží Asie? Aneb nemůže za vlivu proudův proplouti úžinou Behringovou a po té přikovati nás k zemi?“

„O nikoli, paní,“ odvětil poručík Hobson, „naše kra, vbrzce uchvácená proudem Kamčatky, rychle unášena by byla k severovýchodu, čehož museli bychom velmi litovati. Je však pravděpodobnější, že vítr severozápadní nás zažene k pobřeží ruské Ameriky. Kojme se jen nadějí, že ostrov zahnán ku břehu nerozpadne se na kusy.“

Rozmluvy tyto arci nevedly se v společné síni, v níž většina vojínů a ženštiny v hodinách práce meškali. Paní Pavlina Barnettová mluvila o těchto věcech toliko ve vlastní své komnatě, jejíž okno šlo do přední části ohražení.

Zvenčí rozléhalo se děsné burácení. Na štěstí chránil mys Bathurst budovu proti vichřici od severovýchodu. Nicméně padal písek a prst, jejž z vrcholku předhoří vichřice unášela, jak kroupy na střechu domu.

Mac Nap byl znepokojen stran svých komínů, zejmena stran komínu z kuchyně, jenž stále byl v činnosti. Do hučení vichřice mísil se děsný hluk vzbouřeného moře, jehož vlny o přímoří se odrážely.

Navzdor prudké vichřice chtěl Jasper Hobson dne 28. srpna stůj co stůj vystoupiti na mys Bathurst, aby obzor moře a oblohu pozoroval.

Poručík Hobson přešed bez obtíže vnitřní dvůr, octnul se u paty mysu. Písek a prst oslepovaly mu zrak, avšak chráněn strmým pobřežím, nemusel přímo s vichřicí zapasiti. Nejtěžší úkol pro Jaspera Hobsona byl, aby po svahu mysu, jenž téměř kolmo byl urván, nahoru vylezl. Zachytávaje se za traviny octnul se konečně na vrcholku mysu. Na tomto místě byla prudkost vichřice tak mocná, že nemohl ani státi ani usednouti, alebrž že musel na břicho se položiti a za křoví přidržovati, takže jen hořejší část hlavy jeho vichřici vydána byla v šanc.

Jasper Hobson pohlížel usilovně hustými mlhami. Vzezření moře a oblohy bylo vskutku děsné. Již na půl hodiny vzdálí od mysu splývalo oboje úplně dohromady, nad hlavou jeho hnaly se nízké a přervané chmury s děsivou rychlostí, kdežto v nadhlavníku husté výpary nepohnutě visely. Chvílemi nastávalo ve vzduchu veliké ticho i nebylo slyšet než hrozný příboj moře a odrážení se rozpoutaných vln. Po té zvedla se poznovu vichřice s neobyčejnou zuřivostí a Jasper Hobson cítil, kterak základy mysu se zachvívají.

Byla to vichřice, jejíž zdroj nalézal se v nejhorší části oblohy. Týž vítr ze severovýchodu mohl dlouho trvati. Jasper Hobson nestěžoval sobě na vichřici, jemu byla nyní vítána. Odolá-li ostrov vichřici — i bylo lze toho se nadíti — tož za hnání tohoto větru, jenž byl mocnější než proudy moře, musel nezbytně octnouti se na jihozápadu a na jihozápadu byla pevnina, byla spása. Jemu a jeho soudruhům bylo zapotřebí, aby vichřice trvala až do okamžiku, kde je uvrhne ku pobřeží, buď si to kdekoliv̌ěk. Co by bylo záhubou lodi, bylo plovoucímu ostrovu ku spáse.

Asi čtvrt hodiny setrval takto Jasper Hobson v trýzni vichřice, načež do jednatelství se vrátil.

První péče jeho byla, aby oznámil svým soudruhům, že vichřice nedospěla své výše a že nejspíše ještě několik dní potrvá.

Poručík Hobson oznámil to ale tak zvláštním způsobem, jakoby zvěstoval dobrou novinu, tak že obyvatelé jednatelství jaksi překvapeni naň pohlíželi. Náčelník jejich byl patrně rád tomuto zápasu živlův.

Dne 30. srpna odebral se Jasper Hobson z jednatelství, vzdoruje zase vichřici, ale tentokráte toliko na okraj pomoří. Tu spozoroval znáhla některé dlouhé traviny, jež v květeně ostrova dosud nebyly se vyskytly.

Traviny tyto byly čerstvé i byly patrně teprv nedávno z pevniny americké urvány. Tato pevnina nemohla tudíž býti vzdálena. Vítr severovýchodní byl ostrov zahnal z proudu, jaký jej dosud byl unášel.

Krištofu Kolumbovi nebilo zajisté srdce radostněji, když spatřil plovoucí rostliny, jež mu blízkou zemi oznamovaly.

Jasper Hobson vrátil se do tvrze a sdělil paní Barnettové a sergentu Longovi, co byl spozoroval. V tuto chvíli byl by rád svým soudruhům vše sdělil, neb byl takřka o jejich spáse zabezpečen. Ale poslední jakési tušení jej zdrželo i pomlčel.

Po dobu těchto nekonečných dnů obyvatelé tvrze, jsouce dobrovolně uzavřeni, nebyli nikterak nečinní i zabývali se uvnitř všelikými domácími pracemi, nedbajíce zuřivosti vichřice. V noci vichřice jakoby se vždy zdvojnásobila, tak že ani nebylo možno, aby pospali. Vichřice dorážela na budovu jako rány palicemi. Podlaha praskala,

svory se rozstupovaly i byla podstatná obava, že celá budova na kusy se rozpadne.

Tesař Mac Nap a jeho lidé museli tudíž býti stále na stráži.

Jasperu Hobsonovi nešlo arci o pevnost budovy, jako spíše o pevnost půdy, na níž byla vystavena. Vichřice stávala se tak prudkou a moře se tak děsně bouřilo, že právem mohl se očekávati rozklad ledného pole. Zdálo se nemožno, aby ohromná kra v tloušťce ztenčená a na základě ohlodaná neustálému padání a stoupání moře mohla dlouho odolati.

Šlo tudíž o otázku, zdali ostrov vytrvá až do okamžiku, kde uvržen bude k pobřeží aneb nerozpadne-li se na kusy dříve, než přirazí k pevné zemi.

Že ostrov dosud vytrval, o tom nebylo pochybnosti. Jasper Hobson to paní Barnettové důkladně vysvětlil. Kdyby rozklad ostrova byl již nastal, kdyby ledné pole na menší kusy bylo se rozdělilo, kdyby ostrov byl se rozpadnul v četné ostrůvky, byli by to obyvatelé tvrze Espérance museli pozorovati. Kus ostrova, jenž by dosud je unášel, byl by nezůstal nepohnutým a jeho kolisání bylo by otřásalo těmi, kdož na jeho povrchu meškali podobně cestovatelům na palubě lodi mořem zmítané. Tomu však nikterak tak nebylo. I při svých každodenních pozorováních nebyl Jasper Hobson nikdy spozoroval jakési zachvívání ostrova, jenž zdál se býti tak pevným, jakoby okřídlím dosud k pevnině americké byl připojen.

Avšak byť rozklad ostrovu byl dosud nenastal, tož mohl patrně každým okamžikem býti očekáván.

Nejvíce sešlo Jasperu Hobsonovi na tom, aby zvěděl, zdali ostrov Viktoria hnán větrem severo-

východním byl se přiblížil k pobřeží a vskutku veškeré náděje na tom se zakládaly. Avšak bez slunce, bez měsíce, bez hvězd byly veškeré nástroje zbytečny a poloha ostrova nemohla býti zjištěna. Pakliže obyvatelé tvrze Espérance tudíž blížili se k pevné zemi, nemohli to dříve zvědět, dokud ji nespatří a i Jasper Hobson byl by o tom v pravý čas nevěděl, kdyby se nebyl odebral na jižní část nebezpečného tohoto území.

Poloha ostrova Viktoriy nebyla značně se změnila. Mys Bathurst dosud obrácen byl k severu jako za doby, kdy byl výběžkem pevniny americké. Byloť tudíž zjevno, že ostrov, kdyby k pevnině přistál, vrazil by se svou částí jižní, nalézající se mezi mysem Michalem a úhlem, jenž druhdy opíral se o zátoku mrožův. Zkrátka připojení k zemi muselo se vykonati na místě, kde bývalo druhdy okřídlí. Byloť tudíž důležité a vhodné zvěděti, co se na této straně děje.

Poručík Hobson odhodlal se tudíž, že odebere se na mys Michal, jakkoli bylo počasí ošklivé. Avšak zároveň umínil sobě, že pravou příčinu svého přezvědu zatají svým soudruhům. Toliko sergent Long měl jej doprovázeti.

Dne 31. srpna k čtvrté hodině odpolední dal k sobě do komnaty zavolati sergenta.

„Sergente Longu,“ pravil, „je zapotřebí, abychom bez odkladu určili polohu ostrova Viktoriy aneb abychom aspoň zvěděli, zdali, jak za to mám, vítr nás zahnal k pevnině americké.“

„To se mi zdá skutečně zapotřebí,“ odvětil sergent Long, „a to čím dříve tím líp.“

„Proto musíme odebrati se na jih ostrova.“

„Jsem připraven, pane poručíku.“

„Vím, sergente Longu, že jste vždy připraven, abyste vykonal svou povinnost. Avšak nepůjdete

sám, je líp, když jsme dva; v případě, že shlídneme jakous zemi, mohli bychom o tom své soudruhy zpraviti. Půjdeme pospolu.“

„Kdykoli bude líbo, pane poručíku, třebas hned, uznáte-li to za příhodné.“

„Půjdeme dnes večer o devíti hodinách, až naši lidé ulehnou. Vezměte s sebou křesadlo a hubku, abychom mohli dáti znamení.“

„Ano, pane poručíku. A což naše cestovatelka, pane poručíku?“

„Nechci jí o tom nic sdělit, poněvadž by nás chtěla doprovázet.“

„To není možno,“ podotknul sergent. „Ženština nemůže zápasiti s takovou vichřicí. Vizte, jak právě zuří.“

A vskutku, budova otřásala se ve svých pilířích.

„Nikoli,“ pravil Jasper Hobson, „statečná paní nemůže a nesmí nás doprovázeti. Ale přese všecko bude líp, když jí náš záměr sdělíme. Musí býti dobře zpravena pro případ, že by nás na cestě nějaká nehoda potkala.“

„Zajisté, pane poručíku, zajisté,“ odvětil sergent Long, „nesmíme jí nic zatajiti, a pro případ, že bychom se více nevrátili . . .“

„Tedy o deváté, sergente.“

„O deváté.“

Sergent Long pozdravil po vojensku a odstranil se.

Za chvíli po té sdělil Jasper Hobson svůj záměr paní Pavlině Barnettové a dokázal jí, že je jí nezbytně v jednatelství zapotřebí pro případ, kdyby se nějaké neštěstí přihodilo, an takto bude ujištěn, že zmužilá jeho soudružka bude po ruce, aby jej u jeho lidí zastoupila.

Paní Pavlina Barnettová, uznávajíc důvody Jaspera Hobsona, přivolila.

Příštího dne měla Pavlina Barnettová ostatním soudruhům oznámiti, že poručík a sergent před započetím zimy posledníkráte sobě vyšli na přezvědy.

Hlava VII.

Oheň a výkřik.

Poručík a sergent Long strávili večer ve veliké síni tvrze Espérance až do doby k spaní určené. Všichni byli tu shromážděni vyjma hvězdáře Blacka, jenž byl stále v komnatě své uzavřen. Všichni konali své obvyklé práce, mužové cídili zbraně a ženštiny šily. O osmé hodině společně se pomodlili, světla se shasla a každý odebral se na své obyčejné lůžko.

Když všichni byli usnuli, kráčel poručík Hobson a sergent Long bez hluku opuštěnou velikou síní a vešli do chodby. Zde zastihli paní Barnettovou, jež chtěla jim stisknouti ještě ruku.

„Zítra na shledanou," pravila poručíkovi.

„Zítra, paní," odvětil Jasper Hobson, „ano zítra — dojista."

„Ale kdybyste nepřišli?"

„Musíte trpělivě na nás čekat," podotýkal poručík, „neb po pozorování jižního obzoru za této černé noci, za kteréž by mohl zjeviti se jakýs oheň — na příklad, kdybychom se byli přiblížili k pobřežím severní Georgie — sejde mně na tom, abych za dne seznal naši polohu. Týž výskum mohl by tudíž snadno trvati po celých čtyryadvacet hodin. Dorazíme-li ale před půlnocí k mysu

Michalu, tož vrátíme se do tvrze zítra večer. Buďte tudíž, paní, trpělivou a buďte ujištěna, že bez příčiny nevydáme se nebezpečenství v šanc.“

„Ale což,“ tázala se cestovatelka, „nevrátíte-li se zítra, pozejtří, za dva dny?“

„Pak se více nevrátíme,“ podotknul klidně Jasper Hobson.

Dvéře se otevřely. Paní Pavlina Barnettová zavřela je za poručíkem Hobsonem a jeho soudruhem. Po té zamyšlená vrátila se do své komnaty, kde ji očekávala Madge-ova.

Jasper Hobson a sergent Long ubírali se vnitřním dvorem uprostřed vichřice, jež málem by je byla porazila, avšak opírajíce se o sebe a své okované hole prošli brankou a brali se ku předu uprostřed pahorků a východního břehu mělčiny. Neurčitý odlesk soumraku rozkládal se nad územím. Měsíc včera nový nezjevoval se nad obzorem a ponechával noci veškerou její temnou hrůzu, avšak temnota tato měla jen několik hodin potrvati. I v tuto chvíli bylo ještě dostatečně viděti, aby mohli brátí se ku předu. Jaká to ale byla vichřice a jaký déšť. Jasper Hobson a jeho soudruh byli arci opatřeni nepromokavými botami a zahaleni v pláště z klovatého plátna, jichž kápě hlavy jim úplně pokrývaly. Takto chráněni kráčeli rychle, neb vítr, jenž ze zadu vál, hnal je s velikou prudkostí ku předu i mohlo se říci, že šli rychleji než sobě toho přáli. Nepokoušeli se ani o to, aby vespolek mluvili, neb ohlušeni hlomozem vichřice a jedva ducha popadajíce nebyli by bez toho sebe slyšeli.

Jasper Hobson hodlal se brátí od mysu Bathurstu až k mysu Michalu přímou čárou, za kterouž příčinou měl při sobě kapesní kompas, aby směr svůj stále mohl říditi. Tímto spůsobem potřeboval

toliko as deset mil uraziti, aby octnul se u cíle své cesty a to právě v době, kde soumrak na dvě hodiny úplně pomine a noci úplnou její temnotu zůstaví.

Jasper Hobson a jeho sergent hnáni větrem, sehnuti, se zataženými hlavami a opírajíce se o své hole kráčeli dosti zčerstva ku předu. Pokud šli pobřežím jezera, chránily je částečně pahorky a stromy, jež je pokrývaly. Asi po čtyry míle byli výskumci méně tryzněni, než se sami byli obávali.

Octnuvše se u jižního konce lesu, tu kde plochou půdou ani vyvýšeninou ani stromovím chráněnou mocný vítr se prohánĕl, na okamžení se zastavili. K mysu Michalu bylo jestě asi šest mil.

„To bude poněkud krutější," zkřiknul poručík Hobson do ucha sergenta Longa.

„Ano," odvětil sergent, „vítr a déšť nás vezmou do křížku."

„Bojím se, že časem připojí se k tomu trochu krupobití," podotýkal Jasper Hobson.

„To nebude ani tak vražedné jako déšť kulí a pum," odvětil klidně sergent Long. „A ještо jsme již oba takovým deštěm prošli, můžeme i tu ku předu."

„Ku předu, statečný vojíne!"

Bylo tou dobou asi deset hodin. Poslední odlesky soumraku začínaly mizeti a jen jakous neurčitou stopu světla bylo ještě pozorovati.

Poručík rozkřesav oheň, zapálil hubku a podívav se pod svým pláštěm na svůj kompas, pustil se se sergentem na ohromnou rovinu, jež ničím nebyla chráněna.

V okamžiku byli oba násilně k zemi povaleni, avšak vzchopivše se opírali se o sebe a sehnutí jako dva starečkové dali se v rychlý pochod.

V krátkých a řídkých přestávkách vichřice zastavili se a oddychovali. Poručík opravoval pomocí kompasu pokud to šlo směr cesty, načež brali se dále.

S nastávající nocí přibývala prudkost vichřice. Podobalo se, jakoby oba živly, vzduch a voda úplně splývaly i jakoby celé moře, vystoupivší, na celý bloudící ostrov se bylo rozlilo.

Ze vzdálí byl slyšeti hukot rozvlněného moře. Sergent Long, jenž šel několik kroků napřed, najednou se zastavil, po té vrátiv se k poručíkovi; vyrazil ze sebe:

„Tady ne!“

„A proč?“

„Moře!“

„Jak, moře? Vždyť jsme ještě nedošli na jihozápadní břeh.“

„Tu vizte sám, pane poručíku.“

A vskutku zjevovala se tu náramná planina vodní a vlny zuřivě odrážely se u nohou poručíka.

Jasper Hobson rozkřesal poznovu oheň a pomocí rozžeté hubky svítil sobě pozorlivě na jehlu svého kompasu.

„Nikoli,“ pravil, „moře je více na levo. Neprošli jsme ještě velikým lesem, jaký nás dělí od mysu Michala.“

„Nuže, pak je to?“

„Nová průtrž ostrova,“ odvětil Jasper Hobson, jenž jako jeho soudruh musel se položiti na zem, aby vichřici odolal.

„Buďto odtrhla se náramná část ostrova, jež dále je unášena, aneb je to jen pouhý zářez, jejž můžeme obejíti. Ku předu tudíž!“

Jasper Hobson a sergent Long vzchopili se a obrátili se v pravo, sledujíce proud vody, jenž u jejich nohou se pěnil. Šli takto asi po deset

minut, an hukot příboje, přidruživší se k ostatnímu hlomozu vichřice znáhla se utišil.

„Je to jen zářez," pravil Hobson sergentovi do ucha. „Vratme se."

Dali se znovu směrem na jih. Zmužilí mužové vydávali se tím hroznému nebezpečí v šanc, i věděli to oba dobře, ačkoli své myšlenky sobě nesdělili.

Tato část ostrova Viktoriy, po níž v tuto chvíli se ubírali, nalézající se na dlouhém prostranství v rozkladu, mohla se v každém okamžiku úplně odervati.

Pakliže by zářez ohlodán příbojem ještě dále se vyhloubal, tož musel je nezvratně s sebou zanésti. Nicméně neváhali vnikati temnotou ku předu, aniž by tázali se, zdali cesta k návratu jim zbude.

Úplně schváceni prudkostí vichřice, brali se zmužilí mužové, jimž pocit konání povinnosti dodaval síly, neustále ku předu i došli takto k okraji rozsáhlého vysokého lesa, jenž hraničil s mysem Michalem. Museli projíti tímto lesem, aby co nejdříve octli se na přímoří. Jasper Hobson a sergent Long vnikli tudíž do lesa navzdor čiré tmě a hluku, jejž v jedlích a břízách působila vichřice. Kolkolem nich vše praskalo. Ulámané větve jim bily v tváře. Každou chvíli byli v nebezpečenství, že kácejícím se stromem budou zabiti, aneb že uhodí se o suché skácené kmeny, jež v temnotě nemohli spozorovati.

Nicméně šli na zdařbůh dále, neb hukot moře řídil jejich kroky lesem. Konečně, vedouce se za ruce, octli se na okraji pobřeží na druhé straně lesa. Tam vír větru odtrhl je násilně od sebe a porazil je na zem.

„Sergente, sergente, kde jste?" volal Jasper Hobson z plného hrdla.

„Zde, pane poručíku,“ vzkřiknul sergent.

Po té vlekouce se oba po zemi hleděli se zase k sobě dostati a po neslýchaném úsilí konečně se k sobě přiblížili i svázali se pasem k sobě, aby nemohli býti od sebe odtrženi, načež lezli po písku, aby dostali se k neveliké vyvýšenině, na níž zvedalo se chudičké skupení jedlí. Octnuvše se tam, kde poněkud byli chráněni, vyhrabali díru, v níž se schoulili nadmíru umdleni a jedva dechu popadajíce.

Byloť půl dvanácté o půl noci.

Na vzdor své ochablosti hleděli se úsilovně spaní uchrániti a občerstviti se několika doušky kořalky z tykvové lahve sergenta.

„Jen aby tyto stromy vichřici odolaly,“ pravil poručík Hobson.

„A aby naše díra zároveň se stromy nevzala za své,“ podotýkal sergent, opíraje se loktem o písek.

„Ještě tu již jsme,“ pravil Jasper Hobson, „jen několik kroků vzdálí od mysu Michala a ještě jsme sem přišli na přezvědy, tož se dobře pohlídneme. Mám, sergente Longe, jakési tušení, že jsme nedaleko pevné země, arciže jest to jen tušení.“

Z místa, na kterém se nalézali, mohl Jasper Hobson a jeho soudruh přehlednouti dvě třetiny obzoru jižního, kdyby týž byl býval viditelný. Avšak v tu chvíli panovala čirá tma a nezjevil-li se jakýs oheň, museli vyčkati příštího rána, aby spatřili jakési pobřeží, pakliže vítr dostatečně na jih je byl zanesl.

Rybářské závody nejsou právě zřídka v této části Ameriky, jež zove se severní Georgie. Na pobřeží tomto nalézají se též četné závody, v nichž tuzemci snášejí zuby mamutův, neb vody tyto pře-

chovávají veliké množství zkamenělých koster velikých předpotopních zvířat. Několik stupňů níže zvedá se Nový Archangelsk, střed správy, jež rozkládá se přes celé souostroví ostrovů aleutických a je hlavním sídlem ruské Ameriky.

Lovci navštěvují však pilněji pobřeží polárního moře, zejmena od té doby, co družstvo hudsonbaiské najalo území honební, jež Rusko druhdy bylo vykořisťovalo.

Jasper Hobson neznal toto území, avšak znal obyčeje jednatelův, již touto roční dobou je navštěvují, i mohlo se právem za to míti, že tam zastihne krajany, ba i kolegy, aneb aspoň kočovní Indiány, již podél pomoří se ubírají.

Ale či měl Jasper Hobson příčinu kojiti se nadějí, že ostrov Viktoria ku pobřeží je zahnán.

„Ano, stokrát ano," opětoval sergentovi. „Po sedm dní vál severovýchodní vítr silou vichřice. Pahorky a lesy jeho zastupujíce plachty jsou uchváceny proudem větru. I moře, jež nás unáší, podrobeno je tomuto vlivu, a zajisté tyto veliké vlny zabíhají k pobřeží. Zdá se mi tudíž býti nemožno, abychom nebyli unikly proudu, jenž nás unášel na západ, nemožno, abychom nebyli unášeni na jih. Při posledním měření byli jsme jen dvě stě mil od pevniny vzdáleni a nyní od sedmi dnů." ...

„Rozumování Vaše je zcela podstatné, pane poručíku," odvětil sergent Long.

Jasper Hobson a sergent rozprávěli takto ve větách, jež zuření vichřice často přerušovalo. Zraky jejich hleděli proniknouti hustou tmou, jež mlhovými spoustami vichřicí sem tam poháněných, stávala se ještě neproniknutelnější.

Asi o půl druhé hodině z rána vichřice na několik minut se utišila. Jediné moře nebylo se

v hukotu svém zmírnilo. Vlny vrhaly se na sebe s největší prudkostí.

Znáhla uchopil Jasper Hobson svého soudruha za rameno.

„Sergente, slyšíte?“

„Co?“

„Hukot moře.“

„Ano, pane poručíku,“ odvětil sergent Long, jenž pozorlivěji naslouchal, „i podobá se tomu, že od několika minut hukot vln . . .“

„Není již tentýž, není-liž pravda, sergente? Poslyšte, poslyšte, toť jako hlomoz příboje i mohlo by se za to míti, že vlny odrážejí se o skály.“

Jasper Hobson a sergent Long naslouchali s největší pozorností. Nebyl to patrně více jednozvučný a temný hukot vln, jež v širém moři na sebe dorážejí, alebrž rachot tekutých spoust, jež vrhány jsou na tvrdé těleso a jichž rachot ozvěna skal opětuje.

Na celém pomoří ostrova nenalézala se ani jediná skála.

Či byl-li se Jasper Hobson a jeho soudruh mýlili?

Sergent hleděl se vzchopiti, aby líp slyšel, avšak ihned povalen byl na zem vichřicí, jež znovu se pozvedla. Nicméně nepřestali zraky své k jihu upírati. Celý jejich život soustředil se nyní v tomto pohledu a zraky jejich neustále těkaly touto hustou tmou, již první paprsky červánků v krátce musely rozptýliti. Znáhla zkrátka před druhou hodinou zvolal sergent:

„Viděl jsem!“

„Co?“

„Oheň!“

„Oheň?“

„Ano tam v tomto směru.“

A prst sergentův ukazoval k jihozápadu. Čí byl se mýlil? Nikoli, neb Jasper Hobson taktéž v onom směru pohlíženje, byl též spozoroval neurčitou záři v naznačeném směru.

„Ano, sergente," zvolal, „ano, sergente, oheň. To je země."

„Není-li to oheň na lodi," odvětil sergent Long.

„Loď na moři za takové sloty," zvolal Jasper Hobson, „toť nemožno. Nikoli, nikoli. Toť zem, pravím vám, a již jen několik mil od nás vzdálená."

„Nuž, dejme znamení."

„Ano, sergente, odpovězme na oheň pevniny ohněm z našeho ostrova."

Ani poručík, ani sergent neměl pochodeň, již by byli mohli rozžehnouti. Avšak nad nimi vznášely se pryskyřovité jedle, jež pod vichřicí se skláněly.

„Vaše křesadlo, sergente," pravil Jasper Hobson.

Sergent Long rozkřesal oheň a zapálil hubku, po té lezl po písku a vzchopil se u skupeniny stromů. Poručík následoval za ním. Suchého dříví bylo tu dosti. Snesli je kolem kořenů stromův, zapálili je a pomocí větru zachvátil plamen v krátce celé skupení stromův.

„Ah," zvolal Jasper Hobson, „ješto jsme mohli onen oheň vidět, tož mohou viděti i náš."

Jedle hořely plným plamenem, jak kouřící se pochodeň. Pryskyřice praskala v starých kmenech, jež rychle dohořívaly. V krátce byl slyšeti poslední praskot a vše uhaslo.

Jasper Hobson a sergent Long pohlíželi, zdali novým ohněm neodpoví se na jejich zář.

Avšak nadarmo. Asi po deset minut patřili zase do dálky, hledíce najíti místo, jež chvíli bylo

osvětleno, avšak již vzdávali se naděje, že spatří nějaké znamení, an náhle rozlehl se hlasitý výkřik, zoufalé volání z moře vycházející.

Jasper Hobson a sergent Long v hrozné úzkostlivosti sklouzli až ku břehu.

Výkřik se neopětoval.

Po několik minut zjevovaly se však již ranní červánky. I vichřice se za svítání patrně utišovala. V krátce bylo již tak jasno, že mohli po obzoru se rozhlednouti.

Nebylo na něm nijaké země, a moře dosud v téže čáře splývalo s obzorem.

Hlava VIII.

Výlet paní Pavliny Barnettové.

Po celé ráno strávili Jasper Hobson a sergent Long na této části pomoří. Povětrnost se byla značně změnila. Déšť téměř úplně byl pominul, avšak vítr s neobyčejnou rychlostí obrátil se na jihovýchod, aniž by své prudkosti byl pozbyl. Toť bylo nad míru nemilé, neb Jasper Hobson musel se vzdáti všeliké naděje, že se pevná země mu zjeví.

Muselo se nyní věru za to míti, že sergent Long měl pravdu, domnívaje se, že oheň byl viditelný na palubě lodi, jež byla kolem ploula a že výkřik pocházel od námořníka, jejž nehoda byla potkala.

„Ale či loď tato nebyla se ztroskotala?“

„Budiž tomu jakkolivěk, ale na břehu nenalézaly se nijaké trosky.“

„Nuže, pane poručíku,“ pravil sergent Long, „musíme se rozhodnouti.“

„Ano," odvětil Jasper Hobson položiv ruku na čelo, „musíme setrvati na našem ostrovu a vyčkati zimu. Ona jedině muže nás zachránit."

Bylo již poledne. Jasper Hobson chtěje ještě před večerem doraziti do tvrze Espérance, dal se na zpáteční cestu směrem k mysu Bathurstu. Jasper Hobson i sergent Long byli znepokojeni, neb právem mohli se obávat, že ostrov v tomto zápasu živlů se ve dvě části rozpoltí a že průtrž minulé noci spozorovaná po celou šíř byla se prodloužila.

Či nebyli nyní již od svých přátel odděleni? Mohli se vskutku toho již strachovati!

Prošedše vysokým lesem octli se asi dvě míle za ním u okraje průtrže, jejíž rozměry za tmy byli nemohli seznati. Bylať asi padesát stop široká a oddělovala asi z polovice břehy mezi mysem Michalem a bývalým přístavem Barnett, i tvořila jakousi zátoku, jež asi půl druhé míle do vnitř ostrova byla se takřka zařezala. Nová vichřice rozvlnivší moře podle všeho průtrž na jisto rozšíří.

Když přiblížili se k pomoří, spatřil Jasper Hobson, kterak náramná lední kra od ostrova právě se urvala a do širého moře byla unášena.

„Ano," mumlal sergent Long, „v tom vězí nebezpečenství."

Rychlým krokem obrátili se po té oba k západu, aby obešli veliký zářez, načež brali se přímou cestou do tvrze Espérance, kamž o čtvrté hodině dorazili.

Jasper Hobson sdělil svým lidem, jež zastihl při obvyklém zaměstnání, že před zimou chtěl ještě vyhledati stopy po oddělení kapitána Craventyho, že však veškeré pátrání bylo marné.

Paní Pavlině Barnettové a Madgeově sdělil poručík, co byli zakusili i sjednotili se na tom,

že v skutku loď jakási kolem ostrova bouří byla zmítána, avšak že ostrov nikterak, jak dříve se domnívali, k pevnině americké nebyl se přiblížil.

Za jihovýchodního větru vyjasnila se v brzce obloha. Noc byla velice chladná a drobný sníh pokryl celé území ostrova. Jasper Hobson mohl vítati první znamení zimy.

Bylo nyní 2. září. Slunce se zase objevilo, a poručík Hobson mohl zase přikročiti k novému vyměřování polohy.

Výsledek pozorování tohoto byl: Zeměpisní šířka obnášela 50° 57′, zeměpisní délka 170° 30′.

Navzdor prudkosti vichřice byl bloudící ostrov skoro stále se udržoval v témže mimorovníku a toliko proud zanášel jej ještě k západu. V tu chvíli nalézal se ostrov naproti úžině Behringově, avšak nejméně asi čtyry sta mil severně od východního mysu a od mysu Prince de Galles, jež naznačují nejužší část úžiny.

Nová tato poloha ostrova vzbuzovala velmi vážné obavy. Ostrov blížil se každým dnem k onomu velikému proudu Kamčatky, jímž uchvácen musel daleko k severu býti zanešen.

Bylo patrno, že osud jeho za nedlouho bude rozhodnut. Buď setrvá mezi oběma opačnými proudy až do té doby, kde moře kolkolem něho zamrzne aneb octne se v pustinách krajů nejsevernějších.

Jasper Hobson trapně rozčilen chtěl svou znespokojenost ukryti a odebrav se sám do své komnaty neobjevil se více. Teplota téhož dne ještě o několik stupňů sklesla, a sníh zase po celou noc padal. Příštího dne rozkládal se bílý koberec zvýší dvou palců po celém území. Zima konečně se blížila.

Dne 3. září umínila sobě Pavlina Barnettová,

že pustí se několik mil po oné části pomoří, jež se rozkládala mezi mysem Bathurstem a mysem Eskymo. Nechtějíc poručíka vyrušiti z jeho dumání ničeho mu nesdělila a vzala toliko věrnou Madgeovu s sebou. Nepotřebovala se ostatně báti nijakého nebezpečenství, ješto medvědi za doby zemětřesení byli vesměs ostrov opustili.

Madgeova přijala bez námitky vybídnutí paní Pavliny Barnettové a obě, nikomu nic nesdělivše a ozbrojeny toliko pouhým sněžným nožem a opatřeny tykvovou lahví a pocestným vakem odebíraly se o osmé hodině z rána na západ, sestoupivše po srázu mysu.

Slunce vleklo se posud zvolna po obzoru, ale paprsky jeho byly pronikavy, tak že tenká pokrývka sněhu na mnohých místech se roztála.

Četné ptactvo poletovalo v hejnech a oživovalo pomoří. Vzduch byl naplněn jeho pokřikem.

Paní Pavlina Barnettová mohla také pozorovati, kterak srstnatá zvířata, kuny, hranostaji, pižmovonné krysy a lišky jsou v okolí tvrze Espérance četná. Skladiště jednatelství byla by jedva na jejich kožešiny stačila. Ale zvířata tato vidouce, že se na ně nekonají honby, přicházela až k samému ohražení tvrze a stávala se vždy více přítulnějšími.

Paní Pavlina Barnettová a Madgeova bedlivě pozorovaly písčitou obrubu pobřeží. Zpustošení z nedávna mořem tu spůsobené bylo zřejmě viditelné.

„Milá Madgeova," pravila paní Barnettová, „situace naše se od záhubné oné vichřice značně zhoršila. Jestiť zřejmo, že vodorovná plocha ostrova zponenáhla se níží. Spása naše jest nyní již jen otázkou času. Dostaví-li se zima dosti záhy, na tom vše sejde."

„Zima se dostaví, má dcero," odvětila Madgeova se svou nezvratnou důvěrou.

„Máš pravdu, Madgeova," podotýkala paní Barnettová, „musíme míti důvěru."

O deváté hodině byly paní Pavlina Barnettová a Madgeova asi čtyry míle urazily. Několikráte musely z pomoří do vnitř ostrova zabočiti, aby obešly nižší části území vlnami moře již zatopené. Na některých místech bylo lze rozeznati stopy moře až na půl míle nazad do ostrova a tu patrně musela se tloušťka ledného pole zvláště ztenčiti. Bylo se právem obávati, že ledné toto pole na místech některých zejmena povolí a že tudíž nové choboty a zálivy na tomto pomoří se utvoří.

Čím dále vzdalovaly se tvrze Espérance, tím více ubývalo srstnatých zvířat. Ubohá tato zvířata patrně cítila se bezpečnějšími v přítomnosti lidí, jimž se posud byla vyhýbala i hromadila se tudíž nejraději v okolí jednatelství. Divokých šelem, jež pud jejich v čas z ostrova nebezpečného nezahnal, bylo velmi pořídku. Pavlina Barnettová a Madgeova zočily ve vzdálí na planině několik vlků, již však se nepřiblížili a v brzce za jižními pahorky mělčiny zmizeli.

K desáté hodině octly se Pavlina Barnettová a Madgeova na vrcholi mysu Eskimo, avšak nejméně dvě míle uvnitř ostrova, ježto nebyly mohly podél pomoří ohlodaného mořem dále se ubírati. Obě ženštiny umdlené cestou tolikerými zacházkami prodlužovanou, umínily sobě, že několik okamžiků sobě odpočinou, než nastoupí zpáteční cestu do tvrze Espérance. Na tomto místě zvedal se pahorek, na němž nalézal se lesík z bříz a křovin. Odpočinuly tu sobě a pojedly z potravních zásob s sebou přinešených.

Paní Pavlina Barnettová ponavrhla Madgeově,

aby ještě sobě prohlídly mýs Eskimo, než východním směrem do jednatelství se navrátí.

Jakési tušení ji tam neustále vábilo a jak v brzce uvidíme, k velikému štěstí.

Celá zacházka mohla výlet na nejvýš o půl hodiny prodloužiti.

Pavlina Barnettová a Madgeova se tudíž vzchopily a ubíraly se k mysu Eskimo.

Když obě ženštiny byly asi čtvrt míle ušly, zastavila se znáhla paní Pavlina Barnettová i okazovala Madgeově pravidelné, zcela zřejmé a čerstvé stopy v sněhu.

„Či jakési zvíře bylo se tudy ubíralo?“ tázala se Madgeova.

„To nebylo zvíře,“ odvětila paní Pavlina Barnettová. „Stopy tyto patrně pocházejí od lidské nohy.“

„Kdo pak by tudy byl se ubíral,“ podotýkala Madgeova. „Nikdo z vojínů ani ze ženštin nebyl opustil tvrz, a ještě nalézáme se na ostrově.... Ty se mýlíš, má dcero. Ostatně sledujme tyto stopy a uvidíme, kam nás povedou.“

Paní Pavlina Barnettová a Madgeova šly dále, pozorujíce bedlivě stopy v sněhu. Asi padesáte kroků dále znova se zastavily.

„Viz, Madgeova,“ pravila Pavlina Barnettová své soudružce, „a rci, zdali jsem se mýlila.“

Vedle šlápějí byl viděti ve sněhu, jenž jakýmsi těžkým tělem byl stlačen, zřetelně otisk lidské ruky.

„Ruka ženštiny neb dítěte,“ zvolala Madgeova.

„Ano,“ odvětila paní Pavlina Barnettová, „zde patrně dítě neb ženština úplně zemdlena sklesla — načež ubohá bytost se vzchopila a dále se vlékla. Viz, stopy jdou dále. Tam zase opětně sklesla.“

„Ale kdo,“ tázala se Madgeova.

„Což já to vím,“ odvětila paní Pavlina Bar-

nettová. „Snad nějaký nešťastník, jenž jako my po tři neb čtyry měsíce na tomto ostrově je uvězněn. Snad nějaký nešťastník bouří na břeh uvržený! Zpomeň sobě na oheň a na výkřik, o nichž sergent Long a poručík Hobson byli vypravovali. Pojď, pojď, Madgeova, snad zachráníme nějakého nešťastníka.“

Paní Pavlina Barnettová, vlekouc družku svou za sebou, sledovala trapně cestu ve sněhu naznačenou, na níž se v brzce krůpěje krve objevovaly. Stopy v sněhu zůstavené vedly k mysu Eskimo. Paní Pavlina Barnettová a Madgeova bedlivě je sledovaly, avšak v brzce stopy krve se množily, kdežto šlápěje pomíjely. I zjevovala se již jen nepravidelná stezka sněhem se táhnoucí. Odtud patrně nebožák neměl již síly, aby dále se ubíral, byltě již jen po rukou a nohou dále se vlekl. Kusy roztrhaného oděvu zde onde se vyskytovaly. Byly to cáry z kůže tulení a z kožešiny.

„Spějme dále,“ pobádala Pavlina Barnettová, jíž srdce tak silně tlouklo, že div nepuklo.

Madgeova rychle za ní kráčela.

Mys Eskimo byl již jen asi padesát kroků vzdálen, avšak byl opuštěn.

Stopy oběma ženštinami sledované vedly přímo k mysu. Paní Pavlina Barnettová a Madgeova stále běžíce vystoupily až na vrcholek mysu. Ale tu nebylo praničeho. Šlápěje u paty mysu znáhla se obrácely na pravo, naznačujíce stezku k moři.

Paní Pavlina Barnettová kvapila na pravo, ale v okamžiku, kde pouštěla se na pobřeží, Madgeova, stále za ní následujíc, za ruku ji zadržela.

„Stůj!“ zvolala.

„Nikoli, Madgeova, nikoli,“ odvětila paní Pavlina Barnettová, jakoby pudem bezděky dále poháněná.

„Zůstaň, má dcero a pohledni," podotýkala Madgeova družku svou úsilovněji zadržujíc.

Asi padesát kroků od mysu Eskimo na okraji pomoří klusala sem tam bílá spousta, děsně mumlajíc.

Byl to ohromný polární medvěd. Obě ženštiny nehýbajíce se pohlížely zděšeně na něho. Obrovské zvíře otáčelo se o jakýs balík kožešin v sněhu spočívající. Medvěd chvílemi jej pozvedl a po té zase na zem spustil, aby jej očmuchal. Balík týž podobal se mrtvole mrože.

Paní Pavlina Barnettová a Madgeova nevěděly, co mají o tom soudit, aneb mají-li jíti dále, an najednou jakési kápě z něho se odhrnulo a dlouhé hnědé vlasy se objevily.

„Totě ženština," zvolala paní Pavlina Barnettová a chtěla k nešťastnici spěchati, aby zvěděla, je-li ještě na živě neb mrtvá.

„Zůstaň," zvolala poznovu Madgeova, zadržujíc ji. „Zůstaň, medvěd jí neublíží."

Medvěd vskutku pozorlivě pohlížel na toto tělo a obráceje je nepomýšlel na to, aby je hroznými svými tlapami roztrhal. Po té od něho se odstranil a zase k němu se vrátil. Váhal patrně, co má učinit. Nebyl spozoroval dvě ženštiny, jež s děsnou úzkostlivostí jej pozorovali.

Tu znáhla rozlehl se praskot — půda ostrova jakoby se zatřásla, i mohlo se za to míti, že celý mys Eskimo v moře se propadá.

Veliký kus ostrova byl se ulomil, náramná ledná kra, jejíž těžiště změnou její potažné tíže byla se pošinula, unášela medvěda i tělo ženštiny na moře.

Paní Pavlina Barnettová zkřikla a chtěla vrhnouti se na kru, než úplně na moře bude unešena.

„Zůstaň, zůstaň má dcero," opětovala chladně Madgeova, křečovitě za ruku ji zadržujíc.

Při hluku, jejž úlom ledné kry způsobil, medvěd znáhla ucouvnul, po té strašně zamumlav opustil tělo a klusal v onu stranu ostrova, od něhož již asi čtyrycet kroků byl oddělen. Celý bez sebe pobíhal sem a tam i hrabal svými tlapami do země, že sníh a písek kolem něho poletovaly, i vrátil se pak k bezživotnému tělu. Po té k největšímu zděšení obou ženštin uchopilo zvíře toto tělo za oděv, zvedlo je svou tlamou, klusalo k okraji ledné kry a vrhlo se do moře.

Medvěd silný plavec vkrátce dorazil k pomoří ostrova. Vydatným úsilím vyšvihnul se na břeh a položil tělo, jež byl s sebou unášel.

Paní Pavlina Barnettová nemohla se více udržeti a nedbajíc nebezpečenství, jež jí hrozí, vymkla se z ruky Madgeovy a kvapila na břeh.

Medvěd spatřiv ji vzchopil se na zadní tlapy a šel jí přímo vstříc. Avšak asi po desíti krocích zastavil se, zatřásl ohromnou svou hlavou a obrátil se, jakoby přirozené své divokosti byl pozbyl následkem vlivu oné hrůzy, jež celou zvířenu ostrova byla jaksi změnila. Temně mumlaje klusal klidně do vnitř ostrova, ani se neohlížeje.

Paní Pavlina Barnettová kvapila k tělu na sněhu uloženému.

Výkřik vyrval se z jejích ňáder.

„Madgeova, Madgeova!" zvolala.

Madgeova přiblížila se a pohlížela na bezživotné tělo.

Bylo to tělo mladé Eskimačky Kalumahy.

Hlava IX.

Dobrodružství Kalumahy.

Kalumah na plovoucím ostrově, dvě stě mil od pevniny americké. Totě k neuvěření!

Avšak především šlo o to, zdali ubohá ještě dýchá? Mohla býti ještě k životu vzkříšena?

Paní Pavlina Barnettová roztrhla oděv mladé Eskimačky, jejíž tělo nebylo ještě zcela vychladlo. Srdce její ještě tlouklo, ačkoli slabě. Krev, jíž ubohé dívce byla ušla, pocházela toliko z nepatrné rány na ruce, již Madgeova šátkem svým obvázala.

Paní Pavlina Barnettová přiklekla vedle Kalumahy a pozvednuvši hlavu mladé Eskimačky, vlila jí skrze sevřené rty několik kapek kořalky do hrdla, načež jí čelo a skráně trochem studené vody potírala.

Uplynulo několik minut. Pavlina Barnettová a Madgeova nepromluvily ani slova.

Konečně lehké povzdechnutí ozvalo se z ňáder Kalumahy, ruce její sebou pohnuly a dříve, než oči otevřela a onu poznati mohla, jež ji ošetřovala, zašeptala následní slova:

„Paní Pavlina, paní Pavlina!“

Cestovatelka užasnula, slyšíc své jmeno pronášeti v takových okolnostech. Či Kalumah byla dobrovolně přišla na bloudící ostrov a věděla, že tu setká se s Evropankou, na jejíž dobrotivost nemohla zapomenouti? Ale kterak mohla dostati se na ostrov Viktoriu ode vší pevné země tak vzdálený? Kterak mohla tušiti, že tato ledná kra, vzdálená od všeliké pevniny, unáší paní Pavlinu Barnettovou a všechny její soudruhy z tvrze Espérance? Toť bylo vskutku vše nepochopitelno.

„Je živa a bude živa," zvolala Madgeova, cítíc, kterak teplota a pohyb ztrnulému tělu se navracují.

„Ubohé dítě," zamumlala paní Pavlina Barnettová s dojatou myslí. „A mé jmeno, umírajíc, měla ještě na rtech!"

Kalumah v tu chvíli pootevřela oči. Plachý její zrak kolkolem se rozhlížel. Znáhla však oživoval a utkvěl na cestovatelce. Mladá dívka poznala svou dobrou paní, jejíž jmeno ještě jednou z rtů jí vyklouzlo, kdežto její ruka, poněkud se pozvednuvši do ruky paní Barnettové zase sklesla.

Ošetřování obou ženštin za krátko postačilo, že úplně zpamatovala se mladá Eskimačka, jež netoliko svízely alebrž i hladem byla na nejvýš zmořena.

Paní Barnettová zvěděla od ní, že již po čtyryadvacet hodin nebyla nic pojedla. Několik kusů studené zvěřiny a trochet kořalky vrátily jí její síly, a hodinu po té mohla Kalumah se svými dvěma přítelkyněmi dáti se na cestu do tvrze.

Po hodině odpočinku mohla Kalumah, sedíc na písku mezi Madgeovou a paní Pavlinou Barnettovou, nejen vzdáti díky své srdečné, ale i vypravovati své příhody.

Mladá Eskimačka nebyla zapomenula na Evropany tvrze Espérance. Nebyla to náhoda, jež ji na polo mrtvou uvrhla na pobřeží ostrova Viktoriy.

Hle v několika slovích, co Kalumah vyprávěla paní Pavlině Barnettové.

Pamatujeme se, že mladá Eskimačka za své první návštěvy byla slíbila, kterak příštího leta vrátí se ku svým přátelům v tvrzi Espérance. Dlouhá noc polární uplynula a v měsíci květnu dala se Kalumah na cestu, aby slibu svému do-

stála. Opustila své zimní bydliště v Nové Georgii a v průvodu jednoho ze svých švakrů ubírala se k poloostrovu Viktorii. Za šest neděl, asi v polovici června octla se na území Nové Britanie, jež hraničilo s mysem Bathurstem. Poznala úplně tyto sopečné vrchy, jichž vrcholky chrání záliv Liverpool a dorazila dvacet mil dále k zátoce mrožů, v níž se svými tak často byla konala lov na obojživelníky.

Avšak za zátokou na sever nebylo již nic viděti. Pobřeží rovnou čárou nížilo se na jihovýchod. Mysu Eskimo, mysu Bathurst nebylo více.

Kalumah pochopila, co bylo se přihodilo. Buď toto území, stavší se ostrovem Viktoriou, bylo se ve vlnách utopilo, aneb bloudí ještě po moři.

Kalumah plakala, nezastihnuvši těch, jež tak z daleka přišla navštíviti.

Eskimák, její švakr, nebyl touto událostí patrně překvapen. Dle podání mezi kočujícími kmeny severní Ameriky rozšířeného bylo území mysu Bathurstu po tisíce let naplavilo se k pevnině, avšak netvoříc její část muselo kdys úsilím přírody zase od ní se odervati.

V této příčině zakládalo se překvapení, jež Eskimáci byli projevovali, spatřivše jednatelství, zřízené poručíkem Hobsonem u samé paty mysu Bathurstu. Avšak následkem zdrželivosti kmenu jejich přirozené aneb snad i puzeni oním pocitem, jejž každý tuzemec chová k cizinci, jenž zmocňuje se jeho vlasti, neřekli Eskimáci ničeho poručíku Hobsonovi.

Kalumah nevěděla nic o tomto podání a proto nezvěděli obyvatelé tvrze Espérance nic o nebezpečenství, jemuž vydávali se v šanc, osadivše se na tomto území.

Když zmizení mysu Bathurstu bylo zjištěno,

pokračovala Kalumah ve svém přezvědu až za zátoku Washburnovu, avšak nenalezla nijaké stopy po těch, jež přišla navštíviti, i nezbývalo jí nic jiného, než aby vrátila se na západ k rybářským závodům v ruské Americe.

Opustila v posledních dnech měsíce července se svým švakrem zátoku mrožův a ubírajíc se pomořím octla se po této zbytečné cestě v závodech Nové Georgie.

Kalumah nekojila se již nadějí, že ještě kdysi spatří paní Pavlinu Barnettovou a její soudruhy z tvrze Espérance. Měla za to, že je pohltily hlubiny moře arktického.

Při těchto slovech svého vypravování upřela mladá Eskimačka zvlhlé své oči na paní Pavlinu Barnettovou a tiskla jí vřele ruku.

Kalumah vrátivši se domů do lůna své rodiny, začala zase své obvyklé zaměstnání. Účastnila se v lovu ryb u mysu ledného, jenž leží skorem u sedmdesátého stupně severní šířky, více než šest set mil od mysu Bathurstu.

V první polovici měsíce srpna nepřihodilo se nic zvláštního. Ku konci měsíce zdvihla se ona prudká vichřice, jež Jaspera Hobsona byla tak velmi znepokojila a jež po celém polárním moři až za úžinu Behringovu zasahovala. U mysu ledného byla taktéž děsná a zuřila s touže prudkostí jako na ostrově Viktorie.

Za této doby nalézal se týž ostrov, jak to Jasper Hobson byl vyměřil, skutečně nic dále než dvě stě mil od pomoří.

Za prvních dnů vichřice byli Eskimáci u ledného mysu uzavřeni ve svých chatách. Nemohli arci vyjíti, tím méně vydati se na lov ryb. V noci ze dne 31. srpna na 1. září puzena jakýmsi tušením odhodlala se Kalumah odebrati se na pomoří.

Vzdorujíc větru a dešti pohlížela znepokojeným zrakem na rozpěněné moře, jehož vlny ve tmách jak celá pohoří se zvedaly. Znáhla několik minut po půlnoci zdálo se jí, že náramná bílá spousta, vichřicí poháněná, podél pobřeží ve vzdálí dvou mil pluje. Bystré její očí jako všech tuzemců na temnotu dlouhých nocí polárních uvyklé nemohly se klamati. Nemohla to býti ani velryba, ani loď a za této doby ani nějaká ledná hora.

Kalumah však nerozjímala. Mysl její uchvácena byla jako by viděním. Před rozčileným mozkem jejím zjevoval se obraz jejích přátel. Viděla je všechny, paní Pavlinu Barnettovou, Madgeovu, poručíka Hobsona, malého chlapečka, jejž byla zulíbala v tvrzi Espérance. Ano, oni to byli, již v bouři na plovoucí kře kolem se ubírali.

Kalumah nepochybovala a neváhala ani okamžik. Spěchala do své chaty. Uchopila se pochodně z koudele a pryskyřice shotovené, jakéž Eskimáci při svých nočních lovech na ryby upotřebují, rozžehla ji a dávala jí na vrcholi ledného mysu obyvatelům ostrova Viktoriy znamení, že je pevná země na blízku.

Toť byl onen oheň, jejž Jasper Hobson a sergent Long, schoulení na mysu Michalu, v noci dne 31. srpna byli spozorovali.

Radost a pohnutí mladé Eskimačky byly náramné, ana viděla, že na znamení její se odpovídá zapáleným skupením jedlí, jež své plavé světlo vrhaly až na pomoří Ameriky, o níž Jasper Hobson netušil, že je tak na blízku. Avšak v brzce vše zase uhaslo. Utišení bouře trvalo jen několik minut, načež vichřice, obrátivší se k jihovýchodu s obnovenou prudkostí burácela.

Kalumah nahlížela, že její kořist, tak to nazývala, jí ujde, že ostrov k pevné zemi nepřirazí.

V děsném tom okamžiku umínila sobě mladá Eskimačka, že svým přátelům stůj co stůj dá vědět, že jsou na blízku pevné zemi, ješto nyní snad přece dalo by se něco dělati, kdežto každá další hodina je od pevniny vždy více vzdálí.

Kalumah neváhala. Na blízku byl její kayak, táž nevelká loďka, na níž vícekráte již bouřím arktického moře byla vzdorovala. I spustila svůj kayak do moře, ovázala kolem svého pasu kazajku z tulení kůže, jež s kayakem byla spojena, a majíc dvojité veslo v rukou, odvážila se do temnoty. Kalumah zaměřila k spoustě, již dosud nejasně v temnotě rozeznávala.

Vlny mořské valily se nejednou přes její kayak, avšak nesvedly ničeho proti nepotopitelné loďce, jež jak stéblo slámy na hřbetu vln se vznášela. Nejednou se překotila, avšak udeřením vesel zase se zpřímila.

Asi po půl hodině rozeznala Kalumah zřetelně bloudící ostrov. Nepochybovala, že dojde svého cíle, neb byla již jen asi čtvrt hodiny od něho vzdálena.

Tu pak pronikavě vykřikla, a to byl onen výkřik, jejž Jasper Hobson a sergent Long byli zaslechli.

Najednou však cítila Kalumah, kterak ji neodolatelný proud, jemuž více byla podrobena než ostrov Viktoria, na západ unáší. Marně hleděla se tomu ubrániti úsilovným veslováním, lehoučká její loď letěla jako šíp.

I křičela poznovu, což však nebylo více slyšeti, ješto byla již příliš vzdálena, a když za svítání trochet světla kolkolem se rozkládalo, tvořilo území Nové Georgie, jež byla opustila, a území bloudícího ostrova jen dvě nerozeznatelné spousty na obzoru.

Mladá Eskimačka však i nyní nezoufala. Byloť nemožno, aby vrátila se na pevninu americkou, neb měla proti sobě hrozný vítr, jenž ostrov za šestatřicet hodin dvě stě mil do moře byl zahnal.

Kalumahě nezbylo nic jiného, než aby hleděla ostrov dohoniti. Avšak bohužel, opouštěly již ubohou dívku její síly.

Po několik hodin takto zápasila, an krvácející její ruce již všelikou službu odepíraly. Zápasila tak dlouho, až pozbyla všeho vědomí, kdežto křehký její kayak stal se hříčkou větru a vln.

Co se s ní dále dělo, nemohla povědíti, i zpamatovala se teprv, až její kayak se rozrazil a potopil.

Kalumah sklesla do studené vody, čímž síly její trochu se občerstvily a několik okamžiků po té vyvrhla ji vlna téměř polomrtvou na písčitý břeh. To bylo se stalo minulé noci asi mezi druhou a třetí hodinou z rána.

Od okamžiku, kde Kalumah byla vstoupila do svého kayaku až do okamžiku, kde loďka tato utonula, bylo uplynulo více než sedmdesát hodín.

Mladá Eskimačka z vln zachráněná nevěděla, v kterou stranu vichřice byla ji zanesla.

Či byla se octla na pevnině aneb nalézala se na ostrově, jejž s tolikerou zmužilostí byla sledovala?

Kojila se nadějí, že nalézá se tuto na ostrově Viktorie.

Myšlenka tato ji oživila. Vzchopila se a jakkoli zemdlená ubírala se po břehu. Mladá Eskimačka netušíc toho, byla vyvržena na onu část ostrova Viktoriy, jež druhdy tvořila hořejší úhel zátoky mrožů, avšak nemohla nyní pomoří toto po změnách, jež průtrž okřídlí byla způsobila, nikterak poznati.

Kalumah ubírala se dále, chvílemi se zastavujíc, načež s novou zmužilostí zase na cestu se dala. Téměř po každé míli musela obcházeti část pobřeží, již moře bylo již zatopilo. Takto vlekouc se, padajíc a zase se vzchopíc octla se nedaleko malého pahorku, u něhož Pavlina Barnettová a Madgeova ráno byly odpočívaly. Obě ženštiny byly, jak známo, na své cestě k mysu Eskimo spatřily ve sněhu stopy její šlápějí. Nedaleko odtud byla ubohá Kalumah posledníkráte sklesla.

Od této chvíle zemdlená namahaním a hladem mohla již jen po zemi lézti.

Avšak veliká naděje naplňovala mysl mladé Eskimačky. Nebo opodál pomoří byla konečně poznala onen mys Eskimo, u jehož paty byla předešlého roku s celou svou rodinou tábořila. Věděla nyní, že je již jen osm mil od jednatelství a že jen třeba, aby brala se cestou, po kteréž ku návštěvě svých přátel v tvrzi Espérance chodívala.

Tato myšlenka ji sílila, avšak konečně úplně vysílená sklesla bez vědomí do sněhu. Bez Pavliny Barnettové byla by tu zemřela.

„Avšak milá dobrá paní," končila své vypravování dobrosrdečná dívka, „ját věděla, že mi přijdete na pomoc a že bůh mne vaší rukou zachrání."

Ostatní je známo.

Paní Pavlina Barnettová sdělivši mladé dívce, kterak se s ní ledná kra od ostrova byla urvala, a kterak medvěd v této okolnosti byl se zachoval, dodala s úsměvem: „Já tě nezachránila, milé dítě, bylo to ono hodné zvíře. Bez něho byla bysi zhynula a pakliže někdy k nám se vrátí, budeme jej ctíti co tvého ochrance."

Kalumah byla mezi tímto vypravováním úplně se zotavila. Paní Pavlina Barnettová navrhla, aby

se nyní ihned do tvrze navrátily, by nepřítomnost jejich příliš se neprotáhla. Především doporučila cestovatelka mladé Eskimačce, aby o svých příhodách jakož i o poloze ostrova úplné tajemství zachovala. Měloť se za to míti, že přišla po pomoří, aby splnila svůj slib, že v letě navštíví své přátely.

Bylyť asi tři hodiny, když paní Pavlina Barnettová, mladá Eskimačka, opírajíc se o její rámě, a věrná Madgeova daly se cestou na východ i nebylo ještě ani pět hodin, any všechny tři octly se u branky tvrze Espérance.

Hlava X.

Proud Kamčatky.

Snadno lze sobě představiti uvítání, jehož mladé Eskimačce obyvateli tvrze se dostalo. Mladá Eskimačka byla v skutku dojata pohostinností svých přátel evropských.

Obyvatelé tvrze Espérance byli potěšeni, zvěděvše, že Kalumah stráví celou zimu v jednatelství, ještě pokročilost roční doby jí nedovolovala, aby se do svého domova v severní Georgii navrátila.

Jasper Hobson překvapen příchodem Kalumahy nemohl dočkati se okamžiku, aby od paní Pavliny Barnettové zvěděl, jakým spůsobem mladá Eskimačka na ostrově Viktorie byla se octla.

Vkrátce po té procházeli se Jasper Hobson a cestovatelka u paty mysu Bathurstu, a poručík dychtivě naslouchal vypravování paní Barnettové o dobrodružstvích Kalumahy.

Veškeré domněnky ale i obavy Jaspera Hobsona byly se vyplnily.

Paní Pavlina Barnettová vypravovala též, že pomoří na některých místech patrně bylo se snížilo a že moře bylo zase nové části území zatopilo. Zmínila se též o příhodě u mysu Eskimo a o značné průtrži v oné části pomoří.

Byloť nyní patrno, že ledné pole, podklad ostrova vždy více se rozpouští a že poměrně teplejší vody dolejší plochu ohlodávají. Co bylo se přihodilo u mysu Eskimo, mohlo se každou chvíli státi na mysu Bathurstu. Budovy jednatelství mohly každou chvíli za dne neb v noci v propasti se octnouti a jediný prostředek ku spáse byla za těchto okolností zima, zima se vší svojí krutostí, zima, jež tak dlouho se nedostavovala.

Příštího dne, 4. září, zjištěno pozorováním poručíka Hobsona, že poloha ostrova Viktoriy odevčírka značně se nezměnila. Ostrov nepohnutě setrvával mezi dvěma opačnými proudy, což bylo ještě to nejlepší, čeho mohli se nadíti.

„Kéž by mrazy nás tu zastihly a moře kolkolem nás zamrzlo," pravil Jasper Hobson, „tož by naše spása byla zabezpečena. Jsme v tuto chvíli toliko dvě stě mil od pomoří vzdáleni a kdybychom pustili se přes stuhlé ledné pole, mohli bychom buď do Ameriky ruské neb k pobřežím Asie doraziti. Avšak k tomu třeba zimy, zimy stůj co stůj a to co nejdříve."

Poslední přípravy k přezimování chýlily se ku konci. Pro ochočená zvířata chystala se potrava na dlouhou noc polární. Psi byli zdrávi a, nemajíce co dělat, tlouštli. Ubohá zvířata čekala krušná práce, až po opuštění tvrze Espérance budou po ledném poli muset hledět doraziti na

pevninu. Proto také poskytováno jim hojně masa, zejmena sobův, již v okolí jednatelství byli pobiti.

Také ochočeným sobům výborně se dařilo a jak v chlévě tak i v skladištích nahromaděny pro ně značné zásoby sena a mechu. Samičky poskytovaly hojnost mléka paní Joliffové, jež denně ku svému kuchaření spotřebovala.

Desátník a jeho ženuška opakovali své zásety kuchyňských zelenin, jež minulého léta byly se tak výborně zdařily.

Zásoby dříví naplňovaly kolny až po samé krokve. Krutá zima mohla nyní přikvačiti a rtutový sloup zamrznouti v rouře teploměru, aniž by obyvatelé tvrze museli jako za minulé zimy páliti své nářadí.

Touto dobou chyceno též několik srstnatých zvířat, jako kuny, lasice, modré lišky a hranostaji, ježto Marbre a Sabine byli obdrželi od poručíka Hobsona dovolení, aby v okolí ohražení několik léček zřídili.

Jasper Hobson, nechtěje vzbuditi podezření, musel k tomu přivoliti, ačkoli věděl, že je to zbytečná práce. Nicméně upotřebilo se masa těchto hlodavců za potravu psům a mohly se takto značné zásoby sobího masa ušetřiti.

Vše chystalo se tudíž k přezimování, jakoby tvrz Espérance byla bývala zřízena na pevném území.

I v dnech následujících neobjevovalo nejdůkladnější pozorování žádné značnější změny v poloze ostrova Viktoriy. Jasper Hobson vida tuto nehybnost již již novou nadějí se kojil.

Labutě, na jih do teplejších podnebí odletující, věštily blízký příchod zimy. Jiní tažní ptáci neděsíce se dlouhého letu přes moře, opouštěli znenáhla pobřeží ostrova. Věděli, že pevnina

americká neb asicská se svým hostinnějším územím nejsou příliš vzdáleny a že jejich peruti jsou dostatečně silny, aby je tam donesly. Někteří z těchto ptáků byli chyceni a k radě paní Barnettové přivázal jim poručík na krk lístek z klovatého plátna, na němž byla napsána poloha bloudícího ostrova a jmena jeho obyvatelů. Po té byli zase puštěni i pohlíženo závistivě na to, kterak ubírají se na jih.

Rozumí se samo sebou, že toto vykonalo se tajně a že tu nebylo jiných svědků mimo paní Pavlinu Barnettovou, Madgeovu, Kalumahu, poručíka Hobsona a sergenta Longa.

V době od 5. až do 9. září zjištěno novým pozorováním, že v poloze ostrova Viktoriy dosud nevyskytuje se změna. Náramné víry mezi oběma proudy, jichž vody ostrov dosud byl neopustil, udržovaly jej na témže místě. Za čtrnácte dní, nejdéle za tři neděle mohl Jasper Hobson se svou družinou býti zachráněn.

Dne 10. srpna spozorována konečně změna v poloze ostrova Viktoriy, jenž zvolna ubíral se směrem severním.

Jasper Hobson byl jakoby omráčen.

Proud Kamčatky byl patrně uchvátil ostrov, jenž ubíral se k oněm pustinám moře polárního, jež jsou nepřístupny výskumům lidským, k oněm krajinám, odkud není návratu.

Poručík Hobson netajil tohoto nebezpečenství těm, již v tajemství ostrova byli zasvěceni. Všichni vyslechli zdrcující zprávu s plnou oddaností.

„Milí přátelé,“ tázal se poručík Hobson, „nebylo by nyní na čase, abychom svým soudruhům všechno sdělili?“

„Dokud máme ještě nějaké naděje, neměli

bychom soudruhy své uváděti v zoufalství," podotýkala paní Pavlina Barnettová.

„To je také můj náhled," přizvukoval sergent Long.

Jasper Hobson soudil podobně a byl potěšen, že mínění jeho ostatní sdílí.

Dne 11. a 12. září byla změna polohy na sever ještě patrnější. Ostrov ploul s rychlostí dvanácte až třinácte mil denně. O těchto dvanáct a třináct mil vzdaloval se ostrov denně od všeliké pevniny a sleduje proud Kamčatky, ubíral se o tolik mil k severu. Ze sedmdesátého mimorovníku, jenž druhdy byl šel výběžkem mysu Bathurstu, musel ostrov Viktoria vkrátce vykročit a za tímto mimorovníkem nenalézá se již žádné známé území.

Jasper Hobson každého dne zaznamenával polohu ostrova na své mapě i viděl, do jakých nekonečných propastí bloudící ostrov je zanášen.

Jediná poněkud příznivá vyhlídka byla, že ostrov pluje zimě vstříc. Ale jakou neschůdnou a nekonečnou cestu museli by obyvatelé tvrze Espérance vykonati, aby z těchto nejsevernějších krajin se vrátili.

Kdyby loď jakkoli nedostatečně byla tou dobou bývala hotova, poručík Hobson byl by neváhal s celou svou družinou po ní na moře se pustiti, avšak navzdor veškeré pilnosti tesařů nebyla ještě hotova i nemohla tak brzo býti dohotovena, ješto Mac Nap musel veškerou péči vynaložiti na stavbu lodi, jíž v těchto velmi nebezpečných vodách měl býti svěřen život dvaceti osob.

Dne 16. září nalézal se ostrov Viktoria pětasedmdesát až osmdesát mil severněji, než bylo místo, na němž po několik dní mezi proudem Kamčatky a proudem moře Behringova byl nepohnutě meškal. Již zjevovaly se častěji známky

blížící se zimy. Sníh často a dosti hustě padal. Rtuťový sloup zponenáhle klesal. Prostřední teplota za dne byla sice ještě šest až sedm stupňů nad mrazištěm teploměru Celsiova, avšak v noci sklesl týž vždy již pod mrazistě.

Slunce již jen obloukem nadmíru podlouhlým táhlo se po obzoru a mizelo s něho po celých jedenácte hodin ve čtyryadvaceti hodinách.

Konečně v noci ze dne 16. na 17. září objevily se první známky ledu na moři. Malé osamělé hlati podobající se sněhu pokrývaly povrch vody. Mohlo se pozorovati, jak k tomu již slavný námořník Scoresby byl poukázal, že týž sníh má za účinek, že vlnobití ihned se ukonejší, jako se to děje následkem oleje, jejž námořníci vylévají, aby jím na okamžik rozpěněné moře ukonejšili. Malé kusy ledu byly by patrně za tiché vody k sobě se sloučily, ale nyní je vlny roznášely a od sebe odlučovaly dříve než mohly utvořiti značnější povrch.

Jasper Hobson pozoroval s největší dychtivostí první zjev ledu. Věděl, že čtyryadvacet hodin stačí, aby ledná kůra od dolejší části přirůstající dosáhla tloušťky dvou až tří palců, což stačí k unešení tíže člověka.

Jasper Hobson spolehal se tudíž, že ostrov Viktoria vkrátce v pohybu svém na sever bude zadržán.

Až dosud arci den zmařil vždy dílo noci, takže ostrov vždy více na sever se odchyloval, aniž by se mohlo něco dělat, aby se zastavil.

Dne 21. září, v době rovnodennosti podzimní, byly den a noc úplně rovny a od tohoto okamžiku přibývalo hodin noci na újmu hodin dne. Zima patrně se blížila, avšak nikoli trvale a krutě. Ostrov Viktoria byl již skorem o stupeň překročil

sedmdesátý mimorovník, a poprvé otočil se ostrov kolem sebe.

Snadno lze pochopiti, jaké starosti to poručíku Hobsonovi spůsobilo. Co dosud byl hleděl utajiti, to nyní příroda sama hrozila odkrýti i těm, kdož méně byli bystří. Následkem otočení ostrova byly hlavní jeho body se pošinuly. Mys Bathurst nebyl již obrácen k severu, alebrž čelil k východu. Slunce, měsíc a hvězdy nevycházely a nezacházely již na obvyklém místě obzoru, a pozorlivým lidem jako Mac Nap, Raë, Marbre a jiným nemohla ujíti tato změna, ona jim všechno vyzraditi musela.

K velikému uspokojení Jaspera Hobsona tito hodní vojínové ničeho nepozorovali. Stálé mlhy nepřipouštěly důkladné pozorování východu a západu nebeských těles.

Otočení se ostrova bylo patrně spojeno i s rychlejším pohybem ostrova. Ostrov Viktoria ubíhal od tohoto dne téměř míli za hodinu, stále směrem na sever. Jasper Hobson sice i nyní ještě nezoufal, avšak cítil, že je ztracen a přál tudíž sobě stůj co stůj zimy a mrazů.

Teplota ještě více sklesla. Dne 23. a 24. září padal hustý sníh, jímž ledným krám, jež mráz již spojoval, stále na tloušťce přibývalo.

Zponenáhla tvořila se náramná planina ledu. Plovoucí ostrov ji ještě rozrážel, avšak konečně zamrzlo moře úplně a až tam, kam zrakem se zasáhlo.

Pozorování dne 27. září osvědčilo, že ostrov Viktoria, obklíčen náramným ledným polem, ode včírka je zase nepohyblivým.

Nepohyblivým pod 177° 22′ severní délky a 77° 57′ severní šířky, a více než šest sest mil od všeliké pevniny vzdálen.

Hlava XI.

Sdělení Jaspera Hobsona.

Taková byla nyní situace. Ostrov podle vyjádření sergenta Longa se zakotvil a byl nepohyblivým jako za doby, kdy okřídlí jej ještě k pevnině americké připojovalo. Avšak nyní jej šest set mil oddělovaly od zemí obydlených. Šest set mil museli se obyvatelé tvrze Espérance na saních po zmrzlém povrchu moře přepraviti uprostřed ledných hor a v nejkrutějších měsících arktické zimy. Bylo to děsné podniknutí, a přece museli se toho odvážiti, mělali tato malá osada, v nejsevernějších krajinách již ztracená, se navrátiti.

Nemohli, jak poručík Hobson přátelům svým vysvětlil, čekati až na příští jaro a vydávati se ještě jednou v šanc rozmarům proudův moře Behringova. Šlo nyní jedině o to, aby vyčkali, až moře dostatečně zamrzne, tedy asi tři neděle.

„Rozumí se samo sebou," pravil Jasper Hobson, rozmlouvaje s paní Pavlinou Barnettovou a se sergentem Longem o příští cestě, „že dáme přednost území Nové Georgie a nikoli pomoří Asie."

„Při čemž nám Kalumah bude užitečna, znajíc důkladně území Nové Georgie," pravila paní Barnettová.

„Velmi užitečnou a za její pomoci můžeme snadno doraziti až k tvrzi Michalu v zálivu Nortonu a snad dokonce až do Nového Archangelska, kde pak zimu strávíme."

Sergent Long jal se nyní mluviti o přípravách k brzkému odchodu a tázal se poručíka, zdali hodlá konečně svým soudruhům dáti vědět o skutečných poměrech ostrova Viktoriy.

„Vyčkejme ještě," odvětil Jasper Hobson, „až

dosud jsme svým mlčením ubohým lidem mnohé starostlivosti ušetřili, vyčkejme, až den našeho odjezdu bude konečně určen, pak jim povíme celou pravdu.“

I pokračováno tudíž v příštích téhodnech v obvyklých prácech jednatelství.

Jaké byly poměry šťastných a spokojených obyvatelů tvrze Espérance před rokem?

Před rokem jevily se jako nyní první známky studeného počasí. Led tvořil se znenáhla na pomoří. Mělčina, jejíž voda byla klidnější než voda moře, nejdříve zamrzla. Teplota byla za dne na nejvýš asi dva stupně nad mrazištěm a klesla v noci asi o tři neb čtyry stupně.

Jasper Hobson přikázal, aby lidé jeho oděli se v zimní šat, v kožešiny a vlněné látky. Uvnitř domu upravili se hustiče, vyčistila se nádržka na vzduch a vývěvy výduchu. Kolkolem ohražení zřídily se léčky a Sabine a Marbre těšili se z úspěchův svých honeb. A pak skončili se poslední práce vzhledem k vnitřnímu zařízení hlavní budovy.

I letošní rok zaměstnávali se hodní tito lidé podobným způsobem. Ačkoli tvrz Espérance asi o dva stupně výše ležela, než na začátku předešlé zimy, tož rozdíl týž nemohl způsobiti značnou změnu v teplotě. Mezi sedmdesátým a dvaasedmdesátým mimorovníkem nemění se valně průměrná teplota. Spíše se zjistilo, že zima není tenkráte tak krutá jako na začátku loňského přezimování, byla spíše i snesitelnější, ježto přezimovači byli již krutému podnebí přivykli.

Slušno podotknouti, že špatné počasí nezjevovalo se s obvyklou svou krutostí. Povětrnost byla sychravá a vzduch naplňoval se denně výpary, jež se buď v déšť neb sníh rozpouštěly. Zima nedostavovala se posud v té míře, jak toho sobě poručík Hobson přál.

Moře kolem ostrova zamrzalo, ale nikterak pravidelně a bez ustání. Široké začernalé skvrny, rozptýlené na povrchu nového ledného pole, naznačovaly, že ledné kry mezi sebou ještě špatně jsou sloučeny. Bylo slyšeti neustále ohlušující rachot, pocházející z průtrže ledné plochy, jež sestavovala se z nekonečného počtu nedostatečně sloučených kusů, jichž hřebeny déšť zase rozpouštěl. Ledné hory a kuželovité pahorky ještě pořídku se zvedaly.

„Jak toto počasí," říkával často poručík sergentovi, „by bylo bývalo vítáno pátratelům po průplavišti severozápadním aneb výskumcům severní točny, avšak našim záměrům zejmena se nehodí a našemu návratu je přímo na újmu."

Takováto povětrnost trvala po celý měsíc říjen a Jasper Hobson zjistil, že prostřední teplota nesklesla pod mrazistě teploměru. Jesti však známo, že je třeba sedmi až osmi stupňův studena pod mrazistěm a to po několik dní trvajícího, aby moře zamrzlo.

Ještě jiná okolnost osvědčovala, že ledné pole není ještě schůdné. Zvířata na ostrově zajatá, zvířata srstnatá, jako sobi, vlci a t. p. byla by patrně uprchla do nižších šířek, kdyby útěk byl býval možný, kdyby totiž zmrzlé moře bylo jim poskytovalo bezpečnou cestu. Avšak dosud se stále hemžila v okolí jednatelství vyhledávajíce vždy více a více sousedství člověka. I vlci přicházeli až na dotřel z ručnice k ohražení a chytali tu kuny a točnové zajíce, již byli jedinou jejich potravou. Hladoví sobi, nemohouce spásti ani traviny ani mechy, pobíhali po houfech v okolí mysu Bathurstu. Medvěd, nejspíše onen, jemuž Pavlina Barnettová a Kalumah vděčností byly zavázány, klusával častěji pod stromy vysokého lesa,

po březích mělčiny. Ještě rozličná tato zvířata a zejmena přežvykovači odkázáni jsou hlavně na potravu rostlinnou, dosud po celý měsíc říjen na ostrově Viktorie meškali, byloť zřejmo, že nemohli uprchnouti.

Jasper Hobson prohlížeje svůj denník shledal, že minulé zimy v měsíci říjnu teploměr byl naznačoval deset stupňův pod mrazištěm. Jak rozdílně a rozmarně rozkládá se teplota v těchto arktických krajinách.

Přezimovači netrpěli tudíž pranic mrazem i nebyli nuceni skrývati se v domě. Nicméně bylo velice sychravo a sníh často padával.

V měsíci říjnu Jasper Hobson a sergent Long podnikli několik výletů, aby ledné pole v okolí ostrova Viktoriy blížeji proskoumali. V ledném poli zjevovala se tu na mnohých místech voda, onde všeliké štěrbiny, čímž by pochod saní dojista byl zadržán. Podobalo se tomu, že ani pěší cestovatel v tuto napolo pevnou, napolo tekutou poušť by se nemohl odvážiti. Ledné pole podobalo se spíše ledovci, čímž cesta musela se státi nadmíru obtížnou, kdyby i bývala schůdnou.

Poručík Hobson a sergent Long pustili se na ledné pole asi dvě míle na jih, což vymáhalo veliké úsilí a dlouhého času. Seznali vbrzce, že musí s odjezdem se ještě sečkati a vrátili se velmi rozmrzelí do tvrze Espérance.

Nastali první dnové listopadu. Teploty ubývalo, avšak nikoli dostatečně. Rozsáhlé vlhké mlhy zahalovaly ostrov Viktoriu. I za dne musela světla ve veliké síni býti rozžeta; avšak se světlem muselo se velmi spořiti. Zásoba oleje byla nevalná, ještě jednatelství nebylo oddělením Craventyho na novo zásobeno, a lov na mrože byl nemožným,

antě tito obojživelníci bloudící ostrov více nenavštěvovali.

Dny značně již se krátily a slunce zjevovalo se již jen co bledý hruh bez tepla a lesku, aby za krátko s obzoru zase zmizelo. Ano byla to zima se svými mlhami, se svým deštěm, se svými sněhy — ale bez mrazů.

Dne 11. listopadu neobjevilo se slunce více na obzoru, i započala polární noc a to sice tentokráte o devět dní dříve než předešlého roku na pevnině americké, čehož příčina byla rozličná severní šířka, jednak pevniny americké a jednak ostrova Viktoriy.

Ale i nyní byla povětrnost neurčitá a nestálá. Jednoho dne teploty ubývalo, druhého dne jí zase přibývalo.

Nicméně muselo býti vše připraveno k odjezdu z tvrze Espérance, a odjezd týž musel nejdéle koncem měsíce listopadu býti nastoupen, neměli-li cestovníci vydati se v šanc nebezpečenství, že nenastane obleva dříve, než oni dorazí k pevnině americké, kterážto cesta snadno tři měsíce mohla trvati.

Dne 13. listopadu sestoupili se Jasper Hobson, paní Pavlina Barnettová a sergent Long k společné poradě, aby určili den odjezdu.

Poručík Hobson a sergent Long souhlasili v tom, že odjezd již ani o den nemá se odkládati.

„Ještě přípravy k odjezdu již za osm dní, tedy do 20. listopadu budou ukončeny," podotýkal Jasper Hobson, „toť v případě, že by tou dobou přechod po ledném poli byl již možný, pokládal bych to za příznivou okolnost, i dali bychom se ihned na cestu."

„Ale toť musíte, pane poručíku, našim soudruhům sděliti okolnosti, v nichž jsme se octli."

„Ano paní, nadešel okamžik, abychom mluvili, poněvadž jde o to, bychom jednali.“

„A kdy hodláte jim sdělit, co dosud nevědí?“

„Ihned! Sergente Longe,“ pravil poručík Hobson poddůstojníkovi, jenž po vojensku se vzpřímil, „svolejte mužstvo do velké síně, aby ode mne vyslechli jakés důležité sdělení.“

Sergent Long, pozdraviv po vojensku, odcházel krokem odměřeným, i vrátil se za krátko, vyřizuje, že rozkaz Jaspera Hobson je vykonán.

Jasper Hobson a cestovatelka vešli do velké síně. Všichni obyvatelé jednatelství, mužští a ženštiny, byli ve velké síni shromážděni.

Jasper Hobson vstoupil do jejich středu a pravil: „Chtěje vám ušetřiti zbytečnou nespokojenost, pokládal jsem za svou povinnost, abych skryl vám okolnosti, v nichž octla se naše tvrz Espérance. Zemětřesení oddělilo nás od pevniny. Mys Bathurst pošinul se od pomoří amerického, náš poloostrov je již jen ostrovem a to ostrovem bloudícím.“

V tu chvíli přiblížil se Marbre k Jasperu Hobsonovi a pravil pevným hlasem:

„To jsme již věděli, pane poručíku.“

Hlava XII.

Pokusy o zachránění.

Oni to věděli, tito hodní lidé!

I aby nerozmnožili starosti svého vůdce, tvářili se, jakoby nic nevěděli i podrobovali se se stejnou horlivostí pracem, čelícím k přezimování.

Oči Jaspera Hobsona nad míru dojatého za-

lily se slzami. Nehleděl pohnutí své skrývati i tisknul vřele Marbreovi ruku, kterou týž mu podával.

Ano tito hodní vojínové věděli všechno, neb Marbre byl již po delší dobu vše uhodnul. Lapačka na soby slanou vodou naplněná, oddělení očekávané z tvrze Reliance, jež se neobjevovalo, pozorování zeměpisné šířky a délky každého dne Jasperem Hobsonem v tajnosti konané, jež na pevné půdě by bylo bývalo zbytečné, srstnatá zvířata, jež před mrazy nebyla uprchla a za posledních dnů dobře spozorovaná změna v poloze ostrova — všechna tato znamení poskytla obyvatelům tvrze Espérance patřičného vysvětlení o jejich poměrech. Toliko příchod Kalumahy zůstal nevysvětlen, pročež měli za to a jak víme vším právem, že bouře mladou Eskimačku nahodou na pobřeží ostrova byla vyvrhla.

Marbre, jenž nejprvé všechny tyto poměry nahlednul, sdělil své myšlenky tesaři Mac Napovi a kováři Raëovi.

Všichni tři chladnokrevně pohlíželi na tyto poměry, i shodli se na tom, že netoliko své soudruhy, ale i své manželky o všem zpraví.

Po té se všichni smluvili, že vůči svému vůdci ničeho nedají na jevo a že jako v minulosti i na dále slepě ho budou poslušni.

„Vy jste hodní lidé, milí přátelé!“ pravila paní Barnettová, vyslechnuvši vysvětlení Marbreovo a hluboce dojatá tímto útlocitem, „vy jste počestní a zmužilí vojínové!“

„A náš poručík,“ odvětil Mac Nap, „může se na nás spolehnout, on koná svou povinnost, my svojí taktéž vykonáme.“

„Ano, milí soudruzi,“ pravil Jasper Hobson,

„nebe nás neopustí a my je budeme podporovat, abychom sebe zachránili.

Jasper Hobson po té vypravoval, co se bylo přihodilo od té doby, kde následkem zemětřesení bylo okřídlí se urvalo i učinilo z území na pevnině ostrov a kterak zmužilá Kalumah vydala život svůj v šanc, aby přátelům svým evropským přispěla na pomoc. Konečně oznámil svým soudruhům, že bloudící ostrov dne 29. září úplně se zastavil i ukázal jim na mapě, že ostrov nyní více než 600 mil od veškeré pevné země se nalézá, i vysvětlil jim veškeré příčiny, pro které musí se zimy použíti, aby po ledném poli dostali se na pevninu americkou.

„Šest set mil musíme v mrazu a noci urazit! Bude to krušný úkol, milí přátelé, avšak pochopíte, že nesmíme se toho děsiti.“

„Jakmile nám dáte rozkaz k odjezdu,“ odvětil Mac Nap, „budeme za vámi následovati.“

Dohodli se o všem, a od tohoto dne konali se se vší rychlostí přípravy k nebezpečné výpravě.

Lidé tito zmužile se odhodlali, že i za těchto okolností vykonají cestu šest set mil. Odjezd byl ustanoven na dvacátý listopad.

Jak Jasper Hobson byl předvídal, vítr zase se zdvihnul, teplota poněkud sklesla a rtuťový sloup v teploměru okazoval na čtyry stupně pod mrazištěm. Sníh nahražoval deště předcházejících dnů a tvrdnul na zemi. Jen ještě několik dnů takových mrazů a jízda na saních stala se možnou. Vítr vál neustále a s jakousi prudkostí, avšak led dosud pravidelně se netvořil, a široké plochy vody na mnohých místech překážely vždy ještě jízdě po ledném poli.

„Povětrnost patrně nachyluje se k mrazům,“ pravila jednoho dne paní Pavlina Barnettová k po-

ručíkovi — bylo to 15. listopadu — teploty značně ubývá a otvory a prázdná místa v ledném poli vbrzce zamrznou.“

„Soudím taktéž, paní!“ odvětil Jasper Hobson, „avšak spůsob zamrzání moře není naším záměrův přízniv. Ledné kry jsou příliš malé a tvoří se svými okraji hrany nad plochu vyčnívající a na takovémto hrbolatém ledném poli sáně naše jen s největší obtíží budou se moci pohybovat, pakliže vůbec bude to možné.“

„Neklamu-li se,“ odvětila paní Pavlina Barnettová, „tož stačí několik dní, ba snad několik hodin, aby sníh hojně padal a celý povrch ledného pole hustě pokryl.“

„Zajisté, paní,“ odvětil Jasper Hobson, „ale bude-li padati sníh, tož bude to dokladem, že teploty přibylo, a přibude-li teploty, tož bude ledné pole zase rokladu podrobeno.“

„Toť bychom věru měli zvláštní nehodu, kdybychom uprostřed polárního moře zažili mírné zimy, místo zimy arktické.“

„A předce tomu již tak bylo. Připomínám vám toliko, jak kruté bylo studené počasí, jež jsme strávili na pevnině americké. Často bylo spozorováno, kterak zřídka kdy stejně kruté a stejně dlouhé zimy za sebou následují; byla by to věru nehoda, abychom byli zakusili studenou zimu, kde by mírnější byla nám bývala vítána, a nyní aby nastala mírná zima, kde bychom potřebovali zimy studené, a pomním-li, že máme ubírati se šest set mil se ženštinami a s dítětem . .“

Jasper Hobson ukazoval rukou k jihu, na nekonečnou prostoru, jež před zrakoma jejich se rozkládala. Byl to trudný pohled na toto místy zamrzlé moře, jehož povrch neustále s děsným hlukotem praskal. Pošmúrný měsíc napolo ve

vlhké mlhy zahalený, vrhal plavé světlo na celý obzor. Hlučně křídly třepajíce poletovali ptáci v rozličných směrech, i zdály se uprostřed ledných hor otevírati ohromné černé tunely, do nichž i nejodvážlivější člověk vniknouti byl by váhal a pak bylo slyšeti hřímání a praskot, pocházející od řítících se ledných hor, jež jsouce ohlodány na svých základech vyhledávaly nové rovnováhy.

Takto neustále výjev se střídal jak dekorace v báchorce. I cestovatelka nemohla se bezděky na vzdor své zmužilosti ubrániti děsné hrůzy. Nicméně nutila se paní Pavlina Barnettová k trvalému pohledu na tyto hrůzy, na něž zraky své chtěla uvyknouti. Znáhla však vykřikla, uchopivši ruku poručíka Hobsona i okazovala mu prstem náramný předmět neurčitých útvarů, jenž v přísvitu sto kroků opodál od nich se pohyboval. Byl to netvor lesklé bělosti, obrovského vzrůstu, jehož výše přesahovala padesáte stop. Ubíral se zvolna přes hrozné kry, skákaje s jedné na druhou a hleděl si schůdnou cestu přes ledné pole proklestit, aby záhubný ostrov mohl opustit. Bylo vidět, kterak kusy ledu pod jeho tíží se potopují a kterak teprv po mnohých, neobratných pohybech se mu podařilo zase rovnováhy nabýti. Takto ubíral se netvor asi čtvrt hodiny přes ledné pole ku předu, po té nemoha patrně najíti žádného průchodu, vrátil se zpět k oné části pobřeží, na němž poručík Hobson a paní Pavlina Barnettová se nalézali. V tu chvíli uchopil se Jasper Hobson ručnice, již přes rameno nosil a zaměřil na zvíře. Avšak spustiv zase zbraň, pravil polohlasitě: „Jest to jen medvěd, paní, jehož rozměry lámáním světla tak nesmírně se byly zvětšily.“ Byl to vskutku polární medvěd a paní Pavlina Barnettová zvolala:

„To je můj medvěd! Zajisté jediný, jenž na ostrově byl zůstal. Avšak co tu sobě počíná?“

„Hledí uprchnouti, paní,“ odvětil poručík Hobson, avšak nemůže, což nám je dokladem, že cesta i pro nás je uzavřena.“

Jasper Hobson se nemýlil. Zajaté zvíře opustilo ostrov, aby dostalo se na některé místo pevniny a nemohouc toho dosíci, vrátilo se na pomoří. Medvěd, potřásaje hlavou, děsně mumlal a klusal asi dvacet stop opodál od poručíka a jeho družky. Buď jich neviděl aneb jimi opovrhoval, neb pokračoval ve svém pochodu k mysu Michalu a zmizel vbrzce za vrškem.

Poručík Hobson a paní Pavlina Barnettová vraceli se smutně a mlčky do tvrze. Mezitím konaly se přípravy k odjezdu v jednatelství bez ustání dále, jako by cesta po ledném poli byla již schůdna. Psí zápřež byla předmětem zvláštní péče. Nechali psy pobíhati v okolí tvrze, aby cvikem nabyli své síly, dlouhým odpočinkem ochablé.

Celkem byla tato zvířata v dostatečném zdraví a mohla, nejsouce přetížená, podstoupiti dlouhou cestu. Také na sáně pilně přihlíženo i vykonány na nich všeliké opravy, vystaveny též dvoje velké nákladní sáně, jedny k přepravě zásob, druhé k přepravě kožešin. Do saní těchto měly zapřáhnouti se ochočení sobi. Kožešiny byly snad zbytečným břemenem, avšak Jasper Hobson chtěl, seč byl, dbáti prospěchu družstva hudsonbaiského, jsa odhodlán kožešiny na cestě zanechati, kdyby v pochodu výpravy byly na obtíž. Co zásob se týče, toť bylo ovšem něco jiného. Potravin musela býti hojnost, i musely býti snadno přepravné, poněvadž nebylo lze spolehati se na výsledky honeb, ježto zvěř, jejíž maso mohlo by se požívati, v jižní krajiny byla uprchla. I složeny tudíž na sáně,

k přepravě potravin určené, připravené a nasolené maso, zaječí paštiky, sušené ryby a suchary, dostatečné množství šťovíku a lžičníku, kořalka a líh k připravování teplých nápojů.

Jasper Hobson byl by rád vzal s sebou též palivo, neb na cestě šest set mil dlouhé nebylo zajisté ani stromku, ani křovin; avšak na takové obtížení nemohl pomýšleti. Na štěstí nescházelo na teplém oděvu i mohl se týž ze zásoby kožešin na saních snadno doplniti.

Tomáš Black, jenž od své nehody svých soudruhů úplně se vzdaloval a v komnatě své se uzavíral, v poradách poručíka, sergenta a cestovatelky se nezúčastnil, konečně zase se objevil, jakmile den k odjezdu určitě byl ustanoven, avšak zabýval se nyní výhradně toliko saněmi, jež jeho osobu, jeho nástroje a jeho rejstříky měly přepraviti. Byl neustále oněmělý, a nikdo nemohl z něho ani slova vypraviti. Byltě vše zapomněl, ba i že je učencem a nevěnoval nyní ani své pozornosti k rozličným zjevům hvězdářským, jež toliko v oněch vysokých šířkách se vyskytují.

Poslední dny pracoval každý s takovou horlivostí, že již příštího dne, 18. listopadu, odjezd mohl se nastoupiti.

Ledné pole však bohužel nebylo dosud k přepravě vhodné, o čemž se Jasper Hobson a sergent přesvědčili, pouštějíce se každodenně asi dvě míle po ledné planině. Podobalo se tomu, jakoby příroda na ubohé přezimovače byla zanevřela, neb nastala teplota téměř úplnou oblevu připovídající.

Dne 20. listopadu vypukla nová hrozná vichřice, téměř tak prudká, jako před měsícem byla nad ostrovem zuřila.

Hlava XIII.

Napříč přes ledné pole.

Dne 22. listopadu konečně vichřice trochu popouštěla a za několik hodin znáhla zcela se utišila. Vítr obrátil se ze severu a teploměr o několik stupňů sklesl.

Jasper Hobson odhodlal se, že s odjezdem nebude více otálet a dne 22. listopadu dopoledne byla celá malá osada připravena, že opustí tvrz Espérance a ostrov, jenž nyní k lednému poli byl přikován a tímto polem, šest set mil dlouhým, s pevninou americkou souvisel.

O půldvanácté hodině dopoledne, za šedého, ale klidného vzduchu, jejž překrásná severní záře od obzoru až k nadhlavníku osvěcovala, dal poručík Hobson rozkaz k odjezdu. Psi byli do saní zapřaženi, tři páry ochočených sobů táhly nákladní sáně, i mlčky jelo se směrem k mysu Michalu, k onomu místu, z něhož měli ostrov opustiti.

Průvod ubíral se podél obruby pahorku, lesem porostlého, východně od jezera Barnett; v okamžiku, kde měli zatáčeti se za pahorek, každý se ohlídnul, aby naposledy spatřili ještě mys Bathurst, jejž navždy opouštěli.

„S bohem, s bohem, ubohý dome polární," pravila paní Pavlina Barnettová.

Po té všichni smutně a mlčky pokračovali ve své cestě.

Asi za hodinu octnul se průvod u mysu Michalu. Až dosud nebyly obtíže cesty veliké, neb půda ostrova Viktoriy byla poměrně rovná. Ale jinak tomu mělo býti na ledném poli, kde uprostřed ledných hor a pahorků museli neustále sjízdnou cestu sobě klestiti.

K večeru téhož dne byli několik mil po ledném poli ujeli a museli sobě nocleh upraviti. Za tím účelem byly po spůsobu Eskimaků a Indianů severní Ameriky v ledných balvanech vyhloubány „sněžné domy“. Po večeři, z usušeného masa upravené, vklouzlo celé obyvatelstvo jednatelství do upravených děr, jež jsou teplejší, než by se soudilo.

Nežli ulehli, tázala se paní Pavlina Barnettová poručíka, kolik mil dle jeho domnění byli asi ujeli.

„Tuším, že asi deset mil,“ odvětil Jasper Hobson.

„Deset mil ze šesti set,“ zvolala cestovatelka. „Toť bychom potřebovali asi tři měsíce, abychom přepravili se přes prostoru, jež nás odděluje od pevniny americké.“

„Tři měsíce a snad ještě více, paní,“ odvětil Jasper Hobson. „Avšak nejde o to, abychom rychle cestu vykonali, alebrž sejde hlavně na tom, abychom octli se u cíle v dobrém zdraví, i budu se pokládati za šťastného, pakliže žádný z mých soudruhů nebude scházeti při našem příchodu do tvrze Reliance. Budeme zajisté nebesům povděčni, dorazíme-li za tři měsíce na některé místo americké pevniny.“

Noc uplynula beze vší nehody. Příštího dne, 23. listopadu, nepopojelo oddělení ani deset mil k východu, neb obtíže cesty byly náramné. Ledné pole bylo nadmíru přerváno, i bylo pozorovati, že některé ledné plochy byly se na sebe pošinuly. Zde onde byly se ledné kry nahromadily. Oddělení ze saní a zapřeží se skládající, nemohlo přes tyto balvany se dostati i bylo neméně zjevno, že ani pomocí sekery a sněžného nože nelze těmito spoustami se prodrati. Některé z těchto ledných hor měly nejrůznější útvary a

podobaly se celkem sřícenému městu. Jednotlivé z těchto ledných hor trčely tři sta až čtyry sta stop nad povrch ledného pole a na jejich vrcholech rozkládaly se náramné spousty v špatné rovnováze, tak že nepatrné otřesení, ba snad jen zachvění větru bylo by stačilo, aby podobně lavinám se sřítily.

Bylo tudíž při přepravě třeba největší obezřelosti. Dán rozkaz, aby v těchto nebezpečných průsmycích ani hlasitě se nemluvilo a tím méně, aby zápřeže práskáním biče se popoháněly. Vyhledáváním sjízdných průsmyků a obcházením všelikých překážek arci mnoho času se zmařilo a několikráte muselo se deset mil objížděti, než o míli na východ dále se dorazilo. Na štěstí byla půda neustále pevná.

Dne 24. listopadu vyskytly se jiné překážky, a Jasper Hobson již se právem obával, že jich nepřekoná Když oddělení bylo překročilo přes první baštu ledných ker, jež asi dvacet mil od ostrova Viktoriy se rozkládala, octli se na ledném poli, jež bylo méně hrbolaté. Avšak zde byli Jasper Hobson a jeho soudruzi zadržáni širokými štěrbinami, jež dosud nebyly zamrzly. Teploměr ukazoval toliko stupeň pod mrazištěm. Známo, že slaná voda zamrzá nesnadněji než voda sladká, i nemohlo takto moře tudíž stuhnouti.

Veškeré části ledu, jež tvořily baštu ledných ker a ledné pole, byly patrně z vyšších zeměpisných šířek sem zahnány a udržovaly se takřka svou vlastní studeností. Avšak tato jižní prostora moře arktického nebyla stejně zamrzlá a kromě toho spustil se teplý déšť, jenž k rozpouštění ledu přispíval. Tohoto dne musela výprava před štěrbinou, asi sto stop širokou a několik mil dlouhou, naprosto se zastaviti. Asi dvě hodiny ubírali se

podél západního okraje této štěrbiny, avšak nadarmo, museli se zastaviti a nocleh upraviti. Jasper Hobson, provázen sergentem Longem, ubíral se asi čtvrt míle podél nekonečné štěrbiny, proklínaje mírnost zimy, jež mu tolik svízelů způsobovala.

„Tudy musíme se přepraviti," pravil sergent Long, „neb zde nemůžeme nikterak zůstati."

„Zajisté," pravil poručík, „musíme se dostati na druhou stranu, ať štěrbinu buď na jihu neb na severu obejdeme. Avšak po této štěrbině objeví se zase nové, jež musíme taktéž obejíti a tak to půjde snad po celá sta mil, pokud tato neurčitá a ošklivá povětrnost potrvá."

„Nuže, pane poručíku, tož musíme cestu svou proskoumat, nežli dále se pustíme," pravil sergent.

„Ano, toť je nutno!" odvětil odhodlaně Jasper Hobson, „jinak bychom snadno po pěti neb šesti mílích zacházek neurazili ani polovičku cesty, jež nás od americké pevniny dělí."

Jasper Hobson nepromluviv slova, svlékl se, vrhnul se do této na polo ledové vody a co statný plavec dorazil v malé chvíli na druhý břeh, načež uprostřed ledných hor zmizel.

Několik hodin po té vrátil se Jasper Hobson do tábora, kam sergent Long již před ním byl se odebral. Poručík sdělil důvěrně sergentu Longovi a paní Pavlině Barnettové, že po ledném poli nelze dostati se ku předu.

„Možná, že jednotlivý člověk pěšky a bez zavazadel tudy by se prodral, avšak nikoli nějaké oddělení. Štěrbiny na východě jsou ještě častější, a věru by nám loď byla prospěšnější než sáně, abychom dorazili na pevninu."

„Nuž," podotýkal sergent Long, „což aby

jednotlivý člověk na tuto cestu se odvážil a šel pomoc vyhledati.“

„To bylo by marné,“ odvětil Jasper Hobson. „Jednotlivec by po cestě unavením zahynul aneb za oblevy byla by hrobem jeho propast, jež pod našima nohama se nalézá. A dejme tomu, že by dorazil až do Nového Archangelska. Kterak by nám přišel na pomoc? Či by najal loď, aby nás vyhledal? Ale tato loď mohla by teprv připlouti, až by ledy roztály. Kdo ví ale, kam by zanešen byl ostrov Viktoria, či do moře polárního aneb do moře Behringova.“

„Ano, máte pravdu, pane poručíku,“ odvětil sergent Long. „Setrvejme pohromadě, máme-li se zachrániti po lodi, nuže, loď Mac Napova je dosud u mysu Bathurstu a nepotřebujeme teprv na loď čekat.“

Paní Pavlina Barnettová ani slova nepromluvíc poslouchala. Pochopovala, že, ana cesta po ledném poli je nesjízdná, nelze na nic spolehati, než na loď tesařovu a zmužile očekávati oblevu.

„A jaký je váš náhled, pane Hobsone,“ pravila.

„Abychom se vrátili na ostrov Viktoriu. Vraťme se tudíž a nebe nám přispěje.“

Po té svoláno veškeré členstvo osady a rozhodnuto, aby se vrátili.

První dojem způsobený sdělením poručíka Hobsona byl špatný. Ubozí tito lidé byli se tak určitě spolehali na neprodlený návrat do domova po tomto ledném poli, že sklamání jejich takměř v zoufalství je přivádělo.

Nicméně prohlásili, že jsou hotovi uposlechnouti. Jasper Hobson sdělil jim výsledky svého výskumu na ledném poli.

Dovodil jim, že na východě obtíže se hromadí a že je to hmotně nemožné, aby s nezbyt-

nými zavazadly podnikla se cesta po několik měsíců trvající.

„V tuto chvíli," dodal poznovu, „jsme oderváni od všelikého spojení s pevninou americkou a odvážívše se dále na východ po ledném poli mohli bychom octnouti se v nebezpečenství, že nebudeme moci vrátiti se na ostrov, jenž je naše poslední a jediné útočiště. A kdyby obleva nás zastihla ještě na ledném poli, byli bychom ztraceni. Nechci vám, přátelé, pravdu tajit, ale nelíčím vám ji také na černo. Vím, že mluvím k rázným lidem, již vědí, že nejsem člověk, jenž couvá. Ale opětuji vám, že octli jsme se před nemožností."

Vojáci měli nezvratnou důvěru k svému náčelníkovi. Znali jeho zmužilost a ráznost, a pravil-li, že nelze přes ledné pole se přepraviti, tož byla přeprava naprosto nemožná.

Návrat do tvrze Espérance byl tudíž na příští den ustanoven. Návrat týž vykonal se za nejtrudnějších okolností. Počasí bylo praošklivé. Silná vichřice burácela na povrchu ledného pole. Déšť lil se v proudech.

Oddělení potřebovalo čtyry dny a čtyry noci, aby vykonalo zpáteční cestu do tvrze Espérance. Několik saní se svými zápřežemi pohlceno bylo hlubinami štěrbin. Obezřelosti a oddanosti poručíka Hobsona bylo co děkovati, že z jeho soudruhů nikdo nepadnul za obět. Ale jaké útrapy, jaké nebezpečenství a jaká budoucnost očekávaly ubožáky za nového přezimování na bloudícím ostrově?

Hlava XIV.

Zimní měsíce.

Poručík Hobson a jeho soudruzi vrátili se do tvrze Espérance až 28. listopadu a to po náramných svízelích.

Mohlit se nyní jedině na svou loď spolehati, již však až po šesti měsících, totiž až moře bude otevřeno, mohli upotřebiti.

Přezimování zase začalo. Se saní snesly se náklady, potravní zásoby dopraveny zase do špižíren, a šatstvo, zbraně, náčiní a kožešiny do skladišť. Psi zaujali zase psinec a ochočení sobi svůj chlév.

Tomáš Black musel se k největší své zoufalosti taktéž zabývati znovuzařízením své komnaty. Ubohý hvězdář snesl do ní své nástroje, své knihy a své rejstříky a rozlícen „na osud, jenž proti němu se „spiknul“, nevšímal sobě naprosto událostí v jednatelství se sbíhajících.

Jeden den stačil, aby se celá družina zase zřídila, načež nastalo zase ono živoření přezimovačův, jež svou jednotvárností bylo by obyvatelům velkých měst zrovna hrozné. Rozličné šití, spravování šatstva, péče o kožešiny, z nichž aspoň drahocennější část mohla by býti zachráněna, pozorování povětrnosti a ledného pole a konečně čtení bylo každodenním zaměstnáním a každodenní zábavou. Paní Pavlina Barnettová ve všem byla řiditelkou a vliv její jevil se ve všech záležitostech. Pakliže někdy vypukla nepatrná rozmíška mezi vojáky, již rozčilením přítomnosti a nejistotou vzkledem k budoucnosti stávali se rozmrzelými, tož bývala rychle zaplašena domluvou paní Pavliny Barnettové.

Kalumah byla čím dále tím více k ní přilnula.

Každý miloval ostatně mladou Eskimačku, jež byla nad míru jemná a úslužná.

Paní Pavlina Barnettová podnikla její vychování, a to s úspěchem, neb její žačka byla opravdu nadaná a po vědění dychtivá. Paní Pavlina Barnettová zdokonalila ji v řeči anglické a učila ji čísti a psáti. V těchto dvou věcech měla Kalumah ještě jiných deset učitelů, již závodili o rozkoš, aby ji cvičili, neb mezi desíti vojáky, vychovanými buď v anglických osadách neb v Anglicku, nebylo ani jednoho, jenž by neuměl číst, psát a počítat.

Na stavbě lodi pilně se pokračovalo, neb měla do konce měsíce úplně prostranními stěnami a palubou býti opatřena. Uprostřed pošmúrné povětrnosti pracovali Mac Nap a jeho lidé i za svitu pryskyřicových pochodní, kdežto ostatní zaměstnávali se pracemi v skladištích jednatelství. Ačkoli počasí již valně bylo pokročilo, byla nicméně povětrnost vždy ještě nestálá. Mrazy, jakkoli tuhé nedodržovaly, čehož příčinou byly patrně větry západní.

Celý měsíc prosinec uplynul za střídavých deštů a větrů, teplota měnila se mezi třetím stupněm nad mrazištěm a mezi prvním stupněm pod mrazištěm. Spotřeba dříví byla tudíž mírná. Huře to dopadlo se světlem. Olej docházel a Jasper Hobson musel se odhodlat, aby v svítilně jen několik hodin denně hořelo. Pokusili se sice o to, aby k osvětlení domu upotřeboval se sobí tuk, ale zápach jeho byl tak nesnesitelný, že raději po tmě meškali. Práce následkem toho arci musely se zastaviti, a hodiny bez práce strávené byly arci nad míru dlouhé.

Několik severních září a asi dvoje neb troje odměsící za úplňku měsíce objevily se časem nad obzorem. Tomáš Black měl příležitost, aby

tyto zjevy s nejpodrobnější péčí pozoroval, ale hvězdář neopustil své komnaty, mysl jeho byla patrně poblouzena.

Dne 30. prosince mohlo se při záři měsíce pozorovati, kterak na celém severu a východu ostrova Viktoriy dlouhá obloukovitá čára ledných hor obzor uzavírá. Byl to plovoucí led, jenž byl se zastavil a jehož jednotlivé kry nad sebou trčely. Výše této ledné bašty obnášela asi tři sta až čtyry sta stop, i obklučovala ostrov již asi dvěma třetinami jeho obvodu, i bylo se co báti, že se tato bašta ještě prodlouží.

Obloha byla po celý první týden měsíce ledna velmi jasná. Nový rok 1861 uvedl se mrazem dosti tuhým, neb rtuťový sloup sklesl až na 13 a $^1/_3$ stupně pod mrazitě, což arci v těchto vysokých šířkách nebylo nikterak značné.

Poručík Hobson ještě jednou na základě pozorování hvězd změřil polohu ostrova vzhledem k zeměpisné šířce a délce a nabyl toho přesvědčení, že poloha nebyla se v ničem změnila.

Přese všechnu spořivost olej nyní úplně docházel. Slunce ale nemohlo se v této zeměpisné šířce dříve než za prvních dnů měsíce února objeviti. Přezimovači byli tudíž takto ohroženi, že musí v úplné tmě stráviti celý měsíc. Na štěstí mohl olej k osvětlení potřebný šťastnou náhodou býti nahražen.

Bylo to 3. ledna, Kalumah byla sobě vyšla k patě mysu Bathurstu, aby pozorovala ledné pole. Na tomto místě, jako na celé severní části ostrova, bylo ledné pole celistvé. Jednotlivé kry, z nichž se skládalo, byly k sobě úplně připojeny i neponechávaly mezi sebou nijakých tekutých prostor. Povrch ledného pole, jakkoli hrbolatý, byl všude pevný.

Nicméně pozorovala mladá Eskimačka, že na místě štěrbin a rozsedlin vyskytují se v ledu okrouhlé díry, jichž příčinu ihned seznala. Byly to díry pro tuleně. Tito obojživelníci, uzavřeni pod pevnou vrstvou, přicházejí totiž těmito otvory, jichž zamrznutí dovedou překaziti, na povrch ledu, aby ssáli do sebe vzduch i aby na přímoří pod sněhem mechy vyhledávali.

Kalumah věděla, že medvědi za zimy, trpělivě u těchto děr schouleni, číhávají na okamžik, kdy obojživelník vyjde z vody, načež medvědi uchopí jej svými tlapami, zardousí jej a odnesou. Kalumah věděla taktéž, že Eskimáci, neméně trpělivi než medvědi očekávají objevení se těchto zvířat, načež pletku s provazem hodí jim okolo krku a snadno se pak jich zmocní.

Ale co dovedli medvědi a Eskimáci, dovedou zajisté i obratní myslivci, a ježto tu byly díry pro tuleně, tož jich zajisté tuleni používali. Tulení ale značili olej a světlo, jež jednatelství tehdáž scházelo.

Kalumah vrátila se ihned do tvrze a dala o tom vědět Jasperu Hobsonovi, jenž myslivcům Marbreovi a Sabinovi dal příslušný rozkaz. Kalumah poučila myslivce o spůsobu, kterak Eskimáci tuleně za zimy chytají a navrhla jim, aby se o tento spůsob také pokusili.

Jedva domluvila a již měl Sabine silný provaz s pletkou upravený.

Poručík Hobson, paní Pavlina Barnettová, myslivci a Kalumah a dva neb tři ostatní vojáci odebrali se na mys Bathurst, a kdežto ženštiny zůstaly na břehu, plížili se mužští, lezouce, k naznačeným ostrovům. Každý z nich, opatřen provazem, umístil se u jiného otvoru.

Čekali dosti dlouho. Uplynula hodina a nic

nevěštilo příchod obojživelníků. Konečně voda v jednom otvoru, v onom, jejž pozoroval Marbre, zavířila, a hlava dlouhými tesáky ozbrojená se objevila. Byla to hlava tulení. Marbre obratně hodil svou pletku na krk tuleně a prudce ji zatáhl. Soudruzi jeho přikvapili mu k pomoci a obrovský obojživelník navzdor odporu vytažen z vody a vyvlečen na led. Zde byl několika ranami seker zabit. Úspěch týž přiměl obyvatelé tvrze Espérance, že v tomto spůsobu lovu se zálibou pokračovali, i bylo ještě několik tuleňů takto chyceno. Poskytli dostatečného oleje, arciže zvířecího a nikoli rostlinného, ale týž dostačoval na osvětlení veliké síně, kde se zase chutě pracovalo.

Mrazů však nikterak nepřibývalo. Kdyby přezimovači byli bývali na pevnině, tož s radostí byli by trávili takovouto zimu. Baštou ledných krů byli ostatní chráněni proti větrům severním a západním. Také měsíc leden chýlil se ku konci a teploměr stále naznačoval jen několik stupňův pod mrazištěm.

Ale právě tato mírnost teploty měla za následek, že moře kolem ostrova Viktoriy úplně zamrznouti nemohlo. Byloť patrno, že i ledné pole není všude schůdné, ješto jak přežvykovači tak i srstnatá zvířata dosud ostrov nebyla opustila. Zvířata tato byla k neuvěření se ochočila i zdála se již býti domácími zvířaty jednatelství.

K rozkazu poručíka Hobsona šetřeno těchto zvířat, i bylo by také naprosto zbytečno bývalo, aby se usmrcovala. Toliko sobi se časem pobili, aby poskytovali čerstvou zvěřinu a přispívali k změně jídelního lístku. Avšak hranostaji, kůny, krysy pižmovonné, rysi, bobři a lišky beze strachu okolí tvrze navštěvující, ponecháváni na poklidu. Některá z těchto zvířat odvážila se až do samého

ohražení, ale i odtud nebyla zaháněna. Sobolí, kuny a lišky byly překrásné v zimní své srsti. Za mírné teploty, jež panovala, nalézali tito přežvykovači snadno rostlinnou stravu pod kyprým a nevysokým sněhem i nepotřebovali živiti se zásobami jednatelství.

Jediná příhoda v měsíci lednu způsobem kormoutlivým přerušila jednotvárnost života přezimovačů na ostrově Viktorie.

Dne 7. ledna uchváceno bylo totiž dítě tesaře Mac Napa prudkou horečkou. Snadno lze představiti sobě zoufalost jeho matky, mistra Mac Napa a jejich přátel.

Nevěděli, co sobě počít, neznajíce povahu choroby, avšak třetího dne nebyli více v pochybnostech. Tělo dítěte pokrylo se zvláštními osutky. Byla to spála, jež téměř nezbytečně končí se vnitřním zánětem.

Zřídka bývají roční děcka touto chorobou a to tak prudce stížena, avšak přece se to mnohdy přiházívá. Lékárna tvrze byla na neštěstí nedostatečná. Paní Pavlina Barnettová, jež byla již několikráte spálou ochuravělé ošetřovala, znala působivost kapek z Belladonny. I dávala tudíž churavému dítěti denně asi dvě kapky.

Dítě přenešeno do komnaty, jež otec jeho a matka obývali. Dítě ošetřováno s největší a nejlaskavější péčí a již 20. ledna, dvanácte dní po vypuknutí choroby, nabylo se téměř jistoty, že dítko bude zachráněno.

Toť byla radost v jednatelství! Vždyť děcko bylo dítětem tvrze, dítětem tlupy, dítětem pluku. Bylo se narodilo v tomto drsném podnebí uprostřed těchto hodných lidí. Byli je pokřtili jménem Michel Espérance (Michal naděje) a pohlíželi na ně přese všechny svízele co na kouzlovce, jejž

nebesa nechtějí jim odejmouti. Kalumah byla by zajisté smrt dítěte nepřečkala, avšak malý Michal znenáhla se zotavoval, a takto jakoby vůbec naděje všem se byla navracovala.

Uprostřed tolikera znepokojenosti přiblížil se 23. leden, aniž by v poměrech ostrova Viktoriy byla nějaká změna nastala. Nekonečná noc rozkládala se dosud nad mořem polárním.

Po několik dní padal sníh v hojnosti a pokrýval půdu ostrova, jakož i ledné pole na dvě stopy vysoko.

Dne 27. ledna dostalo se tvrzi neočekávané návštěvy. Vojáci Belcher a Pen, dlíce před ohražením na stráži, spozorovali z rána, kterak obrovský medvěd ubírá se klidně směrem ku tvrzi. I vrátili se do společné síně a oznámili paní Pavlině Barnettové příchod hrozného dravce.

„Tož nemůže býti jiný než náš medvěd," pravila paní Barnettová poručíku Jasperu Hobsonovi, a oba, provázeni sergentem a několika vojáky, ručnicemi ozbrojenými, vyšli brankou tvrze.

Medvěd byl asi dvě stě kroků opodál od tvrze a kráčel klidně a beze všeho váhání jakoby podle plánu dobře promyšleného.

„Poznávám jej," zvolala paní Pavlina Barnettová, „toť je tvůj medvěd, Kalumaho, toť tvůj ochrance."

„Oh, prosím, nezabte mého medvěda," zvolala prosebně mladá Eskimačka.

„Nebude zabit," odvětil poručík Hobson. „Přátelé, neubližujte mu, možná, že tak odejde, jako byl přišel."

„Ale což bude-li chtít vniknouti do ohražení?" pravil sergent Long, jenž nevěřil příliš v dobré úmysly medvědů točňových.

„Nechte jej vniknouti do ohražení," odvětila

paní Pavlina Barnettová. „Toto zvíře pozbylo veškeré zdivočilosti. Jest jako my zajatec, a toť víte, zajatci . . .“

„Nespožírají se vespolek,“ pravil Jasper Hobson, „ale jen tehdy, paní, jsou-li téhož druhu. Než na vaši přímluvu ušetříme toto zvíře a budeme se jen bránit, učiní-li na nás útok. Avšak bude dobře, když do domu se vrátíme. Nesmíme dravce až příliš pokoušeti.“

Rada byla dobrá. Všechno vešlo do domu. Dvéře se uzavřely, okenice zůstaly však otevřeny.

Skrze skla oken mohlo chování se navštěvovatele býti pozorováno. Medvěd, octnuv se u branky tvrze, již nebyli na závoru uzavřeli, z lehka dvířka poodstrčil, po té prostrčil hlavu a proskoumal nádvoří, načež vešel. Octnuv se uprostřed ohražení, proskoumal budovy kolkolem a zaměřiv k chlévu a psinci, naslouchal chvíli štěkotu psů, již byli jej čenichali, a říhání sobů, již taktéž byli znepokojeni. Po té pokračoval ve své prohlídce, ubíraje se podél kolí a octnuv se u hlavní budovy, opřel konečně svou velikou hlavu o jedno z oken veliké síně.

Aby neztajila se pravda, slušno říci, že všechni ucouvli, že někteří z vojáků uchopili své ručnice a že Jasper Hobson sám jal se obávati, že příliš daleko žertu popustil.

Tu přitiskla Kalumah něžnou svou tvář ku křehkému sklu jednoho okna. Medvěd ji zase poznával, tak aspoň soudila mladá Eskimačka, a spokojeně zamumlav klusal nazpět k brance tvrze a po té, jak Jasper Hobson byl pravil, odcházel, jak byl přišel.

Po této příhodě měly věci zase svůj obyčejný průběh.

Uzdravení malého dítěte rychle pokračovalo

a v posledních dnech měsíce května měl Michal Espérance zase plné své tvářičky a veselá svá očka.

Dne 3. února k polednímu bledá záplava pokrývala asi hodinu jižní obzor. Zažloutlý kruh na okamžik se objevil. Byla to zářící hvězda dne, jež po dlouhé noci polární poprvé zase na obzor vyšla.

Hlava XV.

Poslední výskum.

Od tohoto dne vystupovalo slunce každý den výše na obzoru. Ale byť i noc jen na několik hodin se přerušovala, tož zimy nicméně přibývalo, a jak často v únoru se přiházívá, sklesl teploměr až na 17 stupňů pod mrazistě. Bylať to nejnižší teplota, jež za této podivné zimy se vykazovala.

„Kdy nastává v těchto mořích obleva," tázala se kdysi cestovatelka pana Jaspera Hobsona.

„V obyčejných letech," odvětil poručík, „neděje se strž ledu před prvními dny měsíce května, avšak zima bývá tak mírná, že nenastoupí-li mimořádné tuhé mrazy, rozklad ledu může se díti, jak já za to mám, již na začátku měsíce dubna.

„Toť bychom mohli ještě dva měsíce čekati," pravila paní Pavlina Barnettová.

„Nejméně dva měsíce," odvětil Jasper Hobson, „poněvadž je rozšafno, abychom příliš záhy neodvažovali se s naší lodí mezi ledy; nejlepší vyhlídku na šťastný úspěch budeme míti, vyčkáme-li dobu, kdy ostrov nalézati se bude v nejužším, jen asi sto mil širokém, proudu úžiny Behringovy."

„Co pravíte, pane Jaspere,“ pravila paní Pavlina Barnettová poněkud překvapená odpovědí poručíkovou. „Což jste zapomněl, že je to proud Kamčatky, proud severu, jenž nás až sem zanesl, a že za doby oblevy může nás zase uchvátit a ještě dále zanésti.“

„To bych nesoudil, paní,“ odvětil poručík Hobson, „i tvrdil bych skorem, že tomu tak nebude. Strž ledu děje se vždy od severu na jih, buď že proud Kamčatky se obrátí, aneb že ledy uchváceny jsou proudem Behringovým, aneb pro jakousi jinou mně neznámou příčinu. Avšak jisto jest, že ledné hory vesměs pošinují se k tichému moři, kde pak v teplejších jeho vodách roztají. Ptejte se Kalumahy. Ona zná ony vody a řekne vám jako já, že rozklad ledu děje se od severu na jih.“

Kalumah na dotaz potvrdila slova poručíkova. Podobalo se tudíž pravdě, že ostrov uchvácen v prvních dnech měsíce dubna, bude jako náramná ledná kra na jih, to jest na nejužší část úžiny Behringovy hnán. Tuto část navštěvují v letě rybáři z Nového Archangelska, jakož i všichni pobřežní plavci. Vezme-li se ale zřetel na všeliké možné průtahy a tudíž na čas, jejž tato plavba na jih by vymáhala, tož nemohli kojiti se nadějí, že před koncem května octnou se na pevnině. A třebas zima by nebyla bývala dosti tuhá, tož přece ostrov Viktoria mohl se upevnit, ješto tloušťce jeho ledného základu přibude, i mohlo se tudíž za to míti, že ještě po několik měsíců odolá.

Přezimovači musili tudíž býti nadále trpěliví a dále vyčkávati.

Malé dítě stále se pozdravovalo a dne 20. února, čtyrycátý den po svém ochuravění, poprvé vyšlo, to jest batolilo se ze své komnaty do veliké síni.

Matka jeho, jež již po roce hodlala je odstaviti, kojila je k radě Madgeově dále, a dítko, živíc se mlékem máteřským střídavě s mlékem sobím, nabývalo rychle svých sil. Tisíceré hračky, vojáky po dobu choroby pro chlapce shotovené, čekaly je ve veliké síni, a snadno lze se domysliti, že Michal Espérance byl nejšťastnějším dítětem na světě.

Poslední týden v měsíci únoru byl nad míru deštivý a mrazivý za silných větrů ze severozápadu. Po několik dní byla teplota tak sklesla, že sníh v hojnosti padal. Avšak vichřice byla nesmírně prudká. Z mysu Bathurstu a z ledné bašty kolem ostrova byl hukot vichřice vskutku ohlušující. Ledné hory o sebe se odrážející řítily se s rachotem, hromu se podobajícím, a následkem jakéhos nátlaku na ledy severu hromadily se tyto na pomoří ostrova. Byloť se věru obávati, že i mys, jenž vlastně byl též jen jakási ledná hora, prstí a pískem pokrytá, se sřítí. Na štěstí pro jednatelství mys odolával a chránil takto budovy před úplným zničením.

V prvních dnech měsíce března vichřice úplně se utišila, a mohlo se nyní vidět, kterak vzezření ledného pole bylo se změnilo. Podobalo se tomu vskutku, jakoby bašta ledných ker, na povrchu ledného pole se pošinuvši, byla se k ostrovu Viktorii přiblížila. Na některých místech byla tato bašta již jen dvě míle od ostrova vzdálena a podobala se ledovci s tím rozdílem, že týž spadá, kdežto tato toliko ku předu se ubírala.

Nebylo věru lze poznati, mezi vysokou baštou a pomořím, rozkládající se půdu čili ledné pole, hrozně prorývané, s jeho kuželovitými pahorky, s polámanými lednými jehlanci, povalenými kmeny, zapadlými jehlanci, s vlnovitým povrchem, jakoby

moře za největší bouře očarováním znáhla bylo stuhlo. Bylo by se mohlo říci, že jsou to zříceniny náramného města, z něhož ani jediná budova nezůstala celá. Toliko bašta ledných ker se svými kužely, báněmi, hřebeny a hrotnatými skalisky zvedala se netknutá a obrubovala překrásnou malebnou tuto směsici.

Dobou touto byla loď dohotovena. Bylať sice útvaru hrubého, ale nicméně sloužila Mac Napovi ku cti i mohla patrně nárazu ledu odolati. Bylať podobná oněm holandským člunům, jež odvažují se do moří severních.

Do této lodi mohlo se snadno směstnat veškeré obyvatelstvo ostrova Viktoriy, avšak především muselo čekati se na oblevu.

Poručíku Hobsonovi připadlo na mysl, aby za příčinou proskoumání ledného pole podniknula se ještě jedna delší výprava na jihovýchod i ustanovena na den 7. března. Účastníci výpravy byli poručík Hobson, cestovatelka, Kalumah, Marbre a Sabine. Ujednáno, že bude-li cesta schůdná, půjdou až za baštu ledných ker, avšak že paní Pavlina Barnettová a její soudruzi neprodlouží svou nepřítomnost z tvrze Espérance přes čtyryadvacet hodin.

Uchystány potravní zásoby a oddělení pro všechny případy ozbrojené opustilo dne 7. března tvrz Espérance a ubíralo se směrem k mysu Michalu.

Teploměr naznačoval tou dobou zrovna mrazivě, a vzduch byl poněkud mlhovitý, ač klidný. Slunce ubíralo se již asi sedm neb osm hodin po obzoru a šikmé jeho paprsky ozařovaly dostatečně spousty ledu.

Po krátkém odpočinku sestupovali asi k deváté hodině poručík Hobson a jeho soudruzi s mysu

Michala a ubírali se po ledném poli směrem na jihovýchod. Z této strany byla bašta ledných ker jen asi tři míle od mysu vzdálena.

Pochod byl, jak se samo sebou rozumí velmi zdlouhavý. Každou chvíli museli buď hlubokou štěrbinu neb vysoký kuželovitý pahorek obcházeti. Na tuto hrbolatou cestu nebyly by se patrně nijaké sáně mohly odvážiti. Nikde nejevila se stopa po člověku neb po zvířeti. Žádná živá bytost nenalézala se v těchto pustinách, jež i sami ptáci byli opustili. Poznenáhla blížili se k vysoké baště. Kalumah nalézala se téměř stále v čele malé tlupy. Čilá Eskimačka pevným krokem, jak kamzík uprostřed alpských hor, kráčela uprostřed těchto ledných balvanů. Bylať to rozkoš dívati se na ni, kterak bez váhání, takřka pudem vedená, v tomto bludišti ledných hor, povždy nejlepší cestu našla. Pobíhala sem a tam a volala na tlupu, jež mohla vždy s důvěrou za ní následovati.

O poledni byli se sice octli u paty hašty ledných hor, avšak cesta až sem byla celé tři hodiny trvala.

Jakou ohromnou spoustu tvořila tato bašta ledných ker, jejíž jednotlivé vrcholky až čtyry sta stop nad ledné pole se zvedaly! Vrstvy, z nichž bašta tato se tvořila, zřejmě od sebe se lišily, a ledné její stěny byly v nejjemnějších odstínech různě zbarveny.

Celá bašta byla jako by duhami neb jaspisem pruhovaná a jakoby arabeskami a lesklými cetkami pokryta. Avšak museli se míti na pozoru, aby se příliš nepřibližovali těmto okouzleným spoustám, jichž pevnost byla velmi pochybná. Na neustálém praskotu uvnitř mohlo se poznati, že děje se hrozný rozklad ledu.

Poručík Hobson vystříhal své průvodčí před nebezpečenstvím lavin, jež každým okamžikem s vrcholku bašty ledných ker se řítily. Malá tlupa za tou příčinou ubírala se stále v jakési vzdálenosti opodál základu této bašty. I bylo rozšafno, že takto jednali, neb když asi o druhé hodině octli se u vchodu údolí, jímž chtěli projíti, svalil se ohromný balvan, více než sto tůní vážící, s vrcholku ledné bašty, s děsným rachotem na ledné pole, jež prasklo, tak že voda do veliké výše se vymetala. Na štěstí nikdo nebyl uraženými kusy balvanu postížen, když balvan jak puma se rozprasknul.

Ode dvou až do pěti hodin ubírali se úzkým klikatým údolím, jež do bašty ledných ker vbíhalo. Zdali údolí touto baštou veskrze se táhne, nemohlo se vědět, ale na všechen spůsob mohlo se vnitřní zřízení vysoké bašty ledných ker proskoumati. Balvany, z nichž se skládala, byly tuto s větší souměrností seřaděny, než na straně zevní. Na mnohých místech nalézaly se v ledu kmeny stromů, ale nikoli stromů polárních, alebrž stromů tropických. Patrně byl je sem zanesl proud zálivu mexického Gulfův, kde pak zamrzly a odkud zase s rozmrzlým mořem do teplejších vod se navrátí. Také tu byly viděti některé trosky lodí.

K páté hodině museli pro tmu od dalšího výskumu upustiti.

Jasper Hobson dal znamení k zastávce. Asi za půl hodiny byli Marbre a Sabine svými sněžnými noži vyhloubali jeskyni v ledném balvanu. Malá tlupa se v ní schoulila a jsouc notně zemdlená v krátkosti usnula.

Příštího dne byli o osmé hodině všichni vzhůru, a Jasper Hobson navrhnul, aby ještě asi míli údolím dále se ubírali, by shledali, zdali touto baštou ledných krů po celé její šířce se táhne.

Směr údolí patrně zabočoval ze severovýchodu na jihovýchod.

K jedenácté hodině sestupovali poručík Hobson a jeho soudruzi svahem na opačnou stranu bašty i nebylo pochyby, že je tu průchod.

Celá tato východní část ledného pole jevila totéž vzezření, co jeho část západní, všude tatáž směsice ledu, totéž rozpoltění balvanů. Ledné hory a pahorky rozkládaly se, pokud zrak stačil, i byly přerušeny dílem úzkými planinami, dílem četnými štěrbinami, jichž okraje se roztávaly. Celkem byla to všude tatáž pustina, tatáž osamocenost. Nikde nebylo ani zvířete, ani ptáka viděti.

Asi hodinu meškala paní Pavlina Barnettová na vrcholku jednoho kuželovitého pahorku a pohlížela, v přemítání pohřížená, na tuto tak trudnou krajinu polární.

Jasper Hobson vyrušil ji konečně z jejího dumání.

„Paní," pravil, „hle, již uplynulo čtyryadvacet hodin, co jsme tvrz byli opustili. Známe nyní tlouštku ledné bašty, pročež mám za to, abychom se vrátili."

Paní Pavlina Barnettová neodporovala. Účel výletu byl dosažen. Ledná bašta patrně vbrzce se roztaje a loď Mac Napova bude míti volný průchod.

Pojedli ještě a dali se asi o jednu hodinu spoledne na zpáteční cestu. O páté hodině tábořili zase jako včera v ledné chatě a strávili v ní noc beze vší příhody, načež příštího dne, 9. března, o osmé hodině ranní, dal poručík znamení k dalšímu pochodu.

Povětrnost byla krásná. Slunce zářilo nad celou lední baštou a vrhalo jednotlivé paprsky i údolím. Jasper Hobson a jeho soudruzi, ubírajíce

se k západu, byli zády k němu obráceni, avšak očí jejich byli oslňováni jeho paprsky, jež o ledné kry před nimi se křižujícími se odrážely.

Bylo asi deset hodin, an najednou Marbre a Sabine, již nyní šli asi dvacet kroků napřed, znáhla se zastavili. Podobalo se, že se o cosi hádají. Poručík, Pavlina Barnettová a Eskimačka dohonivše je, viděli, kterak Sabine, maje kompas svůj v ruce, ukazuje jej soudruhovi, jenž s udivením na něj pohlížel.

„Hle, totě podivná věc," pravil, oslovuje Jaspera Hobsona. „Řekněte mně, pane poručíku, na které straně ledné bašty vlastně leží ostrov Viktoria, na východě neb na západě."

„Na západě," odvětil Jasper Hobson jaksi překvapen touto otázkou, „vždyť to dobře víte, Marbre."

„Vím to dobře, vím to dobře," odvětil Marbre, vrtě hlávou. „Avšak je-li tomu tak, pak jdeme křivou cestou a vzdalujeme se od ostrova."

„Jak, že se od něho vzdalujeme?" pravil poručík velmi překvapen určitostí, s kterou myslivec mluvil.

„Zajisté, pane poručíku," odvětil Marbre, „pohledněte na kompas, i vsadil bych hlavu, neukazuje-li, že ubíráme se na východ a nikoli na západ."

„To není možná," pravila cestovatelka.

„Pohledněte, paní," odvětil Sabine.

Vskutku naznačovala dralka sever v směru zcela opačném, než byli za to měli. Jasper Hobson přemítal a neodpovídal.

„Museli jsme se ráno, opouštějíce náš ledný dům, zmýlit," podotýkal Sabine. „Dali jsme se na levo místo na pravo."

„Nikoli!“ zvolala paní Pavlina Barnettová, „nezmýlili jsme se nikterak.“

„Avšak“ — pravil Marbre.

„Nuž,“ odvětila paní Pavlina Barnettová, „patřte na slunce. Či nevychází více na východu? Jakož jsme dnes ráno zády k němu byli obraceni a nyní zase k němu jsme obráceni, tož je zjevno, že ubíráme se k západu. A ještě ostrov nyní leží na západě, tož se k němu dostaneme, až vyjdeme z údolí na západní stranu lední bašty.“

Marbre zdrcen tímto důvodem, nedovedl odpovědít a skřížil ruce.

„Buďsi,“ pravil Sabine, „ale pak jsou slunce a kompas v úplném odporu.“

„Aspoň na tu chvíli,“ podotýkal Jasper Hobson, „a to má tuto příčinu. Ve vysokých severních šířkách a ve vodách, jež hraničí s točnou magnetickou, přihází se mnohdy, že kompas a dralka zcela křivě okazují.“

„Dobrá,“ pravil Marbre, „tož pokračujme ve své cestě, obracujíce i nadále záda slunci.“

„Zajisté,“ odvětil poručík Hobson, „mezi sluncem a kompasem netřeba váhat. Slunce se neuchýlí.“

Proti důvodu tomuto nemohlo se nic namítat, a malá tlupa ubírala se údolím, avšak po delší dobu, než byla předpokládala. Jasper Hobson měl za to, že před polednem údolím přejdou; avšak uplynuly více než dvě hodiny, než octli se u východu úzkého průchodu.

Toto dosti podivné pozdržení se bylo by mohlo cestovatele již znepokojit, ale představme sobě úžas Jaspera Hobsona a jeho soudruhův, an vystoupivše na lednou planinu u základu ledné bašty nespatřili ostrov Viktoriu, jenž měl před nimi ležeti.

Ostrova, jejž by podle stromů, mys Michal pokrývajících, byli museli poznati, tu nebylo. Na jeho místě rozkládalo se tu náramné ledné pole, o něž paprsky sluneční v mnohonásobném třpytu se odrážely.

Poručík Hobson, paní Pavlina Barnettová, Kalumah a dva myslivci pohlíželi tázavě na sebe.

„Ostrov měl by býti tuto," zvolal Sabine.

„Ale není ho tu," odvětil Marbre. „Pane poručíku, nemohl byste nám říci, co se z něho stalo."

Jasper Hobson neodpovídal. V tomto okamžiku přiblížila se Kalumah k poručíkovi, uchopila ho za ruku a pravila:

„Zbloudili jsme v údolí a nalézáme se na témže místě, co včera, když jsme poprvé překročili lednou baštu. Pojďme, pojďme!"

A takřka mechanicky svěřili se poručík Hobson, paní Pavlina Barnettová, Mabre a Sabine pudu mladé Eskimačky a vrátili se na půdu úzkého průchodu, jakkoli veškeré známky svědčily proti tvrzení Eskimačky.

Tato ničeho více nevykládala, alebrž, dadouc se na pochod, mumlala.

„Jděmež rychle, rychle!"

Poručík, cestovatelka a její soudruzi byli nad míru umdleni a jedva se vlekli, až konečně po třech hodinách unavující cesty octli se zase na druhé straně ledné bašty. Pro tmu, jež za přikvačivší noci panovala, nemohli vidět ostrov ležící před nimi, avšak neměli dlouho potrvati v nejistotě.

Několik set kroků opodál od nich pohybovaly se sem a tam rozžaté pryskyřičné pochodně, a střídeno z ručnic do povětří. Zároveň hlučné pokřikováno.

Na týž pokřik odvětila malá tlupa zase pokřikem a v brzce octla se v společnosti sergenta Longa, Tomáše Blacka, jejž starostlivost o osud jeho přátel byla konečně vyrvala z jeho ztrnulosti a jiných ještě obyvatelů tvrze, již jim byli přiběhli vstříc.

Úzkost ubohých lidí nebyla nepatrná, ještě se obávali, že Jasper Hobson, vraceje se na ostrov, byl zbloudil.

Avšak, kterak byli na tuto myšlenku připadli, kdežto přece byli klidně meškali v tvrzi Espérance. Proč měli za to, že poručík a jeho malá tlupa byli na zpáteční cestě zabloudili.

Příčina toho byla, že v posledních čtyryadvaceti hodinách náramné ledné pole i s ostrovem bylo se pošinulo a kolem sebe se otočilo.

Následkem toho musel se bloudící ostrov vyhledávati na východě ledné bašty a nikoli na západě.

Hlava XVI.

O b l e v a.

Dvě hodiny po té octli se všichni v tvrzi Espérance. Příštího dne, 10. března, ozařovalo slunce onu část přímoří, jež druhdy byla tvořila západní část ostrova. Mys Bathurst čelil nyní k jihu. Mladá Kalumah měla pravdu a pakliže slunce nebylo se zmýlilo, nebyl také kompas v nepravdě.

Bylo nyní zjevno, že ledné pole nesouvisí více s pevninou, že se od pomoří bylo urvalo a že tudíž obleva co nevidět musí nastati.

„Na všechen spůsob," pravil poručík Hobson paní Pavlině Barnettové, „je tato změna v poloze ostrova nám příznivá. Mys Bathurst a tvrz Espérance obrátily se k jihovýchodu, to jest k bodu, poblíže pevnině ležícímu."

Ze dne 10. až do dne 20. března nic zvláštního se nepřihodilo, avšak jevily se známky nového počasí. Teplota udržovala se mezi 6. a 10. stupněm nad mrazištěm. Za vlivu oblevy mohla strž ledu znáhle nastati. Nové štěrbiny se otevíraly a volná voda drala se na povrch ledného pole. Dosti teplý déšť, po několik dní trvající, musel spůsobiti rozklad stuhlého moře.

Ptáci, již na začátku zimy byli bloudící ostrov opustili, ve velikém počtu se vraceli, a Mabre a Sabine jakýsi počet jich zabili. Mnozí z nich měli ještě na krku lístek, jejž poručík a cestovatelka byli jim před několika měsíci svěřili. Hejna bílých labutí zase se objevila a naplňovala vzduch hlučícím svým troubením. Čtvernožci, hlodavci i dravci navštěvovali jako dosud co skutečná domácí zvířata okolí jednatelství.

Skorem denně a aspoň pokaždé, kdy povětrnost tomu připouštěla, vyměřoval poručík Hobson výšku slunce, ještě důležitá záležitost dvou proudů dosud nebyla rozřešena, a o to se jednalo, zdali jsou na jih neb na sever snášeni.

Paní Pavlina Barnettová pohlížela stále neohroženě do budoucnosti, a obavy, jež mnohdy se jí zmocňovaly, a jisté tušení, jež nemohla zaplašiti, nikdy ani v nejmenším neprojevovala. Bylať to stále důvěřivá, zmužilá paní, a nikdo by byl nemohl tušiti, kterak pod stálým jejím rozmarem skrývala se rozčilenost, jíž nemohla se zcela sprostiti.

Jasper Hobson nad míru se jí obdivoval. Také v Kalumahu měl poručík úplnou důvěru a spoléhával se často na přirozený pud mladé Eskimačky.

Kalumah, velmi rozšafná, byla se všemi příhodami a zjevy ledného moře obeznámena. Každého dne chodila Kalumah pozorovati ledné pole a na pouhém hluku ledných hor ve vzdálí se lámajících poznávala pokrok rozkladu ledného pole. Pudem věděla, kdy led sespod nahnilý již jen křehkou podporu poskytuje a ubírala se bez váhání uprostřed ledného pole štěrbinami prorvaného.

Od 20. až do 30. března činila obleva velmi rychlé pokroky. Děště byly nad míru hojny a urychlovaly rozklad ledu i podobalo se, že snad již za čtrnácte dní bude moci poručík Hobson, používaje svobodných vod, pustiti svou loď skrze ledy.

Nebyl to muž, jenž by váhal a to tím více, an musel se obávati, aby proud Kamčatky nezanesl ostrov ještě dále na sever.

„Toho netřeba se obávati," opětovala stále Kalumah. „Strž ledu nebude se díti k severu, alebrž na jih, zde je nebezpečenství."

Mladá Eskimačka tvrdošijně trvala na svém náhledu. Jasper Hobson nepokládal to za neštěstí, pakliže ostrov ve vodách moře tichého utone, ješto dříve ještě celé obyvatelstvo jednatelství na palubě lodi odpluje a za krátké plavby k jedné neb druhé pevnině dorazí. Mořská úžiná tvoří totiž skutečnou nálevku mezi východním mysem na pomoří asickém a mezi mysem Prince de Galles na pomoří americkém.

Konána tudíž všechna opatření k nastávajícímu a snad přenáhlenému odplutí.

Od honů, jak se samo sebou rozumí, upuštěno naprosto. Mistr tesařský a jeho lidé dohotovovali loď, aby ji za oblevy mohli na moře

spustiti, i upevňovali zároveň hlavní budovu tvrze, jež by za oblevy mohla snad býti vydána v šanc značnému tlaku ledův, kdyby jim mys Bathurst nečinil dostatečný odpor.

Známky blížícího se počasí se ostatně každým dnem objevovaly. Toto jaro bylo nad míru předčasné, neboť následovalo za zimou, jež v krajinách točnových byla neobyčejně mírnou. Na stromech vyskakovaly již pupeny, a mechy bledou svou zelení pokrývaly svahy sluncem přímo ozářené.

Zdraví přezimovačů, mužských i ženštin, bylo výborné, a malý hoch, úplně zotaven, výborně prospíval za prvních paprsků jarních.

Od 2. do 5. dubna obleva stále pokračovala. Teplota byla citelná, ale vzduch pošmúrný, takže nemohlo býti konáno hvězdářské pozorování, ač by pro určení polohy ostrova Viktoriy bylo bývalo prospěšno.

V noci ze dne 7. na 8. dubna začala skutečná strž ledu. O polednách odebrali se poručík Hobson, paní Pavlina Barnettová, Kalumah a sergent Long na vrcholek mysu Bathurstu, aby pozorovali změnu ledné bašty. Bašta tato byla se uprostřed rozpoltila a tvořila dvě rozeznatelné části, z nichž hořejší k severu se pošinovala.

Či jevil se již vliv proudu Kamčatky?

Či bloudící ostrov bral se již tímto směrem?

Pochopitelno, jaké obavy zmocňovaly se poručíka a jeho soudruhův. Osud jejich mohl se v několika hodinách rozhodnouti, neb pakliže by byli několik set mil na sever zahnáni, bylo by věru velmi za těžko, aby na malé své lodice dostali se na pevninu.

Přezimovači nemohli však dosud nic jiného zjistiti, než že ostrov ještě se nehýbe, i uznáno, že část ledného pole se odervala a na sever pluje,

kdežto část ostrov bezprostředně obkličující dosud je nehybnou.

I toto pošinutí se vysoké ledné bašty nezměnilo náhledy mladé Eskimačky. Tato stále tvrdila, že strž ledu děje se od severu na jih, a žádná námitka nezvrátila ji v jejím přesvědčení.

Avšak dnů následujících od 8. až do 10. dubna podobalo se tomu, že Kalumah nemá pravdu. Jižní část ledné bašty vždy více a více vzdalovala se na sever. Strž ledu dála se s velikým hlukem, a rozklad ledu na všech stranách pomoří jevil se s ohlušujícím rachotem. Asi půl míle opodál od mysu Bathurstu kladly se ledné kry na sebe. Ledná bašta rozpadla se v četné kusy, jež tvořily jednotlivé ledné hory, jež na pohled k severu se pošinovaly.

Poručík Hobson, ničeho neprojevuje, byl den ode dne znepokojenějším a tvrzení Kalumahy nebylo mu nikterak útěchou.

Dne 11. dubna o polednách okazoval Jasper Hobson mladé Eskimačce poslední ledné hory mizící na sever a uváděl jí zase důvody, tvrzení její vyvracující.

„A přece nikoli," zvolala Kalumah s nezviklaným přesvědčením. „Není to ledná bašta, jež běře se na sever, jesti to náš ostrov, jenž unášen je na jih."

Snad měla Kalumah přece pravdu.

Vždyť bylo možno, že pohyb ledné bašty byl jen zdánlivý a že ostrov Viktoria, uchvácen ledným polem, k úžině mořské se ubírá.

Avšak hvězdářské pozorování, důležitější než kdykoli dříve, nemohlo dosud při nevhodné, pošmúrné povětrnosti býti vykonáno.

Po čtyry dny trvala tato mlhovitá povětrnost, kde až sto stop nad hladinou mořskou zvedala

se mlha, pro jejíž neproniknutelnost nemohly se dvě osoby na tři kroky od sebe viděti.

Konečně dne 15. dubna rozptýlily se mlhy za čerstvého jižního větru a slunce jasně zazářilo.

Poručík Hobson uchopil se svých hvězdářských nástrojů a změřil polohu ostrova, jež takto se nyní jevila:

Šířka 69° 57′.

Délka 179° 33′.

Kalumah nebyla se klamala.

Ostrov Viktoria, proudem Behringovým uchvácen, unášen byl na jih.

Hlava XVII.

Stráž ledu.

Přezimovači blížili se konečně navštěvovanějším vodám moře Behringova. Neměli se více co obávati, že budou na sever zanešeni. Nyní šlo již jen o to, aby pozorovali změnu polohy ostrova a zjistili měnivou rychlost, s kterou dále pluje.

Jasper Hobson pilně měříval výši slunce a hvězd a dne 16. dubna, po novém pozorování, shledal, že bude-li rychlost stejnou, ostrov Viktoria na začátku května octne se u kruhu točnového, od něhož dosud čtyry stupně severní šířky jej oddělovaly. Mohlo se předpokládati, že tou dobou ostrov v nejužší části úžiny sevřen, stane se nehybným, až obleva mu volný průchod zjedná. Tímto časem ale pustí se loď také na moře, i bude moci plouti k pevnině americké.

Jak víme bylo vše k okamžitému odplutí uchystáno.

Obyvatelé ostrova očekávali tudíž s větší tr-

pělivostí a zejmena s větší důvěrou, a vyhlídka do lepší budoucnosti oživovala jejich mysli.

Následujících dnů bylo zase několik výletů uvnitř ostrova a na pomoří podniknuto. Na těchto výletech spatřili celé houfy vlků, již kvapným během po ostrově pobíhali. Z celé zvířeny byli tito jediní, jež pocit společného nebezpečí nebyl ochočil.

Dne 20. dubna zjistil Jasper Hobson, že bloudící ostrov stále na jih je unášen a že tloušťce ledného podkladu ostrova za zimy nebylo přibylo. I uznáno tudíž, že je třeba, aby co nejdříve opuštěna byla tato křehká půda, dříve než potopí se v teplejších vodách tichého moře.

Dne 25. dubna otočilo se ledné pole i ostrovem po třetí a sice směrem od východu na západ. I bylo tudíž zjevno, že ledné pole v moři volně se pohybuje a že dosud žádné pevné země se nedotýká.

Osudný okamžik se nyní blížil.

Povětrnost byla stále krásná, a často okazoval teploměr deset stupňů nad mrazištěm, tak že zimní oděv musel býti odložen.

Hvězdář Tomáš Black byl již do lodi snesl všechny své věci a taktéž i část potravin, a drahocenné kožešiny do ní byly uloženy.

Dne 2. května konáno zase podrobné pozorování, jehož výsledek byl, že ostrov Viktoria k východu se chýlí a tudíž k americké pevnině se blíží. Toť bylo šťastnou okolností, neb proud Kamčatky ubírá se podél pomoří asického i nebylo se tudíž třeba více báti, že ostrov bude jím uchvácen.

Konečně nastávaly přezimovačům příznivější vyhlídky.

Dne 5. května oznámil Jasper Hobson svým soudruhům, že ostrov Viktoria překročil kruh po-

lární a že tudíž konečně se vrací do podnebí oné části zeměkoule, jež slunce, i když je na jih v největším svém odchýlení, nikdy neopouští. Statným těmto lidem zdálo se, že vrací se do obydleného světa.

Nyní bylo již jen třeba vyčkati okamžiku, kde rozstoupený a napolo rozpuštěný led poskytne lodi, celou osadu s sebou unášející, volný průchod.

Dne 7. května otočil se ostrov ještě jednou o čtvrtinu svého obvodu, tak že poloha jeho byla tatáž jako za doby, kdy ještě ku pevnině americké byl náležel.

Dne 8. května shledáno novým pozorováním, že ostrov nepohnutě nalézá se uprostřed úžiny, asi čtyrycet mil od mysu Prince de Galles. Země byla tudíž poměrně na blízku a spása všech zdála se býti zabezpečena.

Jasper Hobson umínil sobě, že ještě této noci se sergentem Longem podívá se na změny ledného pole na jihu ostrova, aby potřebné průplaviště vyhledal. Asi o deváté hodině opustili tvrz a ubírali se asi tři míle podél pobřeží.

Noc byla krásná. Na místě měsíce třpytily se hvězdy v překrásném lesku. Avšak jaké to bludiště na ledném poli, jaká to změna. Byla to hromada nejpodivnějších hlatí, moře, jež vichřicí zmítané znáhla stuhlo. Nikde nejevil se mezi ledem nějaký průchod, do něhož by loď byla se mohla odvážiti.

Jasper Hobson a sergent Long setrvali až do půlnoci na pomoří, ale vidouce, že v poměrech ostrova nic podstatného nebylo se změnilo, usnesli se, že vrátí se do tvrze Espérance, aby několik hodin sobě odpočinuli.

Když byli asi sto kroků popošli, zastavil je

nenadálý hlomoz, a Jasper Hobson cítil, že půda pod nohama jeho se zachvívá.

„Hlomoz pochází od ledné bašty," pravil sergent Long. „Co se to asi děje?"

Jasper Hobson nanejvýš znepokojen zvolal: „Do tvrze, do tvrze, snad se led hnul, a my budeme moci naši loď do vody spustit."

Sotva dechu popadajíce kvapili oba na nejkratší cestě do tvrze Espérance.

Asi za dvacet minut byli dosti dlouhou cestu urazili. Avšak než ještě octli se u ohražení tvrze, spatřili, kterak jejich soudruzi, mužští i ženštiny, vyděšení a zoufale křičíce, utíkají.

Tesař Mac Nap nesa své dítě na ruce, přicházel poručíku vstříc.

„Hle, tu vizte, pane Hobsone," pravil, i vlekl poručíka k pahorku, jenž několik kroků opodál od ohražení se zvedal.

Poslední zbytky ledné bašty, jež před odchodem Jaspera Hobsona ještě asi dvě míle opodál ostrova se nalézala, byly se vrhly na pomoří. Mysu Bathurstu nebylo více. Tato spousta prsti a písku lednými krami zanešená pokrývala obvod tvrze. Hlavní budova a vše, co se severně za ní nalézalo, byla pod touto ohromnou lavinou zmizela. Uprostřed děsného rachotu pošinovaly se ledné kry na sebe, jež jakoby útokem na sebe byly se hnaly.

Loď u paty mysu Bathurstu shotovená byla roztříštěna. Poslední pomoc ubohých přezimovačů byla zmizela.

V tomto okamžiku sřítila se vedlejší budova, již obývali vojáci, kteří ještě v čas mohli se zachránit. Ubožáci zoufale zkřikli.

„A ostatní naše družky," zvolal Jasper Hobson v přehrozném zděšení.

„Jsou tam ještě," odvětil Mac Nap, okazuje na hromadu písku, prsti a ledných ker, pod kterouž hlavní budova úplně byla zmizela.

Ano pod touto hromadou spočívaly paní Pavlina Barnettová, Madgeova, Kalumah a Tomáš Black, jež vesměs strž ledu ve spaní byla překvapila.

Hlava XVIII.

Všichni při práci.

Hrozný převrat byl se vykonal, ledná bašta byla se vrhla na plovoucí ostrov. Hluboko pod hladinu mořskou se potopivší, nemohla ledná bašta činnosti podmořských proudů odolati, a když skrze rozpukaný led průchod se otevřel, vrhla se s celou silou na ostrov Viktoriu, jenž takto prudce poháněn, rychle k jihu se posouval.

V prvním okamžiku upozorněni hlukem strže ledu, jež zničila psinec, chlév a hlavní budovu, mohli Mac Nap a jeho soudruzi opustit ohrožené své obydlí. Avšak dílo spousty bylo již vykonáno, po ostatních budovách nebylo stopy. A nyní unášel ostrov své obyvatele do propasti oceánu.

Ale snad žili ještě pod hromadou ssutin zmužilá paní Barnettová, Madgeova, mladá Eskimačka a hvězdář.

K nim museli se dostati, a byť již jen mrtvoly jejich nalezli.

Poručík nabyl již zase své chladnokrevnosti a zvolal:

„K lopatám a motykám. Dům byl pevný a mohl odolat. K dílu tudíž!"

Lopaty a motyky byly sice po ruce, avšak

k ohražení nemohli se dosud přiblížiti. Dosud valily se ledné kry s vrcholků zviklaných ledných hor, z nichž některé až dvě stě stop nad ostrov Viktoriu vyčnívaly. Bylo se obávat, že ostrov pod tíží balvanů, na něj se valících, utone. Dosti patrný svah půdy naznačoval, že pobřeží poznenahla se potápí a že podlouhlé vlny moře až poblíže mělčiny se valí.

Po celou noc nemohli o zachránění svých přátel se pokusiti i museli v největší zoufalosti příštího dne vyčkati.

Konečně nastal den. Jaká děsná spousta jevila se kolkolem! Avšak ubozí obyvatelé pranic nedbali toho a nepozorovali ani, že ostrov nyní na jih, to jest do propasti, je se značnou rychlostí unáší. Pomýšleli jen na zachránění svých soudruhů a zejmena milované paní, pro niž by život svůj byli nasadili. Nyní, an spousty ledu byly se aspoň na tu chvíli utišily a tudíž k ohražení mohli se přiblížiti, šlo o to, aby nezmařili okamžiku a bez odkladu jednali, neb již šest hodin byli nešťastníci pokryti ssutinami.

Mysu Bathurstu nebylo, jak praveno, již více. Skácen náramnou lednou horou, byl se sřítil na jednatelství, rozkotal loď, pokryl psinec i chlév a rozmačkal zvířata v nich uzavřená. Po té zmizela hlavní budova pod vrstvou písku a prsti, nad níž se ledné balvany až šedesáte stop zvýší byly nahromadily.

Dvůr tvrze byl úplně zanešen a z ohražení nebyl ani jediný kůl potrval.

A pod touto spoustou ledných ker, prsti a písku měly ubohé oběti býti vyhrabány.

Nežli přikročili k dílu, zavolal poručík Hobson tesaře k sobě.

„Mac Nape, co soudíte, odolal dům nátlaku strže ledu?“

„To bych troufal sobě tvrdit,“ odvětil Mac Nap.

Po té dal zavolati paní Joliffovou.

„Je v domě potrava a voda v zásobě?“ tázal se jí poručík Hobson.

„Ano, pane poručíku.“

„Dobrá,“ podotýkal poručík, „hladem a žizní nezahynou, ale či nebude jim scházeti vzduch?“

Na to nedovedl arci Mac Nap odpovědít. Nicméně dali se všichni bez odkladu do práce. Mac Nap převzal její řízení i ničeho neopomenuto, aby v nejkratší době spousta ledných ker byla odklizena.

Avšak jakkoli stateční dělníci bez ustání pracovali a sobě jedva tolik odpočinku přáli, aby něco pojedli, nebylo při západu slunce ještě nikterak mnoho z rumiště odklizeno.

Usnešeno tudíž, aby, an další strže ledu nebylo se již obávati, vyhloubala se kolmá šachta, čímž by rychleji cíle se dodělali a zároveň vzduchu zvenčí průchod k domu se zjednal; avšak když se svitalo, byli ubožáci již po třicet hodin zasypáni. Tesař přikročil nyní k vyhloubání šachty, jež dle jeho výpočtu musela být 50′ dlouhá, aby v krovu domu se končila. Skrze led, tedy asi 20′ hluboko, mohla arci práce býti snadná, avšak obtíže musely se hromadit, až začnou prokopávat vrstvu prsti a písku, nejméně as 30′ hluboko. K vyroubení této části šachty upraveny dlouhé kmeny, načež v práci pokračováno. Toliko tři mužové mohli zároveň v šachtě pracovati, a ještě vojáci často se střídali, byla naděje, že vyhloubání šachty bude rychle u konce. Byla to namáhavá práce, při níž často pracovníky zmužilost již opouštěla, i bylo popudu tesaře zapotřebí, aby

v práci pokračovali. Nastala zase noc; v práci nemělo se ustáti i usnešeno, že se bude v ní při záři pryskyřičných pochodní pokračovat, i vyhloubán na kvap v jednom z ledných pahorků pomoří jakýs ledný dům, v němž ženštiny a malé děcko našli jakési útočiště před prudkým větrem a studeným deštěm. Velké obtíže teprvé nyní nastaly; šachta musela býti vyroubena, aby zamezilo se sesypávání prsti. Vyhrabanou prst a písek tahali mužové nahoru, pomocí sudu na provaze upevněného. Tesař dlouhou tyčkou ohledával neustále, zdali nejeví se jakýs odpor, jenž by osvědčoval, že octli se u střechy domu. Když zase svítalo, byli jen deset stop do spousty prsti a písku se prohloubali, i spočívala ještě asi 20′ tlustá vrstva nad střechou domu, pakliže týž tlaku strže nebyl povolil. Za svítání začali pracovníci s obnovenou činností krušnou svou práci.

O čtyrech hodinách byla šachta 50′ prohloubena a sice 20′ v ledu a 30′. v prsti a písku, tedy na místě, kde dle náhledu Mac Napa měl se krov domu nalézati. Mac Nap nalézal se v tu chvíli v hlubině šachty i snadno lze sobě představiti jeho zoufalost, an tyčka hluboko zastrčená dosud se žádným odporem se nesetkávala. Chvíli pohlížel se skříženýma rukama na Sabinu, jenž v šachtě s ním se nalézal.

„Nic?“ tázal se myslivec.

„Nic!“ odvětil tesař, „jen deset stop a musíme býti u cíle, aneb —“

Mac Nap nedomluvil, a za pomoci Sabiny započata zase práce. O šesté hodině večer bylo zase asi dvanáct nových stop vyhloubáno. Mac Nac znova zastrčil svou tyčku, avšak tato vždy na novo zapadala do křehké prsti.

Tesař odloživ na chvíli své náčiní, popadl

se oběma rukama za hlavu, zamumlal: „Ach ti ubožáci!“

I vylezl po té po příčkách, jimiž roubení bylo upevněno, ze šachty a svěřil poručíku Hobsonovi a sergentu Longovi, kterak strašně byl se sklamal.

„Nuže,“ pravil Jasper Hobson, „tož je tedy dům strží rozkotán a ubožáci —“

„Nikoli,“ odvětil Mac Nap, „dům bude ještě celý. Není rozkotán, ale potopil se a ubohé oběti —“

„Utopily se,“ zvolal sergent Long.

„Nuž, vyhledáme tedy aspoň jejich mrtvoly,“ pravil poručík Jasper Hobson.

Mac Nap, nesděliv ničeho svým soudruhům, odebral se zase ku práci do šachty, kdežto poručík Hobson s ním do ní sestoupil.

Po celou noc pokračovali vojáci v práci, střídajíce se každou hodinu; ale kdežto dva vojáci vyhloubali další šachtu v prsti a písku, stáli Mac Nap a Jasper Hobson každý na jedné příčce, aby byli ihned po ruce.

O třetí hodině odrazila se znáhla motyka Kelleta o jakés tvrdé těleso. Tesař cítil to spíše než slyšel.

V tu chvíli bylo již dvaasedmdesát hodin uplynulo, co strž ledu na dům byla se svalila.

Asi za dvacet minut bylo tvrdé těleso, na něž motyka byla narazila, odkryto. Byla to krokev střechy. Tesař, spustiv se na dno šachty, uchopil se motyky a odstranil slabší latě. Za několik okamžiků udělán široký otvor.

V tomto otvoru zjevila se postava, již v temnotě bylo jedva rozeznati.

Byla to postava Kalumahy.

„Ku pomoci, ku pomoci,“ mumlala ubohá Eskimačka slabým hlasem.

Jasper Hobson slezl otvorem, avšak náramná

zima se ho zmocnila, voda sahala mu až po pás. Střecha nebyla se vskutku prolomila, avšak dům byl se půdou propadnul, tak že voda do něho vnikala. Voda tato nebyla ještě zatopila celé podstřeší, v němž toliko asi stopu zvýší nad podlahou stála. Byla tudíž ještě vždy naděje. Poručík odvážil se do temnoty a vrazil na tělo, jež bylo beze všeho pohnutí. Vlekl je k otvoru, kde se ho vojáci Kellet a Pond uchopili a je ven vytáhli.

Byl to Tomáš Black.

Přinešeno ještě druhé tělo, ono Madgeovy. Provazy hozeny jsou do šachty, kudy obě těla se vytáhla. Black a Madgeova na čerstvém vzduchu znenáhla se zotavovali.

Šlo ještě o zachránění paní Pavliny Barnettovy. Jasper Hobson veden Eskimačkou, kolkolem sebe hmataje, octnul se na konci podstřeší, kde našel tu, již hledal. Ležela tu bez pohnutí napolo mrtva. Poručík Hobson donesl ji v náručí k otvoru a několik okamžiků po té objevil se on s paní Barnettovou, Kalumah a Mac Nap u hořejšího ústí šachty. Všichni soudruzi zmužilé paní byli zde shromážděni a v zoufalosti nepronesli ani slova.

Mladá Eskimačka, jakkoli slabá, vrhla se na tělo své přítelkyně.

Paní Pavlina Barnettová ještě dýchala a srdce její tlouklo. Konečně otevřela oči.

Všichni radostí zkřikli.

Paní Pavlina Barnettová s největším úsilím se vzchopila. Z výše tohoto vrchu, utvořeného strží ledu, jenž panoval celému ostrovu, rozhlížela se kolkolem a po té s podivným přízvukem zamumlala:

„Moře — moře!“

A vskutku obkličovalo s obou stran obzoru, z východu a ze západu moře, ledu prosté, bloudící ostrov.

Hlava XIX.

Moře Behringovo.

Ostrov Viktoria, plovoucím ledem hnán, byl s neobyčejnou rychlostí octnul se v moři Behringově, aniž by v úžině téhož jmena ku pevnině byl přirazil.

Paní Pavlina Barnettová znenáhla se zotavovala a mohla vypravovati o svém sedmdesátihodinném uvěznění v zasypaném domě.

Náhlou strží ledu překvapeni byli všickni kvapili ku dveřím a oknům. Nikde nebylo východu. Vrstva prsti a písku, jež druhdy zvala se mys Bathurst, spočívala nad domem i zároveň byl slyšeti rachot ohromných ledných ker, jež strž ledu valila na jednatelství.

Asi po čtvrt hodině pozorovali paní Barnettová a její soudruzi, kterak dům půdou ostrova zapadá. Podklad ledu mizel, na jeho místě objevovala se voda moře. Zmocniti se potravy, jež v kuchyni zůstala a uteci se do podstřeší bylo dílo okamžiku i dělo se to nejasným pudem sebezachování. Ale i po svém útěku do podstřeší slyšeli, kterak ohromné ledné balvany nad nimi rachotí, při čemž voda pod nimi neustále vystupovala.

Avšak jakoby zázrakem střecha dostatečně odolávala, a také dům, zapadnuv do jisté hloubky, se zastavil, ač voda v podstřeší až na stopu vysoko vystoupla.

Paní Pavlina Barnettová, Madgeova, Kalumah a Tomáš Black byli se utekli až na krokve, na nichž po tolik hodin byli setrvali. Obětovná Kalumah donášela jim, chodíc uprostřed vody, potra-

viny. Každý pokus o zachránění byl zbytečným, pomoci mohlo se jim jen zvenčí dostati.

V zkaženém vzduchu jedva již dýchali a kdyby uvěznění jejich v této těsné prostoře bylo ještě několik hodin trvalo, byl by Jasper Hobson našel již jen mrtvoly.

Paní Pavlina Barnettová vbrzce pochopila, co se bylo stalo. Tušila, že plovoucí led na ostrov byl se svalil a soudila z vody pod domem hučící, že ostrov bez odporu na jih je poháněn. Proto také, nabyvši vědomí a ohlížejíc se kolkolem sebe, vyrazila ze sebe těch několik slov, jež po rozkotání lodi měla tak osudný význam.

Svízele cestovatelů nebyly však ještě ukončeny. Poručík Hobson hleděl ještě téhož dne polohu ostrova vyměřit.

Při prohledávání v ssutinách hlavní budovy našly se nástroje a mapy hvězdáře, jež na štěstí nebyly se porušily.

Z vyměření téhož dne, 12. května, vyšlo na jevo, že ostrov nalezá se pod 168° 12′ západní délky poledníku Greenvichova a pod 63° 27′ severní šířky.

„Tot tedy nemáme naději, abychom k některé pevnině přirazili," pravila na toto sdělení poručíka paní Pavlina Barnettová.

„Ano, paní," odvětil Jasper Hobson, „v tomto vzhledu zmizela všechna naděje. Proud nás s přílišnou rychlostí do širého moře unáší."

Ale snad nás zanese proud k některému z ostrovů moře Behringova.

Tot byla vskutku ještě jediná slabounká naděje. Nescházely vskutku ve vodách moře Behringova ostrovy, a zejmena od ostrova sv. Vavřince, jenž je velmi rozsáhlý, nebyl plovoucí ostrov příliš vzdálen. Ano ostrov sv. Vavřince mohl

cestovatelům státi se přístavem spásy. A kdyby to nebyl ostrov sv. Vavřince, mohl to býti ostrov sv. Matěje a skupení ostrovův, jichž střed tvoří. Aby dorazili k ostrovům aleutickým, více než osm set mil od ostrova Viktoriy dosud vzdáleným, nemohlo se očekávati. Ostrov Viktoria o mnoho dříve v teplých vodách a za paprskův slunce, jež vstupovalo již do znamení blíženců, musel se rozpustit.

Byloť se právem obávati, že, an lodnice není po ruce, osudná nehoda každým okamžikem nastati může.

Jasper Hobson ustanovil se tudíž na tom, aby zhotoven byl prostranný prám, na němž celá osada by se mohla směstnati a na němž by aspoň nějaký čas na moři se udrželi, až by setkali se s nějakou lodí velrybářů.

Prozatím vyklizena bývalá budova pro vojáky, aby před nestálostí podnebí, před vichřicí a deštěm poskytovala útočiště, i podařilo se z hlavní budovy některé užitečné náčiní a nářadí zachrániti. Dne 13. května musili vzdáti se všechné naděje, že dorazí k ostrovu sv. Vavřince, neb plovoucí ostrov Viktoria daleko na východ od něho hnal se dále.

Aleutické ostrovy, jež jak náramná síť polokruhem na prostoře několika stupňů před mořem Behringovým se rozkládají, byly by mohly jedině ostrov Viktoriu zadržeti. Ale či mohl týž, jak již praveno, tak dlouho vydržeti, až by k nim dorazil.

Dne 14. května dali se Mac Nap a jeho lidé do zhotovování prostranného a pevného prámu, při čemž zejmena se jim výborně hodily četné železné skoby, jež druhdy z tvrze Reliance byly s sebou vzali.

Dne 16. května vyšla sobě Pavlina Barnettová s Madgeovou na procházku a při pohledu na nekonečné moře poprvé zmocnila se zmužilé paní málomyslnost.

„Či ještě kojíš se nadějí, že se zachráníme?“ zvolala paní Barnettová.

„Mne naděje nikdy neopustí,“ odvětila prostoduše Madgeova.

Ale či bylo ještě možná míti jakousi naději, když ostrov Viktoria několik dní po té opodál skupiny ostrovů sv. Matěje ploul a v celém moři Behringově nebylo již žádné země, k níž by byl mohl přiraziti.

Hlava XX.

Do širého moře.

Ostrov Viktoria ploul nyní nejširší částí moře Behringova, vždy ještě asi šest set mil vzdálí od prvních ostrovů aleutických a více než dvě stě mil vzdálí od nejbližšího východního pomoří. Pohybování ostrova dělo se dále se značnou rychlostí. Ale i tu bylo nejméně tří neděl třeba, aby dorazili k jižní baště moře Behringova.

Od 19. do 25. května zdvihla se prudká vichřice, při čemž hojný déšť povrch ostrova tak prosákl, že na menších svazích již ledná vrstva se objevovala.

Dne 25. května moře se utišilo, ale rychlost, s kterou ostrov ku předu byl hnán, byla tak veliká, že Jasper Hobson jal se zase kojiti nadějí, neb ostrov Viktoria byl téhož dne již jen dvě stě mil od ostrovů aleutických vzdálen i mohli za osm dní k nim doraziti.

Jasper Hobson, sergent Long, tesař Mac Nap, kovář Raë a myslivci Sabine a Marbre radili se vespolek a usnesli se, že neopustí dříve ostrov, dokud nebudou k tomu donuceni.

Avšak osud, jenž přezimovače tak dlouho pronásledoval, stihnul je novou ranou. V noci ze dne 26. na 27. května hnul se ostrov Viktoria zase z polovice kolem sebe, což nezůstalo bez důležitých následků. Každý tušil, že následkem změny v poloze ostrova ledné bašty urvou se od ostrova, s nímž nic je nespojovalo. A vskutku než čtvrt hodiny uplynulo, rozlehl se hrozný praskot, vrcholek ledných hor kolísal, spousta ledná se rozstupovala, a kdežto ostrov Viktoria nazad setrvával, ledné hory podmořským proudem uchváceny bystře uháněly na jih.

Hlava XXI.

Ostrov stává se ostrůvkem.

Tři hodiny po té byly poslední zbytky ledné bašty s obzoru zmizely a ostrov téměř se nehýbal. Nezbylo tedy jiné záchrany, než aby se celá osada utekla na některou loď velrybářskou, jež by v těchto vodách ploula, ať by ještě se na ostrově nalézali aneb ať by po rozkladu ostrova na prámu svém byli již útočiště nalezli. Usnešeno, že vytrvají na ostrově až do jeho roztávání.

Prám byl ostatně již úplně dohotoven.

Mac Nap vystavil v něm rozsáhlou kajutu, jakési mezipalubí, v níž celá osada mohla se směstnati, i přepraven také stežeň s potřebnými plachtami. Zdraví osadníků bylo celkem dosti dobré.

Prám měřil na každé straně přes třicet stop,

i měl tudíž povrch asi devíti set čtverečných stop. Spodek jeho vyčníval asi dvě stopy nad hladinu vody a postranní stěny chránily jej kolkolem proti malým vlnám. Uprostřed prámu nalézal se domeček asi na dvacet osob a kolkolem něho nalézaly se schránky na potravu a na vodu k pití, což vše železnými skobami k prámu bylo upevněno. Stežeň byl třicet stop vysoký, a měl nésti čtverhrannou plachtu, jež arci byla jen k potřebě, když vítr od zadu vál.

Tak vypadal Mac Napův prám, od něhož osadníci zachránění své očekávali.

Ještě i zvířata jaksi poděšená zdála se míti tušení hrozícího nebezpečí a ptactvo na jih odletovalo, odhodlal se Jasper Hobson, že ještě téhož dne, 1. června, na moře po prámu se pustí. Ještě však moře se rozdivočilo, povolil poručík k naléhání svých soudruhů, že ještě následní noc vyčká a teprv po utišení se moře na ně se vydají. Ještě než šli spat, prohlédnul Jasper Hobson lano, jímž prám k silným břízovým kmenům byl přivázán.

Hlava XXII.

Čtyry následní dny.

Noc klidně uplynula. Za svítání šel Jasper Hobson a někteří s ním k mělčině, ještě téhož dne měli se po prámu na moře pustiti. Husté mlhy pokrývaly obzor, ale konečně trhnutím větrů úplně se rozptýlily. Avšak neviděli prámu u břehu mělčiny, jen nekonečné moře rozkládalo se před jejich zraky.

Všickni, otočivše se a po obzoru se rozhlížejíce, zoufanlivě zkřikli; ostrov byl již jen ostrůvkem.

Za noc bylo se šest sedmin bývalého území mysu Bathurstu bez hluku do moře střítilo a prám byl do moře zanešen.

Osadníků zmocnila se zoufalost.

Mimo některé plaňky z bývalých budov nebylo již ničeho, z čeho by nový prám mohli zbudovati. Život osadníků visel již jen na krátkém trvání ostrova, neb teplota obnášela 20 stupňů nad mrazištěm.

Novým proskoumáním ostrůvka zjištěno, že je již jen pruhem, jehož šířka jedva míli obnášela. Ze sto čtyryceti čtverečních mil bývalého povrchu ostrova zbývalo již jen dvacet mil.

K páté hodině večer vrátil se poručík domů. Zde byli mlčky mužští i ženštiny pohromadě, nechtějíce již nic vidět a nic slyšet.

Jasper Hobson sdělil svým soudruhům výsledky svého výskumu, i pravil jim, že nynější jejich bydliště poskytuje jim větší bezpečnosti než kterékoli místo na pomoří.

Příštího dne o polednách vrátila se pak ještě jednou naděje.

Velrybářská loď zjevila se na obzoru.

Až do dvou hodin odpoledne, kde loď až na šest mil k ostrovu se byla přiblížila, kojili se nad míru nadějí, že přece budou snad zachráněni. Stříleli co mohli a zdělali hustý dým, zapálivše některé plaňky z obydlí.

Nic naplat.

Ve dvě hodiny obrátila se loď směrem na severovýchod a za hodinu po té úplně zmizela.

V tom jeden z vojáků, Kellet, jal se divoce křičet a válel se po zemi. Mohlo se za to míti, že pominul se rozumem.

Paní Pavlina Barnettová pohlížela Madgeově do tváře, jakoby se ptala, zdali ještě nadějí se kojí.

Madgeova odvrátila hlavu.

Večer téhož neblahého dne bylo zase slyšeti praskot, největší část ostrova se urvala a zmizela v moři. Z ostrova zbývalo již jen částka od bývalého obydlí až k mysu Bathurstu.

Byla to již jen ledná kra.

Hlava XXIII.

Na ledné kře.

Ledná, nepravidelná kra, na spůsob trojhranu, obnášejíc asi sto padesáte stop na svém základě. A na této ledné kře bylo směstnáno jednaadvacet lidských bytostí, asi sto srstnatých zvířat, několik psů a ohromný medvěd, jenž ostrov nebyl opustil a jako ochočený kolem osadníků stále byl se potuloval.

Štěstí ještě, že všichni byli na živu, ješto v okamžiku nového rozkladu ostrova byli v obydlí právě pohromadě.

Ale jaká to situace! Nikdo nemluvil, ba ani se nehýbal, ješto nejmenší otřesení mohlo spůsobiti další rozklad ledné kry.

Příštího dne, 5. června, vyšlo slunce jasné, ozařujíc toto skupení zoufalcův. Tito již nemluvili a vyhýbali se sobě vespolek. Moře bylo úplně pusto. Ledná tato kra byla patrně poslední, jež dosud na moři Behringově ploula.

Ledná kra vyčnívala nad hladinu moře ještě asi o pět neb šest stop i musela tudíž pod vodou míti asi tutéž tloušťku i bylo takměř jisto, že za panující teploty znenáhla ve vodě se rozpustí.

Také sesouvání se půdy událo se ještě téhož dne na místě, kde nalézalo se obydlí, kteréž nyní

stálo na okraji kry. Na štěstí bylo toto v tuto chvíli prázdné, avšak mohli z něho toliko několik planěk a trámů z podstřeší zachránit, největší část nářadí a hvězdářských nástrojů byla se ztratila.

Celá malá osada musela se uteci na nejvyšší část území, kde ji nic nechránilo před slotami povětrnosti. Tam snesli také některé náčiní, jako vývěvy a nádržku na vzduch.

Paní Pavlina Barnettová a Madgeova byly stále při sobě. Kalumah ležela jako pes u nohou své velitelky a hleděla ji zahřívati. Paní Mac Napová, zaobalena do kožešin, majíc dítě své u sebe — spala.

Ostatní osadníci, zde onde rozloženi, ani sebou nehýbali, podobajíce se mrtvolám. Žádný hluk nepřerušoval týž děsný poklid.

Na okraji ledné kry zjevoval se medvěd jak velká nehybná sněhová koule.

I tato noc uplynula beze vší příhody. Z rána shledal Jasper Hobson, že obvod ledné kry byl se zase ztenčil, avšak ještě děsnější bylo spozorování, že průměrná výše její nad hladinou taktéž značně se byla zmenšila.

Pokroky rozkladu byly tak patrné, že poručík vzdával se již veškeré naděje.

Nicméně měl se státi ještě jeden zoufalý pokus o zachránění. Dosti ostrý vítr se zdvihl a hnal lední kru směrem, kde ostrovy aleutické ležeti musely.

Jasper Hobson rozvažoval, zdali by na lední kře nemohla jako na nějakém prámu rozvinuti se plachta a sdělil svůj náhled tesaři.

Lidem na výpomůcky odkázaným nebylo za těžko, že vkrátce zřídili na jakémsi druhu stežně plachtu a že ledná kra rychleji směrem na jihovýchod se pohybovala.

Zmalátnělá mysl nešťastníků na chvíli se oživila.

O šesté hodině vzchopila se Madgeova a ukazujíc k severovýchodu pravila:

„Země, země!“

Všichni jako náhle oživeni se vzchopili.

Na jihovýchodu asi dvanácte mil od ledné kry vskutku objevovala se země.

„Plachty, plachty!“ volal poručík Hobson.

Plachta se zvětšila a zřízena mezi provazy zavětrní parusa pomocí šatstva, kožešin a všeho, do čeho mohl se vítr zabrati.

Rychlost plavby přibývala. Ledná kra arci též rychleji se rozpouštěla i mohlať v chvíli úplně se rozpadnouti. Bylo slyšeti, jak uvnitř ledná kra praská, na povrchu jejím pak pukaly neustále nové štěrbiny. Voda jimi se již drala a pevnina byla dosud ještě asi čtyry míle vzdálena.

Tmavá noc snesla se nad ubožáky.

I zapálena hranice ze zbývajících planěk, aby dáno bylo znamení, ale ze země nebylo toto znamení opětováno. Ledná kra stále se rozpouštěla a vždy hlouběji klesala.

Vbrzce vyčníval již jen malý pahorek nad vodou. Sem byli se všichni utekli, pravá to kořisť zděšení, a s nimi nepatrný počet zvířat, jež moře dosud nebylo uchvátilo. Medvěd hrozně řval. Voda vždy výše stoupala. Za čtvrt hodiny museli všichni býti mořem pohlceni.

„Což není žádného prostředku, abychom roztávání se ledné kry zastavili?“ zvolal zoufale Jasper Hobson.

„Je ještě jeden prostředek,“ odvětil Tomáš Black, jenž tak dlouho nebyl ani hlesnul.

„A týž prostředek?“ tázal se Jasper Hobson.

„K vývěvám,“ zvolal Tomáš Black.

Ačkoli měli za to, že Black smysly se pominul, pokládaje lednou kru za loď, zvolala přece paní Barnettová: „Vyplňte mu jeho vůli.“

Vývěvy byly přišroubovány k nádržce na vzduch, jejíž víko rychle se uzavřelo, tak že vzduch byl sevřen. Tomáš Black upevnil k nádržce kožený měch a otevřev kohoutek u měchu, pouštěl vzduch na okraje ledné kry všude, kde teplota je rozpouštěla.

A hle, všude, kde proud vzduchu rukou hvězdařovou byl veden, roztávání se ustávalo, štěrbiny se uzavírajíce znova zamrzaly.“

„Hurah, hurah!“ zvolali ubožáci.

„Vyť nás jako zázrakem zachráníte,“ pravil poručík Hobson.

„Totě zcela přirozeno,“ odvětil Tomáš Black.

A skutečně bylo to zcela přirozeno a zakládalo se na následním fysikálním zákoně.

Nové zamrzání ledné kry dálo se z dvou příčin, jednak, že voda za nátlaku vzduchu na povrchu ledné kry se rozprchávala a tím značný mráz byl spůsoben, jednak, že silně stlačený vzduch zase se rozšiřujíc mnoho teploty roztávající se kře ubíral. Všude, kde objevovala se štěrbina, zacelily se studeností rozšířením vzduchu spůsobenou zase její okraje a ledná kra znenáhla nabývala zase dřívější své pevnosti.

Takto plouli několik hodin dále. Naděje na zachránění dodávala ubožákům síly, že s největším úsilím při vývěvách pracovali.

Blížili se zemi.

Když byli od pobřeží již jen na míli vzdáleni, vrhnul se medvěd do moře a plovaje octnul se vbrzce na pobřeží a zmizel. Několik minut po té vrazila ledná kra na břeh. Některá zvířata, jež na ní byla setrvala, dala se na útěk. Po té

ubozí osadníci vystoupili na zem a sklesnuvše na kolena, děkovali nebi za zázračné své zachránění.

Hlava XXIV.

Závěrek.

Na nejzazším konci moře Behringova, na posledním z ostrovů aleutických, na ostrovu Blejinici vystoupilo obyvatelstvo tvrze Espérance, uraziv̌ší 1800 mil od začátku oblevy. Aleutičtí rybáři, přikvapivše na pomoc, pohostinně je přijali.

Vbrzce byli též po ruce angličtí jednatelé, náležící k družstvu hudsonbajskému.

Jestiť zajisté zbytečno po tomto podrobném vypravování chváliti zmužilost a ráznost těchto hodných lidí a jejich vůdce, jež byli při tolikerých svízelích osvědčovali.

Třebas i pokus družstva nebyl se zdařil a nové jednatelství bylo za své vzalo, Jasperu Hobsonovi a jeho soudruhům nemohla býti učiněna výčitka.

Na všechen spůsob z devatenácti osob poručíku svěřených nikdo při návratu nescházel, ba naopak byla se malá osada o dva členy rozmnožila, o děcko tesaře Mac Napa a o Eskimačku.

Šest dní po svém zachránění byli všichni octli se v Novém Archangelsku, hlavním sídle ruské Ameriky. Tam měli se všichni tito přátelé, již společným nebezpečenstvím byli tak vřele k sobě přilnuli, snad navždy rozejíti.

Jasper Hobson a jeho lidé měli se vrátiti do tvrze Reliance přes území družstva, kdežto paní Pavlina Barnettová, Kalumah, jež nechtěla se od ní odloučiti, Madgeova a Tomáš Black hodlali se

přes San Francisco a Spojené státy navrátiti do Evropy.

Dříve než se rozešli, předstoupil poručík Hobson před shromážděné své soudruhy a pravil hlasem pohnutým cestovatelce: „Paní, žehnej vám bůh za vše dobré, jež jste nám prokázala.“

Třikráte provoláno „hurah“ na počest paní Pavliny Barnettové. Po té každý z vojínů potřásal ruku statečné cestovatelky. Každá ze ženštin s vroucností ji obejmula. Jasper Hobson, jenž k paní Pavlině Barnettové přilnul s upřímnou náklonností, se srdcem stísněným podával jí ruku a pravil: „Je to možná, že bychom se již nikdy nespatřili?“

„Nikoli, pane Hobsone. Nepřijdete-li do Evropy, vrátím se já a najdu vás buď v tvrzi Reliance, aneb v novém jednatelství, jež kdysi přece zařídíte.“

V tu chvíli předstoupil Tomáš Black, jenž zase nabyl své mluvy, co vstoupil na pevnou zem a pravil pln přesvědčenosti:

„Ano, spatříme se — za šestadvacet let. Přátelé, zatmění na slunci roku 1860 mně ušlo, avšak neujde mi nové zatmění na slunci, jež za těchže okolností a na těchže místech roku 1886 bude se díti. Nuže tedy, na shledanou, za šestadvacet let, ctěná paní a statečný pane poručíku, na rozhraní moře polárního.“

Konec.

Obsah.

	Stránka
Hlava I. Plovoucí tvrz	3
Hlava II. Kde se nalézali	10
Hlava III. Procházka kolem ostrova	18
Hlava IV. Nocleh	26
Hlava V. Od 25. července až do 25. srpna	32
Hlava VI. Deset dní vichřice	40
Hlava VII. Oheň a výkřik	47
Hlava VIII. Výlet paní Pavliny Barnettové	56
Hlava IX. Dobrodružství Kalumahy	65
Hlava X. Proud Kamčatky	73
Hlava XI. Sdělení Jaspera Hobsona	80
Hlava XII. Pokusy o zachránění	85
Hlava XIII. Napříč přes ledné pole	92
Hlava XIV. Zimní měsíce	98
Hlava XV. Poslední výskum	106
Hlava XVI. Obleva	116
Hlava XVII. Strž ledu	121
Hlava XVIII. Všichni při práci	125
Hlava XIX. Moře Behringovo	131
Hlava XX. Do širého moře	134
Hlava XXI. Ostrov stává se ostrůvkem	135
Hlava XXII. Čtyry následní dny	136
Hlava XXIII. Na ledné kře	138
Hlava XXIV. Závěrek	142

ČERNÁ HORA.

Sepsal

Josef Holeček.

Matice lidu ročníku X. číslo 3.

(Běžné číslo 57.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

Na jazyku českém nevydán dosud žádný samostatný spis, který by pojednával o Černé Hoře a jejích obyvatelích. Články, po různu v našich časopisech roztroušené, podávají o tomto pro nás velezajímavém předmětu zprávy pouze nedostatečné, což si lze tím vysvětliti, že jsou čerpány největším dílem z pramenů cizích, neslovanských, namnoze také zastaralých.

Je mi známo, s jakou horlivou dychtivostí chápe se naše čtenářstvo každého slova, které poměry černohorské objasňuje. To mi bylo pohnutkou, že jsem si obral za úkol učiniti o nich širší výklad. Vědomosti, tuto uložené, vážil jsem ze spisů srbských, kteréž dlužno míti za správnější a víry hodnější, nežli jinojazyčné, a částečně i z názoru vlastního. Zvláště jsou srbské prameny spolehlivy co se týče dát, zejmena statistických. Mimo to je záhodno, abychom patřili na předmět svůj jasným okem slovanským, nezkaleným brejlemi z ciziny.

My Černohorce milujem, jsme na ně hrdi, ano obdivujem se jim. Rádi je nazýváme slovanskými Spartány, a těmi jsou v pravdě. Přál bych si, aby čtenář, probravší se těmito listy, utužil se ve své přízni a lásce k nečetnému, ale junáckému kmenu slovanskému na Černých Horách a Brdech, a přál bych si, ba modlil bych se za to, aby mnohá vzácná cnost, Černohorce ozdobující, ujala se ve srdcích českých.

Černá Hora je divem světa. Není příkladu v dějinách člověčenstva, že by národek počtem tak nepatrný byl po celé věky se zdarem odolával útokům nepřítele tisíckrát mocnějšího. To dokázala malá, skalnatá, chudičká Černá Hora.

Černohorec má dvě krásné a skvělé vlastnosti, které u nás hynou: národní vědomí a osobní statečnost. To jsou víly, které kalily a brousily handžár Černohorcův, které pouštěly na pluky sveřepých nepřátel strach a hrůzu a je na útěk obracely, které pomáhaly rubat hlavy turecké — to jsou víly, které domovinu Černohorcovu před hanebnou porobou střehly a ostřehly.

Mnohému, přemnohému měli bychom se učiti od nich, ale přede vším, jak se miluje vlast, byť byla sebe usouženější a zuboženější! A měli bychom si na nich příklad vzíti, jak se pro vlast bojuje a pro práva nezadatná život nasazuje.

Snad by pak bylo u nás lépe.

Černá Hora.

Původ jmena Černé Hory vysvětlován rozličně. Někteří tomu chtějí, že je vynalezli Turci, když se byli víckrát bezúspěšně pokoušeli, aby Černou Horu podjařmili. Po turecku nazývá se Kara Dagh, což značí doslovně „černá hora“. Slovem „černá“ chtěli prý Turci vyjádřit hrozné neštěstí a neúspěch, který s dobýváním nevalné zemičky měli, a zároveň i černý smutek, který je proto naplňoval.

Jiní mají za to, že Černá Hora dostala jmeno od temné barvy skalnatých svých hor. Než považíme-li, že tehdáž, když jmeno toto počalo vznikati a se rozmáhati, nynější holé, zasmušilé skály černohorské byly ještě pokryty zelenými doubravami a pastvinami, nemůžeme tomuto náhledu přisvědčiti.

Pravdě nejpodobnější je tvrzení, že jmeno Černé Hory pochází od bývalých pánů jejího nynějšího území Černojevičů. Sám Černohorec odpoví nám, že Černé Hoře dáno jmeno dle Černojeviče Iva, dle něhož i řeka Obod přezvala se „řeka Černojeviče“.

Černá Hora bývala dříve částí Prevalitánska, v století třetím po Kristu dostala po císaři Dioklecianovi (srbsky Dukljan) jmeno Duklja, kteryžto název ustoupil počátkem sedmého století pojmenování Zeta. Vladaři lidu srbského na Zetě byli

nejprvé Balšičové, později Černojeviči. Poslední tohoto rodu, Durad Černojevič, přesídlil se na konci 15. století do Benátek, odevzdav moc knížecí metropolitu Vavilovi. Teprve od tohoto času počíná se jmeno Černé Hory vyskýtati, a sice nejprvé co „Crnojeva Gora“, což se během let stáhlo v „Crna Gora“.

Jádrem Černé Hory je katunská nahije (kraj), v níž leží Cetyň. Za doby Černojevičů byla tato nahije ještě velmi málo obydlena. Ovčáci zetští honili tam na pastvu stáda a stavěli si „katuny“ (salaše), ale na podzim ji opouštěli, vracejíce se do vlídnějšího domova. Když byla Hercegovina podmaněna, vystěhovalo se z ní mnoho šlechtických rodin a zvolily si nové sídlo v knížetství zetském. Mezi nimi byly i rodiny srbské, uskočivší po bitvě na Kosovu do Hercegoviny. Katunská nahije byla nejprázdnější, proto zde měli úskoci nejvíce místa. Tehdáž také Ivan Černojevič, jenž se podpisoval „gospodar zetský“, ostavil stolici svou v Žabljaku, ani naň Turci příliš dotírali, a stáhl se i se svými do nepřístupných vrchů katunské nahije, kde si v Cetyni vystavěl dvůr a založil klášter. Od té doby je Cetyň stoličním místem Černé Hory.

Vlastelíni (statkáři a šlechtici) hercegovští raději se vydali v bídu a klopoty, nežli by se poddali Turkům, o nichž praví Jihoslovan, že jsou horší pohanů. Svoboda šla jim nade všecko. A takový je Černohorec po dnešní den. Raději bude hlad a nouzi tříti, nežli by zadal svobodu, svůj největší poklad.

Šlechtických titulů nyní Černohorec nemá a nebaží po nich. Nejpyšnějším titulem je mu, je-li nazýván prostě a pouze Černohorcem. Že přišli z Hercegoviny, nezapomněli Černohorci po dnes. Učinili si o Hercegovině přísloví, že „celý svět

zalidní a nikdy se nevylidní.“ Proto pomáhají Hercegovcům při každé příležitosti, a nikdo jim za to nemůže zazlíti ani v tom zabrániti. Ovšem pomoc jejich záleží vždycky z mužné pěstě. Hercegovci oplácejí jim vzájemně lásku, že si přejou a snaží, aby se s nimi slili v jediný státní celek. V jižní Hercegovině nejmenují knížete černohorského jinak, než-li svým gospodarem; uznávají nad sebou dvě světské vlády: jednu drží car, jakž nazývají sultána, který je nenáviděn a potřebuje nejdůraznějšího násilí, aby rozkazy jeho mohly být uvedeny v skutek, druhou pak vládu, úplně mravní, provozuje nad nimi gospodar na Cetyni, kterého milují a od něhož doufají konečné osvobození.

V podobném skoro poměru stojí k Černé Hoře dalmatský Kotor a celá Boka Kotorská. I lid tamější nazývá a považuje knížete černohorského za svého gospodara a vznáší naň rozličné sporné záležitosti, nežli na c. k. úřady dalmatské. Kralj, totiž císař rakouský, je jim příliš daleko. Požívá u Bokelcův úcty, protože je mocný křesťanský panovník, o němž věří s Hercegovci a Bosňáky, že jednou zažene Turka, ale kníže černohorský je jim bližší a styká se s nimi osobně.

To, co právě řečeno, opravňuje snad domněnku, že Hercegovina a Boka Kotorská připadne kdysi Černé Hoře, s níž už nyní tvoří mravní jednotu. Připojením Boky Kotorské dostala by Černá Hora moře, jehož nevyhnutelně potřebuje k provozování obchodu a povznešení blahobytu.

Historický náčrtek.

Přeskočíme události, které se na Černé Hoře odehrály, dokud ještě slula knížetstvím zetským, a počneme hned stoletím šestnáctým, totiž dobou, kdy poslední vladař z rodu Černojevičů, Ďurad (Jiří), uchýlil se do Benátek. Tehdáž, jak už praveno, počala být Černá Hora tím, čím nyní je.

Tenkrát byla Černá Hora mnohem menší, než nyní, obsahovalat toliko čtyry nahije: katunskou, rijeckou, crmnickou a lěšanskou. Ďurad Černojevič byl tištěn z předu i zadu, od Turků a Benátčanů. Postavení jeho bylo zoufalé a on neměl dosti síly, aby nepřátelům odolal. Zejmena Turků bylo se co báti, kteří onoho času byli největšími pány v Evropě. Lid, jejž panovník osudu zanechal, malomyslněl. Mnozí Černohorci ze všech čtyř nahijí se poturčili, a v jich čele Staniša Černojevič. Poturčenců neubývalo, ale množili se. Za sto let zbudovali si už několik džamijí (chrámů), měli své kadije (soudce) a nabývali čím dále tím více moci nad pravoslavnými. I na Cetyni byla turecká džamije, i tam roztahoval se turecký kadi.

Na Černé Hoře nebylo svornosti, a to bylo nejhlavnější příčinou úpadku. Černohorci necítili, nevžili se ještě v myšlenku, že jsou dohromady jedno tělo, které má mít i jednu duši. Každé plemeno a bratrstvo považovalo se za oddělený celek, plemeno nenávidělo plemeno, bratrstvo bratrstvo.

Neblahý tento stav trval plná dvě stě let, až se r. 1707 podařilo vladykovi (biskupu) Danilovi Ščepčevu Herakoviči Něguši poturčence vypleniti. Plemena, která byla zatím odpadla, vrátila se nazpět, a Černá Hora nabyla opět mezí, které měla s počátku. Vladyka Petr I. Petrovič porazil r.

1796 dvakrát na hlavu Bušatliju pašu, čímž sobě získal Bělopavliče a Pipery. Tím se hranice černohorské rozšířily až do Spuže, řeky Morače a Rovců.

R. 1820 vzbouřila se hercegovská plemena Drobňáci, Moračané a Rovčané. Vezír bosenský Dželaludin paša vyslal proti povstalcům vojsko. Bělopavliči pomohli Hercegovcům, vojsko turecké bylo na Moračí pobito, Moračané a Rovčané připojeni k Černé Hoře, ale Drobňáci zůstali dále pod panstvím tureckým.

Vladyka Petr II. Petrovič, proslulý básník, odprodal ze zděděného území nepatrné částky, totiž r. 1832 hornatá místa nad Kotorem a r. 1837 dva kláštery Rakousku a r. 1843 dva ostrůvky v jezeře skaderském Turecku.

Petr II. v závěti ustanovil, aby po něm vladyčil Danilo Petrovič Něguš, který však necítil se ku stavu duchovnímu povolaným a hned po smrti svého předchůdce caři ruskému Mikuláši I. oznámil, že si vladykou býti nepřeje. Car jej potvrdil na knížete. Jím přestali nad Černou Horou vládnout vladykové, osoby duchovní. To se stalo r. 1851.

Již v prosinci r. 1852 vzala si Vysoká Porta příčinu, že proti Černé Hoře vyslala vojsko pod vůdcovstvím Omera pašy. Kníže Danilo postavil se junácky na odpor. Zakročením Rakouska a Ruska přinucen Omer paša, že v únoru r. 1853 odtáhnul. Brzy na to pozdvihli se někteří Hercegovci a kníže Danilo jim pomáhal, chtěje přiměti Portu, aby řádně vymezila hranice Černé Hory a přiznala její samostatnost, již dosud popírala. Hlavně přičiněním Francie a Ruska učiněn byl r. 1856 kongres zástupců velmocí evropských v Paříži, na němž vypracována tak zvaná smlouva

pařížská. Smlouva tato je pro Černou Horu nemalé důležitosti a my se o ní ještě zmíníme.

Kníže Danilo nemohl se s Portou dohodnouti o Grahovu. Porta tvrdila, že dosud vládla na Grahovu ona, Danilo a Grahované sami dosvědčovali, že již před tím spravovali se rozkazy z Cetyně. Spor obnoven. V dubnu r. 1858 vypraveni Husejn paša a Kadri paša s 8000 vojska proti Černé Hoře. Na Grahovu dne 1. května 1858 svedena strašná řezba, v níž skoro všichni Turci zahynuli. Spor byl rozhodnut ve prospěch Černé Hory, jejíž hranice opět rozšířeny, a o více, než o pouhé Grahovo. Hranice tyto trvají dosud, neboť pokus nynějšího knížete Nikoly I., podniknutý r. 1862 známou válkou černohorsko-tureckou a nové hranic posunutí za účel mající, se nepodařil.

Spůsob vlády.

Černojevičové vládli patriarchálně, v některých případech samovolně, ale obyčejně v dohovoru s náčelníky jednotlivých plemen. Suverenního významu měli více na venek, než-li v zemi.

Vladykou Vavilem na počátku šestnáctého století dostala vznik vláda theokratická, čili vláda duchovní vrchnosti. Vladyka Vavil neměl skoro nižádné moci světské, protože se jednotlivá plemena již z vlády Ďuradě Černojeviče vyzula a všecku moc na sebe potáhla. Vlastně by správněji bylo řečeno, že Ďuraď Černojevič odevzdal Vavilovi nehybné statky dvora a monastýra (kláštera) cetyňského, a nikoli správu země, které ani sám nedržel. Stejným právem mohla by černohorská theokratie, jak byla za Vavila, nazvána být mnohovládou aneb bezvládou. Od Vavila po

193 let trvá doba nesvárů a sporů domácích, nejslabší to perioda Černé Hory. Černohorcům stala se tehdáž vzorem republika benátská, jejíž zřízení všelijak nápodobiti se snažili. Volili vladyky střídavě z různých plemen a dávali jim peněžité podpory, neboť daně byly jim neznámy. Tím způsobem chtěli si učiniti podobnou stvůru, jako byli dožové benátští. Jak se obdivovaná republika benátská chovala k nim, o tom svědčí nejlépe tento případ: za vladyky Visariona Bajiče pomohli Černohorci Benátčanům k vítězství nad Topal pašou, začež jim v odměnu Benátčané vladyku otrávili a Topal paša přikvačiv, srovnal monastýr cetyňský se zemí.

Roku 1697 zvolen vladykou Danilo Ščepčev Herakovič Něguš, jehož nastoupením počaly se poměry černohorské lepšiti. Vladyka Danilo upozornil na sebe v krátkém čase Petra I., caře ruského, který mu vyměřil roční podporu 2000 rublů. Od té doby dostává Černá Hora od Ruska roční příspěvek, který dnešního dne obnáší 36.000 rublů.

Vladyka Danilo pojal myšlenku, žeby dobře bylo moc světskou odloučit od duchovní, a aby myšlenku svou uskutečnil, ustanovil r. 1718 Vukotu Ozriniče gubernátorem („guvernaturem“) a přepustil mu vladařství. Aby měl gubernátor moc výkonnou, přidělil a podřídil mu dva serdary (náčelníky policejní, velkoprofósy) se stálým ročním platem. Gubernátoři byli první osobou po vladykovi a v jistých věcech od nich neodvislí. Rozumí se samo sebou, že působnost gubernátorů nebyla jak náleží ohraničena a že se vyskýtaly záležitosti, v nichž stáli v opposici k vladykám. Jaké ponětí měli gubernátoři o státě a zřízení státním, toho podal charakteristický příklad již první té hodnosti muž, Ozrinič, který za náhradu 100 dukátů

vyměnil koupí úřad svůj se Stanišou Radoničem, onoho času serdarem.

Vladyka Petr II. vyhnal r. 1831 Vuka Radoniče, posledního gubernátora, a chtěl vlásti samoten a neobmezován. (Potomci tohoto Radoniče žijou nyní v Kotoru pode jmenem Guvernatorovičí a každý toho rodu béře od Rakouska po 10 kr. denního platu.) Petr II. měl v úmyslu zavésti rozličné užitečné i nutné opravy, k čemuž měl zapotřebí peněz. Aby peněz nabyl, chtěl to zkusiti s daní, kterou dosud Černohorci jen dle jmena znali. Novoty jeho, zvláště zavedení daně, popudily proti němu obyvatelstvo tak, že se zjevně vzbouřilo. Toliko nahije katunská, nejchudší ze všech, stála věrně při vladykovi. Vladyka dal původce vzpoury postříleti a ostatní dílem sliby, dílem vyhrůžkami schýlil k pokoji. Břímě daně Černohorci již nesvrhli, ač je dosud s nevrlostí nesou, říkajíce, že právě proto bránili se Turkům nasazením všech sil, aby byli svobodni, poplatky a břemeny nestíženi. Danilo I. roku 1855 vydal velmi přísný paragraf o daních, jenž zní: „Kdo by se zdráhal udati pozemek aneb jiného cos dani podrobeného, tomu místní starešina neb glavár vše to, co byl zatajil, za pokutu skonfiskuje a jmění skonfiskované mezi ostatní rozdělí.“ Theokratická vláda na Černé Hoře zasluhuje svého jmena právem toliko za Petra II.

Roku 1851 Petr II. zemřel a nástupce jeho Danilo S. Petrovič Něguš, zůstav osobou světskou, zaměnil theokratický spůsob vlády absolutní monarchií. Danilo zrušil hodnost knezů (knížat, starešin). Místo knezů ustanovil kapetány, místo kneževin zavedl kapetanije. Ustrojil vojsko, představil mu vojvody, serdary, kapetány, stotináše, barjaktáry (praporečníky) a desetáry. Dal zemi

změřiti a popsati a dle toho rozměřil daň, která trvá nezvýšena po dnešní den. Věhlas Danilův a šťastné výsledky jeho podniků učinily zavedení novot možným. Danila v zasloužilé práci snažně podporovala choť jeho Darinka zakládáním vzdělávacích ústavů a zušlechťováním mravů v národě. Roku 1860 nalézal se Danilo v mořských lázních kotorských. Když jednoho večera vyplul s chotí na lodici na moře, byl náhle od zadu zákeřnickým způsobem smrtelně postřelen, tak že již druhý den skonal. Vrahem byl mladý černohorský vyhnanec jmenem Kadič, kterého k lotrovskému činu vedla politická zášť. Vrah byl ovšem na hrdle potrestán, ale Danilo Černé Hoře nenavrácen. Kněžna Darinka, že neměla mužských potomků, odevzdala vládu synovci manželovu Nikolovi I. M. Petroviči, nynějšímu vladaři černohorskému. Moudrá vláda obou posledních knížat dovedla, že Černohorec, dříve jenom v nevázané svobodě si libující, zkrotl a přispůsobil se požadavkům pokroku.

Poměr Černé Hory k Turecku.

Turci rádi prohlašují, že je Černá Hora soustavnou částí jejich monarchie. Ukážeme, jakého práva k tomu mají a mají-li je vůbec.

Dle mezinárodního práva může si jeden stát osvojiti druhý dvojím způsobem: buď přesilou válečnou aneb cestou pokojnou, totiž ve státě nesvobodném odkazem samodržcovým a ve státě svobodném svobodnou volbou národa. Osvojení válečnou přesilou musí míti oprávněné příčiny a musí trvati bez přetržení, čili jinak, národ se musí znáti k tomu, že je podčiněn.

Černá Hora byla sice od Turecka často na-

padána, ale vždycky proti právu; Černá Hora bývala Turecku částečně podřízena, ale vždycky na krátký čas; ani panovníci černohorští ani národ nikdy nevešli s Tureckem ve smlouvu, kterou by se jeho nadvládě podávali; za posledních 85 let Černá Hora sama se spravovala, beze všeho vlivu cizího.

Dále dle znění práva mezinárodního potřebí, aby velmoci nadvládu státu jednoho nad druhým potvrdily a uznaly. Uznání to může býti buď formálné neb výslovné, t. j. diplomatickými notami, aneb se může díti mlčky.

Ve smlouvě o hranicích z let 1699 a 1718, kterou učinilo Rakousko s republikou benátskou, přiznáno sice Vysoké Portě právo na Černou Horu a dalo by se to vyvésti i ze svištovského míru, r. 1791 mezi Rakouskem a Tureckem uzavřeného, v němž Černé Hoře jako zemi odbojné slibována amnestie — ale to obé dávno již pozbylo platnosti a právě od r. 1791 požívá Černá Hora úplné samostatnosti; ostatně platí pravidlo, že usnešení, které dvě osoby o třetí učinily, této ani škoditi ani prospěti nemohou.

Porta se vůči samostatnosti Černé Hory dlouho chovala mlčky, poněvadž neměla dosti moci, aby ji zvrátila. Teprve v memorandum, které v lednu r. 1853 podala velmocím, aby vysvětlila, proč proti Černé Hoře zakročuje brannou mocí, odhodlala se tvrdit, že je a byla Černá Hora od ní závislá. Avšak sama vláda anglická, která Turecku vždy nejvíce nadržovala, již v prosinci r. 1852 projevila, že smlouva o mír svištovský nedává Portě nijakého práva na Černou Horu, což se může považovati za výslovné uznání samostatnosti Černé Hory od Anglie. Francie již za Napoleona I. přiznávala Černé Hoře samostatnost,

a Rusko učinilo tak zřejmě r. 1856 u příležitosti kongresu pařížského, když o ní zástupce Turecka Ali paša mluvil jako o části říše otomanské. Kníže Danilo nemeškal a protestoval proti řečem Ali pašy a protest jeho vznešen do protokolu.

Po válce r. 1862, která pro Černou Horu nešťastně skončila, diktovali Turci dosti těžké podmínky, ale při smlouvě bylo podotčeno, že „vnitřní správa Černé Hory zůstati má jako před vtržením císařského vojska na území černohorské“ — čímž sama Porta, ač nepřímo, nezávislost Černé Hory uznala.

Turci také tím dokazují odvislost Černé Hory, že dlouhý čas ve věcech církevních podlehala vrchní moci patriarchátu pečského, což je ovšem pravda, ale záležitosti církevní vždy nutno oddělovati od světských, sice by na př. celý katolický svět byl odvislý od papeže. Potomní Černá Hora spadala pod patriarchu pečského již za dob carství srbského, avšak když r. 1763 Porta patriarchát pečský za babku prodala patriarchovi cařihradskému, okázala Černá Hora skvěle svou samostatnost v ohledu církevním, davši se novému patriarchátu srbskému v Karlovcích.

Z pověděného vysvítá, že mylně bývá Černá Hora stavěna v řadu států, říší otomanské vasalujících.

Zeměpisný přehled.

Černá Hora hraničí na severu s Hercegovinou, na jihu s Albanií, na západě s Bokou Kotorskou, na východě se Starým Srbskem. Obnáší 76 □ mil. Je delší než širší. Obyvatelů má 123.000. Podnebí je drsné ale zdravé, kromě

končiny na jezeře skaderském, kde zuřívá zimnice. V jižních nahijích: v Bělopavličích, v lěšanské, rěcké a zvláště crmnické je podnebí tak mírné a lahodné, že se tam rodí v hojnosti jižního ovoce; za to v nahiji katunské, v Drobňácích, na Morači, Rovcích, Kučích a Vasojevicích jižního ovoce nespatříš.

Černá Hora dělí se na pravou Černou Horu a Brda. Pravá Černá Hora dělí se na 4 nahije: katunskou, rěckou, crmnickou a lěšanskou. Brda se dělí na Bělopavliče, Pipery, Kuče, Bratonožiče, Vasojeviče, Moraču, Rovce, Uskoky a Drobňaky. Kučů, Vasojevičů a Drobňáků žije na území černohorském jen část; ostatní zůstali pod jařmem tureckým.

Nahije byly druhdy rozděleny na plemena čili knežiny, nyní na kapetanije. Kapetanije se dělí na vesnice („sela“, t. j. sídla). Kapetanijí je na počet 47, vesnic 329.

Černá Hora je všecka hornatá, hory jsou na mnoze holý kámen. Nejvíce a nejpříkřejších hor nalezá se v nahii katunské, kde kromě čtyř údolí není rovného místa, které by mělo v průměru půl hodiny.

Rozsáhlejší údolí, „pole“, jsou tato: cetyňské $^3/_4$ hod. dlouhé a $^1/_2$ hod. široké; něgušské 10 minut dlouhé a 5 minut široké; grahovské 1 hod. dlouhé a $^1/_2$ hod. široké; crmnické 2 hod. dlouhé a hodinu šir.; rěcké 3 hod. dlouhé a $1^1/_2$ hod. šir.; lěšské $1^1/_2$ hod. dlouhé a $^1/_2$ hod. široké; zagaračské 1 hod. dlouhé a $^1/_2$ hod. široké; bělopavličské 4 hod. dlouhé a $1^1/_2$ hod. široké; župské $1^1/_2$ hod. dlouhé a $^1/_3$ hod. široké; Kopilje mezi Pipery a Rovci $^1/_2$ hod. v průměru; Lukavice, louky na vysočině mezi župou nikšičskou, Rovci, Moračou a Bělou; Radovičovo pole mezi Kopiljem,

Rovci a Moračou; Beruša a Tara, louky 5 hodin dlouhé a 1/4 hod. šir. na pramenech Tary v horních Vasojevičích.

Pole cetyňské je se všech stran obklíčeno vrchy, je písčité a neplodné, nemá živé vody, ačkoli dle vyschlého koryta je znáti, že je druhdy potok prorýval. Taktéž pole něgušské trpí nedostatkem živé vody. Grahovské je většinou neobděláno a neplodno. Crmnické má hojnost vody, je velmi úrodné a dobře je obděláno. Rěcké nalezá se při skaderském jezeře, je plodné, rodí zvláště kukuřici, v zimě je zatopeno. Lěšanské je vlídné a úrodné. Zagaračské uspokojuje. Bělopavličské je velmi lahodné a plodné, má hojně jižního ovoce, doubrav, vinohradů, lučin a palouků; kdyby bylo náležitě obděláno, samo by mohlo zásobiti celou Černou Horu přírodními plodinami. Župské je dosti úrodné.

V Čekličích, Pucách, Bělicích a Čevu nenajde se údolíčka, které by mělo aspoň 1/4 hodiny v průměru. Katunská nahije, sousedící s Hercegovinou, je nejchudší, nejkamenitější, nejkrutší. Cesta z Cetyně do Grahova v Hercegovině vede touto nahijí, trvá 10 hodin, a po celou chůzi nestoupne noha na zemi — pořád se musí jíti po holém kamení!

Hory, které Černou Horu prostupují, patří k jihovýchodnímu rameni dinárských Alp, táhnoucímu se přes celou Hercegovinu. Paměti nejhodnější je hora Kom na severu Černé Hory, uzel to, z něhož vycházejí všecky ostatní hory černohorské. Po něm je nejznamenitější Lovčen nad Kotorem. Z dlouhé řady větších menších ostatních vrchů uvedeny budtež: Bělasica planina mezi Kolašínem a Vasojeviči, Siňavina planina na hranicích hercegovských, Javorje mezi Moračou a Úskoky, Vojník mezi Drobňáky a Nikšiči, Sitnica

u Grahova, Štírovník nad Něgušem, Chotské hory mezi skaderským jezerem a Albanií, Bílá hora mezi Zubci v Hercegovině a Krivošijí.

Cesty jsou vesměs špatné, tak že ani toho jmena nezasluhují. Co se nazývá cestami, jsou pouhé horské stezky, po kterých se musí spíše skákat, nežli jíti. Hlavní cesty jsou tři: první vede z Kotoru přes Něguš, Cetyň, řeku Černojevičovu a přes lěšanskou nahiji do Bělopavličů; druhá se od první odděluje v Něguši a vede do Nikšičů; třetí a nejhlavnější cesta jde z Nikšičů v Hercegovině celou Černou Horou do Spuže a Podgorice. Tuto cestu musel kníže Nikola dovoliti po ztracení hry r. 1862.

Ani jednou z těchto cest nemohou jeti vozy. Vozy jsou vůbec v Černé Hoře věcí neznámou. Zboží i lidé převážejí se na koních, mezcích a oslech; avšak nejvíce břemen nanosí se ženy.

Roku 1812 nabízel se francouzský generál Mormont Černohorcům, že jim vystaví na svůj náklad řádnou silnici z Kotoru do Nikšičů. Silnice tato vedla by nejpříkřejším a nejskalnatějším krajem Černé Hory a náklad na ni byl vypočten na 350000 franků. Černohorci nabídnutí Mormontovo zamítli, poněvadž by silnice byla více Černé Hoře na škodu nežli k užitku. Neplodná Černá Hora nepotřebuje silnice pro svůj obchod, a naproti tomu by tím byl usnadněn pochod nepříteli. Černohorci děkují svou samostatnost právě nepřístupnosti svých hor, a kdyby té nebylo, byla by svoboda jejich ohrožena. Proto zůstávají při starém. Silnici z Nikšičů do Spuže a Podgorice považují za velmi těžkou podmínku míru.

Hora Kom činí dvojí rozhraní řek. Řeky, které prýští na jižní a západní straně Komu a jeho ramen, tekou do skaderského jezera, z něhož

odtéká přebytečná voda pod jmenem řeky Bojany do jaderského moře. Řeky, pramenící na severní a východní straně Komu, tekou do řek Tary a Limu v Hercegovině, které jejich vody nesou do Driny, Drina do Sávy, Sáva do Dunaje, Dunaj do Černého moře.

Na Černé Hoře jsou jen řeky druhu prvního. Jsou to zejmena: 1) Řeka Černojevičova, která protéká rěckou nahiji a dává jí jmeno. Ústí přímo do skaderského jezera. Mohou po ní plouti lodice, ano r. 1862 dopravováno po ní i parobrodem turecké vojsko ze Skadru. Na jejím pramenu vystavěl vladyka Petr II. prachárnu, která je nyní zrušena. Blízko této prachárny vystavena r. 1866 puškárna, v níž se vyrábějí pro vojsko zadovky. Do řeky Černojevičovy vtéká Karuč a Karatuna. 2) Seljašnica, teče přímo do skaderského jezera. 3) Virovšnica, ústí do skaderského jezera a pojímá Orahovicu, Gluchodolskou říčku a Simskou říčku, všecky nad Vírem. Virovšnica prorývá nahiji crmnickou. 4) Morača, prýští pod planinou Rzočou a ústí pod Vraninou do skaderského jezera. Přítoky její jsou: Zeta, rozmnožená Maticou pojavší do sebe Crkovnicu a řeku Vlčí (Vučja rěka) pak Sušicou; Sitnica spojená s Trepčanicou; Mrtvica, Ratňa, Trnovica, Ibrštica, Vrelo. 5) Gračanica, ztrácí se pod horou Stubicou. 6) Bukovica, sestávající z pramenů Vukovica a Tušina. Do Bukovicy vtéká Běla a Komarnica, pod kterýmžto jmenem ubírá se do Pivy. 7) Brekut a Levá prýští na Komu, pod Větrníkem se spojují a plynou co Malá řeka do Morače. 8) Beruša prýští na Komu, vlévá se do Opasnici a obě nabývají pak jmena Tara, do níž teče říčka Drcka. 9) Zlorječica, prýštící na Komu a Kraljštica, prýštící na Bělasica-planině; obě tekou do Limu.

Na řece Černojevičově vystavěl kníže Danilo r. 1855 kamenný most, podobně na Mrtvici. Přes Zetu vede řádný dřevěný most, vystavený r. 1869 z nařízení knížete Nikoly. Kamenné mosty vedou též přes Moraču, Bukovici a Malou řeku. Oba poslední pocházejí z římských časů.

Černá Hora má i několik jezer, mezi nimiž slušno jmenovati na prvním místě skaderské, ač jí ho jen malý díl patří. Skaderské jezero je známo z národní písně. Prostřed něho nalezá se 11 květoucích ostrovů. Na Lovčenu nachází se též malé jezírko, v Drobňácích dvě. Dále jsou: Kapetánovo jezero v Rovcích, Černé jezero tamtéž a jezero lopatské mezi Kolašinem a Moračou.

Z míst dlužno jmenovati: Cetyně, Řeka, Černojeviče, Vír a Glavici Čerapiče.

Cetyně je v nahiji katunské, sídlo knížete a vladyky, má 115 domů a 500 obyvatelů. Kníže má svůj palác, vladyka sídlí v monastýru (klášteře), který vystavěl vojvoda Ivan Černojevič. Na Cetyni je theologická škola, dívčí ústav a národní škola. Do r. 1847 nebylo na Cetyni ani jednoho domu kromě kláštera. Tohoto roku vystavěl si Petr II. několik kroků od kláštera dvůr, který obdržel od národa jmeno „biljarda“ proto, že si vladyka v něm postavil kulečník. Vedle dvora vladykova vznikaly znenáhla jiné stavby. Kníže Nikola zbudoval si vedle dvora Petra II. malý palác, který sice zevnějškem nevyniká, ale uvnitř skví se nádherou královskou. R. 1864 vystaven na akcie po 50 zl. řádný hostinec, který se však nevyplácí.

Řeka Černojeviče je v řécké nahiji, má 80 domů a 300 obyvatelů a dosti pěkný chrám sv. Mikuláše. Řeka Černojeviče stojí na řece téhož jmena, která druhdy slula Obod. Na vrchu proti městečku zdvíhal se druhdy hrad Obod, sídlo

Černojevičů. Zde byla v druhé polovici 15. stol. první černohorská tiskárna. Přes řeku Černojeviče vystavěl kníže Danilo na památku svého otce Stanka kamenný most. V Řece Černojeviče odbývá se jednou týdně trh.

Vír leží v crmnické nahiji, má 30 domů a 110 obyv. I zde odbývá se jednou za týden trh.

Glavice Čerapiče (Čerapića glavica) leží v Bělopavličích, má 20 domů a 80 obyv. Jednou za týden trh. V novějším čase dostala jmeno Danilov Grad.

Národnost, jazyk a náboženství.

Černohorci jsou vesměs jazyka a národnosti srbské a náboženství pravoslavného. Ptáš-li se na náboženství, odpoví Černohorec, že je „Srbín“, ptáš-li se na národnost, řekne, že je „Crnogorac“. Za dob úpadku bývalo na Černé Hoře dosti poturčenců, nyní není ani jednoho. Jazyk jejich je čistě srbský, v písmu užívají cyrilice. Do hovoru mísí po spůsobu Dalmatinců některá italská slova, ale v poměru k Dalmatincům velmi málo. Ve přízvuku panují patrné rozdíly. Na severní straně mluví se jako v Hercegovině pomálu, melodicky, s prodlužováním patřičných slabik. Čím dále na jih, tím je hovor spěšnější. Na jihu a v středu země vyslovují *a* nejasně, polohlasně. Rovněž je slyšet polohlasný zvuk ve slovech brdo, smrt, grm atd. Na severu říkají šljiva, oštro, ve středu a na jihu sliva, ostro. Ještě jsou některé nepatrné rozdíly, o nichž se na tomto místě šířiti nemůžeme. Aby si učinil čtenář jasné ponětí o řeči, uvedeme raději úryvek národní písně s překladem pokud možno doslovným.

Knjigu piše bosanski vezire
a šilje je na Cetinje ravno,
a na ruke Petrović vladiki,
u knjizi mu vezir besědio:
„Čuj, vladiko, crni kaludjere!
Pošlji mene arač Gore Crne
i dvanaest mladi djevojaka,
sve od dvanast do petnaest ljeta,
i suviše Belu Stanišića:
ako-li mi to poslati nećeš,
kunem ti se věrom i imanom
i mojijem postom ramazanom,
Crnu Goru poarati oću;
štogodi bude mlado i lijepo,
s sobom oću u roblje povesti,
što-li bude staro i nejako,
sve pod sablju oću okrenuti.“

Kad vladika kujigu privatio,
i vidio, što mu knjiga piše,
Knjigu štije, grozne suze lije;
pa dozivlje braću Crnogorce,
i ovako ujima besědio:
„Crnogorci, moje braćo draga!
Ako damo mi arač Turcima,
ja u Crnu stajat Goru neću.“

Svi rekoše: „Kama da mu damo!
I Turčinu ništa nedajemo,
do vrućega zrna iz pušaka!“

To vladika sluša Vasilije,
slušao je, pa se veselio,
i veziru vako odgovara:
„Čudim ti se, bosanski šljivaru!
Što budališ i u knjigu pišeš,

da ti pošljem arač Gore Crne
i dvanaest mladi djevojaka,
sve od dvanast do petnaest ljeta
i suviše Belu Stanišića:
poslaću ti za arače tvrde
od gorice dvanaest kamena,
do jih pošlješ caru u Stambolu;
a za dvanast mladi djevojaka
od ovnova dvanaest rogova,
a za samu Belu Stanišića
od veprova dvanaest repova,
da jih nosiš za turbanu tvome,
neka znate, šta je Gora Crna,
da za Turke neradja djevojke,
već za svoju djecu Crnogorce“ atd.

V překladu:

Psaní bílé vezír píše Bosny,
posílá je na Cetyně rovné
vladykovi Petroviči k rukoum.
Ve psaní mu takto pravil vezír:
„Slyš, vladyko, černý kaluděře (mnichu)!
At mi pošleš haŕač (daň z hlavy) Černé Hory
a dvanácte mladých, krásných děvic,
od dvanácti do patnácti roků,
nad to ještě Bělu Stanišiče:
nepošleš-li, vladyko, mně harač,
klnu se ti vírou i imanem (věrozákonem),
klnu se ti postem ramazanem,
že zdrancuji Černou Horu celou;
a co tamo najdu mladé, krásné,
všecko zajmu a odvedu v robství,
a co najdu staré, nedospělé,
všecko zrubám vražedlnou šavlí.“

Když vladyka obdržel to psaní,
a když viděl, co mu psaní píše,
četl psaní, dal se do vzlykání,
načež pozval bratry Černohorce
a k nim v tato promluvil je slova:
„Černohorci, moji bratří drazí!
Turkovi-li nectný dáme harač,
já se z Hory vystěhuji Černé!“

Všichni děli: „Kamenem mu dáme!
My pro Turka ničeho nemáme,
kromě z pušek kulí rozpálených!“

Vladyka to vyslech Vasilije,
vyslechl to a se zaradoval,
vezírovi takto odpověděl:
„Divím se ti, bosenský slivaři!
Co to tlacháš a do listu píšeš,
že chceš od nás Černé Hory harač
a dvanácte mladých, krásných děvic
od dvanácti do patnácti roků,
nad to ještě Bělu Stanišiče:
pošlu tobě věru tvrdý harač,
to dvanácte kamenů hor našich,
bys je dodal caru ve Stambole (v Cařihradě);
místo dvanáct mladých, krásných děvic
beraních ti dvanáct pošlu robů,
a na místo Stanišiče Běly
ocasů ti dvanáct pošlu vepřích,
bys je nosil za turbanem pestrým,
abys věděl, co je Černá Hora,
že neplodí pro Turčíny dívky
ale pro své děti Černohorce“ atd.

K vůli úplnosti stůjž zde v krátkosti, co dále píseň vypravuje. — Bosenský vezír sebral vojsko a táhl proti Černé Hoře; byl ale poražen a mnoho mužstva, mezi jinými i nejpřednější hodnostáři, padlo do zajetí. Jednáno o výkup, a Černohorci, aby Turky jak náleží pokořili, nechtěli zajaté za žádnou cenu vydati, než-li za vepře. Čím větším pánem Turek byl, tím více vepřů muselo být dáno za jeho hlavu.

Muž.

Díky národním zpěvům svým, zachoval si Černohorec v živé paměti všecky nejdůležitější a nejzajímavější události své historie. Každému Černohorci je známo, že národ jeho je s národem srbským jediné tělo. Avšak proto přece nedal by se za celý svět nazývati jinak, než-li Černohorcem — uznávát toliko sebe hrdinou, junákem, ostatní národové jsou všichni více méně zženštilí, zbabělí, kukavice, toliko Albanec je junákem.

Černohorec je prostřední postavy, obratný a úměrně rostlý. Vyniká neobyčejnou otužilostí. Puška stala se mu nerozlučnou družkou života. Nezná, co je pohodlí, tím méně ho hledá. Spí na kameni nebo na holé zemi tak sladce a spokojeně, jakoby spočíval na nejměkčích poduškách. Nic si nedělá z vedra a mrazu, z hladu ani žízně. I v nejvyšším stáří je svižný a křepký. Nohu má malou, bos nechodí nikdy. Obouvá opánky, které si sám připravuje. Oči jeho jsou živé a bystré, plny veselosti a vychytralosti. Barva pleti a vlasů je naskrze temná. Jak v pohybech tak i v řeči je hbitý. Chování jeho je hrdé a elegantní. V naukách to nepřivedl daleko, začež tím více vyniká

přirozenou chápavostí. Sám je nedůtklivý, ale jiného rád si dobírá a smích sobě tropí. Osobní čest je mu největší svatostí. Zaklíná-li se bohem a svatým patronem, není ještě lze na jeho slovo se spolehnout; řekne-li však „tako mi poštenje“ (na mou čest), možno na jeho slově hrady stavěti. Je umíněný, o každé věci má vlastní, zdravý náhled, ale neprojeví ho bez jakýchsi okolků. Klade-li někomu odpor, neopomene nikdy napřed učiniti úvod: „Inu ano, ty mluvíš tuze pěkně a víš všecko, a já jsem krom toho svatého kříže jako ostatní brav a nevím nic, ale přece myslím atd.“ Nemluví-li mu starší a zkušenější po chuti, odpoví: „Ty jsi starší a dokonalejší a rozumíš více, ale já po svém rozumu držím to atd.“

Černohorec je dítko svobody. Praotcové jeho opustili prvotní vlast, kde si mohli, poturčivše se, uchovati všechny statky a přednosti ano i větších získati, a utekli se do těchto neplodných hor, jen aby nemuseli snášeti nevolnictví půlměsíce. Potomci jejich zachovali si lásku ke svobodě v plné míře. Celý národ je mu jednou rodinou, a nikdo mu nestojí tak vysoko, ani sám kníže ne, aby se neodvážil do očí pravdu mu pověděti. Černohorec miluje své hory a svobodu svou, ale pro svobodu nevázanou smyslu nemá, což svědčí o zdravém jeho jádře. Naopak dovede jej přísný vladař kolem prstu ovinout.

Pěkný toho důkaz vidíme na Štěpánu Malém. Když Černohorci známého tohoto dobrodruha přiznali za svého panovníka, neuměli ještě činiti náležitého rozdílu mezi mým a tvým a krádež nebyla jim ničím menším, než-li jakýmsi junáckým kouskem. Štěpán vystoupil proti tomuto zlořádu s největší přísností a podařilo se mu v několika letech úplně jej vyhubiti. Na cestě z Kotoru do

Cetyně položil deset dukátů, které na témž místě ještě po desíti letech netknuty ležely.

Puška je Černohorci skoro milejší nežli žena. Pušky a handžáru nikdy neodkládá, zbraň jej musí provázeti na všech cestách. Střelbou z pušky oslavuje narození hocha, svatbu, střelbou z pušky vítá přítele a pobratima. Zaštěká-li v noci pes, neotálí Černohorec ani dost málo a obejde celé stavení nebo stádo, aby se přesvědčil, neblíží-li se zlý člověk aneb dokonce Turek.

Za pokrm slouží Černohorci nejvíce suchý chleb. Je mu jedno, co požívá, jenom je-li syt. Vstává časně ráno a již pracuje. Teprvé po práci chopí se snídaně, za kterou mu slouží chleb a sýr, neb chleb a cibule (luk). K obědu má něco lepšího, obyčejně kaši neb sýr, někdy maso. Kaši zavařuje mlékem, sýr pojídá s chlebem nebo jej drobí do mléka. Mouka se mele z kukuřice. Na zimu si do země ukládá brambory a hlávkové zelí, aneb suší nasolenou skopovinu. Hrách, čočku a boby schovává pro dobu postní. Obyčejně si nemastí, a činí-li to, užívá oleje. Některá leta mají ryb dostatek.

Před sv. Jiřím zásoby docházívají a Černohorec je nucen, aby ukonejšil hlad, hledati a svářeti všelijaké byliny s mlékem a smetanou. Rostlinné potravě dává přednost před masitou. Je mu líto zabít dobytče, které si vyhlídal, a proto je raději prodá a nakoupí obilí. Maso se hlavně pojídá o slavnostní dny.

Jde-li Černohorec přes pole, nebéře s sebou jiných zásob kromě krajíce chleba. Taktéž činí, táhne-li do boje. Z trocha hladu mnoho si nedělá. Žízeň hasí vodou, které není na Černé Hoře mnoho, za to však je chutná a zdravá. Vína požívá málo, spíše sahá k rakiji (araku, kořalce).

Černohorský žaludek vydrží co žádný jiný. Často Černohorec, když vyvrhuje brav, vezme kus loje od ledvin a požívá jej s kusem chleba za syrova. Kdo nemůže jísti třikrát denně, jí dvakrát, kdo nemůže dvakrát, jí jednou. Nedostatek a chudobu snáší Černohorec jako filosof. V hladových letech přemnohý nemá, čím by hlad utišil a musí se spokojiti, dostane-li se mu za denní pokrm několik vařených nebo pečených bramborů. Tak je Černohorec střídmý a skromný. Co platí o jídle, platí i o pití. Jsou sice na Černé Hoře krčmy, ale navštěvovány jsou jen v neděli a ve svátek. Černohorec nikdy nepije tolik, aby se podnapil.

Černohorec považuje provozování řemesel za zaměstnání — neřku-li nectné — aspoň sprosté, a on, rozený voják a junák, vystříhá se ho jak může. Raději se najímá v cizí služby co osobní ochrance (kavaz). Na Východě je plno Černohorců v takovém úřadě. Chovu dobytka, zemědělství a obchodu se neštítí.

Černohorci jsou ve víře snášeliví, ačkoli svoji víru pravoslavnou pokládají za jedině spasnou a pravou. Zajisté by ani vyznávání víry Mahomedovy nebyli na úkor, kdyby mohamedáni nebyli nepřáteli jejich od věkův. Co se náboženství týče, nazývají se nejvíce Srby nebo riščany, katolíky jmenují krščany aneb Latiny, proto že konají bohoslužbu v jazyku latinském. Víry své drží se pevně a upřímně, rouhání nestrpí. Zásluhou jest, ubíti rouhače jako psa. Hlavní váhu kladou na věrouku, kdežto v mravouce řídí se zděděnými zvyky a řády. Krásně každý rok čtyřikrát se zpovídají a přijímají. Přísně zachovávají čtyři roční hlavní posty, mimo to se postívají každou středu a pátek. Jsou i tací, kteří učinili dobro-

volný slib, že po celý rok budou toliko jednou denně jísti. Veliký jest hříšník, kdo se na smrtelném loži nevyzpovídá a tělo páně nepřijme. Za duši zemřelého dávají sloužiti mše (liturgie) a zažehují svíce. Totéž činí na zádušnou sobotu (na dušičky). Za každého mrtvého člena rodiny obětuje se jedna voskovice. Kolik mrtvých rodina má, tolik svící spojí se dohromady a všecky se zapalují najednou. Jako v chrámě, děje se i doma. Může se říci, že víra zachránila Černé Hoře svobodu. I nyní je Černohorci, táhnoucímu proti Turku, heslem: Za krst čašni i slobodu zlatnu — za kříž čestný a svobodu zlatou! Chrámů, kláštérů i duchovníků je hojnost. Proto přece navštěvuje Černohorec kostel jen zřídka. V kostele stojí muži napřed, ženy v zadu.

Chce-li Černohorec někomu největší chválu vzdát, nazve jej „Srbem od Kosova“. Jiné pochvalné názvy a fráse jsou: krásný, příkladný, hodný člověk; dobrý, nejlepší junák; sokol od sokola; vlk ve všem; je to nejřádnější puška celého plemene; blaze matce, která ho zrodila atd.

Osobní hrdost Černohorci nedovoluje, aby strpěl něčí nadávky, zvláště které se týkají víry, otce neb mateře. Bez otálení vyzve hánce na mejdan (souboj). Uvedeme i ukázku černohorských nadávek, které jsou na mnoze originální: nejposlednější člověče, zženštilče, tuláku, žebráku, nečisto, nečistův syne, kletbo, zrádce, bezočníku; nebojím se takých hanbáků, byť jich byla plná stáj; však mne poznáš, ty špíno přepředená; stluku ti sto nohou; dal by se na sto věr; anatemníku (proklatče), postavil jsi si líce pod nohy; hřích tebe puškou ubíti, jak se lidé bijou, ale nejlépe sekerou tě umlátit, jako se psům dělá, ty hanebný skote; pse psův; vezmu si tě na duši a

svědomí jako nic, jen abys nežil a pána boha nezlobil (budiž jmeno jeho pochváleno!) a bratrům a družině hanby nečinil; kliď se s třemi sty ďáblův; provázej tě neštěstí; nemá člověctví ani junáctví atd. Když někdo něco velmi špatného spáchal, Černohorec se diví a křižuje: Pánbůh s námi a andělé a kříž čestný. Chraň mě bože a přesvatá bohorodice a svatý Vasile a svatý Petře, chraňte mne i každého spravedlivého bratra křesťana, aby se nám nestalo podobně!

Na Černé Hoře se vesměs nosí kroj národní, který statečným postavám Černohorců dodává rázu malebného a bohatýrského. Krojem národním šatí se sám kníže a jeho rodina. Kroj černohorský je dostatečně znám, proto jej pouze v krátkosti popíšem. Dříve Černohorci košil neužívali a na holé tělo oblékali ihned vlněné roucho, gnu (houni). Nyní je čisté, bílé prádlo v oblibě. Někteří oblékají na košili jemný druh kazajky, kterou po turecku jmenují fustadžan; fustadžan je drobně a pestře zbarven. Na fustadžan aneb místo něho nadívá se jelek, druh to vesty. Jelek je skrojen z purpurového sukna, od krku do prsou klínovitě vystřižen a bohatě zlatem vyšíván a lemován. Spodky jsou široké a řásnaté, z modrého sukna, v kolenou a v pasu se zdrhují; nazývají se „čakšire“, v Srbsku „šalvary“ (šaryvary). Lejtko objímají těsné, vlněné „dokolečnice“, které se háčky spínají a pod kolenem podvazkem podvazují. Nohy se obouvají nejprvé do „čarap“, krátkých to punčoch s pestrým, otevřeným okrajem, pak do „náprstků“, které se navlékají na prsty a sáhají po náryt, na to do opánků, aneb, jak to v novější době činí zámožnější, do bot. Vrchním oděvem je „bělača“, nazvaná tak od bílé barvy. Běláča je střižena na spůsob našich kabátů, ale bez límce

a záložků. Bělača se přepasuje tenkým šálem, na nějž se klade široký pás kožený (obyčejně safianový), nazvaný „silav“. Silav je na dobrou píď široký a má několik oddílů, za něž se zastrkují pistole, handžár, tabák a jiné nerozlučné potřeby. V zadu je silav pouhým úzkým opaskem, od něhož po straně visí kabelka na náboj a schránka na olej, který si vyvařují z ovčích hnátů a jímž natírají zbraně, aby nerezavěly. Hlava je podholená, do tyla splývá dlouhá kštice, „perčín“. Místo starého fesu nastoupila v novém čase zvláštní čapka, která zároveň s bělačou tvoří hlavní rozdíl kroje černohorského od jihoslovanského vůbec. Černohorská čapka je té podoby, jako u nás obvyklé domácí čapky. Má okolík z černého hedbáví a dýnko červené, po obvodu zlatem prošívané, na jehož jednom kraji nalezá se taktéž zlatem vyšitý dvouhlavý orel černohorský. Kníry se nosí všeobecně, plnou bradu mají toliko kaludeři (mniši). Černohorec věnuje svému zevnějšku vši péči a krasochuť se jeví v každé části jeho oděvu. I nejchudší člověk má oblek se zlatým vyšíváním a portami, třeba by toho dovésti nemohl, aby jej udržoval v úplné čistotě a celosti. Celý oblek slušné jakosti stojí na 50 zl. r. č., je tedy dražší, než u nás. Jde-li Černohorec přes pole, přehodí přes ramena „struku“, hrubší druh plaidu a torbu.

Žena.

Mezi mužem a ženou na Černé Hoře panuje podobný poměr, jaký býval druhdy v Spartě. Žena žije v úplné odvislosti od muže. I nejmladší muž je dle přednosti starší, než-li nejstarší dle věku žena. V chrámě stojí žena na posledním místě,

doma zastává nejtěžší práce. Černohorka byla věrnou družkou a průvodkyní muže svého již tehdáž, když z nešťastného Srbska do Hercegoviny a odtud do dnešní vlasti se táhl, a čím mu byla před staletími, tím jest mu do dnes: oddanou, poslušnou, pokornou společnicí, která je si vědoma své slabosti a nedostatečnosti a která umí ocenit, co koná muž pro ni, když ubíraje se do boje vlastní se záhuby neleká.

Nechť ženy naše, omámené moderním klábosem o ženské emancipaci, poměr naznačený za sebe barbarštější prohlásí, tolik zůstane jisto, že je to na Černé Hoře výhradně žena, která se zaměstnává vychováním dítek, a že tudíž nejpřednější zásluha statečnosti mužovy patří jí, kteráž jej kojila, kolébala, uspávala za zvuků junáckých písní. Všecka čest ženám černohorským.

Má-li Černohorka potkati muže, zastaví se v přiměřené vzdálenosti a čeká ho, až dojde, načež přistoupí a políbí mu ruku. Vejde-li muž do její domácnosti, ostaví práci a jde mu vstříc, ruce majíc na prsou překříženy a hlavu sklopenu, a pokorně a stydlivě poceluje ruku přicházejícího. Tak se stává každému příchozímu muži ode všech žen domu, od nedospělé dívky až po stařenu.

Pohlavní lásky, kterou nás pánbůh obdařil na podporu chudých básníků a novellistů, Černohorka nezná. Přísný mrav jí brání náklonnost svou někomu dáti na jevo, ano rozpálí se studem a rozhorlením, když jí zamilovaný lásku vyznává. Ještě ubožák není hotov, když tu další proud krásných řečí jedním rázem zbožňovaná krasavice zastaví, vsolivši mu na tvář pádný políček. „Kliď se mi — spustí naň ledová prška — kliď se mi, ty synu nečistův, což jsi se zbláznil a co myslíš, nejzadnější člověče?“ Ovšem, nikdo ženu na mejdan

(souboj) nevyzve, a proto se odbytý tiše odklidí, aby o jeho hanbě nikdo nezvěděl. Černohorec, který by pozdvihl ruku na ženu neozbrojenou, platil by za podlého hanebníka.

Černohorka se pohaněti nedá. Stane-li se jí to od někoho, nečeká, až se jí muž ujme a jí zadostučinění zjedná, ale bez prodlení sama mstí urážku sobě učiněnou. Byla-li uražena mužem, má práci nejsnažší: rozsápe se, „vyčte mu ceduli“ (poví mu, co se do něho vejde), a zahanbený hledí jí přijít s očí, aby ho nikdo nezastihl. Jedině svému manželi přiznává právo tělesného trestu, a nevzpírá se proti němu. Manžela Černohorka ctí, poslouchá, neodmlouvá mu, ale říci se nemůže, že by k němu vedle toho lnula láskou. Tam, kde žena není zvyklá, aby se jí někdo ptal, je-li jí muž, jehož má za chotě pojmouti, po vůli, ani jinak býti nemůže. Ba ani otec, ani matka nejsou těmi, k nimž je dívka a žena černohorská pojena něžným poutem lásky, ale je to rodný bratr. Bratr a sestra milují se nejvřeleji, jeden je druhému chloubou nejvyšší.

Černohorka je pracovitá a otužilá. Ponechávajíc mužům obranu domácího krbu a vlasti, ráda koná všelikou potřebnou práci sama. Šije, vyšívá, plete, tká, přede, nosí vodu, chodí do mlýna, na dříví, hlídá dobytek, nosí břemena. Při tom všem je zdravá, svěží a ruměnná. Je vzrůstu prostředního, křepkých pohybů, svalů silných a vyvinutých, líce pravidelně příjemného, často krásného. Co je zvláště zdobí, je veliké, černé, jiskrné oko s dlouhými brvami, vroubené v polokruhu černolesklým obočím. Oko Černohorky je neodolatelné. Mimo to ji příroda okrášlila bujným, havranním vlasem. Chudá dcera Černé Hory nemůže si zaopatřiti drahocenné cetky a tretky, aby jimi svůj půvab

zvýšila. Však i to patří mezi její přednosti. V jiných zemích jihoslovanských bývá u ženských obyčejem, že si líčí nejen tváře, ale i obočí, nehty a dlaně, což ne vždycky jest ve prospěch přirozených vnad. Tento nezvyk nemá na Černé Hoře místa.

Černohorka nezahálí ani na okamžik. I při chůzi buď plete, nebo přede na vřetenu, majíc na lokti zavěšenu na krátkém tráčku pestrou mošinku. Vede-li ji cesta kolem kostela, poklekne na zem tváří k němu, bije se v prsa a modlí se. Ani kroku neučiní bez vědomí mužova.

Muž jest její ideál ve všem. Černohorka matka více se raduje, zrodila-li syna, nežli dceru a více jej miluje. Všecko její snažení směřuje k tomu, aby synek vzrostl na junáka junákův, na sokola od sokola, na pravého Černohorce. Matce černohorské je pýchou, padl-li syn její v boji, a odřekla by se ho, proklela by jej, kdyby se nechoval chrabře. Je-li na synovi, aby vykonal pomstu povinnou, nepřestane jej nabízeti a napomínati, dokud se k činu neodhodlá.

Očití svědkové vyprávěli mi o matce, jejíž tři synové bojovali r. 1862 proti Turku. Sama táhla za bojovnými šiky do pole, nesouc dítká . svým skrovnou zásobu potravy, jakž to činívají všecky Černohorky. Nejstarší syn byl praporečníkem. Počínal si hrdinně, držel se stále na čele zástupu, ale najednou učinila kulka turecká mladému životu jeho konec. Klesl, ale již tam byl mladší jeho bratr, který v čas prapor uchopil a v povětří jim mávaje proti nepříteli postupoval. Ale i jej střela turecká usmrtila a nejmladší z bratří ujal se praporu. Matka viděla, že již dva synové její ducha vypustili, avšak nermoutila se, naopak pociťovala veselost, že prapor nedostal se ani z rodiny. Než i nejmladšímu souzena smrt

na bojišti. Praporu hrozilo nebezpečí, mohli jej snad Turci uchvátit aneb si mohl někdo jiný hodnost praporečníka přiosobit — matka se nerozmýšlela, vrhla se do proudu sršícího záhubu, sama povztýčila osiřelý prapor nad hlavami bojovníků, sama jej nesla dále, a za nedlouho vybojováno vítězství. Kníže se díval bitvě s blízkého návrší, ale pro prach a kouř nemohl rozeznati pravý stav věci. Vítězové se dali na zpáteční pochod a brali se k svému gospodáru i s neobyčejným praporečníkem. Udatná matka jako starý vojín vzdala knížeti praporem náležitou poctu a vypravovala, co a jak se událo. Kníže byl dojat a chtěl ji obdarovat, ona však nežádala odměny jiné, než aby směla zastávat úřad praporečníka až do své smrti, sobě na památku a synům na oslavu, v čemž jí povoleno.

Medakovič poznal r. 1855 na Rovcích dívku, která nosila mužské šaty, zbraň, obcovala výhradně s muži a také do boje s nimi šla. Rodiče její neměli žádného mužského potomka, a proto dcera Milice — tak se jmenovala — učinila slib, že jim bude místo syna, že zachová věčné panenství a otce bude zastupovati i v domácnosti i na poli válečném. Vzezření její stalo se docela mužským, jakož i spůsoby. Ostatním mužům ani nenapadlo, že je žena, a obcovali s ní jako s jiným „člověkem“. Medakovič podotýká, že naň činilo zvláštní dojem, když byl přítomen, an ji muž jeden pravil: „Vytáhni, Milice, měchuřinu a dej mi nacpat!“

Stanišu úkladně zabili na horách vrazi, které najal Čengič-beg. Umírající Staniša nelitoval tak, že musí se světa sejíti, jako že nikoho nemá, kdo by jej pomstil. Žena Stanišova vzkázala Fatimě, Čengič-begovici: „Muž tvůj dal muže mého zavražditi. Muž můj nikoho nepozůstavil, kdo by

jej na muži tvém pomstil, je to tedy povinností mou. Leč jsem jen žena a muži se rovnati nemohu. Proto tě vyzývám, dostav se pozejtří na úsvitě do povědomé rokle, a tam podnikneme spolu souboj, ne jako ženy, ale jako rození junáci. Přijď sama a nikomu o tom neprav, já učiním tolikéž.“ Pozejtří si žena Stanišova přivstala a ve zbroji vydala se na ustanovené místo. Šla sama, nevyzradivši nikomu slova. Přiblížila se, ale viděla, že se Čengič-begovice dostavila se svým švakrem. Vdovu Stanišovu rozhněvala věrolomnost ženy turecké, namířila pušku a jednou ranou skolila švakra jejího. Na to přiskočila, popadla Čengič-begovici, svázala jí ruce na zad a zajatou do domu svého hnala, kde ji přinutila být chůvou sirotků Stanišových. Teprve po dvaceti letech propustila ji na svobodu.

Podobných historek dala by se vyprávět celá řada; trváme však, že již ku poznání charakteru Černohorek řečeno dosti. Zbývá ještě popis jejich kroje.

Dívky pletou vlasy v jediný vrkoč, ženy pak ve dva, které visí po spáncích a v zadu se svazují. Dívky posazují na hlavu nejprvé červenou čapku, okrášlenou z předu stříbrnými mincemi, a teprve na čapku připevňují špendlíkem bílý šátek s červeným okrajem, který splývá přes týl na plece; skráně si v letě ozdobují rozličným kvítím. Ženy čapky nemají a šátek, obyčejně modré barvy, pokrývá hlavu bezprostředně. Náušnice jsou oblíbeny, a to tím více, čím jsou větší. Na košili se buď nejdříve obleká „koret“, krátký kabátec dlouhých a těsných rukávů, a potom modrá guň, anebo se nadívá guň bez koretu. Roucho se páše co možná bohatými pásy. Zámožnější mají pásy posázené vzácnějšími kameny v stříbro zakovanými,

méně zámožní si je dávají aspoň stříbrnými penizky pobíti. Dívky se pášou šerpami všelijakých barev. Na nohy obouvají vysoké punčochy, které se jak u mužů nazývají „čarapy“. Čarapy jsou u žen bílé, u dívek bílé s červenými cviklíky, na Brdách pestře pruhované. Na čarapy se natahují podobně jako u mužů „náprstky“, na ně se obouvají opánky. Která může, pořídí si třeba několik prstenů a zavěsí na krk „džerdan“, kovový to řetěz. V nepohodě a zimě zahalují se taktéž strukou; ženské struky jsou červené neb strakaté, kdežto mužské jsou vždy barev temných.

Rodiče a děti.

Zástup Crmničanů přivalil se na Cetyň, poháněje k soudu jistou ženu, která zavraždila muže. V zástupu byli dva její synkové, jeden asi 14letý, druhý as 9letý. Předstoupili před knížete. Bratr zavražděného počal žalovati: „Ejhle, hospodáři, zahynul mi bratr smrtí psí a ne junáckou, a na náš dům uvržena nová kletba, aby si mohl na nás každý prstem ukazovat a pes aby mohl psu o naší hanbě štěkat.“

Kníže. A kdo jej zabil?

Bratr. Tady ta psice a nikoli švakrová moje, kéž ji zasáhne šavle boží!

Kníže. A jaká je příčina vraždy?

Bratr. Nevím ti, hospodáři, co říci, jenom že včera před polednem přišly tyto dvě děti z pole domů a hrozně si vedly. Já na ně: „Co je vám? kéž vás neštěstí!“ A oni s plačky: „Ach, pro bůh, strýko, zabil nám někdo otce!“ „Jakéhože otce, nešťastníci? A kde je matka?“ Nemohli povědeti, nežli že ji viděli běžet z pole tudy, kde

oni ovce pásli. Zvolám tu já: „Kdo je vítěz — zahynul mi bratr!“ Hned tu bylo několik lidí ze sousedstva a pustili se za ženou a chytili ji a nazpět přivedli. Ptáme se: „Kde máš muže?“ Odpovídá: „Zůstal na poli okopávaje rumetýn (kukuřici).“ Vedeme ji na pole, zkoumáme všelijak, a ona jen zapírá a zapírá, až jeden z našich zavolá: „A od čeho máš, psice, krvavou guň?“ — Zde, hospodáři, můžeš i ty spatřiti několik kapek krve. Tu se ona zalekne a pobledne jako šátek a počne se po málu přiznávat: „Když jsem mu dnes ráno přinesla na pole jíst, počal mne peskovati a dal mi čibukem, ještě znát na hlavě, podívejte se.“ Zdvíhala šátek s hlavy a co je pravda to je pravda, hlavu měla zkrvácenu. Došli jsme na pole, já jej volám jmenem, ale kde nic, tu nic, až najednou spozorujeme, že na jednom místě je země čerstvě zkopaná a blízko ležela motyka s násadou krví potřísněnou. Hned jsme to měli, že ona a nikdo jiný motykou jej zabila. Počneme se nad jeho mrtvolou, již jsme skutečně v zemi našli, pěstmi tlouci do hlavy a naříkati. Včera večer jsme jej pohřbili a dnes jsme k tobě došli, hospodáři, abys vyslechl naši žalost.

Kníže (k ženě). Pověz, nehodná, proč jsi zavraždila svého domačina? Kdo tě navedl?

Žena. Já jen, hospodáři, poslouchám, co kláboší a směju se jejich hlouposti. Věřil bys, hospodáři, že jsem já jej zavraždila? Znáš-li boha, kde pak bych já svého domačina ubila! I dokud byl živ, nadřela jsem se až hrůza, abychom mohli děti uživit — kam pak bez něho?

Starší syn (upřev na ni zraky). Ubila jsi ho, psice ty a ne matko! Avšak dá-li, bůh, hlavou to splatíš!

Kníže. Nuž tedy ty, dítě, právě a čistě po-

vídej, cos viděl a slyšel, ale selžeš-li v čem, duši dnes na Cetyni pod holemi vypustíš.

Starší syn. Byli jsme včera ráno na pastvě, já a bratr můj tuhle. Na jeden puškomet od nás okopával otec kukuřici. Volal jsem naň, aby věděl, kde jsme. Potom jsme viděli matku, jak nesla otci jídlo, a také jsme na ni volali, aby věděla, kde jsme. Když došla k otci, slyšeli jsme, že ji vadí, a viděli jsme, že ji bije čibukem, a my oba dali jsme se do pláče; bylo nám matky líto. Ale hned na to viděli jsme, že se otec svalil jako puškou zasažen, a matku že pilně kopá a něco zahrabává. Myslili jsme, že tatík sedl, aby jedl, a matka že zatím okopává kukuřici. Najednou však dá se matka na útěk, a my oba křičíme na otce, kterého nevidíme, i na matku, kterou vidíme, ale nikdo se nám neozývá. Ostavíme ihned dobytek a běžíme domů a strýkovi všechno vyprávíme. Kdyby jí nehrozilo nebezpečí, zajisté by matka neprchala. A více, hospodáři, neznám, kromě toho, co ti strýko řekl.

Žena (zlostně k synovi). Mlč, synko, bodejž zkameněl! Já že jsem ti tatíka ubila — pravda?

Syn. Ty, a kdo jiný? Kéž to od boha najdeš! Ty's nám ubila otce a živitele, a soud tak učiní tobě, a my sirotci budeme bez otce i mateře. A proč to, neblahá matko? (Pro pláč a vzlykot nemůže mluviti dále.)

Žena. Ani jsem, hospodáři, na to nepomyslila, a kam pak, abych byla to krvavé dílo vykonala — zaklínám se tím i oním světem.

Syn. A kdo že ho ubil, ne-li ty, a ďábel tvůj? Kdyby ho byl někdo jiný zavraždil, byl bych viděl a slyšel, a já neviděl a neslyšel nikoho, kromě tebe a otce. Ty's ho, bezdušnice zahladila,

a to ne jak člověka, ale jako psa. Lele mene moj tata! (Opět pláče a tluče se pěstmi do čela.)

Kníže (k obviněné). Zapřísahám tě po stokráte boží věrou, pověz pravdu, proč jsi jej ubila, neboť se jasně vidí, že to nikdo jiný býti nemohl.

Senátoři (všichni najednou). Nikdo jiný, hospodáři, při čisté boží víře! Nuže, povídej, psice! proč jsi jej zabila, nebo kdo tě navedl, aby se tvé bídné duši ulehčilo, neboť život si nevykoupíš, kdybys zaň dávala tři císařská města.

Žena. Bůh ví, páni, já ho ne—

Senátor jeden (vskočiv jí do řeči). Nezapírej, to vše by bylo marno a bez úspěchu. Jasně se vidí, že jsi ho ty se světa sprovodila a nikdo jiný. Víš, že žertovati neumíme, a nepomohou-li pěkné řeči — pomůže hůl. Tedy povídej, a uvidíme-li, že jsi byla k skutku nucena, snad ti bude ulehčeno i na životu i na duši.

Žena. Vidím, hospodáři a vy páni, že mne nic více nevysvobodí, a proto vše dle pravdy vypovím, abych duši psovsky nevypustila. On byl nebožtík zlostné povahy a pro věc sebe menší lál mi a kárał čibukem, jako bych byla kůň. Tak se přihodilo i včera, když jsem mu přinesla jídlo trochu později. Zde na hlavě a na rukou vidíte rány, které mi zadal. Když jsem viděla, že by mne do smrti umlátil, vytrhla jsem se mu a na své neštěstí popadla jsem kamének — mohu po třikráte po tři jitra přísahati na rakev sv. Petra, že nebyl větší dobrého ořechu; kamenem na prázno hodím, ale trefila jsem do temene hlavy a muž se svalil, jakoby do něho hrom uhodil. Viděla jsem, že je zle a že mne může jen to spasiti, když se čin můj zatají. Vzala jsem tedy motyku, uhodila jsem ho ještě tři-, čtyřikrát do hlavy a mrtvého zakopala tam, kde jej našli. Chtěla jsem

uteci do Baru, kde by o mně nikdo se nedověděl, ale bylo mi souzeno, abych činu svého životem pykala. A nelituji života, který by mi jen k hanbě a příkoří sloužil, dokud bych živa byla, ale lituji těchto dvou sirotků — co si ubozí počnou bez otce i matky?

Mladší syn (s pláčem se chytil matky a vinul se jí okolo pasu, jako by ji nechtěl pustit). Nedá tebe, matičko má, náš hospodář na smrt, co bychom pak počali bez otce i matky.

Starší syn. Mlč pak, nerozumo! Nepomstí-li nám hospodář otce, kdo tak učiní? A kdyby nebylo soudu hospodářova, já sám bych si ji vzal na duši, třeba mne byla zrodila. A proč nás otec zplodil, než abychom jej pomstili, kdyby jej někdo zabil, a co ty myslíš?

Kníže. Byl by si s to, matku usmrtit, kdyby byla na smrt odsouzena?

Starší syn. Rozkážeš-li, hospodáři, učiním tak, ačkoli bych raději, aby ji tvoji perjaníci odpravili, aby na mne nová kletba nepadla, že jsem vrahem matčiným.

Kníže. Nyní se všichni odstraníte a perjaníci zavřete obžalovanou do vězení. — Když se tak stalo, a kníže zůstal se senátory samoten, tázal se: „Jak s tím ďáblem naložit? Smrt arci zasloužila, ale co bude z těch dvou nevinných sirotků?“

Senátor jeden. Ukamenovat ji dlužno, hospodáři, pod mohylu s ní, pod kamení s psicí! Ubije svého muže a má jí snad býti darováno, co myslíš, hospodáři, jest-li boha znáš?

Senátor druhý. Pravda-li, že jej nejdříve bezděky kamenem udeřila, proč jej později motykou do hlavy jako krmníka tloukla?

Senátor třetí. Na mou duši, hospodáři, da-

ruje-li se této ženě život, nebude více třeba, abychom kdy koho na smrt odsoudili. Pak by, na mou duši, nesměl již muž ležeti se ženou, neřku, aby ji směl pokárat. Proto navrhuji, aby byla oběšena jiným pro příklad a výstrahu.

Kníže. Souhlasíte tedy, aby byla odpravena?

Všichni. Tak se staniž, hospodáři, při boží víře! Rozhodni jenom, má-li být ukamenována aneb oběšena.

Kníže. Zbuďte se, lidé, kamenování! Ošklivo je o něm slyšeti, jakž teprv jemu se dívati! Nechci, aby zlořád ten poskvrňoval mou zemi! Ale ať ji rodina její pověsí na crmnickém tržišti a nechť visí tři čtyři dni na výstrahu ostatním; děti pak nechť u sebe strýc chová, až budou moci samy pracovati a zbraň nositi.

Událost tato, vypravovaná Vukem Vrčevičem, výborným znatelem poměrů černohorských a hercegovských, nynějším konsulem trebiňským, jenž jí sám byl přítomen, přihodila se za panování knížete Danila. Vpletli jsme ji do vypravování proto, že lépe než co jiného naznačí poměr, který vládne mezi rodiči a dětmi černohorskými. Zároveň podává živý názor o soudnictví, o kterémžto předmětu my teprve později budeme moci se rozhovořiti. I spůsob vyjadřování se je zde věrně a dramaticky charakterisován.

Černá Hora nikdy nežila v okolnostech jemnějšímu vzdělání a vytříbenosti mravů příznivých. Umět psát a číst dosud platí za učenost. Výchovem dítek obírají se výhradně rodiče, od nichž dítky všechny spůsoby, zvyky i předsudky dědí. Hlavním zřetelem rodičů je, aby z dítek svých vychovali osobnosti sobě úplně podobné. Koho nenáviděl otec, toho nenávidí i syn. Láska dítek k otci převyšuje lásku k matce.

Obydlí a domácnost.

O nahiji crmnické již pověděno, že je zámožná. Tam lze spatřiti i nejúhlednější i nejspořádnější domy. Crmničané staví obydlí vysoká, souměrná, na maltu, kryjí je taškami („čemeridami“) a pod nimi vykopávají sklepy.

V celé ostatní Černé Hoře poskytují obydlí praobraz chudoby. Stavena jsou z nejlacinějšího tam materiálu, z kamení. Kamení není spojeno maltou, nýbrž toliko v zeď narovnáno a drnem a travou vypěchováno. Místo oken ponechány jsou malé, nezasklené otvory. Stavení jsou nízká a prostora jejich řídí se tím, jak je četná rodina. Jsou stavení, která mají 3° šířky a délky až 10°. Jednoduchý krov kryt je došky ze žitné slámy. Vnitřek nebývá rozdělen na více sednic. Toliko při nízkém otvoru, který má být dveřmi, nalezává se prkená přehrada, kde se odkládá zbraň a svrchní oděv. Stropů není; místo nich rozpínají se nad hlavami obyvatelů lísky, na kterých se suší palice kukuřicové. Podlaha je udupaná zem neb hlína. Pecí, kamen, komínů není na prosto. Místo lavic a sedadel rozestaveny jsou kameny. Prostřed ratajny zaujímá ohniště, nad nímž je zavěšen kotel. Mimo tento kotel jest jediným kuchyňským nářadím velikánská dřevěná mísa, držící až na 140 mázů, z které se jí společně, pak plát, nazvaný „sač“ a sloužící k pečení chleba, a konečně dřevěné lžice, které bývají nezřídka také velikosti, že se do ní vejde přes máz tekutiny. Talíře a vidličky jsou věcí neznámou. Maso se rozkrajuje handžárem. Černohorci nic nevadí, že týmž handžárem snad před chvílí srubnul hlavu tureckou. V koutě stojí nizounká, ale pevná lešení z bukového dříví, postlaná vrstvou slámy: to jsou postele. Na

postelích spí se společně, jako se společně stoluje. Spící se zabaluje strukou, aneb postěradlem („běl“). Někde doplňuje nábytek prostá truhla. Chuďasové uvazují několik kousků svého dobytka na druhé straně příbytku; tak se „kuča“ stává lidským obydlím a chlévem zároveň. Zámožnější, chovající dobytka více, zavírají jej buď do košárů („tor“), kde jest úplně pod širým nebem, aneb proň budují vedle kuče stáj, která jest jí podobna jak oko oku.

Černohorec nemůže plýtvati ornou půdou, kterou musí jinak využitkovat, a proto mu pro kuču nezbývá místa leč mezi skalami a kamením. Bohatí mívají i hodinky, ale druhu starožitného a laciného, jimž se u nás říká „cibule“. Celkem hodin nespatříš, ani nástěnních. Je tedy Černohorec nucen určovat dobu denní dle běhu slunečního: na úsvitě, ráno, při východu slunce, před polednem, po poledni, před večerem, při západu slunce, za soumraku, večer, pozdě večer, v noci, o půlnoci, k ránu, za kuropění atd.

Ačkoli je domácnost Černohorcova báječně chudičká, přece je mu krb rodinný svatostí největší. U jiných národů sloužívaly pronásledovaným za útočiště chrámy; na Černé Hoře je takovým útočištěm každá nepatrná chýžka. Sotva někdo překročil práh příbytku cizího, vstupuje už k obyvatelům, k nimž zavítal, do nového poměru. Kdyby byl třeba krevním jeho nepřítelem, jest od domačina (domácího pána) vlídně přijat a pohostěn, a požívá ochrany tak dlouho, dokud se jí sám nevzdá aneb dokud nebezpečí nezmizí. Kdo jednou s Černohorcem pojedl chleba a soli, stává se jeho přítelem. V národnosti ani náboženství rozdílu nečiněno, a je lhostejno, je-li příchozí třeba Turek. Turci této skvělé, praslovanské vlastnosti nejednou

užili k svému prospěchu; leč proto přece zůstává Černohorec stejně pohostinným.

Do r. 1840 nebylo na Černé Hoře krčem. Byl tedy každý poutník, ať domácí, ať cizinec, nucen zaklepat na dvéře některého domku a žádati hospodu, a každý ji našel. Předloženo mu vše, čím skrovná domácnost byla zásobena a platu za to nežádáno. Cizí cestující dávají při odchodu ženám na památku po stříbrném penízi.

Vstupuje-li kdo pod střechu, pozdraví: „Pomoga vi bog!“ načež se mu odzdraví: „Dobra ti sreča (štěstí)!“ Ihned přistupují k příchozímu všechny ženské hlavy po řadě a celují mu ruku. Poutník se obrátí k domačinovi: „Může-li se v tomto počestném domě přeležeti? Stihla mne nepříjemnost a nevím kam se podít.“ Domačin odpoví: „Dům je boží a tvůj, a rádi pro tebe vyhledáme něco zajíst, a kdyby nic jiného, aspoň dva brambory a trochu dobré vůle a lásky.“ Mužové již mu odňali zbraň a uklidili, a zvou jej, aby přisednul k domácím. Když se tak stalo, přistoupí nejmladší dcera, zuje poutníka a myje mu nohy, načež mu připraví lože. Když se ráno probudil, zbraň, obuv a šaty jsou již vycíděny. Sedí-li host u stolu, žádná ženská nepřisedne, ale všecky vedle stojíce čekají, jak by mu mohly posloužit. Odcházejícímu opětně všechy ženské líbají ruku a přeji: „Ajde sa srečom i oprosti — jdi se štěstím a odpusť!“ Domačin vyprovází jej kus cesty, a když se mají rozejíti, řekne host: „Ostajte s bogom“ a vypálí z pušky, načež domačin odzdraví: „Bila ti dobra sreča“, a pálí taktéž.

Rozdělení obyvatelstva a majetku.

Společnost černohorská žije v stavu patriarchalním, ale zadrugy již dávno vymizely. Řídké jsou případy, že po smrti otce žijou bratří pospolu v zádružném poměru. Příčina toho je snaha po osobní svobodě.

Černohorci počítají krevní příbuzenstvo až do sedmého kolena. Synové otcovi nazývají se „brača“ (bratří), synové dvou bratří jsou si „bratučeda“ (dítky bratří), synové těchto „brataniči“, synové brataničů „bratstvenníci“ atd. Všecky takto příbuzné rodiny tvoří dohromady bratstvo, více bratstev plemeno. Celé bratstvo má společné příjmení. Na otázku, jak se jmenuje, poví Černohorec jmeno své a otcovo, na př. Danilo Ščepčev. Chceme-li znát původ jeho blíže, musíme se ptáti, z kterého pochází bratstva. Odpoví na př., že z Herakovičů. Ještě určitěji se původ naznačuje jmenem plemenným — na př. Něguš. Celé jmeno tedy zní: Danilo Ščepčev Herakovič Něguš — jakž slul slavný vladyka černohorský.

V celé zemi jest jen sedm plemen: Cetyňané, Něguši, Čekliči, Bělicové, Čevljané, Cucové a Pěšivci. Každé plemeno dosud v živé paměti chová svého „šukunděda“ — praděda, který se byl první na Černou Horu přesídlil. Bratstva a plemena požívala prvotně příliš mnoho samosprávy na ujmu moci knížecí. Od Petra II. pilně hledí vladaři cetyňští k tomu, aby postavení panovníka bylo více upevněno.

Každé bratstvo a každé plemeno je pánem svého okršku a nedopouští leda zřídka a s velikými obtížemi, aby se s ním smísila rodina z bratstva nebo plemena jiného. Stane-li se tak, ne-

zapomíná se, že jsou „poselice“ — přistěhovalci. Takými přistěhovalci je bratstvo Vrbiců, které bylo přijato od plemena Něgušů.

Každé plémě mělo od prastarých časů svého „kneze“ — knížete, aneb vojvodu; některá měla obadva. R. 1718 dán každému plemeni nový hodnostář, serdar, a když r. 1831 sestaven senát, dostalo i senátora. R. 1851 odstranil kníže Danilo nepohodlné sobě kneze a nahradil je kapetány. Má tedy každé plémě svého vojvodu, senátora, serdara a kapetána. Někde je vojvoda a senátor v jedné osobě.

Knezství bývalo dědičné a vojvodství a serdarství je doposud, pokud jinak neustanoví vůle knížete. Serdarství je hodnost mezi vojvodstvím a kapetanstvím. Kapetány jmenuje kníže sám a úřad jich není dědičný. Menší důstojnosti jsou: stotináš (setník), barjakbar (praporečník), desetar (desátník).

Na Černé Hoře není ani státních, ani obecních pozemků. Celá země je rozdělena mezi plemena, v plemenech pak mezi jednotlivé domy. Dům je neobmezeným pánem svého pozemku a může s ním naložiti dle libosti. Domem se rozumí domačin se vší domácí čeledí. Pozemky jsou vesměs malé. Sám kníže má dědičného pozemku jen po 10 jiter. Toliko v řecké nahiji, v Bělopavličích a Vasojevičích jsou rodinné pozemky po 20—30 jitrech. Obyčejně obnášejí 1—10 jiter. Jediný velkostatek (spahibek) mívali Černojeviči, kteří jej odkázali klášteru cetyňskému. Danilo I. jej uvedl v státní správu a ustanovil vladykovi a ostatním duchovníkům roční plat.

Zdá se, že s počátku byla půda stejným dílem mezi domy rozdělena, a že malé rozdíly, které se

nyní naskytují, povstaly tím, že pilnější a zámožnější domy kupovaly pozemky od méně pilných a zámožných; prodej však je velmi omezen, tak že nemůže nabývati pozemků každý, kdo k tomu má dosti peněžitých prostředků. Zvyk ustálil se v zákon, že ten, kdo hodlá pozemek prodati, musí jej nejprvé nabídnouti bratstvu, a když jej nikdo z bratstva nekoupil, plemenu. Z toho by se snad dalo souditi, že vlastně pány pozemků nejsou domy, nýbrž bratstva a plemena. Úsudek takový byl by mylný. Na Černé Hoře hledí se plemena a bratstva ohraničovati naproti ostatním, proto se činí vše, co by bránilo styku a splyvu. Svobodný prodej pozemků byl by výlučnosti plemen a bratstev na škodu. A jsou ještě jiné toho příčiny. Byly časy, kdy muselo za vinníka trestu propadlého ručiti celé bratstvo; byla-li naň pokuta peněžitá vložena, často ji muselo bratstvo samo zapraviti. Jako se jaksi všichni bratstvenníci dělili o hanbu, kterou na ně uvrhnul zločinec, tak se i podíleli slávou, kterou některý jmenu svému získal. Sláva jeho nepatřila jemu samému, ale všem ostatním bratstvenníkům. Obyvatelstvo vždy se čítalo dle bratstev. Které bratstvo může se vykázati větším počtem „pušek“ (říkává se „puška“ místo „hlava“), to vyniká nad druhé, které tolik pušek nemá. Tato vzájemnost ode dávna pěstovaná a udržovaná pomohla omeziti prodej půdy.

Když by nikdo z bratstva ani plemene nabízený pozemek koupiti nemohl neb nechtěl, musí prodavač míti buď od bratstva písemné stvrzení, že své povinnosti dostál a pozemek ke koupi bratstvu nabízel, aneb si musí aspoň zabezpečiti svědectví věrohodných mužů, aby se předešlo soudním pletkám.

Synové nemohou dostati svůj podíl za živo-

bytí rodičů, leda by tito s tím byli srozuměni. Majetek dědičný, totiž ten, který otci děd zůstavil, musí být po smrti rozdělen rovným dílem mezi syny. S osobním svým majetkem, totiž s tím, který si sám získal, může otec naložiti po vůli a libosti, může jej rozděliti, na jaké chce díly a odkázati komukoli. Když synové získali otce pro rozdělení dědičného majetku, připadá na otce stejný díl jako na syny. Zemře-li otec, patří díl jeho vdově po něm tak dlouho, dokud neumře, načež se opět stejně rozdělí mezi pozůstalé syny. Nejstarší bratr požívá hodnosti starešiny a na odznak toho dostává se mu po otci zbraň. Nejmladší z bratří dostává v podíl rodinnou kuču.

Dcery nemají práva na dědictví. Když se která vdá, je celým jejím věnem něco šatstva. Výminka je, zemře-li otec bez mužských potomků. Tehdáž dědí dcera, je-li provdána, všechen pozemek i vše hybné jmění a jenom kuča přejde v majetek bratstva aneb rodiny nejblíž příbuzné. Zanechal-li zemřelý otec živé sestry, připadá jim jedna třetina a dcerám dvě třetiny. Zůstala-li po otci dcera svobodná, může se provdati na své dědictví za kohokoliv z jiného bratstva. Muž takto se přiženivší nenabývá s jměním i jmena ženina a také své dosavadní jmeno ztrací a nazývá se odtud „Domazet“ a potomci jeho Domazetovičí. Domazet je přijat do ženina bratstva.

Umřela-li dcera, která obdržela od rodičů jmění nějaké, bezdětna, dědí všechnu pozůstalost její bratří, a není-li těch, její sestry, a není-li těch, nejbližší příbuzenstvo nebo celé bratstvo. Vdova, pokud se za jiného neprovdá, užívá dílu svého nebožtíka, a když se provdala, dostává 10 tolarů roční výplaty po tolik let, kolik s prvním mužem žila.

Pastviny nejsou rozděleny dle domů, ale plemen. Na nich může celé plemeno svobodně stáda pásti a dříví klestiti. V posledním čase však i pastviny se rozdělují.

Poměry národohospodářské.

Černá Hora vlastní mince nerazí. V oběhu jsou nejvíce staré stříbrné peníze rakouské. Krejcar jmenují „dinar“, dvacetník „cvancik“, zlatý „forint“, tolar „talír“, dukát „cekýn“. 1 dukát = 4 forinty.

Tíha se měří na břemena, litry, oky a unce. Břímě = 60 liter = 20 ok. 1 litra = 12 uncí, 1 oka = 36 uncí = 100 drachem. Duté míry jsou: oky, litry, bagaše, klobuky, konaty. 1 konat = 2 litry, 1 klobuk = 15 liter, 1 bagaš = 2 klobuky, 1 oka = $2^1/_4$ rak. liber. 1 oka zlata = 400 dukátů. Podle této míry se měří vše.

Černohorec není kapitalistou. Jemu se jedná jenom o to, aby sebe a rodinu jakž takž udržel při životě. Vyjmeme-li kasu knížecí, sotva by se tolik peněz na hotovosti sehnalo, aby připadal na každou hlavu 1 zl. Uvnitř země se namnoze ještě děje obchod výměnou. Při tomto nedostatku jsou peníze tím vzácnější a úrok je podle toho. Z tolaru platívá se dvacetník úroku; lhůta trvá přes leto. Půjčky se dějí rukou dáním. Když lhůta vypršela, stará se Černohorec všemožně, aby dluh oplatil a danému slovu dostál. Nemůže-li jinak přijíti k penězům, zastaví aneb prodá třeba co mu nejmilejšího. Když jde věřiteli oplatit, neopomene kromě úroku přinést mu i nějaký dárek z domácnosti, jako med, máslo, smetanu atd. Dluh na-

vrací slovy: „Děkuju ti jakožto dobrému a počestnému člověku a dej ti bůh zdraví!“

Černohorec při svém rytířském vychování jeví velikou nechuť k provozování řemesel. Ani pušky a nože, tolik sobě oblíbené, nevyrábí si sám. Jenom krájení opánků děje se všeobecně doma, a to proto, že patří jaksi k domácím pracím. Lepší druh obuvi kupuje se v Kotoru. K domácím ženským pracím náleží i tkaní sukna, avšak stává se to v míře jen takové, aby se vyhovělo domácí potřebě. Mimo sukno tkají někde i plátno, ale v míře praskrovné, protože Černohorec musí hledět jiným spůsobem půdu využitkovat, nežli lnem a konopěmi. Obyčejnou práci zednickou a tesařskou zastávají sami, leč jakmile se jedná o dílo poněkud dovednější, musejí volat řemeslníky z Dalmacie. Kovářů a puškařů je dosti, ale dle mínění Černohorcova jest jedno i druhé zaměstnání cikánské. Na opravu a ostření železného nádobí umlouvají s kovářem t. zv. „vlětnicu“, dají mu totiž na rok 10 liter kukuřice a uhlí, začež mají opravu i ostření zdarma. V novějším čase rozmáhá se krejčovina. Krejčí šije celý oblek, i čepice. Jiných řemesel na Černé Hoře není.

Živého smyslu pro obchod má Černohorec dosti, ale jsou mu hlavně dvě věci na závadu: nedostatek domácího kapitálu a pak, že nesouvisí bezprostředně s mořem. Odloučenost od moře zaviňuje, že ze všelikého přiveženého zboží musí se v Dalmacii platiti clo, které předměty zdražuje, a při vývozu je taktéž. Aby se vyhnuli clu, prodávají Černohorci zboží své, dopravené na prodej do měst Boky Kotorské, přede zdmi města. Stává se tak zvláště při prodeji dobytka. Ze svého dobytka sice Černohorec málo prodá, protože jej dílem zpotřebuje doma a dílem proto, žeby samice

nezbyl se za žádnou cenu, nechávaje si ji na plemeno. Obchod v dobytku vedou Černohorci většinou jen prostředně, vezmou totiž od zámožnějšího dalmatského obchodníka peníze a jdou do Hercegoviny, kde za peníze sobě svěřené nakoupí dobytka, který pak svému „ortáku“ (tomu, od něhož přijali peníze), přiženou. Ovšem z takového obchodu nemohou míti mnoho zisku a spokojují se, mohou-li tím spůsobem jakž takž býti živi. V městech Boky Kotorské: Kotoru, Risnu a Budvě mají Černohorci týdně tři trhy a smějí se po celém Přímoří pohybovat volně bez průvodních listů a ve zbrani jako doma. Nemohouce se v chudé vlasti uživit, vydávají se každoročně Černohorci v počtu 3—4000 do ciziny za rozličnými obchody a zaměstnáním. Hlavně putují do Malé Asie a Egypta. U skaderského jezera květe rybářství. Je-li hojný rybolov, trží se ročně až 50.000 zl. čistého užitku. Rybářství poskytuje důchodu i obyvatelům nahije katunské, kteří usušené ryby donášejí a dovážejí do Kotoru, kde se kupují pro Italii. S nasušenými a nasolenými rybami se manipuluje tak, že se celá zásoba rozdělí rovným dílem na všecky mužské hlavy domů, které se rybolovu súčastnily. Dílů takových je 2500 a jeden může vynésti na 60 tolarů. Rybolov se vydaří každý druhý, třetí rok. Mimo to vyváží se každoročně něco sýra, másla, medu, vosku, hedbáví, drůbeže, vajec, zvěřiny, brambor, zelí, pšenice, žita, ovsa, fisolí, méně ječmena, sena, slámy, a kukuřice ani zrno, protože všecka se spotřebuje doma. Vývoz přírodních plodin je menší nežli přívoz, zvláště v některých letech. Na Cetyni je zřízen pod dozorem vlády obchod v obilí, jehož ceny ustanovuje kníže se senátem a které se dává obyvatelům na 8—10měsíční úvěr. Ljubotiňané vy-

vážejí žluté dřevo, které se kupuje v Budvě pro Anglii, kde se z něho připravuje barvivo. Na skalinách roste hojnost šalvěje, kterou však Černohorci jinak sužitkovati neumějí, leč na připravování některých domácích léků.

Čím méně má Černohorec orné půdy, tím si jí více váží. Poněvadž je země kamenitá, je hlavní podmínkou úrody deštivé leto. Orná půda nazývá se „baština“. Půda se hnojí a dvakrát oře nástroji primitivními. Seje se pšenice ozimá i jarní, žito, ječmen, oves, fisole, něco málo bobů a pohanky. Bramborů a hlávkového zelí pěstuje se hojně, zvláště v nahii katunské, kde je obé nejdůležitější potravinou. V zahradách se pěstují pilně všecky odrůdy cibule a česneku. V řecké, crmnické a bělopavličské nahii sázejí dýně a jedlé melouny. Víno se daří všude mimo katunskou nahiji, zvláště pak na Crmnici, kdež je i nejlépe obdělávají. Na výslunných místech daří se jablka, hrušky, švestky, gdoule, ořechy, fíky a poněkud moruše. Tabák se nejvíce pěstí v nahii lěšanské, je však jakosti takové, že po něm kuřáku, není-li Černohoree, vypadají kníry.

Včelařství a chovu bourců věnuje se místy náležitá péče, která bývá odměněna slušným výnosem.

Z nerostů nachází se na Černé Hoře zlato, stříbro, měď, olovo a kamenné uhlí, ale dolovati se na ně nemůže, protože by se nepracovalo leč s 1 % užitku.

V celé zemi je toliko jedna továrna, totiž v Obodu, kde se vyrábí střelný prach. Založil ji Petr II.

Avšak hlavním pramenem výživy je Černohorci chov dobytka. I sebe chudší chová několik

kusů bravu a skotu. Brav je oblíbenější, protože je ho snáze nakrmiti; vyhledát si potravu sám i na méně přístupných místech, kam by se skot vypnouti nemohl. Ovce jsou drobné a vlna je dosti špatná, protože se na skalách a křoviskách vyškube. Obahnělé ovce a kozy jsou pečlivě ošetřovány a nedojí se, aby mělo mládě dosti mateřského mléka. Na letní měsíce vyhání se stádo na pastvu do hor, odkud se až na podzim vrátí. Se stádem jde několik pastýřů („čobanů“) a jedna ženská („planinka“), která dojí, připravuje máslo a sýr atd. Hovězího dobytka nemůže Černohorec držeti tolik, ale váží si ho; jalůvku neprodá za žádnou cenu. Černohorský dobytek je tak otužilý, že může i na sněhu ležeti. V září sekají větve dubové a jasanové a kupí je do stohů, jež zovou „lišňáky“. Listím z lišňáků krmí se dobytek v zimě. Vepřového dobytka chová se málo, taktéž koní.

R. 1863 měla Černá Hora skoro 66.000 jiter orné půdy, 21.171 pastvin a luk, 257.720 kusů bravu, 37.949 kusů skotu, 5909 kusů vepřového dobytka, 18.455 včelníků, 2314 koní, 9292 okovů vína. Daň vynesla jmenovaného roku 81.500 zl. Daně se platí z jitra půdy 60 kr., z louky 30 kr., z hovězího kusu 30 kr., z 10 kusů bravu 60 kr., z vepřového kusu 15 kr., z úlu 15 kr., z okovu vína 40 kr.

Daň se vybírá na podzim a v říjnu se odvádí do knížecí kasy. Tehdáž se i glavárům vyplácí plat. Úředníci, duchovní, učitelé, senátoři dostávají služné ve čtyřměsíčních dobách.

Státní příjmy a vydání.

Státní pokladna Černé Hory má následující příjmy a vydání.

A. Příjmy.

Na daních	81.500 zl.
Roční podpora od Ruska	45.000 „
„ „ „ Rakouska . . .	20.000 „
Na pokutách	5.000 „
Ze statků kláštera cetyňského . .	14.000 „
Z monopolu na sůl, žluté dřevo a ryby	10.000 „
Dohromady	175.500 zl.

B. Vydání.

Plemenským glavárům	14.293 zl.
15 senátorům	3.600 „
Předsedovi senátu	1.500 „
Náměstkovi předsedy senátu . . .	1.200 „
Tajemníkovi senátu	300 „
Vladykovi	2.000 „
Archimandritovi	600 „
Duchovnímu	300 „
Jáhnovi	200 „
Knížecímu tajemníku	1.200 „
Knížecímu lékaři	2.000 „
2 knížecím pobočníkům	600 „
Konsulárnímu agentu ve Skadru . .	1.400 „
100 perjaníkům (tělesné stráži) po 80 zl.	8.000 „
Na různé výslužby	8.000 „
Učitelům	7.350 „
Dohromady	52.543 zl.

Po odečtení vydání od příjmů zbývá 122.957 zl. jmění, s nímž může kníže nakládati neobmezeně.

K tomuto dlužno učiniti několik poznámek.

Příspěvek Rakouska datuje se od r. 1866, když se Rakousko zapletlo do války s Italií. Rakousko se bálo, aby se Bokelci nespojili s Italy proti němu, a sblíživše tak Černou Horu s Italií, aby neuvedli rakouské panství v Dalmacii v nebezpečí. Když kníže černohorský slíbil zachovati neutrálnost, slíbena Černé Hoře roční odměna 20.000 zl.

O podpoře ruské promluveno již na počátku. V sumu udanou není vpočten roční příspěvek 13.500 rublů na bohoslovný a ženský institut černohorský.

V počtu plemenských glavárů, dostávajících roční služné z knížecí pokladny, nachází se 42 kapetanů, 3 komandanti, 139 setníků (stotinášů), 136 praporečníků a 1428 desetarů.

Záležitosti církevní.

Kostelů, vlastně kaplí, nalezá se na Černé Hoře nepoměrně mnoho. Pocházejí z dob, kdy národ neměl nikoho, na nějž by spoléhal, kromě své pěstě a boha svého. Chrámky, ačkoli také svědčí o chudobě, jsou zbudovány s pílí a pečlivostí, jímž byl vodítkem cit náboženský. Vesměs jsou vystaveny z tesaného kamene a překlenuty. Krytbou jsou kamenné desky. Vnitřek je prost vše nádhery. Kromě nějaké hrubě vytvořené sošky aneb obrazu nedovedně malovaného není uvnitř ničeho. Náčiní kostelní je z mědi. Kostýlky jsou obklíčeny hroby, které se obkládají kamennými deskami, a stojí vždy o samotě.

Výminku činí kláštery, které sice rovněž slohem nevynikají, ale za to mají bohatá, ano i skvostná náčiní, roucha a obrazy, které jsou pořízeny dílem ze záduší, dílem z četných ruských podpor a darů.

Nejednou se Černohorci, když se na ně Turci přivalili, museli utíkat do svých chrámů, v nichž se zatarasovali a ohražovali. Na obnovení porouchaných neb zbořených chrámů dostávalo se jim mnohých podpor ruské vlády, v jejímž zájmu boje podnikávali. Z toho vzniklo přísloví: Da nije Russije bilo, nigdje ne bi ostalo krsta od tri prsta — kdyby nebylo Ruska, nebylo by nikde zůstalo kříže na tři prsty.

Klášterů (manastýrů) je osm. Tři z nich, cetyňský, ostrožský a moračský jsou v dobrém stavu. Nejlépe je stavěn klášter moračský, zbudovaný a nadaný před více než 600 lety od Nemaničů.

Duchovních osob je přes 600 — počet zajisté valný. Kněz nazývá se pop, někteří mají vyšší titul protopopa, čímž ale není ani jich důchod ani význam zveličen. Kaplanů, farářů a p. není. Osada sluje „nurija“. Tyto nurije jsou tak malé, že některá má jen 8 kučí, a má-li jich 12, jest už velká.

Popem může být každý, komu dá vladyka posvěcení. Bývali na Černé Hoře popi, kteří byli čtení a psaní úplně neznalí a modlitby odříkávali, jak se jim byli naučili nazpamět. Knihu držel v rukou jen pro forma a lhostejno mu bylo, byla-li obrácena nohama vzhůru. I nyní je čtení a psaní jediným vzděláním popů, kteří se od ostatních občanů v nejmenším neliší. Nosí oděv a kníry jako jiní, orají, kopají, žení se, nosí zbraň, jezdí na koni, bojují jako jiní. Některá kuča má

3—4 popy. Když jde pop k oltáři, odkládá zbraň a vykonav bohoslužbu opět ji na se beře. Bývalo, že pop ani při oltáři zbraň neodložil, boje se napadení od někoho, kdo mu byl dlužen pomstu. Počet popů není určen ani omezen. Popovi na nuriji dávají osadníci jakýsi desátek, nazvaný bir, o který se ostatní popové nurije rovným dílem dělí. Bir obnášíval v Srbsku 10 ok obilí z každé hlavy ročně; velikost jeho na Černé Hoře není nám známa.

Popa nelze jinak poznati, leda že jej oslovují „pope“. Popa nazývají také „bílým svešteníkem“ (duchovníkem), na rozdíl od „černých“ duchovních mnichů.

Mniši jsou ve větší vážnosti než popi, dílem proto, že vynikají větším vzděláním, a dílem proto, že se nežení. Mnich sluje „kaluděr“. Kaluděři nosí dlouhé vlasy a bradu, šatí se prostým, černým šatem, na hlavě mají buď fes, nebo známou vysokou čepici „kamilavku“. Když je třeba, táhnou i kaluděři proti nepříteli.

V čele duchovenstva stojí vladyka cetyňský. K vůli vyššímu vzdělání osob, které se věnují stavu duchovnímu, založena v posledním čase na Cetyni theologická škola, o čemž více v odstavci následujícím.

Vzdělanost.

Panující druhdy rod Černojevičů mnoho si oblíbil ve vzdělanosti, kvetší tehdáž v městech italských, a ideálem jeho bylo, aspoň několik květů zaštípiti na půdě vlasti. První vojvoda rodu tohoto, Štěpán, žil v Neapoli právě oné doby, když jej Zetští vladařem svým zvolili; syn jeho, Ivan, strávil

v Italii delší čas na svém statku v Ankoně; syn tohoto, Ďurad', podrobil se na italských školách již pravidelným studiím. Vojvoda Ivan zakoupil v Benátkách první knihtiskárnu, již dal dopraviti na Černou Horu, kde tištěna první kniha r. 1493 v klášteře sv. Nikoly na Obodu. Týmž časem přestal rod Černojevičů vládnouti a opustil vlast. S počátky vzdělanosti stalo se tolikéž.

Minulo 300 let a Černá Hora stála co do vzdělanosti na stupni úplně primitivním. Jsouc neustále zaměstnána boji s nepřítelem, nemohla se arci obírati naukami, které se daří toliko pod záštitou míru. Nepatrný trochýtek literního umění uchýlil se do zdí klášterních. Řádný Černohorec měl za to, že pouze kaluděrům a popům se přísluší, aby prodlévali při knize. Z dlouhé chvíli učili kaluděři v kuchyních a zahradách služebníky své poněkud číst a psát. Když to takový člověk tak daleko přivedl, že již uměl číst na žaltáři, byl dosti učený, aby se mohl státi popem neb kaluděrem — aby se mohl „zapopiti“ aneb „zakaluděřiti“. Mnozí z podobných absolvovaných studentů neuměli číst na jiné knize, nežli na té, na které se učili. Vladyka Petr II. vypravuje v „Gorském věnci“ o popu Míčovi, který neuměl přečíst, co sám byl napsal; slovům při mši, křtu, oddavkách naučil se nazpamět a konal všecky obřady bez knihy, zpívaje při tom jako slepec ke guslím. A to bylo již v 19. století!

S vladykami nevypadalo to lépe. I oni ssáli nauky jako všichni jiní do sebe v kuchyních klášterních, kdež si vyšší vzdělání, stavu svému přiměřené, zaopatřiti nemohli. Teprve vladyka Vasilije Petrovič činí výminku. Vasilije žil delší čas v Rusku, kde nabyl přesvědčení, že národ bez vzdělání obstáti nemůže. Proto odvedl do Petro-

hradu 12 nadějných mladíků, avšak těm studené klima severní nesvědčilo a skoro všichni zahynuli. Vladyka Vasilije sepsal první krátkou historii Černé Hory, která byla tištěna r. 1754 v Moskvě.

Jeho nástupce vladyka Petr I. postupoval tímtéž směrem dále. Též on nabyl lepšího názoru v Rusku. Petr I. sepsal r. 1796 pro Černou Horu první zákonník. Mimo to sepsal letopis Černé Hory a několik junáckých a didaktických písní. S podivením je, že nevěnoval nijaké pozornosti školství.

To učinil vladyka Petr II., který zarazil r. 1834 na Cetyni první elementární školu, kde se učilo srbské mluvnici, biblické dějepravě, počtům a psaní. Poslal několik mladíků své rodiny na učení do Srbska. Téhož r. 1834 zřídil na Cetyni tiskárnu, kde se vytisklo několik knih, z nichž sluší jmenovati almanah „Grlica“, vydaný r. 1835 od D. Milakoviče. V „Grlici“ sepsal Milakovič první řádnou historii Černé Hory, kterou později o sobě vydal S. Milutinovič s mnohými přidanými národními písněmi, a již spisovatel opět přepracoval a doklady opatřil a r. 1856 v Zadru vydal. Milakovičova Historie Černé Hory je dosud v tomto oboru nejlepším spisem. Mimo Grlicu vyšly na Cetyni Vuka Karadžiče „Srpske narodne poslovice“ a S Milutinoviče drama „Dika Crnogorska“.

Tiskárna cetyňská zanikla r. 1852, když dal kníže Danilo z velikého nedostatku střeliva písmenka přelíti v kule. Odtud opět nebylo na Černé Hoře tiskárny až do r. 1860.

Kníže Danilo nikdy nepouštěl s mysli vzdělání národa. Uspořádav vnitřní záležitosti, v čemž veliký krok ku předu již jeho nástupce učinil, obrátil zřetel ku školství. Postaral se o dobré síly učitelské, přetvořil elementární školu cetyň-

skou v „pansion“ a ustanovil 30 stipendií pro nejlepší žáky a založil elementární školy ve všech nahiích.

Nejvíce učinil pro černohorské školství nynější kníže. On dal vznik bohoslovnému ústavu cetyňskému, aby vychoval národu řádné kněžstvo; zlepšil školu cetyňskou, dav ji dva učitele a rozděliv ji na 4 třídy. Nižší školy měly účel, aby z nich schopní mladíci vstupovali do školy bohoslovné, a založeny dvě z nich v nahiji řěcké, dvě v crmnické, jedna v lěšanské, dvě v Bělopavličích a jedna ve Vasojevičích. V malých školách („osnovných“) učilo se čtení cyrilkou i latinkou, náboženství, biblické dějepravě, srbským dějinám, srbské mluvnici, zeměpisu, počtářství, fysice, slohovým cvičením a chrámovému zpěvu. Bohoslovná škola pro přílišný náklad trvala pouze rok. Přednášely se na ní tyto předměty: církevní dějiny, theologie, morálka, dogmatika, církevní obřady a zpěvy, všeobecná historie, geografie, psychologie, fysika, mathematika a methodika. Když r. 1868 putoval kníže Nikola do Petrohradu, získal si podporu vlády ruské na nový bohoslovný ústav a ženskou školu v Cetyni. Podpora obnáší na první 8000 rublů, na druhou 5500 rublů ročně. Ženská škola zařízena ihned r. 1869. Rektorem bohosloví stal se Milan Kostič, Srb, a ředitelkou ženské školy jmenována slečna Pacjevičova z Moskvy. V ženské škole přednáší se: katechism, biblická dějeprava, srbská mluvnice, zeměpis, počtářství, krásopis, ruský jazyk, francina, chov bourců, ženské práce a zpěv. Předměty na nynějším bohoslovném ústavě jsou: velký katechism, dějiny církve, srbská mluvnice, slovanská mluvnice, rhetorika, historie srbské literatury, ruský jazyk, ruská náboženská literatura, všeobecné dějiny, anthropologie a filo-

sofie, dietetika, moralní bohosloví, výklad sv. písma, hermeneutika, homíletika, psychologie, logika, dogmatické bohosloví, pastýřské bohosloví, liturgika, učitelská methodika, pedagogika a církevní zpěv.

Všecky tyto předměty uvádíme zejmena, aby čtenář poznal systém, jakým se mládež vzdělává. Dvacet tři předměty, jimž vyučováno ve škole theologické, svědčí, že černohorští pedagogové a vzdělanci mají ve věcech školství příliš mnoho dobré vůle. Dosavadními školami docíleno tolik, že již 2 % obyvatelstva je literně vzděláno. Od dvou let existuje v Danilově Gradě i učiliště hospodářské.

Národní školy jsou vydržovány z důchodů černohorských klášterů v obnosu 16.000 zlatých. Z těchto peněz dostává i vladyka roční plat 2000 zl. stř. Rektor má 1500 zl. ročně a byt, dva profesoři po 600 zl. a byt, ředitelka dívčí školy 1500 rublů a 2 učitelky po 300 zl., byt, stravu a topivo.

Vladyka Ilarion r. 1865 dobrovolně postoupil knížeti důchody z klášterů, aby jimi bylo naloženo ve prospěch školství.

R. 1871 bylo všech žáků 2000 a 100 žaček.

Vojenství.

Černá Hora má v nejplnější míře obě hlavní podmínky, kterých třeba k zdárnému vedení války na vlastním území, či jinými slovy k válce obranné. Nepřístupné hory, rozstouplé na tisíce klanců, s nepočetnými úkryty, s neznámými stezkami — totě terrain, jaký si Černohorec jen přáti může. Národ je otužilý, bojovný, válka mu není neštěstím, ale plesem, kdo jen dost málo může, spěchá

do boje se vyznamenat, staří, mladí závodí v udatenství — toť opět lid, že nemůže terrain černohorský míti spůsobilejšího. Celá Černá Hora je pevností, každý Černohorec je v pevnosti této hrdinou. A lacino se vede na Černé Hoře válka. Každý bojovník se vydržuje sám. Táhna do boje, metne do torby k nábojům krajíc chleba, což mu pro první okamžik postačí. Trvá-li boj několik dní, nosí domácí ženy bojovníkům svým potravu a náboje do tábora, a zůstávají na blízku, aby byly přítomny bitvě, při níž též pomáhají — některé skutkem, jiné povzbuzujícími slovy. Nemá-li bojovník, čím by ovlažil vypráhlé hrdlo, rozloupne patronu a žvýká střelný prach a sanytr v něm obsažený dovede na nějaký čas ozývající se žízeň utišiti. Černohorec nerad umírá doma za pecí, ale touží, aby klesl v půtce s nepřítelem: pak se jím bude rodina honositi, a kdo o něm zapřede řeč, bude museti doznat: „Byl to dobrý junák!“ A proslaví-li se více, složí o něm slepec guslar krásnou píseň, která bude spěti ode rtu ke rtu, a on bude nezapomenutelným a slavným, dokud budou k nebi trčeti skály černohorské.

Černohorci mají vlastní spůsob válčení, ve kterém snadno se může postaviti jeden proti desíti. Taký spůsob bojování nazývá se jinde guerillou, drobnou či horskou válkou, jim samým sluje „četováním“, jednotlivé sbory „četami“, členové sboru „četníky“ a vůdce „četovódža“.

Dokud ještě byly poměry černohorské nezřízeny, bývalo více potýček s Turky než dnes. Černohorce vždy proti Turku hnala touha msty, která mu ukládala povinnost, aby nepříteli vrchovatou měrou oplatil vše, čím se byl proti němu prohřešil. Bohužel žádost pomsty vedla přečasto i k srážkám mezi bratry černohorskými samými a

zadávala jim velké rány. Leč kdykoli Černohorci viděli, že je celá vlast ohrožena, zanechali ihned svárů domácích a vytrhli jako jeden muž proti vrahu.

Nyní arci jenom zřídka stávají se krvavé srážky mezi Černohorci a pohraničnými Turky, podnikané na vlastní pěst. Vyjmeme-li nájížďky, které se přihodily během tohoto povstání hercegovského, byl to posléze na podzim r. 1874 spor podgorický, který nabyl větších rozměrů a vnikl až do kancelářů vlad evropských.

Počínali pak si při četování takto. Na určitém místě sebralo se 20—500 lidí dobře ozbrojených a pod vedením „kalauze“, průvodčího, náležitě obeznalého se stezkami místa, kam táhnouti si umínili, berou se ku předu. Četování účastní se jenom silní, křepcí mužové, kteří mohou učiniti na Turka rychlý, nenadálý útok, kteří mohou s toutéž rychlostí po vykonaném útoku ustoupiti a kterým zbývá dost síly, aby bděl každý mimo sebe i nad druhým, neboť je pro četníky nesmírná hanba, zůstal-li někdo z nich, třeba mrtev, v rukou tureckých. Nevynésti tělo mrtvého nebo raněného z místa pokolu do bezpečí, znamená ostaviti je zhanobení — useknutí hlavy, čehož jediného se Černohorec děsí. Padnouti v boji a býti počestně od svých pochováno, je mu příjemným osudem.

Četování bývalo druhdy mimo jiné jaksi prostředkem výživy. Černohorci měli úplné právo, aby nazpět dobývali to, co jim Turci dříve násilně uloupili. Jak se chovali Turci k nim, tak se na vzájem chovali k Turkům. Turci rubali na bojišti zanechaným Černohorcům hlavy, tito jim počali činiti totéž. Z toho se vyvinul zvyk, že jednotlivec vyznamenáván dle počtu hlav tureckých, které srubal a náčelníkovi odvedl. Uřezané hlavy

strkají se do torby. Že bylo nošení celých hlav nepohodlné, povstalo později praktičtější řezání nosů co nejlepších representantů hlav. Analogii tohoto obyčeje spatřujeme i u nás, kde lesní úřady vyplácejí hajným a myslivcům odměnu za odvedené veverčí nosy. Slovanský jemnocit bránil Černohorcům, že nezdědili od Turků barbarské zvyky, jak nakládáno se zajatými a raněnými. Koho Turci uchvátili živa, toho bez milosti nahnali na kůl, naproti čemuž Černohorci nejednou je propustili, když se byli zapřisáhli, že více proti nim zbraň tasiti nebudou, aneb je, jak jsme na počátku ukázali písní, posílali neporušené domů stropivše si s nimi pouze nějaký žert. Opiová fantasie Turků vymýšlela nejkrutější muka, jimiž zajatci usmrcováni. Na př. ve Skadru bývali za žebro věšeni na háky, zaražené ve hradební zdi nad řekou Bojanou. V takovém „pověšení“ musili nešťastníci strádat, až se k smrti utrápili. Spadl-li některý z háku, nalezl smrt v řece. Ukrutenství takové na Černé Hoře se neujalo, a byť i se tak bylo stalo, musili bychom Černohorce omluvit.

Bylo-li podniknuto četování k vůli kořisti, nesúčastnili se toliko nemajetní aneb ti, kdo chtěli Turkům loupež nějakou vyrvati, ale i lidé zámožní, kteří se stali četníky jen proto, aby své jmeno oslavili. Gubernátorská rodina Ozriničů dávala nejudatnější četníky, o čemž se zachovalo mnoho památek. V četování vynikají zvláště Úskoci. Jsou to Hercegovci, kteří se r. 1795 přistěhovali, když jim byli Turci všecko odňali. Na Černé Hoře nalezli útočiště i místo, odkud by mohli svým bývalým týratelům jak náleží spláceti. Úskoci neměli nic jiného na mysli, než jak by se mstili Turkům a brzy se jim stali pravým postrachem,

čímž se i v dřevním domově zůstavším ulehčilo, neboť se již Turci neodvážili předešlého utiskování.

Četa postupuje ku předu v noci, neznámými stezkami, houštinami a klanci, aby o jejích pohybech nikdo nemohl zvěděti. Taktéž útok děje se času nočního, když je nepřítel ponořen ve spánek. Nejdříve se četa hledí zmocniti kořisti, kterou pošle nazpět, a když se tak stalo, teprvé se spustí pokřik a hluk. Překvapení a rozespalí Turci vyrazí pěšky i koňmo, každý se zbraní, která mu nejdříve do ruky padla; že je tma, vyhledávají útočníky pomocí psů. Černohorci uvedli ukořistěné zboží do bezpečí, a nyní se postaví, aby Turky přivítali. Přivítání záleží v husté palbě a válečném pokřiku. Černohorec volá všecky známé, živé i od dávna nebožtíky, jmenem, aby se Turci domnívali, že narazili na protivníka mnohokráte četnějšího, nežli v skutku je. Turci se poděsí a zastaví, načež se Černohorci dají na rychlý zpáteční pochod, a jsou již hodně daleko, než se Turci opět zpamatují a na další pronásledování dají. Tak se děje, až se Černohorci dostanou za své hranice. Pronásledovatelé musejí se beze zboží, s nepořízenou a s mnohými ztrátami vrátit.

Černohorec považuje krádež za nesmírně hanebný kousek, ale „odníti“ Turkovi něco se zbraní v ruce je mu junáckým činem — aspoň dříve.

Nejedná-li se četníkům tak o kořist jako o pořádnou bitku, dočekají pronásledovatele v zálohách — „zásedách“. Vyberou si příhodnou stráň neb návrší, kde se poschovávají za křoví a kamení. Jinam postaví čapku, jinde se ukryje. Turek míří na čapku, Černohorce nevidí, a ten zatím střílí pohodlně a jistě. Když se Turci dosti blízko přiblížili, najednou se Černohorci vztýčí, odhodí pušku a struku a střemhlav se vrhají na nepřítele s han-

džárem v ruce. Nikoho neživí, koho zasáhne, ten se natáhne. Obyčejně Turci, sotva zočili nahý handžár, bez otálení se dávají na útěk. Vše, co zůstalo na bojišti, je kořistí. Nejváženější kořistí je krásná zbraň, kterou podávají v dar náčelníku.

Náčelník se boje nestraní, nestojí podál a není toliko k rozdávání rozkazů, nýbrž jeho věcí je, aby v boji byl prvním a nejchrabřejším. Jen větší udatenství dodává mu hodnosti náčelníka.

Boj handžárem je pravé „dělání masa“ a hra bývá již ve prospěch Černohorců rozhodnuta, jakmile dojde k tasení handžárů. Ženy a dívky, které přinesly mužům potravu a náboj a dosud se boji dívaly, nejednou vrhají se v okamžiku tomto zároveň s muži na nepřítele. Vypravuje se o jistém junákovi, který posekal jednou tolik Turků, že mu zaschla pěst handžár třímající v krvi tak, že musil ponořiti ruku do vlažné vody, aby se krev odloučila a ruka uvolnila. Černohorec často se chová k nepříteli velikomyslně a ušetří ho, když dal slovo, že více proti němu bojovati nebude. Turci málo kdy danému slovu dostáli, tak že vším právem vzniklo pořekadlo, že u Turčína není víry. Černohorec má i u Turka v uctivosti pravé junáctví, a pozná-li v soupeři svém hrdinu jak se patří, rád s ním vchází ve svazek pobratimství.

Turci se doma cvičívají v nejhlavnějších věcech křesťanských, aby se pomocí jich vysvobodili, zatočí-li se nad hlavou jejich handžár Černohorcův. Mnohému se podaří, že v osudném okamžiku zastaví smrtící zbraň v letu a sobě život zachová. Turci totiž honí do nejostřejšího boje porobené křesťany, jimž Černohorec neublíží a proto lstivý Turek, když už se nad ním handžár vznáší, volává: „Nemoj, bogom brate, ja sam risčanin“ — nedělej mi to, bohem bratře, já jsem křešťaň! Černohorec

nemá se k tomu, aby na první ráz uvěřil a proto jej zkouší: „Udělej kříž, když jsi křesťan.“ Turek, jenž byl doma dělání nenáviděného kříže nastudoval, dá honem tři prsty dohromady a krásně se pokřižuje a již je vyhráno.

Popsaným způsobem vede se válka i ve velkém. Vojsko skládá se z více čet, které si právě tak počínají, jakoby byly samy. Jako v četě každý jednotlivec na svůj účet pracuje, operuje i každá z čet o vlastní újmě. Když se byly čety s nepřítelem pobily, opouštějí na rychlo zaujaté stanoviště, rozcházejí se a za nedlouho zjevují se na jiných místech a pouštějí na Turka novou hrůzu. Toto těkání s místa na místo, které je u pravidelného vojska nemožným, mnoho jim přispívá k vítězství, protože nepřítel není nikde a nikdy jist, že nebude najednou, když se toho snad nejméně nadá, napaden a pohuben. Tak jsou Turci udržováni v neustálém strachu, čímž jejich odvaha valně klesá.

Derviš paša poznal výbornost válečnictví černohorského a počal roku 1862 proti nim bojovati týmž spůsobem, který se i u něho osvědčil. V novějším čase organisují se Černohorci dle vzoru evropských armád. Dosud nebylo příležitosti, aby se ukázalo, stalo-li se tak ve prospěch zbraní černohorských, ale tušiti se to dá z lipovacké aféry r. 1872.

Všeobecnou brannou povinnost, která vešla nyní u států evropských v modu, mají Černohorci již od pradávna. Do boje táhne všechno mužstvo od 16—60 let. Pod válečné prapory s bílým křížem na červeném poli dostavuje se každý schopný muž ochotně a milerád, čímž se všeliké donucovací prostředky stávají zbytečnými. Jak jen se mezi

lidem roznese: „Udeřili Turci na Černou Horu,“ již se chápe zbraně každý, kdo ji unésti může.

Kníže Danilo byl první, který počal ve vojště černohorském zaváděti nový pořádek, a vzav glavárům plemenským náčelnictví, představil každému plemeni vojvodu, aneb serdara a kapetána, každému stu lidí stotináše a barjaktara (praporečníka) a každým desíti mužům desetára. V jednotlivých nahijích ustanovil i po jednom „komandýru“. Odznaky šarží nosí se na čepicích a záleží v rozličně spodobených černohorských orlech. Vedle toho sestavil si z nejlepších junáků každého plemena zvláštní gardu.

Danilo vykázal vojenským představeným následující roční plat: vojvodům, kteří jsou zároveň senátory, po 200 zl. (což později zvýšeno), kapetánům po 80 zl., stotinášům po 12 zl., tolikéž praporečníkům, a desetárům po 5 zl. Taktéž si zařídil tělesnou stráž, sestávající ze sta mužů — „perjaníků“, kteří berou 80 zl. ročně. Perjaníci vykonávají zároveň službu policejní.

Roku 1866 poslal srbský kníže Michal knížeti Nikolovi tři své důstojníky, aby mu sorganisovali vojsko dle vzoru srbského. Vojsko rozděleno na čety, prapory, brigády a divise. Každá četa má 100 mužů, prapor 4—6 čet, brigáda 4—6 praporů, divise 2 brigády.

Národního vojska čítá se 16.700 mužů. Vojsko je ozbrojeno rakouskými zadovkami a 2500 krnkovkami. Srbsko dalo Černé Hoře 5000 pušek, baterii horských děl, 35.000 ok olova a 5000 ok prachu. Bělehradský měšťan Lázo Trifkovič věnoval 500 pušek, 500 šavlí a kartového papíru na milion nábojových lusek. Ostatní zbroj pořídil kníže Nikola dílem z vlastních úspor, dílem

z příspěvku ruského a částečně z peněz, jež vladyka Petr II. uložil v petrohradské bance.

V případě potřeby může se počet vojska zvýšiti na 22.000 mužů. To se ozbrojí 15letí hoši a starci.

Národ a panovník.

Patriarchalní zřízení mělo veliký vliv na poměr národa k panovníku. Poměr ten možno nazvati rodinným. Lid vladaře ctil a poslouchal, ačkoli při své mužné povaze nikdy nesklonil se k závislosti otročí. Černohorec dlouho neměl psaných zákonů, dlouho nebylo ničeho, co by jej nabádalo k správnému jednání a cestu mu vytýkalo, po níž má kráčeti, kromě přirozeného citu pro dobro a povinnost. Lid černohorský byl a dosud jest ořem výborné krve, který si rád nechá vložiti od schopného jezdce uzdu, ale rukou neschopnou říditi se nedá. Silnému vladaři dělal vždy Černohorec pomyšlení, ale slabochovi se vzpouzel a svévolně se vymykal.

Nikdy se Černohorec necvičil v úlisných mravech etikety a k vladaři choval se vždy přímě a bez okolků, jako muž k muži. V zdravém jeho smyslu nikdy nemohl půdy nalézti běžný jinde náhled, že je národ stvořen pro panovníka, naopak byl panovník vždy považován za osobu, které přede vším blaho lidu na srdci ležeti musí. Uznával-li, že je panovník spůsobilý, aby blaho národa rozmnožil a zvelebil, poslouchal a činil vše na jeho pokynutí; pak nebylo krotšího poddaného nad Černohorce.

V dějinách Černé Hory věčně památno zůstane několik let vladaření Štěpána Malého. Muž

tento, plný zajímavosti, zasluhuje, abychom se o něm zevrubněji zmínili. Vypravíme jeho osudy, pokud jsou známy, majíce za to, že budou nejlepším dokladem našeho tvrzení.

Štěpán Malý vyskytl se na Černé Hoře r. 1766 v jisté vsi, odkud se o něm brzy roznesla pověst, že je výtečným lékařem, který činí pravé divy. Za krátký čas byl dům, v němž bydlel pohostinnu, takřka navštěvovateli obklopován a Štěpán dary všelikého druhu zasypán. Ač byl postavy nepatrné a od neštovic zďobaný, přece počalo se o něm vyprávěti (zdá se, že bez přičinění s jeho vlastní strany), že je Petr III., svržený car ruský, který přišel na Černou Horu na zapřenou. Aspoň to před lidem zřejmě tvrdilo několik lidí, kteří se byli nedávno z Ruska vrátili a Petra III. očitě viděli.

Již pouze to, že se cizinec na pustou Černou Horu přistěhoval, bylo okolností tak neobyčejnou, že zavdávalo látku k mnohým povídačkám. Když pak se přesvědčili, že Štěpán vede spůsob života, který byl Černohorcům právě tak cizím jak on sám, stal se již předmětem bájení. Každý se snažil, aby přinesl o Štěpánu novou věst. Počet těch, kteří by byli přísahali, že je to car ruský tělem duší, se vzmáhal. Povídáno o něm, že před jeho dveřmi stojí zlaté jablko, veliké jako dýně, které má nahoře kříž a dole štít; má prý na malíku pravé ruky prsten s diamantem, který váží celou libru; na prsou prý má znamení jako slunce; světnice prý mu voní jako kostel, nejí než pomeranče s cukrem a koláče s medem a nepije než syrovátku; třikrát za týden prý převléká čistou košili a mnohokrát za den se myje atd.

Vznešen-li naň spor nějaký, rozřešil jej Štěpán bystře a spravedlivě. Srbsky mluvil lámaně,

s patrným přízvukem cizím, tak že si Černohorci na jeho řeč teprve navykati musili. Vůbec byl živ skromně a příkladně, a snad si ještě hleděl dodati rázu tajemného, když se byl dověděl o vzniklých pověstech. Jisto je, že nenesl s nelibostí řeči o ruském caru.

Černá Hora byla tehdá žalostně rozervána. Silnější plémě škodilo slabšímu, silnější člověk utiskoval slabšího druha, a nesvárů a potýček a následujících na to pomst bylo bez konce. Na zemi doráželi Turci s předu, Benátčané od zadu, a bylo se obávati, že nesvorná Černá Hora neodolá, zvláště proto, že panující vladyka Sava Petrovič byl sešlým, odvážlivého činu neschopným starcem. Vladyka Sava sám dobře cítil, že otěž vlády musí uchopiti ruka jiná, a upřímná jeho mysl, žádající Černé Hoře dobra a míru, viděla v Štěpánovi muže, jehož nebesa poslala, aby sirou zemi spasil. Vladyka Sava sám poslal k Štěpánovi posla, jenž jej přemluviti měl, aby se stal dobrému starci u vládě pomocníkem. Od té doby počal Štěpán provozovati moc panovničí (r. 1767) ze vsi Mahiu, v které se byl hned na počátku usídlil, později pak se přestěhoval na Cetyně.

Prvním činem Štěpána Malého bylo, že urovnal domácí rozepře a nesváry, čímž navrátil Černé Hoře bývalou sílu. Podařilo se mu to jednak mírným a moudrým prostředkováním, jednak přísností. Obklopil se věrnou stráží, která bděla nad jeho bezpečností a rozkazy jeho vykonávala. Již dříve jsme se zmínili, jak Štěpán vyplenil časté krádeže a zavedl nebývalou jistotu majetku. Štěpán byl muž věhlasný a energický. Věděl, že musí být přísným až do ukrutnosti, má-li se na Černé Hoře utvrditi řád a pokoj. Tak dal jistého Černohorce jen proto oběsiti, že

udeřil bez příčiny bratra čibukem. Takým postoupáním ovšem proti sobě popudil některé, jimž dal železnou svoji pěst cítiti, ale většina národa stála při něm oddaně, poslouchajíc na slovo. Ze Starého Srbska, z Hercegoviny, z Albanie přicházeli k němu poslové s dary a žádostmi, aby jejich sporné záležitosti rozsoudil. Všechen srbský národ až po Dunaj obrátil k němu zraky. Nikdo se více netázal, kdo je a odkud je. Přišel na Černou Horu cizinec, Černohorci jej přijali pohostinnu, a již právo pohostinství samo činilo jej nedotknutelným. Vladyka Sava brzy litoval, že mu moc vladařskou postoupil, buď že byl proti němu popuzen, buď že mu bylo vlastní moci žel. Ale nebylo již nic naplat, Štěpán seděl v sedle pevně. Vážnost jeho velice zvýšil šťastný úspěch proti nepřátelům.

Turci i Benátčané vzali si z něho záminku k válce proti Černé Hoře, chtějíce jej vyhnati. Benátčané byli zvyklí pracovati skrytě. Nejdříve chtěli podplatiti některé Černohorce, aby od Štěpána odpadli a jej vydali. Když se to nepodařilo, jali se nabízeti Štěpánu samotnému sumy peněz, jestli dobrovolně Černou Horu opustí. Štěpán přijal posla otevřeně, vzkázal pánům z Benátek pozdrav a vyzval je, aby mu poslali klíče měst Budvy, Baru, Drače a Ucině, které byli Černé Hoře za panování Balšičů odňali a později tři z nich Turkům prodali.

Ruský vyslanec v Cařihradě Obrěsov radil vladyce Savovi, aby hleděl Štěpána vypuditi, ujišťuje, že pravý Petr III. již r. 1762 zemřel. Vladyka se o to pokoušel a sdělil Černohorcům, jak se věc má; ale národ v pokusu vladykově viděl přečin, sestoupil se ihned v porotu, která vladyku

ihned odsoudila ku ztrátě 100 kusů hovězího dobytka, který na místě zabaven a mezi lid podělen.

Turci vypravili proti Štěpánovi tři vojska, čítající dohromady 100.000 mužů. Karaman, paša dukadínský, vrazil do země přes Kom a Vasojeviče, Osman paša, vezír bosenský, rozložil se na Grahovu a Mahmud paša Bušatlija, paša skaderský a odrodilý potomek rodu Černojevičů, strojil se přeplovati Crmnici.

Černohorci bili se statečně jako vždy, ale neměli dosti střeliva. Bajo Gavrilovič sám třicátý odvážil se k přepadení tureckého ležení v Klobuku a ukořistil něco náboje, což pro první čas postačilo. Nebe bylo Černohorcům příznivo a jednoho dne zapálil hrom dvě nepřátelské prachárny najednou, první tureckou na Víru a druhou benátskou u Budvy. Černohorci nabyli mysli, domnívajíce se, že se bůh rozlítil na pohany, kteří přišli rozvalovat stoly páně. Mahmud paša odkradl se v noci, aby nebyl pozorován, od Víru zpět do Skadru; co se lidu nevešlo do člunů, utonulo v jezeře skaderském. Karaman paša byl strašně poražen u Velestova a paša bosenský odtáhl bez boje.

R. 1769 vypravil ruský dvůr knížete Dolgorukého na Černou Horu, aby vyšetřil, jak se věci se Štěpánem Malým mají. Něco úcta k Rusku, něco nenávist některých jednotlivců zmohla, že Dolgoruký Štěpána jal a v kleci ve svém bytu uvěznil. Věznění to však trvalo pouze několik dní. Klec, v níž byl Štěpán zavřen, visela nad ložem Dolgorukého, a to si Černohorci vykládali nejinak, nežli že tak kníže učinil z veliké úcty k vězni. „Kdyby nebyl Štěpán — pravili si — skutečným carem, nebyl by jej Moskovitan umístil nad sebou.“ A jiní rozumnější soudili: „My jsme

ho jednou „zacařili“ a slíbili mu poslušnost; celý národ se ho bál a on vládl lacino. Zahyne-li Štěpán, zahyneme s ním.“ Zvolili deputaci 6 osob a vyslali ji k Dolgorukému. Pop Djuraškovič byl řečníkem. Pravil knížeti: „Přišli jsme, kníže, poprosit tebe jmenem národa, abys nám pustil našeho Štěpána. Ty se vrátíš do Ruska a my bychom zůstali sirotky. Nech Štěpána, ať je kdokoli, ale on je nám dobrý a potřebný, my to bez něho nemůžeme na uzdě udržeti národ ani s Turky vésti boj. Přinesl jsi nám 500 dukátů a 600 tovarů střeliva darem, ale chceš-li našeho Štěpána rozcařiti, vezmi, prosím, dary své nazpět, neboť by nám jen na zlo byly a my bychom se prachem postříleli a hřích by padl na tvou duši. Vladyka je starý a malátný a my chceme, aby železná ruka vládla národem. Nebýt v národě bázně před Štěpánem, již by dnes hodža turský hulákal s cetyňského monastýra. On nás rozvaděné smířil a obnovil čest junáckou. Dej nám Štěpána, a uděláme ti, co rozkážeš; bez něho nic!“

Vida Dolgoruký tuto bezmeznou oddanost, vymlouval se, že Štěpána jen proto jal, aby se s ním blíže seznámil. Štěpán byl ihned propuštěn a Dolgoruký odcestoval. Za peníze, které ruský vyslanec mu zanechal, vystavěl Štěpán cestu z Řeky do Crmnice.

Štěpán Malý navrátil Černohorcům svornost a tím je učinil jak bývali silnými. Co se nepodařilo spojenému vojsku tureckému, vykonal podlý úskok. Mahmud paša skaderský najal jistého Řeka, který se vloudil do přízně Štěpánovy a stal se jeho holičem. Udával, že se jmenuje Stanko Palikarda; jmeno to je bezpochyby vylhané. Stanko měl úlohu Štěpána zákeřně sprovodit. Když jej jednou holil, podřízl mu krk, pokradl honem, kde

co vzácnějšího nalézti mohl, a na koni Štěpánově odjechal do Skadru.

Štěpána Malého souhlasně vychvalují Benátčané i současníci, ano i sám kníže Dolgoruký. Byl člověk zdravého rozumu, výmluvný, rozšafný a dobrosrdečný. Mluvil jasně a působivě. Nejvíce se staral, aby vykořenil rodinnou mstu a národ smířil. Chtěl zlému předejíti, aby je pak nemusil trestati. Byl spořivý, ale ne lakomý. Žil skromně jako mnich o rozsudky jeho byly nestranné a spravedlivé. Štěpán měl všecky vlastnosti, kterých bylo zapotřebí, aby byl na Černé Hoře pořádek. Původ jeho dosud není znám.

Po smrti Štěpánově začaly domácí nepokoje bujeti znova. Slavný vladyka Petr I., jenž r. 1796 nabyl dvou velikých vítězství nad Mahmudem pašou Rušatlijou u Spuže a Krusy, čímž Černé Hoře samostatnost pojistil, byl při všech svých výtečných vlastnostech přílišný dobrák a chtěl všecky svády usmiřovat cestou pokojnou, vlídným domlouváním a rozumným vykládáním. Národ jej ctil a miloval, ano za živa již nazýval jej svatým, ale výkladů vladykových nemnoho dbal, tak že se nejednou přihodilo, že soupeřné strany počaly na sebe páliti, právě když dobrý vladyka prostřed nich se nalézal.

Proslulý básník Petr II. sáhnul opět k přísnosti a stalo se tak ve prospěch věci. Petr II. ukrotil lid a v lásce jeho se upevnil. Každý večer docházeli k němu Černohorci na táčky do „biljardy“. Vladyka seděl mezi svými Černohorci jako otec v rodině. Každému bylo dovoleno o všeličem hovořiti i přerozličné žerty tropiti. Originální nápady černohorské velmi bavily vladyku a smál se a veselil s ostatními. Bývalo tak za každého oblíbeného vladaře.

„Biljarda“ byla prostranná síň v novém dvoře Petra II. Kolem do kola byly umístěny lavice, uprostřed dva stoly a kulečník. Zdě byly ozdobeny zbraněmi. Okolo zrcadla vinuly se ozdoby ze sestavených hlavní, které byly památkou na krutý boj s Albanci. V letě počínala seděnka osmou, v zimě sedmou hodinou večerní. Vstupující řekl: „Ajdemo, gospodaru, na posědak“ — jdeme, hospodáři, na hrátky, načež smekl čepici, přistavil čibuk ke zdi a přistoupil k vladykovi s pozdravem: „Pomaga bog, gospodaru,“ a políbil mu ruku. Vladyka sedě odzdravil: „Dobra ti sreča“ (štěstí). Černohorec: „A da kako si ni, gospodaru?“ — a jak pak se nám máš, hospodáři? — Vladyka: „Slava bogu, dobro.“ — Černohorec: „Neka milom bogu fala, kad si ni dobro,“ budiž milému bohu dík, že se máš dobře. — Vladyka: „A da kako (jak) je u vas?“ Když byl Černohorec vše do podrobna vypovídal, jak stojí obilí, co dělá žena a dítky, co Turci, pobídl jej vladyka: „Sedni, sedni!“

Nyní sáhl host k odloženému čibuku, posadil čapku na hlavu, nacpal si tabáku, zapálil a kouře rozmlouval s vladykou. Černohorský tabák je neobyčejně silný a velmi nepříjemně zapáchá, ale vladyka toho nedbal, jenom když bylo v síni mnoho dýmu, dal otevříti okna. Hostí bývalo denně 40—60.

Mezi devátou a desátou pila se černá káva. Každý host dostal šáleček. Za chladného počasí píval vladyka čaj. Stalo se jednou, že přišel na hrátky jeden Rovčan a vladyka kázal mu podati čaje. Milý Rovčan počne píti čaj, ale nechutná mu. Vladyka se táže: „Jak pak se ti zdá to naše pití?“ — „Děkuji, hospodáři, a že se ptáš, povím ti pravdu — stydím se ti říci — ale dle mého

rozumu je to teplá voda.“ Vladyka káže, aby mu bylo přilito rumu, ale dost, načež se opět ptá: „A jak nyní?“ — „Nyní se to může píti, já tomu rozumím, ale to první, na mou duši, nestálo za nic a já bych ti to zrazoval.“ — Vladyka rad viděl, když mu někdo směle a bez ostychu odpovídal, proto se vyptával ještě více. „Myslím, že není nikde horšího místa jako ve vašich kamenitých Rovcích.“ — „O ano, hospodáři, uhodl jsi. U nás jsou veliké srázy, žeby si tam ďáblové hnáty polámali, neřku živí a pokřtění lidé. A jsou ti u nás některá místa, kde nemůžeme jako ostatní svět po zemi choditi, ale pneme se ti po houžvích a sloupech vzhůru a opět se spouštíme. A vidět bys měl, jak na některých místech oráme! To ti přivážeme i voly k sloupu, aby se nesvalili do propasti ke třem stům ďáblů.“ — „Jestli pak jsi byl někde dál než na Cetyni?“ — „A kde? ne, při sám bůh, nikde.“ — „Ale co se ti zdá, jsou-li ve světě ještě jiní lidé kromě nás a Turků, a žije-li se kde lépe, než u nás?“ — „E, co já ti vím, hospodáři! Brav jako brav. Ale po svém hloupém rozumu přec bych myslil, že jsou ještě jiní lidé a že lépe žijou.“ — „A víš-li, jak jste dávali poplatek begu Ljubovičí?“ — „Vím, jak bych nevěděl! On ti přijde, jde od chalupy k chalupě, a někdo mu dá někde kůzle a to ono, co již není k ničemu. A my, hospodáři, jak už jsme vždy vypálení, zdvihneme se v patách za ním a než dojde do druhé vsi, již mu kůzle ukradneme.“ — „Ale snad přece něco od vás odnesl?“ — „Odnesl, hospodáři, kamenem mu dát! Hlavu odnesl. My jsme, hospodáři, nikdy nebyli na dávání, ale brali jsme kde bylo možno. Kdybys věděl, kolik tureckých matek jsme rozkvíleli a kolik tureckých nevěst do smutku zavili! Jak ty víš, hospodáři,

že se Turci dostali na Černou Horu, ale na Rovce nikdy! Však i tobě nedáváme nic, a jsi náš, což potom Turčínu, s kterým se den co den pereme!“

O jistém Brďanu se vladykovi doneslo, že je náramný rváč a krvežíznivec. Na více takových udání odsoudil jej v nepřítomnosti k smrti, ale odsouzence nikdo nemohl vypátrat, až se jednou z čista jasna zjevil na Cetyni a bez odkladu přišel večer k vladykovi na hrátky. Vladyka dělal, jako by jej neznal, a mluvil s ním jako s kým druhým o všeličem, až pojednou předložil mu pronásledovaný Brďan otázku: „A, hospodáři, ty mě tedy chceš ubít?“ — „Jak bych tě nechtěl ubít, člověče nejposlednější, když jsi ničema, jemuž není rovno?“ — „Nedělej mi, hospodáři, takovou hanbu a neuvaluj na svou duši hřích. Nejsem zrovna taký, jak mne u tebe nepřátelé očernili — líce jim počernalo! Neposlouchej každého nečistu, co ti o mně za mými zády klevetí, pro bůh tě prosím! Vyptávej se mne, a shledáš-li mne vinným, zde tvá šavle a zde můj krk! A proč mne mají lecjací holomci po horách honiti a smrtí mi hroziti, když máme tebe a tvůj soud? Raději budu, zabiješ-li ty mě spravedliva, nežli ti nečistů synové, třeba bych byl největší zločinec.“ Vladykovi se tato smělost líbila a vznesl věc odsouzeného na všecky přítomné, kteří jej prohlásili nevinným.

Černohorec obrací se vždycky s pevnou důvěrou ku svému „gospodáru“ a důvěra jej nezklame. Panovník mu rád promíjí malé okolkování. V nejnovějším čase, kdy se na Cetyni zavádí větší uhlazenost, než bývala jindy, přestal ovšem dávný sousedský tón, ale poměr knížete k národu je pořád stejně přátelský, upřímný, rodinný. Černohorec má ku knížeti volný přístup, zastaví jej třeba na silnici, poceluje mu ruku,

poptá se ho na zdraví, požaluje, postěžuje si mu, a jeden je s druhým spokojen. Černohorec se veselí, že má dobrého knížete, kníže pak, že má dobrý národ. Všude tak nebývá.

Soudnictví.

Dokud nebylo na Černé Hoře ústřední vlády, provozovali glavaři plemenští i moc soudcovskou, která byla v každém plemeně oddělená a nezávislá. Psaných zákonů nebylo. Soudilo se dle dobrého zdání a svědomí, krátce a veřejně. Soud se odbýval ústně.

Soud se skládal ze 6 neb 12 vyvolených k tomu mužů, „dobrých lidí“ (porotců), jimž předsedal starešina plemene aneb vojvoda. Každé plémě mělo oblíbené místo, kde se soud vykonával, obyčejně se to dálo pod širým nebem. Někde to bylo před kostelem, jinde pod košatým stromem, opět jinde na temeni památného vrchu. Jenom v zimě a nepohodě soudilo se v domě starešinově.

„Dobří lidé“ v počtu od 6—12 členů soudili menší spory; větší spory, jako jsou vraždy, rozsuzovala porota 24 členů, když se bratrstvo zavražděného bylo prohlásilo pro smíření pokojnou cestou. Do takového soudu volilo každé bratrstvo (vraha i zavražděného) po 12 členech. Malé spory (bagatelní) mohl rozhodovati každý, budiž on kdokoli, když jej strany požádaly, aby jim byl rozsudím. Celé plémě bylo by se cítilo uraženým, kdyby byl za rozsudího vybrán býval člověk z plemene druhého.

Mnoho pří rozhoduje se přísahou. Když se strany jinak dohodnouti nemohou, nabídne se

jedna k přísaze. Dva členové soudu ihned jej odvedou do chrámu, předloží mu evangelium, svatý obraz a kříž, což musí přísežník vše políbiti. Na to mu dají kříž do ruky a jeden z nich zaklíná: „Pro tento kříž stvořitele nebe i země, víš-li co o té věci, pro kterou tě onen člověk pohnal, pověz mu tu věc, nepřísahej křivě, a soud tě nebude potahovat ani pokutovat, a onen člověk, kterému jsi tu věc učinil, pro niž tě pohnal, spokojí se s výrokem soudu; nepřísahej nikterak křivě, víš-li co o té věci: pak tvá stopa nevymizí bez památky, pak ti neslehne hora na údolí, mor nevejde pod střechu, na poli obilí neuschne, rakovina tě nerozežere ani hliza, pak ti nepohyne plod ani v zahradě, ani na poli, ani plod lidský ani skotí! Amen, amen, amen!“ „Amen,“ dí všichni tři jednohlasně, načež líbají kříže, evangelium i svatý obraz.

Přísežník až do třetího „amen“ drží kříž v rukou. Kdo křivě přísahal, vejde v opovržení, každý se ho štítí, nikdo mu nevěří, slovo jeho neplatí ani v radě ani před soudem. Kdyby měl nejrozumnější náhled, nikdy nemá příležitosti jej pronésti; sotva počal mluviti, už jest okřikován: „Mlč, křivopřísežníku!“

Při přísahách dějí se nejedny přílišnosti. Jsou někteří, kteří žádají od protivníka, aby přísahal po devět jiter za sebou u ostatků svatých aneb v kostele a opět jsou jiní, kteří velikou přísahou myslí svou věc učinit spravedlivější. „Budu ti přísahat po devět jiter na dvanáct mužských hlav v kostele a ještě k tomu na ostatky svatého Petra!“ Toť největší nabídnutí, jaké může kdo v té záležitosti učinit.

Při malých přích dává se přísežníku do ruky jenom kříž a on sám říká neméně důkladnou pří-

sahu: „Při tomto světotvorném kříži. Kéž se ho neodřeknu, naň bláznovsky nepliju, kéž mne neporazí bůh a sv. Jan, sv. Vasilije, sv. Petr a všichni sv. blahoslavenci boží, kéž se psovsky křížem neznamenám, kéž mi ďábel duši neodnese, hrom z čista jasna nezabije, blesk nezachvátí, zem se nepropadne jako Sodoma a jako že nechci, aby mne bůh zatratil, nevím nic o té věci, pro kterou jsem pohnán, a jako že právě se zaklínám, tak pomoziž bůh silný mně i domu mému.“ Druzí na to: „Amen.“

Černohorec velmi se bojí strašných následků křivé přísahy, jakož i prokletí od jiného.

Dlouho na Černé Hoře nebylo tělesných trestů. Černohorec nedal se od nikoho ani žertem udeřiti. Zvyk, povstalý ze všeobecného dohovoru, dovoloval udeřenému na místě zabiti toho, jenž jej byl udeřil, aniž byl za to soudu odpověden. Černohorec nenechal na svoji osobní čest ani nejmenší poskvrnku padnout. Raději by byl zemřel, nežli v hanbě žil.

Byly známy toliko dva spůsoby trestu: pokuta a smrt. Na menší přestupky vysazena pokuta, která se platila buď hotovými, aneb v dobytku, pozemcích, zbrani, a v případu úplné nedobytnosti šel si odsouzený pokutu odsedět. Mimo pokutu platilo se žalobníku odškodné. Odškodné bylo 5krát větší věci poškozené neb odcizené, pokuta 10krát. Pokuta připadla soudu. Černohorec se nikdy pokutě nevzpírá. Do r. 1831 neměli černohorští glavaři a sudí žádného platu kromě dílu z pokut. Poloviční díl pokuty obdržel vladař, o druhou polovici se rozdělili soudci, kteří při dotýčném sporu úřadovali.

Smrtí trestáni toliko vrahové, ale těm může být od příbuzenstva zavražděného odpuštěno a

trest prominut. Soudcové sami, je-li uchvácený vrah jinak pořádný, starají se o smír. Ortel smrti vykonává se zastřelením. Odsouzence vyvedou z vězení, rozpoutají jej, uvedou do jisté vzdálenosti od perjaníků, kteří již se rozstavili, aby do něho pálili, načež jej pustí volno. Perjaníci vystřelí. Je-li odsouzenec jen raněn, odnesou jej, přivolají lékaře a vyléčeného na svobodu propustí. Taktéž, kdyby se náhodou stalo, žeby vůbec trefen nebyl. Mají za to, že bůh sám jej osvobodil.

Ženy podléhají pouze trestu smrti. Za menší přestupky ženy odpovídá hospodář domu, z něhož pochází, jakožto její pán. Muž za ženu platí pokutu aneb jde do vězení, ale ženu si pokárá sám po svém spůsobu. Za menší vinu vybije jí čibukem, za větší jí uřízne nos. Dosti často se přihodilo, že žena násilně muže ubila, začež byla „postavena pod mohylu“ — ukamenována. Trestu tohoto již není pamětníka, ale v ústech lidu žije dosud.

Bití holí („batine“) zavedl slavný básník Petr II. Černohorec raději volí býti zastřelenu, než-li přede vším lidem býti poníženu a mrskánu. Nedá se chváliti, že ušlechtilá hrdost Černohorcova umrtvována takýmto potupným trestem.

Zbabělci, kteří buď se do boje nedostavili aneb před nepřítelem nestatečně se zachovávali, podléhají originelnímu trestu zástěry — „opregljače“. Ovšem je řídkým úkazem, žeby některý Černohorec byl zbabělým anebo žeby se boji vyhýbal. Veřejné připnutí zástěry je trestem ještě potupnějším nežli bití holí.

Vladyka Danilo Herakovič na počátku 18. stol. chtěl ustanoviti jediný společný soud pro celou zemi, ale zámysl jeho se nepodařil. Vladyka Vasilije r. 1751 sestavil sice takový společný soud

z plemenských glavárů, ale soud ten neudržel se jen půl roku, neboť zatím vznikly nepokoje mezi plemeny a soudci se rozešli, aby se postavili v čelo svých plemen a vlastní bratry potírali. Veliké energii Štěpána Malého podařilo se zavésti náležitý pořádek; plemena usmířena, a krádež, vlastně loupež, která do té doby platila za junáctví, na čas vypleněna. Štěpán zřídil na Cetyni obecný vrchní soud, jehož členy bylo 12 glavárů z různých plemen. Po tragickém konci Štěpánově ujaly se opět staré zlořády. Obnovení pořádku leželo i Petru I. velice na srdci. On dal Černé Hoře r. 1796 první zákonník, sestávající z 16 paragrafů. Při tom mu bylo pravidlem, aby zákon byl přispůsoben národu, a ne, aby se národ musel přispůsobovati zákonu. R. 1803 zákonník tento doplněn 17 paragrafy, o které se s vladykou glaváři plemenští shodli a na něž přísahali, že dle nich budou souditi. Leč při nejlepší vůli nebylo jim to možno. Dvacátý totiž paragraf předpisoval každému domu roční daň 1 zl. stř., ale národ za žádnou cenu dani se podrobiti nechtěl a tak snaha vladykova zůstala bezúspěšnou. Petr I. šlechetného předsevzetí ještě se nevzdal, a právě když pomýšlel na zřízení senátu, stihla jej smrt roku 1830. Nástupce jeho Petr II. chopil se věci s rovným zaujatím ale s větší rázností. Hned na počátku panování uskutečnil myšlenku předchůdce svého o senátu a jmenoval 12 vynikajících mužů jeho členy. Kromě senátu ustavil nižší soud, „gvardii“, do níž taktéž 12 členů jmenoval. Senátu ustanovil stálé sídlo na Cetyni a gvardii na Rěce Černojeviče, kde se odbývaly soudy třikrát týdně. Gvardia měla mimo to úkol putovati po zemi a všude spory rovnati. Černohorci neradi přivykají novotám, a tak se přihodilo, že se Černojevičané proti

gvardii vzbouřili a ji zahnali, prosíce vladyku, aby je nechal při starém. Vladyka takým žertům rozuměti nechtěl a vzpouru proti gvardii považoval za rebelli proti své vládě; tedy pomocí vždy věrné katunské nahije původce odporu zjímal a dal postříleti. Zastrašený národ byl pak tich. Petr II. soudil dle zákonníka Petra I. On i placení daně ve skutek uvedl, což Petr I. dokázati nemohl.

R. 1855 vydal kníže Danilo nový, rozmnožený zákonník o 95 paragrafech, v něž ony Petra I. byly pojaty. Oba soudy Petra II. ponechal s tím pouze rozdílem, že gvardia jmenována prostě „soudem". Jmeno senátu zůstalo. „Soud" je zařízen v každé kapetaniji a členy jeho jsou kapetáni, stotináši, praporečníci a desetáři. Senát sedí na Cetyni a čítá 12—16 členů. Kníže jmenuje i do senátu i do „soudu". „Soud" chodí po své kapetaniji a soudí i sám rozsudky vykonává. Soudí se vždy veřejně a ústně. Ku jmenovaným trestům připojeno vyhnanství. Od „soudu" lze se odvolati k senátu a knížeti. Z pokut připadají do knížecí kasy $^3/_4$ a $^1/_4$ soudcům. Senátoři nemusejí bydleti na Cetyni, ale docházejí tam střídavě po 4 a zůstanou měsíc v úřadě. Do oboru senátu spadají i pře týkající se záležitostí církevních. Danilova oprava soudnictví trvá po dnes.

Pomsta.

Během těchto rozprav dotkli jsme se vícekráte velikého zla, které bylo hlavním původem všech skoro rozbrojů na Černé Hoře. Zlo to je rodinná pomsta — „osveta". Mnoho vladařů černohorských upřímně usilovalo, aby pomsta byla vyhubena, ale nadarmo. Teprve kníže Danilo I. ji

docela vyplenil, ustrojiv domácí soudnictví lépe, než bylo dosavad.

Žádost pomsty měla kořeny ve velmi pěkné vlastnosti Černohorců, nedati se pohanět ani urazit. Avšak chyba bylo, že při svých primitivních názorech mohl o spáchané urážce sám rozhodovati a ji trestati. Tím se stávalo, že svadivší se jednotlivci popudili na sebe celá plemena. Pak prolévána krev bratrská, a činěno to s větší vášní nežli v boji s Turkem. Petr I. marně udobřoval strany, proti sobě záštím planoucí. Stávalo se, že rozvaděné strany sešikovaly se k boji, když tu Petr I. mezi ně přišel, chtěje je mířiti. Každá strana zvolila si 6 důvěrníků, kteří zároveň s vladykou záležitost vzali na přetřes. Avšak smíru nevždycky docíleno. Žádost pomsty byla často tak mocná, že protivníci nedbajíce vladyky spustili se vražedně do sebe.

Turci zlořád tento rádi podporovali, přijímajíce k sobě pachatele a podpalujíce jej. Úskoku takovému ukládali, aby jim nejprve přinesl usečenou hlavu černohorskou, chce-li, aby měli k němu důvěru. Tak přinutili úskoka k nové vraždě.

Pachatel nazýván „krvník“, mstitel „osvetník“. Vykonání pomsty mnohdy se přiházívalo až po 20 letech. Nemohl-li mstitel dopadnouti pravého pachatele, mstil se na jeho nejbližších příbuzných. Kdo vykonání pomsty zanedbal, pozbyl vší vážnosti. Říkají o něm, že je „rez“, a že mu krvník odnesl líce i junáctví. Ostnem, pobádajícím muže ku mstě, bývaly zvláště ženy. Dokud si nevymohl pomstou zadostučinění, chodí mstitel smuten a zamyšlen; ale jakmile krvníka sprovodil, je mu jakoby se byl znova zrodil a teprve pak se cítí pravým „synem mateřským“.

Menší urážky vyrovnávaly se soubojem —

„megdanem“. Uražený poslal hánci jablko, jímž byla provlečena tkanice od zástěry, což znamenalo vyzvání na souboj. Posel ihned naznačil místo a dobu, kdy se má dostavit. Se soubojníky chodívali jich přátelé a soudruzi, aby se megdanu dívali. Kdo byl silnější, měl pravdu. Nedostavil-li se vyzvaný k souboji, přibil soupeř na strom koudel, což znamenalo tolik, jako by byl vítězem.

Vrah i mstitel mohou spolu na nějaký čas uzavříti příměří. Dokud příměří nevyprší, není po nepřátelství ani památky, ale jakmile poslední hodina uplynula, nastává mstiteli opět krvavá povinnost. Také nikdy mstitel neubije krvníka ve vsi, kde byla vražda spáchána.

Záleží-li bratstvu vrahovu, aby se věc vyrovnala a po dobrém skončila, dohovoří se s někým z blízkého příbuzenstva mstitelova, který musí do něho tak dlouho mluviti, až počíná měknout. Vzkáže to příbuzenstvu vrahovu, které ku mstiteli jednoho jitra pošle dvanáct žen s dvanácti kolébkami, na nichž leží dvanáct nemluvňat. Před ženami jde dvanáct glavárů. Přišli před dům mstitele, kde se na prahu zastaví. Glaváři volají: „Přijmi dvanáct kumů (kmotrů), přijmi boha a svatého Jana a přijmi zboží kolik žádáš!“ Některý tvrdohlavý mstitel nepřijme smírčí výpravu již prvního, ani druhého, ale až třetího. Pak řekne: „Přistávám, prodám svého bratra a smířím se, když mi dáte pušku, handžár, dukátů sto a třicet a tři a půl, a groš a půl a krejcar a půl.“ Na to přistoupí usmířený k jednomu děcku a políbí je. Jeho příbuzní celují ostatní děcka, obnaživše hlavy.

Ale smír ještě není hotov. Nyní si mstitel zvolí 24 glaváry, kteří s přišlým průvodem odeberou se nazpět do domu krvníkova. Glaváři mu

mají „soudit krev“. Glaváři a celé bratstvo krvníkovo chystají k určenému dni slavnostní hody, k nimž každý přispěje nějakou pomocí. Glaváři „soudí krev“ tak, že hledí sumu mstitelem požádanou snížit. V ustanovený den přijde mstitel se 150 příbuznými do domu krvníkova. Glaváři jim vyjdou bez pušek a holohlaví naproti a přivítají je, oznámivše tichým a důvěrným hlasem, že hleděli vymoci pokutu co možná největší a slavné hody že jsou již připraveny. Při takových hodech je maličkost, zabijou-li se 3 kusy hovězího a 30—40 kusů skopového dobytka.

Glaváři uvedou průvod do domu. Vstupujíce, volají: „Kde je krvník?“ Chudák krvník stojí v koutě všecek zkřiven, v posici co nejpokornější, holohlavý, maje pušku za řemen na šíji pověšenu. Sotva shlédl přicházející, padne na kolena a plazí se jim s rukama sepjatýma vstříc. Mstitel se k němu přiblíží, aby si dal políbiti ruku a koleno, načež krvníka pozdvihne, políbí na tvář a pušku se šíje sejme. Nyní zvolají glaváři: „Čtyry kumy (kmotry) přistupte!“ I předstoupí čtyry ženy se čtyřmi kolébkami a čtyřmi děťátky. Usmířený mstitel přijme jedno z nich za svou kumu, poceluje ji a obdaruje. Tří ostatních kum ujmou se jeho příbuzní. Toto kumství (kmotrovství) je v takové vážnosti jako křestní. Po tom vyřadí se z obou bratrstev po 24 mužích, kteří se na vzájem pobratří. A když se pobratřili, zasednou všichni shromáždění společně ke stolu, v jehož čele sedí dva nejstarší glaváři z obou bratrstev. Dříve, nežli počne hostina, předstoupí pop a čte „sentenci“ asi tohoto znění: „Ve jmenu Krista (rok a den), amen. Jakož jsme se skupili a sebrali a jmenem božím práci započali: my dvacet i čtyři glaváři a glavarští synové, kteří

sedáme na „obyčejném místě“ (t. j. v radě), smluvili jsme se o tuto sentenci a sentenciali jsme (jmenuje se pokuta, krvníku určená).“

Po sentenci pije se víno. Nejstarší glavár strany vrahovy praví k nejstaršímu glaváru strany mstitelovy: „My dvacet i čtyři glaváři prosíme tebe, ale poroučet ti nemůžeme, aniž nutiti, nemáš-li sám dobré vůle, abys mu (t. krevníkovi) něco daroval.“ Ten vytáhne 20—30 dukátů a dá mu je. Na to opět prosí ti, kdož u stolu přisluhují, aby i jim něco daroval. Tak se pokuta bez mála celá dostane domů.

Glaváři se tážou: „Jste-li smířeni na „celou krev“? (t. úplně) — „Jsme.“ — „E tak když jste, dejte sem sentenci, abychom přestřihli paru“ (drobný turecký penízek). Přinesou sentenci, při které visí na šňůrce navlečená para. Krvník přestřihne penízek, půl pary dá mstiteli a sentenci s druhou polovicí pary si uschová.

Když se byli najedli a napili, nastává nové obdarování, které záleží v tom, že každý muž strany mstitelovy dostane šátek aneb věc podobnou. Při loučení obě strany střílejí z pušek.

Vraždy pak už nikdo zlým nevzpomíná. Krvník a mstitel stávají se přáteli, skoro příbuznými. Krvník zve svého mstitele na každou domácí slavnost, vyznamenává jej všemožně, ale musí se k němu vždy s patřičnou uctivostí a zdrželivostí míti.

Kumství.

Ve stati o pomstě zmínili jsme se, že vrah přijímá mstitele za kuma, aby jej k sobě připoutal svazkem přátelství a tím spíše mstu jeho od sebe odvrátil. Přeložili jsme kum „kmotr“, avšak

tím není význam slova vyčerpán. Věnujeme proto kumství zvláštní odstavec, aby se jasně vidělo, co to je.

Rozeznává se pět druhů kumství: svatební, křestní, postřižné, z bídy a ze msty.

Kum svatební nemá značnějšího významu. Jeho úkolem při svatbě vlastně jest, aby byl jaksi svědkem a obdržel za to od nevěsty punčochy, košili aneb vyšívaný hedbávný šátek, což se ostatně řídí dle společenského jeho postavení. Je-li kumem některý glavár, je všímanější a dostane se mu lepších darů. Po svatbě se ho zapomíná. Kum dává popovi při oddavkách 10 kr., a musí být již vznešený, dá-li celý zlatý. Něco bohatěji obdaruje kumu, která je mu při svatbě pendentem.

Naproti tomu kum křestní je vážen vysoce a tak považován, jakoby byl z nejbližších krevních příbuzných. Hodnost tato jej nestojí víc než malý dárek do peřinky, začež na vzájem obdrží od šťastné matky nějaký kus prádla nebo šatstva a ještě je pozván k obědu. Křestní kum dává popu ode křtu 20 kr. Děti nesmějí být křtěny doma a od laiků. Obyčejně nemá pop ke křtu potřebného sv. křížma — užije tedy oleje z kostelní lampy.

Kumství postřižné má ještě menší význam nežli svatební. Když se syn postřihává, bývá v domácnosti malá slavnost, a k té příležitosti pozve si otec za kuma někoho, na němž mu záleží a koho chce k sobě blíže připoutat. Při postřižkách („šišaně“) ustřihne hochovi ve jmenu sv. trojice tři kštice, políbí jej, dá mu na památku nějaký dárek — a ceremonie odbyta. Matka hochova nežádá kuma darmo a dá mu také v dar pár punčoch nebo košili. Postřižný kum má největší čáku, že postoupí na kuma křestného, jakmile jen vrána

přinese nějakou novinku. Je tedy postřižné kumství jen prozatímním stavem.

Podobně se děje při kumství z bídy. Upadl-li Černohorec do nesnáze aneb náhle nevole, „kumí“ si nejbližšího, kdo mu v cestu přijde „bohem a svatým Janem“, čímž jej zavazuje k přispění. Na vyzvání takové nikdo neodepře pomoci. Kumství z bídy je také prostředkem, kterým se hledí Černohorec zachovati, když vidí v potýčce s druhým, že jest jeho věc ztracena, aneb tím hledí získat nepřítele, který mu protivenství činí. Nepřijal-li za kuma požádaný protivník kumství, propadá pomstě.

Z bídy kumí Černohorec i sám mor. Mor si představují co živou ženskou osobu a nejeden Černohorec ji viděl. Mor = kuga, kmotra = kuma; pro podobnost obou slov říká Černohorec ze zdvořilosti moru místo „kuga“ — „kuma“.

O kumství z pomsty byla již řeč. Kumství toto děje se z politiky. Aby se vrah pojistil proti mstiteli, pasuje jej na svého kmotříčka, a již může pokojně spáti, anižby se musil obávati, že si naň kmotříček nabije pušku.

Jmeniny.

Po celý rok se Černohorec těší na šťastný den, kdy mu jeho svatý patron (světitel“) zavítá pod střechu. Tuto vycházku s nebeského sídla podniká světec, když připadá podle kalendáře jeho svátek a zároveň i svátek jeho pozemského jmenovce. „Krstno ime“ čili „sláva“ je Černohorci nejslavnějším dnem roku.

Přípravy se konají už dlouho napřed. Za předvečerního soumraku konečně jde některý mladší člen rodiny po vsi a zve na slávu všecky sousedy,

kteří nazejtří svátek světiti nebudou. Zváč před každým domem smekne čapku a přednáší pozvání: „Dům páně a váš!“ Pozdravuje vás (jmenuje oslavence), abyste k nám přišli na číšku rakije; co nám svatý (ten a ten) nadělil, neschováme před vámi; přijďte, ne abyste nepřišli!“ Ihned se vypraví někdo (velmi zřídka je to žena) s blahopřáním, které mívá tuto formu: „Dobrý večer a šťastný a veselý svátek! Slavil jej mnoho let a roků ve zdraví a veselí!“ Každý gratulant přinese malý dárek — jablko nebo pomeranč. I z okolních vesnic scházejí se přátelé a známí. Když se sešli, nastává veselí a hody, které trvají za zpěvu až do noci. Když se hosté rozcházejí, podá oslavenec každému ruku a zve jej na zítřek opět na číšku rakije. Přespolní zůstávají v domě. Ráno přicházejí všichni od včerejška na snídani, mezi nimi jeden aneb více popů — nejlépe do třetice. Pop světí máslo, kadí dům a čte nad oslavencem evangelium. Pop dostane láhev vína a ubírá se do jiného domu, kde se taktéž slaví svátek. Takovým spůsobem nashromáždí si mnohý pop až 200 láhví vína. Kromě toho posílá se ještě do kostela oběra, skládající se z málo vína, hostie, svíce a asi 4 kr. (ke každé svíci se dají 2 kr.) Po snídaní nastává oběd. Když jsou asi v polovici práce, rozsvítí se svíce, donese kadidla a vína, a hosté povstavše společně se modlí. Potom láme oslavenec „křestný koláč“ značného rozměru a z pšeničné mouky, z něhož $^1/_4$ patří jemu, $^1/_4$ popu a $^2/_4$ hostům. (Musíme poznamenati, že oslavenec při celých hodech sám hosty obsluhuje, maje hlavu nepokrytu). Při tom zpívají:

„Kdo pije víno na slávu boží,
pomoz mu bože a slávo boží!

A co je lepší nad slávu boží
A nad hostinu spravedlivého?“

Po tomto intermezzu jedí a pijou dále. Hody trvají obyčejně 3 dni. Za dalšího průběhu hostiny pronášejí se přípitky, které musí být dvojí: na slávu boží a na slávu oslavence. Počet jich omezen není.

Přípitek („zdravica“) na slávu boží vypadá takto: „Na velikou šťastnou dobu a na krásnou boží slávu! Na zdraví svatého (dotýčného) a na zdraví sv. Nikoly poutníka a svaté Paní a sv. Archanděla, sv. Jiří a všech svatých vyvolených božích, kteří sedí okolo prestolu páně, aby pomohli tomuto bratu oslavenci i jeho přátelům, kde má jaké, aby mu je chránili a pomohli; má-li jakého nepřítele, aby to pánbůh obrátil a z něho stal se přítel! Buď zdráv, hospodáři! Na tvoje zdraví a každého, kdo ti dobra žádá!“

Vzor přípitku na slávu oslavence: „Aby nám ho pánbůh zachoval, jej i střechu jeho, jeho símě, kudy mu pluh bude chodit, semeno se bude rodit, a nejlépe lidské!“

Po jídle se pro vytrávení hraje, zpívá a tančí za humny kolo — „oro“, aneb se střílí pro zábavu z pušek.

Zábava.

Střelba do terče je junáckému Černohorci zábavou nejmilejší. Tak se baví nejen o velikých svátcích, které jim poskytují příležitost četnějších shromáždění, ale i vždy, kdy se jich z jakékoli příčiny větší počet sejde. Terč mají hotov ihned. Najdou si plochý kámen, nabarví na něm čímsi

bod a postaví jej do jisté vzdálenosti. Střílejí ve všech možných posicích, jak se komu líbí: stoje, kleče, leže, přes rameno druhého. Po střelbě se čistí zbraň. Schránku na olej k tomu potřebný má Černohorec vždycky s sebou. Když se puška uvedla do pořádku, nastává zkoušení handžárů.

Další zábavou je házení kamenem a cvičení v skoku. Kamenem se hází buď s místa aneb s rozběhem. Někteří házejí kameny ku podivu velkými velmi daleko. I kamenem se hází do terče, při čemž bývá spojena malá peněžitá sázka. S místa doskočí Černohorec 13', s rozběhem až 24'. Vladyka Petr II. měl v tomto skákání zvláštní zalíbení a kdo nejlépe skákal, byl obdarován. Týž vladyka i cizincům rád s pýchou ukazoval tuto obdivu hodnou hbitost a mrštnost svých lidí.

Kde se Černohorci sejdou, je dosti veselo, zpěvu a tance. Národním jejich tancem je známé jihoslovanské kolo — „oro". Tančiti u nich = hráti („igrati"). K tanci sestoupí se po páru v kolo. Tanečník a tanečnice drží se na vzájem za pásy — ona jej levou, on ji pravou; druhou ruku podpírají v bok. Do středu kola vstoupí dva páry tanečníků. Z kola jim dva jiné páry zpívají. Při tančení předepsaných pravidel není — každý dle citu, dle toho, jak mu melodie „do nohou vjede". Tančící Černohorec je jako vyměněn: oko jeho plápolá, každá žilka hraje, tu tleskne v ruce, tu vykřikne, aneb dokonce vytrhne od pásu pistol a vypálí. I s Černohorkou se stala změna: líce sice stále se klopí stydlivě k zemi, ale je zalito ruměncem; v každém pohybu je elegance, ani ne nemotornost, ani divoká přemrštěnost; noha sotva že se špičkou země dotýká, jako míč. Když dotančili, párky se líbají. Dívka líbá hocha v ruku, on ji v čelo.

Černohorec tančí při zpěvu junáckých písní, proto se při tanci tak rozohňuje. Tak zvaných „poskočic“ (písní k tanci) mají velmi málo. Zde jedna v překladu:

„O panenko, ani ne tak krásná,
ani ne tak vznešeného rodu,
což si mé tě oblíbilo srdce,
jako bys mu byla udělala!“
Ona jemu ticho odpovídá:
„Tolikrát tě oženila matka,
kolikrát jsem tebe zřela mladá —
jednou jenom, přicházel jsi z vojny.
Za žbánek jsi požádal mne vody,
já ti dala plný vína pohár:
ty's jím mrštil, blahé víno rozlil,
za bílou mne silou chopil ruku,
za sebe jsi na koně mne vsadil,
třikrát ztuha opásal mne pasem
a po čtvrté od šavle řemenem,
zavedl mne do zelené hory,
pomiloval moje líčko bílé.“
Proklínala překrásná jej dívka:
„Ouve, milý, splavila tě voda
a do mých tě odplavila dvorů!
Tvář ti zčernejž — jako horské sněhy,
černý perčín na šij bílou splývej,
že's poškodil panenčino líce!“

Ani sníh nebrání Černohorcům, aby si neposkočili. O pokladech se tančí celou noc. S každou zábavou je spojeno pění junáckých písní s doprovodem guslí. Každý muž vyzná se dobře v obém, ale zvláštní právo na gusle a junáckou píseň mají slepci, kteří byli v boji zrak ztratili. Gusle jsou jim pak hlavním pramenem výživy a oni sami

hlavním pramenem hrdinských písní. Pod každou střechou černohorskou chovají se gusle. Před zpěvem učiní obyčejně pěvec úvod:

„Vše na slávu boha všemocného
a na zdraví cara rusínského
i našeho krále cetyńského.
Amen, bože, žádáme tě vezdy!
Ale nyní, moji bratří drazí,
umím-li co, zapěju vám píseň.“

Po přednešení tohoto aneb podobného úvodu přikročí se teprve k písni. Obecenstvo je vděčné — žádný operní pěvec nemůže si žádati lepšího. Posluchač se vžívá v celý děj písně, oči se jiskří a bezděky se stiská jilec handžáru. Avšak nerušené ticho panuje, dokud není píseň dokončena. Pak nastává kritický rozbor. Drží s tím, kdo se zachoval po junácku a chválí jej, naproti tomu nemohou najíti dosti hanlivého slova pro zbabělce, nebo dokonce pro zrádce. Když byli tak celou píseň probrali, vzpomínají si na varianty a doplňky. Napadne li někomu, jak by on se choval v podobném případě, který písní vylíčen, neopomene ostatním sděliti. Takové seděnky jsou nejdůležitější školou junáctví černohorského. Vzpomínkou na statečné činy předků rozohňují se potomci k činům podobným. Seděnky trvají často až přes půlnoc.

Program zábav doplňují společenské hry.

Jak se hraje na medvěda:

Kdo nejlépe hru umí, vezme si dvě hole, na něž jako na koně sedne. Jeden se ptá: „Ej, kdopak jsi ty na koni a kam jedeš?“ — „Děkuji, na lov.“ — „A kterou zvěř bys nejraději ulovil?“ — „Děkuji, každou zvěř, ale nejraději medvěda.“ —

„Jak pak ale trefíš medvěda, když je tvůj kůň bos a nemá ani podkovy ani podocasníku ani uzdy? A ty chceš ulovit medvěda?“ Onen první dělá, jakoby svého koně podkovával a uzdu mu přikládal. Když je hotov, praví druhý: „Nyní jsi ho podkoval, nyní můžeš trefit medvěda“ a hodí před něho svou čapku. Lovec se rozpřáhne oběma holema a na medvěda — vyražení je při tom, že se obyčejně svalí.

Jak se hraje na pazar.

Hráči usednou kolem ohně. Najednou se jeden, který hru na pazar nejlépe umí, zdvihne a praví: „E! prodám vše, co mám i nemám! Mám na prodej koně, vola, krávu, kohouta, roh, ocas atd.“ Nyní si každý ze společnosti vybere něco, co by koupil: koně, vola, ocas atd. Když byli pokupovali, táže se některý ze šťastných kupců třeba: „Co bude s mým kohoutem?“ Soused odpoví: „Sedne na mého koně; ale co bude s mým koněm?“ — Třetí: „Sedne na mou krávu; ale co bude s mou krávou?“ — Čtvrtý: „Sedne na mého vola; ale co bude s mým volem?“ — Pátý: „Sedne na mého osla; ale co bude s mým oslem“ atd. Když se dověděli, co se komu stane s koupeným předmětem, počne opět první: „E, more e! što bi, more, što! Já jsem byl kohout od kohouta, i otec můj byl kohout od kohouta!“ A tak to jde dále: jeden byl kůň od koně a též jeho otec byl kůň od koně, druhý vlk od vlka a též jeho otec vlk od vlka — ale běda tomu, kdo hru náležitě neumí a koupil si vola, osla neb mezka! — ten musí nyní o sobě vyznávat, že je „osel od osla a i jeho otec osel od osla“ atd., což je nevyčerpatelným podmětem k smíchu.

Pověry.

Pověry zůstavily dosud své stopy v národech, na něž už po celé věky působila vzdělanost, není tedy divu, věří-li Černohorec, který se počíná teprve v posledních desítiletích vzdělávati, v čarodějnice, vlkodlaky atd. Víra ve vlkodlaky či vampíry (v Srbsku „vukodlak“, na Černé Hoře „tenac“) je rozšířena v celém jihoslovanstvu. Vlkodlakem stane se mrtvý muž, kterého 40 dní po smrti posedl ďábel a dal mu nový život. Za dne leží vlkodlak ve hrobě, ale v noci vychází a dáví lidi, aby jim krev vyssál. O některých se ví už za živa, že se po smrti stanou vlkodlaky. Jsou to tací, kteří nikomu neučinili dobra, odírali druhé, sáhali na cizí, boží zákon neplnili. Ale bohužel i člověk docela spravedlivý může se proměniti ve vlkodlaka, když čerstvou jeho mrtvolu přeletěl pták aneb kterékoli zvíře překročilo. Proto třeba míti na nebožtíky pozor, aby se jim žádné neštěstí nepřihodilo. Vlkodlavci se nejvíce ukazují v zimě od Božiče (božího hodu vánočního) až do Spasova dne (na nebe vstoupení páně). Četnějšího umírání je vždy příčinou vlkodlak — ani jinak být nemůže. Když padlo na některého chudáka nebožtíka z toho podezření, dovedou vrané hříbě, na němž ani lysinky není, a vedou je přes podezřelý hrob. Vzpouzí-li se hříbě, je neklamně dokázáno, že je nebožtík vlkodlakem. Nyní jak se ho sprostit? Vlkodlak prý se ničeho nebojí nežli hlohu. Zhotoví se tedy hlohový kolík — délka a tloušťka je na puntík určena — a ten se mu prorazí srdcem. Potom už nevychází a neškodí. Některé vlkodlaky vykopali, a byli prý nabubření (znamení, že byli *plni* zlého ducha) a červení „jako vampír“ a neleželi, nýbrž seděli. On se provleče

nejmenší dirkou, a proto by neprospělo, zavřít pouze před ním dvéře, jako před čarodějnicí. Někdo ale vůbec ani dveří nezavře. Jsou to mladé, hezké vdovy, které prý nebožtíci v noci co vlkodlaci navštěvují a s nimi spávají. Dítě z vlkodlaka zplozené nemá ani kůstečky v těle. Jakmile někdo spatřil mrtvého, an s rubášem na ramenou obcházel nočního času mlýny, stodoly a špejchary, dána tím předvěst, že nastane hlad.

Čarodějnice („věštice“) jsou taky strašné. To jsou některé ženy, které mají v sobě ďábelského ducha, jenž je pudí, aby lidem činily zlo. Jedněm jest už dar ten dán, jiné se musejí teprve státi čarodějnictví schopnými, a podlehají zkoušce, která je i hodné ženě těžkou — musejí sníst totiž vlastní dítě. Která tuto zkoušku přestála, je spůsobilou pojídati i cizí děti, v čemž záleží hlavní působnost čarodějnic. Na malé děti mají největší zálusk, potom na mužské. Ale nepojedí celé tělo, ale jen srdce. To mají takový čarodějný proutek, kterým se pouze dotknou levé prsní bradavičky vyhlídnuté oběti, a již se prsa rozevrou a čarodějnice může vyjmouti srdce, aniž by byla pozorována. Na to otvor do prsou opět zaroste a není ničeho pozorovat. Každý, komu srdce sněděno, neumírá na místě, ale to se úplně řídí dle toho, co čarodějnice řekla, když jeho srdce pojídala. Tenkrát zevrubně předpověděla, jak dlouho ještě bude živ, i smrt, jakou sejde. Dobře je, natříť se po prsou a pod paždím česnekem, neboť zápachu česnekového se i čarodějnice tak štítí, že je osvědčeným prostředkem proti nim. Mladé, hezké dívky a ženy nemohou být čarodějnicemi — to jen ošklivé a šeredné baby. Proměňují se v motýly, slepice a krůty. Umírají-li děti nakažlivou nemocí, je tím vinna čarodějnice. Na kterou babu padne pode-

zření, je nebohá. Sváže se a hodí na vodu: potopí-li se, arci byla nevinna, ale není jí škoda; nepotopí-li se, jsouc sukněmi nadzdvihována, ubijou ji. (Arci od doby, co je Černá Hora spořádána, nelze tak bez okolků někoho z čarodějnictví nařknout a usmrtit, ale v sousední Hercegovině děje se tak dosud, jak svědčí Vuk Vrčevič. Čarodějství je dosud Turkům dobrou záminkou proti ženám křesťanským.)

Na víly věří po dnes — a proč by ne? Není pověry poetičtější. Víly žijou na vysokých horách a ve skalách u řek a jezer. Každá víla je mladá, krásná, oblečená tenkým, bílým rouchem, které ztepilou postavu nesčíslnými záhyby ovlňuje, a každá má dlouhé vlasy, volně splývající na plece a prsa. Víly nikomu neublíží, leda tomu, kdo je urazil, a to se obyčejně stává, když je někdo překvapil při večerním křepčení. Uražené víly prostřelí mu buď srdce, tak že okamžitě umře, anebo mu ustřelí nohu, ruku atd. Někoho víla postřelí, ale v zápětí se nad ním smiluje, položí jej na klín a vlastním rouchem mu ránu ovazuje. Kdo je tak šťasten, vyléčí se za krátko úplně a stává se miláčkem víly, „vileníkem“. Od té doby je mu víla posestrimou a on jí pobratimem. Víla dává svým pobratimcům kouzelné býlí, které zmáhá, že je nikdo nemůže podvésti. Vileníci plodí samé dobré junáky a krásné dcery.

Ještě pověru o Muhamedovi — k vůli jmenu. Muhamed je nebezpečný anatemník (zatracenec), který mnohým poutníkům nahnal v noci strachu, až se jim vlasy ježily. Co také jinšího, když Muhamed mluví lidským hlasem, zpívá nejrůznější písně, hned nejvyšším diškantem, hned nejhlubším kontrabasem, a ke všemu hází po poutníkovi těžkým kamením! Byl jeden, který se báti

nechtěl, a když poznal Muhameda blízko sebe, zvolal: „Oj vlku, ty horský hajduku! Teď ty odtamtud a já odtud a pobijem ty ďábly!“ Ale není dobře vždy být a pro všelicos odvážlivým. Jakmile smělec domluvil neslýchaná slova, spustil se nesmírný vichr a všecky skály počaly se pohybovati a s pekelným třeskem hrnuly se na nebohého. Opět je nebezpečno být příliš bázlivým. Muhamed hledá, aby mohl — jeť on zlý duch — v někoho vejíti a škoditi mu. Nejednomu se tak stalo, a z rozumného dříve člověka stal se pravý posedlec. Musili honem pro popa, a pop musil přinésti štolu, liturgii a svěcenou vodu, a jenom po velikém zaklínání rozhodl se ústy nešťastníkovými zlý duch, že nynější sídlo opustí, ale přestěhuje se do těla jiného — a majitele toho těla hned jmenoval.

Ranhojiči.

Černohorec málo stůně — ani nemá k tomu času. Nejvíc Černohorců od jakživa umíralo na bojišti, někdy na ně přišla kmotra kuga, a mnohdy umírali i hladem. Jediný lékař na Černé Hoře je knížecí na Cetyni, a i ten by se neuživil, kdyby byl odkázán toliko na provozování lékařské praxe. Za to se velmi vyvinulo ranhojičství, kterému se neučeno na žádných učilištích, které však co dědičný poklad zůstává v některých rodinách a přechází s otce na syna. Ranhojič černohorský za žádnou cenu nepoví cizinci, jak rány hojí, avšak právě proto by tím více bylo záhodno, aby byly vědecky prozkoumány všecky prostředky, jichž ranhojič černohorský užívá, a zejmena květena černohorská. Každým spůsobem by věda mnoho

získala, neboť úspěchy černohorských ranhojičů jsou až báječné. Ani nejhnusnějších, nejnebezpečnějších ran se nelekají, kde by náš ranhojič prostě amputoval. Ranhojič černohorský nikdy neodnímá roztříštěný úd a vyléčuje taková poranění, kde je dle našeho úsudku zánět a následující z toho smrt nevyhnutelna. Toho nové příklady podal za nynějšího hercegovského povstání lazaret cetyňský. Při té výbornosti je ranhojičství černohorské velmi primitivné — nožem se rozštípená kost jako dřívko seřízne, s ostatními srovná, zaváže obvazkem z horských bylin, snad i trochu zažehná, aby to vypadalo zázračněji — a raněný úd je za nedlouho zdráv, ovšem že předešlé síly nemá. Černohorec musí být pěkně prošen, aby se nechal léčiti od našeho lékaře, který je mu nesmírným postrachem — trápíť prý ho hladem a zapovídá píti rakiji, kdežto domácí ranhojič poroučí v obém přilepšení. Černohorec nemůže pochopit, jak rozumní a učení lidé, jako jsou naši lékaři, mohou páchat takový nesmysl, že chorému tělu, které přece potřebuje přilepšení a posilnění, dělají na pokrmech i nápojích ujmu.

Černohorec i v pokročilém věku je snadno hojitelný a zůstává při největších bolestech stoicky klidný, jako by se ho to netýkalo. Medakovič se zmiňuje o 50letém junáku Mašanu Sávovi Petroviči, který r. 1852 obdržel na Žabljaku tak nebezpečnou ránu, že každý myslil, že se neudrží. Ranhojiče nebylo ihned po ruce, a když přišel, byla již rána plna červů. Ranhojič ránu vyřezal a vyškrábal, zavázal a Sáva byl za nedlouho zdráv. Při operaci klidně kouřil z čibuku a pokojně se díval, jak se z něho za živa maso řeže.

Také za nynějšího povstání přihodil se podobný případ. Dopravili na Cetyně Černohorce,

jenž byl v Hercegovině pomáhal. Měl obě nohy roztříštěny a lékaři, knížetem z Rakouska přivolaní, nevěděli si jiné rady a pomoci, leda obě nohy po koleno odejmout. Raněný se dlouho vzpouzel, ale na konec, když už nebylo zbytí a musil voliti mezi amputací a zánětí s rychle na to následující smrtí, připustil, aby mu byly obě nohy odňaty. Právě byli s jednou hotovi, když přišel černohorský ranhojič, který se chopil práce sám a zbývající ještě nohu za krátko vyhojil, tak že by byl raněný, kdyby byl ranhojič dříve přišel, obě nohy podržel.

Pobratimství a posestrimství.

Idealní přátelství dvou osob stejného pohlaví, které je u nás již věcí téměř nevídanou, je na Černé Hoře častým zjevem. Dva muži se uviděli, trochu se seznámili a jeden pocítil k druhému přátelskou přízeň. I učiní mu bez odkladu návrh, aby mu byl při bohu a sv. Jovanu bratem. Druhý přátelský návrh přijímá a oba jdou společně před popa, aby nad nimi vykonal obvyklé obřady a svazku jejich požehnal. Nejprvé se vyzpovídají, načež pokleknou před popem, který nad nimi odříkává předepsané modlitby. Po tom přijímají: nejprvé z kalicha, a to tak, že oba najednou přiloží ústa ke kalichu a najednou srknou vína, načež založí kouskem vřesného chleba. Tak se děje třikrát po sobě. Po přijímání líbají kříž, evangelium a svaté obrazy, nejposléze sami sebe třikrát pocelují. Onen, který k pobratimství vyzval, hostí po vykonaných obřadech druhého a obdaruje ho dle možnosti. Pobratimové milují se tak jako rodní bratří, a snad ještě více. Jeden stojí za

druhého, jeden druhému pomáhá v bídě a neštěstí, zvláště pak v boji. Za pobratima odváží se každý do největšího nebezpečí, ano i života. Toto pobratimství je nejzávažnější, proto že bylo zavřeno při stolu páně, dle čehož se zove „přičesno“.

V pobratimství možno vejíti i s Turčínem, ale protože Turčín nemůže se podrobiti obřadům kostelním, nemívá toto pobratimství, spečetěné pouze trojím políbením a vyměněním darů, dlouhého trvání. Vlastní příčinou ale bývá věrolomnost turecká.

Jistý Čevlan pobratřil se s Turkem z Onogoště. Čevlan vedl jednou četu, aby něco ukořistil. Byli už na výpravě šest dní a ještě jim nic nepadlo do rukou, až tu náhle onogoštský pobratim s celým stádem ovcí. Čevlan se radoval, že mu dá milý pobratim aspoň se najíst, a proto volal: „Dobro jutro, Uso pobratime!“ Ale věrolomný Turčín se osopil: „Kdo že to volá pobratima? Kéž se s mrtvou hlavou bratříš!“ Opět Čevlan: „Netlachej, Uso pobratime! Není nikdo jiný, než opravdový tvůj pobratim, a pro naši pobratimskou lásku dej nám jednoho berana k večeři, jsme tady v těch neschůdných místech už šestý den, chleb jsme z torbic vyjedli a ďábla jsme ukořistili.“ Než Turčín odepřel: „Ne, ne, ničeho nedám, a nemyslím na pobratimstvo, dokud mám pušku na rameně!“ Ještě Čevlan prosil: „Ach, Uso, dej nám jednoho berana, ať ti nemusíme silou vzíti, neboť, jest-li se pokláme, nepřijdeš jen o berana, ale o celé stádo, na to ti dávám tvrdé slovo!“ Turčín místo odpovědi, šelma, sejme s ramena pušku a cílí na pobratima. To konečně Čevlana rozpálilo, že zvolal: „Ha, Černohorci, líce vám nepočernejž, udeřme naň, když nechce slota

věděti o bohu, ani o nouzi lidské!“ Pronevěrný Turek byl zabit a zároveň i jiní, kteří byli s ním.

Druhý druh pobratimství je z nouze. Když na Černohorce nouze dolehá a neví, co by počal, poprosí jiného, od něhož se pomoci nadá: „Pomozi mi, tako ti boga i svetog Jovana, uzimam te za bogom brata!“ Pocelují se, pobratim potřebnému pomůže a od té doby podporují se vzájemně.

Třetí druh je tak zv. „malé pobratimství“, kterému nepředchází žádná zvláštní událost a které se zavírá toliko trojím políbením na tvář. Toto pobratimství lze považovat za prozatímné; když nadejde příležitost, vstupují do pobratimství pevnějšího.

Stal-li se podobný svazek mezi dvěma ženama neb dívkama, nazývá se posestrimstvím. Posestrimství má tytéž druhy a formy. I muž může požádati ženu, aby mu byla posestrimou, ale přihází se to zřídka, protože se muž nerad obrací k ženě za pomoc. Muži se mohou též pootčiti a posyniti, ženy pak pomateřiti; význam leží na bíle dni.

Svatba.

Když se mladík chce ženit, dojde si k rodičům dívčiným na „věritbu“, aby si svou vyvolenou vyprosil. Slíbí-li mu ji, stává se z dívky „věrenica“ a nastávající párek nazývá se „věreníky“.

Na věritbu vypravují se dva strýci nápadníkovi, kteří hledí přijít právě k obědu. Mladík aneb jeho rodiče sami nesmějí za dívku žádati — to by bylo nedůstojno. Rodiče dívčini námluvčí vlídně přijmou, pohostí se, ale určitou odpověď ihned nedají, musejíť se nejprvé náležitě vyptati

na celý rodokmen uchazečův. Také nesmějí rodiče rozhodovati o své vůli, nýbrž musejí se tázati celého bratrstva, souhlasí-li. To se děje proto, aby byla dceři zabezpečena pomoc celého bratrstva, kdyby v nastávajícím stavu bylo potřebí.

Když je souhlas bratrstva zábezpečen, vzkáže se do domu ženichova, kde se bude odbývati „svila“ — pokračování příprav ku svatbě.

Dívky se málo kdo ptá, chce-li se vdát či ne, a ještě méně, má-li ženicha ráda. Často se i ženich dostane do ráje manželského jako Pilát do kreda. Celá věc vyjedná se mezi bratrstvy obou, a když není žádné závady, bude jistě z mračna dešť.

Příbuzní se nyní starají, aby se zaslíbenci poněkud okoukali a přivykli, ale děje se to jen z daleka. Připomene-li se jim jenom, že jsou nyní věreníky a že se mají milovat, začervenají se oba studem. Zejmena nevěsta musí se před svým nastávajícím schovávat a vyhýbat se mu, aby se nerekło. Ale v srdci může být sebe zamilovanější.

K tomu třeba podotknout, že se Černohorec žení v 15—16 letech, Černohorka pak se vdává v 13—14.

Dvě, tři neděle před svatbou jde se na „svilu“. To se vypraví z domu ženichova tři strýci, nesoucí dvě veliké láhve rakije, dukát, plátno na košile a hedbávné nitě. Plátno, dukát a hedbáví („svila“) odevzdají nevěstě, jednu láhev vypijou v jejím domě a druhou s celým jejím bratrstvem před kostelem. Zde se teprve děje vlastní úmluva. Bratrstvo zřejmě doznává, že dívku dá, a hned se ustanoví den svatby a počet hostí, kteří se pozvou. Každý z hostí dostane na svatbě od nevěsty dar, ale ženich musí dát na ně peníze. Proto se i o tomto puntíku zevrubně jedná.

Černohorci snaží se, aby dcery čím dřív tím

líp vyvdali. Některé se dočkávají vdavek již v 10. roce, zvláště když se stalo zaslíbení už v kolébce. Taková nevěstinka nežije se svým mužem, dokud nedozraje. Černohorky dospívají teprvé co matky, ale není jim to na žádnou škodu, leda na tu, že brzy pozbývají mladistvé svěžesti a půvabnosti. Při tom všem, i při namahavé práci, kterou jest jim v domácnosti konati, dosahují značného věku 60—80 let.

Nyní už se svatba strojiti musí. Kdyby kterákoli strana z obou věc na příliš dlouhé lokte táhla, vyzve ji druhá na souboj (megdan). Megdan podnikají buď obě bratrstva aneb jen ženich s bratrem nevěstiným.

Hosté se zvou 8 dní před svatbou. Každý z nich musí s sebou na svatbu přinésti odřeného berana, a ženy jejich po láhvi rakije nebo vína a koláč. Také každý z nevěstina příbuzenstva bere s sebou jídlo a pití a nad to po šátku, kterými se pak obdarují hosté.

Při svatbě jsou tyto hodnosti: starosvat, pravý a levý dever (družba), prvijenac, barjaktar, kum a vojvoda. Hosté = svati; hosté bez funkce = pustosvati. Pustosvatů bývá až na 300.

Večer před svatbou scházejí se hosté do domu ženichova. Na přivítání se střílí. Ženich jim snímá zbraně a uklízí. Nastává společná večeře. Není-li dům ženichův dosti prostranný, rozcházejí se hosté na nocleh po sousedstvu.

Nazejtří se všichni vypraví pro nevěstu, jen ten pravý — ženich — zůstane doma a čeká, až mu ji přivedou. Po celé cestě se zpívá a střílí. Dever má s sebou láhev pití a podává každému domu po cestě připít. Není to nadarmo. Kdo si z láhve deverovy přihnul, musí to svatům na zpáteční cestě oplatit celou láhví.

Když se hosté blíží domu nevěstinu, vycházejí jim vstříc prvijenac a barjaktar s praporem. Prvijenac a barjaktar ženichův se s nimi potkají a na přivítanou si zatančí — prvijenac s prvijencem, barjaktar s barjaktarem. Pak se oba páry políbí a střílejí.

Došli před dům. Barjaktar, prvijenac a dva deveři vejdou do domu a vynesou ostatním, kteří zatím venku čekají, něco k pití. Teprvé po tom vcházejí hosté do domu nevěstina. Za stůl sedají v tomtéž pořádku, ve kterém byli cestou. Vojvoda usedne na zadní čelo stolu.

Když usedli, povstane starosvat ženichův a pronese první přípitek: „Abychom dobře došli, byli veselí a šťastní!“ Na to zvolá starosvat nevěstin: „Kde je torba svatovská?“ Přinesou mu torbu, z níž on vyjme koláč a položí před sebe na stůl. Nyní promluví opět starosvat ženichův: „Dejte něco, abychom jedli a pili, neboť jsme unaveni, a není divu, jít přes tolik hor a vod.“ A starosvat nevěstin: „Pomálu, starosvate! Dáme i jíst i pít, ale musíš mi tento koláč pozlatit.“ Starosvat ženichův se diví: „Jak můžeš, čoče! (člověče) zlata žádat, a proč, a co jsem ti dlužen?“ Ušklibne se starosvat nevěstin: „Jak? Co jsem ti dlužen! Já ti dnes dávám takovou krásnou pannu, která stojí za Cařihrad — a ty mi nechceš tento koláč pozlatit?“ Starosvat ženichův: „Ale, pro bůh, proč ti jej mám pozlatit?“ Starosvat nevěstin: „Proto, že je to starodávný zemský obyčej. Zlato, zlato! nebo tak budem sedět do věčnosti!“

Starosvat ženichův vyndá nyní dva dukáty a položí je na koláč se slovy: „Zde tedy zlato; máš dost?“ Starosvat nevěstin nemá dost: „To se nesmí pro hanbu ani říci. Nemáš-li, já ti půjčím.“ Starosvat ženichův se nad urážkou do-

pálí, sáhne do kapsy a hodí na koláč plnou hrst stříbrných a zlatých peněz: „Máš-li teď dost?“ Starosvat nevěstin: „Děkuji, mám,“ a přivolá otce dívčina, jemuž dí: „Na, vezmi co je tvoje, a co není tvoje, vrať!“ Tatík vezme peníze stranou a odpočítá si tolik, co byl dříve, že za dceru dostane, smluvil, načež co přebývá navrátí starosvatu ženichovu.

Nyní vezme starosvat nevěstin koláč, povznese jej nad hlavu, přelomí a praví: „Vyšla v dobrou hodinu z tohoto domu a v lepší vešla do domu onoho!“ Kéž u vás hojně chleba i vína i všeho dobra!“ Nastává sekání pečených beranů, což jest úřadem pravého devera a vojvody. Od každého kusu dá dever přední nohu stranou, aby byla uschována hostům na výsluhu.

Pravý dever vytáhne nové opánky, v šátek zaobalené. Opánky i s dvacetníkem, v nich ukrytým, odevzdá nevěstinu bratru. Bratr je vezme a nese do přístěnku, kde několik žen dlí s nevěstou. Nevěsta si obuje opánky, na to se až do košile vysvleče. Bratr vezme pěknou svatební košili, „věnčanici“, a přehodí ji sestře přes hlavu. Co se košile sestře motá před očima, strhne jí bratr s hlavy fes, ktery je znamením stavu panenského, hodí ji ho pod nohy a rychle odejde.

Ženy obláčejí nevěstu dál. Na hlavu jí dají dva bílé šátky, které připevní dvěma co možná pěknýma jehlama na temeni. Je-li šátek hedbávný, může být pouze jeden. Také pás musí být co možná skvostný.

Již toho jitra byla si nevěsta učesala vlasy ne jako panna, ale jako žena. Spletla je ve dva vrkoče, které ze zadu nad skráně jsou ovinuty a svázány. Také se již ráno vykoupala ve voňavé

vodě, a nyní doplní toiletu tím, že si dá za ňádra jedno nebo dvě jablka.

Mezi tím se pokračuje v hodech a pronášejí se přípitky. Starosvat ženichův připíjí starosvatu nevěstinu: „Zdráv, starý svate domácí! Pijme, buďme veselí a mějme se po všechen čas dobře!“ Starosvat nevěstin připíjí starosvatu ženichovu: „Zdráv, starý svate! Na zdraví tvé i tvých svatů, tvého prvijence, tvého barjaktara, tvého vojvody a tvých deverů!“

Svatové dají stolním posluhům patróny a oni nabíjejí jejich pušky. Hospodář přinesl dary, za svaty připravené, a rozdává je. Nejprvé dá starosvatu ženichovu šátek, pak barjaktaru dva (jeden patří jemu a druhý barjaku — praporu), deverům po dvou, též vojvodovi dva, a ostatní hosté obdrží po jednom.

Rozděliv dary, ptá se domačin: „Paní svatové, povězte, máte-li dost. Nemáte-li dost, přidáme vám.“ Nikdo neodpovídá. Tedy se táže starosvat ženichův, co representant svatů: „Povězte, či jste všichni obdrželi dar! Ne-li, vymůžeme ho!“ Svatové odpovídají: „Všichni jsme spokojeni, domačine, ale žízeň máme, dej nám pít vína!“ Přinesou hned vína a starosvat ženichův připíjí: „Na zdraví svatů a darů! Kdo obdařil, měj se dobře, kdo byl obdařen, měj se líp!“

Najednou si starosvat ženichův zpomene a vzchopí se: „Na nohy, deverové, kde jste? Přiveďte dívku!“ Deveři vyskočí a volají: „Vydejte dívku!“ Bratr dojde pro sestru a přivede ji, drže ji za ruku. Pravý dever k bratru nevěstinu: „Vydej mi dívku!“ — „Nedám, co mi dáš?“ — „A co bych ti dal?“ — „Dej mi, chceš-li, jednu patrónu.“ Dever mu jich dá několik a on je za zády nevěstinými zapálí.

Co drží pravý dever nevěstu za ruku, dává levý dever za ní pozor, aby se jí nikdo z jejích příbuzných nedotknul; kdyby se tak přece stalo, utržil by levý dever notný výsměch. Pak dovedou oba deveři nevěstu k ženichovu starosvatu, kterýž jí navlékne svatební prsten. Za to mu nevěsta políbí ruku a pokorně se pokloní. Deveři ji nyní vedou dál od svata k svatu, aby se každému zvláště poklonila a ruku mu políbila. To když je skončeno, nastávají „dobré modlitby“. První dává „dobrou modlitbu“ otec. „Jdi s bohem, dívko! Potká-li tě svatý Luka, dobrá ti buď každá ruka; potká-li tě svatý Toma, měj se, dcero, dobře doma. Dej ti bůh štěstí a své požehnání, jak bych si přál. Dej ti bůh čtyři syny a dvě dcery, nejprvé dcery a pak syny, aby se dvojí zlo v domě nestrefilo, a všechno tvé plémě buď slušné a podařené. Dej ti bůh, abys opustila můj dům v dobrou hodinu, ale v lepší hodinu abys vešla pod střechu nového domova. A buďte mi zdrávi, svatové!“ Vyprázní číši. Přivedou matku, aby i ona dala dceři na cestu nějakou dobrou modlitbu. Matka nemůže pro pláč a nářek nikdy ze sebe slova vypravit, leda: „Nuž s bohem, dceruško má! Dej ti bůh vše, čeho jsem ti od jakživa žádala!“ Nevěstin starosvat chopí se číše a dává tuto dobrou modlitbu: „Jdi s bohem, dívko. Šťastnou cestu, a kéž se tebou nový dům honosí co poctivou a všech nejpřednější — a co bychom mluvili dále: jak si zasloužíš, tak se měj, jak si usteleš, tak si lehneš — a na zdar, bratří!“

Tím jsou „dobré modlitby“ skončeny. Deveři vyprázní stojíce po číši, potom podají pít nevěstě. Rozumí se, že se nevěsta pouze nápoje dotkne a ostatní vypije dever, který strčí na to číši do kapsy (někteří ji schovávají nevěstě za ňádra).

Ostatní ještě stolují, ale deveři a nevěsta pořád stojí, připraveni na cestu do kostela.

Starosvat ženichův pozdvihne číši: „Na zdraví stolu a družiny, na zdraví hospodáře domácího a jeho nástupců i stolních přisluhovačů!“ Vypije a táže se svatů: „Je-li kdo hladov? Jezte, jezte!“ Svati odpovídají: „Jsme syti, pojďme!“ Tedy starosvat: „Na nohy, svatové, na cestu!“

Když všichni povstali, naplní se opět číše a podá se vojvodovi, který připíjí: „Buď zdráv, starosvate ženichův! a zdráv, starosvate nevěstin! Kdo má putovat, ať má dobrou a šťastnou cestu, kdo má zůstat doma, ať je tu u štěstí a veselí. Řekl bych více, ale mnoho jsem pil, a bojím se, abych neproklínal, kde mám blahořečit. Ale na zdar!“ Nyní se hosté vypraví a domácí lidé podají každému bratru přede dveřmi nabitou pušku. Když přišli do jisté vzdálenosti od domu, všichni najednou z pušek pálí. Bratr nevěstin vyskočil s nabitou puškou na vyvýšené nějaké místo, a volaje sestru jmenem, dává jí s bohem a střílí na rozloučenou. Deveři bdí, aby se nevěsta na volání bratrovo neobrátila; toť by dalo podnět k smíchu. Jedné takové se přihodilo, že jí mezi tím, co s pláčem byla k bratrovi obrácena a pro žal nevěděla, co se děje, svatebčané odešli napřed, a zahanbená musila pak za nimi klusati. Praví se, že dítky nevěsty, která se při rozchodu za bratrem obrátila, nepadají po ní ani otci, ale po ujci.

Za svatebčany kráčí z domu nevěstina jedna žena, nesoucí „svatovskou torbu“, v níž je schován koláč, předek z berana a láhev vína. Jde tak dlouho za průvodem, až nemůže být z domova viděna. Když zašli, přejme od ní levý dever (někde vojvoda) torbu, kterou sám nese až do domu ženichova. Žena dostává od cesty tolar.

Na cestě se musejí svatebčané zastaviti a něco zajísti, byť byl cíl jejich sebe bližší. Když přišli před kostel, všichni se zastaví a kum jde pro ženicha. Ženich si vyžádá matčino požehnání, políbí jí ruku a jde do chrámu.

Vycházejí od oddavek, ale nevěsta pořád se nalezá mezi devery. Před kostelem se pije, střílí a zpívá. Pak se jde domů. Před domen ženichovým čeká již celé jeho příbuzenstvo. Tchyně stojí mezi vraty, držíc malého chlapečka na rukou Před prahem je rozepjato bílé prostěradlo. Nevěsta vezme pacholíčka od tchyně a vnese jej pod střechu, načež mu dá na památku opánky, v nichž je schováno po dvacetníku. Toto přenášení hošíka děje se proto, aby mladá žena rodila mužské děti.

Za mladou ženou vcházejí do domu nejprvé deveři, a za těmito ostatní svatebčané po pořadě. Pověsili zbraně na stěny a zasedají opět ke stolu. Mladá žena zase sedí prostřed deverů, kteří jí i krmě i pití předkládají. První večer spí mladá žena s devery.

Když nazejtří svatebčané vstali, postaví se mladá žena s nádobou vody a ručníkem přes rameno a polévá svatům ruce. Svatebčané házejí dle možnosti za tuto úsluhu žínce do vody po dvacetníku, tolaru ano i dukátu. Už se hoduje jen jednou, potom se rozcházejí.

Druhou noc spí mladá žena se švakrovou; teprvé třetí den patří muži, ale — tu přijde její matka s bratrem a strýcem na návštěvu, na „pochody“. Přinášejí s sebou nevěstinu výbavu a rozličné dary: odřeného berana a koláč, pro zetě punčochy, náprstky a podvazky — a podobně ostatním; ženy pak dostávají darem po špalíčku mýdla a podvazky. Nyní spí jednu nebo dvě noci s dcerou matka. Potom jí konečně dají na cestu

odřeného berana, koláč a něco stříbrných peněz a vypraví ji domů a — ženich se rozveselí.

Na otcovy jmeniny jde mladá žena navštívit svého otce. Oba deveři činí jí společnost. Kdyby nebyly otcovy jmeniny až bez mála za rok, nic by jí nepomohlo, kdyby po něm sebe víc toužila: zvyk jí nedovoluje odbýt návštěvu dříve. Dcera nejde k otci bez darů: deveři ji nesou odřeného berana, koláč, fíky, pomeranče, ořechy, jablka a p. Tyto dary jí máti na rozchodu oplatí a deveři nesou zas.

Návštěva tato zove se „prviče“.

Rozvod.

Rozvod = razvod, raspust, placení hanby.

Poněvadž je obyčejně manželství černohorské stavem bezděčným, za nějž někdy nemohou on ani ona, ona pak skoro nikdy, je pochopitelno, že domácí svornost netrvá dlouho, nejednou ani dvě neděle. Již vladyka Petr I. namáhal se, aby zlozvyk zasnubování nedospělých dítek, z něhož všecka neblahá manželství berou původ, vykořenil, ale marně: Černohorec lpí na zděděných zvycích stejnou měrou, ať jsou dobré či méně dobré. Nucená manželství mají v zápětí četné rozvody. Záležitost rozvodu řeší soud a může zaň žádati muž i žena. Medakovič, pojednávaje o rozvodu, praví: „Dobře jest držeti ženu na uzdě, ale i jí se musí zůstaviti něco svobodné vůle, aby si mohla vyvoliti, čeho srdce žádá.“

Některý nápadník již před svatbou špekuluje na rozvod. Dělá se, jakoby o dívku nevím jak stál, a prosí, až uprosí rodiče i příbuzné: „Dejte mi ji, zaklínám vás bohem, a kdyby to mělo být

jen na tři dni.“ Rodina, vidouc takou lásku, zasnoubí mu dívku, ale po uplynutí tří dnů má ji skutečně již opět na krku — utekla. Soud. Otec dívčin musí platiti soudní útraty a náhradu mužovi, který ji po třídenním manželství nelaskavým chováním k útěku přinutil.

Také se dějí rozvody až po mnohých letech. Muž přijde k soudu a přednáší svou žádost: „Nechci ji ani za nic, nechci ji, abych se nikdy bláznovsky křížem neznamenal, nechci ji, abych se nepominul, a zaklínám vás živým nebem, sprosťte mne tohoto ďábla!“ Je-li manželství bezdětné, není s rozvodem žádných obtíží: svazek se zruší a muž zaplatí ženě 50 tolarů „za hanbu“, jak stojí v zákoně sv. Petra (Petra I., jednoho z tří černohorských svatých).

Rozvedená žena nazývá se „puštenica“, a vdává se brzy za jiného. Ženiši si raději berou rozvedené ženy než dívky, protože chtějí ukázat, že se s nimi lépe žije než s tím předešlým.

Dokáže-li se ženě nevěrnost, nastává rozvod beze všeho. V tom případě se také platí za hanbu, ale jinak — muž totiž při rozloučení uřízne drahé polovici nos, aby byla až do smrti zaznamenaná a jiným ženám pro příklad a výstrahu. Musí se to ale zřídka stávat, neboť dosud neviděl jsem ženy beznosé.

Pohřeb.

Nemocný dělá zřídka závět písemnou, protože není písařů husto. Závět ústní, učiněná u přítomnosti dvou svědků, platí tolikéž a příbuzenstvo i soud hledí ji na puntík vyplniti. Každý je neomezeným pánem svého jmění a může jím svo-

bodně vlásti až do posledního vzdechu, aniž by se musil báti, že po jeho smrti bude si stát osobovat pod jakýmikoli záminkami část jeho jmění. Učiniv poslední pořízení, loučí se nemocný se vší rodinou. Nejstaršímu synu žehná: „Budiž ti, synku, odpuštěno i blahoslaveno na obou světech i každému stéblu na tvé střeše.“ Přivolán pop, který mu udělí poslední svátost. Když se vidí, že nemocný blíží se k poslednímu tažení, zapálí voskovici a drží ji nad hlavou jeho. Jakmile je svíce zažehnuta, spustí všichni jedním rázem v srdcelomný pláč a nářek, bijou se pěstmi do hlavy a rozdírají si obličej nehty.

Dokonal. Za čerstva jej vykoupají ve vlažné vodě, oblekou mu čistou košili, kalhoty a ženské punčochy, na hlavu posadí čapku, ruce svážou a bradu podvážou šátkem. Oči se zatlačují, aby mrtvý nikoho nevyhlídal. Po skončení této toilety jdou jedni pro popa, aby nad ním odříkal modlitbu, a jiní pro máry.

Rakví nemají. Položí mrtvolu na máry, přinešené z kostela, a bdí u ní střídavě po 24 hodin. Příbuzní stále přicházejí a přestoupivše práh, počínají naříkat, co jim síla stačí: „Lele mene, můj výborný brate, má křídlatá pochvalo, můj křídlatý junáče!“ Kdo přišel, zůstává u mrtvého přes celou noc. Nepijou, nejedí, ale rakiji píti je dovoleno. Prostřed síně zapálí se oheň, který se udržuje po 3 dni bez přestání.

Druhý den vezmou čtyři máry na ramena a nesou jej do kostela. Ostatní jdou v průvodu, nářkem nebesa prorážejíce. Před kostelem průvod zastaví a všichni mrtvolu líbají. Nade hrobem rozvážou mu všechny tkanice a uzly, přikryjou jej prostěradlem a spustí jej dolů.

Nyní teprve nastává pravý nářek. Bědují nade

hrobem, jakoby se celý svět propadal. Když je hrob zasypán, všichni naň padají, tlukou se pěstmi do hlavy a drápou si nehty obličeje, až se z nich krev roní. Bližší příbuzní dávají si ostřihat vlasy — muži i ženy. Někteří ustřižené copy metají do hrobu, jiní je zasazují do rozkřipců, které zastrkují nad hrob.

Pak jdou do kostela na „panachidu“. Všichni se umyjou svěcenou vodou a líbají kříž. Vyšedše z kostela, přinesou láhev rakije a zapíjejí smutek. Pop jde s nimi do domu a posvětí jim vodu, načež stolují. Ženské z rodiny chodí s nepokrytou hlavou a ostřihanými vlasy, ženské z příbuzenstva mají vlasy spletené do vrkočů jako cívky a hlavy taktéž nepokryty. Sundaly prsteny a náušnice.

Mezi jídlem zdvihnou se dvě ženy z rodiny a chodíce po stavení zpívají žalozpěv, což činí až do konce pohřební hostiny. Ostatní sedí za stolem a „jedí žalostivě“, jak praví Medakovič. Hned po jídle odcházejí všichni cizí; na rozchodu se líbají s domácími a naposledy ještě jednou si pořádně zabědují. Ale smutek trvá po celý rok, který se jeví i na zevnějšku. Bohatší si kupují černé šaty, zvláště pás a čapku, chudí si je pouze na černo obarví, a nejchudší nemohou více, nežli že některé části oděvu obrátí na ruby. Ženské nosí smutek 13 měsíců. Nechť ženská koná cokoli, pořáde zpomíná zemřelého žalozpěvem a při každé práci znova proň naříká, vychvalujíc písní, jak on tutéž práci výborně uměl, tak že se mu žádný zdaleka nevyrovná atd. Smutek se vztahuje i na celou ves, v které po celou dobu smutku nesmí se odbývati žádné veselí.

Po pohřbu připraví stůl, který postaví před práh. Na něj nastaví všechen oděv zemřelého v takovém pořádku, jak se vůbec nosí. Vedle

oděvu položí jeho pás, dýmku a tobolku na tabák. Na čapku přišijou perčín, který byli mrtvému ustřihli. Tento stůl stojí před prahem 10 dní; v noci se odnáší do vnitř. Nazývá se „mrtvačka trpeza“ — stůl nebožtíkův.

K stolu nebožtíkovu denně přicházejí zástupy lidí, dalších příbuzných (dlužno pamatovati, že členové jednoho plemene jsou všichni dalecí příbuzní) a nářek nemá konce. Muži nesou pušky hlavní dolů obráceny, kráčejí rychle, jakoby je neštěstí pronásledovalo, a nemluví. Dívky se neúčastní. Vrhají se na stůl nebožtíkův a volají jej nejsladšími jmeny. Odtud jdou na jeho hrob. Když se přiblížili, odhazují pušky, čapky a struky, klesají na hrob, bijou se do čela a drápou si obličeje. Když se dost naplakali, počnou jedni druhé napomínati, aby si nevedli příliš, že už to není nic platno. Tak se znenáhla utišují a rozcházejí.

Toto žalostění zove se „pokajnice“.

Stůjž zde v překladu pohřební žalozpěv.

My jsme vína popíjeli,
dobrý báne,
na zdraví ti nepřipili,
ach pro boha!
ni tvé duši na spasení,
dobrý báne!
Do nebe nám uletěl jsi,
ach zajisté,
tam ti věru lépe bude,
nežli tady.
Kdo tě bude očekávat,
ouve brate,
kdo se bude dotazovat,
ach pro boha!

Ty jim čirou povíš pravdu,
chloubo naše,
o sirotách svojich dítkách,
ouve dítky!
kterés musil opustiti,
trudno dítkám,
o truchlivých roditelích,
ouve rode!
Pozdravuj tam bratra mého,
ouve brate,
a všecko mu vypovídej
o mně siré!
Jak se jeho dítky mají,
ouve děti,
a jak jeho roditelé,
trudno matce!
Sotva hlavu ve hrob složil,
ach pro boha,
již se žena jeho vdala,
nevěrnice,
malé dítky opustila,
ach pro boha!
A ty hlavu neobrátíš,
bědný brate,
do nebe nám uletěl jsi,
sokolíku,
neboť tam ti lépe bude,
břitká šavle!

Podobně se může taková „tužbalica“ vléci do nekonečna.

Dodatek.

Tři písně ze „Srbského zrcadla“ od vladyky Petra II.

Pláč tří vězňů.

Zakvíleli tři vězňové chrabří,
to v žaláři vezírově v Skadru.
Tři to byli vojvodové brdští:
první Liješ, piperský vojvoda,
druhý pak byl Vasojevič Vaso
a třetí byl Vuksan Bulatovič.
Naříkají nad nevolí svojí:
věrolomně uchvátil je vezír
a je uvrh' do temnice mračné.
A když jedno krásné jitro svitlo,
krásné jitro svatého Ilije,
všichni měli býti odpraveni.

Pravil tehdáž vojevoda Vuksan:
„Vidíme teď, moji bratří drazí,
že budeme utraceni podle.
Ale pro bůh, pobratimci moji,
prohledejte medle svoje kapsy,
zůstal-li tam groš náhodou, dukát,
pošleme si, bratří, na náměstí,
pro červené pošleme si víno.
Svatého je Ilije dnes svátek,

slušno, bratří, oslavit jej kvasem
a křesťanské dostát povinnosti.
Napijeme na boží se slávu,
by nás milý pomiloval pánbůh
a odplatil vrahům našim stokrát.“
Nikdo neměl dukátu ni groše,
jenom Vuksan, rovacký vojvoda,
ten měl handžár vykládaný stříbrem.
Poslal Vuksan handžár na náměstí
a kramáři tato slova vzkázal:
„O skaderský kupče, bohem brate!
nestanovím za handžár si cenu,
ač je koupen za dukátů třicet,
jenom za něj hojnost pošli vína
co tak stačí třem vojvodům srbským,
a ten handžár za víno si ponech.“

Skadřan jeho nabídnutí přijal,
ponechal si drahocenný handžár
a donesl vína ve hojnosti,
třem donesl vojevodům srbským.
Vojvodové zavdali si vínem,
připili si na oslavu boží,
a když byli posilněni dosti,
zahovořil vojevoda Vuksan:
„Vojvodové, moji pobratimci!
Dnes je pátek, turecký to svátek,
shromáždí se před džamijí Turci
a my zhynem přede zraky jejich;
povězme si, co na tomto světě
každému z nás oželeti nejtíž.“

Proslovil se piperský vojvoda:
„O Vuksane, bohem pobratime!
Já jsem štíhlý vystavěl si hrádek,
do něho jsem oženil se s láskou;

nyní hrádek ostaven je pustý
a v něm žínka milá nelíbána,
nelíbána, nepomilována —
toho mi dnes nejlítěji, bratří!“

Dal se slyšet Vaso Vasojevič:
„Můj Vuksane, dobrý pobratime!
Mně dnes, bratře, nejlítěji toho,
že mám doma staré roditele,
z nichž beze mne žebráci se stanou;
to jediné před smrtí mne trápí.“

A děl Vuksan, rovacký vojvoda:
„Těžké žaly, pobratimci, máte;
žalno vám je domu, žínky mladé,
žalno vám je starých roditelů —
mně však bratří, nejlítěji toho,
že budeme utraceni bídně,
bez všeliké odplaty junácké.“

Sotva tato dopověděl slova,
kat krvavý před temnici přišel
a zavolal od žaláře dveří:
„Kdo jest Liješ, piperský vojvoda?
Kdo jsi Liješ, vyjdi předę dveře,
neboť tebe vykoupila žena
od našeho pašy skaderského;
jak jen vyjdeš, ku své milé půjdeš.“

Radostně ta vyslech Liješ slova
a pospíšil ze žaláře rychle;
a kat máchnul, hlavu jemu srubnul.

Zas kat druhý jal se ohlašovat:
„Který z vás je Vasojevič Vaso,
nechať vyjde před temnice dveře,

přišli pro něj štaří rodičové,
od pašy jej sobě vykoupili;
sotva vyjde, s nimi domů půjde.“

Radostně ta vyslech Vaso slova
a pospíšil před temnice dveře;
a kat máchnul, hlavu jemu srubnul.

A kat třetí před žalářem volal:
„Kdo je Vuksan, rovacký vojvoda,
nechť vystoupí ze žaláře rychle,
nechať vyjde, zrovna domů půjde,
vykoupen jest Vuksan od Rovčanů
u našeho pašy skaderského.“

Cosi Vuksan neblahého tušil,
ze žaláře vystupoval zvolna,
také zvolna dveře pootevřel
a uviděl krvavého kata.
Vuksan si jej pobratřoval bohem:
„Bohem brate, o krvavý kate!
Viz můj drahý pozlacený pancíř,
svlékni mi jej, bys jej nepotřísnil,
bezcenné je zlato zkrvavené.“

Dalo nebe a junácké štěstí,
že se mu dal kat krvavý přelstít;
rozvázal mu okované ruce —
vzchopiv on se jako sivý sokol,
kata odkop jako prašivinu,
z rukou jemu břitkou šavli vyrval,
zabil jej i druhé katy oba,
a přes bílý upaloval Skader,
všecko seče, kole, ubíjeje,
co mu koli do cesty se vpletlo,
až skrz vrahy prorazil si cestu

a se dostal na most přes Bojanu.
Na něm potkal kadiju a hodžu,
okolo nich třicet lítých Turků.

Volal na něj skaderský kadija:
„Tudy ne, o vojvodo Vuksane,
tudy věru neutečeš zdravý!“

Odpověděl vojevoda Vuksan:
„Třeba tudy neutekl zdravý,
také nazpět už se neobrátím.
Avšak počkej, turský efendijo!“
I vší silou rozehnal se na most,
a kadiju, rovněž hodžu, proklál,
a z třiceti ještě zbyvších Turků
kdo ve krvi nesvalil se na most,
do Bojany skočil, utopil se.
A tak vyváz rukoum turským šťastně,
zdráv se dostal do hlubokých Rovců.

Synové Ivan-begovi.

Víno pijou mladí Černohorci
před Kotorem, před latinským hradem,
mezi nimi Černojevič Ivo.
Když se byli napojili vínem
a junácký zapřádali hovor,
objevil se sokol, ptáče sivé,
před Kotorem, kde jsou právě pili,
a zakroužil sokol nad pazarem.
Uzřeli jej mladí Černohorci,
na lehké jsou poskočili nohy,
na tenké se opírali pušky
a na puškách vznášeli se vzhůru,
kdo že lapí sokolíka nejdřív.

Jak však zočil sokol, ptáče sivé,
že se mladí snaží Černohorci,
kdo by první polapit jej mohl,
ulekl se, a ne bez příčiny,
že mu zlaté poškubají peří,
i zdvihl se opět pod oblaky,
pod oblaky nad Kotorem hradem.

Když to viděl Černojevič Ivo,
bál se Ivo, nebylo mu divu,
by mu sokol neodletěl sivý,
neuletěl ku cizímu pánu.
Rozehnal on bratry Černohorce,
plášť kosmatý rozeprostřel s plecí,
a sokola, sivé ptáče volal.
I zakroužil nad pazarem sokol
a na rámě se mu snesl levé,
podav jemu zpod perutě lístek.

Tázal se ho Černojevič Ivo:
„Můj sokole, černý zprávonoši!
Zdaliž nejsi z hradu Cařihradu?
Či li's mého Stanišu tam viděl
a s ním druhé bratry Černohorce,
kteří tam šli na carovo slovo?
Jest-li pak je car přivítal slušně
a krásnými obdaroval dary?
Přijde-li nás navštíviti brzy?“

Ptáče křikem odpovídá Ivu:
„Včera kletý ostavil jsem Stambol,
dnešní noc jsem na Cetyni strávil,
na Cetyni, na tvém dvoru bílém;
řekli mi tam, že jsi před Kotorem,
proto jsem už pospíšil si ráno,
abych jemný doručil ti lístek
od Staniše, rozeného syna.“

Pravil jemu Černojevič Ivo:
„A sokole, pro bůh, sivé ptáče,
o mém synu co víš Stanišovi?“

Opět jemu odpověděl sokol:
„Přede cara Staniša tvůj přišel
a car vlídnou vybídl jej řečí:
„„Poturči se, Černovičů Stanko!
Poturči se, učiním tě pašou,
učiním tě pašou Skenderie.““
A Staniša caru odpověděl:
„„„Já bych se ti, care, nepoturčil,
já bych, care, neproměnil víru,
kdybys vlastní za to dal mi prestol.““
Načež opět car děl Stanišovi:
„„„Slyš mě dobře, Černovičů Stanko!
Buď se na tom poturčíš mně místě,
aneb odtud neodneseš hlavy
ani s jedním bratrem Černohorcem,
neb zhynete v Stambole mém bílém.““
Mučno bylo Stanišovi volit;
volil život a pašalík turský,
nežli meč a krvavého kata.
Poturčil se Stanko Černojevič!
Ihned sultan jmenoval ho pašou,
daroval mu zemi Skenderii
i tvou zemi až k sinému moři.“

Když to slyšel Černojevič Ivo,
klesl jako poražený bleskem,
a proklínal cara otmanského:
„Běda, care, zlá tě stihniž rána!
Živa tebe rozsekali Srbi!
Na smích budiž pronárodům všechněm!
Moskvané tvé rozdělili carství! —
neboť jsi mi víry zbavil syna,

dada jemu kletý titul pašy,
dada jemu mou skalnatou zemi!
Proč mi dítky vraždíš, nečlověče?“

Vidouce to bratří Černohorci,
na cetyňské odvedli jej pole.
Málo odtud uplynulo času,
málo času, jenom rokův sedm,
a car dobyl na moři Bagdadu.
Na Bagdad i Staniša byl táhl,
zhynulo tam třicet jeho bratří.
A když Stanko navrátil se nazpět,
před sultana předstoupil a pravil:
„Sultan-caři, milý hospodáři!
Víš-li, caři, co's mi přisliboval,
když jsi mne svou věrou poskvrňoval?
Nyní vyplň, caři, slovo dané,
anebo se navrátím k své víře,
škodu tobě napořáde čině,
jako činí na Přímoří Muso
a Královič ve Přílepu Marko.“

Na ta slova ihned sultan povstal,
Stanišovi bílý napsal ferman,
poturčené dal mu Černohorce,
s nimi ještě něco málo vojska.
Zpráva došla Černoviči Ďuru
na Cetyně rovné před chrám bílý,
když jsou právě pohřbívali Iva,
že Staniša od Stambola táhne,
aby zemi otcovu mu odňal.
Dávno bylo, co řeč byla o tom,
myslil Ďuro: již se zapomnělo.
Avšak nové přicházely věsti,
jedna byla strašlivější druhé,
tutě zplakal trojnásobným pláčem,

jal se psáti na vše strany listy,
rozesílat po vší Hoře Černé.
Svolal všechny bratry Černohorce
a jim sdělil zlověstící zprávy:
„Co nám nyní, Černohorci, činit
proti našim poturčeným bratřím,
co nám činit proti Stanišovi?
Ejhle, táhnou s přenáramným vojskem,
chtějí mukou zjinačit nám víru.
Kdyby přišli po dobrém co bratří,
my bychom je, bratří, přivítali,
po bratrsku řadou objímali.
Brat je bratem s nejzadnější věrou,
jenom-li se po bratrsku chová;
ale oni nejdou jako bratří,
avšak jako krevní nepřátelé!
Co nám činit, zaklínám vás bohem!
Já jsem brata zapřísahal v listu,
aby nechal násilí a vojny,
aby dostoup' na otcovo místo,
že s radostí ostavím je pro něj,
abych bratské neproléval krve —
ale nechce, zle mu ďábel radí!"

Černohorci na to jedním hlasem:
„Kdo má s ďáblem, nechať jeho bude,
my jsme tvoje vojsko, hospodáři.
Obraňuj nám čest a světlé líce,
jinak naše roznesou tě střely
a rozdrobí zelené palaše!"

Když to slyšel Černojevič Ďura,
vydal rozkaz bratřím Černohorcům,
a na rovné Leškopole vytáh.
Tu se dvojí seřadilo vojsko,
velkým na se udeřilo hněvem,

a tu Ďuro bratra Stanka přemoh,
mnoho vojska pohubil a poklál
a zarobil mladých Černohorců,
kteří se s ním byli poturčili,
usadil je ve předešlé vlasti.
Stanko utek do bílého Skadru.

Po vítězství Ďuro psaní napsal,
s psaním poslal svoje posly hbité
k sultánovi do Stambola města:
„Poslyš, caři, praneštěstí synu!
Když jsi mého poturčil už bratra,
moh' si pro něj více učiniti
a lepší mu osud připraviti
v rovné Bosně či Hercegovině —
ale ty ho na Cetyně pošleš,
do stolice nebožtíka otce!
V ní se, věziž, neusadí Turci,
neb jí brání lítí Černohorci,
kteréžto jsi věrolomně sklamal!“

Zplenění Žabljaku.

V snění snila Dizdar-aginice,
věrná žena Dizdar-Jakup-agy,
na Žabljaku, městě pohraničném,
snila, že se hustý pozdvih oblak
od krvavé srbské Černé Hory,
že se vznesl a hrad Žabljak pokryl
a jej skropil divným deštěm — krví;
že ten oblak v záři planul blesků
a vysílal hromovité hřmění;
že bleskové Žabljak zapálili
a hromové v trosky rozvalili
Dizdarovy dvory a saraje;

že dvanácte zakrákalo orlů
s vysoké a pevné hradní hradby,
a z nich jeden že se dolů snesl
a ji pokryl šátkem zkrváceným;
že počali rychle přilétati
sokolové ode strany srbské,
a kroužíce ve velikých hejnech,
nad Zabljakem vznášeli se tvrdým.

Každá ženská poplaší se snadno.
Aginice zbudila se ze sna,
vysmykla se z podušek a lože,
na němž spala s Dizdar-Jakup-agou,
křesadlo a troud si vyhledala
a voskovou zapálila svíci.
Ale aga pořáde spal klidně,
pokojně si na podušce hověl,
neboť Turčín byl se zmořil velmi,
projížděje čtyrletého hřebce
a metaje kopí v závod s panstvem.
Nesměla ho paní probuditi,
neb jest aga zhorka nakvašený
a moh' by ji mrzkou řečí znectít.
Aginice nade ložem stojí,
hojné slzy po líci ji kanou
jako perly na bělostný hedbáv.
Stojí, pláče — až tu jedna slza
na agovo ukrápnula líce.

Skočil aga, zlobiti se počal:
„Počkej, hrade, kéž jsi opustošen!
Loni jsem tě teprv vybudoval,
taškami tě crmnickými pokryl,
a po roce již mi promokáváš!“

Kaduna mu děla na to krásná:
„Ago, pane, živote můj drahý!

Nepromoká, pane, hrad tvůj pevný,
ale moje promokává oko.“
Agovi pak všecko vypravila,
jak to byla před tím ve snu zřela,
načež jemu takto hovořila:
„Mladý ago, drahý hospodáři!
Může-li se spolehati na sen,
křesťané ti vydrancují Žabljak,
naše dvory ohněm změní v trosky,
tebe raní, neb dokonce zhubí
a mne mladou v robství odevedou.
Avšak vzhůru, ago hospodáři!
Vzhůru pane, na vysokou baštu,
která trčí nad železnou branou,
braň se, střílej, až se bude blýskat
a rozléhat po dalekém světě!“

Aga vřísknul jako poběsnělý:
„Mlčiž, paní! Hloupé jsi ty hlavy,
a mluv tišej, by tě neslyšela
moje čeleď rychlá, vítězivá!
Mníš snad, že řeč je hedbávný šátek,
jenž se svine, do záňadří schová?
Není, paní! — tulačka je jedna,
která od úst stěhuje se k ústům!
Družina má zaslechne tvá slova,
roznese je po kafírnách, krčmách,
donese je vítězivým Turkům,
uslyší a smích si ze mne ztropí,
aneb aspoň rouhati se budou,
že se bojím v hradě pevnozděném
kaurské chátry srbské ze krajiny,
kteráž nemá ni děl smrtonosných,
ni granátů a pum hradoborných.
Neplaším se na Žabljaku hradě,
dokud na něm ohnivá jsou děla;

jedna rána — ku pomoci přijde
deset tisíc mojich venkovanů!
druhá rána — a přirazí ke mně
na Bojaně Skader s Malesií.
Co je světa odtud do Dunaje,
od Dunaje do siného moře,
všemu mi je ubránit se hračka,
a což potom Černé Hoře samé!
Proto mlč a neplaš se mi, paní.
Snové lže jsou, jenom bůh je pravda;
nedobře tvá spočívala hlava —
prostý výklad nedobrého snění.“

Kaduna mu hovořila opět:
„Tak mi nemluv, agoušku můj drahý!
Včera, pane, navštívit jsem byla
na chvilenku paní Dervišovou,
a ona mi vyprávěla mladá,
jak se kletí Černohorci chlubí
mezi sebou ve obžerných krčmách,
že udeří na turecký Zabljak,
že jej spálí, zplení, vydrancují,
že se pomstí za porážku kučskou.“

„Mlč, má paní! — obořil se aga —
unaven jsem, nech mne podřimnouti.“

Hlava jeho do podušek klesla,
Kaduna však nemůž oka zavřít,
pročež beře jehlu křišťálovou,
aby drobně na rámečku šila.
V tom se jitro s minaretu hlásá
a dennice v okno svítí jitřní.
Zavolala Orfanu si hbitou,
podala jí lesklou měděnici,
aby skokem přinesla jí vody

k umývání z hluboké cisterny.
Skokem mladá chopí měděnici,
skokem kvapí k hluboké cisterně,
provaz dolů s měděnicí spustí
a zadívá ku bráně se města,
Jusuf-aga kde spí obyčejně,
dozíraje na strážníky bdělé,
kteří střehou hrad krvavý Žabljak.
Má ti na co, pobratime, patřit!
Od srdnaté srbské Černé Hory
vpadlo do vnitř dvanácte junáků,
Jusuf-aga uchvátili živa,
svázali mu pevně ruce na zad.
Když to mladá očima viděla,
pohodila lesklou měděnici,
utíkala do harému k paní.

Kaduna se velmi rozlítila:
„Co to, čubko, uštknula tě zmije!
S minaretu jitro hlásá hodža,
tebe ještě noční straší přízrak!“

Orfana jí odvětila mladá:
„O má paní, Jakup-aginice!
Mám já, paní, věru proč se plašit:
když jsem chladné nabírala vody,
zaletělo k bráně města oko,
kde dozírá Jusuf-aga na stráž —
ach, má paní, kéž jsem oslepnula, —
černých dvanáct přiletělo orlů
od krvavé Černé Hory lomné,
Jusuf-agu jali mladistvého,
bílé ruce spoutali mu na zad,
tak jej vláčí po ulici města.“

Rozkřikla se paní na Orfanu,
by neslyšel mladý Jakup-aga,

dokud pravda ezjevín se čirá.
Přistoupila k oknu, otevřela,
na vlastní se oči přesvědčila,
že je pravda, co Orfana praví.
„O Orfano, uštknula tě zmije!
Nezřela jsem strašlivějších Srbů
od těch, co se dostali nám v město!
Jeden stojí na vysoké baště,
nad ním prapor hedbávný se vije,
přeložil si hbité nohy hrdě,
v ruce drží ze zámoří pušku,
puškou hrozí v naši stranu strašně.
Nad ním druhý na temeni bašty,
v rukou chová vykládanou pušku,
naproti nám hlavní obrácenou
a má kníry jako havran křídla.
Od nich nelze dobrého se nadát.
Ach, kdybysi, Orfano, vše zřela!
Osadili dvůr i baštu města.
Jeden z nich je vysokého vzrůstu
a má rusé do ramenou kníry,
zdá se věru, jakby sivý sokol
křídla spustil ke kolenoum dolů;
i on v rukou neblahou má pušku.
A ten další, jenž dle něho stojí,
širokých je prsou, ramenatý,
na plecích mu kosmatý plášť visí,
zpod pláště dvě karabíny čnějí,
za patama vleče se mu palaš,
po dláždění mramorovém břinká.
Ach, kéž vidíš, křesťanko to kletá!
Uchvátili švakra Jusuf-agu,
dva jej střehou těžce spoutaného,
jeden v pasu dvé má pušek krátkých,
na ně pravou podepřel si ruku,

bez dýky je, rovněž bez handžáru,
a křesťanku levou drží mladou,
s Jusuf-agou vážný vede hovor;
a ten druhý křesťánek dle něho,
na rtu se mu jemné chmýří černá,
krásnější je nežli každá dívka,
tenkou pušku přiložil si k líci,
čeká, až můj s lože vstane aga
a přistoupí rozespalý k oknu."

Málo paní hlavu vystrčila,
by viděla šest junáků druhých:
na prachárny všichni sedí vratech,
klidně drží namířené pušky
čekajíce okamžiku k ráně.
Viděvši to, u postele sklesla,
a mdlým služce hovořila hlasem:
„Vypověz mi, Orfano, vše řádně,
kteří jsou tu Srbové, jak slují,
neboť znáš je, krajanka jsi jejich."

Orfana se vyložila z okna,
všecko řádně pověděla paní:
„O má paní Jakup aginice!
Dva Srbové na temeni bašty,
kteří prapor povznášejí s křížem,
to jsou, paní, bohem pobratimi,
ze krvavé župy arambaše:
první sokol Miloš praporečník,
z vítězného Jankovičů domu,
druhý pak je Džukánovič Petro,
kterýžto jest jediným své matky,
avšak za čest nelituje žití;
dva junáci, paní moje, druzí,
již se volně procházejí dvorem
nejlepší jsou hrdinové Řeky,

jeden z nich je Radovič Periša,
který vše zná klance, stezky tajné
od Bojany do krvavé Zety
za půlnoci jako za poledne,
druhý pak, ten ve kosmatém plášti,
za kterým se palaš břinče vleče,
pop jest, jmenem Vraňanín se zove;
Turci jemu chatrč rozbořili,
vzali jmění, zbraň i roucho zdobné,
sotva mohl vysvobodit život
a dvě ony karabiny krátké,
palaš musel vypůjčiti sobě,
jakož i plášť chundelatý tmavý,
aby se ho více báli Turci.
Nyní Tobě vyložím, má paní,
kdo jsou ti, co Jusuf-agu střehou.
Jeden z nich je Stankovičů Keňo,
junáctvím i radou rozmyslnou
v tisíci mu nenajde se roven —
šťasten aga, mladý Jusuf-aga,
snad jej dobrý vysvobodí Keňo! —
dle něho ten ušlechtilý junák,
to je, paní, Ivanovič Prele,
jenž prý chvíle nepropase vhodné
k dokázání svého udatenství.
Oněch Srbů šest tam před prachárnou,
to ti, paní, šest je lítých draků,
jeden Ivan, Nikola je druhý,
vodobrodci, krvaví junáci,
jimž je rozkoš krve břísti řekou;
dále dva jsou z jedné matky bratří,
dva Kostiči, siví sokolíci,
jeden Miloš, Mališa je druhý,
zle je matce, nasadí-li pušku,
neboť bude oplakávat syna!
Dále jsou dva junákové dobří,

jeden jmenem Královič je Čilo,
Nikola pak Otaševič druhý,
kterým nikdo neodolá nikde,
kde se jedná o čest černohorskou.“

Když Orfana tu řeč dokončila,
probouzela paní Jakup-agu
hedbávným jej dotýkajíc šátkem
zvolna, jemně po turecké tváři.
Skočil Jakup jako šelma s lože,
obořil se na kadunu svoji:
„Co zas, paní, že mi spáti nedáš,
za svítání spánek nejmilejší?“

„„Ach jak ptáš se, agoušku můj drahý!
Srbové již osvojili Žabljak,
zmocnili se dvora, bašty, brány,
Jusuf zajat, prachárna je vzata.““

Jak ta slova z úst kaduny vyslech',
vskočil aga, na svou chasu volal:
„Oj, na nohy, moji sokolové,
Srbové nám obsadili Žabljak!“
Načež chvátal na vysoký harem,
k nejvyššímu postavil se oknu,
do rukou vzal pušku postříbřenou,
na níž dvanáct stříbrných je kruhů,
která by i pancíř prolomila,
a což potom junákova prsa.
Sklenné okno pootevřel zvolna,
a obrátil pušku převýbornou
na sokola Stankoviče Keňa.
Jistě by jej do smrti byl ubil,
avšak lek' se, věru není divu,
by Jusufa neusmrtil bratra.
V tom zahoukly srbské pušky líté,

Jakup-agu poranily těžce,
v koleně mu poranily nohu.
Chasu volá poraněný Jakup —
a co žert ten protahovat v lokte!
po městě se řádná strhla řežba.
Srbi drží dvůr a hradbu pevnou,
i nad hradbou pozdvižené bašty.
Do haremu stisknuli se Turci,
bráníce se lítým pušek ohněm.
Tu na pomoc přiskočilo Turkům
sto a třicet křesťanů a Turků
a před nimi aga Derviš-aga.
Ruče ke zdem trámy přistavili
a se všech stran na hrad útočili.
Však se mužně brání Černohorci,
po zdi hradní míhají se letem,
jakoby to dvanáct orlů sivých
těkajících po jedlových větvích.
Bijou Turky a krev prolévají,
nedají jim oka otevříti,
neřku potom do hradu vejíti.
Od hradu se Turci stáhli nazpět,
aby v městě oddychnouti mohli.
Krátko jen, a celá Podgorica
na vyzvání přinesla jim pomoc,
vedena jsouc všemi pohlaváry,
jež ti mohu vyjmenovat jmenem.
První byl tu Lekič velemožný,
po něm byl tu kadija Bibezič,
po tomto dvé Osmanagovičů,
tož begové Sulejman a Smail;
dále byli dva bratří Krniči,
Ibro Aljov a s ním Jusuf aga,
za nimi šel Smail-aga Bešlič;
za Smailem Abdul Džečevičů,
za Abdulem Ussejin Adžičů,

a za tímto beg byl Avdovičů,
a za tímto praporečník grudský
Bac Vuksane a s ním Hak Šabáne.
S každé strany jeden silák bral se
tož Kinkovič a Bajram Drickovič,
kteří pro svou nehoráznou sílu
nechtěli se s ostatními míchat,
ani s nimi ve pořádku jíti,
žeť se měli za junáky lepší.
Pěšky kráčel Drickovičů Bajram,
Kinkovič pak na myšáku klusal.
Jeden víc se holedbal než druhý,
kolik že on hlav porubá svatě.
Turské vojsko jako vzteklí běsi.
Za těmito rudý prapor nesa
Draganič si vykračuje silný.
Za praporem celá Podgorica,
počtem šest set krvavých junáků
a Grudčanů ještě nad to tři sta.
Za vším vojskem tři se nečistové
asi na dva puškomety vlekou,
Avdo Kufak, za ním Achmet Baša,
za Achmetem Džukica Murate.

Právě slunce ustoupilo noci,
když před hrdý dorazili Žabljak.
Posedali turští pohlaváři,
večeří se nasytili panskou,
kolem města seřadili vojsko,
aby stálo pohotově k boji.
Myslili už v městě Černohorci,
že poslední hodina jich bije.
Ej, jací jsou černohorští orli!
Z ničehož nic přispěla jim pomoc,
značná pomoc rijecké nahije,
Počtem tři sta lítých úbojníků,

Filip Serdar je do boje vedl
a starosta Grujica Lopičič.
Pohlaváři čety roztřídili.
Jednu dali Lěševiči Vuku,
by udeřil od východní strany
a prolomil pevnou bránu hradní;
druhou dali popu Gradžanskému,
by udeřil od severní strany
a se probil směrem brány hradní
a se setkal s Vukem Lěševičem;
třetí sobě četu zůstavili
pohlaváři a s ní obsadili
těsné klance a ulice úzké.
Útočili zevšad Černohorci,
na sta pušek houkalo a hřmělo,
nikdo neznal, co se děje s druhým,
zahynul-li, či-li dýchá ještě.
Vítězové Cernohorci mladí
probili se Turky po ulicích,
dokřepčili na vrch bašty hradní.
Vuk Lěševič, sivý sokol švarný,
první byl tu a s ním druhů deset.
Černohorci zavřeli se v hradě,
v městě dolním sebrali se Turci.
I nastalo prolévání krve
po Žabljaku hradu hrdopyšném.

Turci couvli do bašt nade zděmi,
ale marno, drahý pobratime!
Řetězem je Srbi obklíčili,
přinutili uzamknout se v baštách.
S jedné strany pobíjeli Turky
pumami a ohňosršným dělem,
s druhé strany útokem se hnali
na krvavé bašty bez přestání.
Tři dni tak je pobíjeli v jednom,

nejen ve dne, také ve tmě noční.
Čtvrtého dne udeřili prudce
na saraje Omerčechajiče,
ve sarajích plenem vzali zboží,
hedbáv, sukno, drahocenné zboží,
a potom je v popel položili.
Na to s větší útočili chutí
na vše město i na bílé bašty.
Popálili baštu Pašoviče,
Pašoviče, taktéž Zenoviče,
a v nich mnohé zahladili Turky
a velikou uhrabili kořist.
Jen se bránil aga Perkočevič,
Perkočevič, a s ním Maminovič,
kteříž byli utekli se v žalář,
kdež se byli pevně ohradili.
Srbi sena, slámy nanosili,
podpálili, Turky vykouřili,
vypuzené všechny zahubili.

Tak Srbové poplenili Žabljak.
Mnoho Turků v boji posekali,
mnoho také do zajetí vzali,
mezi nimi Dazdar Jakup-agu.
Zapálili Jakupovy dvory,
i vše bílé nad hradbami bašty,
a dobyli mnoho děl a pušek,
načež slavně vraceli se domů.
A když byli v městě Podgorici,
propustili všecky jaté Turky,
by se volně navrátili domů,
odňavše jim prvé svrchní roucho,
čibuky a zbraně drahocenné,
aby každý, kdo je potká, poznal,
že jsou robi, uchváceni v boji.

Však v tom boji zahynuli, bratře,
Černé Hory mnozí sokolíci!
Nechať hynou, ráda můž být matka,
neb jich duše budou carovati,
že jsou život položili za čest,
aby mstili na bezvěrném Turku
nevinnou krev povražděných bratří.

Obsah.

Stránka

Černá Hora 5
Historický náčrtek 8
Způsob vlády 10
Poměr Černé Hory k Turecku 13
Zeměpisný přehled 15
Národnost, jazyk a náboženství 21
Muž 25
Žena 31
Rodiče a děti 37
Obydlí a domácnost 43
Rozdělení obyvatelstva a majetku 46
Poměry národohospodářské 50
Státní příjmy a vydání 55
Záležitosti církevní 56
Vzdělanost 58
Vojenství 62
Národ a panovník 70
Soudnictví 80
Pomsta 85
Kumství 89
Jmeniny 91
Zábava 93
Pověry 98
Ranhojiči 101
Pobratimství a posestrimství 108
Svatba 105
Rozvod 114
Pohřeb 115
Dodatek. Tři písně ze „Srbského zrcadla“ od vladyky Petra II. Pláč tří věznů 120
Synové Ivan-begovi 124
Zplenění Žabljaku 129

Výtečnici
STARÉHO VĚKU.

I.
Řekové.

Sestavil

Václav Petrů,
ředitel realného gymnasia v Pelhřimově.

Matice lidu ročníku X. číslo 4.

(Běžné číslo 58.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

Lykurgos.

Jihovýchodní část poloostrova Peloponnesu zaujímala krajina Lakonike s hlavním městem Spartou na pravém břehu řeky Euroty. Krajinu tuto obývali v pradávných dobách Archaiové, kmen národa hellenského čili řeckého, jenž v rozličných menších i větších obcích v Peloponnesu žil. Obce ty byly samostatné a tvořily pro sebe malé státy. Okolo r. 1100 př. Kr. vtrhli do Peloponnesu ze severního přes střední Řecko Doriové, jiný to kmen hellenský, jenž panující Archajské překonal a sám si samostatné obce zřídil. Také v Lakonice podlehlo původní obyvatelstvo; jedna jeho část, která o svobodu nejdéle usilovala, podmaněna byla mocí i musela novým svým pánům pole vzdělávati a vůbec otrocké práce vykonávati. Podrobenci ti nazváni byli *heiloty* čili vojenskými zajatci. Druhá část původních osadníkův vzdala se výbojným Doriům dobrovolně i byla ponechána při osobní svobodě, jakož i při svém majetku, méně úrodných pozemcích podél hor taygetských; i musela králům z výtěžků polních desátek odváděti. Lid ten nazývali *metoiky*, čili okolním obyvatelstvem, poněvadž kolem Sparty bydleli, kterážto byla jediným sídlem panujících Doriův čili tuzemské šlechty. Šlechta ta uvázala se v úrodné nivy podél řeky Euroty, užívajíc k práci podrobených heilotů.

Rozumí se samo sebou, že počet obyvatelstva podrobeného byl daleko větší nad počet pánův, úkaz to v dějinách člověčenstva častý i ne neobyčejný.

V čele státu spartanského stáli dva králové, z dvou královských rodin vzešlí, kteréžto zařízení všeobecnému blahu nijak nemohlo býti prospěšným, poněvadž obě rodiny v neustálých sporech se nalézaly. Vedlé starobylých pověstí odvozovaly panující rodiny původ svůj od potomkův Herakla, největšího mythického reka a pravzoru pravého bohatýra hellenského, jehož vnukové v čelo Doriův se byli postavili. At jest jakkoli, dvojvládí takové nemohlo zemi prospívati a dorická obec nalézala se v stálých strannických svárech, které veškerý rozvoj, duševní i hmotný, nemožným činily. Aby neutěšeným poměrům těm, nepořádku a slabosti své vlasti konečně přítrž učinil, umínil si *Lykurgos* novými zákony k budoucí slávě státu spartanského bezpečný základ položiti.

Zprávy o životě velikého toho zákonodárce jsou sporé a nejisté, na mnoze báječné a nespolehlivé. Řecký dějepisec Plutarch praví na počátku jeho životopisu o něm: „O zákonodárci Lykurgovi nemůžeme nic bezpečného udati, o čem by se nedalo pochybovati; máme rozmanité zprávy o jeho rodě, jeho cestách, smrti, zákonech a politické činnosti, nejméně pak shody ohledně času, v němž žil. Dobu Lykurgovy činnosti lze nejlépe as na rok 830 př. K. položiti. Životní jeho poměry budeme líčiti, jak nejobyčejněji se líčí. Lykurgos pocházel z jedné panujících rodin Eurypontovcův, jsa synem krále Eunoma, jenž při jakés různici mečem proklán byl. Starším jeho bratrem byl Polydektes, jenž po otci na trůn nastoupil, brzy však zemřel, žádných potomkův po sobě nezanechav. Dle práva posloupnosti připadl

trůn Lykurgovi. Než ale nebylo mu popřáno královských rozkoší dlouho požívati; doneslo se mu totiž za nedlouho, že vdova po bratru Polydektovi samodruhou se býti cítí a že by případně mužskému dědici ustoupiti musel. Protož oznámil, že zatímně vládu povede a jí, kdyby mužský potomek se narodil, ihned postoupí.

Mezi tím nabídla se ovdovělá králová, žena nad míru ctižádostivá, dítě zavražditi, jestliže ji za ženu pojme a o královskou důstojnost s ní se rozdělí. Lykurgos odmítl nečestné nabídnutí ve svém srdci; aby ale dítě zachoval, svolil na oko dle přání krkavčí matky se zachovati, toliko za to žádaje, aby mu dítě k usmrcení vydáno bylo. Jakmile se tedy syn narodil, poslán byl Lykurgovi, ten však vzal nemluvně na své lokte a odejda s ním do shromáždění lidu pravil: „Spartané, narodil se nám král,“ načež děcko na trůn položiv, Charilaem čili „láskou národa“ je nazval.

Od té doby zastával Lykurgos vládu královskou jakožto poručník svého bratrovce. Avšak vdova Polydektova odmítnutím své ruky nejvýše rozhněvána, neustala přemýšleti, jak by se na nenáviděném švakrovi pomstila, pročež spojila se s jinými příbuznými a lidmi zlovolnými, rozličné překážky Lykurgovi činíc a konečně i podezření rozšiřujíc, že královiče zavražditi hodlá. Jsa tolika příkoří syt, uzavřel šlechetný Lykurgos při sobě, že zlomyslným odpůrcům z cesty odejde a zem na tak dlouho opustí, až by mladistvý královič v muže dospěl. I odebral se na ostrov Kretu, kde dlouho se zdržoval, aby zřízení a zákony tamních Doriův seznal. Ostrov ten měl už za tehdejších dob zřízenou a spořádanou ústavu, založenou na starodávných zvycích a obyčejích, zde nad míru ryze zachovaných. Ústavu tuto prý

ostrovanům dal báječný král Minos, jehož spravedlnost byla tak veliká, že po smrti za soudce zemřelých v podsvětí od bohův byl ustanoven.

Z Krety odebral se Lykurgos na východ, do Malé Asie, do četných měst tamních Řekův a odtud konečně do Egypta, jenž se té doby považoval za sídlo starobylé moudrosti a vyšší vzdělanosti. V Malé Asii naučil se nepřekonatelné zpěvy Homerovy znáti i přinesl je prvý na evropskou půdu, aby se tu staly zdrojem všeho krásného a vznešeného.

Navrátiv se konečně do Sparty, nalezl k nemalému svému překvapení vlast svou v stavu mnohem smutnějším, než jak ji byl opustil. Protož si umínil, nemocnou obec vyhojiti a takové jí dáti zřízení, jež na Kretě praktickým a blahodárným býti shledal. Než osudný krok učinil, odebral se do Delf, k světoznámé tehdáž věštbě boha Apollona, tázat se o radu, jak tehdáž při důležitých podnicích ve Spartě a veškerém Řecku vůbec v obyčeji bylo. Bůh přivítal jej slovy vlídnými, řka:

„Vcházíš o Lykurge, do mého chrámu slavného,
Zeusa miláčku i ostatních na Olympu bydlících!
Váhám, mám-li bohem, mám-li člověkem tebe zváti,
spíš však mním, opravdu bohem že tě nazvati slušno.“

Pln naděje v nepochybný zdar své věci, vrátil se Lykurgos do Sparty. Získav si nejprvé část občanstva, nejspíše náčelníky třiceti předních rodův, vystoupil jednoho dne ozbrojen na tržiště, aby tak svým protivníkům strachu nahnal a všeliký odpor již v zárodcích utlumil. Charilaos, jenž ukrutně vládl, utekl se pln strachu do hlavního chrámu bohyně Athény, kde jakožto na místě posvátném dle tehdejších zvyků nikomu na těle ublíženo býti nesmělo.

Když pak mu svatosvatě bylo slíbeno, že při živobytí bude zachován, opustil své útočiště a uvolil se v opravách ústavy podíl míti a ujce svého co nejúsilovněji podporovati. Když pak zatím většina šlechty k náhledům Lykurgovým přisvědčila a božské jeho poslání zjištěno bylo, podrobil se veškerý národ všemu, co vykonati obmýšlel. K utvrzení státní bezpečnosti bylo zapotřebí nejprvé spory v královských rodinách odstraniti a veškerému strannictví v šlechtě takto přítrž učiniti. Odstraniti některou z panujících rodin nebylo bez porušení zděděných práv dobře možno, pročež musela se zaříditi buď vláda střídavá, nebo zase společná. Lykurgos rozhodl se pro vládu společnou a tak vládli odtud dva dědiční králové *vedle sebe*. Aby ale nové a snad i nebezpečnější spory neznikly, ponechal Lykurgos králům moc pouze dle jména, složiv ji v ruce výboru ze šlechty zvoleného, čili rady, kterou *gerusii* — radou starších — nazval. Se zařízením tímto byla šlechta po vládě bez toho dychtící srozuměna i záleželo jí na tom, aby si své právo bez úhony zachovala. Královskou vládu ve Spartě úplně odstraniti, nebylo radno, neboť zůstala královská důstojnost předce jen společnou páskou pro různé obyvatelstvo a vládnoucímu kmenu neškodila, poněvadž mezi dvě osoby byla rozdělena. Neobmezená moc zůstala králům toliko v čas války, kde nad životem a smrtí rozhodovali. Sto mladých mužů tvořilo jejich osobní stráž a výlohy za ně a za jich družinu platil stát. Také zůstali nejvyššími kněžími a co takoví přinášeli bohům oběti jmenem obce a stali se tak prostředníky mezi lidem a jeho bohy.

Vedle obětí vydržovali králové stálé spojen s delfickou věštbou, bez níž se ve Spartě nic dů-

ležitého nepodniklo. V radě a při nejvyšších soudech přináleželo jim předsedati a po jednom hlase odevzdávati. Také jim ponechány byly sděděné čestné hodnosti, jako předsedati při veřejných obětích, slavnostech a zápasech, při slavnostních hostinách, měli dva díly a dvojatý pohár, ze všech obětních zvířat v celé zemi náležela jim kůže; při rozdílení kořisti válečné obdrželi čestný díl. Dále měli královský byt v domě velmi jednoduchém, jejž si dle pověsti prvý král Aristodemos byl vystavěl, hospodařili na královských statcích, jež jim heiloti vzdělávali; konečně jim odváděli perioikové královskou berni ze svých statkův, tak že králové zůstávali předce jen nejbohatšími občany ve Spartě.

Největší čest vzdávala se králům po smrti: oslavovalit je jakožto hrdiny. Jakmile král zemřel, ohlašovali hlasatelé jeho úmrtí po celé zemi, ženy procházely se ulicemi tlukouce na kovové pánve; perioikové a heiloti museli se u velikém počtu k pohřbu dostaviti a spolu se ženami bědujíce v čelo se bíti a zesnulého krále jakožto nejlepšího muže oslavovati. V každém spartanském domě musel se jeden muž a jedna žena v smuteční háv obleci, a po deset dní trval v městě hluboký smutek i nesměla se žádná důležitá záležitost obecní před se bráti.

Nejvyšší státní moc vložil Lykurgos do rukou gerusie čili rady starších, kteří akklamací lidu doživotně byli zvoleni a nejméně šedesát let svého věku čítali a životem bezúhoným se vyznamenávali.

S oběma králi záležela gerusie z 30 mužův. Zdá se, že rada tato už od dávných dob ve Spartě stávala, jsouc od králů libovolně sestavována a o radu tázána. Lykurgos ji zorganisoval a vytkl meze její působnosti a poněvadž z lidu se volila,

nepodlehala vlivu královskému v té míře, jako dříve. Králové jí předsedali, radíce se o nejdůležitějších věcech státních a rozsuzujíce o nejvážnějších přečinech v zemi, jako jsou vražda, násilí aneb jiné podobné přechmaty. Kdykoli se jednalo o záležitostech veškerého národa, jako o válce a míru, o smlouvách aneb o nových zákonech, podlehala usnešení rady všeobecnému sněmu lidu, jakožto poslední instanci.

Věštba delfická, jež prý Lykurgovi hlavní rysy nové ústavy oznámila, položila hlavní váhu na to, že *veškerá moc vychází z lidu*, a proto že i lid sám o sobě má rozhodovati. Tím lidem se ve Spartě pomýšlelo pouze na šlechtu, neboť heiloti a perioikové k politické správě připouštěni nebyli. Hromada lidu bývala pravidelně o každém úplňku od krále svolána a to dle nařízení věštby jižně od Sparty mezi říčkou Kuakionem a mostem Babykou přes Eurotu vedoucím. Každý Spartan, jenž přesáhl 30. rok věku, měl právo k hromadě přijíti a hlasovati; král anebo některý člen rady přednesl učiněné usnešení gerusie se všemi důvody a okolnostmi, načež lid beze vší debaty přitakal aneb odpíral. Cizím poslancům dovoloval toliko předseda na sněmě lidu záležitost svou přednésti. Rozdíl mezi obyvatelstvem, jak se byl prodlením času vyvinul, musel Lykurgos ponechati; bylit spartanští Doriové lid hrdý a svého práva střežívý. Oni jedině bydleli v městě Spartě, jež se podobala otevřenému táboru a nikdy hradbami nebyla střežena.

Obyčejně se nazývali Spartany v protivě k heilotům a perioikům, kteří venku za městem sídla svá měli a občanských práv postrádali. Veškerá spartanská obec záležela ze tří kmenů čili 9000 rodin, které až do časův Lykurgových nestejného

požívaly jmění. Po dobytí země byly pozemky bezpochyby nestejně rozděleny a některé rodiny nových usedlostí nabývaly, bohatly, kdežto jiné jich pozbývaly, chudly. Při tom zůstávaly povinnosti všem stejné: chudý i bohatý musel se do boje na vlastní pěst vypraviti, kdykoli toho potřeba kázala. Z toho povstávaly doma různice a sváry a mnohdy i vážné zápletky mezi občany. Aby se neutěšený ten poměr neopakoval a pospolitou obec neseslaboval, umínil si Lykurg nerovné poměry majetku srovnati. Veškeré pozemky rozdělil v 9000 stejných dílův, právě kolik bylo původně rodin a každá rodina obdržela díl jeden, ne co stálý majetek ale pouze v dočasné užívání; pánem a vlastním majitelem byl stát a proto je nesměla rodina, jíž byl pozemek přiřknut, ani zastaviti, ani prodati.

Usedlosti ty přecházely z otce na nejstaršího syna, mladší pak synové, kteří se neoženili s dědičkou některého podílu aneb kterým se nedostalo podílu uprázdněného, měli z užitků kmenového statku stejný podíl. Jestliže některá rodina vymřela, připadl podíl státu zpět a král, jakožto vrchní lenní pán musel je znova jiné rodině v léno dáti. Taktéž mu přináleželo starati se o provdání dcery z rodiny, v níž mužské potomstvo vymřelo.

Takto urovnal Lykurgos poměr majetku, ač se tu předce úplné stejností docíliti nedalo, poněvadž se rodiny nestejně rozmnožují. Kdo obdržel podíl pozemkův státních, byl tím povinen konati vojenské služby. Doriové se měli dle Lykurga zroditi co vojíni a obec spartanská měla tvořiti vojsko k pochodu stále hotové. Každému Spartanovi náležel meč, pluhem a srpem pohrdal, ten obstarávali nižšího druhu lidé, heiloti a perioikové. Proto nevzdělával nikdy svých pozemkův, ba obec

sama od něho žádala, aby s mečem v ruce bděl nad převahou podaného lidu, jemuž ovšem čas po čase láska k stálé a přísné poslušnosti spartanské docházela.

Pole jeho obstarávali heiloté, stejným dílem mezi veškeré občanstvo rozdělení, dodávajíce jisté množství plodin do jeho domu; co přes to vytěžili, zůstalo jejich majetkem.

Stav heilotů byl sice velmi trudný, otrocký, avšak zacházeno s nimi předce vlídněji než v mnohých jiných státech v starém věku; tak nesměli heiloti ve Spartě na př. ani prodáni ani darováni, tím pak méně usmrceni býti, stát je považoval za své jmění, a propůjčoval sílu jejich rukou jednotlivcům tak jako výnosnost pozemkového podílu.

V domě obstarávali heiloti pánům svým denní služby, v boji pak sloužili jim jakožto zbrojnoši. Stát měl výhradní právo stav heilotů zlepšiti, jim za prokázané služby svobodu darovati a je v jisté míře občanskými právy obmysliti. Oblek jejich byl sprostý, sedlský, kožená čapka a ovčí kožich. Perioikové byli sice vlastníky pozemkův, avšak k státní správě přístupu neměli žádného. Toliko v čas nutné potřeby konali vojenskou službu. Králům odváděli roční berni a vůbec přináleželi v právomocnost královskou. Vedle rolnictví a chovu dobytka provozovali obchody a řemesla, dobývali kovy, plavili se po moři a zaměstnávali se vůbec věcmi praktickými, jimiž šlechta opovrhovala. Měli osobní svobodu, mohli však beze všeho výslechu od eforů k smrti odsouzeni býti. Bydleli na vesnicích a menších městech dle toho, čím se zaměstnávali.

Město samo bylo podobno velikému ležení vojenskému a občanstvo stálému vojsku. Jako ve vojště mužstvo družno táboří, společně si vaří a

jídá, tak činilo mužské občanstvo spartanské i doma v čas míru.

Veškeré branné mužstvo rozděleno bylo v zádruhy po 15 mužích, kteří svobodně se spojivše, bratrství a nerozdílné přátelství si přísahali. Členové zádruhy každodenně pospolu obcovali, společně odbývajíce obědy, feitidie nazvané, k nimž každý jistou částkou obilí, vína, sýra, fíkův a deseti oboly na měsíc přispíval. Každodenním jídlem byla ve Spartě tak zvaná černá polévka, smíšenina z vepřového masa v krvi uvařeného, octem a solí kořeného. Po ní směl následovati ještě jeden pokrm, ač jestli jej některý člen zádruhy dobrovolně dal, což obyčejně po vydatném lovu aneb po vykonané oběti se dělo. Vína a chleba dostal každý, mnoho-li chtěl. O svátcích a o hostinách obětních bývaly hody bohatší, předce ale pro labužníka chudé a sporé.

Doma obědvati nebylo žádnému Spartanu dovoleno. K zádruhám dohlíželi vojenští náčelníci, i tvořily tedy zádruhy první a přirozené roztřídění vojska. Kdo se ze zádruhy dobrovolně vyloučil, pozbyl práva vojenského a tím i občanského.

Zřízení zádruh, z nichž veškerá marnivost a nádhera byla vyloučena, velice prý popudilo boháče proti Lykurgovi, tak že se jednoho času shlukli a spílajíce mu, kamením po něm házeli, až jej přinutili náměstí opustiti a domů se uteci. Po cestě byl Lykurg od mladého nepředloženého člověka tak stýrán, že mu bylo oko holí vyraženo. S obvyklou klidností obrátil se Lykurg k lidu, ukazuje mu skrvácenou tvář a rozbité oko. Pohled na muže tak důstojného změnil zvášnivělý lid v té míře, že zášť v lásku se obrátila a mladý zločinec jemu na milost i nemilost vydán jest. Lykurg se nemstil na nerozvážlivém Alkandrovi,

tak se totiž nazýval mladík ten, nýbrž vzal jej do svého domu a přísným životem jakož i neunavnou pracovitostí svou učinil z něho nejvěrnějšího svého stoupence.

Ústava Lykurgova patrně k tomu čelila, aby z lidu spartanského přísnou vojenskou kázní odchována byla silná branná moc, jež by v každém okamžení do pole se postaviti mohla.

Politické poměry nevyžadovaly od Spartana mnoho práce: byly t celkem jednotvárné, změnám a pokroku jen málo přístupné. Jsa vším, čeho k živobytí třeba, zaopatřen, neměl Spartan nic jiného na starosti, než hleděti si umění válečného, cvičiti se ve zbrani aneb když čas dovoloval, baviti se honbou na blízkých horách taygetských, zvěří hojně zásobených.

A to bylo jedinou zábavou v jednotvárném jeho životě. Ve všech poměrech panovala jednoduchost až přílišná, o vzdělání duševní, o rozvoj umění, o vytříbení vkusu se starati Spartanu na mysl ani nepřipadlo. Aby ale cizina nakažlivě nepůsobila, zapověděl Lykurgos s okolními státy obcovati. Ve Spartě se zdržovati bylo cizinci zřídka jen na kratičký čas dovoleno; Spartané nesměli do cizích zemí cestovati, aby nepozbyli lásky k vlasti, ku které jedině srdce jejich planouti mělo. Vystěhovati se z vlasti, trestalo se smrtí právě tak, jako sběhem býti u vojště. Podobně trestalo se smrtí pachtění se po zlatě a stříbře aneb jiné drahocenných věcí ukrývání. Peníze, pokud jich nevyhnutelně bylo potřebí, razily se ze železa, aby byly malým pro cizího obchodníka lákadlem. Peníze ty byly veliké a těžké, tak že k ukrytí asi 300 zlatých veliké komory a k odvezení dvojspřežného vozu třeba bylo. Aby železo takové k ničemu více upotřebiti se ne-

dalo, bylo ve vřelém octě kaleno a tak i zlodějům odňata jest chuť krásti. K udržení těchto poměrů ustanovil Lykurg způsob, jímž se měla mládež na vždy vychovávati, aby z ní dle vzorů otcův stateční vojíni vyrůstali. Jakmile se děcko narodilo, sešli se nejstarší kmene, aby vyzkoumali, je-li zdravé a k životu schopné; shledalo-li se, že jest těla slabého aneb zmrzačeného, bylo bez ohledu do hor taygetských položeno a smrti v šanc vydáno. Hoši zůstali až do 7. roku v péči mateřské, od té doby pak byli rodině odňati a náleželi státu, jenž je společně k účelům vychovával. Jsouce rozděleni v čety, dleli hoši neustále pospolu, pospolu jedli, pospolu si hráli, pospolu se učili, pospolu i spali. Každá četa starala se denně o své podušky sama: nosiliť si z Euroty rákos, jejž pouhou rukou bez nože trhati bylo dovoleno a to byly jejich peřiny. Čísti a psáti učili se jen, mnoho-li potřebovali, ostatní jejich vychování směřovalo k tomu, aby se naučili poslouchati svých představených, aby byli vytrvalí v práci a vítězili v boji. Čím byli starší, tím přísněji se s nimi nakládalo, hlavu měli střihanou do hola, chodili bosi a hry provozovali pravidelně nazí. Když dosáhli 12. leta svého věku, obdrželi kabátec, s nímž celý rok jim bylo vydržeti. V čele každé čety stál náčelník, odrostlý hoch, jenž hry a zápasy řídil a domácí práci rozděloval.

Tak museli starší přinášeti dříví, mladší obstarávati vařivo, k němuž si krádeží a úskokem dopomáhali. Za tou příčinou lezli do zahrad aneb se plížili do komor mužských. Byl-li někdo z nich lapen, potrestán jest bitím, že neobratně při krádeži si počínal. Jísti dostávali málo, aby tím spíše lstí a úskokem k jídlu si pomáhali. Tak učili se již od mladosti, aby i ve válce lstivě a

úskočně počínati si dovedli. Dále byli uvykáni snášeti hlad a žízeň, zimu i vedro, a byli vůbec k bolesti necitelní. Vypravuje se, že jistý hoch ukradl živou lišku a aby nebyl prozrazen, držel prý ji pod pláštěm a nechal si od ní raději tělo pokousati, až mrtev k zemi sklesl. Před Lykurgem bylo ve Spartě zvykem každoročně bohyni Artemidě lidské žertvy přinášeti. Lykurg barbarství to odstranil, nařídil však, že u oltáře téže bohyně každoročně mladíci metlami mrskati se mají, aby krví svou oltář potřísnili. A hoši snášeli to týrání ani vzdechu nevydajíce. Už záhy byli hoši vedeni, aby si mravů a zvyků starších mužův bedlivě všímali a o nich co nejpřesněji a nejkratčeji se vyslovovali. Proto jejich odpovědi byly vždy krátké a přiměřené, vtipné i vhodné, tak že se lakonickou odpovědí dosud jmenuje odpověď krátká a řízná. Jako odpovědi, byly i písně rázné a láskou k vlasti prosáklé. Hrdinnost a udatnost, boj a vítězství tvořily základní myšlénku popěvků spartanských, touha po velkých činech byla jejich stálým ohlasem. I vychovávání ženské mládeže směřovalo k utužení těla; dívky tužily se během o závod, křížkem a jinými tělesnými pohyby. Jednou do roka provozovaly veřejné cvičení v krátkých sukních, tancujíce, pějíce a o závod běhajíce.

Manželství považovalo se za občanskou povinnost a kdo se mu vyhýbal, veřejným ústrkům byl podroben. Obdržev mladý muž od otce povolení k sňatku, unesl si mocí nevěstu z otcovského domu a teprvé potom se stalo veřejné zasnoubení. Účelem manželství bylo zploditi zdravé děti a proto mohlo neplodné manželství s obapolným svolením rozvedeno býti. — Přísná kázeň vztahovala se nejen k mládeži, nýbrž i k dorost-

lým. Nikomu nebylo dovoleno žíti, jak by sám chtěl, každý musel život svůj zaříditi dle zásady, že *ne sobě, ale vlasti žije.*

Vyšinouti se nad svého souseda vzdělaností neb uměním Spartanovi nebylo možno, on byl něčím pouze v spolku s ostatními, sám o sobě ničím. Všeliké vyšší snažení, jímž se jednotlivci k vyššímu stupni povznášejí, obyvatelé Sparty neznali a proto není divu, že během času ostatní Řekové vzdělaností nad ně daleko předčili. A stálá vázanost k veřejnosti, k pospolitému životu mužův mezi sebou nedala se rodinnému životu, zřídlu to všechněch šlechetných citův, téměř ani vyvinouti.

Mnohé ještě jiné zákony a nařízení připisují se Lykurgovi i zdá se, že vše, co v zákonodárství i pozdější věkové důkladného provedli, jeho osobě se přičítalo. Není pochybnosti, že ústava spartanská během času prodlením několika století se vyvinula a že jmeno Lykurgovo, je-li vůbec historické, soustavy té buď základ, aneb soujem obsahuje. Nejen zde, ale i jinde Řekové spojovali věci časem dosti od sebe rozlehlé se slavnými jmeny.

Konečně se vypravuje, že Lykurgos obnovil olympické hry, které se později staly národní slavností řeckou. Hry tyto založil v krajině elidské Herakles, praotec spartanských králův, a během času pozbyly prý hry tyto důležitosti. Lykurgos je s elidským králem Ifitem obnovil a tak položen jest základ k vzájemné shodě všechněch obyvatelů v Peloponnesu, a Sparta se stala prvým státem dozorným.

Ukončiv Lykurgos své zákonodárné poslání a utvrdiv náležitě novou ústavu, přál si, aby pokud bude možno, bez proměny zůstala. K tomu účelu svolal shromáždění lidu, v němž vykládal, že čeho k všeobecnému blahu potřebí, už je dáno,

nejdůležitější však věc že jim nemůže ještě oznámiti, pokavad se boha delfického o radu neotáže. I žádal, aby v ústavě jeho ničeho neměnili, pokud by se z Delf nenavrátil, pak že teprvé učiní, co mu bůh činiti přikáže. Posvátnou přísahou zavázal se veškerý národ, králové i rada, že zavedenou ústavu přísně zachovají a ani písmeny na ní nezmění, pokud by se nenavrátil. Na to odebral se Lykurg do Delf a tázal se boha, jsou-li jeho zákony dobré a mohou-li Spartu šťastnu učiniti. Bůh mu odpověděl, že Spartě, pokud jeho zákonů se bude držeti, vždy dobře se povede. Proroctví toto poslal Lykurg do Sparty a rozloučiv se se svým synem a svými přátely odešel, aby se nikdy do své otčiny více nenavrátil.

Umřel prý dobrovolně hladem na ostrově Krétě. Vypravuje se také, že jeho krétští přátelé mrtvolu spálili, a jak si sám v závěti přál, popel do moře uvrhli, aby se ani tělo jeho nikdy více do Sparty nevrátilo, a občané z přísahy vyzuti nebyli. Zanechal po sobě syna Antioia, jenž zemřel bezdětek. Spartané vzdávali Lykurgovi po smrti božskou poctu, vystavěli mu chrám a přinášeli mu oběti. Pět set let zachovávali jeho ústavu a pokud se jí drželi, byli mocní.

Ostatnímu světu nezůstavili po sobě nic, než vzor přísné vytrvalosti, neohroženosti a případně i lásky k svobodě. Válečnému umění rozuměli dobře, duševně pak zakrsali úplně. Přílišné zachovávání starých řádů zatarasilo jim dráhu pokroku a svobodného se vyvíjení jednotlivce.

Spartan byl loutkou státu — bez osobní svobody.

Leonidas.

Porážka marathonská neodvrátila Dareia od úmyslu Helladu si pokořiti. Rozsáhlejší než kdy jindy konaly se přípravy; avšak když už se vojsko k pochodu mělo, oznámeno, že se Egypťané zbouřili, protož muselo vojsko r. 487 do Egypta táhnouti. Ještě před pokořením egyptských zbouřencův a sice r. 485 zemřel Dareios v 64. roce věku svého a po něm dosedl na trůn syn Xerxes, muž neobyčejné sličnosti a důstojnosti. Pokořiv během dvou let Egypt, počal úmysly otcovy ohledně Řecka se vším důrazem prováděti. Artabonas, Dareiův bratr, zrazoval sice, aby se od výpravy upustilo, avšak tím ohnivěji pro válku mluvil Mardonios, králův svak, jenž novou výpravou druhdy utrženou hanbu se sebe smýti chtěl; s ním souhlasili Peisistratos, nejstarší syn Hippiův, a Demaratos, ze Sparty vyhnaný král. Xerxes se naklonil straně činu, obzvláště když některé panovnické rodiny thessalské k válce jej vybízely, pomoc svou slibujíce.

Na všecky strany rozesláni jsou poslové, aby se přípravy k válce konaly. Všickni národové od Hellespontu až po Jed, od Jaxarlu až k lybické poušti, vše počalo se k válce strojiti. Chtěltě Xerxes vypraviti vojsko, jakého dosud svět neviděl, aby si nenáviděné Řecko navždy pokořil a

slávu jmena perského ještě dále na západ rozšířil. Voje jeho měly postupovati Thrakií a Makedonií, cestou, již druhdy Mardonios si byl vyvolil.

Říše perská podobala se ohromné zbrojnici: uvnitř země shánělo se pěší vojsko, na březích a přístavech stavěly se o překot lodě válečné i převozné, přes Hellespont a řeky budovaly se nákladné mosty, aby rychleji se postupovalo, nížina athoská v šíři 80 stop jest prokopána, aby se loďstvo nebezpečnému předhoří vyhnulo a po celé čáře zřizována jsou nesčetná skladiště pro potravu a jiné válečné potřeby. Přes Hellespont stavěly se dva lodní mosty, aby pěší vojsko přes ně postupovalo.

Dvě léta trvaly velikolepé tyto přípravy. Konečně v létě r. 481 dán rozkaz k pochodu: nejrůznější národové rozsáhlé říše perské hrnuli se v nesčíslných zástupech do Malé Asie, kde se přezimovalo. Xerxes sám sídlel v Sardech. Loďstvo shromažďovalo se v Kymě a ve Tokaii. K jaru byly mosty přes Hellespout hotovy; severní spočíval na 360 a jižní na 340 lodích, mohutnými provazy z konopí a byblu zhotovených; přes to položeny byly silné trámy a prkna, načež teprvé nasypána jest zem; po obou stranách zřízeno bylo vysoké zábradlí, aby se koně pohledem na moře neplašili.

Právě se chtěl král dáti na pochod, an slyší, že oba mosty bouří jsou rozkotány. Rozkacen nad takou zprávou, kázal král stavitele stíti a jiným pevnější mosty vystavěti. Na to přikázal Hellespontu tři sta ran bičem dáti, dvé řetězů v moře pustiti a tato slova pronášeti: „Ó hořká vodo! pán tobě tento ukládá trest, že jsi mu ublížila, žádného ublížení od něho nezkusivši. A král Xerxes překročí tebe, chtěj ty nebo ne; tobě pak ovšem

právem nikdo z lidí neobětuje, anaž jsi kalný a slaný živel.“

V dubnu roku 480 hnul se Xerxes ze Sard k Hellespontu, k němuž se zároveň i loďstvo, záležející z 1200 lodí válečných a 3000 převozných, dostavilo. Ráno než se na mosty vstupovalo, čekal Xerxes na vycházející slunce a magové zapalovali tu všeliká kadidla a myrtovými ratolestmi cestu postýlali. Když pak slunce vycházelo, lil Xerxes ze zlaté číše oběť v moře a modlil se k slunci, aby jej nižádný osud nepotkal, jenž by mu překazil podrobení Evropy dříve, než by v jejich končinách se octl.

Pomodliv se hodil číši, zlatý krater a perský meč v Hellespont, načež dal rozkaz k pochodu. Sedm dní a sedm plných nocí táhli jeho národové nepřetržitě oběma mosty, jižním vojsko, severním soumary se zavazadly. Po mostech stáli pochopové s bičíky, aby lid k rychlému pochodu pobádali.

Od Hellespontu to šlo Thrakií dále, loďstvo pak podél břehů pěší vojsko doprovázelo.

V Dorisku při ústí řeky Hebru, kde v pevnůstce stálá perská posádka se zdržovala, počítal Xerxes svůj lid. S takovou hrdostí táhl do Evropy, že nevěda, mnoho-li vojska má, teprvé před její tváří lid svůj počítal.

Postavilo se tedy oddělení 10000 mužův čítající, kolem něhož veden plot, a prostora tato ohraničená vždy novými tlupami jest vyplněna. Dle Herodota naplnila se 170kráte a tak napočítalo se branného lidu 1,700.000 mužův. Ještě se pouze pěší lid takto počítal, páčí Herodot všeho mužstva Xerxem do Evropy vedeného více než na pět milionův, počet, jemuž s těží věřiti lze. Než ale, kdyby pátý díl byl teprvé pravdou, tož není po-

chybnosti, že i tento počet k podrobení Hellady dostačoval a že to se strany Řekův bylo věru smělou odvahou tak s malými silami na odpor se stavěti. Nuž a co činili Řekové vůči takovému nebezpečí? Většina nepomýšlela vůbec ani na odpor, mnozí pak do konce příchozímu nepříteli dobrovolně se podávali, ještě jiní zjevně s ním drželi. Spartané a Peloponnesané vůbec nevěděli si rady: ten náhled se jim zdál býti praktickým, aby se Peloponnes na šiji korintské pevnou zdí přepažil a za tou aby se bránili, ostatní Řecko v šanc dadouce. Nikde nebylo svornosti, nikde jednomyslnosti, ba Atheny s Aiginou té doby dokonce vedly válku.

Konečně když už nebezpečí bylo za humny, učinily Atheny rozhodný krok. Tenkráte byl v Athenách nejmocnějším Themistokles, muž jak ctižádostivý tak vlasti milovný a energický. Ten svolal blíže Korinthu zástupce obcí k válce s Persany odhodlaných; i přišli vedle Spartanů a jich spojenců ještě Plataiští a Thespičtí. Nejprvé se stalo usnešení, aby na čas společného nebezpečí veškeré domácí spory utichly a všecky obce řecké k společné válce proti Peršanům byly vyzvány. Vyzvání toho si však jen málo obcí všimlo, jen Sparta a Atheny k odporu brannému se odhodlaly. Nejprvé vysláno jest 10000 ozbrojencův se spartanským králem Euainetem a Themistoklem v čele, aby Peršanům přístup do Thessalie skrze prosmyk Tempe zabránili. Než brzy se zpozorovalo, že místa toho udržeti nelze, poněvadž obce thessalské v zádech nebyly spolehlivé, a Peršané okolními cestami je obejíti mohli. Protož Tempe opuštěno a vojsko se rozešlo dříve, než bylo Peršany spatřilo.

Themistokles svolal novou poradu a navrhl

jiný plán, dle něhož se měli Spartané se svými spojenci postaviti k prosmyku Thermopylám, jenž ležel mezi pohořím Ortoce a malickým zálivem, a zde postupu pěšího vojska perského brániti; jen tou cestou bylo možno ze severního do středního Řecka se dostati. Athenští hodlali se se svými a peloponneskými loděmi v úzkém moři mezi Euboí a Thessalií taktéž blíže Thermopyl postaviti, aby jednak pěší vojsko kryli, jednak perské loďstvo v postupu zdržovali. Na počátku měsíce června vyploulo tedy 200 athenských a 115 peloponneských lodí do moře, majíce v čele spartanského krále Eurybiada; Atheňanům velel Themistokles. K Thermopylám vyslali Spartané jen málo vojska, poněvadž už z předu postavení toto za ztracené považovali a sil svých k obraně Poloponnesu šetřili. Celkem záleželo vojsko u Thermopyl ze 300 vlastních Spartanů, 1000 spartanských perioiků, s ostatními spojenci as z 4000 mužů, kdežto se dobře 40000 mužů do pole postaviti mohlo.

Aby se však zdálo, že Spartané opravdu Thermopyl uhájiti míní, postaven jest v čelo výpravy král Leonidas, muž více než 50letý, ale udatný a odhodlaný, od něhož se očekávalo, že úlohu svou náležitě vykoná. Táhna Leonidas s mužstvem Boiotií, obdržel od Thespijských 700 ozbrojenců a přinutil Thebské, o nichž bylo obecně známo, že s Peršany drží, taktéž 400 mužův jakožto rukojmí s jeho sborem vypraviti. Lokrové a Fokidští poslali 1000 lidí a tak vyrostla Leonidova armáda, než k Thermopylám dostoupila, na 7200 vojínův.

Úžina thermopylská má jméno své od teplých sirnatých vod, které z hor Cita zvaných vytryskují. Pohoří toto padá při ústí řeky Spercheia do zálivu malického tak srázně při břehu, že mezi

mořem a vápenými stěnami na obou místech tak nízký prosmyk vede, že jím sotva dva neb tři lidé podlé sebe projdou; břeh mořský jest velmi bahnitý a tak není cesta Thermopylami bez patrných obtíží možná.

Zde na tak výhodném místě položil se Leonidas se svým sborem, očekávaje příchodu perského vojska. K severnímu prosmyku postavil silnou hlídku. Jakmile však řecké vojsko Peršany v nekonečných řadách od severu přicházeti spatřilo, kleslo tak na mysli, že se domů vrátiti chtělo. Než ale Lokrové a Fokidští, jichž vlast nejprvé v nebezpečí se nacházela, opřeli se takovému úmyslu a když i Spartané se prohlásili, že stanoviska svého neopustí, usnešeno v nerovný boj se pustiti. Leonidas poslal do Sparty a jiných měst posly, žádal za posilu; do té doby hodlal prosmyk zachrániti. Spartané jako vůbec tak i zde vyznamenávali se neobyčejnou odvahou a zvláštním smrtí pohrdáním. Když jednoho dne před bitvou jakýsi Řek Spartanům vypravoval, že počet nepřátel tak veliký jest, že množstvím jejich šípů slunce se zatmí, odpověděl jeden z nich: „Nuž, dobře jest, budeme tedy v stínu bojovati.“

Xerxes se dověděl již v Thesalii, že Řekové Thermopyl malým sborem hájiti zamýšlejí, byl však toho mínění, že neprodleně ucouvnou, jakmile jeho zástupy spatří. Když pak u městečka Trachis táborem se položil, vyslal jezdce na zvědy, aby vyšetřil, mnoho-li Řeků jest a co by dělali. Toho času byli právě Spartané na přední stráži. Když se jezdec vrátil, vypravoval králi, že jedni z nich těla svá cvičili, jiní pak vlasy si česali. Slyše to Xerxes nemohl se takovému počínání dosti vynadiviti, pročež povolal k sobě vypuzeného krále Demarata, aby mu to vysvětlil. Tento pravil: „Tito

mužové přišli, aby se s námi potýkali a vchod do Hellady bránili, a k tomu se chystají. Nebo jest jim zákon takovýto: když hodlají života svého nasaditi, tedy krášlí hlavy své. Věz pak, pokoříš-li tyto a ty, kteří v Spartě zůstali, není žádného národa lidského, jenž by proti tobě stál a rukou svých zdvihl, neboť teď máš s královstvím nejkrásnějším mezi Helleny se potkati a s muži nejlepšími.“

Plné čtyři dni čekal Xerxes, než nařídil útokem hnáti, doufaje ustavičně, že Spartané utekou. Když pak pátého dne neodcházeli a jak se hrdý tyran domýšlel, „v nestoudnosti a nerozumnosti setrvávali,“ poslal na ně Medy a Kissy s rozkazem, *aby je za živa pochytali a před jeho tvář přivedli.* Medové nalezli Řeky jakoby v litinu sešikované při první úžině i povstala půtka veleprudká. Medové utrpěli velikých ztrát, ale ani o krok dále nepostoupili. Po Medech nařídil Xerxes, jenž s vyvýšeného místa boji se díval, Kissům útokem hnáti, ale ani těm nevedlo se lépe. Konečně nařídil sboru „nesmrtelných“, jenž 10.000 nejudatnějších mužů obsahoval a osobní stráž při králi zastával, na Řeky udeřiti. Také Leonidas vystřídal mezi tím své bojovníky, postaviv na zápasiště svoje Spartany. Povstal nový boj a Hydarnes, vůdce nesmrtelných, posílal lidi své v malých zástupech, poněvadž Medové pro veliké množství sami sobě překáželi a v sousedním bahně tonuli. Než ale ani to nepomohlo. Lakedaimonští dokázali, že zbraní umějí vládnouti a válečnému řemeslu dobře rozumějí. V těsných zástupech postupovali proti nepříteli a když jeho prvý šik skáceli, obrátili se zpět, jakoby utíkali, do bezpečného útulku, na prostranství zahorskými stěnami zakryté, načež opětně se vyřítili, když

nepřítel v zástupech za nimi se hrnul. Tak bojovali neustále a Peršanů hynulo na tisíce. Konečně k večeru učinil Hydarnes útok s plným šikem, ale ani ten se nezdařil a tak museli Peršané s hanbou z bojiště odtáhnouti. Xerxes prý při těchto útocích třikráte vyskočil ze stolce, vida své utíkati a Spartany postupovati. Celkem padlo toho dne přes 6000 životů perských a Xerxes nabyl pouze toho prospěchu, že poznal, že má mnoho *lidí*, ale málo *mužů*.

Druhého dne počal útok se strany perské znova, ale bojováno opětně bez výsledku, a snad by se byla nesčetná armáda perská o Thermopyly rozbila, kdyby v řecké vlasti nebyl vyrostl padouch, jenž za mrzký peníz Jidášův svou vlast, své krajany, svou čest prodal, zradil, zhanobil. Skvrna tato sloula Efialtes, muž malický. Ten doufaje, že od Xerxa hojné odměny obdrží, vstoupil před jeho trůn, i zjevil mu úzkou stezku přes hory do Thermopyl vedoucí. Později uložili Řekové na jeho hlavu mzdu, kterou obdržel jakýsi Athenades, ačkoliv Efialta z jiné příčiny zabil.

Xerxes se z návrhu Efialtova velice zaradoval, i vyslal ještě téže noci Hydarna se sborem „nesmrtelných“ na hory, aby tábor řecký obešli.

Na temeno hor vystoupili Peršané, právě když se rozednívalo. Na stráži tajné této stezky stálo tisíc fokidských těžkooděnců, kteří netušíce zrády liknavě střežili a teprvé šelestěním bukového listí pod nohami perského vojska ze sna vyburcováni byli. Spatřivše Peršany počali se v brnění svá oblékati a Hydarnes velice se ulekl, poněvadž v těch místech vojska netušil a je za Spartany měl. Teprvé když mu Efialtes oznámil, odkud to bojovníci jsou, sešikoval své řady jako k boji. Fokové se ulekli velikého počtu nepřátel i spasili

se útěkem na vrchol hory. Peršané nic jich nedbajíce, rychle s hor sestupovali a k táboru Leonidovu se blížili, když slunce vycházelo. Hellenům v Thermopylách předpověděl z vnitřností zvířecích nejprvé věštec Megistias den před tím, že jim z rána bude umříti. Když z rána stráže příchod Peršanův oznamovaly, poznal Leonidas, že mu Thermopyl nelze více udržeti, an měl příliš málo vojska, než aby na obou stranách s prospěchem mohl bojovati. Aby tedy lid marně neobětoval, přikázal spojencům odtáhnouti, sám pak se svými Spartany vytrval, poněvadž stanoviště své opustiti za nečestné považoval; předzvídaltě dobře, že po sobě velikou slávu zůstaví a že jeho smrtí štěstí Sparty nebude zničeno. Byloť hned z počátku této války Spartanům věštěno:

„Vám pak, jimž širá planina spartská je obydlím, buď bude město veleslavné vyvráceno perským mužstvem, aneb, nezběhne-li tak se, musí oplakávat vlasť lakedaimonská krále z rodu Heraklova smrť.

Vězte, že neodolá mu ani lvů síla ani býků, an je mocen jako Zeus.“

Bylo však v jeho vojště více mužův, kteří hodlali raději život svůj v oběť položiti než na porobu vlasti patřiti. Byli to Thespijští, kteří s Leonidou umříti uzavřeli; také Thebské zdržel Leonidas při sobě, ješto měl za prospěšnější, aby zemřeli, než k vlastní záhubě počet nepřátel rozmnožovali.

Celkem zůstalo s Leonidou 1200 hrdin na jistou smrť připravených. Xerxes učinil vycházejícímu slunci oběť, načež své vojsko k útoku seřadil. O desáté hodině měl dle úmluvy s Hydarnem započíti boj s obou stran. Ještě čekal na umluvenou hodinu, ani Hellenové sestoupivše se

kolem Leonidy z nížiny na prostranné místo perskému vojsku vstříc postupovali. Jsouce odhodláni zemříti, bojovali s nevídanou odvahou; vše, co jim perského do rukou přišlo, zahynulo. Peršané couvati nesměli, neboť za jejich zády stáli náčelníci s karabáčem, ku předu jíti je pobádajíce. V tlačenici jich mnoho spadlo do moře, mnohem více jich za živa bylo rozšlapáno, ale nic nedbáno umírajících. Hellenové polámavše většinou svá kopí, tasili meče, jimiž nemenší porážku Peršanům učinili. A v této seči padl konečně Leonidas, prokázav se nejstatečnějším mužem a s ním padli mnozí jiní znamenití Spartané; ale i na straně perské skleslo mnoho vznešených jmen, mezi nimi i dva Xerxovi bratří. Nad mrtvolou Leonidovou povstal krutý zápas, v němž Spartané nepřítele čtyřikrát na útěk zahnali, až mrtvolu jeho vysvobodili.

Jakmile Hellenové zvěděli, že Hydarnes zezadu na ně postupuje, změnili svůj zápas; ustoupivše zpět do úžiny, vystoupili na kopec, kde potom kamenný lev na památku Leonidovu byl postaven. Na tomto místě bránili se meči, kterým ještě zbyly, jiní rukama a zuby, až je barbaři střelami zasypali, zevšad je obklíčivše.

Toliko Thebané se posledního tohoto boje nesúčastnili, neboť zavrhnuvše zbraně a ruce sepjavše nepřítele za milost prosili, tvrdíce, že k boji mocí byli přinuceni a že vždy s Peršany jedné byli mysli. Zrádná tato zbabělost se jim však nepovedla, neboť Peršané mnoho jich pobili, ostatním pak kázal Xerxes vypáliti na těle znak královských otroků; s jich velitelem Leontiadem počato.

Když už poslední z Hellenů rekovnou smrtí ducha svého vypustili, nařídil Xerxes mrtvolu

Leonidovu vyhledati, hlavu jí utíti a na kříž přibiti. Tímto skutkem nezhanobil ovšem ukrutník ten jméno Leonidovo, nýbrž jméno své, sápaje se na mrtvolu po způsobu lité hyeny.

Spartané zřídili na pahorku, kde poslední bojovníci padli, rekovnému králi hrob a na něm postavili, jak víme, kamenného lva a všem Spartanům tento nápis:

„Ó poutníku, oznam Lakedaimonským, že ležíme zde hle, přikázání jsouce poslušni jejich.“

Všem Hellenům v Thermopylách bojujícím platil následující nápis:

„Zdeť naproti třem stům myriad*) kdysi zápasily jsou z Pelopových vlastí čtyry chiliady.“ **)

Věštec Megistias, jenž jistou smrt svým krajanům předpověděl, padl také po boku Leonidově a i jemu postaven jest pomník s nápisem:

„Toť slavného památka Megistia, jejž muži medští, přes proud Spercheiu když přešli, usmrtili, věštce to, jenžto zrakem jasným vida blížiti se smrt, při spartských vůdcích vytrval odhodlaně.“

Nápisy tyto sepsal k nařízení spolkové rady řecké znamenitý básník Simonides.

---

*) 3,000.000.
**) 4000.

Solon Athénský.

Athény, hlavní město Attiky, krajiny středořecké, byly prozřetelností vyhlídnuty, aby se staly sídlem řecké vzdělanosti vůbec a kolébkou kultury všechněch potomních vzdělaných národův zvláště. Dějiny Attiky, země jinak skalnaté a nepříliš úrodné, ale pečlivě vzdělávané, souvisí co nejúžeji s osudy hlavního města. Athény byly dle pověsti založeny egyptskými vystěhovalci asi okolo r. 1500 před Kr., jejichž vůdcem prý byl Kekrops, po němž i Vyšehrad athenský Kekropií nazýván byl. Teprvé třetí král pojmenoval novou osadu Athenami dle Atheny, bohyně věhlasu, která město ve svou obzvláštní ochranu přijala, jako by tím už jeho slavnou budoucnost naznačiti chtěla.

Po vymření rodu Kekropova nastoupil na trůn královský rod domácí, jenž báječným rekem Theseem zahájen byl. Tento Theseus upevnil své království tím, že rozličné obce attické v jeden spolek těsně spojil. Za jeho nástupcův počali se Doriové ze severního Řecka na jih stěhovati; jedna jich část obléhala dle pověsti také Atheny, kmenem ionickým obydlené. Když už obležení dlouho trvalo a k nižádnému konci nevedlo, otázali se Athenští delfické věštby, která strana zvítězí. Věštba odpověděla, že vítězství té strany bude, jejíž král rukou nepřátelskou padne. Ten-

kráte vládl v Athenách král Kodros. Ten maje o blaho vlasti větší péči než o sebe, umínil si pro národ život svůj obětovati. Aby nebyl od nepřátel poznán a snad ušetřen, převlékl se v šat obyčejného dřevaře a odešed do tábora obléhajících, rozpředl s vojíny prudkou hádku, v níž byl zabit. Když se v ustanovené lhůtě domů nevracel, poslali Athenští posly pro mrtvolu svého krále. Nepřátelé se zarazili a vidouce, že věštba Athénské jakožto vítěze naznačila, odtáhli s nepořízenou odtud.

Veliká radost rozhostila se v Athenách a každý žehnal z plné duše obětavého krále. I usnesli se Athenští, že mezi občanstvem není člověka, jenž by hoden byl po Kodrovi na stolec královský dosednouti, pročež vládu královskou navždy odstranili, odevzdavše vrchní moc v ruce archonta, muže k úřadu tomu doživotně voleného. Archon (panovník) byl prvotně volen z rodiny Kodrovy, avšak šlechta nabyla tím vlivu na státní záležitosti.

Té doby nalézalo se v Athenách velmi mnoho šlechtických rodin usedlých; přistěhovalyť se sem šlechtické rodiny z těch zemí, jichž si byli Doriové v Peloponnesu dobyli a jež se jim poddati nechtěly. Přistěhované rodiny obsahovaly mnoho výtečných sil, které závodily s domorodci v lásce a zvelebování nové své vlasti. Kde se rozličné druhové lidstva směšují, povstává čilý život, mnohostranné působení a vydatná práce i pokrok k lepšímu. Attika byla k takovému životu přírodou takřka stvořena; půda nebyla sice úrodná, ale odměňovala předce pilnou ruku v míře uspokojivé a moře na všech stranách přilehlé vybízelo obyvatele samo k plavbě a obchodu do vzdálených krajin.

Byl-li kmen Doriův ve Spartě představitelem

stuhlé formy aristokratické, nepřítelem duševního pokroku a všeho vědeckého vývoje, zastancem vlády monarchické a příkrým nepřítelem svobody lidu obecného, nalézáme u kmene ionského v Athenách úsilovnou touhu po vzdělání, rovnoprávnosti, činnosti a věčný odpor proti násilí a otroctví. Proto nezůstalo v Athenách dlouho při vládě doživotných archontův; ač měla už šlechta moc v rukou, šla po třináctém doživotném archontovi o krok dále a ustanovila, že se má budoucně pouze jeden archon na 10 let voliti; ale ani při tom usnešení se dlouho nesetrvalo, neboť as za 150 roků ustanoveno, aby se každoročně po devíti archontech volilo, čímž všem šlechtickým rodinám bez rozdílu tento úřad se stal přístupnějším.

Prvý archon, jenž sloul eponymos, poněvadž se dle něho léta čítala, byl předsedou republiky, vrchním dozorcem nad veškerou státní správou, soudcem v rodinných a dědičných záležitostech, otcem sirotků a nezletilých dítek vůbec. Druhý archon — basileus (král) — sdědil pro králích nejvyšší úřad kněžský a dozor nad záležitostmi obětními, náboženskými; dále byl soudcem v příchbezbožnosti a zanedbávání povinných obřadů se týkajících. Část jeho důstojenství přecházela i na paní, která s jinými ženami slavnost jarní zahajovala. Třetímu archontovi, jenž se nazýval polemarchos, přináleželo vrchní velitelství ve vojště, přinášení obětí v čas a souzení sporů mezinárodních. Ostatní archontové jmenovali se thesmotheti čili zákonodárcové a jich sboru náleželo rozhodovati o věcech z působnosti prvých tří archontův vyloučených. Vládu měla pouze šlechta čili eupatridi, jak se tenkráte v Attice jmenovali, v rukou; obecnému lidu k ní přístupu nebylo. Není tedy divu, že v státě athenském brzy nespokojenost a rozkvaše-

nost myslí nastala. Lid byl vydán v šanc libovůli šlechtické zejmena v soudnictví. Neustálená a nejasná práva vykládala si šlechta vždy jen ve svůj prospěch a lid musel trpěti, nemaje, kam by se odvolal. Šlechta attická měla jako každá jiná v držení nejlepší pozemky a vládla také největšími sumami peněz. Velká část malých gruntovníkův při nich chudla, poněvadž měla v čas války tytéž povinnosti. Za peníze od šlechty vypůjčené musely se platiti vysoké úroky, za něž majetkem i osobní svobodou dlužník ručil. Tím ubývalo v prostředním stavě menšího majetku a nespokojenost rostla, obzvláště když šlechta nespravedlivými rozsudky hněv lidu proti sobě vyzývavě popouzela.

Když byla míra konečně dovršena a eupatridi viděli, že jim nezbývá než povoliti, ustanovili archonta Drakona r. 624 př. Kr., aby napsal nové zákony a tak v soudnictví právo a spravedlnost nějakou uvedl. Drakon, sám jsa eupatrid, psal — krví, „aby, jak sám pravil, strach před trestem, úřad a důstojnost soudců při bývalé vážnosti zachoval“; každé i sebe menší provinění trestal smrtí, řka, že malý poklesek smrt zasluhuje, pro větší pak že jiného trestu není. Není tedy divu, že lid, vida své naděje zmařené, znova se bouřil, že eupatridé Drakonovy zákony ani v život neuvedli.

Jitření lidu nabývalo povážlivé míry.

V dobách politických svárů a nepořádků zmocňují se odvážlivci vesla vlády, a pracují za sobeckými záměry. Ve všech téměř sousedních městech athenských panoval té doby spor mezi šlechtou a lidem; nespořádaných takto poměrů používali ctižádostiví dobrodruzi a získavše si lákavými sliby mocnou stranu, vyšinuli se k samovládě; lidem takovým říkalo se v Řecku tyranni, samozvanci,

usurpatoři, a poněvadž bojíce se o křesla vládní, obyčejně politické své protivníky ukrutně pronásledovali, nabylo slovo tyran významu zuřivce, ukrutníka. Podobným způsobem chtěl athenských rozbrojů využitkovati pro sebe jakýsi Kylon, syn starobylé šlechtické rodiny, jehož tchán Theagenes byl tyranem v městě Megaře. Maje od tohoto zabezpečenou brannou pomoc, jal se v Athenách potají lid lákavými sliby vnaditi, tvrdě, že v jeho prospěch urovná poměr dlužníkův k věřitelům a že *stejnou měrou* všecky pozemky mezi občanstvo rozdělí. Lidu se dalekosáhlé plány tyto líbily i seřadil se kolem praporu Kylonova. V den svátků Zevových shromáždil Kylon své stoupence a obsadil athenský Vyšehrad. K slavnosti se dostavilo do Athen mnoho venkovského lidu a šlechta upotřebila příznivého toho okamžiku; zfanatisovala totiž venkovský lid, že Kylon se svými stoupenci odvážlivě náboženské obřady ruší, že bohové na město se rozhněvají a zemi své požehnání odeprou, načež Kylon se svými soudruhy na hradě oblehán jest. Z nedostatku potravy musel se brzy vzdáti a všickni jeho přívrženci jsou porubáni, ani při oltářích bohův nikoho neušetřeno. Kylon uprchl po tajných stezkách se svým bratrem do ciziny. Ač se Kylonovo povstání nezdařilo, mělo na rozvoj athenských poměrů předce v následcích vliv předůležitý.

Jestliže uhnětený lid skloněnou šíji svou proti utlačovatelům jednou vztýčí, neskloní ji tak snadno zase. Lid athenský učiniv povstáním svým v šlechtě zděšení, nepoddal se více. Počaly se tvořiti strany, jitření se množilo, obec slábla.

K Attice náležel od dávných časův malý ostrov Salamis; vidouce Megarští, obec malá, slabost a rozervanost Athenských zmocnili se ostrova a vše-

liké pokusy dobyti ho zpět se Athenským nezdařily. Konečně stalo se usnešení, že nikdo pod trestem smrti ani ústně ani písemně na sněmě lidu nesmí navrhnouti, by o ostrov poznovu bylo bojováno. Mladší z občanů reptali sice proti tak úzkoprsému zákonu, poněvadž byla výspa salaminská pro rozkvět námořského obchodu athenského téměř nezbytná, ale nikdo neměl tolik odvahy, aby veřejně vystoupil a lid k nové výpravě pohnul.

Té doby žil v Athenách muž, jejž k nejšlechetnějším vlastimilům všech věků dějiny právem počítají. Byl to Solon, znamenitý zákonodárce, básník i mudřec. Pocházel z rodiny Kodrovců a nabyv z mládí náležitého vzdělání procestoval jako obchodník mnoho krajin, na kterýchžto cestách četně zkušeností nabyl. Neustále se přičiňovati, bylo jeho heslem a na smrtelné posteli žádal, aby silněji mluvili a jej tak o něčem ještě poučili. Pro své bohaté zkušenosti a moudrost praktickou počítali jej Řekové k sedmi mudrcům, ba jím se řada mudrcův těch otvírala. Solon byl ryzí povahy, nezištný, plný energie a přičinlivosti; nade všecko miloval svou vlast, jíž až do posledního svého vzdechnutí sloužil. Těžce nesa ztrátu Salaminy, ostrova pro Atheny tak důležitého, dal od svých stoupencův o sobě v městě rozšířiti pověst, že se stal šíleným a že doma střežen býti musí. Jednoho dne uprchl z domu a utíkaje na náměstí brzy přilákal za sebou dav zvědavého lidstva, v jehož přítomnosti přednášel vzletnou svou báseň elegickou, v níž líčil krásu a důležitost ztracené Salaminy, posmíval se malomocným Megarským a tupil konečně ochablost Athenských, že svých otcův statečných zapírají, a vyzýval konečně k novému podniku. „Vzhůru na Salaminu,“ končil svou řeč, „do boje se dejme pro spanilou

výspu a svrhněme nedůstojné jho!“ Neprodleně rozhodlo se 500 mužův pro boj a Solonovi svěřeno choulostivé podniknutí. Dle pověsti stalo se dobytí ostrova takto: Solon vypravil se s mužstvem na lodi k attickému pohoří Kolios, jihovýchodně od Salaminy ležícímu, kde právě athenské paní bohyni Demetře dle starodávného zvyku oběť přinášely. Odtud vyslal spolehlivého muže na Salaminu, aby se vydával za sběha a Megarským radil, by v příhodné této době vznešených paní athenských se zmocnili. Když Megarští skutečně přijížděli, převlékl prý Solon mládence své v ženské šaty a dada jim dýky, přikázal, aby sváteční tance provozovali. Megarští vystoupivše na zem, byli od mládenců povražděni a Solon odebral se na ostrov, který pak snadno opanoval. Megarští opět a opět obnovovali válku, konečně však vznešeno na Spartany rozhodnouti o vlastnictví ostrova, a ti dali Solonovým důvodům za právo.

Na svých cestách poznal ostrovtipný Solon, že obecný lid skoro všude nadvládí šlechty se sebe střásá a k politickým právům se hlásí a že všude, kde se tak už stalo, obce zkvétají a lid v blahobytu žije. Solona nebylo tajno, že i v Attice doba rozdělení práva mezi šlechtu a lid není daleka, ba že si jest třeba pospíšiti, aby obec pod vnitřními rozbroji nesklesla.

Jak jsme pravili, nezaložil lid athenský po utlačení Kylonovy vzpoury rukou svých, nýbrž stál pevně na tom, aby jeho práva konečně byla uznána. Kylon ukázal lidu, že ne velkopanská domýšlivost, ale vážný čin rozhoduje. Když soudruhové Kylonovi při stupních posvátných oltářů božských ohavnou vraždou krev svou procedili, roznesla se zvěst, že se bohové zlobí a obec morem a neúrodou trescí.

Tak se nalézal lid v novém rozčilení i žádal se vším důrazem, aby vinníci byli potrestáni. Hlavní vinu úkladného vraždění spiklenců, jimž se slibovalo, že složivše zbraně, kam by chtěli, odejíti mohou, měla na sobě rodina Alkmaionovců, rod hrdý, zpupný a domýšlivý, který v největším města rozčilení úšklebky a posměch z občanstva si tropil. Ještě v čas před výbuchem zjevné zpoury vystoupil Solon a chladnou svou povahou a výmluvnou řečí dokázal šlechtě, že chybuje, a k jeho návrhu ustanoveno 300 soudců, aby vinu Alkmaionovců vyšetřovali. Výsledek zněl, že jsou vinni, pročež ze země na všecky časy vypovězeni jsou a aby lid svému hněvu nad jich zlomyslností průchod zjednal, byli i mrtví z nich vykopáni a z rodné země, na níž se tolik prohřešili, za hranice vyneseni a kosti jejich tam rozmetány. Když ještě tím bohové hněvu svého neumírnili a zem dále pronásledovali a lid bouřiti se nepřestával, dobře věda, že na něm viny není, povolán byl k návrhu Solonovu z ostrova Krety stařičký Epimenides, muž, jenž se obzvláštní přízní a láskou nebešťanův honosil, aby bohy konečně usmířil. Ten pustil z pahorku Areova stádo bílých a černých ovcí; kde se které zvíře položilo, tam zřídil bohům oltář a sice nebeským, kde bílé, a podzemním, kde černé ovce odpočívaly. Zřídiv pak ještě některé jiné obřady, usmířil konečně bohy na dobro, tak že neúroda a mor Attiku hubiti přestaly. Vláda mu chtěla za toto dobrodiní darovat talent stříbra (as 2500 zl.), avšak bohumilý muž odmítl veškerý zisk, žádaje toliko za odměnu jednu ratolest z posvátné olivy, kterou dle podání bohyně Athena na Vyšehradě vypěstovala. S tou odměnou odešel z Attiky a Athenští postavili mu na památku sochu na veřejném místě.

Tak se stal Solon dvakráte dobrodincem svých spoluobčanů. Vším tím se ovšem zadluženému lidu obecnému nepomohlo; břemen, jež mu bylo snášeti, neubývalo. Vida tedy, že eupatridé, když toho třeba, povolují, hlásil se lid dále o svá práva; v Solonovi nalezl mocnou podporu; byltě Solon rozhodně šlechtě se přiznal, že dosavadní stav v obci pro obě strany velmi nebezpečný jest a že se lidu po právu učiniti musí, má-li býti mír zjednán a obec zachována. Když tedy eupatridům nic jiného nezbylo, než podříditi se nutnosti poměrů, zvolen byl Solon r. 594. za prvního archonta s doložením, aby se stal „smírcem šlechty a lidu a potřebné k tomu zákony vypracoval“.

Ústava Solonova vycházela z pohnutek čistých, šlechetných, z pohnutek práva a lidskosti, jež od přírody všem lidem v úděl dána jest. Jak zcela jiné důvody vedly Lykurga ve Spartě! Tam panující kasta, aristokracie, zde potřeby lidu skutečně oprávněné — na úkor šlechty! Dalo se dle všeho očekávati, že Solon své otčině ústavu skutečně demokratickou dá i není pochybnosti, že by tak byl za příznivějších okolností učinil. Krok k ústavě demokratické učinil vážný. Solon odstranil všecky zděděné tradice, všecko výhradní právo, všecky výsady, o něž se eupatridové nahodilou předností rodu opírali, — a na tom bylo v jeho postavení dost.

Aby dlužník svobodou osobní za dluhy ručiti nemusel, bylo potřebí přede vším ustanoviti poměr věřitelův k dlužníkům. Byliť mnozí z lidu pro nezaplacení dluhův od šlechty v otroctví do ciziny prodáni, jiní otročili doma, jiným konečně hrozil týž osud, jak to četné kamenné pilíře při jich domích a polích s úpisem dluhův naznačovaly. Těm odpustil Solon veškeré dluhy a navrátil bý-

valou svobodu; za hranice země prodaní občané byli na obecné útraty z otroctví vykoupeni a vlasti své navráceni. Komu zbýval nějaký majetek, tomu dluhy odpuštěny nebyly, avšak Solon postaral se o to, aby mu zaplacení bylo usnadněno. Za tou příčinou uvedl novou míru v měně, sníživ její dosavadní cenu o 27%, tak že 100 nových drachem se rovnalo 73 starým. Touto cestou vyhověl oběma stranám, neboť dlužník platil toliko 73 a věřitel obdržel přece sto drachem. Dále ustanovil výši úroků a nařídil, aby staré dluhy v jistých částkách a lhůtách byly spláceny. Státní dluhy byly všem dlužníkům odpuštěny a všeobecná amnestie vyslovena. Všeobecná důvěra, již si Solon svými novotami zjednal a neustálé domahání se lidu právního v státě postavení, přinutily šlechtu, že jej následujícího roku ustanovila, aby „zřídil ústavu a stal se zákonodárcem s plnou mocí, dosavadní poměry zrušiti aneb ponechati, co by se mu dobrým býti jevilo".

Veškeré obyvatelstvo attické rozpadalo se ve tři třídy: majitele velkých pozemků čili bohatou šlechtu, která své grunty v nejúrodnější části země měla. Šlechta si přála přirozeně zřízení aristokratické. Její protivou byli *horalé*, majitelé menších pozemkův v hornatých krajinách a ti jsouce v nebezpečí gruntův svých pozbyti, urputnými byli nepřáteli bohaté šlechty a proto žádali za ústavu demokratickou. Mezi oběma stála třída řemeslnická a obchodnická, která se neklonila ani k ústavě aristokratické ani přísně demokratické a o tu se hlavně podpíral Solon.

Maje takto bezpečnou podporu proti oběma výstředním stranám, z nichž jedna nechtěla mnoho ztratit, druhá ale si přála mnoho získat, vyslovil Solon zásadu pro své poměry spravedlivou a v ná-

sledcích dalekosáhlou, že totiž každý svobodný občan attický, nikoli pouze šlechtic, má právo rozhodovati o věcech státu se týkajících. Jednalo se tedy jen ustanoviti míru, jak daleko právo jednotlivce sahati má. Solon dal na váhu práva a povinnosti a odměřoval dle majetku nemovitého či *odhadoval.* Čím více kdo měl pozemků, tím více mu uložil povinností, tím větší počet hodností mu otevřel. K tomu účelu rozdělil všecko občanstvo attické ve čtyry třídy. Do první třídy počítal všecky ty majitele pozemkův, jichž čistý výnos se na 500 měřic ječmene a poměrnou míru vína a oleje páčil. Kdo měli méně až do 300 měřic, slouli „jezdci"; kdo do 150, slouli „dvojspřežníky", poněvadž si spřežení mezků vydržovati mohli, a kdo ani tolik neměli, byli „nádenníci". Dle těchto tříd rozvrhl daň a povinnost konati vojenské služby.

Daně se v Attice zřídka kdy platily a vojenskou povinnost rozdělil Solon takto: „Nádenníci", kteří jen prací rukou svých se živili a výpravou vojenskou své skrovné jmění zničiti mohli, byli ustanoveni k službám vojenským toliko v čas nejnutnější potřeby, když na př. nepřítel vlast ohrožoval a tu sloužili jako *lehkooděnci.* Třída dvojspřežníkův byla nejčetnější a těm bylo uloženo konati službu ve vojsku jako *těžkooděnci;* ti mívali po boku sluhy zbraň nosící. Jezdci konali skutečné služby koňmo tvoříce jízdu, k čemuž koně pro sebe i sluhy vydržovali. Prvá třída měla povinnosti se starati svými prostředky o vyzbrojení loďstva státního, které záleželo z 48 tříveslic.

Podobně rozdělil Solon státní práva a přístup k důstojnostem. První tři třídy, jsouce ustanoveny k službě vojenské, měly jedině přístup k veřejným úřadům a do rady, která ze 400 mužů se

skládala; státi se archontem zůstaveno bylo občanům prvé třídy. V shromáždění lidu mělo občanstvo všech tříd po hlase. Tato hromada čili valný sněm představovala vlastně suverenní moc; v ní se volili státní úředníci, v ní se rozhodovalo o nových zákonech, o válce i míru. Výbor veškerého národa záležející ze 4000 mužův, zastával soud v záležitostech trestních a appellačních a nazýval se heliaia, členové její heliasté.

Tak vyrval Solon výhradní vliv na státní záležitosti z rukou šlechty, která si k tomu rodem svým právo osobovala, a učinil jej přístupným i těm z lidu, kdo potřebného jmění nabyli, tak že schudlý šlechtic právo to ztratil, přičinlivý obchodník a řemeslník ho nabyti mohl. Proto se každý vynasnažoval, aby jmění své zachoval celistvé a zejmena aby pozemků mu neubylo. Takto vystoupila cena půdy a rolnictví učiněno jest prvým zaměstnáním v státě. A že právě rolník rodnou svou půdu, svou vlast nejvíce miluje a v čas nebezpečí nejusilovněji ji brání a život za ni klade, je známo. Tak učinil Solon z občanstva attického bezpečnou záštitu proti vpádům nepřátelským. Vedle uvedených byl v Athenách ještě jeden soudní dvůr, areopag zvaný, v kterém zasedali členové z prvé třídy a který se odstupujícími archonty doplňoval. Byla to konservativní protiváha k ostatním sborům, které vždy více k rozšíření státních práv čelily. Areopag bděl nad správou obce, nad mravností lidu domácí i veřejnou, nad vychováním mládeže, nad zachováváním zákonův a vykonáváním předepsané bohoslužby, konečně pak soudil zločiny zúmyslné vraždy.

Velikou váhu kladl Solon na stav manželský jakožto na přirozený základ spořádaného života. Aby panenství dívek chránil, zapověděl trestem

smrti attickým občanům dcery své k prostituci sváděti a dovolil otci dívku, která se na nevinnosti své prohřešila, do otroctví prodati a svůdce jejího zabiti. Manželství podlehalo zákonům na starodávných zvycích založeným. Svatbě předcházelo slavnostní zasnoubení nevěsty se strany otce aneb poručníka. Sňatky mezi příbuznými jakož i mezi nevlastními bratry a sestrami byly dovoleny i dávána jim přednost, poněvadž se kmenové jmění rodiny nedělilo. Jinak dostávala nevěsta věno, které však zůstalo vždy jejím majetkem. Aby při výbytu přílišná nádhera nezavládla, nařídil Solon, aby nevěsta neměla více než trojího šatu a něco málo hospodářského náčiní. Postavení provdané nebylo o nic svobodnější než svobodné dívky; místo otcovo nastoupil manžel. Nepovažovalo se tehdáž za slušné, aby ženy v mužských společnostech prodlévaly; když z domu vycházely, doprovázeli je otroci, a dělo-li se to v noci, svíceno jim pochodněmi na cestu. Počestná paní zdržovala se hlavně v síni pro ženy ustanovené, v kruhu svých služebnic, obstarávajíc domácí hospodářství a upravujíc pro rodinu potřebné šatstvo, k němuž nejen len a vlnu spředla, nýbrž i látku setkala a ušila. Aby rodinná čest u vysoké vážnosti byla chována, Solon pečlivě dbal. Cizoložníka směl manžel, když jej u ženy své nalézl, neprodleně zabiti; jinak směl od něho peněžitou pokutu žádati a jej v opovržení lidu vydati. Prohřešivší se žena ztratila pro všecky časy svou čest, a jestliže ji muž u sebe podržel, pozbyl občanského práva; jestli se veřejně objevila, mohla býti beztrestně týrána. Vůči mužům byl zákon mírnější, obzvláště při přestupcích mimo dům vykonaných. Kdyby si muž byl do domu kuběnu uvedl, mohla paní jeho žádati za rozvedení a od nevěrného

manžela mohla s věnem svým odejíti. Byla-li žena neplodná aneb z jiných příčin muži nemilá, mohl ji rodičům s přinešeným věnem zpět poslati. Vlastní manželství nabylo své podstaty teprvé narozením dítěte. Novorozeňátko položeno jest otci k nohoum a on je zdvihl na znamení, že jeho jest; jestli ho nezdvihl, což ovšem jen velmi zřídka se stalo, neuznal je za své i dáno jest dítě smrti v šanc. Pozdvižené dítě donešeno jest k domácímu krbu a tak postaveno v ochranu bohův doma toho. Věnec olivový na dveřích domovních oznamoval okolo jdoucím, že se narodil hoch, svazky vlny, že děvče jest. Desátého dne vykonávala se slavnost jmenin, při nichž děti po rodičích obyčejně jmena dostávali. O slavnosti zvláště k tomu určené zanešeno jest jmeno v seznam rodiny. Sňatky se ženami nepocházejícími z měšťanstva byly dovoleny, synům přiřknuto občanské právo, toliko v právu dědičném nepožívali výhod.

I veřejnému pořádku věnoval Solon náležitý zřetel. Kdo se prohřešil zneuctěním chrámů a veřejných budov, kdo soud aneb radu podvedl, měšťana do otroctví prodal aneb smilství se dopustil, propadal smrti. Taktéž stalo se prvnímu archontovi, jestliže se v roce svého úřadování veřejně opil. Při veřejných různicích museli občané k jisté straně se přiznávati, aby nepozbyli občanského práva, kterýmžto nařízením novotářům a sobeckým choutkám jednotlivců v cestu mocná překážka se postavila. Jsa přesvědčen o pravdivosti výroku, že zahálka všeho zlého jest počátkem, snažil se Solon zbuditi mezi občanstvem ruch co možno nejčilejší. Areopagu dal právo, od každého nezámožného občana žádati, aby se vykázal, čím se živí; lenocha směl před soud pohnati a byl-li vinným shledán, trestati. Činnost

a práce šlechtily, zahálka a nedbalost hanobily muže attického.

Někým pro řemeslo pohrdati, jemu spílati bylo přísně zakázáno; cizí řemeslníky do obce přijímati a občanské právo jim udělovati Solon dovolil a tak podporoval vývin středního stavu a konečné zřízení demokratické.

Z attických plodin směly se vyvážeti pouze fíky a olej, jichž byl nadbytek, nikoli však obilí, jehož se nedostávalo. Polnímu hospodářství přiřkl Solon zvláštní váhu a postavil je v přísný dozor. Mezníky přesazovati trestal smrtí; žádný hospodář nesměl ročně více než dva olivové kmeny poraziti; pronásledování škodlivé zvěře divoké odměňovalo se vysokými cenami; cisterny a studně měly též svou zákonitou ochranu.

Rok rozdělil Solon ve dvanáct měsíců, jichž jedna polovice obsahovala po 30, druhá po 29 dnech; tak čítal rok 354 dni, ostatní dni se ob čas vkládaly.

I ohledně poslední služby, již svým milým vzdáváme, učinil Solon vhodná opatření. Dětem přikázal, aby pečlivě o řádné pohřbení svých rodičů dbaly a tuto svatosvatou povinnost vykonati nezanedbávaly. Kdo se proti posvátné té úctě provinil, k žádnému úřadu nebyl připuštěn. Při pohřbech zachovávala se přiměřená slušnost a veškerý přepych zákonem byl vyloučen.

Ještě mnohé jiné zákony a nařízení o životě a mravích lidu, o rolnictví, o obchodu a řemeslech, o povinnostech rodičů, manželů a dětí, o právu dědičném, o svadbách a pohřbech, o přepychu atd. obsahovala ústava Solonova; ve všem pak čelila k tomu, aby v lidu vzbudila city k mravnosti, šlechetnosti, a vůbec k pravé vzdělanosti duševní, jíž člověk nade všecky tvory přírodní k bohu se

povznáší. Jak docela jinak si počínal Lykurg ve Spartě! Tam se vyvinovaly síly lidské jednostranně, pouze k vedení meče ve válce a zachovávání předepsané kázně: Solon chtěl, aby žádná síla, žádné nadání jeho občanů nepřišlo na zmar, aby vše v práci závodilo, aby se svobodně schopnosti vyvíjely, zkrátka, aby v lidu athenském všestranné duševní vzdělání, horlivost, přičinlivost a hluboká mravní dokonalost se rozmáhaly.

Každý otec byl zákonem zavázán dítě své, jež nesměl ani prodati, ani zastaviti, ani k smyslnému životu sváděti, dle možnosti vzděláním potřebným zaopatřiti. Hocha musel dáti vyučiti řemeslu, aby od něho ve svém stáří podporu směl žádati a synovou povinností bylo o vetchého otce laskavou péči míti. Prvního vzdělání nabyl mladý Atheňan v nižších školách, kde se učil hlavně čísti, psáti a tělocvik provozovati, bez něhož se attická škola ani mysliti nedá. Bylo zásadou athenské vzdělanosti, že krásná duše jen v krásném těle bydlí a proto pečovali Athenští co nejbedlivěji o vývoj těla svého. Vyšší vzdělání záleželo v hudbě a v nauce o harmonii, aby i v těle a životě lidském jakási rovnováha panovala; dále se cvičili žáci v zápasech, zpívali vlastenecké písně, učili se z paměti památným výrokům znamenitých mužů a především básním Homérovým, onomu vzácnému národnímu pokladu řeckému, z něhož jako z prazřídla veškerá vzdělanost řecká původ má. Zámožnější synové měli své vychovatele (paidagogy), vzdělanější otroky, kteří je sice nevyučovali, ale nad jejich životem bděli. V 18. roce stali se mladíci vojíny, tvoříce stráž pohraniční, načež po dvouleté službě v seznamy brancův zanešeni byli. Když poprvé zbraň oblékali, skládali následující přísahu: „Nezhanobím zbraně posvátné, aniž opu-

stím druha, s nímž v řadě státi budu; brániti se budu za věc svatou i pospolitou sám i s mnohými. Vlasti nezůstavím menší ale větší a mocnější, než jak ji přijmu. Po vůli budu těm, kdo moudře soudí a poslušen budu zákonů ustanovených a kterékoliv jiné lid jednomyslně ustanoví. Aby kdo zrušil zákony aneb nebyl jich poslušen, nedopustím, ale brániti budu sám i se všemi. Svatyně vlastenecké v poctě míti budu; buďtež toho svědkové bohové!"

V celém Řecku nebylo takového vlastenectví a tak horoucí lásky k vzdělanosti a svobodě jako v Athenách a proto se může právem tvrditi, že Solonova ústava jest dílem hluboké politické moudrosti, velikého ducha, jenž budoucnost svého národa nespatřoval v ostrých bodácích, ale v bystrém, vzdělaném a vědami i citem nasyceném duchu.

Solonova ústava jest směsí živlů aristokratických a demokratických; pozdějším věkům připadla úloha zásady demokratické rozšířiti a stát k významnému rozkvětu přivésti. Nové své zákony dal Solon na čtyrhranné pyramidy vytesati a na Vyšehradě v Athenách na všeobecný odiv postaviti. A jako snad nic pod nebem všechněch lidí neuspokojí, dělo se to i ústavě Solonově: jedni křičeli, že se jim mnoho ubralo, druzí, že málo dostali. Aby Solon náhlým změnám svých zákonův předešel, zavázal si lid přísahou, že při nich 10 let setrvá, načež se vydal na cesty do Egypta, kde tenkráte vzdělanost vysokého stupně už byla dosáhla, a odtud odešel do Lydie v Malé Asii, kde tenkráte bohatstvím svým proslulý král Kroisos panoval. Ten jej velmi přívětivě přijal, načež mu jednoho dne své nesčetné klenoty ukázal, řka: „Hoste athenský! věz, že o tvé moudrosti mnoho jsem slyšel a nyní, an přítomen jsi, chci zvěděti,

jestli zvěsti o tobě klamné nebyly; pročež mi odpověz bez obalu, koho ze všech lidí, jichž jsi na svých rozsáhlých cestách mnoho viděl, za nejšťastnějšího pokládáš.“ Takto se tázal Kroisos mysle, že Solon jeho na prvém místě bude jmenovati. Avšak tento neznaje lichotiti, pravil zcela upřímně: „Tella, občana athenského.“

Udiven nad takovou odpovědí, ptal se Kroisos, z jaké příčiny tak soudí. I odpověděl Solon: „Tellus žil v době, kdy vlast jeho květla, měl hodné a zdárné syny i vnuky, všech potřeb s dostatek a skončil krásně život svůj. Neboť když Athenští se sousedy válčili, padl jako hrdina v boji, když byl ještě na své oči nepřítele prchati spatřil. Obec athenská pohřbila ho na své útraty způsobem slavným tam, kde život svůj dokonal.“ Tímto vypravováním roznítil Solon Kroisa ještě více tak, že se rychle tázal, koho by na druhém místě za blažena měl, nemysle jinak, než že mudřec jeho jmenovati musí. Solon však pravil: „Bratry Kleobia a Bitona. Ti žili v šťastných poměrech, majíce dosti, čeho třeba k živubytí a vynikali takovou silou tělesnou, že v zápasech při národních hrách odměny si dobyli. Když pak kdysi jich matka, jež byla kněžkou, k oběti do chrámu odebrati se měla a potahu doma nebylo, zapřáhli se zdární synové sami do vozu a odvezli matku svou do chrámu. Všickni přítomní blahořečili synům, mužové se obdivovali jich síle a ženy provolávaly matku za blaženou. Vstoupivši matka do chrámu, žádala vroucně bohů, aby její synům udělili toho, co sami pro ně za nejlepší považují. Když byla oběť ukončena, nalezli oba syny ve svatyni mrtvé. Tak skonali krásně a bohumile; jich podobizny chovají se na památku v chrámě delfickém.“

Nevrle otázal se Kroisos znova, jestliže Solon

jeho za blažena považuje, an vládne ohromnou říší a nesmírné poklady nahromaděny má. Moudrý Solon odpověděl: „Ovšem, vidím zde veliké bohatství a vím, že nad velikou a bohatou zemí vládneš, jsi-li však šťasten čili nic, nemohu dříve říci, pokud nezvím, jak běh života svého dokonáš. Neboť není veliký boháč proto, že boháčem jest, o nic blaženější nad onoho, kdo jen právě tolik má, s čím by vyšel, leč dostane-li se mu toho, aby všelikým dobrem za živa oplývaje i dobrého došel skonání. Vůbec sluší při všem pozorovati, jaký bude konec; neboť už mnohým bůh štěstí jen ukázal a potom je dokona zničil.“

Takto se Kroisovi Solon ovšem nezavděčil; když ale po letech perský král Kyros jeho říše dobyl a jej samotného na hranici k upálení uvrhl, rozpomenul se na moudrá slova Solonova a maje skonati, třikráte jeho jmeno zavolal. Kyros, jsa zvědav, co výkřik znamená, dal Kroisa s hranice sníti a slyše příhodu vypravovati, zanechal jej při životě učiniv jej svým rádcem.

Když se Solon do své vlasti navrátil, nalezl ji celou rozervanou a právě na tom, že ctižádostivým lidem k provedení nekalých záměrů byla povolnou. Byltě se v Athenách vyšinul na vrch moci Peisistratos, a Solon vida, že se na Atheny tyrannis valí, spěchal, aby, jako druhdy svou básní občanstvo k válce o ostrov Salamis roznítil, i nyní jinou písní nastávající neštěstí odvrátil. Šlechetný jeho úmysl se však nepodařil; tak mění nestálý lid své přesvědčení, že co druhdy k činům jej pobádalo, nyní k bezpráví jej svedlo. Nazvalit Solona, nad svobodou bdícího, *šíleným stařečkem.*

Od té doby stranil se Solon veškerého politického ruchu, zabývaje se skládáním básní; Musy se staly jeho nejvěrnějšími družkami.

Na ukázku z jeho básní smysl a lásku k pořádku a právu budících uvedeme pouze tyto výňatky: „Tak mi velí duch muže athenské poučiti, jak nevýslovnou strast přinášejí špatné zákony! Ale dobrá ústava přivádí blaho a pořádek a nohu zločincovu objímá poutem; ona činí zduté rovným, utlumuje násilnictví, dusí bujné osení bídy, uvádí v koleje ukryté právo, umlčuje díla zpupnosti a tiší trpké spory a výheň zpoury. Kde dobrý pořádek vládne, počínají si lidé ve všem rozumně a vtipně.“

Mluvě o obci, v níž bezpráví, lakota boháčů, vraždy a pohrdání božskými věcmi panují, dokládá: „Brzy přikvapí na město zloba neuniknutelná: buď propadne nedůstojnému otroctví, aneb občanské spory zbudí dřímající válku, v prach sklesne květoucí síla mužů a drahá otčina podlehne potupena zběsilosti bojujících. Houfně budou ubozí do ciziny odvedeni a hnusnými pouty obtíženi na prodej postaveni.“

Zemřel smrtí klidnou v 80. roce věku svého žádaje, aby jeho kosti po smrti byly spáleny a popel po ostrově Salamině rozmetán, jakoby byl předvídal, že o tuto výspu se jednou nesčetné voje perské rozkotají.

Themistokles.

Themistokles, syn Neoklův, pocházel ze staré šlechtické rodiny attické, která v dějinách své vlasti dosavade nikdy nevynikla. Plnokrevným Atheňanem nebyl, maje matku rozenou z Thrakie anebo z Karie. Dle Solonových zákonů neměla tato okolnost žádný vliv na práva občanská, toliko v právu dědičném a v některých podružných věcech činily se některé výminky s těmi, kdo nebyli plnorodí Atheňané. Themistokles se narodil okolo r. 525.; svá chlapecká léta prožil v době vlády Peisistratovců, co jinoch viděl obec athenskou po dráze demokratické k utěšenému rozvoji kráčeti. Okolnosti tyto měly na jeho zmužnou mysl znamenitý vliv. Již jako hoch ukazoval mysl prudkou, neukrotnou, jež nikým vésti se nedala, jejímž jediným cílem svrchovaná ctižádost se býti jevila. Jeden z jeho učitelů říkával mu: „Z tebe, chlapče, nebude nic obyčejného, nýbrž něco velikého, buď v dobrém, buď ve zlém.“ V pozdějších létech sám o sobě říkával Themistokles, že se z nejprudších hříbat stávají nejvýbornější koně, jestliže je kdo řádně umí vycvičiti.

Hoši, kteří nebyli plnokrevní Atheňané, nesměli tělocvik provozovati v městě v budovách k tomu zřízených, v akadamii a lykeiu, — nýbrž venku na předměstí v kynosargu; ale ctižádostivý

Themistokles dovedl co hoch některé urozené spolužáky přemluviti, aby se s ním venku cvičili, čímž rozdíl rodu v té příčině přestal. Již od mladosti zakořenila se v něm myšlenka, že skvrnu rodu svého nahradí osobní statečností. A příroda obdařila jej k tomu skvělými schopnostmi: ostrovtipem, zdravým rozumem, rychlým úsudkem, chápavostí i ducha přítomností daleko předčil nad své souvěkovce. Co hoch jedenáctiletý nevšímal si již dětských her a zábav chlapeckých, nýbrž obracel svou pozornost k veřejným záležitostem.

Častěji vídali jej zamyšleného, an řeč snová, aby spory mezi jinochy buď urovnal, před soudem je hájil anebo na ně obžalobu vznášel. Kdo jej znal, pozoroval, že k velikým věcem jest povolán. Básnictvím a hudbou se přílišně nezabýval, jakož vůbec věcem k uhlazení mravů čelícím málo času věnoval, za to vynakládal všecku svou pilnost, aby se naučil věcem, jimiž by si vliv na spoluobčany v záležitostech státních zjednal. Když se mu později proto vysmívali, pravil s hrdým sebevědomím: „Pískati na loutnu a vrzati na harfu neumím, malé však a nepatrné město znamenitým a mocným učiniti dovedu.“

O přirozeném praktickém nadání Themistoklově poznamenává řecký dějepisec takto: „Themistokles byl opravdu mužem, na němž moc přírody nejznačněji vynikla a proto byl v té příčině mezi jinými podivuhodným. Neboť on uměl přirozeným svým umem, jejž před tím ani potom učením nepodporoval, po krátkém rozmyslu nenadále příhody výborně posouditi a výsledek budoucích věcí na mnoze zcela určitě uhodnouti. Čím se zabýval, uměl co řečník dobře vyložiti a i o čem nebyl dobře poučen, dovedl obyčejně řízně posouditi. Věcí v budoucnosti zakrytých

předzvídal dobrou i zlou stránku. On měl, abych jedním slovem všecko řekl, u vysoké míře tu přednost, že mocí přirozenou a po krátkém přemýšlení pravdu okamžitě uhodl.“

S tímto vrozeným ostrovtipem spojovala se prudká odhodlanost a nezlomná odvaha v jednání, při čemž u výběru prostředků nikdy úzkostlivě se neohlížel. Blaho a zrůst vlasti ležely mu upřímně na srdci, avšak podnětem k tomu byla mu nenasytná ctižádost. Muž takového nadání a takových vlastností byl ovšem v prvé řadě povolán, aby vlast svou velikou a mocnou učinil. Již za svého mládí vrhl se Themistokles v proud veřejného života, ačkoliv prý ho otec od politické dráhy zdržoval, poukazuje na staré při břehu odhozené lodě, řka: „Tak to činí lid se svými vůdci, když jich nepotřebuje.“ A výrok tento se v životě Themistoklově stal trpkou pravdou.

Jsa mládenec vzrůstu stepilého, tváří sličných, zraků jiskrných a odvahy rázné, vzbuzoval svými jasnými a pravdivými řečmi již záhy pozornost athenského obyvatelstva a to nejen před soudem, nýbrž i v shromáždění lidu. Aby se všem náčelníkům lidu vyrovnal, žil nádherněji, než toho prostředky dovolovaly. Jest však holou bájkou, že byl od otce pro hýřivost vyděděn a že se matka jeho z téže příčiny o život připravila.

Themistokles přiznával se k straně činu, která hned z prvu pro válku s Peršany pracovala. I on se nalézal mezi těmi, již Atheny k podpoře ionského povstání přinutili a tak na dráhu válečnou zavedli. Doufaltě sám, že pouze po této cestě záměrů svých se dodělá a vlast slávou i bohatstvím zahrne. Ke všemu tomu bylo dle jeho praktického náhledu třeba nejprvé válečného loďstva a řádného přístavu. Když se tedy r. 493. archon-

tem stal, učinil lidu i radě návrh, aby si město nový přístav vystavělo.

Návrh jeho byl přijat, neboť Themistoklovy důvody o nedostatečnosti dosavadního přístavu falerského byly uznány a tak přikročeno k zřízení Peiraieu na západní straně města. Nový přístav záležel z tří částí a byl dosti prostranným, aby v něm četné loďstvo chráněno bylo. Bezpochyby už tenkráte k jeho radě byl počet válečných lodí athenských z 50 na 70 rozmnožen.

Uprostřed svých reformatorských plánů překvapen byl druhou perskou výpravou, v jíž čele stáli Datis a Artafernes. Themistokles byl jeden z nejčinnějších v nebezpečí tak blízkém a tak velikém. Všude a při každé příležitosti rozněcoval plamennými slovy lid k mužné obraně a jsa vysokého politického důvtipu přičinil se o sblížení mezi Athenami a Spartou, čímž spojení se Aiginatův s Peršany zabráněno jest. U Marathonu viděli jsme jej v čele vojska co jednoho z předních vůdců statečně bojovati.

Sláva, jíž si Miltiades u Marathonu dobyl, nesmírně prý na ctižádostivého Themistokla působila.

Vypravuje se, že dlouho potom zamyšlen s hlavou sklopenou chodil, v noci usnouti nemoha a všem zábavám naprosto se vyhýbaje. Byv otázán, co takovou v životě jeho změnu způsobilo, odpověděl: „Vítězné znaky Miltiadovy nedají mi usnouti.“

Při svém bystrozraku předvídal Themistokles, že vítězství marathonské není koncem bojů s Peršany, nýbrž že to jest teprvé počátkem i že jest se třeba jako dobrý zápasník dále připravovati a město opevňovati. On poznal, že Atheny, stanou-li se mocností námořskou, budoucně nájezdům

perským odolají. Z té příčiny učinil r. 487. návrh, aby příjmy ze stříbrných dolů laurionských, jež občané mezi sebe rozdělovali, obráceny byly k výpravě válečných lodí tak, aby veškeré athenské loďstvo ze 200 dobře ozbrojených lodí záleželo.

Přijetím tohoto návrhu chtěl Themistokles všechen základ moci athenské zvrátiti a na jiné pole přenésti. Pěší vojsko, jež u Marathonu tak skvělého dobylo vítězství, mělo se proměniti a na moře vstoupiti; nemajetný lid a přistěhovalci měli vykonávati služby lodnické a tak prodlením času i v právech svých postoupiti. Budoucnost athenská vržena jest na nejistou cestu, na vratký živel vody, aby se tu na dobro rozkotala aneb mocněji, než na zemi, zakořenila. Smělé podniky nalézají v lidech na jisto počítajících vždycky zásadní odpůrce, pročež není divu, že nemajetná třída attických občanů, jsouc s minulostí dobře spokojena, odvážlivým úmyslům Themistoklovým se opřela.

V čele jejich stál rozvážlivý Aristeides, který na ctižádostivého Themistokla a jeho nebezpečné novoty už od počátku zkřiva pohlížel. Avšak většina lidu přidala se k Themistoklovi v naději, že rozmnožením válečného loďstva proti přemoci perské snáze bude lze se brániti a že se snad spíše podaří Aiginaty, s nimiž nová válka Atheňanům vzešla, pokořiti.

Návrh Themistoklův byl tedy přijat a dáno nařízení, aby každoročně 20 nových lodí se vystavělo. A tak vyrostlo loďstvo athenské do r. 480., když Peršané znova na Řecko se valili, na 200 lodí. Ze zkušenosti se naučíme, že Themistoklův bystrozrak do budoucnosti jasně nazíral, a že loďstvem, jehož on byl původcem, zachráněna jest svoboda veškerého Řecka.

Tyto novoty Themistoklovy předpokládaly

mnohou ještě změnu v státním zřízení athenském. Ale tu byl zase Aristeides, jenž se všemu, co od Themistokla vyšlo, ze zásady protivil. Jednoho dne prorazil, že dobrý nějaký návrh Themistoklův byl zamítnut; jda domů prý zvolal: „Záležitosti athenské nepůjdou nikdy pravým chodem, pokud já a Themistokles do barathra (propasti, kam se zločinci vrhali) vhozeni nebudeme.“ Za takovýchto okolností nemohli oba mužové vedle sebe obstáti; jeden vedl obec ku předu, druhý ji v pokroku zdržoval, protož musel jeden druhému ustoupiti. Lid athenský byl tak bystrozraký, že v době plné nebezpečí los vypovězení Aristeida vrhl. R. 484 byl Aristeides soudem střepinovým, tabulkovým, ostrakismem, na deset let z vlasti své vypovězen a tak schváleny jsou národem novoty Themistoklovy, jenž od té doby na začaté dráze kráčeti mohl.

Když tedy r. 480 Xerxes s nesčetnými zástupy na Řecko táhl, byl Themistokles prvý, jenž dal podnět k společnému jednání všech států, kteří k brannému odporu byli odhodláni. K jeho radě sešla se schůze na šíji korintské, v níž se usneslo, aby úžina Tempe se obsadila. Znaje dobře hrdost a neústupnost Spartanův, kteří si na první moc řeckou hráli, a aby společnému dobru neuškodil, postoupil králům spartanským vrchní vládu, ač sám duší celého podniku proti barbarům byl. A když později Leonidas k Thermopylám se ubíral, táhl Themistokles se spojeným loďstvem, k němuž Athenští největším počtem přispěli, a jemuž spartánský král Eurybides velel, do průlivu euboiského. „Athenští povolili,“ praví Herodot, „velice si zakládajíce na zachování Hellady a seznavše, že zahyne Hellas, budou-li o vůdcovství se svářiti, i soudili dobře, nebo svár domácí je o to horší než válka jednosvorná, oč válka míru horší.“

Když r. 480 od úžiny Tempe vojsko s nepořízenou se vrátilo, nalezl Themistokles Atheny u velikém zděšení. Byliť občané za jeho nepřítomnosti poslali tázat se delfické věštby, jak se válka skončí a co si počít mají.

Věštba odpověděla:

„Ó nebozí, co sedíte? utíkej v končiny zemské
dům hned opustiv a města vrchol vysoký kulatého!
Nestane jistě ani hlavy pevně aniž těla, věz to,
ani nohou dole ani rukou ani nezbude jistě
uprostřed ničeho, vše obrátí se v nivec, anto
rozboura i oheň v Ares, jenž vůz žene syrský.
Hojně hradův zahubí i jiných, nikoliv toliko tvůj,
hojné chrámy bohů nesmrtelných též hltavému
ohni vydá; z nich pot se, tuším, proudem řine teďky,
strach jimi lomcuje; s nejhořejšího klenutí pak
černá krev proudí se, neodvratné hoře věštíc.
Avšak už jděte ze svatyně a ponořte duši v strast.“

Poslové athenští hluboce se nad věštbou zarmoutili i vzavše prosebné ratolesti, obrátili se znova k věštbě řkouce k bohu Apollonovi:

„Ó, pane! zvěstuj nám něco lepšího o vlasti, šetře těchto ratolestí, s nimiž k tobě přicházíme, sice ti neodejdeme ze svatyně, nýbrž na tom místě zde setrváme, až třeba zemřeme.“

I odpověděla jim věštba:

„Palladě nelze Olympovládce mocného usmířit,
ač hojnou prosbou a myslí moudrou se přimlouvá.
Avšak teď tobě řeknu toto slovo ocelopevné:
Když vše druhé uchvátí nepřítel, co zavírá
vrch Kekropův a Kithairona, velebné hory, rokle,
popřeje Zeus dalekohledný pak Tritorozence,
zeď dřevěná jediná že neklesne, ta tebe i dítky

zachrání; i nevyčkávej tiše jízdy a vojska
pěšců z pevniny blížícího se, nýbrž ucouvni
záda obrátiv; však ty budeš vstříc stát jemu jednou.
Ó, božská Salamis! zahubíš děti přemnoha matkám,
buď kdy se Demeter bude rozptylovat nebo scházet.“

Smysl bohověštby nebyl dosti jasný i podávány jsou různé výklady; o tom však, co by znamenala dřevěná zeď Tritorozenky (Atheny), rozcházela se mínění: jedni myslili, že se jí míní Vyšehrad, vykladatelé věštby ustanovení stáli na tom, že zdí se myslí lodě, že se má svésti bitva na moři, v níž dle posledních dvou veršů bude Řekům podlehnouti. Themistokles první část výkladu schválil, v druhé pak vykladačům odporoval, soudě, že ne Athenští, nýbrž Peršané v bitvě padnou, ana by věštba nebyla vyřkla: „ó, božská!“ nýbrž „ó, přeukrutná“ Salamis; děti přemnohých matek jsou Peršané.

Výklad Themistoklův byl od lidu schválen i stalo se usnešení, aby veškeré branné mužstvo na lodě vstoupilo a proti Peršanům čelilo. Potom byly k návrhu Themistoklovu Thermopyly obsazeny a loďstvo proti Peršanům po moři na sever vypraveno.

Z počátku měsíce července vyjel Themistokles se 147 loděmi na moře; ostatním bylo nařízeno, aby po konečné výpravě za ním se odebraly. Peloponnesané poslali toliko 115 lodí; veslováno úžinou euboiskou k jižním břehům thessalským, kde u předhoří Artemisia skrze některé ostrovy jen úzké průchody se otvírají. Uprostřed měsíce srpna objevilo se loďstvo perské, při jehož pohledu mysl řeckého vojska dokona sklesla; protož couvnuto daleko pod Thermopyly až k městu Chalzis. Náčelník perského loďstva, Achainemes, Xerxův

bratr, zakotvil všecky své lodě v širém moři u předhoří Sepias nazvaného. Následujícího dne strhla se ohromná bouře, severovýchodním větrem vzbuzená, jež plné tři dni zuřila a perskému loďstvu v nekrytém postavení ohromné škody způsobila. Přes 400 lodí válečných a nákladních utonulo, kdežto Řekům za horami skrytým žádné neštěstí se nepřihodilo.

Když strážné lodě nehody perské oznámily, veslovali Řekové s jarou myslí na staré stanoviště k Artemisiu zpět, majíce za to, že nepřítel tolik ztrát utrpěl, že s ním potýčku svésti by mohli. Ale zmýlili se; neboť počet loďstva perského byl ještě přes 1000 vesel silný, pročež vrchní velitel Eurybiades a náčelník 40 korintských lodí Adeimantos chtěli znova na zpátečný pochod se dáti. Themistokles vynaložil vše, aby je na místě zdržel.

Obyvatelstvo euboiské by bylo odchodem řeckého loďstva perské moci v šanc vydáno, pročež Themistoklovi nabídlo 30 talentův (asi 90.000 zl.), aby vytrvalo. Themistokles peněz ihned použil a dada část nespokojencům, získal je, že vytrvali. Zvučná přímluva působila. Sotva že bylo usneseno na moři vytrvati, oznámeno jest Řekům, že Achaimenes 200 lodí na jih odeslal, aby opluvše okolo ostrova Euboie řeckému loďstvu vzad padly. Themistokles se o to zasadil, aby na nepřítele takto rozděleného neprodleně útok byl učiněn. I ustanovilo se, aby odpoledne na Peršany se udeřilo, poněvadž by loďstvo v nepříznivém případě v tmavé noci snáze nepříteli uniklo. V určitou hodinu vydalo se loďstvo přesně seřaděné, majíc v středu svém lodě athenské, proti Peršanům, které k bitvě dosud nesešikované překvačilo. Vlastním velitelem byl tu Themistokles. Atheňan Dykomedes zajal svou tříveslicí prvou perskou

loď, po něm učinili tak ještě mnozí jiní. Když se počalo šeřiti, ustupovali Řekové s třiceti ukořistěnými loďmi perskými; jedna lemnická loď přestoupila na stranu řeckou.

První den štěstí Řekům přálo; druhý den přinesl potěšitelné zprávy. Nejprvé dostavilo se 50 attických lodí, kteréž dosud nebyly úplně vyzbrojeny, na bojiště, a téměř zároveň s nimi došla zpráva, že 200 perských lodí ustanovených přepadnouti Helleny v zadu, objížděje jižní mys Euboie mořskou bouří na dobro jest zničeno.

S veselou myslí udeřeno k večeru opětně na nepřítele, jemuž značná část lodí kilikických jest odňata, načež zpáteční pochod se nastoupil.

Třetího dne nečekal Achaimenes více na útok Řekův, nýbrž rozhněván jsa nad odvážlivostí tak slabého protivníka, rozjel se v poledne u velikém polokruhu s 800 svých lodí proti společnému loďstvu hellenskému. Avšak nízký, těsný prostor mezi pevninou a předhořím Artemisiem neposkytoval dosti místa, aby se jeho loďstvo rozvinulo, pročež povstal nepořádek a lodě tlačíce se vesměs do středu, jedna druhé nejen překážela, nýbrž i ji porouchala. V bitvě Řekové sice zvítězili, avšak 15 lodí jim bylo poroucháno a pět od Egypťanů zajato. Takovýmto spůsobem nemohl se boj dále vésti, poněvadž by malý počet řeckých lodí byl musel perské převaze přece podlehnouti. Bylo již takořka samo sebou ustanoveno dáti se na zpáteční cestu, když v tom pak došla zpráva, že Leonidas u Thermopyl **téhož dne** podlehl a že nesčetné voje perské jako mraky do středního Řecka se hrnou.

Protož muselo vojsko si přichvátnouti, aby aspoň břehy vlastenecké krylo.

Zpáteční cesta děla se úžinou mezi Euboí a vlastním Řeckem. Napřed jely lodě korintské, zadní stráž tvořili Atheňané. Themistokles pilně o to pečoval, aby četná stáda euboiská co možná na lodě byla vzata a aby tak Řekům nikoli cizincům za spíži sloužila.

Z obyvatelstva stěsnal na lodě, co mohl, a na skalnatém pobřeží euboiském dal vyrýti následující slova: „Mužové ionští, pomněte, že táhnete proti svým otcům polem a že chcete Helladu zotročiti. Přejděte k nám, a jestli to nemůžete, veslujte domů a poproste Karských, aby totéž učinili. Není-li však vám možno ani jedno, ani druhé učiniti a je-li jho vaše tak těžké, že uteci nemůžete, nebojujte aspoň z dobré vůle, až to k bitvě přijde, alebrž se rozpomeňte, že jste našimi potomky a příčina naší války s barbary vámi jest zaviněna.“ Touto lstí způsobil Themistokles, že Ionové, ač Peršanů neopustili, předce v jich podezření upadli.

Loďstvo řecké táhlo k Salamině a k přístavu falerskému na břehu Attiky, kam pěší voje perské, spustošíce Boiotii, vpadnouti hrozily. Athenští jsouce na lodích, domýšleli se, že se Peloponneští vedle svého slibu v Boiotii nepříteli na odpor postavili, aby jej zdrželi; avšak tito zaměstnávali se stavbou ochranné zdi na Isthmu (šíji korintské), na vlastní bezpečnost toliko pomýšlejíce. Attika dána jest nepříteli v šanc. Themistokles prosil Eurybiada, jenž k Isthmu odplouti chtěl, aby aspoň tak dlouho prodlel, než by Athenští ze země své utekli. V shromáždění lidu pohnul Athenské, aby město své zůstavili v ochranu bohyně Atheny, aby všichni k zbrani schopní mužové na lodě vstoupili, ženy, děti a otroci aby za mořem v útulek a bezpečnost uvedeni byli.

Bylo to v skutku trpké usnešení pro athenský

lid, opustiti rodnou svou vlast, milenou tu půdu, již každý životem brániti hotov byl; ale Themistokles poukazoval k věštbě, která zakazovala na pevné zemi bojovati; areopag i se svou důstojností se k němu přidal, kněží oznámili, že Athenin had, strážce hradu, zmizel a potravu každodenně předkládanou opustil, odebrav se s bohyní na lodě, kamž aby se i národ s nadějí v lepší časy utekl. Areopagu dána jest mimořádná moc, aby stěhování toto řídil a chudé občanstvo ze státního pokladu a z příspěvků od boháčů podporoval, aby v cizině se svými rodinami nouzi trpěti nemuseli.

Byl to den hrozný, děsný, když Athenští opouštějíce rodné své domy, svou vlast, své bohy, hroby svých otců, vše, co svým v hrdosti nazývali, v dlouhých řadách k břehům se svým zbožím se ubírali, když mužové vstupujíce na lodě s uplakanými ženami a hořekujícími dětmi se loučili a snad naposledy se loučili. Ó, jak tu smáčela mnohá horká slza posvátnou tu půdu, již sveřepý barbar z pychu zničiti chtěl, jak mnohá tu vyšla z úst kletba na toho, jenž bez práva, bez spravedlnosti tolik a tak velikých útrap lidem nevinným natropil! Veliké zlo jest válka lidstvu, horší však vezdy těm, kdo zlovolně ji vzbudili. Největší část attických uprchlíků nalezla útulek na Salamině, jiní skryli se v Aegině, jiní konečně v Peloponnesu a to zase v městě Troezenu, kde z obecné pokladny stravováni jsou; athenským dětem otevřeny byly tu všecky zahrady, všecka pole, všecky vinice, ba i zvláštní učitel jest jim placen. Jen malý počet starších mužů zůstal v městě, ti usadili se na hradě, jejž dle věštby za nedobytný považovali.

Xerxes vtrhl do opuštěných Athen a nikdo

se mu nepostavil na odpor. Zbylí Atheňané usadili se na Vyšehradě, jejž dle sil svých opevnili. Peršané na ně udeřili, ale dlouho nemohli se hradu zmocniti. Peisistratos, syn Hippiův, vybízel je, aby se vydali, ale všecky podmínky byly od nich zavrženy. Konečně stečen jest hrad od severní strany, kde skály byly nejpříkřejší a tudíž nejméně obsádkami opatřeny. Athenští jsou do jednoho porubáni, chrámy a znamenité stavby, jakož celé město vůbec zapáleno. Xerxes se na nenáviděném městě konečně do syta pomstil a radostí z toho poslal neprodleně posla do Sus, aby tam zprávu o vzetí Athen donesl.

Společné loďstvo řecké, sesílivši se u Salaminy ještě některými loďmi z Aiginy a Kykladských ostrovů poslanými, s hrůzou a zděšením pohlíželo na plameny athenské vzhůru vysoko k nebesům šlehající. Že jsou to plameny věštící slávu a svobodu Řecka, toho se nikdo nenadál. Když požár zuřiti počal, zasedali vůdcové lodí v společné poradě a většina se jich už vyslovila, aby stanoviště dosavadní se opustilo a k Isthmu vyploulo. Vidouce nekonečné plameny k nebesům šlehati, přišli v takový zmatek, že ani nečekali, až by konečné usnešení se stalo, nýbrž řítili se do lodí a rozpjali plachty, chtíce uprchnouti. Ti, kteří v radě zůstali, usnesli se, aby před Isthmem mořská bitva se svedla. Tak se sezení rozešlo, ačkoli Themistokles a s ním náčelníci lodí z Aiginy a Megary o to usilovali, by bitva neprodleně se svedla, poněvadž tato právě města Peršanům nejprvé do rukou padnouti musela. Themistokles odebral se tedy ještě téhož večera k Eurybiadovi, aby mu záležitost znova přednesl, aby o ní s chladnou myslí bylo rokováno. Eurybiades svolal znova radu válečnou.

Když byli vůdcové shromážděni, počal Themistokles dříve, než Eurybiades příčinu schůze oznámil, horlivě o věci mluviti i pravil mu korintský vůdce Adeimantos: „Themistokle, při závodech ti, kteří předbíhají, bývají mrskáni.“ Mírně a s klidnou myslí odpověděl mu Themistokles: „Ale ti, kteří pozadu zůstávají, nebývají ověnčeni.“

Po těchto slovech vtipných a trpkých zároveň obrátil se Themistokles k Eurybiadovi a nemluvě nic více nového, pravil: „Na tobě nyní jest zachrániti Helladu, uposlechneš-li mne a svedeš-li bitvu zde trvaje a neuposlechneš-li těchto, kteří říkají, abys lodi k Isthmu odpravil. Nebo polož oboje proti sobě. Svedeš-li bitvu u Isthmu, na širém moři budeš bojovati, kdež boj nám nejméně jest vhodný, poněvadž máme lodě těžší a počtem skrovnější; nad to ztratíš Salaminu, Megaru a Aiginu, byť i ostatně šťastně se nám vedlo; neboť zároveň s loďstvem půjde i zemské vojsko nepřátel a tak je sám přivedeš na Peloponnes a vydáš v nebezpečí celou Helladu. Učiníš-li však, co já pravím, shledáš v tom tyto výhody. Nejprvé budeme-li v těsně s nemalými loděmi proti mnohým bojovati, budeme velikou převahu míti, nebo v těsně bojovati jest nám, na prostranu však Peršanům. Pak zachráněna bude Salamis, kamž děti naše a ženy vyvedeny jsou. A také toto jest v tom, na čem vám nejvíce záleží: budeš zajisté, zůstaneš-li zde, jednostejně za Peloponnes bojovati, jako kdybys u Isthmu byl, aniž nepřátele, budeš-li dobrý rozum míti, na Peloponnes přivedeš. Bylo nám také věštěno, že u Salaminy nepřátele překonáme. Věz pak, když se lidé řádně radí, že i řádné věci obyčejně se dějí, ale když se neradí řádně, tedy ani bůh nechtívá úmyslům jejich přáti.“

Když Themistokles takto domluvil, obořil se

naň opětně Adeimantos korintský, řka, že má mlčeti člověk, jemuž není domova a bránil Eurybiadovi, aby nedal hlasovati člověku, vlasti nemajícímu; až Themistokles městem se vykáže, pak teprv že smí návrhy předkládati. Výčitka Adeimantova čelila patrně k tomu, že Atheny upadly v moc nepřátel. Themistokles za urážlivá tato slova nezůstal odpověď dlužen, nýbrž osopiv se na Korinthské, jal se jim vyčítati, oč Athenským větší město a větší zem jest, než jim, pokud mají 200 lodí mužstvem osazených, žádný národ hellenský že nemůže jich odraziti, kamkoli přijdou.

Na to obrátil se opětně k Eurybiadovi a pravil důrazně: „Zůstaneš-li zde na místě, budeš hodným mužem, pak-li nezůstaneš, zničíš Helladu; nebo celou naši válku nesou na sobě lodě, pročež poslechni mne. Neučiníš-li však toho, tedy věz, že my, jak tu jsme, čeleď svou vezmeme a přepravíme se v město Siris do Italie, kteréž naše jest od starodávna a o němž nám věštby vypravují, že má od nás osazeno býti; vy pak pozbyvše takových spojenců, pamatovati budete na má slova.“

Slyšíce náčelníci výhrůžku tuto, velice se ulekli, neboť bez lodí athenských byli k dalšímu boji nedostatečni. Protož se usnesli, aby se vytrvalo a po příchodu perských lodí bitva svedla.

V shromáždění tomto povstaly ještě mnohé jiné výstupy, než jsme tuto podali. Tak prý Eurybiades v prudké hádce na Themistokla napřáhl berlu, ale tento jsa pouze pamětliv blaha své vlasti, zvolal: „Bij, ale mne vyslechni.“

Když bylo tedy usneseno s Peršany se měřiti, vykonali Řekové vlasteneckým bohům a rekům pravěkým slavné oběti, žádajíce, aby zbrani jejich žehnali a vítězství nad barbarem jim po-

přáli. A věru modlitba taková v přítomném nebezpečenství nebyla bez významu.

Konečně objevilo se perské loďstvo, zakotviviši se od předhoří Sunia směrem k přístavu falerskému; řady jeho táhly se do „nedozíráma daleka“, neboť po bojích u Artemisia postarali se vůdcové perští o novou posilu, které se jim částečně z Malé Asie, částečně z ostrovů dostalo v čase, když se pustošením Euboie zabývali.

Spatřivše Řekové tak hroznou přesilu, klesli opět na mysli i žádali, aby Eurybiades novou poradu odbýval. Většina stála na tom, aby se místo toto opustilo. Tu užil Themistokles, aby k vytrvání přinutil, odvážlivé lsti. Opustiv totiž tajně shromáždění, v němž by nic nebyl vyřídil, poslal svého věrného otroka Sikinna s lodí za čiré tmy ku Xerxovi s tímto vzkázáním: „Vyslal mne vůdce Athenských mimo vědomí druhých Hellenů (nebo smýšlí spolu s králem a chce raději, aby vaše věc na vrch přišla než věc Hellenův) i mám oznámiti, že Hellenové útěk obmýšlejí, jsouce poděšeni, a že nyní vám lze nejkrásnější všech činů vykonati, nedopustíte-li jim uteci. Nebo oni vespolek se nesrovnávají, aniž se vám vstříc budou stavěti, i uzříte je, jak sami mezi sebou budou bojovati, kdo s svámi smýšlejí a kdož ne.“

Téhož dne k ránu odbýval Xerxes s náčelníky svého loďstva válečnou poradu, má-li se bitva na moři svésti čili nic. Seděl na vysokém trůně a k poradě povolaná knížata usazovala se na vykázaném místě kolem něho.

Mardonios obcházel řadou, tázaje se jednotlivců po mínění. Všichni hlasovali pro bitvu, toliko Artemisia, králová z Karie, která králi pět lodí přivedla, nesouhlasila řkouc: Šetř, králi, lodí a bitvy nesváděj; neboť řečtí bojovníci jsou tvých

mužů o tolik statnější na moři, oč muži statnější jsou žen. A proč by ti bylo třeba mořských bitev se odvažovati? Což nemáš Athen, pro něž jsi tažení podnikl, nemáš ostatní Hellady? V cestě ti nestojí nikdo a těm, kteří se vstříc postavili, vedlo se, jak na ně náleželo. Já myslím, aby se bitva nesváděla, nýbrž aby lodě při břehu prodlévaly, neboť nebudou Helleni s to, aby dlouhý čas tobě odporovali, rozptýlíš je a rozutíkají se všichni do svých měst. Nebo ani potravy jim není na tomto ostrově, aniž se podobá, potáhneš-li s vojskem zemským na Peloponnes, že by sebou nehnuli ti, kteří odtamtud přišli i nebudou toho dbáti, aby za Atheny bojovali. Pakli hned o překot bitvu svedeš, obávám se, že úraz loďstva i zemskému vojsku uškodí.“ Xerxes ve své bezměrné hrdosti myslil, že zvítěziti musí, pročež neposlechl moudré rady ženské, abrž uzavřel bitvu svésti. Když pak ještě toho večera Themistoklův otrok poselství mu přinesl, měl vítězství za zabezpečené, neboť uvěřil slovům svého nepřítele. I hned rozkázal loďstvu, aby se k bitvě hotovilo.

Loďstvo hellenské stálo při břehu salaminském, v úžině mezi Attikou a Megarou se rozprostírající. K této úžině vedou dvě úzké brány; západní poděl megarského pobřeží, východní od athenského přístavu Peiraeiu. Xerxes nařídil foinickým lodím, aby o půlnoci kolem Salaminy objely a západní bránu uzavřely. Loďstvo toto postavilo se v oblouku opírajíc se pravým křídlem o Salaminu, levým pak v úžině Řeky obkličujíc. Levé toto křídlo mělo se spojiti se středem perského loďstva, od východu se vtírajícího. Dle toho vykázána jsou místa ostatním lodím a které v prvou řadu vtěsnati se nemohly, tvořily druhou řadu, jsouce na křídlech u obou bran postaveny, aby

se ani jedné lodi řecké nepovedlo uniknouti. Rozloha perského vojska měla podobu dvou oblouků, které měly řecké loďstvo v středu sevříti a zničiti. Celé rozestavení dálo se v noci a tak potichu, že Hellenové docela nic o tom, co se děje, nevěděli.

Xerxes si dal téže noci na jižním úbočí hory Aigaleu, hluboko do zálivu salaminského vnikající, za středem svého loďstva zříditi vysoké křeslo, aby se odtud se svými dvořany bitvě pohodlně dívati mohl. Podél břehu rozestavil zemské vojsko, aby porouchané lodě při mělčinách chytalo a perským lodníkům v čas potřeby pomoc poskytovalo. K témuž konci obsadil také ostrůvek Psyttalei, na východní straně Salaminy přilehlý, brannou mocí.

Mezi tím co se Peršané takto vší mocí k bitvě připravovali, hašteřili se ještě náčelníci řečtí v radě, mají-li vytrvati čili nic.

Bylo již půlnoci. Do rady vešel hlasatel, vyvolávaje Themistokla, že cizí muž s ním venku pohovořiti chce. Themistokles vyšel ven, a vidí k svému velikému překvapení soka svého Aristeida, jenž z Aiginy, kde ve vyhnanství dlel, sem přišel, aby spolu se svými občany za svobodu bojoval a co na něm bylo k vítězství vlasteneckých zbraní přispěl. Vyhnanství jeho bylo zrušeno, neboť v dobách velikého nebezpečí bylo všem občanům vypovězeným dovoleno do Athen se navrátiti.

I pravil Aristeides k Themistoklovi: „Dlouho jsme spolu zápasili, dnes pak máme dokázati, kdo vlasti větších služeb prokáže. Jestli Peloponneští mnoho či málo o odplutí mluví, jednostejné jest. Nebo já byv očitým svědkem, pravím ti, že nyní, ani kdyby chtěli Korintští a Eurybiades sám, nebudou s to, aby odplouli; jsmeť od nepřátel kolem obklíčeni. Nuže vejdi a oznam jim to.“

Themistokles mu odpověděl: „Dobré poselství jsi přinesl; nebo čeho jsem si já přál, to stalo se. Nebo věz, že *mnou* se děje, co Medové činí; byloť potřebí, když Hellenové dobrovolně nechtěli v boj se dáti, proti vůli jejich je přinutiti. Ty pak, přicházeje s dobrým poselstvím, zvěstuj jim to sám. Nebo řeknu-li já jim to, bude se jim zdáti, že vymyšlenou věc povídám a nepřesvědčím jich, jak se věci mají, když pak jim to oznámíš, uvěří-li, bude nejlépe; pakli tomu neuvěří, bude nám to lhostejné, nebo už se nerozutíkají, jsme-li obklíčeni odevšad.“

I vešel Aristeides do rady a vypravoval, co na své obtížné cestě z Aiginy viděl, že totiž celé loďstvo hellenské od lodí Xerxových jest obklíčeno a radil, aby se chystali k odporu. Většina vůdců však nevěřila, teprvé když loď z ostrova Tenos k Řekům sběhlá totéž oznamovala, uvěřili zprávě Aristeidově.

Bylo to časně z rána 20. září, když se řecké loďstvo k rozhodnému okamžiku sešikovalo: obsahovalo celkem 375 lodí, na nichž stálo as 70.000 ozbrojených mužů; na straně perské vedeno jest do boje 750 lodí se 150.000 bojovníkův. Themistokles postavil se s 200 athenských lodí na levém křídle proti lodím foinickým, na pravém křídle jakožto na místě čestném stál vrchní vůdce Eurybiades proti lodím ionickým a karským s loďmi poloponneskými, jichž se asi 106 počítalo. Zbytek loďstva řeckého zaujal místo ve středu. Jakmile šik byl sestrojen, počali Řekové, majíce v čele lodí svých obrazy národních hrdin, zpívati válečnou píseň a s heslem: „Ku předu, synové hellenští, zachraňte vlast svou!“ veslovali s neohroženou myslí proti Peršanům, barbarské skřeky provolávajícím. Peršané ihned hnuli se ku předu,

nad čímž Řekové, nemajíce dosud určitého nařízení, se pozastavili i byli by snad couvli a nepořádek mezi svými učinili, kdyby náhodou jejich bojechtivost nebyla roznícena. Ameinias, rodák athenský, bratr slavného básníka Aischyla, vida krajany své rozpačité, hnul se v rozhodném tom okamžiku se svou lodí ku předu a dada rozkaz, aby prudce proti nepříteli se bojovalo, vrazil na perskou loď s takovou silou, že tato v několika okamžicích pod vodu klesla. Nastal boj; Athenští chvátali Ameiniovi ku pomoci; zatím nastal boj i na pravém křídle a nedlouho po tom po celé čáře. Dlouho neklonilo se vítězství k žádné straně; brzy zde, brzy tam štěstí se měnilo. Tu konečně podařilo se Themistoklovi šiky foinické proraziti a na útěk je zahnati. Některé lodě hledaly svou spásu při břehu, kde se musely vzdáti, jiné zajely v střední šik, aby tu byly zachráněny. Themistokles udeřil v příznivém okamžiku na střed s jedné strany, loď za lodí byla na perské straně přemožena, až konečně všecky k východní bráně uháněly, aby se zachránily. I povstala v mořské úžině nevyslovná tlačenice: perské lodě, které tu dosud v bitvě nebyly, hnaly se ku předu, aby před tváří svého krále, jenž každý pohyb svými písaři zaznamenávati dával, dokázaly svou statečnost. Prchající lodě srážely se s nimi a tak povstala nevídaná zmatenice, v níž perské loďstvo strašlivé ztráty utrpělo.

Athenští bojovali jako lvové a co jim uniklo, to upadlo do rukou Aiginských, kteří také práci své dobře rozuměli.

Než boj zuřil při východní bráně ještě dosti povážlivě, neboť ionské lodě statečně se držely, aby Xerxes nemyslil, že vyzvání Themistoklovo na skalách euboiských ke zradě je svedlo. Důstoj-

níci foiničtí, byvše poraženi, předstoupili před krále s žalobou, že Ionové svou povinnost nekonali a tak jejich porážku zavinili. Mezitím co obžalobu pronášeli, viděl Xerxes, jak jedna ionická loď attickou potopila, a jsouc od aiginetické proražena, klesala, avšak statečností bojovníků této se zmocnila, i rozkázal foinické ramenáře odvésti a hlavu jim sraziti. Themistokles udeřil se svou lodí na loď Aribigna, náčelníka Ionův a bratra králova, a Ameinias jel mu po boku; vůdce nepřátelův byl šípem skolen a Artemisia vysvobodila jeho mrtvolu z rukou řeckých. Artemisia pronásledována jsouc Ameiniem, dala se na útěk, při čemž jinou loď stroskotala. Ameinias měl za to, že se tato nehoda její lodi stala, pročež přestal ji pronásledovati, ačkoliv by ji byl rád v ruce svých krajanů přivedl, poněvadž na její hlavu, ana co žena proti Athenským se opovážila bojovati, cena 10000 drachem ustanovena byla. Xerxes pak domýšleje se, že nepřátelskou loď ponořila, rozkázal do listin o tomto hrdinství zaznamenati: „Mužové moji," pravil, „stali se ženami, ženy pak muži." Artemisia patrně dvojího zisku nabyla: předně zachovala své živobytí a za druhé dosáhla větší přízně královy.

Když takto ve vodách salaminských boj se rozzuřil, vyploul Aristeides, aby vlasti své také platné služby prokázal, s částí branného lidu na Psyttalei, kde se posádka perská nalézala, již do posledního muže pobil. Tím vykonal řeckému loďstvu veliké dobrodiní, neboť kdo se sem utekl, nabyl tu bezpečný útulek, Peršané pak, kteří sem život zachrániti chvátali, bez milosti smrt nalezli.

Konečně muselo perské loďstvo s ohromnými ztrátami bojiště opustiti a do přístavu falerského ucouvnouti. Přes dvě stě lodí a 50000 lidí ztratili

Peršané v osudné této bitvě, neboť neznajíce plavati zahynuli všichni, kteří do vody spadli. Řekové ztratili 40 lodí, nejudatněji bojovali Athenští a Aigineté, Athenským však a zvláště Themistoklovi náleží palma vítězství, poněvadž nejzkušenější plavce, Foiničany, nejprvé na útěk odvrátili. V růžových červánkách zapadlo slunce, když Řekové druh druha co vítězové líbali, i zdálo se skutečně, že vyšší moci po jejich straně bojovaly. Vlastenecký zápal roznítil bojechtivost v synech svobodné Hellady v té míře, že otroci dobývavého Orientu šmahem k zemi se káceli. Řekové dokázali znova jako druhdy u Marathonu, že boj za věc svatou z mužů činí lvy, kteří, byť i byli nečetní, v stádě zotročilých hovad strašnou porážku působí.

Tak skvělého vítězství se ani Řekové sami nenadáli a Eurybiades nemohl pochopiti, proč se tak stalo. Themistokles, jehož odhodlanosti výsledek boje náležel, nenechal krajanů svých odpočinouti, nýbrž přikázal, aby ještě té noci k boji se hotovili, maje za to, že Xerxes s loďstvem svým počet lodí řeckých dosavad značně převyšujícím budoucího jitra znova na Helleny udeří. Opatrnost tato byla vší chvály hodna a svědčí o vysokém strategickém nadání Themistoklově. Než ale Xerxes se poradil s jinou: když Řekové ze sna se probudili, nalezli z rána přístav falerský prázdný: bylotě perské loďstvo na kvap posláno k Hellespontu, aby mosty zachránilo a návrat zemského vojska Peršanů do Asie zachovalo, kdyby se zamýšlený vpád do Peloponnesu nezdařil.

Řekové pronásledovali loďstvo perské až k ostrovu Andru, vidouce však, že Peršané dále k severu veslují, zastavili se. Themistokles a s ním i Athenští žádali, aby nepřítel dále byl pronásledován a mosty na Hellespontu zničeny, avšak

Eurybiades a ostatní Hellenové neuměli se v smělé tyto plány vpraviti, a tak pustili příhodnou dobu k pokoření barbarů z rukou. Themistokles musel se spokojiti s výpravou proti Kykladským ostrovům s Peršany spojeným, jež náležitě potrestal a pro zrádu na věci řecké pokutoval.

Aby Xerxa co možná nejdříve z Evropy vypudil, poslal k němu opětně věrného svého otroka Sikinna s poselstvím: „Mne posílá Themistokles, Neoklův syn, náčelník athenský, a ze všech spojenců řeckých muž nejudatnější a nejrozumnější, abych ti oznámil, že Themistokles, chtěje ti službu prokázati, Hellény zdržel, aby loďstvo tvé nepronásledovali a mostů přes Hellespont nezrušili. Nyní se můžeš bezpečně na cestu vydati.“

Zbabělý král, pozbyv odvahy, odhodlal se co nejdříve na cestu se vydati. Mardonius, jenž k výpravě proti Řecku co nejhorlivěji radil, a jenž po jejím nezdaru, a po tak ohromných a nákladných přípravách toho nejhoršího po návratu obávati se musel, žádal krále, aby mu ponechal jistý počet vybraného vojska, že jím v krátkém čase veškeré Řecko podmaní. Xerxes zanechal mu 300.000 nejlepšího mužstva, sám pak s ostatní armádou k Hellespontu chvátal. K hanebnému tomu útěku nutil ho nejen strach před řeckým vojskem, ale také bázeň, že v jeho říši povstanou nebezpečné vzpoury, k jichž potlačení nebude ani prostředků ani branné moci.

Návrat jeho vojska byl velmi žalostný. Krajiny, jimiž zpáteční pochod se děl, byly větším dílem již vydrancovány a zpustošeny; vůbec nebylo potravy nikde důstatek. Vojsko živilo se travou, listím stromů, hlad a nepřirozená potrava jakož i studenost neobyčejně časně přišlá, spůsobily ve vojště nakažlivé morové nemoci a nebez-

pečné svízele. Tak přišla větší část vojska na zmar. Když Xerxes po 45denním pochodu k Hellespontu přišel, shledal, že bouře a větry mosty jeho zničily i dal se ve vší tichosti po lodi do Asie převésti. V Sardech očekával zprávu o vítězství Mardoniově.

Hellenové vykonavše tažení Kykladami, vrátili se nazpět na ostrov Salamis, aby se o kořisť rozdělili. Prvotiny této kořisti poslány jsou bohu Apollonovi do Delf. Athenští věnovali tři lodě foinické, jež nejprvé jali, Posseidonovi na Isthmu, Atheně u Sunia a Ajantovi na Salamině. Když loď do svatyně Posseidonovy na Isthmus odváželi, doprovázeli je všichni Hellenové, kteří proti Peršanům bojovali. U oltáře Posseidonova hlasovali náčelníci, kterým dvěma vůdcům cena vítězství a zásluhy o ně přináleží. Ze všeho, co jsme pověděli, plyne patrně, že jedině Themistokles bitvu u Salaminy vyhrál a že mu tedy první cena náležela, avšak, jak už to bývá, připisoval každý vojevůdce cenu sobě a Themistoklovi ani ne všichni druhou. Ješitnost, nenávist, zášť, žárlivost a jak se všecky podobné nectnosti jmenují, pracovaly proti slavnému jménu muže tak velikého, pročež i s udílení cen za takových okolností docela sešlo. Peloponneští nechtěli toho dopustiti, aby se Athenským první ceny dostalo, pročež když se hlasovalo o hrdinnosti jednotlivých oddělení loďstva, přiřknuta jest první cena Aiginetům, nikoli, jak zasluhovali, Athenským. Delfická věštba se při tomto strannictví na prvém místě vyznamenala, poněvadž Aiginety za nejudatnější bojovníky u Salaminy prohlásila a od nich na památku zvláštní dar si vyžádala. Byla to patrně politická machinace kněží věštbu vykládající. Když Themistokles ze svého podílu věštbě dar na památku chtěl učiniti, odmítli

kněží jeho nabídnutí, ač jindy rádi, co jim bylo přinešeno, shrábli. Protivníci jeho věděli, kam se mají obrátiti.

Spartané, aby aspoň světu svou nestrannost ukázali, pozvali Themistokla do Sparty, kde jej s velikou slávou uvítali, spolu s Eurybiadem veřejně ověnčili, a překrásný vůz mu věnovali, načež jej v průvodu 300 jezdců až na hranice své země vyprovodili. Zásluhy Themistoklovy nedaly se nikterak utlumiti: veškerá Hellada uznávala jej za svého osvoboditele. Když při nejbližších slavnostech olympických se Themistokles objevil, věnována jest všecka pozornost jeho osobě a Athenští s hrdostí představovali jej přítomným cizincům. Tu prý se vyznal Themistokles, že teprvé nyní klidí odměnu za svou práci, již pro blaho celého Řecka podnikl. A v tom ohledu měl pravdu, nikdo nemá na světě tolik závistníků jako velký muž; když cizota proti němu nesočí, činí se mu příkoří v domovině. Athenští vidouce, jaké slávy se Themistoklovi ve Spartě dostalo, počali býti žárlivi, ještě svého spoluobčana větší slávou obmysliti nedovedli, aneb neuměli; že od Spartanů byl vyznamenán, vzbudilo v nestálém lidu athenském podezření a Themistokles upadl v nemilost, kdežto jeho politický protivník Aristeides více obliby docházel, byv pro následující rok 479 za vrchního vůdce zemského vojska zvolen. Xanthippos, žalobce Miltiadův, stal se náčelníkem loďstva. Avšak muž tak slavný a tak duchaplný, jako byl Themistokles, nemohl dlouho přijíti v zapomenutí.

Již následujícího roku (478) vidíme jej se vší horlivostí o to usilovati, aby Atheny Xerxem a později opětně Mardoniem spustošené znova byly vystavěny a vysokou pevnější zdí obehnány. Veliké přípravy k opevnění města Athen konané

vzbudily v Peloponnéských nedůvěru a žárlivost, neboť se domnívali, že Athenští při své odvážlivé podnikavosti a pomocí svého četného loďstva, které jim nadvládu na moři zabezpečovalo, daleko nad ostatní Hellény předčí, jestliže i město své nedobytnou tvrzí učiní. Proto naléhali nejvíce Aiginetští a Korintští na Spartany, aby stavbu tak rozsáhlých hradeb Athenským zamezili. Spartané poslali za tou příčinou do Athen vyslance, aby žádali, by se město neopevňovalo, aby Peršané při následujícím možném vpádu do Hellady zde bezpečného stanoviska k potlačení Řeků nenalezli. Pod rouškou vlastenectví pracovali Spartané patrně k tomu, aby snažlivá obec athenská přílišně nevynikla a moci jejich někdy nebezpečnou sokyní se nestala. Ale Athenští nechodili nikam pro rozum, nýbrž nahlednuvše, oč se jedná, ustanovili se na tom, že stůj co stůj opevnění svého města provedou. Aby však rozsáhlými přípravami Spartany k válce nepopudili, v níž by za těchto okolností sotva byli zvítězili, utekli se ku lsti a Spartany oklamali. A k podobným úkolům byl Themistokles jako zrozený. K návrhu jeho odpověděli Athenští Spartanským vyslancům, že co nejdříve ohledně té záležitosti své posly do Sparty vyslou. Potom poradil Athenským, aby jej co nejdříve do Sparty vyslali a jiné ještě vyslance k ruce mu přidělili, ty však aby do té doby doma pozdrželi, až by hradby takové výše dosáhly, že by se s prospěchem za nimi brániti mohli. Mezi tím přikázal, aby všecko mužstvo, ženy a děti bez rozdílu stavů, propuštěnci i otroci se vším úsilím o hradbách pracovali, stavivo aby brali, kde se dá, ani pomníků, ani hrobů, ani veřejných budov nešetříce.

Přišed Themistokles do Sparty neohlásil se u vlády, nýbrž všelijak se vymlouval, a hlavně na

to se odvolávaje, že na jiné spoluposlance čeká, otálel, tvrdě, že každou chvíli do Sparty zavítati musí. Spartané mu věřili. Když ale cestující ve Spartě se vší určitostí utvrzovali, že se o hradbách dále pracuje a že již k jisté výši jsou vyhnány, tu konečně lest jeho jest poznána. Themistokles Spartany prosil, aby podobným zprávám nevěřili, abrž posly do Athen vyslali, kteří by se o stavu věcí přesvědčili a jim bezpečnou zprávu podali. Tak se stalo. Zatím pak vzkázal Athenským, aby Spartanské vyslance v městě pozdrželi, rozličné příčiny předstírajíce a aby to nápadným nebylo, až by jejich vyslanectvo ze Sparty se vrátilo. Neboť se už byli jeho soudruhové Aristeides a Abronychos dostavili, zvěstujíce, že hradby žádoucí výše dosáhly. Nyní vystoupil Themistokles se vší určitostí a oznámil Spartanům, že hradby athenské tak daleko dospěly, že se za nimi občané bezpečně brániti mohou. Kdyby Spartané a jejich spojenci budoucně s nimi vyjednávali, tvrdil, aby nezapomínali, že Athenští dobře rozeznati vědí, co jim a co společné věci řecké prospěšno jest. „Tenkráte, pokračoval, když jsme za vhodné uznali město naše opustiti a ze země se vypraviti, usnesli jsme se sami na tom, aniž jsme se Spartanův za radu tázali, a úmysl svůj jsme také provedli. I nyní máme za prospěšné, aby město naše hradbami bylo obehnáno a to bude nejen pro nás, nýbrž i pro naše spojence velice užitečno. Nenít zajisté ani možno bez stejně mocných obranných prostředkův stejně o obecné dobro péči míti. Buď musí všichni spojenci bez hradeb býti, aneb se musí potvrditi, co se u nás stalo.“

Spartané ukonejšili svou zlost, předstírajíce, že se Athenským nikterak stavěti v cestu nemínili, nýbrž že jim toliko společné blaho na srdci

leželo; a proto že odeslali vyslance. Tím spůsobem zjednal Themistokles rodnému svému městu hradby, ale se Spartany se od té doby znepřátelil. Jeho životním úkolem bylo, Atheny na vrch moci postaviti a hlavně na moři panství jim zjednati. Opevňování přístavu Peiraieu, vpády perskými na čas přerušené, obnoveno jest i dokonáno k jeho radě v rozsáhlých rozměrech. On se zabýval smělou myšlenkou zničiti na dobro loďstvo peloponneské, aby Atheny bez překážky nad mořem vládu provozovaly. Když peloponneské loďstvo v zálivu pagasejském přezimovalo, pravil Themistokles na sněmě lidu, že kuje pro Atheny veledůležitý a prospěšný plán, o němž před vším lidem mluviti nelze. Athenští ustanovili, aby plán svůj Aristeidovi sdělil a, jestliže ten jej schválí, pak že jsou hotovi jej provésti. Themistokles oznámil Aristeidovi, nač pomýšlí, ten pak se před lidem prohlásil, že záměr Themistoklův jest sice veleužitečný ale také velmi nespravedlivý, a lid se usnesl, aby s provedení plánu sešlo. Aristeides patrně zapomínal, že politika vždy poctivými cestami nechodí, a Spartané nejednou toho podali důkazy. Tak navrhli v radě amfiktyonův, aby veškerá města, která s Peršany držela, ze spolku byla vymítěná, čímž by byl vliv Spartanův značně se sesílil, poněvadž toliko jejich spojenci by byli v radě zůstali. Themistokles záměr tento prohledl a přímluvou svou prorazil, že města ta opětně do rady přijata jsou.

Od té doby považovali Spartané Themistokla za svého nejúhlavnějšího nepřítele, pročež všemi silami k tomu pracovali, aby vliv jeho v Athenách podkopali. Athenští sami jim v té věci pracovali do ruky; neboť Themistoklova povaha nebyla bez skvrny, jevíc málo smyslu k zákonitému pořádku,

právu a spravedlnosti, dávajíc zjevnou přednost násilnictví a úplatnosti. K tomu ke všemu rozčiloval lid neustále odvážlivými návrhy i bylo se co obávati, že Atheny v nebezpečnou válku zaplete.

Proto nechali Themistokla padnouti a poslouchali více rozvážlivého až úzkostlivého Aristeida. Konečně r. 472 zjednal si stranu Kýmon a ten dal, byv Spartany podněcován a podporován, Themistokla ostrakismem z Attiky vypověděti. Tak se odměňuje lid svým dobrodincům: Miltiada uvěznili, Themistokla vypověděli! I na veliká dobrodiní snadno se zapomíná. Themistokles nevděkem vlastních spoluobčanů trpce oklamán odešel do města Argos, které od jakživa Spartě bylo nepřátelské, ale ani zde nenalezl žádoucího klidu.

V té době byla na spartanského krále Pausania vznešena obžaloba, že zákonitý pořádek zrušiti obmýšlí, a ve při té viděli Spartané důkazy, že mu Themistokles v nebezpečných záměrech nápomocen byl. Zdá se, že Pausanias Themistoklovi záměry své odkryl a jej si nakloniti chtěl, avšak dokázati nelze, že by Themistokles nějaké viny v té příčině se dopustil. Avšak Spartané chytali se stébla, aby nenáviděného muže se sprostili; protož obžalovali jej v Athenách a ačkoliv Themistokles písemně se hájil, tož byl k návodu svých nepřátel přece odsouzen, aby se jakožto zrádce společné vlasti před soudem v Spartě dostavil. Poněvadž se nedostavil, byl jakožto zrádce odsouzen.

Tak byl osvoboditel Řecka jakožto sprostý zločinec ze všech stran pronásledován, pochopové, z Athen a Sparty vyslaní, slídili po jeho stopě na zemi i na moři. Člověk nemůže ani věřiti, že by lid byl tak mohl býti krátkozrakým, pošetilým, mstivým a ukrutným. Ti, kdo světu nejlépe činí,

nejméně odměny doznávají. Teprv vděčné potomstvo blahoslaví památce velikých mužů.

Z Argu prchl Themistokles do Kerkiry, odtud do Epiru k Admetovi, králi Molosskému, jejž si byl, pokud sláva jeho ještě květla, velice znepřátelil. V zoufalém svém postavení musel u nepřítele útulek hledati. Aby královo srdce obměkčil, vzal jeho synáčka do náručí a posadil se s ním ku krbu, kterýžto způsob prosby byl velmi tklivý a u Molossů vyplnění dojíti musel. Admetos vida svého nepřítele v takovém neštěstí zapomenul na svůj hněv a popřál mu své ochrany.

Themistokles měl se zde za tak bezpečna, že sem ženu a dítky povolal. Jakmile však nepřátelé bydliště jeho vyslídili, vyslali vyslance, aby za jeho vydání žádali. Admetos nebyl více s to hosta svého před mocnými nepřáteli chrániti, ale přece jej zrádně nevydal, nýbrž po tajných stezkách horských do Macedonie dovedl. V Pydně sedl Themistokles na loď, aby další útulek v Asii u velkokrále vyhledal. Loď, na níž se nalézal, byla bouří hnána k loďstvu athenskému, té doby právě ostrova Naxu dobývajícímu. Prosbou a hrozbami přinutil Themistokles lodníka, že den a noc v otevřeném moři se zdržel a pak do Malé Asie ploul.

Ale ani zde nenalezl Themistokles dosti jistoty. Neboť perský král vypsal na jeho hlavu 200 talentův a i Řekové po něm slídili. I uprchl do Aig v Aigolii k svému příteli Nikogenovi, který jej za některý čas u sebe zdržel a pak v přikrytém voze, v jakých se ženy na cestách dopravovaly, do vnitř země odeslal. Kdykoli se cestou někdo tázal, kdo ve voze sedí, řeklo se mu, že to jest řecká dívka, ku dvoru královskému určená. Nikogenes jsa s velmoži perskými dobře znám, odporučil jej jednomu ze svých přátel v Susách.

Přibyv Themistokles do Sus, poslal králi Artaxerxovi, potomku a nástupci Xerxovu, list tohoto obsahu: „Já, Themistokles, přicházím k tobě, jenž jsem, jsa přinucen proti útoku tvého otce se brániti domu tvému ze všech Hellenův nejvíce uškodil, avšak ještě více dobra jsem mu způsobil, když jsem se v bezpečnosti, on ale v nebezpečí nalézal. Za toto dobrodiní jsi mi povinen díky, (zde uváděl své zásluhy, jichž si u Salaminy o Xerxa získal) jsa ještě dosti schopen důležité služby ti prokázati, přicházím sem, poněvadž mne všichni Hellenové pro mé přátelství k tobě pronásledují. Teprv po roce ti chci oznámiti, proč jsem k tobě přišel.“

Král se podivil rozšafnosti Themistoklově a byl s jeho záměry spokojen. Během roku, jenž mu byl povolen, seznámil se Themistokles s perskou řečí a tamními mravy, jak mohl, načež se před králem objevil.

Král jej měl u vysoké vážnosti, jako dosud žádného Hellena, a to pro jeho slávu, moudré náhledy a konečně pro naději, že jeho pomocí řecké obce pod perské jho uvedeny budou. Když potom králové perští některého Řeka ku svému dvoru do svých služeb zvali, tu prý psávali, že jej u větší ještě vážnosti míti budou, než jaké požíval Themistokles. On sedal s králem při stole, s ním honíval, všech jeho zábav byl účastným, a vůbec měl u dvora nesmírný vliv. Král jej hodně obdaroval, dada mu některá města v Malé Asii, jako Lampsakos, Magnesii a jiné. Themistokles žil pohodlně na svých statcích, jak se mu kde zlíbilo. Byl jaksi v těchto krajinách místodržitelem, aby hranice proti nájezdům Řeků chránil. Ale ani zde nebyl závistníků a nepřátel prost. Životu jeho kladly se neustále léčky, jimž se vždy šťastně uměl vyhnouti.

Dlouhá léta ukrýval král před ním jediné své přání, aby mu pomohl potlačiti Helladu. Měltě Artaxerxes po svém na trůn vstoupení se vzpourami uvnitř říše dosti práce. Když ku konci let šedesátých čtvrtého století Egypťané se vzbouřili a Atheňané jim se svým loďstvem pomáhali, krajiny perské znepokojujíce, rozkázal král četné vojsko vypraviti a Themistokla vyzval, aby dané slovo vyplnil. Stařičký hrdina nalézal se u velikých nesnázích. Nepřítele, proti němuž druhdy bojoval, proti vlasti své vésti nechtěl, aby jmeno své jakožto osvoboditel Hellady neposkvrnil.

Co tedy činiti? Než slavný život hanebně skončiti, volil raději dobrovolnou smrt. Vykonav bohu oběť, pozval přátele své, aby se s ním rozloučili, načež vypil jed — a skonal. Když pak král o příčině jeho smrti zpraven byl, tu prý se velikému tomu muži ještě více obdivoval a přátelům a příbuzným jeho nepřestal prokazovati dobrodiní.

Themistokles skončil život svůj plný podniků a hrdinství v 65. roce.

V Magnesii na tržišti zbudován jest mu nádherný náhrobek. Vypravuje se také, že přátelé kosti tajně z Asie odnesli a v Athenách ve vlastenecké zemi pohřbili, což z velezrády odsouzeným se odpíralo.

Themistokles zanechal po sobě četnou rodinu, 5 synů a 7 dcer; ještě v prvním století před Kristem jmenují se potomci z Themistoklovy rodiny, kteří v Magnesii jistých práv požívali.

Aristeides.

Aristeides, syn Lysimachův, s nímž jsme se už jakožto se sokem Themistoklovým seznámili, nenáležel sice k slavné šlechtické ale předce k zámožné attické rodině, z níž prvý na politické dráze vynikl. Byl as o 10—15 let věkem starší nežli Themistokles a proto náleží zpráva, že už jako děti spolu hádky mívali, do říše bájek. Jakožto mužové měli zcela různé zásady politické, pročež není divu, že často mezi sebou o prvenství v obci zápasili. Aristeides byl dle své přirozené povahy dobrák, skrz na skrz poctivec, vše podnikal s rozvahou, miloval vždy a všude pořádek, zastával právo a spravedlnost, nedal se nikdy uplatiti, nehleděl si vlastního prospěchu, abrž pracoval vždy jen pro vlast a její blaho. Pro vnitřní správu obce byl Aristeides pravou perlou, neboť se při své panenské povaze nedopustil ani sebe menšího přechmatu. Zevnitřní politické poměry pohybují se někdy cestami křivými a tu bývá častokráte právo a spravedlnost jen slabou zbraní, nepřimísí-li se k tomu lest a obratné použití času. A takovým mužem byl právě Athenám politicky vybroušený Themistokles, jenž ovšem neužíval vždy nejlepších prostředkův, aby cíle svého došel.

Pohledneme-li na události, jež jsme právě vylíčili, okem nepředpojatým, můžeme směle za

to ručiti, že by bez politiky Themistoklovy Řecko bylo barbarům podlehlo. A byla-li při Themistoklovi, jenž neméně pečlivě o výkvět své vlasti dbal, jakási přílišnost chybou, vadilo Aristeidovi, jehož řecký dějepisec nejspravedlivějším mužem, jenž kdy v Athenách žil, nazývá, velké dobráctví. Nechť se vedlo vlasti jakkoli: Aristeides jí sloužil vždy stejnými zásadami se řídě, sláva a čest nikdy ho neučinily hrdým, a stala-li se mu křivda, snášel ji s vlídným srdcem. Doma i v cizině miloval svou vlast stejně horoucně a byl hotov život svůj za ni položiti; do posledního vydechnutí neustal pro obecné dobro horliti.

Themistokles, nastoupiv na politickou dráhu, zjednal si jako pravý státník svou stranu, která jeho záměry horlivě podporovala a vliv v obci mu zabezpečila.

Jinou cestou bral se Aristeides; maje své náhledy za všeobecně užitečné, nezjednával si žádné strany, aby od svých spojenců nebyl k činům nespravedlivým sveden a ve svých záměrech zmaten. Jeho zásada byla jasná: právo a spravedlnost musí zvítěziti a rozšafný občan nebude leč právo vyhledávati a jeho se přidržovati. A jako v obecném životě ani přátelství ani závazků neuznal, tak se nedal nikdy, když se jednalo o právo, ani hněvem ani záští unésti. Když jedenkráte jednoho ze svých nečetných nepřátel před soud pohnal a soudcové po přečtení obžaloby rozsudek vynésti chtěli, prosil zároveň s obžalovaným, aby i jeho vyslyšeli a jeho právo posoudili. Maje jindy při dvou spoluobčanův rozsouditi, slyšel, že jeden druhému vyčítá, jak mnoho zlého Aristeidovi způsobil, i pravil: „Zanech toho, milý příteli, vždyť nejsem své ale tvé záležitosti soudcem.“

Muž tak bezúhonný a spravedlivý byl od

svých spoluobčanův neobmezeně milován i není divu, že k němu více důvěry ve sporných záležitostech chovali, nežli k soudcům od státu ustanoveným a že se jeho výrokům dobrovolně podrobovali. Když o slavnosti Dionysově r. 470 se v divadle provozovala Aischylova tragoedie. „Sedm proti Thebám“ a herec na Amfiara se vztahující verše:

„Neb spravedliv se nechce
jen zdát než i byt,
v hluboké brázdě prsou
svých má zdarnou žeň,
z níž mu plynou pravdy
osvědčené plody“

pronesl, tu se maní obrátily zraky všech přítomných k Aristeidovi, poněvadž každý za to měl, že i jemu podobná chvála přináleží.

Na počátku své politické dráhy přilnul Aristeides ku Kleisthenovi, jenž po vyhnání Peisistratovců republiku řídil, a pomohl mu svými snahami obtížnou práci vykonati a tak se v záměry jeho zasvětil, že po jeho smrti první osobou v obci athenské se stal. Aristeides a Xantippos stáli v čele obecních záležitostí až po bitvu marathonskou. Když krátce před tím Miltiades do Athen se vrátil, pozoroval jej Aristeides s nedůvěrou, poněvadž i vznešeností rodu i velebností osoby i jměním státní bezpečnosti podezřelým býti se mu zdál. Když však nadešel čas všeobecného nebezpečenství a o to se jednalo, aby odhodlaným a rázným činem vlast byla osvobozena, tu sám nejdříve a nejúsilovněji horlil, aby Miltiadovi vrchní velitelství nad vojskem bylo odevzdáno a budoucnost Řecka v jeho ruce vložena. V bitvě marathonské bojoval jako vojevůdce v čele jednoho

kmene v pravém středu; když největší část vojska po bitvě k Athenám pospíchala, zůstal se svým sborem na bojišti, aby zajatců a kořisti střežil, poněvadž v celém táboře nad něho svědomitějšího muže nebylo, jemuž by se bylo mohlo tolik zlata a stříbra, drahocenného šatstva a jiných statků neobmezeně svěřiti.

Rok po bitvě marathonské zastával Aristeides úřad prvního archonta. V následujících letech klesala znenáhla jeho hvězda, neboť lid athenský vítězstvím marathonským a odvážlivými záměry Themistoklovými do jiných kolejí vtržený, nedbal více na úzkoprsou politiku Aristeidovu, alebrž se vším úsilím se snažil moc svou na moře přenésti. Když pak Themistoklovi Aristeides překážel, byl r. 484. ostrakismem z vlasti na deset let vypovězen, ne že by svobodě národní byl hrozil, ale že rozvoji moci athenské na moři v cestě stál. Když se o jeho vyhnanství hlasovalo, přihodila prý se velmi zajímavá historka. Sprostý jeden občan, jenž neuměl psáti, přistoupil k Aristeidovi s prosbou, aby mu na tabulku jmeno Aristeides napsal. Celý udivený táže se ho Aristeides, jestli že mu ten muž kdy co zlého učinil. Občan odpověděl: „Nic mi neučinil, ba já ho ani osobně neznám, ale to se mi při něm nelíbí, že chce mezi všemi měštěníny nejspravedlivějším slouti.“ Aristeides nepromluviv ani slova, napsal jméno své a odešel. — Jda do vyhnanství, prosil prý sepjatýma rukama bohů, aby na Athenské nesesýlali neštěstí, v němž by se tito na Aristeida rozpomenouti museli. Vyhnanství soudem tabulkovým trvalo, jak známo, deset let, ale Athenští museli se již za málo roků na Aristeida rozpomenouti.

Když Xerxes do Attiky vtrhl, usnesli se

Athenští, zvláště na Aristeida ohled majíce, že všem vypovězencům návrat do vlasti dovolen jest.

Chtělit zajisté Athenští, aby veškeré třenice v obci utichly a každému poskytnuta byla příležitost pro vlast vykonati, mnoholi mohl. Od Aristeida zvláště očekávalo se vydatné pomoci z jeho moudrosti a opatrnosti.

Viděli jsme už dříve, jak Aristeides v předvečer bitvy u Salaminy do společného tábora řeckého se dostavil, pranic na své spoluobčany, kteří jej z vlasti vyhnali, ani na svého soka, jenž vyhnanství jeho byl strůjcem, se nehněvaje. Svou statečností a obezřelostí prokázal Řekům značné služby, největší pak obsazením ostrůvku Psyttalsie.

Rok po bitvě salaminské, když Themistokles následkem vyznamenání spartanského v nemilost upadl, stál zase Aristeides v čele obce. I svěřeno jest mu vrchní velení nad vojskem zemským proti Mardoniovi zřízeným. Mardonios stál s 300.000 mužů k pokoření Hellady určenými v Thessalii v zimním táboru, a aby Řeky postrašil, poslal jim následující vzkázání: „Svými mořskými dřevy překonali jste pevninu veslo říditi neznající; nyní poskytuje prostranná Thessalie a boiotská rovina výtečné bojiště statečným jezdcům a vojskům pěším.“ Věda pak, že jsou Athenští přední strážcové řecké svobody, aby spíše cíle svého dosáhl, hleděl je na svou stranu přivést. Poslal tedy Alexandra, krále makedonského, hosta a dobrodince Athenských, jakožto jednatele do Athen s tímto vzkazem:

„Mužové athenští! Já Mardonios obdržel jsem od svého krále poselství, které takto zní: „Athenským odpouštím všecky hříchy, jichž se na mně dopustili a ty, Mardonie, jednej takto: Předně vrať

jim jejich zem; pak nechť si k ní zvolí jinou krajinu, kterou si přejí a jsou v ní pány. A jestli že se mnou spolek uzavrou, zbuduj jim všecky chrámy, jež jsem jim spálil! Obdržev tato nařízení musím tak jednati, nejste-li proti němu. Jenom to vám ještě povím: Proč chápete se tak zuřivě války proti králi? Vy ho nikdy nepokoříte, aniž stejně dlouho to vydržíte. Nechtějte se tedy s králem měřiti, sice budete ze země vyhnáni a život váš bude vždy dán v šanc, smiřte se s ním. Buďte svobodni a uzavřete s námi spolek na výboj i odboj.“

Jakmile se Lacedemonští dopátrali, že Mardonios skrze vyslance s Athenskými vyjednává, počali se strachovati, že Athenští s Peršany spolek uzavrou, pročež vyslali neprodleně své posly do Athen, aby od takového spolku důrazně zrazovali. Athenští očekávali, že Spartané tak učiní, protož odkládali se sněmem lidu, v němž králi Alexandrovi určitá odpověď měla býti udělena, až se spartanské vyslanectví dostavilo. Nyní uvedli obě strany do sněmu. Alexandr přednesl, proč poslán byl, i radil Athenským jako svým přátelům, aby návrhy Mardoniovy přijali, poněvadž jejich země jakožto střed mezi oběma vojsky, perským totiž a peloponneským, nejvíce trpěti musí.

Po něm ujali se slova vyslanci spartanští, zrazujíce ze smlouvy s barbarem, že by Athenských jakožto nejvřelejších obhájců svobody bylo nedůstojno s arcivrahem Hellady se spojovati: „Vaše neštěstí,“ pokračovali, „dojímá i nás, neboť jste již o dvojí žeň přišli a tak dlouho bez přístřeší žijete. Za to slibují vám Spartané a jejich spojenci, že o vaše ženy a o vše, co z čeledi k boji neschopno jest, pokud válka potrvá, péči míti budou.“

K návrhu Aristeidovu dali Athenští Alexandrovi následující odpověď: „Víme, že Peršan mnohem větší moc má, ale přece jest svoboda naším heslem a my za ni hodláme bojovati, pokud budeme moci.“ Mardoniovi pak oznam toto: „Pokud slunce ve své dráze se pohybuje, s Xerxem za jedno nebudeme, alebrž s odhodlaným srdcem půjdeme mu vstříc, spolehajíce na pomoc vlasteneckých bohův a heroů, jejichž chrámy on, ten bezbožník, pobořil. Ty pak s podobnými návrhy v Athenách se více neukazuj a nevyzývej nás k nespravedlivým činům, maje za to, že nám dobrodiní prokazuješ: neradi bychom viděli, aby se ti něco nepříjemného od Athenských, jichž jsi hostimilem, přihodilo.“

Spartanům dána jest k návrhu téhož Aristeida tato odpověď: „Že se Lakedemonští obávají, abychom s Peršany spolek neuzavřeli, jest zcela přirozeno: strach váš není počestný, ještonás Athenské znáte, že za žádnou cenu, ani za všecko zlato na světě, ani za nejkrásnější zem s Medy držeti nebudeme a Hellady v otroctví nevydáme. Jsou mnohé a podstatné důvody, které nám to zabraňují učiniti, i kdybychom chtěli: předně spálené a spustošené chrámy a sochy bohův, za něž se každým způsobem pomstiti musíme; za druhé pocházíme s národem hellenským z jedné krve, máme společnou řeč, tytéž chrámy, oběti a obyčeje. A to všecko že by Athenští zradili? Pokud jedinému Atheňanu srdce v těle bije, s Xerxem za jedno nebudeme. Nás sice těší přízeň, již nám prokazujete, chtíce o nás chuďasy bez přístřeší a domova pečovati a nás živiti, avšak my chceme i na dále tak zůstati, jak jsme a nebýti vám na obtíž. Pošlete nám však na rychlo své voje, neboť nepřítel nebude dlouho otáleti,

aby do naší země nevtrhl; dříve než do Attiky vtrhne, musíte mu do Boiotie vstříc vyjíti.“

Athenští poslali totiž své loďstvo se značným počtem branného lidu do Asie, břehů ionských znepokojovat, potřebovali tudíž k ochraně své země vydatné posily peloponneské. Spartané slíbili sice, že co nejdříve své a svých spojenců vojsko do Boiotie odešlou, avšak už zpředu se usnesli, že slibu nedostojí. Při nich nebylo vůbec onoho posvátného nadšení, oné vznešené lásky k vlasti a svobodě, která Athenské do boje nerovného za věc všem Hellenům společnou pobádala. Politika spartanská byla, jako po všechen čas perských válek, sobecká, neobětavá, stranná, hrabivá i nepřáli si zajisté Spartané ničeho tak vřele, než aby Peršané skutečně Atheny z povrchu zemského shladili, neboť jen tak by byli mohli beze strachu první úlohu mezi Helleny hráti. Spolek Athenských s Peršany snažili se rozbiti, poněvadž jim velikým nebezpečím hrozil; když ale Atheňané tak určitě a rozhodně Peršany odmítli, tu se nemusili tolik Spartané obávati, poněvadž opevněním Isthmu snáze vojům perským by byli odolali. Vojsko sice se vší silou stahovali, ale Athenským pomoci neposílali, ačkoli Mardonios z Thessalie přímo na Attiku táhl.

Tak chovala se druhá mocnost řecká vůči příchozímu nepříteli. Není pochybnosti, že by byl odvážlivý Themistokles se Spartany jinak zatočil, kdyby byl v čele obce stál. Jeho bystrému zraku neušlo nic, co tajného Spartané zamýšleli.

Dobrák Aristeides poslal v své tísni na kvap posly do Sparty, aby se slíbenou pomocí nebylo déle otáleno. Poselství vykonával Kimon, syn Miltiadův, a jakýsi Myronides. Spartané je den

ode dne zdržovali, předstírajíce, že musí dříve slaviti jakousi slavnost.

Konečně přešla vyslance trpělivost; jsouce pevně odhodláni, že Spartu opustí, předstoupili před radu, řkouce, aby Spartané slavnost slavili jak chtějí a své spojence aby třeba zradili; Athenští že učiní s Peršany mír, jaký budou moci a jaké následky z toho pro Peloponnes vyplynou, aby Spartané si přičítali sami. Tu konečně přiznali se Spartané, že jejich vojsko as 5000 mužů na hranici arkadské stojí a ostatek že za ním neprodleně bude následovati.

A věc se měla skutečně, jak pravili. Byltě předešlého dne jakýsi Cheileos z Tegei, muž rozšafný a ve Spartě oblíbený i vážený, Spartanům předložil, že jen svou krátkozrakostí a svým sobectvím v záhubu se uvedou, jestliže Athenské nechají s Peršany se spojiti, an Peloponnes všude přístupen a opevnění Isthmu zbytečno jest. To působilo. Ve vší tichosti přikázali eforové ještě téže noci vojsku na cestu se vydati, aby Athenským svou ochotu dokázali.

Prodlévání Spartanův přinutilo Athenské zem a město, dosud jen chatrně vystavěné, znova opustiti a na lodě se uteci.

Mardonios vtrhl s celou svou mocí do Attiky a obsadil Atheny; zem nedal pustošiti, koje se stále nadějí, že Athenské k své straně nakloní. Úřadové athenští nalézali se na Salamině. Tam tedy poslal nové vyslanectví, aby se s ním spojili. Člen rady, Lykidas, měl za to, že návrhy Mardoniovy nejsou tak zlé a že se může o nich úvaha učiniti. Jeho návrh vzbouřil nesmírný hněv; lid všeho druhu, ženy i děti, srotili se a ukamenovali jej s celou rodinou, jakožto zrádce vlasti. Taková byla nenávist lidu athenského

k Peršanům, že raději zhynouti, než od nepřátel doprodiní přijmouti volil. Nyní teprvé vzdal se Madonios naděje v smír s Athenskými, rozbořil znova město a spustošil v zemi vše, co se spustošiti dalo.

Když se mu donesla zvěst, že se peloponneské vojsko přibližuje, couval zpět do Boiotie, která pro své prostranné roviny k boji s velkou a četnou armádou mnohem příznivější byla nežli pahorkovitá Attika; také se tu vojsko dalo snáze špíží zásobiti nežli v Attice. S vojskem spartanským, jemuž velel král Pansanias, spojilo se as 8000 athenských ozbrojenců, v jichž čelo byl Aristeides postaven. S pomocí ostatních měst táhli tito vůdcové přímo do Boiotie a srazili se tam s vojskem perským u města Plataí. V bitvě této, o níž v následujícím článku šířeji promluvíme, drželi se Athenští co nejstatečněji i byla tu celá téměř armáda Mardoniova potřena.

Když athenské vojsko u Plataí stálo, podařilo se Aristeidovi svou duchapřítomností a vlídností nebezpečnou vzpouru v zárodcích potlačiti. V jeho vojště nalézalo se totiž mnoho členův vznešených a druhdy zámožných rodin, které nehodami válečnými za posledních let schudly a se svým jměním i vážnosti a moci pozbyly, kdežto jiné rodiny v té příčině nad ně se vyšinuly. Ti se tedy sešli tajně v jistém domě plataiském a zapřísahli se, že zřízení demokratické překotí a kdyby se jim to nepovedlo, že Peršanům Atheny zradí. Piklemi těchto nespokojenců byla už valná část vojska svedena, když Aristeides o tom zprávu obdržel. I umínil si věc tu co nejmírněji skončiti.

Dva z nich, kteří nejvíce viny na sobě měli a nejdříve na soud pohnáni jsou, uprchli tajně z tábora; ostatní propustil Aristeides na svobodu,

aby ti, kdo s nimi souhlasili, strachu byli zbaveni, i prohlásil, že jim bude bitva rozhodnějším soudem, v níž se ze žaloby očistiti mohou, jestliže o vlasti poctivě smýšlejí. — Ve válkách s Peršany bojovaly všecky vrstvy athenského občanstva, chudí i bohatí, stejně udatně i horlivě za osvobození ohrožené vlasti; společné nebezpečenství sbratřilo všecky třídy lidu, tak že všecky různosti stavu znenáhla vymizely.

Bylo tedy spravedlivo, aby dosavadní rozdíly v občanských hodnostech a právích přestaly a nemajetní stejně blahu vlasti sloužíce, s bohatými na roveň postaveni byli. Aristeides byl muž zásad aristokratických, jenž nerad stávajícím pořádkem hýbal a proto nepřál Themistoklovým záměrům, aby nižšímu lidu větších práv bylo uděleno. Nyní konečně nabyl přesvědčení, že jest nejen spravedlivo ale i nutno vyrovnání práv vykonati, ježto i valná část zámožnějších občanův schudla a do nejnižší třídy dle jmění připadla.

Proto učinil a provedl návrh, aby k archonátu neměli občané nejvyšší třídy výhradního přístupu, nýbrž aby archonát a všecky úřady veřejné vůbec všem občanům bez rozdílu byly přístupny.

Návrhem tímto vykonal Aristeides skutečně věc spravedlivou, neboť má-li občanstvo v jistých dobách stejné povinnosti, musí-li za blaho vlasti chuďas i boháč stejnou měrou život svůj nasaditi, proč by neměl v čas míru stejných práv užívati a stejně horlivě a poctivě o rozkvět obce pečovati? Aristeides zjednal si návrhem svým vděk lidu nižšího a stal se od té doby *mužem opravdu populárním*. Téhož dne, když athenské vojsko u Plataí vítězně bojovalo, porazili Hellenové, mající v čele spartanského krále Leotychida a Athéňana Xantippa, perské vojsko v Asii u předhoří

Mykale, naproti ostrovu Samu. Peršané netroufali si více na moři s Helleny boj podstoupiti, proto se ohradili na suché zemi. Řekové tedy vystoupli na pevninu a hnali na tábor útokem.

Xerxes, jenž v Sardech na zprávu o vítězství Mardoniově čekal, musel se dočkati smutné zvěsti, že Řekové do jeho vlastní země vtrhli a že veškerá města ionská od něho odpadávají. Athenští chtěli po bitvě táhnouti k Hellespontu, aby dobyli tam perské pevnosti Sestu a zničili mosty, o jejichž rozboření dosud nic neslyšeli. Peloponneští však odešli domů; Athenští se s loďmi ionskými skutečně k Sestu vypravili a pevnosti dobyli. Vykonavše s novými spojenci skutek tak pamětihodný, pocítili v sobě Athenští tolik síly, že mohou v čelo námořské moci hellenské se postaviti a sami politiku řeckou říditi.

Břehy řeckého archipelagu byly nyní perského vojska zbaveny; s tím se ale Řekové nespokojili, pokud by všecka místa, z nichž přístup jest do Evropy, barbarům odňata nebyla. Po bitvě u Plataí bylo uzavřeno, aby se stálá obrana proti Peršanům na spolkové útraty zřídila a tak postaveno jest 10000 mužů vojska pěšího, 1000 jezdců a 100 lodí do pole. R. 476 vypravilo se spolkové loďstvo v čele se spartanským králem Pausaniou proti Peršanům; athenskému loďstvu velel Aristeides a Kimon. Nejprvé čelilo se proti ostrovu Kypru, kde se důležitá perská stanice mořská nacházela; po dobytí větší části toho ostrova odebralo se loďstvo do Bosporu, kde silná pevnost Byzanz dosavad v rukou perských se nalézala. Posádka vědouc, že hellenské loďstvo u Kypru bojuje, nebyla na útok připravena. Řekové zmocnili se tedy pevnosti lehkým spůsobem a nesmírná kořisť padla jim do rukou.

Kvapné toto štěstí nesmírně zmátlo spartanského krále Pausaniu, jenž odedávna se zanášel myšlenkou, pomocí perského krále celé Hellady se zmocniti. Jestli že se už dříve k spojencům hrdě a pánovitě choval, tož nyní pustil jako nějaký perský satrap úplně uzdu své libovůli. K vůdcům spojenců nemluvil jinak než urputně a hněvivě, sprosté vojíny netrestal jinak než holí aneb jim těžké břímě na ramena položil a celý den jim tak státi přikázal a p. Nikdo si nesměl dříve slámu k loži přinésti, ze studny vody navážiti, než to učinili Spartané; sluhové s bičem v ruce odháněli každého, kdo blíže přistoupil.

Když Aristeides jednou na takovéto jednání si u něho stěžovati chtěl, svraštil s nevolí čelo a vymluvil se, že nemá času, aby jej vyslechl.

Zcela jinak se choval Aristeides: jeho povaha byla vždy mírná a klidná, neznala hrdosti ani strannictví; blaho vlasti vždy a všude měl Aristeides jakožto poctivý občan na paměti. Po jeho boku dlel mladistvý Kimon, jehož povaha byla rytířská, odhodlaná, vždy však také vlídná a přívětivá. Nebylo tedy za takových poměrů nic přirozenějšího, než že se Ionové od Spartanů odvraceli a k přívětivým a mírným vůdcům athenským klonili, dobře vědouce, že tito k zdaru zbraní řeckých nejvíce přispívají. Protož domlouvali náčelníci ionští Aristeidovi, aby dávnému jejich přání vstříc vyšel a vrchní velitelství převzal, ani se již spartanské surovosti dosyta nabažili. Aristeides při své skromnosti odpověděl, že sice oprávněnost jejich stížností nahlíží, že však se musí veřejné nějaké osvědčení státi, aby se jednak o jejich věrnosti přesvědčil a aby všeobecné od Spartanů odpadnutí bylo odůvodněno. Za tou příčinou zapřísahli se náčelníci některých ostrovů proti Pau-

saniovi a vrazili na moři do jeho lodi, jakoby ji chtěli ponořiti. Pausanias hrozil přísnými tresty a dokonce stroskotáním jejich měst, avšak spiklenci mu odpověděli, aby si šel a od nich podpory nedoufal, neboť že dávno zasluhuje, aby si Hellenové na něm mstu svou vylili.

Tak vykonali spojenci, co dávno obmýšleli. Hellenské loďstvo u Byzance rozdělilo se ve dví, v ionsko-athenské a spartansko-peloponneské. Jakmile o tom do Sparty zpráva se donesla, povolali eforové Pausaniu domů, aby se zodpovídal, na jeho místo poslali náčelníka jiného, jakéhosi Dorkia. Když tento na úřad velitelský nastoupil, byly poměry v té míře ustáleny, že více ničeho změniti nemohl, protož se s loďstvem spartanským domů odebral. Ve Spartě povstalo nad změnou okolností tak kvapnou veliké zděšení; mluvilo se o vpádu do Attiky a o uvedení záležitostí hellenských do bývalého stavu. Avšak strana rozvážlivějších udržela vrch, poukazujíc k tomu, že Spartě není výhodno dalekosáhlé podniky na moři před se bráti, poněvadž by se spartanští občané, jakož Pausanias zjevný doklad poskytuje, v cizích krajinách porušili; na Athenách se pomstiti, nebylo prostředkův, pročež se Spartané bez mnohého hluku vrchního velitelství nad Helleny vzdali zůstavujíce Athenským, aby válku na moři dále vedli.

Aristeides přívětivostí svou dosáhl, že Athenští, aniž by se byli se Spartany zjevně rozhněvali, na vodě vrch podrželi a tak bez překážky moc svou rozšiřovati mohli. Jednalo se nejprvé o to, aby nový spolek byl uspořádán a zřízen. Aristeides byl tu zase hlavní osobou, jež v nový spolek šlechetný účel vdechla. Jméno spolku dáno *amfiktyonie* čili sloučení svobodných obcí okolo náboženského středu. Na ostrově Delu stála starobylá

svatyně boha Apollona, již básník Pindar „hvězdou mořskou“ nazývá, a ostrov ten zvolen za středistě Ionův; tam se scházeli zástupcové spolku na sněm, tam odbývány jsou každoročně společné národní slavnosti. Tam se také přenesla spolková pokladna, do níž jednotlivé obce ustanovené roční příspěvky odváděly. K peněžitým příspěvkům přidržovaly se pouze menší obce, které žádných válečných lodí neměly a k společnému loďstvu žádných nestavěly.

Na tento spůsob scházelo se do pokladny 460 talentů (as milion zl.) a spravování její dáno Athenským do rukou, kteří vůbec v čele spolku stáli, spolkovému sněmu předsedali a usnešení jeho vykonávali. Na sněmu takovém se jednalo o válce a míru, o upotřebení spolkových peněz a jiných spolku se týkajících záležitostech většinou hlasu přítomných poslanců.

Athenští tedy veleli loďstvu, svolávali valný sněm a rozepisovali v čas potřeby poplatek. Aristeidovi, jakožto muži spravedlivému, bylo uloženo, aby poměry jednotlivých spojenců prozkoumal, jejich prostředky odhadl a dle toho výši ročních příspěvků, aneb počet lodí ustanovil.

Netřeba ani podotýkati, že to učinil mírně, spravedlivě a úplně nestranně, tak že spojenci, když jejich příspěvky se zdvoj- i ztrojnásobily, dobu Aristeidovu „zlatým věkem“ nazývali. Themistokles by byl zajisté tak nestranně si nepočínal, neboť jej vodily na dráze politické i vedlejší záměry, ať nedíme osobní. Aristeides vykonal úlohu svou počestně, aby ani nejmenší skvrna nepadla na jeho poctivé jméno. A nezištnost jeho byla v zápětí uznávána a všeobecně se jí každý obdivoval. Themistokles prý jediný uštěpačně

k chvále Aristeidově podotkl, že je to vlastně oslavování peněžní skříně.

Když Aristeides takto spolkové záležitosti urovnal, dal je přísahou všechněch sněmovníkův stvrditi, přísahaje sám jmenem státu attického. Mezi přísahou házeny jsou kovové kuličky do moře na znamení, že slib platnosti své nepozbude, pokud kov z hlubin mořských nebude na světlo vynesen.

Navrátiv se Aristeides z Delu zase do Athen, neměl více v záležitostech vojenských podílu. Vrchní velitelství ponechal mladšímu Kimonovi, jemuž velice přál, aby zbytek svého stáří v pokoji a míru strávil.

Zemřel ode všeho občanstva oplakáván r. 476 před Kr., zůstaviv po sobě dle pověsti tak skrovné jmění, že z něho ani pohřební útraty zapraveny býti nemohly. Vděčná obec vystrojila mu tedy pohřeb na svůj náklad a zřídila mu u přístavu falerského důstojný pomník. Oběma jeho dcerám ustanovila obec věno a synovi Lysichovi vedle částky peněz jistou výměru pozemkův.

Aristeides zděděné své jmění při správě státu spotřeboval, kdežto jinde náčelníci ve vysokých službách jmění sdělávají!

Pausanias.

Pausanias, syn Kleombrota, krále spartanského, byl muž duchaplný, důvtipný i obratný, při tom vlády i slávy chtivý. Jakmile r. 479 vládu nastoupil, dostalo se mu příležitosti, jmeno své proslaviti. Spartané jej totiž postavili v čelo vojska proti Mardoniovi vypraveného, čímž se stal vrchním velitelem všech Hellenů, kteří se meče proti Peršanům uchopili. Jakož víme, ustoupil Mardonios, když peloponneské vojsko proti němu postupovalo, z Attiky, již byl spustošil, zpět do Boiotie a postavil se severně na řece Asopu. Vojsko jeho obnášelo tenkráte 300.000 Peršanů a 50.000 pomocných zástupů řeckých z těch měst a obcí, které se na stranu Xerxovu přidaly. Jsa řekou v čele kryt, mohl v rozsáhlé rovině četné své voje pěší i jízdné náležitě rozvinouti. Tábor jeho rozprostíral se do nepřehledné dálky, tak že nebylo naprosto možná jej opevniti. Za táborem na pahorku zřídil půl hodiny cesty dlouhý a tolikéž i široký čtverhran, jejž hlubokými příkopy obehnal, aby v něm pohodlně a bezpečně spíži a zavazadla uložiti mohl. Tamtéž nalézal se zlatem protkávaný stan Mardoniův, jakož i jiných vysokých náčelníkův. Ostatní skladiště nalézala se v Thebách, kteréžto vždy ku králům perským držely. V tomto postavení, z něhož k severu volně se mohlo odcházeti,

očekával Mardonios příchod řeckého vojska. Spartané přitáhli v září t. r. do Boiotie. Jejich vojsko záleželo z 10.000 těžkooděnců a as 40.000 lehce ozbrojených heilotů a z 20.000 pomocných vojsk poloponneských; k těm přidružilo se 8000 Athenských těžkooděnců a as 800 střelců za vedení Aristeidova, 600 Platajských a 1800 Thespijských. Vedle lehce ozbrojeného mužstva čítala řecká armáda nejméně 40.000 schopných k boji vojínův. Pausanias postavil své vojsko přímo proti táboru perskému na svahu hory Kithaironu, kde vzadu horami proti nájezdům perské jízdy kryt byl. Mezi oběma armádami rozkládala se široká planina a řeka Asopos. Vida Mardonios, že Hellenové s návrší sestoupiti nemíní, aby v planině bitvu svedli, poslal proti nim všecko své jízdectvo, jemuž velel jakýsi Masistios, muž mezi Peršany urozený a vzácný, jenž na krásném koni se zlatou uzdou před vojskem svým si vykračoval. Řecké vojsko bylo po tlupách v stržích kithaironských rozestaveno.

Na tyto tlupy činila jízda perská v čety rozdělená ob čas útok, šípy na ně dostřelujíc a babami je nazývajíc. Náhodou měli Megarští takové postavení, že na ně nejsnáze bylo lze udeřiti. Když to přišlo do živého, poslali Megarští k Pausaniovi hlasatele s prosbou, že nejsou více s to nájezdům perské jízdy odolati. „Až po tento okamžik," pravili, „statečně a mužně jsme se drželi, ač nás velice tísní; jestliže nám však nyní jiné vojsko nepošlete, jež by nás vystřídalo, vězte, že stanoviště své musíme opustiti."

Nelze ani říci, proč as Pausanias přání tomu přímo nevyhověl; místo, aby byl nařídil, kdo Megarské má vystřídati, aneb aby se svými lidmi na pomoc jim byl přispěl, tázal se u jednotlivých vůdců, kdo by Megarské vystřídati chtěl.

Nikdo nebyl tak ochotný, až přišla řada na Athenské. Aristeides poslal vybranou družinu 300 mužů, dada jim za velitele Olympiodora, aby Megarským pomohli. Když Peršané okružmo na Athenské útok učinili, byl kůň Masistiův, jenž příliš daleko se odvážil, šípem v ledví poraněn. Zvíře se počalo bolestí tak vzpírati, že jezdce se svého hřbetu svrhlo. Vidouce to Athenští, se vší prudkostí se naň vrhli, zmocnili se jeho koně i doráželi na vůdce samého. Masistias byl oděn krunýřem, zlatými šupinami pokrytým, přes nějž přehozen byl skvostný purpurový pláštík. Poněvadž krunýř ranám šavlí a bodání dřevců vzdoroval, nemohli jej Athenští dlouho zabiti; teprvé když okem mu vojín jeden kopí prohnal, vypustil Peršan ducha. Ostatní vojsko nepozorovalo dlouho nehodu vůdcovu; jakmile se zpráva o neštěstí Masistiově roznesla, přicválala téměř všecka jízda, a nyní se rozpředl tuhý boj o jeho mrtvolu. Athenští útoku nepřátel tak dlouho odolali, až přibyla nová posila, s níž perskou jízdu s velikými ztrátami na útěk zahnali. Bez vůdce cválala jízda k Mardoniovu táboru, kdežto Athenští mrtvolu jeho naložili a řeckým táborem na odiv vozili; byltě Masistias muž nad obyčej vysoký a sličný. V táboře perském se po takové nehodě rozhostil veliký smutek; po způsobu orientálním truchlilo všecko vojsko, šmahem vzlykajíc a slzy prolívajíc; také si stříhali vlasy a na znamení smutku odnímali hřívu koním a ostatním soumarům. Nářek bědujících rozléhal se až do ležení řeckého.

Před jízdou perskou měli Řekové náramný strach; šťastný výsledek první potýčky rozdráždil jejich bojechtivost, pročež vzdali se úzkostlivého dosavadního postavení v strží kithaironských, zaměnivše je za postavení méně bezpečné ale dů-

stojnější. Také neposkytovaly okolní prameny vojsku v dosavadním postavení dostatek vody, pročež uhnuto s táborem západně k zbořeninám města Platai, kde se nalézal vodou bohatý pramen Gargafia. Takto obrátil se šik čelem od severu k východu; pravé křídlo, kde stáli Spartané, opíralo se o Kithairon blíže pramene Gargafia, na levém křídle v rovině nejblíže tábora perského stáli Athenští. Střed tvořila pomocná vojska z Peloponnesu a ostatních měst; proti nim stáli na perské straně ve středu různí národové asiatští; proti Spartanům postavili se Peršané sami, proti Athenským pak postupovali Řekové asiatští i evropští. V tomto sestavení vytrvala vojska plných deset dní, ani té ani druhé straně nechtělo se započíti boj. Pausaniovi předpovídal věštec z obětního zvířete vítězství, jestliže neučiní útok a pouze na obranu se obmezí; podobně bylo prý i Mardoniovi věštěno. Když konečně nerozhodný ten stav Mardonia omrzel, dal rozkaz, aby se k bitvě přikročilo, ačkoli v radě vojenské Artabazos, muž v perském vojště po Mardoniovi první, důrazně z toho zrazoval, řka, že spíše zlatem než železem Helleny lze přemoci. V noci po skončené radě vojenské v táboře perském objevil se u předních stráží athenských neznámý jezdec, žádaje, aby s vůdci směl promluviti. Když tito přišli, pravil k nim: „Mužové athenští! Mardonios uzavřel, ač znamení mu nepříznivě věští, zítra na vás udeřiti. Připravte se tedy k boji. Kdyby však bitvu odložil, tož vytrvejte, neboť Peršané mají jen ještě na několik dní potravy. Jestliže bitva ve váš prospěch dopadne, zpomeňte si na mne, jenž jsem z lásky k Hellenům tak odvážný krok učinil, aby na vás nepřátelé z nenadání neudeřili. Jsem Alexandros, král makedonský.“ Po těchto slovech

odjel jezdec k táboru perskému zpět. Neprodleně vydal se Aristeides k Pausaniovi, jemuž zprávu Alexandrovu oznámil. Ihned svoláni jsou ostatní velitelé a nařízeno jim, aby k zítřku vojsko k bitvě připravené měli. Pausanias bál se boje s Peršany, kteří proti němu stáli, i učinil bez ohledu na vojenskou čest spartanskou Aristeidovi návrh, aby si postavení změnili, poněvadž prý Athenští z dřívějších bojů nabyli zkušenosti, jak s Peršany se bojovati má, sám že na levém křídle s řeckými odpadlci se směle bude měřiti. Aristeides ochotně přání vrchního velitele vyhověl i postavil se na pravé křídlo. Jakmile Mardonios tuto změnu pozoroval, ihned postavil Peršany na pravé křídlo, tak že zase proti Pausaniovi stáli. A Pausanias se nestyděl, opětně postavení své změniti, navrátiv se na prvotní své stanoviště. Také Mardonios proměnil své řady, jak prvotně stály. Aby si z Pausania posměch stropil, a k boji jej podráždil, poslal k němu Mardonios hlasatele, aby mu toto zvěstoval:

„Mužové lakedaimonští! lid této země praví vás býti muži nejudatnějšími a žvatlá, že nikdy z bitvy neutíkáte, aniž stanoviště svého opouštíte, nýbrž že na svém místě vytrváte buď vítězíce anebo umírajíce. To však je holá lež. Neboť ještě než jsme se setkali, viděli jsme vás prchati a postavení své měniti, na něž jste položili Athenské a sami proti našim otrokům stanuli. Tak si nevedou nikdy udatní lidé. Očekávali jsme, že nás skrze hlasatele vyzvete, abychom se s vámi potýkali, zatím jste se ukrývali. Ježto jste vyzvání toto dříve neučinili, vyzýváme my vás. Proč bychom neměli v stejném počtu s sebou zápasiti, vy jmenem Hellenů, z nichž za nejudatnější platíte a my jmenem cizinců? Kdo z nás zvítězí, zvítězil nad celou armádou.“ Když Mardonios na

toto vyzvání žádné odpovědi neobdržel, vyslal svou jízdu, aby útok učinila a rozkázal pramen Gargafii zasypati, v čemž mu Pausanias nebránil.

Již před tím obsadil Mardonios úžinu přes Kithairon, jediný to přístup k táboru řeckému, čímž Pausaniovi přívoz špíže zamezil; k tomu bránil již dvanácte dní Hellenům k řece Asopu pro vodu docházeti, tak že se Řekové v postavení velmi nebezpečném nalézali, obzvláště když poslední pramen jim byl zničen. Postavení vojska hellenského bez špíže, bez vody bylo věru smutné. Rychlý, odvážlivý krok mohl z nebezpečí vojsko vysvoboditi; avšak Pausanias byl k tomu příliš váhavý, pročež nařídil, aby se šik, kdyby na zejtří k bitvě nepřišlo, v noci změnil, u Plataí seřadil, a aby se úžiny přes Kithairon k dovážení špíže dobylo. Po celý den od jízdy perské v středu znepokojována jsouc armáda menších měst řeckých, za soumraku couvla půl míle nazpět a postavila se pod hradbami plataiskými, východně od města blíže chrámu bohyně Hery. Jakmile Pausanias střed prchati spatřil, dal se i se svými na zpáteční pochod. Tu jeden z jeho setníků, jemuž stálé váhání Pausaniovo se zprotivilo, oznámil, že se svou četou necouvne a Spartě hanby neučiní.

Přišlo to k prudké hádce, v níž setník veliký kámen ze země zdvihl a položiv jej k nohoum Pausaniovým, zvolal: „Touto kouličkou hlasuji, aby se před nepřítelem neutíkalo.“ Pausanias by byl nerad četu setníkovu vydal jisté záhubě v šanc, protož vzkázal Athenským, kteří k němu právě posla vyslali, aby se otázal, co činiti jim jest a jestli Spartané také couvnou, že vytrvá a že Aristeides neprodleně k němu se svým sborem přiraziti má. K ránu však opět jinak se rozmyslil: couvl přece zpět, doufaje, že odbojný set-

ník za ním půjde; o osud Athenských se docela nestaral, zanechav je na místě, které jim vykázal. S vojskem svým postavil se as hodinu cesty jižně u Platají, kamž za ním odbojný setník skutečně přirazil, neboť nechtěl svévolně mužstvo své na jatky vésti. Tak bylo nerozvážlivostí a neodhodlaností vůdcovou hellenské vojsko ve tři tábory rozděleno. — Když následujícího jitra Mardonios tábor řecký prázdný spatřil, nemyslil jinak, než že Hellenové na útěk se dali. Protož vyslal neprodleně jízdectvo, aby nepřítele vyhledalo a zadrželo; pěšímu pak vojsku dal rozkaz k pochodu. Jízda setkala se se Spartany u chrámu bohyně Demetry i učinila hned útok. Pausanias poslal jízdného hlasatele k Athenským, aby mu bez meškání ku pomoci přispěli; šik svůj tak postavil, že chrám s posvátným hájem zad vojska kryl a heiloti odtud kamením do nepřátelských řad bezpečně metati mohli.

V nedlouhé době objevil se Mardonios s pěším vojskem i nebylo více lze bitvě se uhnouti. Pausanias byl přinucen sám s vojskem celonočním pochodem unaveným a vyhladovělým proti perské přesile se postaviti. Pěchota perská chráníc se z předu štíty, nesčetné množství střel na Spartany vrhala, tito, aby lépe se kryli pod štíty svými, sklesli k zemi. Zatím zabíjel kněz za šikem jedno obětní zvíře za druhým a znamení byla stále nepříznivá.

V této tísni obrátil se Pausanias s uslzeným zrakem k chrámu bohyně Hery a pozdvihna rukou svých, modlil se k ní, jakož i k ostatním ochranným bohům země platajské: „Je-li ustanoveno, aby Hellenové padli, nechte nás alespoň vykonati činy slavné a dokázati nepříteli, že jest mu bojovati s muži statečnými a války znalými.“ Když se

takto Pausanias pomodlil, pozdvihli se Tegeaté na levém křídle, nabaživše se stálého váhání i postupovali s napřaženým kopím proti Peršanům; zároveň ohláseno že znamení obětní příznivě ukazují. Takto povzbuzeni, vyrazili i Spartané; jakmile štíty perské srazili, povstala bitka velmi prudká, v níž Peršané nad míru statečně se drželi. Nemohouce kopím řeckým odolati, chápali se jich rukama; zlomivše je, krátkými meči do Spartanů bušili, chtíce je rozděliti. Mnoho udatných Spartanů padlo v této tísni a mezi nimi i Aristodemos, jenž u Thermopyl neklesl a od té doby jako zbabělec od svých spoluobčanů jest považován. Aby hanbu svou smyl a bídnému životu konec učinil, bojoval u Platají jako lev, až konečně padl rekovnou smrtí. Tak napravil, co u Thermopyl byl pokazil.

V bitvě této klonilo se konečně vítězství na stranu Spartanův, kteří při svém rozvážlivém klidu a zručné obratnosti válečné nad náhlostí perskou vrchol drželi. I počali Peršané couvati a Spartané jsouce heiloty a přirozenými okolnostmi kryti, postupovali za nimi. Aby útěk svých zarazil, poslal Mardonios jízdu, aby na nepřítele na obou křídlech udeřila, maje za to, že lehko ozbrojené heiloty na útěk obrátí; sám v čele udatného sboru jízdeckého vrhl se na pravém křídle na Spartany. Ale velice se zmýlil; heiloté nájezd jeho odrazili a Spartan Aimnestos udeřil jej s takovou silou kamenem do hlavy, že se Mardonios ihned s koně skácel.

Odrazivše jízdu, vrhli se Spartané znova na pěší vojsko perské, jež v divém nepořádku na útěk se dalo. Mardonios v zápalu válečném nezpomněl na značnou část pěšího vojska, které ani do bitvy nepřišlo, které však prchajícími k útěku bylo strženo. Pouze Artabazos udržel oddělení své, 40.000 mužů čítající, v pořádku. Jakmile zvěděl, že Mardonios

padl a vojsko jeho porážku utrpělo, dal se se svou četou Thessalií, Makedonií a Thrakií na zpáteční pochod a dosáhl šťastně s vojskem zmořeným a vyhladovělým Byzance. Jeho voje byly poslední zbytky ohromného vojska Xerxova, které asiatskou půdu opět spatřily.

Kolik tisíc životů padlo tu z pouhého pýchu na zmar, nelze ani udati!

Pausanias, jenž před bitvou váhavým se býti jevil, rozvinul v bitvě neobyčejnou udatnost a odvahu. Uprkem hnal se za nepřítelem, jenž se do opevněného čtverhranu utekl. I kázal neprodleně hnát na ohradu útokem, avšak pod deštěm střel a šípů musel ustoupiti, ježto Spartané v poli sice výborně bojovali, ale k dobývání pevného táboru málo zkušenosti a obratnosti jevili.

Sbory peloponneské, tábořící u chrámu bohyně Hery, vydaly se na pochod, jakmile první zprávu o bitvě obdržely, neboť i ony chtěly ve vítězství míti podílu. Jedna část jejich táhla se úbočím kithaironským oklikami, druhá as 4000 mužů čítajíc, čelila přímo rovinou k bojišti, as hodinu cesty vzdálenému. Než toto oddělení valně nepochodilo; v půl cestě bylo od boiotské jízdy přepadeno a rozprášeno, 600 mužů padlo rukou bratrskou, aniť Boiotové, jak známo, s Peršany proti vlastním pokrevencům bojovali. Také Athenští nalézali se v těsném postavení, odhodlaností svou však i oni k všeobecnému vítězství nemálo přispěli.

Když se k rozkazu Pausaniovu na své nové stanovisko ubírali, udeřili na ně asijští Řekové, Thessalové, Makedonští, Boiotové a jiní, kteří s Peršany drželi; ačkoli paterónásobný počet do pole postavili, předce podařilo se Athenským šiky jejich proraziti a na útěk je zahnati. Nejtvrdošíjněji bojovali Boiotové, nejurputnější to protivníci

Athenských, avšak konečně musili předce ustoupiti. Po tomto vítězství spěchali Athenští přes Asopos, aby Spartanům perskou ohradu stéci pomohli. Po krátkém ale velmi zuřivém boji stekli a strhli Athenští hradby, aby ostatní Řekové do vnitř mohli vniknouti. Nejdříve vnikli do ležení perského Tegeaté, kteří se hned stanu Mardoniova zmocnili, po nich Athenští a pak ostatní Hellené. I povstala strašná seč. Peršané ztratili všecku odvahu, nemyslíce už na odpor; na těsném místě stlačeni, nechávali se samoděk zabíjeti. Pausanias rozkázal, aby se nikoho nešetřilo. A zbylo z veškerého vojska Mardoniova mimo četu Artabazovu as 3000 mužů, jízda spasila se kvapným útěkem i přidala se k Artabazovi. Řekové ztratili 1360 mrtvých, mezi nimiž 91 Spartanův, 52 Athenští a 16 Tegeatův se nalézalo. Mezi perským vojskem vyznamenali se statečností nejvíce Peršané sami, mezi jízdou Sakové, nade všecky pak vynikl udatenstvím Mardonios sám. Jako v každé jiné vyznamenali se jednotlivci i v této bitvě spůsobem znamenitým. Mezi mnohými vychvaluje se Spartan Kallikrates, muž sličný a nad jiné udatný, byv již před bitvou smrtelně raněn, když ještě Pausanias obětoval. Umíraje pravil: „To mne nemrzí, že za vlast umírám, ale že jsem ramenem svým žádný slavný čin nevykonal, po čemž jsem z plného srdce toužil, to mne bolí!“

Po dosaženém konečně vítězství přibyli na bojiště Mantinejští, kteří pozdě vyšli a později přes pohoří Kithairon přestoupiti nemohli. Vidouce, že pozdě přicházejí, aby něco alespoň vykonali, chtěli Artabaza pronásledovati, ale Pausanias to zakázal. Navrátivše se do své vlasti, vypověděli své vůdce, kteří jejich hanbou vinni byli, ze země. Tak jednali i Elejští, kteří teprvé za Mantinej-

skými se dostavili. Věru není nic dojímavějšího jako viděti občanstvo o závod služby vlasti své prokazovati.

Po bitvě přistoupil vznešený jakýs Aigineta, jmenem Lampon, k Pausaniovi, aby mu učinil ohavný a hellenského jmena zajisté nedůstojný návrh řka: „Synu Kleombrotův, vykonals skutek nadpřirozený, veliký i velebný; bůh ti popřál Helladu vysvoboditi a nejvyšší slávy mezi všemi Helleny, pokud lidská paměť sahá, dosíci. Vykonej nyní i ostatek, aby se sláva tvá množila a cizinec pro budoucnost se vystříhal na Hellenech skutky ohavné páchati. Když totiž Leonidas u Thermopyl padl, dali mu Mardonios a Xerxes hlavu utíti a tělo jeho na kříž přibiti. Jestliže tedy Mardonia ukřižuješ, pomstíš ujce svého Leonida a získáš si pochvalu Spartanův jakož i veškerých Hellenův.“

Tak domluvil doufaje, že si bůh ví jaký vděk získá; ale Pausanias nebyl tak nešlechetný, aby se na mrtvém nepříteli mstil, nýbrž odpověděl: „Příteli aiginetský! velice si vážím tvé laskavosti a moudrosti, avšak v této věci nenalézáš se na pravé cestě. Neboť vychváliv do nebeska mne, mou vlast a mé skutky, chceš mne zase v prach snížiti, radě, abych hanobil mrtvolu a dokládaje, že tím slávu svou rozmnožím. Věc ta sluší sice barbarům, nikoli však Hellenům a ani při oněch ji nechválíme. Leonidas, jehož pomstit mám, má už své zadostučinění, nesčíslným počtem těchto pobitých jest mu vzdána čest, jakož všem, kteří u Thermopyl padli. Ty pak nepřicházej opět ke mně s takovým návrhem a takovou radou, jsa rád, že bez trestu můžeš odejíti.“

Po tak skvělém vítězství hrozily nové spory mezi Řeky ještě na bojišti vypuknouti. Spartané totiž osobovali si první cenu za svou udatnost a

chtěli sobě vítězný pomník postaviti. Tomu se opřeli rozhodně Athenští, jsouce ještě rozhorleni strannickým hlasováním na Isthmu roku minulého, jakož i tím, že vlast svou dvakráte nepříteli v drancování a plen vydati museli, čehož vinu jedině na Spartany uvalovali. I oni hlásili se o první cenu udatnosti, dokládajíce, že v prvé potyčce s jízdou Masistiovou zvítězili a že dobytím opevněného tábora konečné vítězství utvrdili a že po celý čas u Plataí proti Peršanům s největší odhodlaností a neohrožeností si počínali. I nedalo se nikterak upříti právo Athenských: oni statečností svou přispěli nejvíce k vítězství plataiskému. Aby hádce konec se učinil, navrhl velitel sboru megarského, aby se cena ani Spartanům, ani Athenským nepřiřkla; načež velitel korintský, Kleokritos, učinil návrh, aby se dala Plataiským. Aristeides musel své soudruhy, velitele Leokrata a Mynonidu prosbami pohnouti, aby k návrhu tomu přistoupili, což tito konečně učinili. Když pak se i Pausanias a jiní náčelníci pro návrh ten prohlásili, obdrželi Plataiští cenu. A že i oni ji zasloužili, kdož by upíral; ve všech bitvách bojovali i oni s neohroženou statečností za společnou vlast: u Marathonu, u Salaminy a nyní i u Plataí; jejich město bylo na dobro spáleno, sbořeno a země barbarem spustošena.

Ze společné kořisti obdrželi Plataiští 80 talentův, jimiž chrám bohyně Atheny opětně vystavili a ozdobili. Pomníky vítězné zřídili si na bojišti nejen Spartané, nýbrž všickni v boji súčastnění národové. Na otázku, komu by z bohů oběť díků měli vzdáti, odpověděla delfická věštba, aby „Zevovi osvoboditeli“ oltář vystavěli, ale dříve neobětovali, pokud by zneuctěný v zemi oheň nebyl uhašen a nový plamen ze společného ohniště v Del-

lech rozžehnut. Euchidas, občan plataiský, slíbil, že oheň v nejkratším čase od boha přinese i vydal se neprodleně na cestu.

Když pak se v Delfech očistil a svěcenou vodou pokropil, ověnčil vavřínem hlavu svou, vzal s oltáře oheň a vracel se v plném běhu do Plataí zpět, takže ještě před západem slunce do tábora se navrátil, uraziv za den 1000 stadií čili 25 mil. Jakmile však spoluobčany své pozdravil a oheň odevzdal, sklesl k zemi a v několika okamžicích vydechl šlechetnou svou duši. Plataiští pohřbili jej v chrámě „slavné Artemidy“. Následujícího dne zapálil tímto ohněm Pausanias na oltáři, vystavěném na náměstí stroskotaných Plataí, osvoboditeli Zevovi u přítomnosti veškerého vojska oběť díků. Po vykonané oběti prohlásil Pausanias jmenem všechněch spojenců Plataiským způsobem slavnostným, že obvod jejich města, jakožto jeviště slavného vítězství pro všecky budoucí časy má býti územím posvátným a nedotknutelným, s nímž válku počíti se bude považovati, jakoby všeobecný mír byl porušen, a že všechněch Hellenů posvátnou bude povinností, území to zbraněmi chrániti. Tímto slavnostným prohlášením byla země plataiská zabezpečena proti nájezdům sousedních státův, zejmena Thebanských a ostatních Boiotův; a kdyby opětně do Hellady perské vojsko bylo vtrhlo, pak se nesměli Spartané více Isthmem krýti, nýbrž bylo jim povinnost konati a do Plataí v Boiotii vytáhnouti. Jest pochopitelno, že to byl veliký prospěch pro Atheny, které mimo nebezpečí perské Plataiami i proti Boiotům částečně byly chráněny. Že se návrh tento uskutečnil, náleží v první řadě k zásluhám Aristeidovým.

Plataie obdržely úplnou samostatnost i byly znova vystavěny. Před branou města zřízena byla

svatyně „Zeva osvoboditele“, kde se každý pátý rok veliká slavnost díkův za vítězství, k níž deputace hellenských obcí četně se scházely, odbývala a slavnostní hry provozovaly. Nazývali slavnost tu eleutherie čili slavnost osvobození. Plutaiští ji vykonávali každý rok, ovšem méně hlučně, jakoby v malém vzpomínajíce si na bojovníky padlé za svobodu, před branami městskými pohřbené. Výroční tuto slavnost popisuje dějepisec Plutarch takto: „V určitý den vykonávají slavnostní průvod, který časně z rána hlasatel válečným pochodem oznamuje; v průvodu nalézají se vozy myslovím ověnčené a černý býk. Pak nesou urození mládenci obětní dary, víno a mléko v džbánech, mísy plné oleje a vonných mastí, neboť toho dne nesmí žádná práce od otroků býti vykonávána, poněvadž svobodní mužové za svobodu padli. Na konci objeví se náčelník obce plataiské, který ani železa dotknoutí se nesmí, aniž v jiný šat než bílý se obléká, v purpurový plášť zahalen, v ruce nesa džbán, jejž z městského archivu vyzdvihl, a po boku meč. Tak jde středem města až k hrobům. Tam nabírá vody z pramene, svýma rukama omývá náhrobní kameny a maže je olejem, zabíjí potom býka nad hranicí v příkopě postavené, modle se k podzemnímu Zevovi a Hermovi, a zve konečně udatné reky, kteří za Helladu padli, k hostině a napojení se z krve. Na konec naplňuje číši vínem a mluví, an ji co litbu prolévá: „Připíjím mužům, kteří za svobodu Řecka padli.“

Kořist u Plataí učiněná byla v skutku nesmírná. Pausanias dal veřejně prohlásiti, aby se nikdo kořisti nedotýkal a přikázal heilotům, všecky poklady na jednu hromadu snésti. Rozešedše se po táboře, nalézali zlatotkané stany, pozlacené a postříbřené pohovky, zlaté číše a poháry

a jiné nářadí k pití; nalézaly také na vozích pytle plné zlatých a stříbrných van; mrtvým odnímali zlaté náramky a řetězy, zlaté krunýře a zlaté meče. Mimo to nalezeno bylo v táboře veliké množství velbloudů a soumarů, žen a otrokyň, lahůdkářů a kuchařů, které si Peršané s sebou do pole vzali. Pausanias si přivlastnil zlatotkaný stan Mardoniův. Uzřev v něm drahocenné polní nářadí, které veskrze ze zlata, stříbra a pestrých koberců záleželo, nařídil prý kuchařům, aby mu vystrojili hostinu, jakou Mardoniovi strojívali. Když jeho rozkazu zadost učinili a Pausanias na zlatých a stříbrných stolech hody skvostně připravené uzřel, tu prý se velice podivil a přikázal svým sluhům, aby spartanskou hostinu vedle ustrojili. A ještě mezi oběma hostinami ohromný rozdíl panoval, tu prý se Pausanias velmi smál a náčelníky řecké k tomu svolal; a když se všickni sešli, ukázal prý zařízení každé hostiny a zvolal: „Mužové hellenští, proto jsem vás do hromady svolal, abych vám pošetilost medskou na odiv postavil, ana při tak skvostných stolech zasedá a na nás se valí, aby nám naše chudinké stoly odňala.“

Při rozdělování kořisti byl nejprvé desáty díl ve prospěch bohů odloučen, druhý desátek obdržel Pausanias jakožto vrchní velitel, a když i 80 talentův Plataiským bylo dáno, počali se o zbytek ostatní sborové děliti. Tegeaté obdrželi velmi umělecké jesle, které v stanu Mardoniově ukořistili, Athenští Mardoniovu pohovku a téhož meč; obě jakož i zlatý krunýř Masistiův věnovali svatyni na Vyšehradě athenském.

Desátek bohům ustanovený byl rozdělen tak, že obdrželi část Zevs olympický, Apollon delfický a Poseidon na Isthmu. Olympickému Zevovi po-

stavena jest kovová socha deset loket zvýší, Poseidonovi sedm a delfickému Apollonovi dána jest třínožka na třech kovových hadech spočívající. Na tuto třínožku dal Pausanias vyryti verš, básníkem Simonidem zhotovený, že jím bohu Apollonovi byl darován. Spartané touto osobivostí nanejvýš uraženi, dali nápis zničiti a vyryti nový, jímž jmena všechněch měst, která Peršany poraziti pomahala, vypočítali, a ta že třínožku bohu darem věnovala, potvrdili.

Bitva u Platají stala se 26. září r. 479. př. Kr. Jedenáctý den na to táhlo spojenecké vojsko proti Thebám, aby spojence Medův, hlavně pak jejich oba náčelníky Timenegidu a Attagina za zrádu na společné vlasti dle zásluhy potrestali. Ježto Thebanští jich vydati se zpouzeli, bylo město obleženo a země vůkol pustošena. Dvacátého dne obležení učinil Timegenidas Thebanským návrh, aby Pausania penězi z obecného pokladu vzatými podplatili a kdyby úplatu nepřijal, pak že s ostatními náčelníky perské strany v Thebách dobrovolně nepřátelům se vydá. Pausanias peněz skutečně nepřijal, a tak učinili s ním Thebané smlouvu, dle níž stranníci perští vydáni býti museli. Attaginovi se podařilo ještě v čas vyjednávání z města uprchnouti, synové pak jeho s Timegenidou a ostatními přívrženci medskými vydáni jsou v ruce Pausaniovy. Ten prohlásil syny Attaginovy za nevinné, ježto prý v zrádě otce svého podílu neměli, ostatní pak vedl s sebou, když byl spojence rozpustil, do Korinthu, aby se zde před vyslanci spolkového sněmu zodpovídali. Všichni uznáni jsou za zrádce vlasti a odsouzeni, jakož ani jinak nezasluhovali, k smrti.

Bitva plataiská byla mezi všemi ve válkách řecko-perských nejdůležitější a v následcích svých

nejzávažnější. U Marathonu a u Salaminy byla moc perská ovšem značně otřesena, poněvadž nešťastným výsledkem vojsko perské zmužilosti pozbylo, u Plataí však podařilo se Řekům tak ohromnou armádu perskou téměř dokona zničiti, tak že od té doby nižádné vojsko asiatské se neosmělilo do Hellady vtrhnouti, ba naopak, od této doby počali Řekové sami na rozsáhlou veleříši perskou útoky činiti. Pausanias dobyl vítězství, ne tak svým strategickým nadáním ale více udatností lidu spartanského, což mu ovšem nic nevadilo, že si při své ješitnosti vítězství připisoval, jak z nápisu na třínožce delfické jsme pozorovali. Slávou touto a náhlým zbohatnutím kořistí perskou stal se Pausanias hrdým a zpupným, vášnivá vládychtivost, jež mu vrozena byla, tak mocně v něm zplanula, že se stal zrádcem a co zrádce zahynul. Zrádné úmysly, jimiž se v černé duši své dlouho zanášel, vyšly na jevo r. 476., když v čele vítězného loďstva řeckého ostrovy kykládské pokořiv, velké části Kypru se zmocnil a konečně pevnosti Byzance dobyl. Nemysliltě na nic jiného, než že pomocí perskou vlády nad celým Řeckem si dobude. Když se Byzance zmocnil, padlo mu několik přátel a příbuzných perského krále do rukou. Ty poslal bez vědomí ostatních spojenců skrze jakéhosi Eretriana Gongyla, který rodné své město Peršanům zradil a za to několik měst v Asii v odměnu obdržel, králi tajně zpět, předstíraje před ostatními vůdci, že mu uprchli. Gongylovi pak dal pro krále psaní následujícího obsahu: „Já, Pausanias, vůdce spartanský, posýlám ti, abych se ti zavděčil, tyto vojenské své zajatce zpět a jsem hotov, jestliže se ti líbí, s tvou dcerou se zasnoubiti a Spartu a ostatní Helladu v poddanství uvésti. Myslím, že jsa s tebou srozuměn, úmysl

ten provedu. Jestliže některý z těchto návrhů schvaluješ, tož pošli na pobřeží spolehlivého muže, jímž bychom dále spolu vyjednávali.“ Xerxes pocítil z listu Pausaniova nesmírnou radost i přijal s největší ochotou jeho návrhy. Vyslal tedy Artabaza, onoho Artabaza, jenž u Platají z bitvy zrazoval, a navrhoval, aby Řekové skrze Řeky, t. j. penězi byli přemoženi, jako místodržitele do Mysie, blíže k moři, dada mu plnou moc, by s Pausaniem ohledně pokoření Hellady vyjednával. Též mu odevzdal odpověď s nařízením, aby ji co nejdříve Pausaniovi doručil. Obsah toho listu byl následující: „Král Xerxes oznamuje toto Pausaniovi: Úslužnost, kterou jsi mi prokázal, odeslav mi příbuzné a přátele z Byzance v bezpečném průvodu, bude při mém dvoře v stálé upomínce zachována. Také návrhy tvé schvaluju. Pracuj dnem i nocí o tom, co mi slibuješ. Stříbra, ani zlata, ani branné moci nebudeš mít nedostatek, bude-li jich kdy potřebí. Vyjednávej toliko s Artabazem, mužem rozšafným, jehož k tobě posýlám, jak by pro nás oba nejlépe a nejprospěšněji bylo.“

Pausanias posledními vítězstvími pozbyl takřka rozumu a obdržev tento list, ztratil dokona veškerou odvahu. Sniltě, jakoby již u konce svých nadějí se nalézal a myslil, že si smí na perského satrapu (místodržitele) zahrávati. Stan svůj zřídil si dle lesku perského, hodoval po spůsobě asiatském v plném přepychu, nosil šat jako perští satrapové a při svých tazích po Thrakii dal se provázeti osobní stráží z Egypťanů a Peršanů sestavenou. K poddanému vojsku choval se jako pravý tyran. Líčíce život Aristeidův, viděli jsme, že právě zpupné jeho chování bylo příčinou, že spojenci od Spartanův odpadli a k Athenským se přidali, čímž tito náčelnictví (hegemonii) na moři

si zjednali. Jakmile Spartané se dověděli, jaké jest Pausaniovo chování a jaké změny v lodstvu se staly, povolali jej do Sparty zpět, aby se zodpovídal. Lstí a úplatkem podařilo se Pausaniovi výpovědi žalobců oslabiti; po dlouhém vyšetřování byl z obžaloby jakožto zrádce vlasti propuštěn, ale aby úřad bývalý nastoupiti a do Byzance se navrátiti směl, dovoleno mu nebylo. Tu se odebral bez nařízení jako soukromá osoba po cizí lodi k Byzanci, najímal pro sebe vojsko, s nímž se v Byzanci usadil, maje bezpochyby úmysl, pevnost zase Peršanům v moc vydati. Ale Athenští jeho úmyslům předešli, vypudivše jej brannou mocí z města a pevnost takto Hellenům zanechavše. Pausanias odebral se do Troady, odkud s Peršany dále vyjednával.

Tím, že se v Asii zdržoval, rozmnožil podezření, které bez toho už dávno na něm lpělo; Spartané povolali jej zase zpět. Pausanias poslechl, vrátil se, maje nepochybně za to, že perským zlatem všecky obžaloby přemůže. Ale tentokráte se zmýlil. Jakmile do Sparty přišel, byl jat a uvězněn. Brzy však výmluvností svou tak daleko to přivedl, že jej propustili na svobodu, když byl přislíbil, že osobně před soudem z obžaloby bude odpovídati. Když se vyšetřování s ním na mnoho měsícův protahovalo, vyjednával v rodném svém místě s Peršany dále. Dopisoval si s Artabazem a snažil se heiloty k své straně přilákati, aby jich pomocí zákonitou vládu ve Spartě svrhl a neobmezeným vladařem ve své vlasti se stal. Několik heilotů učinilo u úřadu oznámení, že Pausanias jim osobní svobodu a právo občanské přislíbil, kdyby se súčastnili povstání a převratu, jejž on podniknouti chtěl. Udání toto zůstalo však nepovšimnuto, neboť úřadové neměli na něm

ještě dosti důkazů, aby s mužem z královské krve mimořádně naložili. Ve Spartě bylo závadným zvykem, že se proti Spartiatovi bez jistých a hmatavých důvodů hned nezakročovalo, nýbrž vždy času vyčkávalo. Konečně pak chytil se zrádce v léčkách, jež jiným strojil. Poslové s listy Pausaniovými byli vždy od Artabaza zabiti, aby nic nevyzradili. Když pak Pausanias zase po mladém jakémsi muži list posýlal a tomu nápadno bylo, že poslové s listy nikdy se nevrací, vzniklo v něm podezření i rozpečetil list a nalezna na konci poznámku, aby jej Artabazos jako obyčejně zabil, odevzal list eforům, kteří se usnesli, proti Pausaniovi rozhodně zakročiti. Dříve však chtěli vyznání jeho na vlastní uši vyslechnouti. Za tou příčinou umluvili se s poslem, který se k chrámu Poseidonovu utekl, jakoby o ochranu prosil; zde si vystavěl budku, již příčnou stěnou rozdělil. Do jednoho oddělení budky skryli se eforové. Dověděv se Pausanias, co se s mládencem stalo, odebral se k němu a v rozmluvě přiznal se mu se vším. Nyní se jednalo o to Pausania zatknouti. Když se tedy do města vracel, chtěli jej eforové na veřejné ulici zatknouti; ale z posuňků jednoho z eforů poznal prohnaný chytrák brzy, oč se jedná i prchl v nejprudším chvatu do chrámu bohyně Atheny. V posvátném místě byl proti násilí bezpečen; ale eforové dali s chrámu sejmouti střechu, vypáčili dvéře, načež vchody zatarasili a tak jest Pausanias smrti hladem dán v šanc. Když už dokonával, vyvedli jej ven, aby chrám smrtí svou neposkvrnil, načež v malé chvíli zemřel. Tak zemřel vítěz plataiský smrtí prostého zločince r. 469 př. Kr.

Kimon.

Kimon, syn slovutného Miltiada, pocházel po přeslici z rodu královského, ještě jeho matka byla dceří thráckého krále Olora. Narodil se okolo r. 500. př. Kr. Když jeho otec nezaplativ 50 talentův pokuty jakožto státního dluhu občanskou čest dle athenských zákonův ztratil, přešel trest i na Kimona jakožto na dědice otcovského jmění. Z peněžní tísně pomohl mu bohatý Kallias, začež Kimonovu nevlastní sestru, spanilou Elpiniku, za manželku obdržel. Vypravuje se také, že byla Elpinika chotí Kimonovou, což dle attických zákonů nemožno nebylo, poněvadž se bratr s nevlastní sestrou, jestliže každý z jiné matky pocházel, zasnoubiti mohl.

V mladých letech vedl Kimon život rozmařilý, prostopášný, pročež nejlepší pověsti nepožíval. Praví se o něm, že byl oddán vášnivému pití, že zanedbával duševní své vzdělání, že neměl attické jemnosti a uhlazenosti, nýbrž že byl mravů hrubých, drsných a ve společnosti nemotorný. Postavy byl vysoké a sličné, hlavu jeho pokrývaly neobyčejně husté kadeře.

Chyby své mladosti napravil Kimon dosti záhy, neboť už když Xerxes proti Athenám táhl, zjevila se pravá podstata jeho povahy. Themistokles učinil, jak víme, na sněmě lidu návrh, aby město a země

vůbec se opustily a branný lid na lodích nepříteli na odpor se postavil. Návrhem tím byla většina přítomných překvapena; když ještě mnozí na rozpacích byli, chvátal Kimon se svými soudruhy veselé mysli přes tržiště přímo k Vyšehradu, aby uzdu koňskou bohyni Atheně věnoval a tím naznačil, že město v těchto okolnostech nepotřebuje rytířské udatnosti, nýbrž zkušených plavců. Položiv uzdu na oltář, sňal jeden ze štítů, po stěnách chrámu rozvěšených, pomodlil se k bohyni a ubíral se přímo k moři. Tímto příkladem strhl veliké množství nerozhodných k činu.

V bitvě u Salaminy, ač byl ještě mlád, dokázal znamenitou statečnost i byl od té doby od občanstva ctěn a milován i počal už tenkráte ve veřejném životě působnost svou. V politických zásadách držel se Aristeida, jsa s ním stejnou měrou pravdy a poctivosti milovný, pročež od něho vydatně podporován jest.

Za několik let po bitvě salaminské nalézáme Kimona po boku svého přítele Aristeida v čele attického loďstva, které za vrchního velení Pausaniova s ostatními hellenskými loděmi na Kypru a u Byzance proti Peršanům bojovalo. Svou odvážlivou a rytířskou povahou měl Kimon na athenské mužstvo značný vliv, tak že se toto v každém podniku odvahou, statečností a co hlavního, přesnou kázní vyznamenávalo. Jeho a Aristeidova vlídnost a přívětivost vedle nezřízené urputnosti Pausaniovy pohnuly část Řekův, že se vrchního velitelství spartanského odřekli za hegemony Athenské si vyvolivše. Mezitím co v následujících letech Aristeides záležitosti nové jednoty pořádal, zůstal Kimon v čele loďstva, neboť jej byl Aristeides pro horlivé vlastenecké smýšlení a znamenité vlohy velitelské lidu co nejvřeleji odporučil.

První úlohou učinil si Kimon, Peršany z pobřeží thráckého vypuditi a athenskou moc v severních těchto vodách co nejvíce utvrditi. Při ústí řeky Strymonu ležela silná perská pevnost Eion, jíž Boges, velmi udatný vůdce perský, velel. Kimon se nejdříve obrátil proti němu; poraziv jej v bitvě v otevřeném poli svedené, oblehl pevnost. Ale Boges bojoval s takovou srdnatostí, že Kimon úmyslu, pevnost stéci, vzdáti a se odhodlati musil město dlouhým obléháním vyhladověti. Když konečně posádka hladem město brániti déle nemohla a když řeka Strymon hrázemi přímo k hradbám svedená, valné škody působila a zdi prolamovala, zapálil Boges město, uvrhl poklady své do Strymonu, pobil všecky své ženy, děti a otroky, načež sám sobě život vzal, zanechav Athenským toliko trosky a zříceniny svého města. Než ale úrodná krajina připadla přece Athenským a ti tu zřídili r. 470. osadní město, jež Amfipolis nazvali.

Kimon vyhnal Peršany i z ostatních měst thráckých, toliko Dorisku nemohl dobyti, tak že ze všech osad Peršané toliko jednu v Evropě zachovali. Potom se obrátil proti ostrovu Skyru, kde přebývali Dolopové, lid od starodávna loupeživý a plavbě řecké škodlivý i nebezpečný. Domácí spory mezi Dolopy ulehčily Kimonovi práci: ostrov byl podmaněn a Dolopové částečně pobiti, částečně vypuzeni a jejich loupeživosti na aigeiském moři na vždy konec učiněn. Ostrov stal se majetkem athenským a jest attickými kolonisty osazen. Zde na tomto ostrově byl dle starodávných pověstí mythický národní hrdina athenský, král Theseus, zavražděn a pohřben. Až dosud marně se vynasnažovali Athenští, aby jim mrtvola jejich reka byla vydána, Dolopové jim to vždy odepřeli. Když tedy nyní Kimon ostrova dobyl, pátráno po hrobě Theseově. Vypravuje se, že hrob orlem byl

nalezen, který po delší čas nad ním se snášel a konečně slétna k zemi drápy svými v zemi hrabati se jal. I nalezena jest v rakvi ohromná kostra rekova a podle ní kopí a meč. Kimon přinesl posvátné ostatky do Athen, kde v slavnostním průvodu a za četných obětí r. 469. v domácí půdě pohřbeny jsou. Uprostřed města postaven jest Theseovi nádherný chrám — Theseion nazvaný, jehož velikolepé zříceniny až na naše časе se zachovaly.

Když se Kimon z ostrova Skyru navrátil, vystoupil 28letý básník Sofokles s prvou svou tragedií na jeviště, veda se stařičkým tragikem Aischylem zápas o cenu. Vstoupiv Kimon se svými soudruhy do divadla, byl od archonta Afepsiona požádán, aby rozhodl, komu by první cena přináležela; bylo obecenstvo athenské rozdvojeno, jedni stranili Aischylovi, druzí mladšímu Sofoklovi. Soudcové se volili obyčejně losem i bylo se co báti, že i mezi nimi strannictví znikne. Kimon se svými devíti soudruhy přijal čestné nabídnutí a složiv přísahu přiznal prvou cenu Sofoklovi.

Když r. 466. Peršané v pobřežních krajinách opětně k válce připravovati se počali, aby Řekům ztráty své odňali, přispíšili si Athenští, poslavše Kimona s loďstvem do Asie s 200 lodí, k nimž se sto jonských přidalo. Při ústí řeky Eurymedontu setkal se Kimon s loďstvem perským asi 600 lodí čítajícím, které čekajíc ještě na 80 foinických lodí do bitvy se pustiti nemínilo a proto do řeky Eurymedontu couvlo. Jakmile však spatřilo, že Kimon také do řeky vniknouti zamýšlí, vyploulo ven na moře a svedlo bitvu. Ačkoliv počet lodí nepřátelských daleko byl větší, dobyl Kimon přece skvělého vítězství, ukořistiv zároveň 200 lodí. Již mezi bitvou ujížděly perské lodě k břehům, aby blízkostí pěšího vojska, na břehu rozestaveného, se kryly; byvše dostíženy,

buď byly jaty, buď potopeny aneb jinak zničeny. Kimon nemeškal s vítězným svým vojskem na břeh vystoupiti a na pěší Peršany udeřiti. Rozpředl se prudký a dlouhý boj, který se skončil úplnou porážkou Peršanů. Veškerý bohatý tábor a mnoho zajatců ukořistěno jest od Athenských.

Tak dobyl Kimon jednoho dne dvojího skvělého vítězství čili, jak Plutarch o něm praví: „Jedním dnem zastínil dny salaminský a plataiský.“

Dověděv se, že foinické lodě Peršanům na pomoc spěchají, neprodleně obrátil se za nimi a dobyl jich hned při prvém útoku.

Za vedení Kimonova athenský spolek zdárně se držel, neboť panoval nad veškerým aigeiským mořem. Někteří však ionští spojenci počali jednotě činiti obtíže. Uznávalit sice potřebu války, pokud jim nebezpečí se strany Peršanů hrozilo, jakmile však perská moc byla zlomena a nebylo se čeho báti, nechtěli slíbený roční poplatek do spolkové pokladny odváděti. Athenští museli je k tomu žalobami u spolkového soudu donucovati a tak povstalo znenáhla veliké rozkvašení myslí, jmenovitě když spojenci pozorovali, že z válečných podniků na spolkové útraty konaných Athenští nejvíce zisku mají, ana každá podmaněná zem jim jest přivtělena. Majíce při své krátkozrakosti politické za to, že není třeba více války a válečných příprav v rozsáhlé míře, přijali Kimonův návrh, který v ten smysl zněl, že spojenci, kteří jdouce za svými obchody, válku vésti nechtějí, smějí Athenským odvádět jistý počet prazdných lodí a jakousi roční náhradu peněžitou. Touto nečinností a váhavostí dopustili se veliké chyby, neboť se veškerá válečná moc soustředila v rukou athenských, že jí nebylo možno více bez napnatí všech sil odolati, a domácí odvyknul svízelům války i nechtěl více s horlivostí pro vlastní

věc život nasaditi. Athenští domohli se svou politikou znamenitých výsledků; nabyliť cizími penězi ohromnou válečnou moc, jíž odbojná města snadno pokořiti mohli. Tak se stalo r. 466 s ostrovem Naxem a mnohými jinými odbojnými obcemi.

Po smrti Aristeidově po vyhnání Themistoklově, k němuž vydatně pracoval, byl Kimon v Athenách mužem daleko nejmocnějším, neboť se nikdo takovými zásluhami o vlast jako on vykázati nemohl. Při svých válečných výpravách nabyl ohromného jmění, jež mu jakožto část kořisti právem připadlo. Jmění svého užíval velmi moudře i dobromyslně. U svých zahrad ovšem rozsáhlých a velikolepých dal ploty strhati, aby cizinci a chudí do nich volný přístup měli a ovoce dle vůle své požívali. V domě svém dal každodenně jednoduchý ale pro velké množství vypočtený oběd vystrojiti, k němuž, kdo z chudiny chtěl, přijíti měl dovoleno. Kdykoliv vyšel, doprovázeli jej přátelé, peníze ve vaku nesouce, jež on schudlým občanům rozdával. Tak rozsáhlá dobročinnost získala mu patrně přízeň veškerého obyvatelstva a každý jej ctil, an věděl, že jmění svého slavnými činy nabyl a ničeho z obecných důchodů, jako mnozí jiní, pro sebe nezanechal. Co správce obecných záležitostí vyznamenával se vždy vzornou obětavostí a poctivostí. Na důkaz jeho poctivosti vypravuje Plutarch následující událost: „Peršan Rhoisakes, jenž od krále odpadl, přibyl s nesmírnými poklady do Athen a jsa udavači křivě pronásledován, hledal u Kimona útočiště. I dal k jeho dveřím postaviti dvě misky, z nichž jedna stříbrnými, druhá zlatými dareiky (dukáty neb dolary, zvané podlé Dareia) naplněna byla. Spatřiv to Kimon, otázal se ho s úsměvem, chce-li míti Kimona za svého nájemce anebo raději za přítele, a když tento odpověděl, že „za

přítele", pravil mu: „Toto všecko si zase odnes, neboť jsa nyní tvým přítelem, užiju toho, až bude mi třeba."

Vítěznými podniky nabyla též athenská obec značného jmění. Kimon o to dbal, aby se tohoto jmění upotřebilo k opevnění a ozdobení města. K jeho návrhu vystavěna jsou tak zvaná „ramena", totiž pevné zdi od města přímo k oběma přístavům, které teprve Perikles, Kimonův nástupce, dokončil. Tímto spůsobem vešla myšlenka Themistoklova konečně v život, neboť on to chtěl, aby město i přístav staly se velikou pevností a Atheny nemohly od té doby od moře, na němž jejich moc spočívala, odtrženy býti. Město ozdobil četnými sady a mnohými znamenitými budovami, hledě krásu a pohodlí v spanilý celek spojiti. Od té doby, co Themistokles do vyhnanství byl vypuzen, neměla demokratická strana v Athenách žádného schopného vůdce, pročež v čele záležitostí státních stáli zástupcové strany aristokratické, k níž, jak jsme se už jinde zmínili, také Kimon náležel. A věru nebylo tak někomu lehko proti muži, jenž si jako Kimon tak četných zásluh o rozkvět své vlasti dobyl, vliv si zjednati, pokud by se aspoň takovou politickou vybroušeností nevyznamenal, jakou se Themistokles honosil. Mužem takovým byl Perikles, jehož za nejpřednějšího politika řeckého dlužno považovati. Když Kimon proti ostrovu Thasu vytáhl, vystoupil Perikles poprvé ve veřejném životě a jsa jakýmsi Efialtem, mužem nespokojeným sice ale skrz na skrz poctivým podporován, odhodlal se vlivem nepřítomného Kimona otřásti. I obžaloval jej, že se dal makedonským králem uplatiti, an dobře moha, nepoužil vhodné příležitosti k dobytí jeho země.

Kimon, jenž u lidu ještě za nedotknutelna

platil, odmítl snadno nařknutí takové a lid mu věřil. Teprvé události následujících let pomohly Periklovi Kimona z sedla vyšinouti.

R. 464. zastihlo totiž Spartany strašlivé neštěstí; bylatě jejich země navštívena děsným otřesením, jakého tehdáž ani pamětníka nebylo. S hor taygetských padaly ohromné balvany dolů, pustošíce úrodné nivy, domy a chrámy v městech sesuly se, pochovajíce v rozvalinách svých nesčíslné množství lidstva. V celku prý přišlo 20.000 Spartanů o život.

V Spartě povstal v tomto rozechvění strašlivý nepořádek, jehož nebylo lze snadno se zmocniti. Tu přikázal král Archidamos polnicí na poplach troubiti a Spartané vojenské kázni uvyklí shlukli se ke svým řadám. A tak byl pojednou zjednán pořádek a město od hrozící záhuby zachráněno. Neboť heiloti, jsouce od časů Pausaniových od svých pánů více utiskováni, učinili po veškeré zemi zpouru a táhli proti Spartě. Nalezše spartanské občany v plné zbroji, couvli sice, ale zbouřili část perioikův a utlačených Messenských; tak hrozilo nelidským Spartanům vážné nebezpečí.

Nemajíce se za dosti silné k podrobení zpoury, poněvadž prodlením času téměř všickni spojenci od nich odpadli, poslali poslance do Athen, prosit o pomoc. Obec athenská byla dvojího mínění; Kimon a s ním strana aristokratická přáli od jakživa Spartě a Kimon nazval jednoho ze svých synů „Lakedaimonios“, aby neúmornou svou lásku k Spartanům tím naznačil; on vždy radil, aby Atheny se Spartou v přátelství žily a za to byl od Spartanů vydatně podporován, kdežto Themistokles, který s demokratickou stranou jim v cestu se stavěl, mnoho pronásledování a úkorů od nich zakoušeti musel. I nyní kladl Kimon Athenským co nej-

vřeleji na srdce, aby Sparty bez pomoci nenechávali. Naproti němu mluvil Efialtes v řeči výmluvné a horlivé, že by bylo holým nesmyslem a největší nespravedlivostí despotickou vládu spartanskou v Peloponnesu podporovati. Dále poukazoval k věrolomnosti, s kterou se Spartané ve válkách řecko-perských k Athenám chovali, tvrdě, že jejich politika byla a jest vždy obojetná a na nejvýše sobecká, ba že nedávno před samým zemětřesením odbojný ostrov Thasos proti Athenám zamýšleli podporovati. Jeho návrh čelil k tomu, aby Spartě se neposkytovala pomoc a aby se nechala, nadešel-li její čas, jak zasluhuje, stroskotati.

Jakkoli řeč Efialtova mnoho pravdy a spravedlivých předhůzek obsahovala, poslechl předce autoritou Kimona zaslepený lid — a chybil. Ne prospěchem ale nevčasnými ohledy dal se lid athenský z pravé cesty svésti, aby podporoval své — hrobaře.

Se 4000 branného lidu táhl Kimon Spartanům na pomoc a sám se súčastnil dobývání pevnosti Ithomi, v níž se zbouřenci zatarasili. Když však dobývání dosti rychle nepokračovalo, jak si Spartané přáli, posláni jsou Athenští domů, ani se vůdcové spartanští obávali, že by čilé a odvážlivé vojsko kázeň v jejich táboře porušilo a vedle toho panovalo u nich mínění, že Athenští dosti horlivě nebojují a se spiklenci srozuměni jsou. Za příčinu udávali, že cizí pomoc více nepotřebují a že si už sami pomohou, ačkoli pomocné vojsko plataiské a aiginetské při sobě podrželi. Toto jednání vzbudilo v Athenách spravedlivý hněv; ihned zrušeno jest se Spartou dobré přátelství a uzavřena smlouva s její nepřáteli. Kimon, jehož návodem pomoc byla poslána, upadl v nemilost a ostrakismen na deset let r. 460. z vlasti jest vypovězen.

Ačkoli se Kimon přiznával k aristokratickým

zásadám, neobětoval přece nikdy politice zdar vlasti a svornost občanstva, snaže se vždy rozkvašené mysli ukonejšiti. Jakmile Atheny opustil, zplanuly strannické boje plným žárem a heslem nové vlády se stalo pomstíti se na Spartě, čemuž strana aristokratická mocně odporovala.

Netrvalo to dlouho, zášť a řevnivost svedla Atheny a Spartu k zjevné válce. Neboť r. 457. vytáhli Spartané svým soukmenovcům Doriům, v malém okršlku na úpatí hory Oity obývajícím, proti Fokiům, kteří je tiskli, ku pomoci. Když se vraceli, nalezli průsmyky na Isthmu athenskými ozbrojenci osazené, načež se do Boiotie vrátili a zde u Tanagry s Athenskými bitvu svedli. Dlouho neklonilo se vítězství k žádné straně; konečně odpadl od Athenských sbor thessalských jezdců a tak dobyli Spartané vrchu. Jako druhdy Aristeides, tak dostavil se i Kimon k svým, aby s nimi proti nepříteli bojoval. Neboť ačkoli byl smýšlení aristokratického a Spartanům ze zásady přál, tož přece v nebezpečí vlasteneckého vědomí neutlumil, alebrž zbraně se chopil, aby zájmy své otčiny zastával. Dověděl se také Kimon, že mezi aristokratickými bojovníky athenskými strana se utvořila, která chtěla zbraním spartanským k vítězství zradou dopomoci, aby tak nenáviděné demokraty v Athenách pokořili. Kimon své soudruhy zapřísáhl, aby tak nečinili, nýbrž jako praví vlastenci za vlast bojovali, když toho potřeba káže, neboť zradou a nešlechetností že se účelu nedochází. Spiklenci, jejichž ponuknutím bezpochyby thessalští jezdci odpadli, poslechli moudré rady zkušeného Kimona a aby podezření zrady se sebe smyli, bojovali tak udatně, že všickni v bitvě život ztratili. Kimonovi nedovolili vůdcové v bitvě podíl míti i musel tábor ještě před bojem opustiti.

Když se v Athenách zpráva o Kimonově vlasteneckém smýšlení roznesla, učiněn jest návrh, aby byl zpět z vyhnanství povolán. Potřebovalit ho Athenští zajisté u vysoké míře, aby se Spartou uzavřel mír, neboť panovala oprávněná obava, že Spartané co nejdříve do Attiky vpád učiní. Po pětiletém vyhnanství navrátil se tedy Kimon, ne aby se na vlasti mstil, nýbrž aby jí platné služby prokázal.

Nejprvé smlouval se tedy se Spartou, s níž mír sice neuzavřel ale příměří na pět let přece vyjednal. A to bylo vůbec jeho první politickou zásadou, aby obce řecké v míru žily a proti odvěkému nepříteli Peršanovi stálý boj vedly.

Příležitost k boji naskytla se mu brzy. R. 462. vzplanula v Egyptě, kterážto provincie obtížnému jařmu perskému často se vzpírala, nová „zpoura; Athenští jsouce mravně k podpoře odboje přinuceni, poslali do Egypta loďstvo své na pomoc. Několik let bojováno sice s dobrým prospěchem, konečně však bylo loďstvo athenské obklíčeno a dokona zničeno. Zpoura však neutichla, neboť odbojníci nalezli v bahnech na dolním Nilu bezpečný útulek a tak dána jest Athenským příležitost za utrženou porážku na Peršanech se pomstíti. R. 449. vypraven jest tedy Kimon s 200 lodí, aby ostrova Kypru, jenž Athenským byl odňat, znova dobyl a odbojné Egyptčany podporoval. Kimon nalézal se tenkráte v nejlepším věku mužném i hleděl nové slávě vstříc. Peršané jsou poraženi, část loďstva do Egypta poslána, se zbytkem pak oblehal město Kition. Zde však překvačila jej neuprosná smrt. Ještě než umřel, nařídil, aby smrt jeho se zatajila a obléhání města poručilo. Athenští porazili ještě jednou loďstvo perské na moři a pěší vojsko na zemi, načež se s mrtvým hrdinou domů navrátili.

Athenští pochovali Kimona spůsobem slavnostním, zřídivše mu nádherný pomník.

Kimon prokázal své vlasti veliké služby, athenské loďstvo, Themistoklem a Aristeidem zřízené, za jeho vedení s největším úspěchem bojovalo. Bitvou u ostrova Kypru skončeny jsou války perské, ono velikolepé divadlo krvavé, v němž hrstka rekovných vlastenců celé miliony zotročilých Asiatů na hlavu porazilo. Řekové té doby dali všem potomním věkům stkvělý příklad, jak drahá jest svoboda člověku a co dovede vlastenecký zápal vůči nevědomosti, neuvědomělosti, tuposti a lhostejnosti. Řekové dokázali, že ne z líné ale z pilné a odvážlivé ruky naděje kvitne a že posvátné nadšení síly malého národa velikými činí.

Vypravuje se také, že Kimon s Peršany uzavřel mír, jehož podmínky byly tyto: „Všecka města řecká asiatská mají od té doby požívati úplné svobody a samostatnosti, perským satrapům nedovoluje se blíže k moři přicházeti než obnáší třídenní cesta, perské lodě nesmí v severní části středozemního moře se objeviti a Athenským se nedovoluje do žádné země velkokrále branný lid posýlati.“

Kimon tento mír sice neuzavřel, ale okolnosti samy jej spůsobily.

Nalezenec.

Od

G. Sandové.

Přeložil

J. B...r.

Matice lidu ročníku X. číslo 5.

(Běžné číslo 59.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

I.

Jednou z rána, když si Madlenka Blanšetová, mladá mlynářka z Kormueru, vyšla s prádlem k vodě přes palouk, nalezla tu malé dítě sedící před stupátkem a pohrávající si se slamou, na kterou pradleny poklekávaly. Madlenka Blanšetová, postřehnuvši je, podivila se, že je nezná, neboť není s této strany cesty přecházejícími navštěvované a potkávají se tu jen lidé z poblízka.

„Čí jsi, mé dítě?“ oslovila malého chlapce, který pohlížel k ní s výrazem důvěry, ale, jak se zdálo, otázce nerozuměl. „Jak ti říkají?“ tázala se opět Madlenka Blanšetová, usadivši si jej vedle sebe a sama ku praní poklekávajíc.

„František,“ odpovědělo dítě.

„František, čí?“

„Čí?“ odvětilo dítě s tváří prostičkou.

„Čí dítě jsi?“

„Nevím — věru!“

„Ty ani nevíš, jak tvému tatínkovi říkají?“

„Nemám žádného.“

„Tedy ti umřel?“

„Nevím.“

„A tvá mamička?“

„Ta je tam,“ řeklo dítě ukazujíc k velmi nuzné chaloupce, která ležela as na dva dostřely od mlýna a jejíž došky bylo vidět přes vrby.

„Ach — již vím," pravila zase Madlenka, „to je ta žena, která zde chce být živa a zůstává tam od včerejška?"

„Tak," odpovědělo dítě.

„A vy jste byli dříve v Mers?"

„Nevím."

„Ty toho málo víš, chlapče. Víš aspoň, jak říkají tvé matce?"

„Tak — Zabella."

„Isabella — a jak dál? Nevíš, jak jí říkají jinak?"

„Věru nevím — věru!"

„To co víš, ti hlavu nepomate," řekla Madlenka s úsměvem a dala se do praní.

„Co jste povídala?" začal opět malý František.

Madlenka pohledla naň ještě jednou; bylo to hezké dítě a mělo překrásné oči. Škoda, myslila si, že má tvář tak přihlouplou. „Kolik je ti let?" tázala se. „Možná, že to také nevíš."

V skutku nevěděl o tom také o mnoho více než o ostatním. Namáhal se seč byl k odpovědi stydě se snad, že mu mlynářka vytýkala přihlouplost, i odvětil pak hezky: „Dvě leta."

„Hle hle!" zvolala Madlenka ždímajíc prádlo a již naň nehledíc, „ty jsi opravdová husa i nedali si mnoho práce s tvým vychováním, mé ubožátko. Podle vzrostu je ti nejméně šest let, ale podle rozumu nejsi ani dvě leta starý."

„Žeť snad," odpověděl František. Na to učiniv znova namáhavý pokus, jako by chtěl setřásti zaraženou ospalost své ubohé duše, řekl: „Ptala jste se dříve, jak mi říkají? Říkají mi František nalezenec."

„Aj — pochopuji," řekla Madlenka obracejíc se k němu s útrpným pohledem; a Madlenka se

již nedivila vidouc to hezké dítě tak otrhané a na svá léta tak na duši zakrsalé.

„Máš lehký šat," pravila, „a není teplo. Viď, že je ti zima?"

„Nevím," odvětil ubohý nalezenec, jenž byl již tak zvyklým trpěti, že si toho nevšímal.

Madlenka si povzdechla. Vzpomněla si na svého malého Jeníka, kterému bylo teprv rok a který spal tak dobře a teple ve své kolébce střežen svou babičkou mezi tím, co tento ubohý nalezenec cvakal zuby samotinký na pokraji rybníčku jsa před spadnutím chráněn pouze dobrou prozřetelností, neboť on sám zajisté nepochopoval, že člověk spadna do vody se utopí.

Madlenka, která měla velmi dobré srdce, vzala dítě za ruku i cítila, že je teplá, ačkoliv se dítě ob chvíli třáslo a tvář jeho byla velmi bledá.

„Ty máš zimnici?" pravila k němu.

„Nevím, věru!" odpovědělo dítě stále se třesouc.

Madlenka Blanšetová sjala vlněný šátek, jenž jí pokrýval ramena, a zavinula doň nalezence, který si to dal líbit neprojevuje ani udivení ani spokojenost. Vzala všechnu slámu, kterou měla pod koleny, a vystlala mu lůžko, na které neváhal si ulehnouti ku spaní. Madlenka dopírala zatím pro svého malého Jeníčka, práce jí šla od ruky, neboť kojila ještě dítě a chvátala býti opět při něm.

Když bylo dopráno, stížily se mnohé věci o polovici i nemohla je pobrat všechny najednou. Nechala tedy tlučku a část prádla ležet u vody i myslila si, že zbudí nalezence, až se zase vrátí z domu, kam ihned odnášela vše, čemu mohla stačiti. Madlenka Blanšetová nebyla ani veliká ani silná. Byla to velmi hezounká žínka, živá, statná a známá svou vlídností a dobrosrdečností. Když

otevřela dvéře u domu, zaslechla s malého můstku vedoucího přes žlab klepání dřevěnek běžících za ní i obrátivši se spatřila nalezence, jenž ji byl dohonil a přinášel jí tlučku, mýdlo, zbytek prádla a její vlněný šátek.

„Aj, aj,“ zvolala kladouc mu ruku na rameno, „ty nejsi tak hloupý, jak jsem myslila, věru — ty's úslužný a kdo má dobré srdce, není nikdy hloupý. Pojď, milé dítě, jdiž, odpočiň si. Vida to ubožátko; nese to více, než je samo těžké!“

„Hle, matko,“ pravila k staré mlynářce, která jí podávala dítě svěží a usmívavé — „hle malého nalezence, vypadá tak nemocný. Vy rozumíte zimnici, bylo by dobře mu pomoci.“

„Aj, to je zimnice z bídy!“ odpověděla stará dívajíc se na Františka; „ta se léčí dobrou polévkou; ale kde ji není —. Již vím, to je ten nalezenec a ta žena, kteří se sem včera přistěhovali. Je to podruhyně tvého muže, Majdaleno. Zdá se to dost bídné a bojím se, že nebude řádně platit.“

Madlenka neřekla ničeho. Věděla, že znají její tchyně a její muž málo útrpnosti a že milují peníze více než svého bližního. Nakojila dítě a když stará vyšla hledat husy, vzala Františka za ruku, Jeníčka na druhou a vydala se s nimi na cestu k Zabelle.

Zabella, která se v pravdě jmenovala Isabella Bigotová, byla ženština as padesátiletá, dobrá, pokud může býti člověk dobrý k jiným, když nemá sám ničehož nic a musí se neustále třásti o to ubohé živobytí. Bylať si vzala Františka z nalezince od ženy, která byla již mrtva, a vychovávala ho od té doby, aby dostávala každý měsíc několik grošů a měla v něm malého služebníka; ale stalo se, že ztratila svá domácí zvířata a nutila se koupiti si jiných na dluh, jak by jen mohla, neboť

byla živa jen od několika ovcí a trochu drůbeže, kteréž se zase samy živily z toho, co pán bůh dal. Prací Františkovou až do let prvního přijímání bylo pásti toto chudičké stádo podle cest; potom by býval vstoupil do služby, která by se naskytla, buď za pasáka nebo za čeledína a měl-li dobré srdce, dalo se očekávat, že bude své pěstounce dávat část své mzdy.

Bylo právě o svatém Martině a Zabella odstěhovala se z Mers zanechavši tam svou poslední kozu na uhražení nedoplaceného nájmu. Přišla do baráku náležejícího k mlýnu kormuerskému beze všeho, co by bylo majiteli nějakou zárukou; mělať jen starou postel, dvě židle, truhlu a něco hliněného nádobí. Avšak chalupa byla tak bídná, sešlá a chatrná, že nezbývalo než nechat ji opuštěnu, nebo odvážit se toho, co spojeno jest s chudobou podruha.

Madlenka dala se se Zabellou do řeči a poznala brzo, že není ženština zlá, že se svědomitě vynasnaží o placení činže a že není také prázdna náklonnosti k svému chovanci. Ale uvykla si vidět ho trpícího, protože trpěla sama, a soustrast, již bohatá mlynářka s ubohým dítětem projevovala, plnila ji z počátku více podivením než radostí.

Konečně, když se probrala ze svého překvapení a když porozuměla, že nepřichází Madlenka k žádání o něco, ale k posloužení jí samé, stala se důvěrnou a vypravovala jí dlouze a široce celý svůj životopis, jenž podobal se životopisu všech nešťastníků, a děkovala jí mnohokrát za její účastenství. Madlenka jí slíbila, že učiní seč bude k její podpoře; ale prosila ji, aby o tom nikdy a s nikým nemluvila přiznávajíc se, že jí může pomáhat jen pod rukou a že není paní v domě.

Začátek učiněn tím, že zanechala u Zabelly svůj vlněný šátek a dala si od ní slíbit, že jej rozstříhá ještě ten samý večer, upraví z něho šat svému chovanci a neobjeví se venku ani s kousíčkem, dokud nebude vše ušito. Věděla dobře, že se k tomu Zabella podává jen nevolky a že si myslí, jak by mohl být šátek dobrý a užitečný jí samé. Byla nucena říci jí, že se jí přestane ujímat, neuvidí-li nalezence do tří dnů teple oděného. „Což myslíte," doložila, „že by má tchyně, která má oči všude, nepoznala můj šátek na vašich ramenou? Chtěla byste mi spůsobit mrzutosti? Spolehejte, že vám zase po druhé pomohu, budete-li v těch věcech jen trochu mlčenlivou. A potom slyšte: váš chovanec má zimnici a dobře-li ho neopatříte, zemře."

„Myslíte?" řekla Zabella; „to by byla pro mne rána, neboť vězte, to dítě má srdce, jakých jest jen málo na světě; nikdy si nezasteskne a je tak poslušné jako dítě z rodiny; je to pravý opak jiných nalezenců, kteří jsou svévolní a tvrdohlaví a mají vždy něco zlého za lubem."

„To proto, že se jimi postrkuje a protože se trýzní. Je-li tento dobrý, jest takovým jen proto, že vy jste dobrá k němu, tím buďte jista."

„Pravdať," odvětila Zabella; „děti znají člověka lépe, než si myslíme. Věřte, že ten chlapec není zlý a přes to umí také velmi dobře být užitečným. Jednou jsem byla nemocna, loni (bylo mu teprvé pět let) a on mne ošetřoval, jakoby jen kdo dovedl."

„Slyšte," řekla mlynářka, „pošlete ho ke mně každý den ráno a večer v době, když budu dávat svému maličkému polévku. Uvařím jí víc a on sní, co zbude; nikdo si toho nepovšimne."

„Ó — já se budu bát vodit ho k vám a on

sám nebude mít zase tolik rozumu, aby si pamatoval čas.“

„Učiňme to tak. Když bude polévka hotova, postavím svou přeslici na žlab. Hleďte, tam, uvidíte to velmi dobře. Potom pošlete dítě ven s trepkou v ruce, jakoby se šlo ohřát, a protože se nají mé polévky, zbude všechna vaše pro vás. Nasytíte se tak oba lépe.“

„Tak, tak,“ odpověděla Zabella. „Vidím, že jste moudrá žena a měla jsem štěstí, že jsem se sem dostala. Naháněli mi velký strach před vaším manželem, kterého považují za krutého člověka a kdybych bývala mohla nalézti jiné, nebyla bych vzala jeho chalupu, zvláště když je tak chatrná a on za ni ještě tolik peněz žádá. Ale vidím, že jste k chudým dobrá a že mi budete pomáhat u vychování mého nalezence. Ach, kdyby mu ta polévka jen tu zimnici zahnala! Ještě by mne to mělo potkat, abych to dítě ztratila! Je to nuzný zisk a vše, co dostávám z nalezence, padne na jeho výživu; ale mám ho ráda jako své vlastní dítě, protože vidím, že je hodný a že mne bude později podporovat. Viďte, že je hezký na svá leta a že bude brzo dost silným k práci?“

Tak byl František nalezenec vychováván péčí a dobrým srdcem mlynářky Madlenky. Uzdravil se velmi brzo, neboť, jak říkáme, byl jako z litiny a nebylo v širém okolí bohatého sedláka, jenž by si byl nepřál synka tak hezkého a tak pěkně rostlého. K tomu byl srdnatý jako dorostlý muž; do řeky se pouštěl jako ryba a potápěl se až pod samá mlýnská kola boje se vody tak málo jako ohně; vyšvihoval se na nejdivočejší hříbata a vodíval je na pastvu, aniž by jim hodil provaz kolem huby, a řídil je v pravo i v levo pouhýma patama a drže se jen za hřívu přeskakoval s nimi příkopy.

A zvláštním bylo, že činil všechno to zcela klidně, bez rozpaků, bez řečí a beze změny ve své prostičké, trochu ospalé tváři.

Tato tvář způsobila, že byl považován za hloupého; ale jest pravda, že jednalo-li se o vybrání strak s vrchole nejvyšších topolů, o nalezení krávy, která se daleko od domu zaběhla, anebo o sražení drozda kamenem, nebylo nad něj chlapce odvážnějšího, zručnějšího a jistšího. Ostatní děti přičítaly to „šťastnému osudu“, který prý dětem nalezencům na tomto pozemském světě přává. A tak pouštěly ho v nebezpečných hrách vždy napřed.

„Toho se zlo nechytí,“ říkávaly, „protože je nalezenec. Dobré zrno schází zimou, ale kopřivu mráz nespálí.“

Po dvě leta šlo všechno dobře. Zabelle bylo možno koupiti si několik kousků drobného dobytka, nevědělo se ani dobře jak. Odbývala ve mlýně lecjakés malé práce a dosáhla toho na mlynáři Blanšetovi, že dal trochu spravit střechu chaloupky, do které se ze všech stran sákla voda. Mohla se trochu lépe oblékat, právě tak, jako její chovanec a zdála se pomalu býti méně bídnou, než jak se sem byla dostala.

Tchyně Madlenčina prohodila sice několikrát perné slovo o ztrátě té neb oné věci a o množství chleba, které se v domě spotřebuje, ano jednou byla Madlenka nucena samu sebe obvinit, aby nenechala Zabellu v podezření, ale Blanšet se proti očekávání tchyně skoro ani nezlobil, ba zdálo se, že chce přimhouřit oko.

Tajemstvím této shovívavosti bylo, že byl Blanšet do své ženy ještě tuze zamilován. Madlenka byla hezká, nelaškovala s nikým, všude činili jí poklony a ostatně šlo v hospodářství všechno dobře. Blanšet byl z lidí, kteří bývají

zlí jen z bázně, že budou nešťastni, měl tedy pro Madlenku více ohledu, než by se byl kdo do něho nadál. To vzbuzovalo v matce Blanšetově trochu žárlivosti i mstila se za to malými zlomyslnostmi. Madlenka snášela to mlčky a nikdy si svému muži nepostěžovala.

Byla to také nejlepší cesta k brzkému ukončení mrzutostí a nad Madlenku nebylo v tomto ohledu ženy trpělivější a rozumnější. Ale povídá se, že dobro obyčejně hůře pochodí než zlomyslnost, a přišel den, kde se do Madlenky pro její dobročinnost velmi zhurta pustili.

V ten rok potlouklo a řeka, vystoupivši z břehů, podplavila všechno seno. Blanšet nebyl v dobrém rozmaru. Jednoho dne, když se vracel z trhu s jedním ze svých kamarádů, jenž si byl právě vzal hezkou dívku, pravil tento k němu: „Ostatně, tebe za tvých časů nemusil také nikdo litovat, neboť tvá Madlenka byla také švarné děvče.“

„Co chceš říci tím „za mých časů“ a Madlenka byla? — Což už někdo říká, že jsme staří? Madlence není ještě dvacet let a mně se nezdá, že by byla na kráse ztratila.“

„Aj kdež — to také neříkám,“ pravil zase druhý. „Zajisté, Madlenka je ještě čiperná, ale konečně, když se děvče záhy provdá, nehledí se na ni dlouho. Přijde děcko a je po všem; tvá žena nebyla beztoho silná — je to na ní vidět, jak zhubla a jak se v tváři změnila. Ubohá Madlenka, což jí něco schází?“

„Věru, nevěděl bych. Proč se mne po tom ptáš?“

„Na mou věru — ani sám nevím. Zdá se mi tak, že je smutná, jako kdyby jí něco scházelo nebo měla dlouhou chvíli. Ach ty ženské! Trvá

to jen okamžik jako květ na vinici. Vždyť to na mne také čeká, že ta má pojednou natáhne obličej a zvážní. Ale tak už to je s námi. Dokud na své ženy žárlíme, jsme do nich zblázněni. To nás zlobí, křičíme, někdy je i bijem; to hryže je a pláčou; potom zůstávají doma, bojí se nás, nudí se a již nás nemilují. My jsme spokojeni, jsme pány v domě. — Ale jednoho krásného rána spozorujeme, že si našich žen proto nikdo nevšímá, že zošklivěly, a tu to přijde — přestanem je milovat a zalíbíme si jiné. Dobrý večer, Blanšete! Ty jsi se onehdy k mé ženě trochu blízko přitočil; viděl jsem to, ale neřekl jsem nic. Nyní ti jen říkám, že zůstanem proto přece dobrými přáteli a že svou ženu nerozesmutním tak, jako je ta tvá, neboť se znám; jsem-li žárliv, jsem zlý a až nebudu mít příčiny žárlit, budu snad ještě horší."

Dobré naučení prospívá dobré duši; ale Blanšet, ačkoliv rozumný, byl příliš hrdým, než aby byl v něm zvítězil dobrý smysl. Vstoupil do domu s okem zarudlým a s plecma vypnutýma. Pohledl na Madlenku, jako by ji byl již dlouho neviděl. Spozoroval, že je bledá a změněná. Tázal se jí, není-li nemocná, hlasem tak drsným, že zbledla ještě více a řekla, že jí nic neschází, hlasem velmi slabým. To jej rozzlobilo, bůh ví proč, i usedl za stůl pln chutě začít s někým svár. Příležitost dlouho nečekala. Mluvilo se o drahotě obilí a matka Blanšetova prohodila, jakož činila každý večer, že se doma příliš mnoho chleba sní. Madlenka nehlesla slovem. Blanšet chtěl ji obviňovat z rozhazovačství. Stará, pravila, že napadla právě dnes ráno nalezence, jak odnášel půl bochánku. — — Madlenka se měla rozlobit a zhurta se jim opřít, ale plakala jen. Blanšet myslil na to, co mu byl řekl kmotr, a byl tím ještě více roztrpčen a tak

stalo se — vysvětlete si to jak chcete — že od toho dne své ženy více nemiloval, a že ji činil nešťastnou.

II.

Učinil ji nešťastnou; a poněvadž s ním nikdy šťastna nebyla, pocítila krušný ten osud dvakráte tak těžce v manželství. Dala se v šestnácti letech provdati za toho člověka, který se přepíjel v neděli, zlobil celé pondělí, mrzel v úterý a v následujících dnech pracoval jako kůň, aby nahradil ztracený čas, neboť byl lakotný a neměl po chvíli mysliti na svou ženu. V sobotu býval méně nevrlý, protože se postaral o to, co potřeboval a myslil na zejtřejší zábavu. Ale jeden den dobrého rozmaru v témdni je tuze málo a Madlenka ho nerada vídala veselého, protože věděla, že zejtra přijde celý rozpálený hněvem.

Ale protože byla mladá, vlídná a tak dobrá, že nebylo ani možná dlouho se na ni hněvat, byly ještě okamžiky, kdy zachoval se k ní spravedlivě a přátelsky, kdy uchopil ji za obě ruce a řekl: „Madlenko, není nad tebe lepší ženy na světě a myslím, že jsi pro mne jako stvořena. Kdybych si byl vzal lehkomyslnou, jakých vidím tolik, byl bych ji zabil nebo sám skočil pod kola. Ale poznal jsem, že jsi moudrá, pracovitá a že nejsi zlatem k zaplacení“.

Ale když ho láska přešla, což se stalo ku konci čtyřletého hospodaření, neměl již pro ni vlídného slůvka a hnětlo ho, že na jeho trpkosti neodpovídá. A což by byla také řekla? Cítila, že jest její muž nespravedliv a nechtěla mu činit výčitek, neboť pokládala si za povinnost chovati se šetrně k muži, jehož nemohla nikdy milovat.

Tchyně byla spokojena, vidouc, že jest její syn opět pánem v domě, jak říkala, jako kdyby býval kdy přestal být pánem a nebýval to dával cítit. Nenáviděla svou nevěstu, protože viděla, že jest lepší než ona sama. Nevědouc, co jí vyčítat, zazlívala jí, že je slabá, že celou zimu pokašlává a že má jen jedno dítě. Měla ji proto v opovržení, jakož i proto, že uměla číst a psát a že se v neděli modlívala z knížek někde v koutku zahrady a neklepala a nepomlouvala s ní a ostatními kmotrami z okolí.

Madlenka odevzdala svou duši do vůle boží a považujíc stýskání si za zbytečné, snášela, jako by to býti musilo. Odpoutala srdce své od světa a snila často o ráji, jako někdo, jemuž by nebylo za těžko umříti. Přes to pečovala o své zdraví a dodávala si srdce, protože cítila, že by její dítě nebylo šťastno bez ní a protože odevzdávala se do všeho z lásky k němu.

K Zabelle necítila mnoho přátelství, ale trochu přec, protože se tato žena na polo dobrá, na polo sobecká starala jak mohla o svého vychovance; a Madlenka vidouc, jak zlými stávají se ti, kdož se starají jen o sebe, naučila se vážiti si jen těch, kteří myslí také trochu na jiné. Ale jsouc jediná v celém svém okolí, která neměla starost jen o samu sebe, cítila se velmi osamělou a stýskalo se jí velmi, aniž by znala příčinu toho.

Avšak poznenáhla spozorovala, že nalezenec, jemuž bylo již deset let, začal myslit jako ona. Pravím-li, myslit, dokládám, že tak soudila z jeho spůsobu jednání; neboť ubohé dítě jevilo ve slovech svých ještě právě tak málo rozumu, jako když k němu byla promluvila ponejprv. Nemohl ze sebe vypraviti slova a když ho kdo k řeči měl, ihned uváznul, neboť nevěděl ničeho nic. Ale když bylo

potřeba posloužiti, byl vždy hotov; a když se jednalo o posloužení Madlence, rozběhl se dříve, než byla promluvila. Dle výrazu jeho tváře bylo by se řeklo, že nerozumí, o co se jedná, ale učinil poručenou věc tak hbitě a tak dobře, že se tomu sama podivila.

Jednou, když nesl malého Jeníka na ruce a dal se od něj za vlasy tahat, aby se rozesmál, vzala mu Madlenka dítě jako nespokojená a děla jako mrzutě: „Františku, jestli už nyní začínáš trpět všechno od druhých, nevíš, kde přestanou.“ A k velkému úžasu odpověděl František: „Raději snesu něco, než abych sám ubližoval.“

Madlenka pohledla celá udivena nalezenci do očí. Bylo v těch dětských očích něco, což nebyla až dosud viděla v zracích osob nejrozumnějších; něco tak dobrého a tak sebevědomého zároveň, že byla v duši jako pomatená a usednuvši na trávník se svým synáčkem na kolenou, usadila nalezence na obrubě svých šatů, aniž by se odvážila naň promluvit.

Nemohla si ani sama vysvětlit, proč se nějak jako bála a styděla za to, že si někdy zažertovala s dítětem pro jeho prostičkost. Je pravda, že to učinila vždy jemně a snad také on ve své jednoduchosti měl v tom zálibu a miloval ji proto ještě více, ale v této chvíli představovala si, že vždy porozuměl jejím žertům, že je snášel, aniž by k nim mohl odpovědít.

A potom zapomněla této malé příhody, neboť nedlouho potom začal ji její muž, spřáhnuv se s nějakou ženštinou z okolí, docela odstrkovat a zapovídat jí, aby nechávala Zabellu a chlapce nohou vkročit do mlýna. Na to nepomýšlela Madlenka na nic, než jak by jim mohla ještě taj-

něji pomáhat. Pověděla to Zabelle a řekla jí, že se bude nějaký čas chovat, jako by jich nebylo.

Ale Zabella měla před mlynářem velký strach a nebyla jako Madlenka, aby snášela všechno z lásky k jinému. Rozumovala sama pro sebe a řekla si, že mlynář, jsa pánem, může ji vystrčiti ze dveří aneb zvýšiti činži, čemuž by Madlenka zabrániti nemohla. Myslila si také, že pokoří-li se matce Blanšetově, získá si její přízně a její ochrana že jí bude užitečnější než dobrá vůle mladé ženy. Vyhledala tedy starou mlynářku a obžalovala se, že brávala podporu z rukou nevěstiných řkouc, že sama za to nemohla, že učinila tak jen z útrpnosti k nalezenci, k jehož uživení že nestačila. Stará nenáviděla chlapce jedině proto, že se ho Madlenka ujímala. Radila Zabelle, aby se ho zbavila slibujíc, že ji za tu cenu vymůže počkání činže na půl leta. K tomu bylo ještě před svatým Martinem a Zabella neměla peněz, neboť byl zlý rok. Madlenka střežena po nějaký čas tak ostře, že jí žádných dáti nemohla. Zabella ochotně přijala radu staré mlynářky a slíbila, že odvede svého chovance hned zejtra do nalezince.

Sotva slib ten učinila, již se jí ho zželelo a když pohlížela na Františka spícího na nuzné posteli, cítila, že má srdce tak těžké, jakoby chtěla spáchat smrtelný hřích. Nespala mnoho, ale ještě přede dnem vstoupila do světnice matka Blanšetova a řekla:

„Vstávejte, Zabello! Slíbila jste a třeba splnit. Budete-li čekat, až s vámi má nevěsta promluví, vím, že neučiníte ničeho. Ale vězte, jest to zrovna tak v jejím prospěchu, jako ve vašem vlastním, když toho chlapce odvedete. Můj syn si ho zošklivil pro jeho tupost a mlsnotu; má nevěsta ho příliš rozmazlila a jsem jista, že je už zlodějem. Všichni

nalezenci kradou od narození a jest to bláznovství se něčím na takou zběř spolehat. Hle toho zde! Bude příčinou, že vás odsud vyženou, uvede vás v špatnou pověst, spůsobí, že můj syn někdy svou ženu sbije a že se konec koncem, až doroste stane z něho lupič a zákeřník a vám odslouží se hanbou. Jděte, jděte, vydejte se hned na cestu. Doveďte mi ho po lukách až ku Korlé. V osm hodin jede tu dostavník. Vstupte tam s ním a nejdéle o polednách budete v Šatórů. Večer můžete být zase doma. Zde máte zlaťák na cestu a zbude vám ještě na nějaké to sousto v městě.“

Zabella zbudila dítě, oblekla je v nejlepší jeho šaty, svázala ostatní jeho hadříky do uzlíku a vzavši je za ruku vyšla s ním za svitu měsíce.

Ale čím se ubírala dále a čím více se rozednívalo, tím více ubývalo jí zmužilosti; nemohla jíti rychle, nemohla promluvit a když se dostala k silnici, usedla si nad příkop více mrtva než živa. Dostavník se blížil. Byl právě čas, že se sem dostali.

Chlapec nemíval ve zvyku něčím si hlavu lámat a šel až dosud za svou matkou, aniž by se čeho bál. Ale když spatřil ponejprv ve svém živobytí jeti proti sobě veliký povoz, dostal strach z hlomozu, který činil, a jal se tahat Zabellu opět na louku, s které byli přišli k silnici. Zabella se domnívala, že pochopil svůj osud, a řekla mu:

„Pojďme, můj ubohý Františku, musí to být!“ Tato slova vzbudila ve Františkovi ještě větší strach. Myslil si, že je dostavník náramné, neustále běžící zvíře, které ho pohltí. Chlapec, který býval tak srdnatým v nebezpečí, jež znal, ztratil nyní hlavu a dal se s křikem na útěk na louku. Zabella běžela za ním, ale když ho spatřila na smrt bledého, pozbyla jedním rázem veškeré od-

vahy. Šla za ním až ku konci louky a nechala dostavník minout.

III.

Vrátili se, kudy byli přišli, až na půl cesty k mlýnu a zde schváceni chůzí zastavili se. Zabella byla znepokojena, když viděla dítě třásti se na celém těle a jeho srdce tlouci, že se nad ním až až nuzná košilka zvedala. Posadila chlapce a snažila se ho potěšit. Ale nevěděla, co mluví, a František nebyl s to, aby něco uhádl. Vyňala kousek chleba z košíčku a chtěla ho přiměti k tomu, aby jedl; ale neměl ani nejmenší chuti a tak seděli dlouho mlčky.

Konečně se Zabella, která vždy zase vpadala do svého rozumování, začala stydět za svou slabost a myslila si, že ukáže-li se opět ve mlýně s dítětem, bude po ní veta. O polednách jel druhý dostavník; usmyslila si počkat zde tak dlouho, než by byl čas dostati se k vozu na silnici; ale protože byl František tak poděšen, že ztratil i ten trošek rozumu, který měl, protože se bylo co obávat, že se ponejprv ve svém živobytí pokusí o odpor, smyslila si, že jej napřed dusotem koňským, hrčením kol a rychlostí velkého povozu ochočí.

Ale při tom, čím snažila se dodati mu důvěry, vyklouzlo jí z úst více, než chtěla; snad proto, že toho, co se dělo, litovala, mluvila tak mimoděk: a buď že František ráno se probouzeje zaslechl některé slovo matky Blanšetovy, které mu nyní přicházelo na paměť, a nebo že se jeho ubohá mysl před blížícím se neštěstím pojednou vyjasnila, ať tomu jakkoliv — stalo se, že chlapec pohlížeje na Zabellu těma samýma očima, které byly

jednou Madlenku naplnily podivením ano leknutím, zvolal: „Mamičko, ty už mne nechceš mít u sebe; ty mne chceš odvést daleko a tam mne nechat.“ Na to přišlo mu na paměť slovo: nalezinec, které bylo několikrát před ním prohozeno. Nevěděl, co to je, ale zdálo se mu to ještě hroznější než dostavník a vykřikl třesa se na celém těle: „Ty mne chceš dát do nalezince!“

Zabella se byla spustila příliš daleko, než aby couvla. Myslila, že ví dítě o svém osudu více, než vědělo, a zapomínajíc, že bylo by snad lépe klamati je a shostiti se ho překvapením, jala se mu vysvětlovat pravdu a dávati mu na rozum, že bude v nalezinci šťastnější než u ní, že se tam budou o něj více starat, že ho naučí pracovat, že ho dají na čas k nějaké ženě méně chudé než ona a ta že mu bude matkou.

Toto těšení přivedlo nalezence v zoufalství. Neznalost toho, co přijde, děsila ho více než všechno, čím se mu Zabella snažila znechutit život u ní. Kromě toho ji měl rád co jen mohl tu matku nevděčnou, která více hleděla na sebe než na něj. Miloval ještě někoho a skoro zrovna tak jako Zabellu — byla to Madlenka; ale nevěděl, že ji má rád a nemluvil o tom. Vzlykaje vrhl se na zem a rva trávu kolem sebe pokrýval se jí a činil, jakoby ho byla nemoc napadla. A když ho chtěla Zabella, s bolestí a netrpělivostí tak ho vidouc, násilím a hrozbami zvednout, vrazil hlavou tak silně na kámen, že se celý zakrvácel a ona myslila již, že to jeho poslední hodinka.

Dobrý bůh tomu chtěl, že právě v tu chvíli šla kolem Madlenka. Nevěděla ničeho o odchodu Zabelly a dítěte. Byla v městečku, aby tam odvedla vlnu, kterou jí tu dali spříst na tenko, protože byla nejlepší přadlena v celém okolí. Dostala za

svou práci peníze a vracela se do mlýna s desíti tolary v kapse. Přecházela právě přes řeku po velké lávce, jakých jest v této krajině, když zaslechla srdce pronikající křik, v němž poznala ihned hlas ubohého nalezence. Přiběhnouc spatřila dítě celé pokrvácené a tlukoucí sebou v náručí Zabelly. Nepochopila hned, co se děje; neboť kdo by to byl viděl, byl by řekl, že Zabella chlapce do krve uhodila a že se ho chce zbavit. Myslila to tím více, an František, spozorovav ji, vyběhl proti ní a svinul se jí kolem nohou jako hádě a chopil se jí křečovitě za sukně volaje: „Paní Blanšetová, paní Blanšetová, zachraňte mne!“

Zabella byla velká a hřmotná a Madlenka malá a drobounká jako stebélko. Ale přes to všechno se nebála a myslíc, že tato žena zvášnivši se, chce dítě zavraždit, vrhla se před ně odhodlána obhájiti je, anebo se dát zabit v jeho ochraně.

Ale nebylo třeba mnoho slov k vysvětlení všeho. Zabella byla více dojatá než rozhněvaná a vypravovala vše, jak bylo. Tím stalo se, že František konečně pochopil celý svůj nešťastný stav a tentokráte užil toho a naslouchal s větším důvtipem, než by se byl do něho kdo nadál. Když Zabella všechno vypověděla, začal se mlynářce věšet na nohy a na sukně volaje: „Neposýlejte mne pryč, nedejte mne poslat pryč!“ A běžel zase k Zabelle, která plakala, a zase k mlynářce, která plakala ještě víc, mluvě to a ono a prose, že se to nezdálo ani z jeho úst, neboť bylo to ponejprv, kdy bylo mu možno vysloviti, co chtěl.

„O mámo, mamičko,“ štkal k Zabelle, „proč pak mne chceš opustit? Což pak chceš, abych umřel žalostí, když tě více neuvidím? Což pak jsem ti udělal, že mne již nemáš ráda? Což jsem tě vždy neposlechl ve všem, cos mi poručila? Což

pak jsem ti ublížil? Dával jsem vždy dobře pozor na náš dobytek, vždyť jsi to sama povídala a objímala mne každý večer a říkala mi, že jsem tvé dítě a nikdys mi neřekla, že nejsi mou matkou! Mamičko, nech mne u sebe, nech mne u sebe, prosím tě o to, jako prosívám pána boha. Budu vždy na tebe pamatovat, budu vždycky pracovat pro tebe; nebudeš-li se mnou spokojena, bij mne a já ani nehlesnu; ale počkej a neposílej mne pryč, dokud neučiním něco zlého.“

A potom šel zase k Madlence a vzlykal: „Paní mlynářko, slitujte se nade mnou. Řekněte mamičce, aby mne u sebe nechala. Nepůjdu už nikdy k vám, protože tomu nechtějí a budete-li mi chtít něco dát, budu vědět, že to nesmím vzít. Půjdu k panu Blanšetovi a řeknu mu, aby mne bil a jen aby se s vámi pro mne nevadil. A když půjdete na pole, půjdu vždycky s váma, ponesu vašeho chlapečka a budu si s ním hrát celý den. Učiním všechno, co mi řeknete a učiním-li něco zlého, nemějte mne už ráda. Ale nenechte mne odvést, nechci pryč a raději skočím zde do řeky.“

A ubohý František díval se na řeku a přiblížil se k ní tak, že bylo zjevno, jak jeho život visí na vlásku a jak by se tam vskutku uvrhnul, kdyby mu jen slůvkem prosby jeho odřekly. Madlenka se přimlouvala za dítě a Zabella její slova jen hltala; ale viděla, že jsou blízko mlýna a nebylo jí volno tak, jako když byla u silnice.

„Jdi, ty zlé dítě,“ řekla; „nechám si tě; ale jsi toho příčinou, že budu zejtra žebrat na silnici o svůj chleb. Tys příliš hloupým, než abys pochopil, co to jest, když se člověk tvou vinou dostane do takových konců. To z toho je, když si člověk uváže na krk dítě, které mu není k ničemu a nepřinese mu ani chleb, který sní.“

„Již toho dost, Zabello," řekla mlynářka, berouc nalezence do náručí a zvedajíc jej se země, aby jej odnesla, ačkoliv již byl hodně těžký. „Tu máte deset tolarů a zaplaťte si činži, nebo se odstěhujte jinam, když vás budou chtít mermomocí od nás vyhnat. Jsou to peníze mé, peníze, kterých jsem si vydělala; vím dobře, že je budou na mně chtít, ale to je mi jedno. Zabijí mne, budou-li chtít, to dítě zde si kupuji; je nyní mé a není už vaše. Nezasluhujete mít dítě tak šlechetného srdce, které vás tak tuze milovalo. Teď mu budu matkou já a oni toho snésti musí. Člověk může všechno strpět pro své děti. Dám se rozřezat na kousky pro svého Jeníka; a dobrá, pro toho zde snesu také tolik. Pojď, můj ubohý Františku. Ty nejsi již nalezenec, slyšíš? Ty máš matku a můžeš ji milovat, jak chceš, a ona ti lásku tvou z celého srdce splatí."

Madlenka mluvila tato slova, aniž by sama dobře věděla, co říká. Jí, která byla jako poklid sám, v tomto okamžiku hlava jen hořela. Její dobré srdce se spítilo a byla v skutku na Zabellu rozhněvána. František sepjal ruce kolem mlynářčiny šíje a svíral ji tak pevně, že sotva dechu popadala, zatím co krvácel na její čepec a šátek, neboť měl v hlavě několik ran.

Vše to působilo na Madlenku tak, cítila v jednom tolik útrpnosti, hrůzy, tolik hněvu a tolik odhodlanosti, že se dala na cestu ku mlýnu s takovou odvahou, jako když jde voják do ohně. A nemyslíc na to, že je chlapec těžký, že ona jest slabá tak, že sotva unese svého malého Jeníčka, vstoupila na lávku, která dobře nedržela a prohýbala se jí pod nohama.

Když byla uprostřed stanula, dítě tak tihlo, že zavrávorala a pot jí vyvstal na čele. Bylo jí,

jakoby měla omdlít, a pojednou probleskla jí hlavou krásná a divná pověst, kterou byla nedávno čtla ve své knize: „Životy svatých“; byla to pověst o svatém Krištofu jak nesl Ježíška přes řeku a jak mu byl tento tak těžký, že se bázní zastavil. Sebrala se a pohledla na nalezence. Měl oči v sloupu. Nedržel se již rukama; byl příliš mnoho vytrpěl a nebo ztratil příliš mnoho krve. Ubohé dítě omdlelo.

IV.

Když jej Zabella takto spatřila, myslila, že je mrtev. Její náklonnost vrátila se jí do srdce a nemyslíc již ani na mlynáře, ani na zlou starou, vzala dítě Madlence z rukou a jala se je objímat, naříkajíc a plačíc. Položily si je u vody na kolena, vymyly mu rány a zastavily mu krev svými šátky; avšak k sobě ho přivésti nemohly. Madlenka hřála mu hlavu na prsou, a dýchala mu do tváře a do úst, jako činí se utopencům. To jej oživlo a jakmile otevřel oči a viděl, jak se oň berou, objal Madlenku a potom Zabellu s takou vroucností, že mu musily bránit, aby zase neomdlel.

„Pojďme, pojďme,“ řekla Zabella; „musíme se vrátit domů. Ne, nikdy, nikdy nemohu se rozloučit s tím dítětem, teď to vidím a již na to ani nepomyslím. Ty vaše peníze si nechám, paní Majdaleno, abych mohla ještě dnes zaplatit, budou-li naléhat. Ale neříkejte o tom nic; půjdu zejtra k té paní do městečka, aby nás neprozradila a ona řekne, když toho bude potřeba, že vám ještě za vaši přízi nezaplatila; tím získáme času a já, kdybych žebrat měla, napnu se, abych vám dluh nahradila i aby se vám pro mne nedělo příkoří. Vy to dítě nemůžete vzít do mlýna; váš muž by

je ubil. Nechte je u mne a přisáhám vám, že se budu o ně starat jako kdy jindy a budou-li na nás dotírat, poradíme se, co činit dále.“

Náhoda tomu chtěla, že se nalezenec vrátil domů bez hluku i aniž by si toho byl kdo povšimnul, neboť stalo se, že byla matka Blanšetova raněna mrtvicí a dříve neřekla svému synu nic o tom, co měla se Zabellou v příčině nalezence, a Blanšet v téže chvíli zavolal tuto ženu, aby ve mlýně pomáhala zatím, co Madlenka a služka ošetřovaly matku jeho. Po tři dny bylo ve mlýně všechno spřevráceno z ruby na rub. Madlenka se nešetřila, probděla tři noci u lože své tchyně, která v jejím náručí vypustila duši.

Tato rána osudu vyrušila mlynáře na nějaký čas z jeho nevrlosti. Miloval svou matku, jak vůbec milovat mohl a učinil zadost své samolibosti, vystrojiv jí pohřeb podle svého jmění. Své milovnice zapomněl na slušnou dobu, ano usmyslil si býti štědrým a rozdal staré šaty po nebožce chudým sousedkám. Také Zabella měla podíl na této almužně a sám nalezenec dostal dvacetník, an se Blanšet rozpamatoval, že ve chvíli, když bylo pro nemocnou tuze potřeba pijavek a všichni marně po nich běhali, nalovil jich nalezenec, aniž by byl komu co řekl, v kaluži, kde o nich věděl a přinesl je dříve, než by se byli ostatní na cestu vypravili.

A tak zapomněl Blanšet na svou trpkost a nikdo v celém mlýně nevěděl o tom, jak se byla Zabella se svým chovancem k nalezinci vypravila. Na těch deset tolarů přišlo později, neboť mlynář nezapomněl dáti si od Zabelly zaplatit činži z chatrné chalupy. Ale Madlenka řekla, že je ztratila na lukách, když se dala do běhu, jakmile ji stihla zpráva o pohromě, jež potkala tchyni. Blanšet je hledal dlouho a mručel dost a dost, ale neviděl,

nač by bývaly ty peníze vydány a Zabella neupadla v podezření.

Po smrti matčině se povaha Blanšetova poznenáhla měnila, ale nikoliv k lepšímu. Nudil se teď doma ještě více, začal dbáti méně toho, co se tam dělo, a stával se méně skrblivým ve svých vydáních.

Přes to nepřešla ho ziskuchtivost, avšak jak se obohacoval, stával se nepořádným a do práce se mu už nechtělo; vyhledával zisku v obchodech lehkých, jimiž by byl brzo zbohatnul, kdyby byl co na jedné straně vyzískal, nerozhazoval na druhé. Jeho milenka jej ode dne ke dni více ovládala. Lákala jej na trhy a do společností, kde se hrálo a vedl život hospodský. Naučil se hrát a byl často šťasten, ale bývalo by lépe, aby byl vždy prohrál, tak by se mu to bylo aspoň znechutilo; neboť při své nezřízenosti býval vždy celý bez sebe při nejmenší ztrátě a rozlítil se sám na sebe a rozezlil na celý svět.

Zatím co vedl tento pustý život, starala se jeho žena, vždy stejně řádná a vlídná o hospodářství a vychovávala s celou svou láskou jediné dítě jejich. Ale ona se považovala dvakráte za matku, neboť ujala se nalezence s náklonností vřelou a bděla nad ním, skoro jako by byl její vlastní syn. Tím jak její muž pustnul, stávala se ona méně služkou a méně nešťastnou. V první době tohoto rozmařilého života býval ještě velmi surovým, neboť se bál výčitek a chtěl udržet ženu svou v bázni a poddanství. Když viděl, že již od srdce nenávidí svárů a že neukazuje žárlivost, odevzdal se do toho nechati ji na pokoji. Protože nebylo již matky, která ho proti ní podněcovala, uznal mimoděk, že není na světě skromnější ženy nad Madlenku. Uvykl si strávit celé neděle mimo

dům a když se někdy vrátil v rozmaru svárlivém, odjata zlobě jeho zbraň mlčením tak trpělivým, že se tomu až divil a potom usnul. A tak nevidali ho zase až docela unaveného a potřebujícího odpočinku.

Bylo zajisté Madlence třeba býti dobrou křesťankou, aby vydržela žíti tak samotna se starou ženou a dvěma dětma. Ale v pravdě byla snad lepší křesťankou než jeptiška; bůh dal jí velkou milost, poskytnuv jí příležitost naučiti se číst a nadav ji vlohami, rozuměti tomu, co čtla. Ale byla to vždy ta samá věc, neboť měla jen dvě knihy: svaté evangelium a skrácené „Životy svatých.“ Evangelium ji posvěcovalo a rozplakávalo ji, když čítala je u večer samotinká u lože svého dítěte.

„Životy svatých“ měly jiný účinek: bylo to, aniž bychom tím co zlého říci chtěli, jako když lidé, nemající co dělat čtou povídky, a naplní si hlavu spletenými myšlenkami a lžemi. Všechny tyto pěkné povídky dodávaly jí odvahy ano i veselosti. A někdy vídal ji nalezenec na poli, jak majíc knihu tu na kolenou se usmála nebo zarděla. To mu bylo velmi divno a chápal velmi těžko, jak mohou všechny tyto povídky, které se namáhala mu vyprávět, uspořádávajíc je poněkud, aby jim porozuměl (a také protože jim snad sama od začátku do konce docela dobře nerozuměla), jak mohou pocházet z této věci, kterou nazývala knihou. Zatoužil po tom naučiti se také číst i naučil se od ní tak rychle a tak dobře, že se tomu podivila a že mohl zase sám učit malého Jeníka. Když dospíval František k letům prvního přijímání, pomáhala mu Madlenka při učení se katechismu a jejich farář byl celý potěšen důvtipem a dobrou pamětí tohoto dítěte, které ostatně

stále považováno za přihlouplé, protože nemělo výřečnosti a nebylo s lidmi osmělené.

Když byl odbyl první přijímání a byl v letech, kde mohl vstoupit do služby, byla by jej Zabella ráda viděla přijata do mlýna a Blanšet se tomu nevzpíral; celý svět věděl, že je chlapec dobrá duše, velmi pracovitý, velmi úslužný a silnější, obratnější a rozumnější než všichni hoši jeho stáří. A potom byl spokojen se mzdou desíti tolarů a ve všem všudy mohlo se na něm ušetřit. Když se František viděl ve službě Madlenky a malého Jeníka, kterého měl tak rád, byl velmi šťasten a když uznal, že může Zabella s penězi, které si vysloužil, zaplatit činži a býti sproštěna největších starostí, myslil si, že je tak bohatý jako král.

Na neštěstí netěšila se Zabella dlouho této obsluze. Rozstonala se těžce začátkem zimy a přes všechnu pečlivost nalezence i Madlenky zemřela o hromnicích, právě když jí bylo tak dobře, že ji považovali za uzdravenou. Madlenka jí litovala a plakala dost, ale snažila se potěšit ubohého nalezence, který by byl bez ní žalost svou nepřestál.

Ještě po roce myslil na ni každý den a jednou řekl k mlynářce:

„Je mi vždy něčeho líto, když se modlím za duši své ubohé matky: že jsem ji dost nemiloval. Jsem si jist, že jsem vždy činil, co jsem mohl, aby byla spokojena, že jsem jí nikdy neřekl křivého slůvka a sloužil jí ve všem jako slouží m vám; ale musím se vám, paní Blanšetová, přiznati s něčím, co mne bolí a což tak aby mi bůh odpustil, se často modlím: že se totiž od toho dne, co mne má ubohá matka chtěla odvést do nalezince a co jste se mne ujala a tomu zabránila, má náklonnost

k ní přes mou vůli změnila. Nezazlíval jsem jí toho, ano nechtěl jsem ani pomyslit, že nedobře činila. Měla k tomu právo; já jí křivdil, bála se vaší tchyně a konečně činila to nerada, neboť viděl jsem, že mne velice miluje. Ale nevím, kde se ta věc ve mně vzala, a bylo to mocnější než já sám. Od té chvíle, co jste řekla slova, kterých nikdy nezapomenu, miloval jsem vás víc než ji, a myslil jsem na vás častěji než na ni. Konečně umřela a já jsem neumřel žalostí, jako bych umřel, kdyby nebylo vás."

„A co to bylo, co jsem ti řekla, mé ubožátko, a proč jsi ke mně tak přilnul? Již se na to nepamatuji."

„Vy už se nepamatujete?" řekl nalezenec, usednuv k nohoum Madlenky, která předouc poslouchala ho. „Nuže, když dávala jste mé matce ty tolary, řekla jste: Vězte, já si to dítě od vás kupuji; je mé. A obejmuvši mne pravila jste: Teď mi nejsi nalezenec, máš matku, která tě bude milovat, jako bys byl její. Neřekla jste tak, paní Blanšetová?"

„Je možná a věř, že jsem řekla, co jsem měla právě na srdci a že tak myslím dosavad. Což se ti zdá, že jsem nedostála svému slovu?"

„O nikoliv — jen . . ."

„Jen, co?"

„Ne, ne, to neřeknu, neboť jest to ošklivé si stýskat a já nechci být nevděčným ani neuznalým."

„Vím, že neumíš být nevděčným a já chci, abys mi řekl, co máš na srdci. Mluv, co ti schází k tomu, abys byl mým dítětem? Poroučím ti to, jako poroučívám Jeníkovi."

„Nuže — jest to — že Jeníka často líbáte, a že jste mne nepolíbila nikdy od té chvíle, o které jsme právě mluvili. A přece vždy hledím

k tomu, abych měl tvář i ruce hezky umyty, protože vím, že nemáte ráda děti umazané a že sama Jeníka vždy myjete a česáte. Ale vy mne přece nepolibíte a má matka Zabella mne také nelíbala. A přece vidím, že všecky matky své děti hladí a vidím, že jsem přece jen nalezenec a že toho nemůžete zapomenout.“

„Pojď, obejmi mne, Františku,“ řekla mlynářka posadivši si dítě na klín a líbajíc je vřele v čelo. „V skutku, pochybila jsem, nikdy na to nepomýšlejíc a ty jsi více ode mne zasluhoval. Teď vidíš, že tě líbám z celého srdce a viď, že budeš ode dneška přesvědčen, že už nejsi nalezenec?“

Dítě se vrhlo Madlence kolem krku a zbledlo tak, že se až polekala a chtějíc je upokojit složila je na zem. Ale v tom samém okamžiku se chlapec vytrhl a dal se na útěk, jako by se chtěl skrýt, což mlynářku velmi znepokojovalo. Šla za ním a nalezla ho v stodole choulícího se v koutku na kolenou a hořce plačícího.

„Pojď, pojď, Františku,“ pravila k němu pozvedajíc jej, „nevím, co ti je. Myslíš-li na svou ubohou matku Zabellu, pomodli se za ni a bude ti volněji.“

„Ne, ne,“ zvolalo dítě, ždímajíc ovrubu mlynářčiny zástěry a líbajíc ji znova a znova, „nemyslil jsem na svou ubohou matku. Což pak nejste vy matka má?“

„A proč tedy pláčeš? Ty mi činíš bolest.“

„O ne, ne, už nepláču,“ odpověděl František rychle si utíraje oči a snaže se vypadati veselý; „abych řekl, nevím, proč jsem plakal. V skutku nevím proč, neboť jsem tak šťasten, jako bych byl v ráji.“

V.

Od tohoto dne objala Madlenka dítě to každý den ráno i večer, jako by bylo její vlastní a jediný rozdíl, jejž činila mezi Františkem a Jeníkem, byl, že se s tímto více mazlila, protože byl mladší a jeho leta toho s sebou přinášela. Bylo mu teprvé sedm let a chlapci bylo dvanáct a František chápal velmi dobře, že se nesluší, aby byl velký také tak rozmazlen jako děcko. Ostatně lišili se od sebe ještě více zevnějškem než lety. František byl velký a hřmotný, tak že vypadal jako patnáctiletý, a Jeník byl droboučký a malý jako jeho matka, jíž byl jako z oka vypadl.

Jednou z rána, když dával chlapec Madlence dobré jitro a když ho jako obyčejně pocelovala, prohodila k ní služka:

„Zdá se mi, milá paní, aniž bych vás chtěla urazit, že ten chlapec již vyrost z mazlení se s ním jako s malou holčičkou.“

„Myslíš?“ odpověděla Madlenka polekaná. „Ale jistě, že nevíš, kolik mu let?“

„To nevím; a také bych v tom neviděla nic zlého, kdyby to nebyl nalezenec; já aspoň, ačkoliv jsem jen vaše služka, bych ho neobjala za všechny peníze na světě.“

„To, co povídáš, je zlé, Kateřino,“ odvětila paní Blanšetová, „a kromě toho bys neměla tak mluvit před tím ubohým dítětem.“

„Ať si to povídá, ať si to říká celý svět,“ zvolal František odhodlaně. „Já si z toho nic nedělám; a nic mne to nebolí, jen když nejsem nalezencem u vás, paní Blanšetová.“

„Aj, hleďme!“ zvolala služka. „Toť je ponejprv, co tě slyším tak dlouze mluvit. Ty tedy dovedeš vypravit z úst tři slova po sobě, Fran-

tišku? Aj, na mou věru, myslila jsem, že tomu, co se mluví, ani nerozumíš. Kdybych byla věděla, že to chápeš, nebyla bych tak před tebou mluvila, neboť nechci ti ubližovat. Tys hodný chlapec, tichý a ochotný. Tak tak, již na to nemysli; je-li mi divno, že tě naše paní líbá, jest to proto, že se už zdáš na něco takového příliš velký a že při tom mazlení vypadáš ještě hloupějším, než jsi.“

Když byla takto věc napravila, odešla velká Kateřina k snídaní a již na to nemyslila.

Ale nalezenec šel za Madlenkou k rybníčku a posadiv se k ní mluvil dále, jak uměl mluviti jen s ní jedinou.

„Pamatujete se, paní Blanšetová, jak jsem zde jednou byl, je už tomu hezky dávno, a jak jste mne uložila do svého šátku?“

„Pamatuji, milé dítě, bylo to ponejprv, když jsme se viděli.“

„Bylo to tedy ponejprv? Nebyl jsem si tím jist a už se na to dobře nepamatuju; neboť myslím-li na ty časy, je mi to jako ve snu. A kolik je tomu již let?“

„Je tomu . . . počkej — asi šest let, neboť mému Jeníkovi bylo tenkrát čtrnáct měsíců.“

„Tedy jsem tenkrát nebyl ani tak stár jako jest on nyní? Myslíte, že se po prvním přijímání bude ještě pamatovat na všechno, co se děje nyní?“

„O budu, budu se dobře na to pamatovat,“ zvolal Jeník.

„To se neví,“ odvětil František. „Nuže což pak jsi dělal včera v tuto hodinu?“

Jeník otevřel ústa k odpovědi celý udiven a zarazil se v tváři, a nevěděl si rady.

„Nuže a ty? Vsadím se, že také ty nevíš, co jsi dělal,“ pravila k Františkovi mlynářka, kteréž činilo radost, když spolu hovořili a žvatlali.

„Já — já?“ odpovídal chlapec rozpačitě; — „počkejte —. Šel jsem do polí — zde kolem — a vzpomněl jsem si na vás; bylo to právě včera, co mi přišel na paměť den, kdy jste mne zabalila do svého šátku.“

„Máš dobrou pamět a jest to podivné, že se pamatuješ na tak dávnou dobu. Jestli pak se pamatuješ, že jsi měl zimnici?“

„To se nepamatuji.“

„A že jsi přinesl za mnou prádlo do domu, aniž bych ti byla řekla?“

„Také ne.“

„A já si na to vždycky vzpomínám, protože jsem z toho poznala, že máš dobré srdce.“

„A já mám také dobré srdce, vite, matičko?“ řekl malý Jeník, podávaje matce jablko, které byl již nakousl.

„Ba že jistě máš, a budeš vše, co dobrého vidíš u Františka, dělat později také sám.“

„Budu, budu,“ odpovědělo dítě chvatně, „dnes večer sednu si na naše plavé hříbě a dojedu s ním na palouk.“

„Hleďme, hleďme,“ smál se František; „a potom vylezeš také na velký řeřáb a vybereš tam sýkory?“ Počkej, co ti všechno nedám dělat, maličký! Ale prosím vás, paní Blanšetová, chtěl bych se vás na něco zeptat, ale nevím, jestli mi to budete chtít říci.“

„Uvidíme.“

„Rád bych věděl, proč myslejí, že mne pozlobí, když mne nazývají nalezencem. Což pak je to něco zlého býti nalezencem?“

„Nikoliv, mé dítě, protože to není tvá vina.“

„A čí je to vina?“

„Bohatých.“

„Vina bohatých? Jak to?“

„Ty se mne dnes ptáš příliš mnoho; řeknu ti to někdy jindy.“

„Ne, ne, řekněte to hned, paní Blanšetová.“

„Nemohu ti to vysvětlit. — — Především, víš ty sám, co to jest být nalezencem?“

„Ano, to jest býti dánu do nalezince svým otcem a svou matkou, protože neměli čím nás živit a vychovat.“

„Uhodl's. Vidíš tedy, že je lidí nešťastných tak, že nemohou vychovat své děti sami; je to vina bohatých, že jim nepomohou.“

„Ah tak to je,“ odpověděl nalezenec zamyšleně. „A přece je dobrých bohatých lidí, protože vy jste takovou, vy sama, paní Blanšetová; jest jen o to, kterak je nalézti.“

VI.

Přes to všechno převracel nalezenec, jenž stále snil a pátral o příčině všeho od té doby, co se naučil číst a odbyl první přijímání, ve své hlavě to, co byla o něm služka paní Blanšetové prohodila; ale jakkoliv o tom přemítal, nemohl pochopiti, proč by, když dorůstal, nesměl již Madlenku obejmout. Byl to nejnevinnější tvor na světě a neměl ani zdání o tom, čemu se hoši jeho stáří na venkově příliš brzo naučí.

Jeho velká ryzost duše pocházela také z toho, že nebyl vychován jako jiní. Jeho nalezenství, ač nebylo mu hanbou, činilo ho přece vždy nesmělým; a ačkoliv si toto jmeno nevykládal za urážku, neuvykl si přece bez udivení býti něčím, což jej činilo jiným než ti, s kterými byl ve společnosti. Jiní nalezenci bývají skoro vždy pokořováni svým osudem a dotírává se na ně tak

krušně, že ztrácí záhy všechnu křesťanskou hrdost. Vychovávají se opovrhujíce těmi, kdož je přivedli na svět, aniž by uvážili, že nemilují tím více těch, kteří je na tom světě udrželi. Ale František padl náhodou do rukou Zabelly, která ho milovala a netrýznila ho a potom potkal se s Madlenkou, jejíž laskavost byla větší a jejíž myšlenky lidštější než kohokoliv jiného ve světě. Ona byla mu nic více a nic méně než dobrou matkou a nalezenec, který se potká s laskavostí, jest lepší jiných dětí, jako horší jest, když se vidí pronásledována a tupena.

A tak neměl František radosti a zábavy úplné než v společnosti Madlenčině a nevyhledávaje ku své zábavě soudruhů vychoval se sám, odkázán jen na dobrou vůli dvou žen, které ho milovaly. A když byl již jen s Madlenkou, cítil se tak šťastným, jak jen Jeníček býti mohl a nepohánělo ho běhati s těmi, kteří mu příliš brzo dávali cítit, že jest nalezencem, protože se u nich rázem a aniž by věděl proč cítil cizincem.

Tak stalo se, že v patnácti letech nepoznal ani nejmenšího zla, že neměl ponětí o něm, že ústa jeho nikdy nevypustila křivého slova, aniž ucho jeho kdys cos podobného zaslechlo. A přece mělo toto dítě ode dne, co se byla služka pozastavila nad Madlenčinou náklonností k němu, tolik citu pro to, co se hodí, a tolik zdravého úsudku, že se již nedalo od mlynářky obejmout. Zdálo se, jako by na to nemyslil, ba jakoby se snad styděl podobati se malému děvčeti, nebo rozmazlenci, jak to byla Kateřina nazvala, ale v hloubí duše nebyl to tento stud, který ho zdržoval. On by se tomu byl vysmál, kdyby byl zrovna nevytušil, že mohou této drahé ženě činit výčitky pro lásku k němu. Proč výčitky? Neuměl si toho vysvětlit a shledávaje, že si neví rady sám, nechtěl se po

tom ptát Madlenky. Ona sama, jak věděl, uměla snésti lidský úsudek, byla‘ tak laskavá a tak dobrosrdečná a on měl dobrou paměť, a rozpomínal se, že bývala kdysi vaděna, ano že se vydávala v nebezpečenství býti týránu pro svou dobročinnost k němu.

A tak ušetřil ji následkem svého zdravého pudu vtipkování a vysmívání, jehož by byl on příčinou. Jest to s podivením, — ubohé to dítě pochopilo, že nesmí být nalezenec milován jinak než tajně a než by byl Madlence působil mrzutosti, byl by raději docela nebyl milován.

Byl bedliv své práce a poněvadž jak dospíval, stále více díla naň padalo, stalo se, že se poznenáhla méně často s Madlenkou setkával. Ale nebolelo ho to, neboť pracuje, říkal si, že to jest pro ni a že bude dostatečně odměněn, když ji uvidí u večeře. Večer, když Jeníček usnul, odešla také Kateřina spat a František zůstal ještě hodinu nebo dvě u Madlenky. Čítal jí z kněh, nebo rozmlouval s ní mezi tím, co sama pracovala. Lidé na venku nečítají rychle, a tak jim ty dvě knihy, které měly, ku čtení dostačily. Když přečtli za večer tři stránky, měli toho dost, než byli s knihou hotovi, uběhlo tolik času, že mohli opět začít od první stránky, z které si už mnoho nepamatovali. A potom jest dvé způsobů čtení a bylo by dobře, aby si to pamatovali lidé, kteří se již považují za dosti vzdělané. Ti, kteří mají dost času a mnoho kněh, shltají jich tolik co mohou a přeplní si hlavu tolikerem rozličných věcí, že by se v nich sám pánbůh nevyznal. Ti, kteří nemají ani času, ani kněh, jsou šťastni, když padnou na dobrou drobtu. Čtou je stokrát po sobě, aniž by se unavili a pokaždé vzbudí v nich novou myšlenku něco, čeho si byli dříve dobře nepovšimli. V pravdě řečeno,

jest to vždy ta samá myšlénka, ale jest tak zobrácena, tak řádně požívána a zažívána, že duch, jenž se jí zabývá, se lépe stravuje a zdravějším jest toho, jejž třicet tisíc mozků naplnilo větrem a pošetilostmi. Co vám zde povídám, milé děti, mám od pana faráře, který se v tom vyzná.

A nebo jinak tito dva lidé žili spokojeni s duševní stravou, kterou měli a brali si z ní zcela pomálu pomáhajíce jeden druhému chápati a milovati to, co činí člověka spravedlivým a dobrým. Tím vznikla v nich velká nábožnost a velká statečnost a nebylo pro ně většího štěstí než míti se k celému světu s vlídnou tváří a býti vždy a všude jasného vědomí o pravdě a vůli dobře činiti.

VII.

Pan Blanšet nestaral se mnoho o domácí vydání, protože si vypočítal, mnoho-li má každý měsíc dávati své ženě na opatření domácnosti a protože dával co jen možná málo. Madlenka si mohla, aniž by ho popudila, utrhovat od úst a dávati těm ve svém okolí, o nichž věděla, že jsou nešťastni, jednou hrstku dříví, podruhé něco jídla a zase jindy trochu vařiva, kousek plátna, několik vajec — ale co to povídám? Ona činila, co jen možná ku podpoře svého bližního a když jí, co měla, nestačilo, pracovala vlastníma rukama za chudé lidi a zabránila tak, že nemocí a unavením nezhynuli. Byla tak spořádaná a dbala svého šatu tak bedlivě, že by se bylo řeklo, že je živa dobře a přece, poněvadž nechtěla, aby vlastní rodina trpěla její dobročinností, uvykla si nejísti skoro nic, neodpočinouti si a spáti jen co nejméně. Nalezenec to všechno viděl a nezdálo se mu na tom

nic podivného, neboť i svou povahou i vychováním, jehož se mu od Madlenky dostalo, cítil se nešena k té samé náklonnosti a k těm samým povinnostem. Jen někdy znepokojovalo ho namáhání mlynářčino a vytýkal si, že příliš mnoho spí a jí. Rád by býval, aby mohl strávit noc šitím a předením místo ní a když mu chtěla vyplatit mzdu, které bylo již asi dvacet tolarů, rozmrzelo ho to a přiměl ji k tomu, že je nechala u sebe, aniž by mlynář o tom věděl.

„Kdyby matka má Zabella nebyla mrtva," pravil, „náležely by ty peníze jí. A co chcete, abych činil s penězi? Nepotřebuju jich, protože se staráte o můj šat a dáváte mi obuv. Nechte si je tedy pro lidi nešťastnější nežli já. Vy beztoho již tolik pro chudinu pracujete! Nuže, dáte-li mi peněz, budete muset pracovat ještě víc a rozstonáte-li se a umřete, jako má ubohá Zabella, ptám se vás, nač mi těch peněz v mé truhlici? Učiní, abyste se navrátila, zabrání mi skočit do řeky?"

„Na to nemysli, mé dítě, řekla mu Madlenka jednoho dne, když se vrátil k této myšlence, kteráž mu od času k času napadala, „usmrtit se není křesťanské a kdybych umřela, bylo by tvou povinností zůstati na živu a těšiti a podporovati mého Jeníka. Řekni mi, neučinil bys tak?"

„Ano učinil, dokud by Jeník nedorostl a dokud by měl zapotřebí mého přátelství. Ale potom! — — Nemluvme o tom, paní Blanšetová! V této věci nemohu být dobrým křesťanem. Nenamáhejte se tak a neumírejte, chcete-li, abych zůstal živ."

„Jen se upokoj; nechce se mi umřít. Jsem zdráva; jsem k práci stvořena a cítím se nyní mnohem silnější než za svých mladých let."

„Za vašich mladých let!“ zvolal František udiven; „což pak již nejste mladá?“

Měl strach, že přichází do věku, jenž smrti propadá.

„Myslím, že jsem neměla času býti mladou,“ odpověděla Madlenka s úsměvem jako někdo, jenž se do svého osudu odevzdal; „a nyní jest mi pět a dvacet let a ty začínají vážit u ženy mého druhu; nebyla jsem již od narození tak silná jako ty, maličký, a měla jsem trampot, které mne krutěji sebraly než léta.“

„Trampoty! Ano, můj bože! V dobách, kdy s vámi pan Blanšet tak krutě mluvil, cítil jsem to. Ať mi bůh odpustí, nejsem proto zlý; ale jednoho dne, když pozvedl ruku, jako by vás chtěl udeřit — tenkrát učinil dobře, že si dal zajít, neboť chopil jsem již cep — nikdo si toho nepovšimnul — a chtěl jsem se vrhnout naň. Ale tomu již je dlouho, paní Blanšetová, neboť se pamatuji, že jsem byl tenkrát o celou hlavu menší než on a teď mu shora vidím do vlasů. A nyní, paní Blanšetová, když už vás skoro ani neosloví, už nejste nešťastná?“

„Již nejsem! Věříš?“ řekla Madlenka trochu živě vzpomínajíc si, že v celé době svého manželství nepoznala lásky. Ale vzpamatovala se, neboť to se nalezence netýkalo a nebylo dobře sdíleti myšlenky takové dítěti. „Nyní,“ pravila, „máš pravdu, nejsem už nešťastna; žiju, jak tomu rozumím. Muž se ke mně chová lépe; můj synek je hodný a nemám nač si stěžovat.“

„A já — na mne si ani nevzpomínáte — já — —“

„Aj ty také jsi hodný a to mne činí spokojenou.“

„Ale nejste se mnou spokojena ještě jinak?“

„Jsem, ty se dobře chováš, máš o všem dobrý náhled a jsem s tebou spokojena.“

„O, kdybyste nebyla, jak zlý bych byl, jak ničemný po všem, jak jste se ke mně chovala! Ale jest ještě jedna věc, která by vás mohla činit šťastnou, kdybyste myslila jako já.“

„Aj, řekni to, neboť nevím, jakým úskokem mne chceš překvapit.“

„Není v tom úskoku, paní Blanšetová, třeba mi jen do sebe nahlednout a vidím tam něco; a to jest, že i kdybych snášel hlad, žízeň, horko i zimu a kdybych ještě k tomu byl každý den na smrt bit a potom neměl než otépku trní nebo hrst kamení, abych si na nich ulehl, že bych — — rozumíte?“

„Myslím, že rozumím, můj Františku; necítil bysi se nešťastným přes všechno to, jen když by bylo srdce tvé v míru s milým bohem?“

„To pravda a samo sebou se rozumí. Ale chtěl jsem říci něco jiného.“

„To jsem ještě nevyrozuměla a vidím, že jsi schytralejším než já.“

„Nikoliv, já nejsem schytralý. Já říkám, že bych snášel všechna trápení, která může míti člověk smrtelný a že bych přec byl spokojen věda, že Madlenka Blanšetová přátelsky o mně smýšlí. A proto řekl jsem právě, že, kdybyste myslila to samé, řekla byste: František mne miluje tolik, že jsem ráda na světě.“

„Věru, máš pravdu, mé ubohé drahé dítě,“ odpověděla Madlenka, „a když mi to povídáš, jest mi skoro do pláče. Ano věř, že jest mi tvé přátelství jedním z nejdražších statků života a snad nejlepším po — nikoliv; chci ti říci s láskou svého Jana. Poněvadž jsi dospělejší, pochopuješ lépe, co ti povídám a umíš mi také lépe říci, co myslíš.

Ubezpečuji tě, že, když mám vás dva, nic mne netrápí a že se modlím nyní k dobrému bohu jen o jedno: abychom zůstali dlouho jako nyní pohromadě i abychom se nerozloučili.“

„Abychom se nerozloučili, to si myslím též!“ řekl František; „dal bych se raději rozsekat na kusy, než bych vás opustil. Kdož by mne na světě miloval, jako jste mne milovala vy? Kdož by se vydal v nebezpečí býti týránu pro ubohého nalezence a kdo by ho nazýval svým dítětem, svým drahým synem? Neboť vy mne často, skoro vždy tak nazýváte. Ano když jsme sami, říkáváte mi: říkej mi matko a ne pořád paní Blanšetová. A já se toho neodvažuji, protože se příliš bojím, že si na to zvyknu a vypustím to slovo z úst i před lidmi.“

„A kdyby's?“

„O kdybych! Doráželi by na vás a já nechci, aby vás pro mne trýznili. Já nejsem pyšný věru, a není mi toho potřebí, aby věděli, že jste mne povznesla z mého nalezenství. Jsem dosti šťasten, vím-li sám, že mám matku, jejíž děckem jsem. Vy nesmíte umřít, paní Blanšetová,“ doložil ubohý František, hledě na ni s tváří smutnou, neboť po nějaký čas tušil nějaké neštěstí; „kdybych vás ztratil, neměl bych již nikoho na světě, neboť vy byste jistě přišla do ráje k milému bohu a já nevím, zasluhuji-li té odměny, abych tam vešel s vámi.“

František měl ve všem, co mluvil, a ve všem, co myslil, jako tušení nějakého velkého neštěstí a za nedlouhý čas potom neštěstí to ho dostihlo.

Stal se mládkem a dojížděl s koněm svým k mlečům pro obilí a přinášel jim mouku. Cesty bývaly někdy dosti dlouhé, ano vedly často také k milence Blanšetově, která bydlela as na malou

míli od mlýna. Dojíždka ta se mu hrubě nelíbila a když bylo obilí změřeno a zváženo, nezdržel se ani minutu.

Ženština ta jmenovala se Sevéra, ale jmeno to, znamenající přísná se k ní docela nehodilo, neboť nebyla zajisté tuze přísná ve svém smýšlení. Uměla tuze dobře omamovat lidi, k jichž penězům se dostati chtěla. Nesmí se říci, že byla nejhorší, neboť měla mysl veselou a bezstarostnou, ale všechny její snahy směřovaly jen k ní samé a neohlížela se po trampotách a škodě jiných, jen když se jí samé dobře vedlo. Byla daleko ve světě a jak se povídalo, líbilo se jí mnoho lidí. Byla ještě velmi hezká žena, velmi vábná, živá, ačkoliv přitloustlá, a svěží jako višně.

K nalezenci neměla se s velkou pozorností a setkala-li se s ním ve špýchaře, nebo na dvoře, stropila si z něho smích nějakým pošetilým slovem, ale neměla při tom zlé vůle a činila tak jen, aby ho viděla se začervenat; neboť červenal se jako panna, když ho tato ženština oslovila a cítil, že mu nevolno. Shledával její počínání si hrdým a činila naň dojem ženy ohyzdné a zlé, ačkoliv nebyla jedním ani druhým; aspoň nenapadlo jí býti zlou, jen když se kdo postavil v cestu jejím prospěchům anebo její samolibosti; ba musí se i přiznati, že zrovna tak ráda někomu něčím přispěla, jako sama brala. Byla štědrou z jakési okázalé hrdosti a ráda si nechávala děkovat. Ale v duši nalezencově byla to ďáblice, která zaviňovala, že měla paní Blanšetová málo co jíst a práce nad své síly.

K tomu hodilo se, že vstupoval nalezenec do svého sedmnáctého roku a že paní Sevéra spozorovala, jak jest po čertech hezký chlapík. Nepodobal se jiným venkovským mladíkům, kteří bý-

vají v tomto věku zavalití a jako v sebe vrostlí a z jichž vzezření souditi možno, že se v něco rozvinou a něčím stanou teprvé za dvě, nebo tři leta. On byl již velký a dobře rostlý; pleť měl bílou i ve žních a jeho přikadeřavělé vlasy byly u kořene jako hnědé a končily v barvu zlatou.

Oděn býval vždy chudě ale slušně, jak jej tomu byla Madlenka naučila, a celé jeho chování se bylo takové, jakého se u jiných nenalézalo. Sevéra pomalu všecko spozorovala a konečně viděla to tak dobře, že si vzala do hlavy trochu se k němu mít. Neměla předsudků, a když slýchala lidi povídat: „Škoda tak hezkého hocha, že je nalezenec," odpovídala: „Nalezenci mají z čeho být hezcí, neboť jim láska dala život."

Vizme, co si vymyslila, aby se k němu přitočila. Byl trh v Svatém Diviši, i dala se tu Blanšetovi tolik napít, že ztratil rozum a když viděla, že se již nemůže udržet na nohou, odevzdala ho svým přátelům v tomto místě, aby ho někde uložili. A potom řekla k Františkovi, jenž přivedl s pánem svým dobytek na trh:

„Malče, nechám svou klisnu tvému pánu, aby se mohl zejtra vrátit; ty osedlej si jeho, vezmi mne za sebe a dovez mne domů."

Pořádek ten nebyl Františkovi podle chutě. Řekl jí, že není kůň ze mlýna tak silný, aby unesl dva a že doprovodí sice Sevéru domů, ale aby si sedla na své zvíře a on na koně Blanšetova; že se hned vrátí k svému pánu s jiným koněm a že si připílí, aby byl velmi časně z rána v Svatém Diviši; ale Sevéra poslouchala ho tak málo, jako střihač ovci a poručila mu, aby uposlechl. František se jí bál, protože hleděl Blanšet jen jejíma očima a ona jej tak mohla dát vyhnat ze mlýna a to tím více, když bylo právě k sva-

tému Janu křtiteli. Vzal ji tedy za sebe, aniž by, ubohý hoch, tušil, že to není právě ta nejlepší cesta uniknouti svému zlému osudu.

VIII.

Když se vydali na cestu, bylo již šero a když přejížděli přes splav rybníku Rošfolského, byla již čirá noc. Měsíc ještě nebyl vyšel z lesů a cesty, které jsou na těchto místech bystřinami celé rozervány, nevěštily nic dobrého. A tak pobodával František kobylu do rychlého kroku, neboť mu bylo při Sevéře hrozně nevolno a býval by už raději byl u paní Blanšetové.

Ale Sevéra, která neměla tak na kvap dostati se domů, začala si hrát na křehotinku a povídala, že má strach, že musí jet jen krokem, protože kobyla dobře nezvedá nohy a může snadno klopýtnout.

„Aj což!“ řekl František, aniž by ji poslouchal, „bylo by to ponejprv, co by se dala na modlení, neboť krom toho svatého křtu neviděl jsem nikdy kobylu tak málo nábožnou!“

„Ty jsi vtipný, Františku,“ řekla Sevéra upejpajíc se, jako by byl František řekl něco tak docela směšného a nového.

„Ani mi nenapadá, na mou věru,“ odpověděl nalezenec, který myslil, že si z něho činí dobrý den.

„Aj ty přece nepojedeš klusem zde přes ten svah?“

„Nebojte se, poklušem dobře, nic se nám nestane.“

Klus se svahu připravil silnou Sevéru o dech a o řeč, a dobře se jí stalo, neboť chtěla mladého člověka svými slovy ulichotit. Ale zároveň nechtěla dát na sobě znát, že není již tak mladá a křepká,

aby snesla to unavení a na kus cesty tedy ani slůvkem nehlesla.

Když se dostali do kaštanového lesa, vzpamatovala se a řekla:

„Počkej, Františku, musíme zastavit, můj milý Františku: kobyla ztratila podkovu.“

„I kdyby ztratila všechny,“ řekl František, „nemám hřebíku ani kladiva, abych ji okoval.“

„Ale je škoda ztrácet podkovy, to něco stojí! Slez, pravím ti, a hledej ji.“

„Odpusťte, toť bych ji mohl hledat dvě hodiny v tom kapradí. A mé oči nejsou lucernami.“

„Aj, Františku,“ řekla Sevéra hlasem napolo přihlouplým, na polo úlisným; „tvé oči se svítí jako svatojanské mušky.“

„Což je vidíte za mým kloboukem?“ odpověděl František ne zrovna spokojen s tím, co si vykládal za úsměšky.

„Teď je ovšem nevidím,“ řekla Sevéra s povzdechem tak náramným, jako byla sama; „ale viděla jsem je jindy!“

„Nikdy vám ničeho neříkaly,“ odvětil nevinný nalezenec. „Mohla byste je také nechat na pokoji, neboť nikdy vám nic neudělaly a neudělají.“

„Kolik je vám let, Františku?“ začala zase vykajíc mu, aby mu dala na rozum, že s ním už nechce mluvit jako s chlapcem.

„O, na mou věru, toť sám dobře nevím,“ odpověděl nalezenec, který již začínal vidět, jak naň přichází s jeho velkými trepkami. „Nebavívám se často počítáním svých let.“

„Povídá se, že je vám sedmnáct,“ pokračovala; „ale já se vsadím, že je vám už dvacet, neboť jste tak velký a brzo budete mít vousy.“

„To je mi jedno,“ řekl František a zíval.

„Slyšte, jedete mi příliš rychle, můj hochu. Tak, teď jsem ztratila svou tobolku!“

„Kýho ďasa!“ zvolal František, který ještě daleko její prohnanost nepochopil; „musíte tedy slézt a hledat ji, bylo v ní snad mnoho?“

Seskočil a pomáhal jí dolů; nenapadalo jí, proč by se neměla o něj opřít a jemu se zdálo, že je těžší než pytel obilí.

Dělala, jakoby tobolku hledala, ale měla ji v kapse, a on šel na pět nebo šest kroků podle ní drže koně za uzdu.

„Což, vy mi ani nepomůžete hledat?“

„Musím držet kobylu, neboť myslí na své hříbě a uběhla by.“

Sevéra hledala pod nohama koně u samého Františka a on pochopil, že neztratila nic jestli snad ne rozum.

„Vždyť jsme tady ještě nebyli,“ pravil, „když jste začala křičet po své tobolce. Není možno, abyste ji nalezla zde.“

„Ty myslíš že to je žert, zlomyslníku?“ odpověděla, chtějíc ho zatahat za ucho; „myslím, že se mi ještě posmíváš?“

Ale František couvnul a neměl chutě žertovat.

„Ne, ne,“ pravil, „nalezla-li jste své tolary, jeďme dál, neboť se mi chce více spát než laškovat.“

„Tedy si trochu pohovoříme,“ řekla Sevéra usadivši se opět za něj na kůň; „to baví a zaplašuje, jak se říká, na cestě dlouhou chvíli.“

„Já nepotřebuju zábavy,“ odpověděl nalezenec; „já nemám dlouhé chvíle.“

„Aj toť je první hezké slovo, které od tebe slyším, Františku!“

„Je-li to hezké slovo, nevím věru, jak mi přišlo na jazyk, neboť hezky mluvit neumím.“

Sevéra začala dostávat zlost, ale pravdu ještě nechápala. Toť by musel být hloupý jako hejl, myslila si Kdybych ho tak přivedla k tomu, aby ztratil cestu, musel by si mne přec trochu všimnout.

I jala se ho hned klamat a nutkat ho, aby jel na levo, když chtěl jet na pravo.

„Vy zabloudíte," řekla mu; „jedete tu ponejprv."

„Vyznám se tu lépe, než vy."

„Slyšte mne přec, nebo ještě vyvedete, že budu muset zůstat v lese přes noc, mladíku!"

Ale František byl takový, že kdyby byl jen jedenkrát nějakou cestou jel, byl by si ji pamatoval a nalezl ji po roce.

„I kdež," odhovořil, „vždyť je to zde a já nejsem na hlavu padlý. Kůň sám se také dobře vyzná a já nemám chutě potloukat se celou noc po lese."

A tak dostal se až do Dollenu, kde Sevéra zůstávala, aniž by se byl dal omámit o čtvrt hodiny i aniž by byl popřál jejím počestným řečem sluchu s tolik, co ouško jehly obnáší.

Když tam byli, chtěla ho zdržet rozkládajíc, že je noc příliš tmavá, že voda vystoupila, že jsou brody zaplaveny. Ale nalezenec nedbal těchto nebezpečí a unaven tolika pošetilými slovy, pobídl koně do cvalu a nedbaje oddechu vracel se rychle do mlýna, kde ho Madlenka Blanšetová očekávala, plna tesknoty, že tak dlouho nepřijíždí.

IX.

Nalezenec nevypravoval Madlence o věcech, které mu Sevéra nahučela do uší; nebyl by se

toho odvážil a neodvažoval se na to myslit sám. Neříkám, že bych si býval v té věci tak moudře počínal jako on, ale konečně moudrost nikdy neškodí a já vypravuji věci jak jsou. Tento hoch byl takovým, jako sluší být každé počestné dívce.

Ale Sevéra, když o tom v noci přemýšlela, rozhoršila se velice na nalezence a povídala si, že není snad tak hloupý, ale že spíše hledí na ni s hůry dolů. Myšlenkou tou se jí mozek rozpálil a žluč rozkypěla i začala přemítat, jak by se pomstila.

V takovém byla rozmaru, když se k ní druhého dne Blanšet napolo vystřízlivělý navrátil i jala se mu tu vykládat, že je jeho mládek vyskákaný ptáček, že ho musela držet na uzdě a utřít mu zobáček loktem, protože se jí dal do zpívání zastaveníčka a chtěl jí dát hubičku, když se vraceli lesem.

Nebylo tuze mnoho potřeba k tomu, aby se Blanšet rozpálil; ale viděla, že toho přece ještě nemá dost a začala si z něho činit dobrý den, protože nechává ve svém domě a u své ženy dorostlého mládka, který že je docela k tomu, aby jí vyháněl myši z hlavy.

A tak se Blanšet jednou ranou rozžárlil na svou milenku i na svou ženu. Chytil hůl, vtiskl si klobouk do očí jako shasinák na svíčku a sotva dechu popadaje rozběhl se k mlýnu.

Na štěstí tam nalezence nedostih. Byl vyšel, aby porazil a oklestil strom, jejž Blanšet koupil někde v Gerénu a měl se vrátit teprv k večeru. Blanšet by ho byl ovšem snadno mohl vyhledat při práci, ale obával se, že by si tu mlynářští Gerénští, kdyby ukázal svou mrzutost, stropili smích z něho i z jeho žárlivosti, která byla tuze

nevčasná po nevšímavosti a ústrcích, jichž od něho jeho žena zakusila.

Byl by čekal, až se vrátí, ale zůstat celý boží den doma ho nudilo a svár, který chtěl začít se svou ženou, nemohl přece stačit až do večera. A člověk se nemůže dlouho zlobit, když se zlobí sám.

Konec koncem by si byl přece ještě nic nedělal z výsměšku a dlouhé chvíle; vždyť by mu to bylo vypeskování nalezence vynahradilo; ale chůzí jej to začalo trochu rozcházet; napadlo mu, že není nešťastný nalezenec již žádné dítě a může-li mu láska přijít do hlavy, že mu tam může přijít také hněv a kdyby se takhle bránil! Vše to dělo se v něm, když sedě mlčky u mázu hleděl si zostřit smysly i když obracel v hlavě z ruby na rub řeč, kterou chtěl mít ku své ženě nevěda v pravdě, od kterého konce má začít.

Když vstoupil do síně, řekl jí zhurta, že jí má co říct a ona čekala, jak to mívala ve zvyku smutně, trochu hrdě a mlčky.

„Paní Blanšetová,“ spustil konečně, „chci vám něco poručit a kdybyste byla žena, jakou se zdáte a za jakou vás mají, nebyla byste na výstrahu čekala.“

Po těchto slovech se zamlčel, jako by chtěl popadnout dechu, ale v pravdě jen proto, že se sám nějak styděl za to, co jí chtěl říci, neboť ctnost byla napsána na tváři jeho ženy, jako modlitba v žaltáři.

Madlenka nepřicházela mu vhod nijakým vysvětlováním; nehlesla ani a čekala do konce myslíc, že jí chce vytýkat nějakou útratu a nemajíc ani zdání o tom, k čemu mířil.

„Vy děláte, jako byste mne neslyšela, paní Blanšetová,“ spustil zase mlynář, „a přece jest ta věc jasná. Jedná se o to, abych se toho konečně

zbavil, a to čím dříve, tím lépe, neboť toho už mám po krk dost.“

„Zbavil,“ čeho? řekla Madlenka, jako by z nebe spadla.

„Čeho? Aj s tolik se neodvážíte, abyste řekla koho?“

„Ať mi bůh svědek, nevím ničeho! Mluvte, chcete-li, abych vám rozuměla.“

„Vy mne přivádíte o rozum,“ rozkřikl se Blanšet řva jako býk. „Já vám povídám, že je toho s tím nalezencem už u mne dost a že jestli se tu zejtra ráno jen ještě omží, vytluku ho z domu, aspoň bude-li mu to milejší, než svézt se pod mlýnská kola.“

„To jsou divná slova a divné myšlenky, pane Blanšete,“ řekla Madlenka, jejíž tvář mimoděk zbělela jako její čepec. „Připravíte se ve svém řemesle na mizinu, dáte-li tomu chlapci výpověď; neboť nenajdete nikdy takového, jenž by se tak staral o vaše dílo a při tom s tak málem se spokojil. Což pak vám to ubohé dítě učinilo, že ho chcete tak krutým spůsobem vyhnat?“

„Hned vám povím, věší mi hejly na nos, paničko, a já nechci, abych byl celému okolí za blázna. Kdo je u mne pánem? On, a za svou práci zasluhuje být zaplacen obuškem.“

Bylo potřeba nějakého času, než by Madlenka porozuměla, co její muž chtěl vlastně říci. Neměla o tom ani ponětí a uváděla mu všechny dobré důvody, které jen mohla nalézti, aby ho upokojila a vymluvila mu jeho tvrdohlavost.

Ale byla to marná práce, zuřil jen ještě více a když viděl, že ji ztráta dobrého služebníka Františka bolí, dal se do žárlení a řekl jí slova tak trpká, že konečně otevřela sluch a dala se studem, hrdostí a velkým žalem do pláče.

To bylo tím horší. Blanšet se zaklínal, že je do tohoto nalezenského zboží zamilována, že on se rdí za ni, a že jestli toho kluka bez okolků ze vrat nevystrčí, zabije ho a rozmele jako žito.

Na to mu odpověděla hlasitěji, než mívala kdy ve zvyku, že má co pán v domě ovšem právo, vyhnat koho se mu líbí, avšak že nemá práva urážet svou počestnou ženu a že žaluje bohu i všem svatým na nespravedlnost, která jí činí přílišnou křivdu a přílišnou bolest. A tak slovem od slova šla dále mimo chtění své a jala se mu vytýkat jeho rozmařilý život a dávat mu na vědomí pravdu, že kdo v blátě líhá, rád by tam viděl také druhého.

Tím se věc ještě zhoršila a když Blanšet začínal pozorovat, že je skutečně v neprávu, byl mu hněv jediným lékem. Pohrozil Madlence, že jí zavře ústa pádnou rukou svou a byl by tak učinil, kdyby se byl Jeník, uslyšev hluk, celý bledý a splašený nebyl vrhl mezi ně, ačkoliv nevěděl, o co se jedná. Blanšet ho chtěl vystrčit z jizby a hoch se dal do pláče, což zavdalo opět otci podnět k výčitce, že je to klouče nezvedené, rozmazlené, rozbrečené a že z něho matka nic dobrého nevychová. Na to zvášnil se ještě více, vstal a mávaje holí ve vzduchu, zaklínal se, že toho nalezence zabije.

Když jej Madlenka viděla tak střeštěného hněvem, vrhla se před něj a s odvahou, která ho odzbrojila a celého pomátla, vytrhla mu hůl z ruky a hodila ji daleko do řeky. Na to řekla mu chladně: „Nezničte se, povoluje tomu, k čemu vás zlý rozmar svádí! Rozvažte, že je neštěstí brzo hotové, když se člověk již nezná a nemáte-li už kusa lidskosti v sobě, myslete sám na sebe a na následky, v které může jediný zlý skutek

uvrhnout člověka na celý život. Vy, muži můj, vedete již odedávna život nedobrý a vrháte se horem pádem na cestu zlou. Zabráním vám aspoň pro dnešek vrhnouti se do hříchu horšího, který by strestán byl na tomto světě i na onom. Vy nezabíte nikoho, spíše se vrátíte tam, odkud přicházíte, než abyste usiloval o pomstění urážky, která se vám nestala. I jděte, já vám to poroučím ve vašem prospěchu a je to ponejprv v mém životě, co vám rozkazuji. Poslechnete, poněvadž vidíte, že neztrácím k vám šetrnost, kterouž jsem vám povinna. Přísahám vám na svou víru a na svou čest, že zejtra již nebude nalezence v domě a že se pak můžete vrátit, aniž byste ho zastal."

To řkouc otevřela Madlenka vrátka u domu, aby mohl vyjít a Blanšet, celý zaražen spůsobem, jímž si vedla a v hloubí duše spokojen, že docílil poslušenství, aniž by vydal vlastní kůži v šanc, posadil si zase klobouk na hlavu a nehlesnuv již slovem navrátil se k Sevéře. Tu se ovšem vychloubal před ní a před jinými, že dal své ženě i nalezenci cítit březovou; ale protože na tom v pravdě nebylo ničeho, radovala se z toho Sevéra do větru.

Když byla Madlenka Blanšetová sama, poslala Jeníka s ovcemi a kozami do polí, sama pak vyšla si nad mlýnský náhon na odlehlé místečko, které byly vody rozedraly a kde naplavily tolik chrastí a bejlí na staré kmeny, že tu nebylo ani na dva kroky vidět. Na toto místo chodívala se často modlit k dobrému bohu, protože tu nebyla nikým vytrhována a mohla tu být skryta v bujícím porostu jako vodní slípka ve svém hnízdě v zeleném rákosí.

Přišedši tam poklekla, aby se pomodlila, neboť toho měla tak velice zapotřebí a od modlitby oče-

kávala útěchu; ale nemohla myslit na nic jiného než na ubohého nalezence, kterého musela poslat z domu a jenž ji miloval tak, že div snad hořem nezahyne. A tak nemohla bohu říci ničeho kromě snad toho, že je tuze nešťastna ztrácejíc svou jedinou podporu a loučíc se s dítětem srdce svého. A potom se dala do pláče, do takového pláče, že se jen divem z toho probrala, neboť uštkala se tak, že sklesla celým tělem do trávy a zůstala tak ležet beze smyslů více než hodinu.

Probrala se teprv za soumraku a slyšíc Jeníka, jak přihání domů stádo se zpěvem, zvedla se jak mohla a šla přichystat večeři. Za nedlouho potom uslyšela přicházet voly vezoucí dub, který byl Blanšet koupil a Jeník vyběhl pln radosti naproti Františkovi, po němž se mu, když ho neviděl celý den, tak stýskalo. Ten ubohý malý Jeník měl velkou lítost, když viděl, jak se otec na jeho drahou matku kaboní a vyplakal se v polích usedavě, aniž by však pochopiti mohl, co se mezi nimi událo. Ale dětský pláč žádný pláč a teď už mu ani nic nenapadlo. Chytil Františka za ruku a poskakuje jako křepelka vedl ho k Madlence.

Nalezenci nebylo třeba pohlednout na mlynářku dvakrát, aby si povšimnul jejích vyplakaných očí a jako stěna bílé tváře. Můj bože, pomyslil si, stalo se nějaké neštěstí a zblednul také, chvěl se a hleděl na Madlenku, očekávaje, že k němu promluví. Ale podala mu židli a položila před něj večeři nemluvíc slova a on nemohl vpravit sousta do úst. Jenom Jeník šveholil a jedl sám, neboť ho už nic nermoutilo, protože ho matka chvílemi polibila a pobízela ho, aby jen hezky jedl.

Když ho uložili spat a služka se dala do uklízení v světnici, zvedla se Madlenka a dala Františkovi znamení, aby šel s ní. Dala se na

palouk a kráčela až k studánce. Zde sebravši všechnu svou odvahu oslovila ho takto: „Mé dítě, neštěstí přišlo na mne i na tebe, a milý bůh nás stíhá krutou ranou. Ty vidíš, jak mne to zarmucuje; z přátelství ke mně snaž se míti srdce méně slabé, neboť tys mou podporou a já nevím, co ze mne bude.“

František netušil ničeho, ačkoliv se hned z počátku domníval, že je v tom neštěstí Blanšet.

„Co to jen mluvíte?“ řekl František, uchopiv ji za obě ruce, jako by byla matkou jeho. „Jakž vám jen může napadnout, že bych neměl odvahy potěšiti vás a být vám podporou? Což pak nebudu vaším služebníkem, dokud jen na živu zůstanu? Což pak nejsem vaše dítě, které bude pro vás pracovat a které má nyní dosti síly, aby vás nenechalo strádat v ničem? Ať si pan Blanšet dělá co chce, ať si propije svůj statek, neboť k tomu míří. Já vás budu živit, já vás budu šatit, vás i vašeho Jeníka. Bude-li potřeba, abych vás na nějaký čas opustil, vyhledám si službu, někde nedaleko odsud, abych vás mohl vidět každý den a přicházet k vám v neděli. Vždyť jsem dost silný a mohu pracovat a vydělat tolik peněz, mnoho-li bude potřeba. Vy jste tak rozvážná a potřebujete tak málo. Nuže nebudete si tak mnoho utrhovat k vůli jiným a bude vám lépe. Tiše, tiše, paní Blanšetová, utište se, má drahá matko, a neplačte, neboť když pláčete, jest mi, jak bych měl hořem zahynout.“

Madlenka vidouc, že nepochopil, o co se jedná, odporučila svou duši bohu a rozhodla se k bolestnému kroku, k němuž byla nucena jej vést.

X.

„Upokoj se, Františku, mé dítě," řekla, „o to se nejedná. Můj muž není ještě na mizině, aspoň pokud mohu vědět o stavu jeho záležitosti já; a kdyby to byla pouhá bázeň před nedostatkem, neviděl bys, že by mne tak tížila. Ten, kdo má chuť a odvahu k práci, nebojí se nouze. Protože ti říci musím, co mi srdce svírá, tedy věz, že se Blanšet proti tobě zpitil a nechce tě už trpět v domě."

„Aj, to je tedy to?" řekl František vstávaje. „Ať mne tedy raději zabí hned, protože beztoho nemohu být živ po ráně takové. Ano, ať tomu udělá se mnou konec, neboť vím, že mu již dlouho překážím a že usiluje o můj život, vím to, vím. Kdež pak je? Půjdu k němu a řeknu mu: Rcete mi, proč mne vyháníte. Snad že naleznu, co bych odpověděl na vaše křivé důvody. A setrváte-li na tom, řekněte to, abych — — abych — —. Nevím již sám, co mluvím. Madlenko, už to věru nevím; neznám sám sebe a nevidím už jasně; mé srdce je jako sevřené a hlava se mi točí; o jistě že umru nebo se zblázním."

A ubohý nalezenec vrhl se na zem a tloukl se pěstmi do hlavy jako v ten den, když ho chtěla Zabella odvést do nalezince.

Vidouc to nabyla Madlenka opět své duševní síly. Vzala jej za ruce, za ramena a zatřásši jím kázala mu, aby poslouchal.

„Nemáš-li již ani vůle, ani poslušnosti dětinné, nezasluhuješ mého přátelství a bude mi hanbou, že jsem tě vychovala jako vlastního syna. Vstaň. Vždyť jsi již dorostlý člověk a tomu se nesluší válet se jako ty. Slyš mne, Františku, a řekni mi, nemiluješ-li mne tak, abys bolest svou

překonal a snesl toho, že mne nějaký čas neuvidíš. Hleď, mé dítě, jest to k vůli mému pokoji a k vůli mé cti, neboť jinak bude mne muž můj jen týrat a pokořovat. Pro své přátelství musíš mne opustit ještě dnes, jakož jsem tě já ošetřovala svým přátelstvím až do této chvíle. Neboť přátelství osvědčuje se cestami rozličnými, podle času a příležitosti. A ty mne musíš opustit hned, neboť chtějíc zabránit Blanšetovi, aby nevrazil hlavou na kámen, slíbila jsem mu, že už zejtra ráno u nás nebudeš. Je svatého Jana a musíš si hledat službu, nepříliš blízko odsud, neboť kdybychom se častěji vídali, bylo by to s Blanšetem ještě horší.“

„A co je s ním, Madlenko? Co proti mně má? V čem že jsem se proti němu provinil? Což myslí ještě, že škodíte domácnosti, když mi činíte dobré? To nemůže být, protože nyní patřím k hospodářství. Jím jen, pokud mám hlad a z domu neodnáším ani stébla. Snad si myslí, že beru svou mzdu a snad se mu zdá být příliš velkou. Nuže dovolte mi, abych k němu došel a řekl mu, že jsem od smrti své ubohé matky Zabelly nechtěl od vás vzít nikdy ani haléře; — anebo, nechcete-li, abych mu to řekl — a vskutku, kdyby to věděl, chtěl by, abyste mu vrátila celou mou mzdu, kterou jste rozdala chudým — půjdu a učiním mu to nabídnutí na čas přiští. Řeknu mu, že budu u vás sloužit bezplatně. Tak nebude možno říci, že jsem vám v hospodářství na ujmu a vytrpí mne u vás.“

„Ne, ne, Františku,“ odvětila Madlenka živě, „to nejde; a kdybys mu řekl něco takového, rozzuřil by se na tebe i na mne, že by z toho ještě pošlo neštěstí.“

„Ale proč pak jen?“ řekl František; „což

si to vzal do hlavy jen proto, že mu činí radost způsobovat nám bolest?“

„Mé dítě, netaž se mne, co proti tobě má; nemohu ti to říci. Hanbila bych se příliš zaň sama a je lépe, když o tom ani myslit nebudeš. Vše, co ti mohu říci, jest, že vykonáš jen svou povinnost ke mně, když odejdeš. Hle, jsi již velkým a silným a můžeš se obejíti bez mé péče; a kromě toho budeš mít také jinde lepší živobytí, poněvadž nechceš ode mne ničeho přijmout. Všechny děti opouštějí své matky pracujíce jinde a mnohé odcházejí do ciziny. Ty učiníš jako jiní a mne to bude rmoutit jako jiné matky, zapláču si, budu myslit na tebe, budu se za tebe modlit ráno i večer, aby tě bůh uchránil zla.“

„Ano, a vezmete si do domu někoho jiného, jenž vám bude špatně sloužit a nebude se starat o vašeho syna a váš statek, někoho, jenž vás bude snad nenávidět, protože mu pan Blanšet rozkáže, aby vás neposlouchal, někoho, jenž mu poví o všem, co činíte dobrého a bude to obracet v zlé. A vy budete nešťastnou a mne tu již nebude, abych vás chránil a potěšil. Aj, myslíte, že nemám již odvahy, protože mám lítost? Vy se domníváte, že myslím jen na sebe a říkáte mi, že mi to jinde více vynese! Já v tom všem nepomýšlím na sebe. Čím na světě mohu získat, čím ztratit? Netážu se, jen jak bych zmohl svůj zármutek. Ať žiju, ať jím umru, stane se podle vůle boží a mně na tom nezáleží, když se mi brání obětovat život svůj pro vás. Co mne nejvíce tísní a čeho nemohu snésti jest, že vidím, jak se trampoty hrnou na vás. Teď se vrhnou na vás a odstraňují-li mne z cesty, děje se tak, aby se mohlo lépe šlapat po vašem právu.“

„A kdyby i toho dobrý bůh dopustil,“ odvě-

tila Madlenka, „musí umět člověk snášet, čemu zabránit nemůže. Nesmíme ještě zhoršovat nešťastný osud svůj vzpíráním se proti němu. Mysli si, že jsem nešťastna dost a ptej se sama sebe, jak mnohem nešťastnější byla bych, slyšíc že jsi nemocen, že se ti život znechutil a že se nechceš potěšit. Naproti tomu že bude mi velkou útěchou v zármutku mém, dozvím-li se, že se dobře chováš a že zachováváš se v dobré mysli a zdraví z lásky ke mně.“

Tento poslední důvod dodal Madlence převahy. Nalezenec se podal a slíbil jí na kolenou, jako slibujeme při zpovědi, že bude snášet, seč mu síly, stačí svůj zármutek.

„Dobře,“ pravil, utíraje si vlhké oči, „odejdu časně z rána a zde vám dávám s bohem, má matko Madlenko! S bohem, snad na vždy; neboť neříkáte mi, mohu li se kdy vrátit a vidět vás zase a promluvit s vámi. Myslíte-li, že se mi štěstí to už nikdy nevrátí, mlčte o tom, neboť bych ztratil lásku k životu. Ponechte mi naději, že vás jednoho dne opět naleznu u této jasné vody, kde jsem se s vámi shledal ponejprv před jedenácti skoro lety. Od toho dne až do dneška nepoznal jsem ničeho než spokojenost; a štěstí, kterého mi bůh dal i vy, nesmím zapomínat, ale mít je na mysli, aby mi bylo podporou bráti od zejtřka dny své i osud, jak přijdou. Odcházím se srdcem protknutým a zdrceným tísní pomýšleje, že vás neopouštím šťastnu, a že s odchodem mým od vás odchází vám i nejlepší přítel váš; ale řekla jste mi, že, neutiším-li se, budete ještě nešťastnější. Potěším se tedy, jak budu moci vzpomínaje na vás, a vaše přátelství jest mi příliš drahé, než abych je ztratit chtěl nestatečností. S bohem, paní Blanšetová, nechte mne tu trochu o

samotě, bude mi lépe, když se z duše vypláču. Napadají-li slzy mé do této studánky, vzpomeňte si na mne, kdykoliv sem přijdete. Také si zde natrhám máty do prádla, neboť si hned svážu své věci; a dokud budu cítit tuto vůni, bude se mi zdát, že jsem zde a že vás vidím. S bohem, s bohem, má drahá matko, nechci se již vrátit do domu. Mohl bych sice ještě obejmout svého Jeníčka, aniž bych ho zbudil, ale nemám k tomu síly. Pocelujte ho za mne, prosím vás i aby neplakal, řekněte mu zejtra, že zas brzo přijdu. Tak čekaje na mne, trochu na mne zapomene; a ob čas potom promluvíte s ním trochu o mně, aby nezapomněl příliš. Dejte mi své požehnání, Madlenko, jako v den prvního přijímání. Mám ho zapotřebí, aby mi byl bůh milostiv."

A ubohý nalezenec poklekl a prosil Madlenku, aby, jestli jí kdy proti své vůli ublížil, mu odpustila.

Madlenka se dokládala, že nemá čeho mu odpouštět a že mu dává své požehnání, kteréž, aby bylo tak účinným jako požehnání božské, že by chtěla.

„Co nyní," řekl František, „když jsem na tom státi se opět nalezencem, i když mne už nikdo milovat nebude, neobejmete mne, jako učinila jste v den mého prvního přijímání? Bude mi potřebí se na všechno toto pamatovat, abych byl jist, že mi v srdci, jako dosud, zůstáváte matkou."

Madlenka objala nalezence s tímtéž duchem, jako když byl malé dítě. A přece, kdyby to byl svět viděl, byl by dal hněvu Blanšetovu za pravdu, a byl by utrhačně posuzoval tuto počestnou ženu, která nemyslila nic zlého a již by byla sama panna Marie ze skutku jejího nekárala.

Vrátila se domů a nezahmouřila po celou

noc ani oka. Slyšela dobře, jak František vcházel do vedlejší komůrky a skládal tam své věci a slyšela ho také, jak vycházel, když se rozednívalo. Nevyšla, dokud se poněkud nevzdálil, aby se při novém loučení nestal slabým, a když ho slyšela jíti přes lávku, pootevřela dvéře, aniž by se objevila, aby jej spatřila z dáli ještě jedenkrát. Viděla, jak se zastavuje a pohlíží na řeku a mlýn, jako by jim dával s bohem. A potom dal se v bystrý krok, utrhnuv větvičku topolovou, a zastrčiv si ji za klobouk, jak bývá tu zvykem u těch, kdož hledají službu.

Blanšet vrátil se o polednách a nepromluvil slova, až mu žena sama řekla:

„Nuže je potřeba hledati jiného mládka, neboť František odešel a jste bez pomocníka.“

„To dostačí, ženo,“ odpověděl Blanšet, „půjdu se po někom ohlednout, ale pravím vám napřed, abyste nepočítala na žádného mladíka.“

To byl ten celý dík za její poslušnost i cítila se tak dojata, že nemohla to neprojevit.

„Blanšete,“ pravila, „poslechla jsem vaší vůle: vypověděla jsem dobrého člověka bez příčiny a s lítostí, já se vám tím netajím. Nežádám za to od vás uznání; ale teď vám poroučím zase něco já a to jest abyste mne neurážel, protože toho nezasluhuji.“

A to řekla takým způsobem, že ji Blanšet nepoznával a že to mělo naň účinek.

„Dobrá, ženo,“ pravil, „učiňme v této věci mír, a nemysleme již na to. Snad že jsem se ve svých slovech trochu přenáhlil; ale víte, měl jsem svou příčinu, nevěřiti tomu nalezenci. Ďábel ty děti přivádí na svět a je jim ustavičně v patách. Je-li na nich cos dobrého na jedné straně, jsou ničemové na druhé. Vím také dobře, že ztěžka

naleznu někoho, jenž by se práce tak chápal, jako on; ale ďábel, který je dobrý táta, mu našeptal do uší a znám jednu ženu, která si na to nadarmo nestěžovala.“

„Ta žena není žena vaše,“ odpověděla Madlenka, „a je možno, že lže. Kdyby pravdu mluvila, nebylo by příčiny podezřívat mne.“

„Což tě podezřívám?“ řekl Blanšet vypínaje ramena; „jednalo se mi jen o něj a nyní, když je pryč, je po všem. Jestli jsem ti něco řekl, co se ti nelíbilo, mysli si, že jsem žertoval.“

„Takové žerty nejsou po mé chuti,“ odpověděla Madlenka. „Nechte si jich pro ty, jimž se líbí.“

XI.

V prvních dnech snášela Madlenka ještě tak dost svůj zármutek. Dozvěděla se od svého nového služebníka, který Františka na cestě potkal, že se shodl za osmnáct zlaťáků roční služby s jistým hospodářem od Egürandu, který měl velký mlýn a pozemky. Byla spokojena, že měl dobré místo a přičiňovala se co možná, aby se dala opět do své práce bez želení. Ale přes její vůli byla žalost její veliká i churavěla dlouhý čas malou hořečkou, která ji pomalu trávila, aniž by si toho kdo povšimnul.

František řekl dobře, když odcházel, že odchází s ním její nejlepší přítel. Bylo jí teskno, když se viděla tak samotinkou a neměla s kým si promluvit.

Oddala se tím více svému synku, Jeníkovi, který byl v skutku ušlechtilý hoch a ne horší beránka.

Ale i kromě toho, že byl příliš mlád, aby

porozuměl všemu, co by bývala mohla říci Františkovi, neměl o ní tolik starosti aniž byl k ní tak pozorným, jako býval nalezenec v těchto letech. Jeník svou matku miloval, ano více, než bývá obyčejné u děti, protože byla matkou, jakých se každý den nevídá; ale neměl ji tak na mysli a nebyl tak citlivý k ní jako František.

Nalezal to zcela pochopitelné, že ho matka milovala a jej tak věrně ošetřovala. Užíval toho jako svého statku a myslil o tom jako o něčem povinném. Naproti tomu nebyl nalezenec neuznalým ani k nejmenší laskavosti a děkoval za to celým svým chováním, slovy, pohledem, zarděním se, pláčem, tak že Madlenka, majíc jej u sebe, zapomněla, že nemá ani pohledu, ani lásky, ani útěchy ve své domácnosti.

Vzpomněla si zase na své neštěstí, když padla nazpět do této pouště a probírala pomalu všechny útrapy, které toto přátelství a tato společnost uhnětly nebo zamezily. Neměla již nikoho, kdo by s ní četl, kdo by se s ní staral o obklopující je nouzi, kdo by se s ní modlil z téhož srdce, ano, kdo by si s ní tu a tam i vesele zašvitořil dobrým slovem a dobrým rozmarem. Vše, co viděla, vše, co činila, nemělo pro ni vnady a upomínalo ji na čas, kde měla tak pokojného a tak upřímného soudruha. Vyšla-li na vinici, nebo do sadu, nebo do mlýna, nebylo koutečku, nebylo místečka, co by dlaň pokryla, kde by nebývala přešla tisíckrát s tím dítětem věsícím se na její šat nebo s tím věrným služebníkem po boku. Bylo jí, jako by byla ztratila syna zdárného, nadějného i jakkoliv milovala toho, jenž jí zůstal, zbývalo přece ještě půl přátelství, s nímž nevěděla co činit.

Blanšet, vida ji churavou a maje také útrpnost s jejím smutkem a schváceností obával se, aby

neulehla i nebyl by ji nikterak rád ztratil, protože udržovala jeho statek v dobrém pořádku a co spotřebovala z jeho, ušetřila na sobě. Poněvadž mu Sevéra nedala zdržeti se v mlýně, cítil, že by bylo velmi zle s touto částí jeho majetku, kdyby tu Madlenka nehospodařila i ačkoliv jí podle svého zvyku stále něco vytýkal a ustavičně žehral, že k hospodářství dosti nepřihlíží, věděl přece dobře, že by od jiné nemohl doufat nic lepšího.

Usmyslil si tedy vyhledat jí někoho, jenž by ji ošetřoval a trochu rozveseloval i stalo se tu právě, že mu umřel strýc a že mu nastala starost o nejmladší sestru, která podřízena jeho poručenství. Zamýšlel z počátku usídliti ji u Sevéry, ale druzí příbuzní mu to vykládali na hanbu; a ostatně Sevéra sama, když viděla, že bude dívce již patnáct let a že začínala být krásná jako den, neměla chuti býti její opatrovnicí a řekla Blanšetovi, že se jí zdá vychovávání tak mladé dívky a dozor nad ní věcí příliš choulostivou.

Následkem toho přivedl ji Blanšet, vida ostatně prospěch v tomto poručnictví — neboť strýc, jenž ji byl vychoval, pamatoval na ni dobře v závěti — a nemaje chutě svěřiti ji rukoum jiných příbuzných, do svého mlýna a vložil své ženě na srdce, aby se k ní měla jako sestra a družka, aby ji vedla k práci, dala si od ní pomáhat v hospodářství a činila jí život u nich co možná příjemným, aby se jí nezachtělo uchýliti se jinam.

Madlenka přijala ochotně tento nový pořádek v rodině. Marie Blanšetova zalíbila se jí hned na první pohled svou krásou, která v Sevéře vzbuzovala nechuť. Myslila si, že jest dobromyslnost a dobrosrdečnost vždy ve spojení s krásným zevnějškem a přijala dívku nikoliv co sestru,

ale co dceř, která že snad jí nahradí ubohého Františka.

František snášel zatím své neštěstí, jak jen mohl, trpělivě, a to nebylo málo, neboť nikdy nebyl muž ani dítě stížen utrpením podobným. Začátek byl, že se z toho rozstonal a to bylo snad štěstí pro něj, neboť přesvědčil se tu o dobrém srdci svých pánů, kteří ho nedali do nemocnice, ale nechali ho u sebe a dobře ošetřovali. Tento mlynář nebyl jako Blanšet, a jeho dcera, které bylo třicet let a která nebyla ještě zaopatřena, byla známa svou dobrotou a řádností.

Tito lidé viděli ostatně, že se jim až na tu nemoc s nalezencem velmi dobře podařilo.

Byl pevný a tak silný, že vyšel z nemoci rychleji než jiný, ano že se dal do práce, než se úplně uzdravil a opět do nemoci neupadl. Jeho svědomí ho vedlo k tomu, aby nahradil ztracený čas a odměnil se pánům svým za jejich laskavost. Ale trvalo to přece celé dva měsíce, co svou churavost cítil a když se ráno dával do práce, měl tělo tak stlučené, jako by byl se střechy spadl. Ale poznenáhla se zotavil a nemluvil o tom, co mu schází.

Byli s ním brzo tak spokojeni, že mu svěřili mnohé věci, které byly mimo jeho obyčejnou práci. Shledali, že umí číst a psát a uložili mu vedení účtů, věc, kterou dosud nebyli činili, což způsobovalo ve mlýně často nepořádek. Konečně bylo mu v jeho neštěstí tak dobře, jak jen býti mohlo; a poněvadž se z opatrnosti nezmínil o tom, že je nalezenec, nevytýkal mu nikdo jeho původ.

Ale ani laskavost, ani práce, ani nemoc nedaly mu zapomenout na Madlenku a ten drahý mlýn Kormuerský a na malého Jeníka a na hřbitov, kde ležela Zabella. Jeho srdce bylo vždycky

daleko od něho a v neděli myslíval jen na ně a oddechl si tak velmi po unavě celého téhodne. Byl tak vzdálen toho milého místa, že nedocházelo k němu přes těch šest hodin žádných zpráv. Z počátku myslil, že tomu uvykne, ale nepokoj mu užíral srdce a našel si cest, jak by se aspoň dvakrát za rok dozvěděl, jak se Madlence daří: vycházel na trhy a ohlížel se tu, zdali neuvidí někoho ze svých starých známých a když někoho našel, tázal se po všech, které znal, začínaje z opatrnosti těmi, o něž se staral nejméně, až došel k Madlence, kterou měl na mysli nejvíce a tak dozvěděl se ledacos o ní a její rodině.

XII.

Tak meškal František asi tři leta u Egürandu ve mlýně, jenž nazývá se Horní Šampól nebo Dolní Šampól, protože jest těchto jmen v kraji plno. Jest to krásný, požehnaný kus země. Lidé jsou tu zámožnější, mají hezčí obydlí a šatí se lépe; jest tu více obchodu a ačkoliv je půda trochu hubená, nese přece více než jinde. Krajina je hornatá; skály prorývají se tu ze země a řeky se ženou prudce. Ale přes to všechno jest to utěšený kouteček. Stromy jsou tu ku podivu krásné a vody tekou pod rozsochatými větvemi tak čisté jako skalní praménky.

Mlýny jsou tu výnosnější než u nás, a ten, v němž sloužil František, byl z největších a nejlepších. Jednoho dne pravil k němu pán jeho, jenž nazýval se Vertó.

„Františku, služebníku můj a příteli, chci s tebou trochu promluvit a prosím tě, abys mne na chvíli vyslechl. Je tomu již hezký dlouhý čas,

co se známe a jestliže jsem získal ve věcech svých, jestliže můj mlýn zkvétal, jestliže jsem předstihl všechny okolní mlynáře, jestliže jsem konečně mohl rozmnožit jmění své, netajím se, jsem tím povinen tobě. Tys u mne sloužil ne jako najatý pracovník, ale jako přítel a příbuzný. Ty oddal jsi se mým záležitostem, jako by byly tvé vlastní. Ty spravoval jsi statek můj, jako bych byl nemohl činiti ani já sám a ve všem dokázal jsi, že máš více znalosti a rozhledu než já. Milý bůh neučinil mne podezřívavým a já bych býval vždy ošizen, kdybys byl nedohlížel na všechny lidi a všechno všude kolem mne. Ti, kteří znadužívali mé dobroty, křičeli trochu a tys jim chtěl rázně všechno překazit, což vydalo tě více než jednou v nebezpečí, ale tys vyšel z něho vždy svou odvahou a mírností. Neboť to se mi na tobě líbí, že máš zrovna tak dobré srdce jako hlavu a ruce. Ty miluješ pořádek a ne lakotu. Ty se nedáš ošidit jako já a přece rád pomáháš svému bližnímu. K těm, kteří byli opravdu v nouzi, radil jsi mi ty první, abych byl štědrým. K těm, kteří se stavěli chudými jen na oko, byl jsi ostrý a nedals mi se s nimi sblížiti. A kromě toho jsi učeným na člověka venkovského. Máš ducha i rozvážnost. Vynalézáš nové věci, které se ti vždy zdaří a všechno, k čemu jen ruku přiložíš, obrací se v dobré. Jsem tedy s tebou spokojen a chtěl bych zase sám, abys byl stejně spokojen ty. Řekni mi tedy zcela upřímně, nepřeješ-li si něčeho ode mne, neboť ti ničeho neodepru."

„Nevím, proč se mne po takových věcech tážete," odpověděl František. „Toť bych byl musel nějak projevit, že nejsem u vás spokojen a tomu tak není. Prosím vás, abyste tím byl ubezpečen."

„Že by's byl nespokojen, neříkám. Ale ko-

nečně mi obyčejně tak vypadáš, jako nebývá u lidí šťastných. Ty nemáš při sobě tak nic veselého, s nikým se nesměješ, nikdy se nebavíš. Jsi ustavičně tak vážným, že by se řeklo, že máš smutek.“

„Káráte mne proto, pane otče? V tom bych ovšem nemohl vám vyhovět, neboť nemiluji ani láhev ani tanec; nenavštěvuji ani hospod ani společností; neumím zpívat, ani žertovat, abych někoho rozesmál. Nemám záliby v ničem, co by mne odvracelo od mé povinnosti.“

„Proto zasluhuješ jen velké vážnosti, milý hochu, a já jsem ten poslední, který by tě proto káral. Mluvím tak jen proto, že myslím, že tě něco hněte. Snad ti jest, že se tady příliš mnoho staráš o jiné a že tobě samému nikdy z toho nic nepojde.“

„Křivdíte mi, otče Vertó, když tak myslíte. Jsem tak dobře odměňován, jak si toho jen přáti mohu a nikde nebyl bych snad nalezl tak velké mzdy, jakou mi dáváte vy o své vlastní vůli i aniž bych vás byl sám k tomu měl. Tak jste mi přidával každý rok a o posledním svatém Janě doplnil jste to na sto tolarů, což jest už hodná mzda i na vás samého. Kdyby vás to tížilo, zřeknu se toho dobrovolně, věřte mi!“

XIII.

„Vida, vida, Františku, my si dobře nerozumíme,“ začal opět otec Jan Vertó; „a já sám nevím, od kterého konce to popadnout. Ty přece nejsi hloupý a myslil jsem, že jsem ti položil slova zrovna do úst; ale protože jsi stydlavý, pomohu ti ještě. Nezalíbil jsi si tak žádnou dívku v okolí?“

„Nezalíbil, pane otče," odpověděl nalezenec zcela přímo.

„Opravdu?"

„Dávám vám na to své slovo."

„A nevidíš žádné, která by se ti líbila, kdybys byl s to se o ni ucházet?"

„Nechci se ženit."

„To je pomyšlení! Jsi příliš mlád na takou odpověď."

„Ale proč?"

„Proč!" řekl František. „Záleží vám na tom to vědět, pane otče?"

„Snad, protože mi ležíš na srdci."

„Řeknu vám tedy, nevím proč bych se tím tajil. Nepoznal jsem nikdy otce ani matky ... A počkejte, jest jedna věc, kterou jsem vám nikdy neřekl, nebylo toho zapotřebí; ale kdybyste se byl tázal, nebyl bych vám lhal. Jsem nalezenec, pocházím z nalezince."

„Aj," zvolal Jan Vertó, trochu zaražen tímto vyznáním, „toť bych si nebyl nikdy pomyslil."

„Proč byste si byl to nikdy nepomyslil? ... Neodpovídáte, pane otče? Nuže, odpovím za vás. Protože vida, že jsem dobrý člověk, byl byste se podivil, že může být takovým nalezenec. Což je to pravda, že nalezenci nebudí ve světě důvěru a že má každý něco proti nim? To není spravedlivé, to není lidské, ale konečně je tomu již tak a člověk se musí uznání tomu podat, když v tom nejsou výminkou ani srdce nejlepší, když ani vy sám ..."

„Ne ne," zvolal pan otec vzpamatovav se, neboť byl muž dobrý a nepřál si ničeho více, než napravit křivou myšlenku; „— nechci býti nespravedliv a jestli jsem se na okamžik zapomněl, můžeš mi odpustit, neboť to již přešlo. Ty my-

slíš tedy, že bysi se nemohl ženit proto, že jsi nalezenec?“

„To zrovna ne, pane otče, a překážka mne vůbec neznepokojuje. Ženy mají všechno na světě v hlavě a žádná není tak dobrého srdce, aby jí to, o čem povídám, bylo ještě jedním důvodem pro to, proč by si člověka vzala.“

„Věru, to je pravda,“ řekl Vertó. „Ale přes to všechno jsou ženy přece lepší nežli my....“ A potom doložil s úsměvem: „Tak hezký hoch jako ty, kypící mládím a duchem, ani tělem nezakrsalý, může se již z milosrdenství do toho pustit. Ale tu tvou příčinu bych rád věděl.“

„Slyšte,“ řekl František; „byl jsem vzat z nalezince a živen ženou, které jsem nepoznal. Po její smrti byl jsem zvednut jinou, která si mne vzala za nepatrnou pomoc, kterou vláda poskytuje dětem mého druhu; ale byla ke mně dobrá a když jsem byl tak nešťasten, že jsem ji ztratil, nebyl bych nalezl útěchy bez přispění jiné ženy, která byla ze všech tří nejlepší a ku které jsem přilnul tak, že nechci žíti jiné, než jí. Přes to jsem ji opustil a snad ji už nikdy nespatřím, neboť je bohatá a možná, že mne nikdy potřebovat nebude. Ale možná také, že její muž, který, jak jsem se dozvěděl, je nemocen od podzimku a vydal snad více, než o čem se ví, co nejdříve umře a zanechá jí více dluhů než jmění. Stane-li se tak, netajím se vám, pane otče, že se navrátím k ní a že nebudu mít jiné starosti a jiné vůle než pomáhati jí a jejímu synu a zameziti prací svou, aby je bída nehnětla. To tedy jest, proč se nechci uvázati v něco, co by mne zdrželo jinde. U vás jsem jen rok od roku, ale v manželství bych byl vázán na celý život. To by ostatně bylo najednou příliš mnoho na mne.

Kdybych měl ženu a děti, nevychází z toho, že bych mohl živit obě rodiny; ano, i kdybych, což ani možno není, nalezl ženy, která by měla trochu jmění, není tím řečeno, že bych měl právo ubírat svému hospodářství a donášet to do jiného. A tak myslím, že zůstanu svobodným. Jsem mlád a čas na mne ještě nekvapí; ale kdyby se stalo, že bych si vzal do hlavy nějakou dívčinu, přičinil bych se všemožně, abych to zase napravil, neboť vidíte, není pro mne na světě ženy než jediné a tou jest Madlenka, ona, které nepřekáželo mé nalezenství a která vychovala mne, jako by byla vlastní mou matkou."

„Aj, všechno to, co mi tu povídáš, můj příteli, budí ve mně ještě větší vážnost k tobě," odpověděl Vertó. „Není na světě nic ohyzdnějšího nad nevděk a nic krásnějšího nad vzpomínání si na služby nám prokázané. Chtěl bych ti ještě něco závažného říci, abych ti dokázal, že bysi si mohl vzíti mladou ženu, která by byla jednoho srdce s tebou a podporovala by tu stařenu; ale proto právě musím se poradit i promluvím o tom s někým."

Nebylo člověku třeba býti přechytralým, aby uhodl, že Jan Vertó pomýšlel dobrácky a opravdově na sňatek své dcery s Františkem. Nebyla nikterak ošklivá ta jeho dcera a byla-li o něco starší než František, vyvážila to zase víc než dostatečně svými tolary. Byla jediné dítě a kdoby si ji byl vzal, byl by, jak říkáme, učinil štěstí. Ale měla až dosud úmysl nevdati se a její otec stržil za to dosti úsměšků. Ale když otec viděl, že si po nějaký čas Františka tak nějak všímá, dal se s ní o tom do řeči; a poněvadž to byla dívka velmi zdrženlivá, stálo ho to mnoho práce, než se něčeho dozvěděl. Konečně, nedíc ani ano,

ani ne, svolila k tomu, aby s Františkem o sňatku promluvil, i čekala na jeho rozhodnutí ve větší úzkosti, než chtěla na sobě dáti znát.

Vertó by jí býval tuze rád přinesl lepší odpověď, předně protože by ji byl rád viděl vdanou a potom proto, že si nemohl přáti lepšího zetě nad Františka. Kromě náklonnosti, kterou k němu choval, viděl velmi dobře, že tento mladík, jakkoliv přišel k němu docela chudý, vyvážil v jeho rodině zlato svou rozumností, přičinlivostí a dobrým se chováním.

Nalezenství sice jeho dceru trochu domrzelo. Byla trochu hrdá, ale přenesla se brzo přes to a byla sňatku tím více nakloněna, když slyšela, jak se František lásce zdráhá. Ženy se chytají opakem; a kdyby bylo Františkovi na tom záleželo, aby ji nějakým úskokem přiměl k zapomenutí jeho původu, nebyl by to mohl lépe nastrojit než tak, že projevoval k manželství nechuť.

Tak stalo se, že byli Jan Vertó i jeho dcera od toho dne pro Františka tak zaujati jako nikdy dříve.

„Není to tedy nic jiného?“ pravila k svému otci. „Myslí tedy, že bychom neměli srdce podporovat starou ženu a postarat se o jejího chlapce? Zajisté, že dobře neporozuměl, co jste chtěl říci, otče, neboť kdyby byl viděl, že se jedná o vstoupení do naší rodiny, byl by si něčím takovým hlavu nelámal.“

A večer na to řekla Johanka Vertó Františkovi: „Vážila jsem si vás velice, Františku; ale vážím si vás ještě více po tom, co mi můj otec vypravoval o přátelství vašem k ženě, která vás vychovala a pro kterou chcete pracovat po celý svůj život. Je to hezké od vás, že máte tolik citu. Já sama bych ráda tu ženu znala a ráda

bych jí po příležitosti také něčím přispěla, protože ji tak vřele na mysli máte; zajisté jest to velmi hodná žena.“

„Oh ano,“ řekl František, jenž byl rád, že se o Madlence mluví; „jest to žena hodná, řádná jako z vaší rodiny.“

Tato slova potěšila dceru Jana Vertó i jsouc si jista úspěchem, řekla:

„Přála bych si, kdyby byla nešťastna, jak se obáváte, aby se k nám přestěhovala. Starala bych se o ni s vámi, neboť zajisté není už mladá? Není již sešlá věkem?“

„Sešlá? ne,“ řekl František; „její léta nechýlí se ještě k sešlosti.“

„Je tedy ještě mladá?“ pravila Johanka Vertó a začala natahovat ouška.

„Oh nikoliv; ne tak příliš,“ odpověděl František zcela prostě. „Nepamatuji se zrovna, kolik je jí let v této chvíli. Byla mi jako má matka a jejích let jsem nehleděl.“

„A byla k světu tato žena?“ tázala se Johanka, rozmýšlejíc se chvilku před touto otázkou.

„K světu?“ zvolal František trochu udiven; „chcete říci, jestli byla hezká? Pro mne jest dost hezká tak, jak jest; ale, abych vám pravdu řekl, nikdy jsem na to nemyslil. Což má to co dělat s mým přátelstvím? Kdyby bývala ošklivá jako ďábel, já bych si toho byl nikdy nepovšimnul.“

„Ale konečně můžete mi přece snad říci, jak stará tak asi je?“

„Počkejte! Jejímu chlapci bylo o pět let méně než mně. Nuže jest to tedy žena, která není zrovna stará a není zrovna mladá; jest tak asi jako . . .“

„Jako já?“ řekla Johanka nutíc se k smíchu.

„To tedy, jestli ovdoví, nebylo by pro ni již na čase se vdát, viďte?“

„To je neurčité,“ odpověděl František. „Jestli že její muž nerozhází ještě všechno, co mu zbývá, nescházelo by jí nápadníků. Jsou lidé, kteří by si vzali pro peníze zrovna tak dobře svou pratetku jako svou praneteř.“

„A vy opovrhujete těmi, kteří se žení pro peníze?“

„Mně by to po chuti nebylo,“ odpověděl František.

Nalezenec, ačkoli prostý srdcem, nebyl tak prostý duchem, aby byl konečně nepochopil, k čemu se míří, a neřekl tato slova bez úmyslu. Ale Johanka nepovažovala se za odbytou a zamilovala se do něho tím více. Dvořívali se jí dost a dost a ona žádného nedbala. První, který se jí líbil, odvracel se od ní; líbil se jí tedy, jak u žen bývá, ještě více.

V následujících dnech pozoroval František dobře, že se trápí, že skoro ničeho nejí a že, když mu ani nenapadlo na ni pohlednout, ona stále naň oči upírala. To ho tížilo. Vážil si této dobré dívky a věděl, že, bude-li lhostejným, bude ona ještě zamilovanější. Neměl k ní náklonnosti a kdyby i bývala v něm vznikla, bývalo by se tak stalo více z rozumu a z povinnosti, než z přátelství.

To vzbudilo v něm myšlenku, že u Jana Vertó dlouho nezůstane, poněvadž to dříve nebo později muselo vésti k nějakému zármutku nebo mrzutosti.

Ale stala se v této chvíli věc velmi zvláštní, kteráž pojednou změnila všechny jeho úmysly.

XIV.

Jednou z rána přišel pan farář Egürandský ku mlýnu Jana Vertó jako na procházku a obešed si trochu hospodářství, dopadl Františka v koutku zahrady. Zde vzal na sebe pojednou velmi vážnou tvář a tázal se ho, zdali je opravdu František, řečený Lafréz, jmeno to, které mu bylo dáno v občanské matrice co nalezenci podle známky, kterou měl na levém ramenu. Farář se ho také tázal velmi důkladně po jeho stáří, po jmeně ženy, která ho vychovávala, po místech, kde meškali a konečně po všem, co jen věděl od svého narození až do dneška.

František šel vyhledat své papíry a farář se zdál velmi uspokojen.

„Dobře!“ řekl mu, „přijďte zejtra večer na faru a dbejte, aby se nikdo nedozvěděl, co vám tam sdělím, neboť zakázáno mi s tím činit hluk a považuji to za věc svého svědomí.“

Když František přišel na faru, zavřel pan farář opatrně dvéře u svého pokoje a vyňav ze skříně čtyry malé kousky jemného papíru řekl: Františku Lafréze, zde máte čtyry tisíce franků, které vám vaše matka posýlá. Nesmím vám říci ani její jmeno ani povědíti o místě, kde meška, ani zdali jest v této hodině živa nebo mrtva. Jest to věc svědomí, která ji přiměla vzpomenouti si na vás a zdá se, že měla vždy v úmyslu to učinit, protože vás uměla nalézti, ačkoliv meškáte tak daleko. Věděla, že jste člověk řádný i dává vám toto, abyste si mohl zaříditi něco samostatného pod tou výminkou, abyste ode dneška do půl roku s nikým o tom nepromluvil slova, kromě s tou, kterou byste si snad chtěl vzít za ženu. Ukládá mi také, abych se s vámi poradil, kam ty

peníze dát neb kde je pojistit i prosí mne, abych se vám podle potřeby propůjčil svým jmenem, aby se tak zachovalo tajemství. Učiním v tomto ohledu, co si přáti budete; ale uloženo mi nevydati vám peníze, dokud mi nedáte slovo, že se ani slovem ani skutkem nepokusíte o odhalení tohoto tajemství. Povídají, že možno na vaše slovo spolehnout; dáváte mi je?“

František dal slib a nechal peníze u pana faráře s prosbou, aby s nimi naložil podle svého zdání; neboť znal tohoto kněze co muže dobrého; jsouť mezi nimi, jako mezi ženami, buď celí dobří nebo celí zlí.

Nalezenec odcházel domů smutnější než veselejší. Myslil na svou matku a byl by rád dal celé ty čtyry tisíce franků za to, aby ji mohl spatřit a obejmout. Ale pomyslil si také, že snad zemřela, a že její dar učiněn závětí: a to činilo jej ještě vážnějším; nemohlť nosit ani smutek ani dáti za ni na mši svatou. Ale ať už za živou, nebo za mrtvou, modlil se za ni, aby jí bůh prominul, že tak opustila dítě své, jako její dítě jí odpouští z celého srdce, modlil se, aby bůh odpustil mu také viny jeho.

Měl se na pozoru, aby nedal na sobě nic znát; ale více než čtrnáct dní byl při jídle jako pochován do svých myšlenek a Vertódovi velice se tomu divili.

„Ten hoch nám nepoví všechno, co myslí,“ prohodil mlynář. „Snad že mu vlezla láska do hlavy.“

„To je snad ke mně,“ myslila si dcerka, „a je příliš nesmělý přiznati se k tomu. Bojí se snad, abychom nemyslili, že se zbláznil do mých peněz více než do mne a činí všechno to jen, abychom nepoznali, že se trápí.“

I jala se ho ochočovat z jeho plachosti a měla se k němu slovy i pohledy tak, že tím býval i ze svého dumání vyburcován.

A chvílemi říkal si, že je dost bohatý, aby mohl Madlence přispěti v neštěstí a že si může vzíti dívku, která by na jeho peníze nečinila nároků. Nebyl ještě zbláznen do žádné, ale znamenal dobré vlastnosti Johančiny a obával se, že bylo by známka zlého srdce nevšímati si docela jejích úmyslů. A chvílemi ho jeho zármutek také tuze tížil a bylo mu, jako by měl hledat potěšení.

Ale tu stalo se pojednou, že potkal na cestě, kterou konal v záležitostech svého pána do Krevantu, silničkáře, který bydlel nedaleko městečka Prélu a pověděl mu, že Blanšet umřel a zanechal své věci v takovém zmatku, že se až dosud neví, jak se z toho vdova jeho dostane.

František neměl příčiny ani milovati ani litovati Blanšeta. Ale měl přece tolik citu v srdci, že, když uslyšel tu novinu, oči mu zvlhly, hlava mu sklesla a bylo mu do pláče; pomyslil si, jak Madlenka v té chvíli pláče, jak svému muži odpouští a jak nevzpomíná si ničeho kromě snad toho, že jest otcem jejího dítěte. A litování Madlenky ozvalo se mu v srdci a rozplakalo ho pro zármutek, který ona měla.

Napadlo mu sednouti ihned na kůň a jeti k ní, ale pomyslil si, že musí dříve svého pána žádat o dovolení.

XV.

„Pane otče," řekl k Janu Vertó, „musím na nějaký čas odejít; či na dlouho, neb na krátko, nemohu vám říci. Mám co dělat na svém bývalém místě

a prosím vás, abyste mne nechal odejít v dobrém přátelství; neboť, abych vám pravdu řekl, kdybyste mi dovolení odepřel, nemohl bych již být po vaší vůli i odešel bych přec. Odpusťte mi, že vám povídám věc tak, jak jest. Kdyby vás to mrzelo, bylo by mi toho velice líto, i prosím vás tedy pro všechno, co jsem pro vás kdy mohl učinit, abyste mi nic nevykládal ve zlé a prominul mi chybu, kterou činím, když nyní opouštím vaši práci. Možná, že se vrátím koncem téhodne, jestli že mne tam, kam odcházím, není zapotřebí. Ale možná také, že nepřijdu ani do roka, a snad vůbec ne, neboť vás nechci klamat. Ale přičiním se ze všech sil, abych vás navštívil, přijde-li něco, v čem byste si nemohl pomoci beze mne. A než odejdu, najdu vám dobrého dělníka, který mne nahradí a jemuž, bude-li toho žádat, postoupím celou svou mzdu od minulého sv. Jana. Tak může se všechno uspořádat bez vaší škody; a teď mi podejte ruku na rozloučenou a budu se tak méně těžce loučit s vámi.“

Vertó věděl dobře, že nechce mít nalezenec často po svém, ale že, když něco opravdu chce, ani pán bůh ani ďábel mu v tom nezabrání.

„Buď jen dobré mysli, můj hochu,“ pravil podávaje mu ruku; „lhal bych, kdybych řekl, že si z toho nic nedělám. Ale než bych měl mít s tebou mrzutost, raději se všemu podám.“

František užil následujícího dne k ohlednutí se po svém zástupci ve mlýně i našel dobrého a řádného člověka, který se právě vracel z vojny a byl rád, že se mu nahodila tak výnosná práce u hodného pána, neboť Jan Vertó byl co takový znám a nikdy nikomu neublížil.

František se chtěl vydat na cestu přede dnem a měl v úmyslu rozloučit se s Johankou u večeře.

Ale ona usedla si u vrat stodoly pravíc, že ji bolí hlava, a nejedla ničeho. Viděl, že plakala, i hnětlo ho to. Nevěděl, od kterého konce má začít, aby jí řekl, jak jí děkuje za její dobrosrdečnost a že neodchází na vždy. Posadil se vedle ní na olšový pařez a namáhal se, jak by k ní promluvil; ale nemohl nalézti slovíčka. Ona, vidouc ho dobře, ačkoliv naň přímo nehleděla, zakryla si oči šátkem.

Pozvedl ruku, jakoby se chtěl uchopiti její a potěšit ji, ale v tom zabránila mu zase myšlenka, že jí s dobrým svědomím nemůže říci to, co by ráda slyšela. A když ubohá Johanka viděla, že zůstává tak nepohnutý, bylo jí hanba, že se tak rmoutí, zvedla se zlehka, bez trpkosti a vešla do stodoly, aby se tu do srdce syta vyplakala.

Zůstala tam nějaký čas doufajíc, že snad přijde za ní a že jí snad přece řekne dobré slůvko, ale on se tomu ubránil a odešel k večeři smuten a beze slova.

Lhali bychom, že necítil ničeho, když ji viděl plakat. Srdce jeho bylo přece trochu v síti, i myslil si, že by mohl být přece šťasten s dívkou tak hodnou, která o něj tak stála, a nebyla sama nikterak nepříjemnou.

Ale ze všech těch myšlenek probral se pomyšlením na Madlenku, která snad měla zapotřebí přítele, rádce, nebo služebníka a která pro něj, když byl ještě ubohé, otrhané, nemocné dítě, tolik vytrpěla, tolik se napracovala a tolik snesla příkoří jako nikdo ve světě.

„Aj!“ řekl si z rána, probudiv se přede dnem, „pro tebe tedy není lásky, statků a spokojenosti? Zapomeň dobrovolně, že jsi nalezenec, zapomeň toho, co bylo, jako tak mnozí, kteří berou vše, jak přichází a neohlížejí se za sebe. Tak; ale Madlenka Blanšetová je zde v tvých myšlénkách a

ta ti říká: „Střež se býti zapoměnlivým, a mysli na to, co jsem pro tebe učinila. Tedy dále a bůh vám dej, Johanko, hodnějšího hocha, než jakým jest váš služebník!“

Když šel okolo Johančina okna, vzpomněl si na svou dobrou paní a byl by jí tu rád zastrčil květinku nebo lístek na znamení, že jí dává s bohem, kdyby bývala jen roční doba k tomu; ale byl to den po třech králích; země byla pokryta sněhem a na větvích nebylo lístečku a v křoví ani fialky.

O třech králích pekou tu zvláštní koláče; ukládají do nich fazoli, někdy také něco drahocenějšího, a kdo tu věc ve svém kousku najde, může dát večer přede všemi každé dívce v domácnosti hubičku. František byl včera tím šťastným člověkem i myslil si nyní, že zaváže fazoli do cípku svého bílého šátku a přiváže jej ku mřížím Johančina okna na znamení, že by si ji byl včera volil za svoji královnu, kdyby byla jen přišla k večeři.

„Fazole, což na tom,“ myslil si, „je to malinká známka slušnosti a přátelství, která mne omluví, když už jsem jí neuměl dáti s bohem.“

Ale tu zaslechl v sobě ozývati se jako hlas, jenž mu zrazoval tak učinit a říkal mu, že muž nesmí být jako ty dívčiny, které chtějí aby je měl každý rád, aby na ně myslil a jich litoval, třeba by si samy na člověka ani ve snu nepomyslily.

„Ne, ne, Františku,“ řekl si vkládaje dárek opět do kapsy a zrychluje svůj krok; „člověk musí chtít, co chce a dát se zapomínat, když je odhodlán zapomenout sám.“

A potom dal se do kroku a nebyl ani na dva dostřely od mlýna Jana Vertó a již viděl před sebou Madlenku a zdálo se mu, že slyší

malý, slabý hlásek, který ho volá ku pomoci. A toto pomyšlení ho vedlo i zdálo se mu, že vidí již velký řeřáb, studánku, louku Blanšetovu, splav, lávku a malého Jeníka běžícího mu vstříc; a po Johance nezbylo ani tolik, co by ho bylo za rukáv popadlo, aby tak neutíkal.

Ubíhal tak rychle, že ani zimu necítil a nevzpomněl si ani na jídlo ani na pití ani na oddechnutí, dokud neopustil hlavní silnici a nedošel u odvětvující se od ní cesty Prélské ku stojícímu zde kříži.

Zde pokleknul a objal dřevo svatého kříže s vřelostí dobrého křesťana, který opět nalézá starého známého. Potom dal se dolů po svahu, který jest tu široký jako pole a podobá se nejkrásnější silnici na světě; jest to cesta utěšeně ležící i možno se s ní čistým vzduchem rozhlednout na všechny strany po zemi i po nebi, ale ku konci jest tak strmá, že po ní, když je náledí, i volský povoz ujíždí jako pošta a člověk se musí mít na pozoru, aby se nesvezl dolů do řeky, která tu zrádně číhá.

František nevěřil místu a sklouzl více než jednou, ale dostal se bez úrazu na pěšinu. Montipuré zanechal na levo, ale dříve ne, dokud nenepozdravil velkou starou věž, která je přívětiva k celému světu, neboť jest první, co spatřují ti, kdož vracejí se do kraje a vyvádí je z rozpaků, když sejdou s pravé cesty.

Co se těch cest týče, nechci je pomlouvat, jsouť v letě utěšeně vroubené zelení a překrásné. Jest zde také takových, kde člověk úpal slunce ani nepocítí. Ale to jsou ty nejzrádnější, protože by vás mohly vésti do Říma, když myslíte, že jdete do Anžibólu. Na štěstí není dobrá věž Montipuréská skoupou ukázati se a kde jen

vstoupíš na mýtinu nebo otevřené místo, odevšad vidíš třpytit se vrchol její, jenž poví ti, jdeš-li na sever, nebo západ.

Ale nalezenci nebylo zapotřebí žádného vůdce. Znal každou okliku, každou rokli, každou strž, každou lávku ano i každý plůtek tak dobře, že by tu byl i v noci našel nejkratší cestu zrovna jako holub na nebi.

Bylo asi o polednách, když spatřil listí zbavenými větvemi mlýn Kormuerský, i zaradoval se, když viděl vystupovat nad domem pruh modrého dýmu, i poznal tak, že není obydlí to zůstaveno myším.

Aby se tam dostal spíše, dal se mentinou přes luka Blanšetova a tak stalo se, že nepominul zrovna podle studánky; ale protože nemělo stromoví ani křoví listí, viděl se třpytit v září slunečné živou tu vodu, která nezamrzá, protože je pramenitá. Za to byly cestičky k mlýnu tak umrzlé a tak skluzké, že musel dávat hodně pozor, aby se neoctnul dole v řece. Viděl staré mlýnské kolo sčernalé věkem a prací s dlouhými rampouchy, které visely na lopatkách a loukotích jako tenounké jehly.

Ale kolem domu pohřešoval mnoho stromů a celé místo se velmi změnilo. Dluhy nebožtíka Blanšeta tu hrozně řádily i bylo tu na mnohých místech olšových pařezů nedávno uťatých a červených jako krev. Dům zdál se být z venčí velmi zanedbán; střecha byla sotva pokryta a pekárna na polo protrhaná mrazem.

A co bylo ještě smutnější: v celém tom místě nehnula se ani dušinka, ani člověk, ani myška; jenom šedivý pes, jeden z těch ubohých venkovských psů, jimž říkáme vždy: Vořech, Plos nebo Cigán, vyběhl ze vrat a hnal se po nalezenci; ale

mžikem se utišil a začal se mu točit kolem nohou a dělat jako divý.

„Aj, Labriši, tys mne poznal?“ řekl František, „já bych byl věru nevěděl, že jsi to ty, vždyť si tak sestár a tak zbídněl, žebra ti koukají z boků a vousy máš celé bílé.“

František váhal takto mluvě s psem, protože byl celý zaražen i zdálo se, jako by chtěl nabyti času, než vstoupí do domu. Měl ť až do posledního okamžiku tak na chvat a nyní pojala ho bázeň a myslil si pojednou, že už Madlenku nespatří, že je někde jinde a nebo že umřela sama a ne její muž, že ho špatně zpravili, když mu řekli, že je mlynář nebožtíkem; konec koncem měl v hlavě tolik domněnek a domyslů, jako každý, když dosahuje věci, po níž nejvíce práhnul.

XVI.

František otevřel konečně dvéře a hle na místo Madlenky spatřil před sebou svižnou dívčinu ruměnou jako jarní červánky a čipernou jako koroptev.

„Čeho si přejete, mladý muži?“ řekla mu s tváří přívětivou.

František se na ni dlouho nedíval, ačkoliv byla tak krásná, i mrštil jen okem po celé síni, hledaje mlynářku. I nespatřil nic jiného než, že byly záclony u její postele zastřeny a ona, o tom již nebylo pochyby, nalézala se za nimi. Na odpověď k otázce hezké dívčiny, která byla nejmladší sestrou nebožtíka mlynáře, a nazývala se Márinka Blanšetova, ani nepomyslil. Přistoupil bez rozpaků k žluté posteli a odhrnul zvolna záclonu, bez dechu a beze slova; a tu spatřil Madlenku

Blanšetovou, jak ležela tu celá schvácená a umořená hořečkou.

Hleděl na ni dlouho bez pohnutí a mlčky, a přes všechnu žalost, že nalézá ji nemocnou, přes všechnu bázeň, že snad umře, byl šťasten, že má její podobu před sebou a že si říci mohl: Vidím Madlenku.

Ale Márinka Blanšetova oddálila ho zcela zvolna od postele, zastřela záclony a pokynula mu, aby šel za ní ku krbu.

„Aj, mladý člověče," řekla, „kdo jste, a čeho si přejete? Neznám vás a nejste odsud. Čím se vám může posloužit?"

Ale František neslyšel, co se ho tázala a na místo odpovědi ptal se sám: Jak dlouho je už paní Blanšetová nemocná, jest-li to nebezpečné, a zdali je ve své nemoci dobře ošetřována?

Na to řekla mu Márinka, že je nemocná od smrti svého muže následkem příliš velké unavenosti, neboť že se ani ve dne ani v noci od jeho lože nehnula; že lékař ještě nepovolán, ale že proň pošlou, bude-li hůře; a co se ošetřování týče, tu že ona sama se nešetří, jakož jest to zajisté její povinností.

Po těchto slovech se nalezenec na ni podíval i nebylo mu potřeba tázati se po jejím jmenu, neboť věděl, že Blanšet nedlouho po jeho odchodu vzal svou sestru do domu, a i kdyby byl toho nevěděl, nebylo možno neznamenati v této hezounké mladé tváři skrývající se nádech ostrého výrazu nebožtíka mlynáře. Vídáme na světě mnohé jemné tváře, které vypadají jako tváře zlobivé, aniž bychom věděli proč a zač. A přes to, že byla tato Márinka Blanšetova zrovna tak milá na pohled, jako býval bratr její nepříjemným, zůstala jí v obličeji přece tato známka rodinná, která ne-

klame. V tváří nebožtíka mlynáře byl tento rys příkrý a zlostný, kdežto Márinka vypadala více jako někdo, jenž se vysmívá a nezlobí se, spíše jako někdo, jenž se nebojí, než kdo by chtěl, aby se ho jiní báli.

Tak stalo se, že František ošetřování, kterého se mohlo Madlence dostávati od této mladistvé dívky, ani nepřeceňoval, ani nepodceňoval.

Márinka měla na hlavě velmi jemný, pěkně složený a přišpendlený čepeček; vlasy její, kteréž nenosila po selsku, byly hezky učesané a rozdělené; ruce měla tuze běloučké a zástěrku až příliš jemnou na ošetřovatelku nemocné. Konečně byla příliš mladá a těkavá, než aby mohla mysliti dnem i nocí na někoho, jenž si nemůže pomoci sám.

František pozoroval to všechno mžiknutím oka a netáže se již po ničem usedl si do koutka u krbu, odhodlán nehnouti se s místa, dokud neuvidí, zdali se nemoc jeho drahé Madlenky obrací k dobrému nebo zlému.

A Márinka byla úžasem celá bez sebe, vidouc, že činí tak málo okolků a usedá si k ohni, jako by zrovna byl doma. František naklonil hlavu k ohni a protože se nezdálo, že by měl chuť k dalšímu hovoru, neodvážila se více ptáti se ho, kdo je, a co chce.

Ale v nejbližší chvíli vstoupila do síně Kateřina, služka, která byla již v domě osmnáct nebo dvacet let; i nepovšimnouc si nikoho šla přímo k posteli své paní, podívala se opatrně, co dělá, a obrátila se pak ku krbu, aby přihledla, jak asi Márinka připravuje lék. V celém jejím chování jevila se veliká starost o Madlenku a František, který to v minutce poznal a ucítil, chtěl ji přátelsky pozdravit; ale . . .

XVII.

Pravili jsme, že byl František na tom pozdravit velkou Kateřinu a dát se jí poznat; ale v té samé minutce přišlo mu zase do pláče, styděl se, že by vypadal hloupě, a tak ani hlavu nepozvedl. Ale Kateřina schybnuvši se k ohništi spozorovala jeho dlouhé nohy a vyskočila celá zděšená.

„Co to je?“ zamručela k Márince v koutku jízby. „Odkud je ten člověk?“

„Což se mne ptáš?“ odpověděla dívka, „což pak to vím? Nikdy jsem ho neviděla. Přišel sem jako do hospody a neřekl ani dobré jitro ani dobrý večer. Ptal se po nemoci mé švakrové, jako by byl příbuzný nebo dědic; a teď tam sedí u ohně, jak vidíš. Promluv k němu, mně je to jedno. Možno také, že to tu s ním není rádno.“

„Jak, myslíte snad, že je pomaten? Ale přes všechno se mi nezdá, že by vypadal zle, aspoň pokud ho mohu vidět, neboť jest, jako by si zakrýval tvář.“

„A kdyby přes to všechno něco zlého zamýšlel?“

„Nebojte se, Márinko, k tomu jsem tu já, abych si naň dupla. Opováží-li se jen hnout, hodím mu ucháč vařící vody pod nohy a oharek na hlavu.“

Mezitím, co si takto šeptaly, myslil František na Madlenku. „Ta ubohá žena,“ pravil si, „která od svého muže nezakusila ničeho než ústrků a trampot, leží tam nemocná následkem ošetřování ho a starání se o něj až do poslední hodinky. A vizme zase tu dívčinu, sestru a vyhýčkané děcko nebožtíkovo, která podle toho, jak jsem ji slyšel mluvit a jak v tváři vypadá, mnoho

asi pro něj trampot neměla. Unavila-li se, a plakala-li, nezdá se, že to bylo mnoho, neboť má oči jasné a světlé jako slunce.“

Nemohl se ubrániti, aby na ni nepohledl z pod svého klobouku, neboť jaktěživ neviděl ještě tak svěží, živé, veselé krásky. Ale jestli se mu blýskala trochu do očí, do srdce mu nepronikla proto přec.

„Počkejte, počkejte,“ řekla Kateřina stále ještě si šeptajíc se svou mladistvou paní, „promluvím k němu. Musím přece vědět, co a jak.“

„Buď mírná, Kateřino,“ napomínala Márinka. „Nesmíme ho popouzet, jsme doma samy a Jeník je snad daleko a neuslyší nás křičet.“

„Jeník?“ opakoval František, jenž ze všeho, co mluvily, uslyšel jen jmeno svého bývalého přítele. „Kde je Jeník, nevidím ho zde. Vyrostl, je hezký, je silný?“

„Počkej,“ myslila si Kateřina, „ptáš se tak, protože máš bezpochyby něco zlého za lubem. Kdož pak, pane bože, ten člověk jen je? Nepoznávám ho ani podle hlasu ani podle těla; dodej si srdce, Kateřino, a podívej se mu do tváře.“

A poněvadž byla taková, že se nebála ani samého ďábla, hranatá jako chlap a srdnatá jako voják, vykročila si před něj odhodlána shoditi mu klobouk a podívati se, je-li to vlkodlak nebo duše křesťanská.

Chystala se na nalezence nemajíc ani pomyšlení, že by to byl on; neboť on zajisté nebyl v takovém rozmaru, aby myslil na ni a u ní byl nalezenec již po dlouhý čas, jako by byl padl do vody; ale i kromě toho byl on zajisté tak změněn a tak hezký, že by se byla naň musela třikrát podívat, než by ho byla poznala.

V tom samém okamžiku, co se Kateřina stro-

jila, aby mu hodně vyčinila, zbudila se Madlenka a volala hlasem tak slabým, že ji sotva slyšet bylo, že má palčivou žízeň.

František vyskočil a byl by se k ní rozběhl, kdyby se byl neobával, že ji příliš rozčilí. Proto podal jen rychle nápoj Kateřině a tato vzavši jej chvátala ku své paní zapomínajíc v tom okamžiku na všechno kromě ní.

Také Mařenka odešla k posteli a vzavši Madlenku do náruči, pozvedla ji, aby se mohla napít; i nebyla to práce snadná, neboť nemocná byla slabá a vetchá, až srdce bolelo.

„A jak je vám, sestro?“ tázala se Mařenka.

„Dobře, dobře, mé dítě,“ odpověděla Madlenka hlasem skoro umírajícím; nestěžovala si nikdy, aby jen druhých nezarmoutila.

„Ale,“ pokračovala, pohlížejíc na nalezence, „kdo to tam sedí, není Jeník? — Kdo je, mé dítě, nezdá-li se mi jen něco, ten velký muž tam u krbu?“

A na to Kateřina:

„Nevíme, paní; nemluví a sedí tam jako zařezaný.“

A nalezenec sebou trochu pohnul pohlížeje na Madlenku, neboť se pořád ještě bál, že ji tuze překvapí, ačkoliv umíral touhou promluviti k ní. V té chvíli ho také Kateřina spatřila, ale nepoznala ho již, poněvadž se tak změnil za tři leta a řekla jen, domnívajíc se, že se Madlenka bojí: „Nestrachujte se, milá paní, chtěla jsem ho právě vyhnat, když jste mne zavolala.“

„Nevyháněj ho,“ řekla Madlenka hlasem trochu silnějším a rozhrnula trochu více záclony; „znám ho a učinil dobře, že se přišel na mne podívat. Pojď jsem, pojď, synu můj; modlila jsem se k bohu každý den, aby mi popřál dáti tobě požehnání.“

A nalezenec přiběhl a vrhl se u postele na kolena a plakal žalostí a radostí, že se div neuštkal.

Madlenka vzala ho za ruce a potom za hlavu a objavši ho řekla: „Zavolejte Jeníka; Kateřino, zavolej Jeníka, aby se také zaradoval. O, díky bohu. Františku, teď umru lehčeji, bude-li to jeho vůle, neboť obě děti mé jsou vychovány a já jsem se s nimi mohla rozžehnat.“

XVIII.

Kateřina vyběhla úprkem hledat Jeníka a Mařenka měla tak na chvat zvěděti, co to všechno znamená, že vyšla za ní, aby se jí zeptala. František zůstal s Madlenkou sám a tato pocelovala ho ještě jednou a dala se do pláče; potom zavřela oči a zdála se být ještě schvácenější a bídnější, než dříve. A František nevěděl, jak ji vzbudit z této mdloby a byl celý bez sebe a držel ji jen v náručí a volal na ni: „Má drahá matko; má drahá přítelkyně,“ a prosil ji, jako by to bývalo v její moci, aby tak beze všeho neumírala, a nerozuměl sám, co mluvil.

A tak přivedl ji slovy a svou starostlivostí opět k tomu, že se ze své mdloby probrala. Začala opět vidět a slyšet. Řekl jí, že zrovna vytušil, jak je ho tu zapotřebí, že opustil všechno, že přišel, aby již neodešel, dokud jen ona bude chtít, aby zůstal, a že jestli ho chce zase vzít do služby, bude mu jen radostí a potěšením stráviti svůj život u ní a poslouchati ji.

A potom jí řekl: „Neodpovídejte mi, nemluvte ničeho, má drahá matko, jste příliš slabá, nemluvte ničeho. Jen se na mne dívejte, jste-li ráda,

že tu opět jsem, a já již porozumím, je-li vám přátelství mé a služba má po vůli.“

A Madlenka pohlížela naň s tváří tak vyjasněnou a poslouchala ho s takým potěšením, že byli šťastni a spokojeni navzdor té nešťastné nemoci.

Jeník, kterého Kateřina, křičíc jen co mohla, přivolala, přiběhl nyní a radoval se s nimi. Stal se z něho hezký hoch tak mezi čtrnácti a patnácti lety, ne tuze silný, ale živý až radost a tak spůsobný, že mu nikdy z úst nevyšla než slova dobrá a laskavá.

„O, jak jsem rád, že tě zase vidím, můj Jeníku a že jsi tak hodný hoch,“ řekl mu František. „Nejsi sice ani veliký ani silný, ale jsem tomu rád, protože si myslím, že mne budeš ještě moci potřebovat, abych ti ukázal, jak vylézat na stromy a jak plavat přes řeku. Tys byl vždycky slaboučký, ale nemocens nebyl, viď? Nuže tedy, budeš ještě mým dítětem na nějaký čas, jestli tě to mrzet nebude; budeš mne mít ještě zapotřebí, viď, viď, a jako před lety budeš chtít, abych ti učinil, co ti na očích uvidím.“

„Oj, ano, tisíců tisíckrát, jak jsi někdy říkával,“ zvolal Jeník.

„Aj, vida, vida! Máš dobrou paměť. Aj, jak je to hezké, Jeníku, že jsi nezapomněl svého Františka. Ale což, budeme také ještě chtít tisíců tisíckrát něco jiného za den?“

„O, nikoliv,“ řekla Madlenka; „on se stal rozumným a spokojí se už, když mu je člověk stokrát za den po vůli.“

„Vícekrát už tedy ne?“ řekl František.

„O, už věru ne,“ zvolal Jeník, „když už se má mamička začíná zase trochu smát; teď už

učiním, co na světě bude chtít. Ano, přeju si pětsetkrát za den, aby se již uzdravila.“

„To's dobře pravil, Jeníku,“ řekl František. „Hleďmež, jak se to naučilo hezky mluvit! Ano, můj hochu, milý bůh tam nahoře tvých pětset přání vyslyší. Budeme tvou mamičku tak dobře ošetřovat a těšit ji a pomalu ji rozesmávat, že ta nemoc její pomine.“

Kateřina stála před práhem a jen hořela touhou, aby mohla vstoupit do síně a podívat se na Františka a promluvit s ním; ale Márinka ji držela za ramena a ptala se a ptala až k nevystání.

„Jakže, ten že je nalezenec? Kdoby to řekl, a přece tak slušně vypadá!“

Prohlížela si ho přes dvéře, které o poznáníčko pootevřela.

„Ale jakž pak se tak spřátelil s Madlenkou?“

„Což pak jsem vám nepovídala, že ho vychovala, a že to byla velmi dobrá duše?“

„Ale ona se mnou nikdy o něm nemluvila, a ty také ne.“

„Aj, což já! Já jsem si naň ani ve snu nevzpomněla; nebyl již u nás a což pak by člověk všechno nemusel nosit v hlavě; a potom jsem věděla, že měla naše paní k vůli němu mrzutosti a já jsem to nechtěla zase v domě ohřívat.“

„Mrzutosti? Jaké mrzutosti?“

„Hm! Protože ho měla tak ráda, a bylo také proč; neboť to dítě mělo tak dobré srdce a váš bratr ho nechtěl vytrpět v domě; vždyť to víte, že nebýval vždycky jako milius ten váš bratr!“

„Teď o tom již nemluvme, Kateřino, když je mrtev!“

„Ach ano, máte pravdu, nebudu už na to myslit, na mou věru ne; to pochází z toho, že

mám tak krátký rozum. A přece jest tomu teprv čtrnáct dní! Ale nechte mne tam přece vejít, slečinko; musím mu dát něco k obědu tomu hochovi; zdá se mi, že má asi hlad.“

Vytrhla se jí, aby padla Františkovi do náručí; neboť byl to hezký junák, a tak si už ani nevzpomněla, jak jednou řekla, je by raději políbila jeho dřevěnku než nalezence.

„Ach, ty můj ubohý Františku,“ zvolala, „jak je mi volno, že tě zase vidím. Už jsem si myslila, že se k nám na věky věkův nenavrátíš. Ale hleďme, hleďme, milá paní, co se z něho tak najednou nevylouplo! Kdybyste byla neřekla, že to je on, myslím, že by bývalo trvalo dlouho, než bych ho byla poznala. A jak hezký je! Hm, švarný hoch a hleďme, už mu začínají růst vousy, podívejme se! Člověk to sice ještě mnoho nevidí, ale cítí se to. Bohdejž tě! Když jsi odcházel, Františku, ani to ještě nepichlo a teď už to píchá trochu. A jak jsi zehřmotněl, můj milý. Jaká to máš ramena, jaké ruce, jaké nohy! Takový stárek jako ty stojí za tři. Mnoho-li pak ti tam dole platili?“

Madlenka se tiše usmívala vidouc, jakou má Kateřina z Františka radost a pohlížela naň radujíc se také, že je tak pln mladosti a zdraví. Bývala by už ráda viděla Jeníka, aby byl zrovna tak zdráv a zrovna tak velký.

Márince zase bylo hanba, že se Kateřina měla k hochovi, i byla jako pivoňka, ačkoliv jí nic zlého nenapadalo. Ale přes všechno zdráhání se, podívati se na Františka, dívala se na něj přece a shledávala, jak to Kateřina byla řekla, že je ku podivu krásně rostlý a zdravý jako mladý doubec.

A tak, aniž by na to pomýšlela, jala se ho velmi hezky obsluhovat, nalila mu nejlepšího le-

tošního vína, aby se posilnil; ale on hleděl jen na Madlenku a na Jeníka a zapomínal na jídlo.

„Jezte přece trochu více," řekla mu; „vždyť skoro ani sousta do úst nebeřete. Měl byste být při větším hladu, když přicházíte tak z daleka."

„Jen buďte o mne bez starosti, slečno," odpověděl jí konečně František; „jsem příliš rád, že jsem zde, než abych měl tak přílišnou chuť na jídlo a na pití."

„A teď pojďme," řekl Kateřině, když byl stůl uklizen; „proveď mne trochu po mlýně a po domě, neboť se mi to zdá zanedbané a já bych s tebou rád o něčem pohovořil."

A když byli venku, tázal se jí, jak to s hospodářstvím stojí, jako člověk, který tomu rozumí a chce všechno vědět.

„Ach, milý Františku," řekla Kateřina a dala se do pláče, „jde to s kopce dolů a jestli nikdo mé ubohé paní nepomůže, myslím, že ji ta zlá ženština ještě odsud vysoudí a že všechno praskne samým souzením."

„Neplač, neboť ti pak nemohu dobře rozumět," řekl František, „a hleď, abys mi všechno dobře pověděla. O jaké to zlé ženštině jsi mluvila? Je to snad Sevéra?"

„Ba že ta, bůh mi odpusť! Není spokojena s tím, že přivedla na mizinu našeho nebožtíka pána. Teď činí nároky na všechno, co po něm zbylo; říká, že má Blanšetovy směnky a že kdyby všechno všude prodala, co po něm zbylo, nebude ještě zaplacena. Každý den posílá k nám lidi od úřadu a útraty již naší paní rostou přes hlavu. Ona chudinka zaplatila již, co jen mohla a bude to div, když ji všechny ty trampoty ještě po tom všem, co zkusila při nemoci svého muže, neusmrtí. Nebude to dlouho trvat a budeme bez chleba, bez

přístřeší a beze všeho, co by za nehet vlezlo. Mládek od nás odešel, protože mu byli dlužni mzdu za dvě leta a nemohlo se mu zaplatiti. Mlýn jak by uťal, a bude-li to ještě nějaký čas trvat, přijdem o všechny své mleče. Stáj už zabavili a také celou sklízi; to zde prodají také; už se dali do porážení stromů. Oh Františku, je to hrozné neštěstí.“

A Kateřina dala se zase do pláče.

„A což ty, Kateřino,“ řekl František, „jsi také věřitelkou? Byla tobě zaplacena služba?“

„Věřitelka já?!“ rozkřikla se Kateřina, jejíž naříkavý hlas se pojednou v hlas tuří obrátil: „Nikdy, nikdy! Má služba je má, a ať mi byla vyplacena nebo ne, po tom nikomu nic není.“

„Oj, oj, Kateřino, to je hezké!“ řekl František. „Ošetřuj jen jako dosud svou paní a o ostatní neměj starost. Zachoval jsem si trochu peněz u svého pána a přináším tolik, abych zachoval stáj, sklízi i stromoví. Co se mlýna týče, pošeptám mu jen dvě slova a je-li porvaný, nebude potřeba ani sekyrníka, aby se dal zase do tance. Ať se jen Jeník, který je čiperný jako mlýnský kámen, hned rozběhne a lítá až do večera a zejtra ráno zas po všech mlečích a řekne jim, že to v mlýně klape jako v pekle a že mlynář čeká na melivo.“

„A lékař pro naši paní?“

„Také na to jsem již pomyslil; ale uvidíme, jak jí bude až do večera a potom to teprv zapravíme. Lékaři, myslím, Kateřino, jsou v hod, když se nemocní bez nich obejíti nemohou; ale není-li nemoc velká, pozdraví se z ní spíše pomocí boží než jejich lektvary. Neřku ani, že objevení se lékaře, které uzdravuje bohaté, chudé často zabíjí. Ten, který rozveselí a utiší choulo-

stivé, naplňuje úzkostí ty, kteří ho vidí jen v dobách nebezpečí, a to je omrácí. Mně se aspoň zdá, že bude paní Blanšetové brzo lépe, když uvidí, že se věci v jejím hospodářství polepšily."

„A dříve, než tu věc skončíme, Kateřino, řekni mi ještě něco; chci od tebe, abys mi pověděla čistou pravdu a nemusíš si z toho činit svědomí, že mi to říkáš. Odsud to nevyjde, jestli se na mne pamatuješ — a já jsem se nezměnil — víš zajisté, že je tajemství dobře uschováno v prsou nalezencových."

„Žel se pamatuji," řekla Kateřina; „ale proč pak si vedeš proti samému sobě jako nalezenec? To je jmeno, které už ti nikdo dávat nebude, neboť ty ho nezasluhuješ, Františku."

„O to se nestarej. Zůstanu vždy čím jsem, a nemám ve zvyku lámat si tím hlavu. Řekni mi tedy, co myslíš o své mladé paní a Márince Blanšetově?"

„Aj tak! Nu, je to hodná dívčina. Tak — vy jste si na to pomyslil si ji vzít? Abych řekla, není to tak zlá myšlenka; bratr nemohl sáhnouti na její jmění, které není tak nejmenší, a jestli jste sám náhodou něco nezdědil, pane Františku .."

„Nalezenci mnoho nedědívají," řekl František, „a co se toho ženění týče, mám tak málo času na ně myslit, jako zemče v troubě. Vše, co chci vědět, jest, zda-li je ta dívčina lepší než nebožtík mlynář a byla-li by Madlenka ráda, nebo rmoutilo-li by ji, kdyby odešla z domu."

„To by vám mohl říci sám milý bůh, já ne. Až posud je to bez zlé vůle a nemá to mnoho rozumu. Strojí se to rádo, fintí se to rádo kraječky a tančí to rádo. Není to sobecké a je to tak rozmazleno od Madlenky, že to nemůže ukázat zuby i kdyby je mělo. Nikdy to nic nestr-

pělo a tak člověk ještě ani neví, co se z toho vyloupne.“

„Měla svého bratra tuze ráda?“

„To bych zrovna neřekla, leda když ji vodil k muzikám a když paní prohodila, že se nesluší vodit slušnou dívku do společnosti Sevéřiny. Tu začalo se to vižle, které nemělo v hlavě nic než radovánky, k svému bratru lisat a špoulit se na Madlenku, která ovšem musila ustoupit. A tak není Marinka Sevéře zrovna tak velkou nepřítelkyní, jak bych si přála. Ale nemůže se říci, že by nebyla přívětivá a jak se sluší ku své švakrové.“

„To dostačí, Kateřino, a víc se tě nechci ptát. Žádám tě jen, aby's se té dívce slovem nezmínila o tom, co jsme spolu mluvili.“

František dobře pravil Kateřině, že bude co nevidět všechno v pořádku. Ještě před večerem přišlo následkem obchůzky Jeníkovy melivo a v noci byl již mlýn v pořádku: led byl z kola vysekán, čepy namazány a vylámané nebo vetché palce nahraženy novými. Statečný František pracoval až do dvou hodin z rána a o čtvrté byl již zase na nohou. Potom vešel spolehounka do síně Madlenčiny a naleznuv tam dobrou Kateřinu bdící, optal se jí, jak se nemocné daří. Tato spala dobře potěšena příchodem svého drahého služebníka a pomocí, kterou jí přinesl. A protože se Kateřina nechtěla od Madlenky hnout, dokud by Mařenka nevstala, otázal se jí František, v kolik hodin že vstává ta kráska Kormuerská.

„Přede dnem nikdy,“ napověděla Kateřina.

„Tof tady budeš ještě dvě hodiny čekat a což ani oka nezamhouříš?“

„Prospím se trochu ve dne na své židličce nebo v stáji na slámě, když krmím krávy.“

„Dobře, Kateřino, teď si jen jdi lehnout," řekl František, „a já zde počkám, abych slečince ukázal, že jsou lidé, kteří ulehávají později než ona a vstávají o hodně dříve. Budu si zatím krátit čas prohlednutím papírů nebožtíkových a listin, které přinesly od úřadu po jeho smrti. Kde jsou?"

„Tam, v Madlenčině truhle," odpověděla Kateřina. „Rozsvítím lampu, Františku. Jen se do toho pusťte a hleďte, abyste nás z těch trampot dostal, když se vyznáte v písmě."

Na to si šla lehnout poslouchajíc nalezence jako hospodáře. Tak to bývá, že ten, kdo má dobrou hlavu a dobré srdce, jest pánem všude a má k tomu právo.

XIX.

Dříve než se dal do práce, šel se František, jsa nyní s Madlenkou a Jeníkem sám, neboť chlapec spával vždy v jedné síni se svou matkou, podívat, jak nemocná spí i pozoroval, že mnohem lépe vypadá, než když včera přišel. Byl rád, když viděl, že jí nebude zapotřebí lékaře a že on sám ji zachoval při zdraví a ulehčil její osud útěchou, kterou jí přinesl.

Na to jal se prohlížet papíry a poznal brzo, o co se Sevéře jednalo a mnoho-li jmění zbývalo ještě Madlence, dříve ještě než požadavkům jejím vyhověla. Kromě všeho, co Sevéra buď sama probila neb prohýřila s Blanšetem, činila ještě nároky na dva tisíce franků, což bylo takřka celé jmění Madlenčino i s podílem Jeníkovým, kterému Blanšet odkázal mlýn a co k němu náleželo, to jest, jak úřad řekl: palouk, zahradu a sad; neboť

pole a všechny ostatní pozemky roztály se jako sníh v rukou Blanšetových.

„Díky bohu," pomyslil si František, „mám čtyry tisíce franků u pana faráře Egürandského; a dejme tomu, že by se to ani jinak napraviti nedalo, Madlence zůstane přece byt, výtěžek z mlýna a co jí ještě zbývá z jejího věna. Ale myslím, že bude možná vyklovat se z toho laciněji. Napřed musíme vědět, nebyly-li směnky podepsané Blanšetem lstí a úskokem vylákány a potom se podíváme, jak to s těmi odprodanými pozemky vypadá. Však víme, jak se podobné věci kují a hlavu za to dám, že naleznu hnízdo, kam se zlatí ptáčkové uklidili."

Věc se měla tak, že Blanšet dvě nebo tři leta před smrtí, nalézaje se v peněžní tísni a zadlužen až po krk u samé Sevéry, jal se prodávati za babku a každému, kdo přišel, své pozemky a postupoval pak kupní cenu Sevéře, chtěje se jí tak zbavit i jejích souspřežencův, kteří jí pomáhali přivésti ho na mizinu. Ale stalo se, jako se obyčejně při takových prodejích stává. Skoro žádný z těch, kteří se přihrnuli ke koupi, přilákáni jsouce vůní laciného sena, neměl ani haléře v kapse a sehnal s těží sotva úroky. To mohlo tak trvat deset neb dvacet let; byly to peníze postoupené Sevéře a jejím pomáhačům, ale ležely na tak špatných místech, že se Sevéra tuze kabonila na Blanšeta obávajíc se, že se nikdy k svému nedostane. Tak aspoň říkala, ale v skutku byla to jen pleticha jako každá jiná. Sedlák, třeba by řezanku jed, sežene přece úroky: tak bojí se, aby neztratil ten kousek země, který má a který mu může věřitel každou chvilku vyrvat.

Však lidičky známe takové věci! A stane se nám kolikrát, že chceme mermomocí zbohatnout

koupením si statečku za málo peněz. Ale ať je jich sebe méně, na nás je to ještě příliš mnoho. Naše žádostivé oči jsou větší než naše kapsa i udřeme se vzděláváním pole a výnos nám neuhradí ani s polovice úroky, kterých prodávající žádá; a když jsme se tu prolopotili a propotili půl svého života, jsme na mizině a jen ta země zvedla se naším namahaním a prací. Stojí za dvakrát tolik co dříve a teď jest na nás, abychom prodali. Kdybysme prodali dobře, zachránilo by nás to, ale kdež pak! Úroky nás tak dočista vyssály, že musíme prodat za každou cenu. Zdráháme-li se, donutí nás k tomu úřad a ten, od kterého jsme koupili my, je-li ještě na živu, nebo jeho zástupci a dědicové dostanou se zase k svému bývalému majetku jak je; jinými slovy, když byli svůj pozemek nechali po dlouhá leta v našich rukou za osm neb deset ze sta, berou si ho nyní zas, když má dvakrát tak velkou cenu i následkem naší práce a dobrého vzdělání, které je nestálo ani rukou hnutí ani haléře, i následkem času, který ustavičně hodnotu pozemků zvyšuje. Tak jsme ustavičně na míse my ubohé běličky a velké ryby nás požírají a my odnášíme vždy jen svou žádostivost a zůstáváme hloupí jako dříve.

Takovým spůsobem měla Sevéra uložené své peníze na dobré hypotece, ale vlastně na svém pozemku a brala z nich hezké úroky. Ale také pozůstalost Blanšetovu měla pevně v drápech, neboť to tak dobře nastrojila, že on zůstal rukojmím za překupníky svých pozemků a obracel tedy s nimi jednu prázdnou kapsu.

Vida to tak naličené, přemýšlel František, jak by mohl dostat pole zase lacino nazpět, aniž by někoho zkazil, ale zároveň jak by spřetrhal sítě Sevéry a jejích společníků.

Věc nebyla tak snadná. František měl sice s dostatek peněz, aby mohl všechno za řádnou cenu skoupit a Sevéra nemohla se zdráhat splacení dluhu; ti, kdož koupili, mohli nyní prodat s užitkem a zachránit se tak před úpadkem. Neboť, jak vám povídám, staří i mladí, kdo si koupí kus pole na dluh, kupuje si žebráckou mošnu pro celý život. Ale byť bych vám to stokrát povídal, z té nemoci se neuzdravíte. Nikdo nemůže vidět zakouřit se z brázdy, aniž by jím nezalomcovala horečka nazývati tu brázdu svou. A toho se František bál: té selské horečky, která se nechce odloučit od hroudy.

Víte, co je to hrouda, děti? Byl jednou čas, kde se o tom na našich stavovských sněmech a zastupitelstvech náramně mnoho mluvilo. Říkalo se, že nás staré vrchnosti k hroudě přivázaly a honily nás tu do práce až do úpadu, ale revoluce že ten provaz roztala a že už netáhnem jako voli panský pluh; ale abych vám pravdu řekl, my jsme se přivázali ku své hroudě sami a potíme se tu zrovna jako dříve a hyneme tu zrovna jako dříve.

Jediný lék proti tomu, co nám ti měšťáci vytýkají, byl by takhle nikdy ničeho nepotřebovat a nikdy ničeho nechtít. Tuhle v neděli jsem mluvil s jedním takovým ptáčkem, který mi to tuze výmluvně kázal i řekl jsem mu, že by se z nás lidiček mohlo státi něco ještě tak dost rozumného, kdybychom si jen přivykli nejíst, nespat, ustavičně pracovat, pít hezky čistou vodu, jestli bysme si tím zase žáby nerozzlobili, a tak bychom konečně přece něco zachovali a oni by nám řekli, že jsme moudří, bodří anebo jak se všechny ty poklony jmenují.

Pohlížeje na věci jako já a jako vy, lámal si František hlavu sem a tam, jak by přiměl

kupce opět k odprodání. I vymyslil si konečně, že jim našeptá do uší nějakou malou lež, jako na příklad, že Sevéra více o tolárcích zpívá, než se v její kapse skrývá, že má více dluhů než děr v řešatě a že se jednoho krásného rána všichni její věřitelé seženou a spopadají kde co bude, rozumí se také její požadavky u jiných. Chtěl jim povědít všechno jako pod pukličkou a potom byl by nechal jednat Madlenku a kupovat jeho penězi a za cenu, kterou by žádali, všechno, co bývalo její.

Ale činil si z této lži svědomí, až mu napadlo, že může každému z chudých chalupníků dát náhradu za úroky, které byli již zaplatili. A tak by se byla Madlenka dostala opět k svému právu i užívání, aniž by noví držitelé přišli ku škodě. Že Sevéra přijde do lidských úst a že bude mít nepříjemnosti, to ho pranic netrápilo. Kdož pak také zazlí slepici, že vyškubla pírko luňákovi, který jí chtěl spopadat kuřata.

Za chvíli na to probudil se Jeník a vstal zlehounka, aby nevyrušil matku i promluviv trochu s Františkem nelenoval a obešel ještě ostatní mleče, aby jim řekl, že je mlýn zase v pořádku a že mají dobrého stárka.

XX.

Byl již bílý den, když Márinka Blanšetova opustila své hnízdko i přišla ve svém smutkovém oděvu tak krásně černém a tak krásně bílém, že by ji byl člověk měl za malou straku. Chudáček měla velký zármutek. Nemohlať k vůli smutku vycházet na nějaký čas k muzikám a všichni její obdivovatelé marně se pro ni trápili, a ona měla

tak dobré srdce a bylo jí jich proto tak tuze líto, ubohých.

„Aj," spustila, vidouc Františka pořádajícího papíry v síni Madlenčině, „kde pak jste se tu už vzal, pane stárku! Vy melete, vy pořádáte v domě, vy vaříte léky; brzo vás člověk ještě uvidí šít a příst."

„A vás, slečno," řekl František, který viděl, že se naň přece po očku hledí, ačkoliv, nebo právě proto, že se tak spouští, „vás, slečno, jsem ještě neviděl ani šít ani příst; zdá se mi tak, že budete hnedle spávat až k polednímu i učiníte dobře. To zachovává jemnou pleť."

„Vida, vida, pane Františku, už si začínáme mluvit do opravdy, — ale pozor na tu hru, umím to také."

„Očekávám, co vám libo, slečno."

„Však se dočkáte; nebojte se, stárečku. Ale kam pak se poděla Kateřina, že vy tu ošetřujete nemocnou? Což, neměla bych vám přinest čepec a jupku?"

„Aj a sama byste chtěla kabát a čepici k dílu do mlýna. Neboť nemajíc chutě do práce ženské, která by byla, vyčkat tu minutku u své švakrové, přejete si nosit slámu a nadzvihovat palcovní kolo. K službám, jsem při tom, změníme šat."

„Zdá se skoro, že mne chcete poučovat?"

„Ani pomyšlení; ale dostal jsem to nejdříve od vás a vracím jen poctivě, co jste mi zapůjčila."

„Dobrá, dobrá, vy se rád zasmějete a zalaškujete si. Ale volil jste k tomu špatný čas; nejsme zrovna v chvíli radostné. Není tomu dávno, co jsme byli na hřbitově a hovoříte-li tolik, nebude mít má švakrová poklidu, jehož tak velice potřebuje."

„Toť nesmíte tak hlasitě mluvit, slečno, neboť já mluvím velmi tiše a vy ne tak, jak by se mělo v pokoji nemocné.“

„Dost, prosím vás, pane Františku,“ řekla Márinka tichým pojednou hlasem a zardělá jako pivoňka; „buďte tak laskav a podívejte se, kde je Kateřina, a zeptejte se jí, proč vás nechá opatrovat nemocnou.“

„Odpusťte, slečno,“ řekl František, nikterak se nerozhřívaje; „nemohouc ji nechat ve vašem opatrování, protože vyspáváte, byla nucena zanechati ji v mém. A zavolat ji nejsem s to, neboť ubohá div nepadá již mdlobou. Probděla již patnáct nocí a neobtěžovala vás. Poslal jsem ji si lehnout a do poledne zastanu práci její i svou, neboť je dobře, aby člověk člověku pomáhal.“

„Slyšte, pane Františku,“ začala teď dívčina změněným pojednou hlasem, „zdá se, jako byste mi chtěl říci, že nemyslím než na sebe a nechávám všechnu práci jiným. Je pravda snad, že bych tu byla měla pobdít místo ní, kdyby mi byla Kateřina řekla, že jest unavena. Ale ona říkala, že unavena není a já neviděla, že by byla má švakrová v tak velkém nebezpečí. Z toho o mně soudíte, jako bych měla zlé srdce; nevím, kde jste to o mně vzal. Známe se teprva od včerejška a nejsme ještě dosti známi, abyste se do mne pouštěl tak, jak činíte. Počínáte si, jako byste byl hlavou rodiny a přece jste...“

„Jen dále, krásná Márinko, dopovězte, co jste chtěla říci. A přece jsem zde byl jen přijat a vychován z milosrdenství, není-li pravda? A nemohu náležet k rodině, protože nemám rodiny; nemám k tomu práva co nalezenec. Viďte, to jste chtěla říci?“

Odpovídaje tak z příma Márince, pohlížel na

ni František tak, že se zarděla až po uši; neboť viděla před sebou člověka přísného a vážného, člověka, který zůstal klidným a vlídným tak, že nebylo možná přivésti jej z rovnováhy a ku křivé myšlence neb slovu.

Ubohá dívka začala se ho zrovna bát, ale ne tak, aby, když by chtěla, opět slova nenalezla; byl to jakýsi druh bázně, který měl v sobě trochu chuti zalíbit se tomu hezkému hochovi, který mluvil tak mužně a hleděl na ni tak upřímně.

Tak stalo se, že byla celá zmatená a nevěděla, co si rozpaky počít a sotva že se mohla zdržet pláče i obrátila nosejček v jinou stranu, aby neviděl její pohnutí.

Ale on spozoroval dobře, co se v ní děje a pravil k ní přátelsky:

„Vy jste mi neublížila, Márinko, a sama nemáte také příčiny býti uraženou. Vidím jen, že jste mladá, že je dům v neštěstí a vy mu nevěnujete dost pozornosti; já pak musím vám říci, co myslím.“

„A co tedy myslíte; řekněte to hned, aby se vědělo, jste-li přítel nebo nepřítel.“

„Myslím, že, jsou-li vám proti vůli starosti a namahání, jimž se odevzdáváme pro ty, které milujem a kteří nejezdí právě v kočáře, měla byste své stanovisko zaujmout cele, měla byste se všemu vysmát, myslit jen na své strojení, na své milovníky, na své budoucí vdavky a neměla byste vykládat ve zlé, když někdo uchopí úlohy vaší zde. Ale máte-li srdce, milé dítě, milujete-li svou švakrovou a svého dobrého synovce, ano i tu ubohou věrnou služku, která je schopna umřít v chomoutku, jako dobrý kůň: musíte trochu časněji vstávat, starat se o Madlenku, těšit Jeníka a ulehčit Kateřině a především zavřít sluch před

nepřítelem domu, kterým jest paní Sevéra, duše to zlá, věřte mi. To jest, co myslím, a nic víc.“

„Těší mne, že to vím,“ řekla Márinka trochu suše; „a teď mi řekněte, jaké právo máte přáti si, abych myslila vaším spůsobem?“

„O, tudy na to!“ odpověděl František. „Právo mé jest právo nalezence a poněvadž je neznáte, řeknu vám tedy, právo dítěte vychovaného zde laskavostí paní Blanšetové; to jest příčinou, že mám za svou povinnost milovati ji jako matku, a právo jednati tak, abych se jejímu dobrému srdci zavděčil.“

„Chválím vás za to,“ odvětila Márinka, „a vidím, že mi nezbývá nic, než vážiti si vás od této chvíle a časem býti vám přítelkyní.“

„Jsem při tom,“ řekl František, „dejte mi na to ruku.“

I přistoupil k ní a podával jí svou velkou dlaň v opravdovém úmyslu. Ale Mařenku pichla zase rázem muška upejpavosti i odtahla ruku svou řkouc, že se nesluší, aby se dívka bratříčkovala s hochem.

František se tomu zasmál a nechal ji, vida, že to beztoho nemyslí upřímně a že se jí jen o to jedná, aby se mu před očima zablýskala. „Ale, má miloučká,“ myslil si, „k tomu vám ještě křidélka nestačí a my nebudeme přáteli, jak vy tomu rozumíte.“

V tom se Madlenka probudila a když k ní přistoupil, vzala ho za obě ruce i řekla mu: „Spala jsem dobře, synu můj a díky bohu za to, že jsem tě uviděla prvního po svém procitnutí. Ale kde je Jeník? Proč není u tebe?“

František jí řekl, kam ho poslal, i jala se pak rozmlouvat vlídně také s Márinkou, řkouc, jak jí je líto, že snad u ní probděla noc i ujišťujíc ji,

že její nemoc tolikerého namáhání nevyžaduje. Márinka očekávala, že František řekne, jak pozdě teprv vstala, ale on nehlesl slovem a nechal ji u Madlenky, která chtěla již vstát, horečku víc necítíc.

Po třech dnech bylo jí tak volno, že mohla již s Františkem promluviti o svých záležitostech.

„Buďte jen pokojna, má drahá matko," napomínal ji. „Já jsem již ty věci trochu v hlavě spřevracel a očekávám, že se všechno dosti dobře skončí. Nechte mi jen vůli, nevyvracejte nic, co řeknu, a podepište všechno, co vám předložím. Nyní, poněvadž nemám již starosti o vaše zdraví, půjdu do města a promluvím s advokátem. Je tam dnes trh a najdu tam lidi, s kterými se chci setkat, i myslím, že to nebude čas ztracený."

Učinil, jak řekl, a když se byl poradil s advokátem, viděl dobře, že mohou býti poslední od Blanšeta podepsané a v rukou Sevéřiných se nalezající směnky předmětem hezkého procesu; neboť Blanšet podpisoval, maje již hlavu celou pomatenou nemocí, vínem a pošetilostí. Sevéra si myslila, že se Madlenka ze strachu před útratami neodváží něčeho namítat. František nechtěl paní Blanšetové radit, aby se dala na soudní cestu, ale myslil, že se věc dá jinak rozumně skončit, jen když se bude Madlenka z počátku dobře držet; a poněvadž mu scházel někdo, jenž by také nepříteli donesl nějaké vzkázání, vymyslil si plán, který se ku podivu dobře zdařil.

Již po tři dni pozoroval Mařenku tak dobře, že mu nemohlo ujíti, jak vychází každodenně na procházku k Dollénu, kde meškala Sevéra, a že s touto ženštinou více měla, než mu bylo milo, zvláště proto, že se tu setkávala s celým svým známým mladým světem a s několika mladíky z městečka, kteří se jí dvořili. Není ani pomyšlení,

že by bývala naslouchala jejich řečem, neboť bylo to děvče nevinné a nevědělo, že jsou vlci tak blízko ovčince. Ale to dvoření se jí líbilo, i práhnula po něm jako moucha po mléce.

Před Madlenkou se, co jen možná, se svými vycházkami tajila, a protože tato s ostatními ženskými ničeho neměla a ze síně ještě nevycházela, nevěděla ničeho a nepodezřívala ji také ze žádné chyby. Velká Kateřina nebyla k tomu, aby něco sebe menšího uhádla nebo pozorovala. A tak stalo se, že děvuška sklopila ouška a pod záminkou, že vyžene ovce na pole, vycházela z domu, tam pak svěřila je nějakému pastouškovi, sama jdouc vyhledat svou společnost.

František chodě po svých záležitostech spozoroval to, ale neřekl doma ani slova i užil toho způsobem, který hned zvíme.

XXI.

Vyšel si k řece a zaujal místo zrovna tam, kudy se přecházelo; poněvadž pak vedla Mařenku cesta k Dollénu právě tudy, napadla zde nalezence sedícího na lávce jako na koni s oběma nohama visícíma do vody a jak se zdálo v rozmaru člověka, který nemá zrovna tuze mnoho co dělat. Začervenala se jako jahoda a kdyby bylo zbývalo času, byla by se zase cestou nazpět obrátila; ale tak musela si hráti jen na překvapenou.

Pěšinka byla celá vroubená křovím a tak spatřila vlka, když již mu byla pod samými tlapami. František byl tváří obrácen k ní i nemohla se hnouti ani ku předu ani na zpět, aniž by byla pozorována.

„Což, pane mlynářský," začala, hrajíc již na

smělou, „nehnul byste se trochu, aby mohli lidé přejít?“

„Ne, slečno,“ odpověděl František, „neboť jsem strážcem této pěšinky až do večera a každý, kdo tu přejde, musí mi zaplatit mýto.“

„Což pak jste se zbláznil, Františku? U nás se neplatí a vy nemáte práva zasedat pěšinky, cestičky, nebo jak tam u vás v Egürandsku říkají. Ale mluvte si už co chcete, jen mne rychle pusťte; to není místo k žertování; stane se ještě, že spadnu pro vás do vody.“

„Vy si tedy myslíte,“ řekl František založiv ruce, jako by se ho to netýkalo, „že mi jest do žertování a že mé mýto záleží v laškování? Vypuďte si takové myšlénky z hlavy, slečno, chci s vámi promluvit rozumně a propustím vás, jestli že mi dovolíte doprovodit vás kousek cesty a pohovořit s vámi.“

„To se mi nikterak nezdá,“ řekla Márinka trochu pobouřena pomyšlením na to, co jí, jak se domnívala, František chtěl říci. „Což pak by se o mně řeklo, kdyby mne kdo potkal samotnu s hochem, který není můj vyvolený?“

„To je pravda,“ řekl František. „Není zde Sevéry, která by vás provázela a povstaly by z toho řeči; proto tedy k ní jdete, abyste se mohla v její zahradě provádět se všemi svými vyvolenci. Ale což, aby vám to tedy nepřekáželo, promluvím s vámi zde; jest to jen několik slov, ale v záležitosti, která jest naléhavá.“

„Nuže tedy, vy jste hodné děvče a milujete svou švakrovou Madlenku; vidíte, že je v rozpacích a jsem jist, že, co byste mohla, vynasnažila byste se jí z nich pomoci.“

„Chcete-li o tom se mnou promluvit, po-

slouchám vás," řekla Márinka, „a mluvil jste jen pravdu."

„Dobře, milá slečno," řekl František vstávaje a opíraje se s ní o zábradlí lávky, „můžete prokázat paní Blanšetové velkou službu. Vy jste, jak myslím, se Sevérou v dobré vůli a doufám, že ji ve prospěchu Madlenčině přivedete k tomu, aby svolila k nějakému narovnání. Sevéra chce dvě věci, kterým však oběma na jednou zadost učiněno býti nemůže: chce, aby Madlenka převzala po panu Blanšetovi rukojemství za pozemky, které prodal, odkázav ji za její požadavky na kupce, a na druhé straně chce, aby jí Madlenka zaplatila směnky, kterými se váš bratr upsal jí samé. To jí ovšem volno, aby Madlenku pro přecházející na ni rukojemství hartusila, ale proto přece, kde nic není, ani smrt nebere. Řekněte jí, že nebude-li na nás žádat rukojemství za pozemky, budeme jí moci směnky zaplatit, ale jestli že nás nepustí z jednoho dluhu, že nebudeme mít z čeho zaplatit druhý a uvrhne-li nás do zbytečných útrat, že budeme platit jen z jejího a ona že tak ztratí všechno."

„To se mi zdá jisté," řekla Márinka; „ačkoliv podobným věcem mnoho nerozumím, toto zde chápu. A kdybych ji náhodou mohla přemluvit, co myslíte, Františku, že by bylo pro mou švakrovou lepší: zaplatit směnky, nebo býti propuštěnu z rukojemství?"

„Zaplatit směnky bylo by hůře, neboť je to dluh nepravedlivější. Proti těm směnkám můžeme činit námitky a můžeme se soudit; ale k tomu patří peníze a vy víte, že jich v domě není a nikdy nebude. Všechno, co vaše švakrová ještě má, ztratí tak neb tak, ať se se Sevérou soudí, nebo ať jí zaplatí, ale Sevéře bude lépe, když se

soudit nebude a vezme peníze. Když už musí býti na mizině, zbaví se Madlenka raději všeho, než aby si nechala viset na krku ještě dluh, který se může vléci po celý život; neboť nynější držitelé pozemků nejsou s to, aby tak brzo zaplatili. Sevéra to dobře ví i bude jednou nucena převzíti polnosti sama, což jí však nikterak není na úkor, neboť najde je zpracované a kromě toho bude mít vybrané již dříve úroky jako zdarma. Tak Sevéra u nás ničeho neztratí, pustí-li nás z rukojemství a naopak zabezpečí si zaplacení směnek.“

„Učiním, čeho si přejete,“ řekla Márinka, „a jestli toho opomenu, nemějte pro mne ani kouska vážnosti.“

„Tedy vám přeju zdaru, Márinko, a šťastnou cestu,“ skončil František rozmluvu a vzdálil se z cesty.

Mařenka se dala k Dollénu jsouc velmi ráda, že má proč se tam ukázat, proč se tam zdržet a proč tam docházet zase v dnech následujících. Sevéra se stavěla, jako by jí bylo po chuti, co jí Mařenka vyprávěla, ale sama v sobě myslila si, že se nepustí do toho tak zhurta. Mělať na Madlenku od jakživa s vrchu proto, že si jí Blanšet přes všechno, čím se proti ní prohřešoval, přece vážit musel. Myslila si, že ji má nyní v drápech na celý život její i byla by se raději zřekla svých směnek, o kterých beztoho věděla, že za mnoho nestojí, než příjemného pocitu, že může Madlenku hartusit v rukojemství za dluh bez konce.

František to dobře věděl i chtěl ji přiměti k tomu, aby tento dluh vymáhala, a dostati tak nazpět polnosti od těch, kteří za ně mimo úroky ještě ničeho nedali. Ale když mu Mařenka přinesla odpověď, poznal hned, že ji omámili krásnými slovy; že by jí bylo po chuti, kdyby se to

vzkazování prodlužovalo a že konečně není Sevéra přece ještě rozhodnuta nedotírat na Madlenku i o rukojemství i o zaplacení směnek.

Aby se dostal ku konci, zachytil Mařenku po dvou dnech zase.

„Dnes nesmíte do Dollénu, má milá slečno. Vaše švakrová, nevím ani jak, se dověděla, že tam chodíte příliš často a myslí, že to není místo pro hodnou dívku. Pokusil jsem se o to, abych jí vysvětlil, proč Sevéru navštěvujete a že to jest ve vlastním jejím prospěchu, ale pokárala zrovna tak mne, jako vás. Řekla, že raději přijde o všechno, než abyste utrpěla ujmu na své cti; že jste jí svěřena a tím povinna ve všem jí poslechnout. Jestliže tam nepřestanete sama chodit, že vám to bude muset zabránit mocí. Nebude s vámi o tom mluvit, až se vrátíte, nechtějíc vás zarmucovat, ale zlobí se na vás velice a bylo by jen žádoucno, abyste ji odprosila.“

František odvázal psa a tento dal se hned do kousání. Nalezenec posuzoval Mařenku velmi bystře i věděl, že je náhlá a popudlivá jako její nebožtík bratr.

„Aj, to se podívejme!“ zvolala, „člověk má poslouchat jako tříleté děťátko a — švakrovou. Což pak je to má matka, abych jí byla povinna poslouchat? A odkud to má, že tam přicházím o svou čest? Řekněte jí laskavě, že je má čest zrovna tak dobře uschována jako její, a snad lépe. A což ona ví o Sevéře, která je tak dobrá žena jako každá jiná. Je proto nepočestná, že celý den nešije a nepřede a nelouská růženec? Má švakrová je nespravedlivá proto, že je s ní ve sporu o svůj prospěch, a myslí si tak, že může o ní mluvit co chce. Je to od ní tuze neopatrné, neboť kdyby Sevéra chtěla, vyžene ji z domu, a že tak neučinila,

jest důkazem, že jest lepší, než se povídá, a že aspoň neztrácí trpělivost. A já, která jsem se z laskavosti ujala sporů, do nichž mi nic není, hle, jak se mi za to odměňuje! Oj věřte, Františku, kdo nejvíce káže, není vždycky ten nejlepší a že, chodím-li k Sevéře, nečiním tam více zlého, než zde.“

„Poslechněte také mne,“ řekl František, který chtěl, aby hrnek docela překypěl; „vaše švakrová snad vám nekřivdí, myslíc, že se tam nic dobrého neděje. Slyšte, Mařenko, mně samému se zdá, že tam vždy přílišně chvátáte a to není v pořádku. Věc, kterou jste měla v záležitostech Madlenčiných vyřídit, je vyřízena, a když Sevéra neodpovídá, zdá se, že ani odpovědět nechce. Tedy tam už nechoďte, neboť bych se pak věru musel jako Madlenka domnívat, že se tam nic dobrého neděje.“

„Aj, tudy na to, pane Františku,“ spustila Márinka celá pobouřena hněvem, „také vy mi tedy chcete rozkazovat? Vy se považujete u nás za pána, za nástupce mého bratra. Aj máte k tomu, abyste rozkazoval mně, máte ještě příliš mnoho mléka na bradě i radím vám, abyste mne nechal na pokoji. Služebnice!“ doložila upravujíc si šáteček na hlavě, „bude-li se švakrová po mně ptát, řekněte jí, že jsem u Sevéry, a pošle-li vás za mnou, uvidíte, jakého se vám tam dostane přivítání!“

Potom bouchla vrátky a ubíhala, co jí nohy stačily, k Dollénu; ale poněvadž se František obával, že její hněv cestou ochladne — bylo‘t také již náledí — nechal ji trochu popojít a když se blížila k příbytku Sevéřinu, spustil se za ní jako střeštěný a dohoniv ji, řekl jí, že ho Madlenka poslala, aby se v ten okamžik vrátila domů.

Ještě několik dobře vypočítaných slov a Mařenka zvedla proti němu ruku. Ale František se

uhnul, věda, že se hněv vykouří v ráně, a že, uhodí-li žena, je po všem. I couvnul tedy. Márinka vešla k Sevéře a tu se strhl hrozný hluk. Ubohá dívka ani tak zle nemyslila, ale v návalu rozčilení nemohla se přemoci a přivedla Sevéru do takového hněvu, že ji František ještě s cestičky slyšel řádit a syčet jako oheň v stodole.

XXII.

Věc podařila se, jak si František, přál i byl si výsledkem tak jist, že se hned druhého dne časně z rána vydal na cestu do Egürandu pro peníze u faráře uložené a vrátil se v noci se svými čtyrmi jemnými, malými papírky, kteréž tolik platily i činily mu v kapse tak málo hluku, jako když zůstane drobta chleba v čepici.

Po osmi dnech slyšeny již od Sevéry noviny. Všichni překupníci polností Blanšetových byli vyzváni, aby zaplatili; žádný z nich nemohl a Madlence hrozilo zaplatit za ně.

Když jí o tom přišla zpráva, pojal ji velký strach, neboť František se nebyl ještě zmínil ani slovem.

„Výborně!“ zvolal František mna si ruce. „Není vždy dobrý obchodník, kdo stále vydělává, ani dobrý zloděj, kdo stále krade. Paní Sevéra se trochu přepočítá a vám to naskočí. Nebude z toho nic, má milá matko, jen dělejte, jako byste měla všechno za ztracené. Čím více se bude zdát, že vás to trápí, s tím větší radostí pustí se ona do toho, co myslí, že vám ublíží. Ale to její zlo je vaší spásou, neboť když zaplatíte Sevéře, dostanete nazpět celé dědictví svého syna.“

„Ale čím pak na světě mám zaplatit, mé dítě?“

„Penězi, které jsou zde v mé kapse a jsou vaše.“

Madlenka se vzpouzela, ale nalezenec měl, jak pravil, tvrdou hlavu, a bylo mu z ní těžko vyrvat, co si usmyslil. Doběhl k notáři a uložil tam tisíc franků jmenem vdovy Blanšetové a Sevéra musila volky nevolky vzít peníze a s ní i ostatní věřitelé, kteří se s ní spolčili.

A když bylo všechno urovnáno i na to, že dána ubohým chalupníkům náhrada za jejich trampoty, zbývalo Františkovi ještě tolik, že se mohl soudit, i dal Sevéře vzkázat, že ji zaplete do pěkného procesu pro ty směnky, které na nebožtíku Blanšetovi úskočně vylákala. Dal rozšířit pověst, která šla celým krajem; že totiž, kopajíce ve zdi, kde chtěli zasadit nový trám, našli pokladničku nebožky staré matky Blanšetové, plnou krásných dukátů staré váhy a že je následkem toho Madlenka tak bohatá, jak nikdy nebývala. Unavena válčením začala Sevéra vyjednávat doufajíc, že se František již trochu vydal z dukátů, které tak v čas a jako na cestě nalezl a že jestli se k němu bude mít, snad vytáhne jiné, které ještě neukázal. Ale marně se namáhala, František ji vedl tak pevně za uzdu, že vydala všechny směnky za sto tolarů.

Z pomsty za to nabučela Sevéra Márince do hlavy, že se měl poklad nalezený po staré Blanšetové, její babičce, rozdělit mezi ní a Jeníkem, že má naň právo a že může proto svou švakrovou zažalovat.

Volky nevolky musel tedy nalezenec s pravdou ven, odkud vlastně peníze pocházejí a farář Egürandský poslal mu pro případ žaloby řádná psaná svědectví.

František ukázal tyto listiny Mařence prose

ji, aby zbytečně o tom nemluvila a dokazuje, že u věci té učiní nejlépe, když bude hezky tichá. Ale Mařence ani nenapadlo býti tichou. Bylo, jako by byla zahořela na mozek v tom celém domácím zmatku a ubohá holčina byla posedlá ďáblem. Přes všechnu laskavost, s kterou se k ní Madlenka vždy chovala, považujíc ji jako za vlastní dítě, ano i trpělivě snášejíc její rozmary, vzplanula hněvem na svou švakrovou a žárlivostí, o kteréž ovšem zmíniti se jí bylo hanba. Stalo se totiž, že přes všechny ty svády a zlosti s Františkem cítila se jím zaujata. Ďábel se jí tím odměňoval pomalu ale jistě. Čím více dorážela na Františka svými rozmary a nespůsoby, tím více vzrůstala v ní dychtivost zalíbiti se mu.

Nebyla z těch, které zármutkem schnou, ani z těch, které se vypláčou; ale neměla klidu a pokoje při pomyšlení, že je František tak hezký hoch, tak bohatý, tak řádný, tak dobrý k celému světu, tak rozvážný a obratný, tak srdnatý, tak mužný, že by byl dal poslední krůpěj krve za toho, koho miloval; a to všechno, že nebylo pro ni, která přece byla nejhezčí a nejzámožnější dívka v okolí a strouhala všem svým nápadníkům mrkvičku.

Jednoho dne otevřela srdce své prohnané přítelkyni Sevéře. Bylo to na pastvině, ležící u řeky. Stará hruška nalezající se v plném květu stála na tomto místě, neboť mezi tím, co se tyto věci děly, nastal měsíc květen a Mařenka vyhnala ovce na pastvinu u vody, což Sevéra vědouc, přišla, aby si s ní pod květoucí hruší pohovořila.

Ale stalo se zvláštním řízením, že František rozmluvu jejich zaslechl; neboť vida Sevéru na pastvině, pomyslil si hned, že přichází, aby zase něco proti Madlence zosnovala. Voda v řece odpadla

a František vyšel si pod břehem zcela z lehounka podél olší, které jsou zde tak vysoké a rozložité, že by mohla fůra sena pod nimi projet nepozorována. Když už byl blízko, usadil se, ani nedýchaje, na písek, a rozumí se, že nevstrčil uši do kapsy.

A slyšme, jak se oba ty hodné ženské jazyky daly do práce. Napřed se Mařenka vyzpovídala, že se jí ani jeden z jejích nápadníků nelíbí a to k vůli mlynáři, který se jí arciť nikterak nedvoří, ale přece o spaní ji připravuje. Ale Sevéra měla v úmyslu spoutati ji s jedním ze svých známých mladíků, kterému na tom tak velice záleželo, že přislíbil Sevéře velký dar, jestliže svatby s mladou Blanšetovou docílí. Ano zdálo se, že si Sevéra již napřed dala něco dát na ruku od tohoto mladíka, jako od mnohých jiných; a tak usilovala co jen mohla, aby Mařenku od Františka odvrátila.

„Takový nalezenec!“ řekla jí. „Jak, dívka vašeho rodu vzala by si nalezence! Říkali by vám paní Loprézová, ne? Tak myslím aspoň, že se jmenuje. Mně samé muselo by být za vás hanba, vy ubožátko. A konečně z toho nic nemůže být, neboť byste se musela o něj tahat se svou švakrovou, s kterou jest on v tak dobrém přátelství, jako my dvě spolu.“

„O tom, Ševéro,“ zvolala Mařenka, „jste mi již mluvila kolikrát; ale nikdy tomu neuvěřím; má švakrová je již v letech . . .“

„Ne, ne, Márinko, vaše švakrová není v letech docela ještě bezpečných; není jí přes třicet a ten nalezenec byl ještě kluk, když ho váš bratr spatřil ve velké přízni své ženy. Vždyť právě proto vzal konečně na něj hůl a vyhnal ho z domu.“

František měl tisíc chutí vyskočit z křoví a povědíti Sevéře, že lže, ale přemohl se a zůstal tiše sedět.

A zas spustila Sevéra na celé kolo a lhala tak nestydatě, že se Františkovi vehnala krev do hlavy, i mohl se udržet jen s nesmírným sebepřemáháním.

„Teď si ji chce tedy vzít, když je vdovou," řekla Márinka; „založil ji už velkou částí svých peněz a bude chtít aspoň něco mít z polností, které zakoupil."

„Ale v tom se tuze přepočítá," odpověděla druhá, „neboť Madlenka se ohledne po někom zámožnějším teď, když toho zde oškubala, i najde dost takových. Potřebuje člověka, který by vzdělával její polnosti a než ho dostane, nechá si v domě tohoto velkého hlupce, který není k ničemu, jen že jí trochu krátí čas."

„Když je tomu tak," řekla Mařenka celá bez sebe, „toť jsem v pěkném domě a bůh ví, čeho se tu ještě neodvažuji. Nemyslíte, má dobrá Sevéro, že mám špatný byt, a že budou snad o mně mluvit? Ne ne, nemohu zde zůstat a musím se vystěhovat. Aj tak tedy! Ti hodní lidičky kroutí nade vším očima, protože jen pánbůh sám ví všechno o nich samých. Radím jim, aby se už teď ani o mne ani o vás neotírali! Nuže tedy, půjdu od ní a přestěhuju se k vám a jestli hlesne, uvidí, co jí odpovím; a jestli bude chtít mocí, abych se k ní vrátila, však vím ještě kam se odvolat a celý svět pak zví, co na ní je."

„Nejlepší pomoc by byla, Márinko, kdybyste se co nejdříve vdala. Ona vám svého svolení neodepře, neboť jí samé na tom záleží, aby se vás co nejdříve zbavila s krku. Vy jí s tím nalezencem překážíte. Ale otálet nesmíte, neboť by lidé řekli, že ho máte obě rády a nikdo si vás pak nevezme. Jen se tedy vdejte a vezměte si toho, koho vám radím."

„Ujednáno!“ zvolala Mařenka a uhodila při tom rázně hůlkou, kterou měla v ruce, do hruše. „Ručím vám za to svým slovem. Jděte, Sevéro, vyhledejte ho, ať přijde k nám o mne požádat a příští neděli ať už jsou ohlášky.“

XXIII.

Nikdy nepocítil František ještě takovou tesknotu, jako když vycházel ze svého úkrytu u řeky, odkud přeslechl celý ten ženský klep. Bylo mu, jako by měl kámen na srdci a na půl cesty domů zdálo se mu, že nemá síly se tam vrátit, i usedl si pod velkými duby na konci louky.

Jsa tu nyní docela sám, dal se do pláče jako dítě a srdce jeho bylo jako prokláno bolestí a hanbou; neboť se styděl, když se viděl tak obviňována, a když přemýšlel, že stíhá jeho drahou přítelkyni Madlenku za to, že ho po celý svůj život tak mateřsky a tak vřele milovala, za všechny její služby, za všechny dobré úmysly, za všechno to ji stihá jen ústrk a utrhačství.

„Můj bože!“ mluvil sám k sobě hlasitě, „což je to možná, aby svět byl tak zlý, aby taková ženština jako Sevéra byla tak zlomyslná i aby měřila svým vlastním loktem čest ženy, jakou jest má drahá matka? A to děvče, ta Mařenka, která by měla mít jen nevinnost v srdci a pravdu na jazyku, to dítě, které nepoznalo ještě zla, naslouchá tu slovům ďábla a věří jim, jako by nevědělo, že ji uštknou! A jsou jiní, kteří tomu uvěří, a protože většina lidí žije po lidsku a hříšně, pomyslí si celý svět, že jestli já miluju paní Blanšetovou a ona mne, nutno v tom hledat lásku milovníků.“

Na to jal se ubohý František zpytovat své

svědomí a tázati se rozesněné duše své, nezavdal-li ku křivým myšlenkám Sevěřiným o Madlence příčinu on; zdali ve všem jednal dobře, zdali on sám proti vůli své a z neopatrnosti a nebo z nerozvážnosti nezavdal podnět k takovým domněnkám. I ať si hledal sebe více, nenalézal ani stínu něčeho takového, neboť jeho myšlenky něco takového ani neznaly.

A když tak přemítal a snil, napadlo mu ještě následující:

„A což i kdyby se bylo mé přátelství změnilo v lásku, což zlého by v tom viděl bůh, nyní když ovdověla a má volno se vdát? Část svého jmění dal jsem jí a Jeníkovi. Ale zbývá mi ještě tolik, že mohu být považován za dosti zámožného a svému dítěti by neublížila, kdyby si mne i vzala. Mně nemohl by říci nikdo, že žádám něčeho nad své poměry, a jí nemohl by nikdo namluviti, že ji miluju k vůli svému prospěchu. Jsem nalezenec, ale ona na to nehledí, co jest to jí? Milovala mne jako svého syna, což jest láskou nejmocnější, i mohla by mne milovat také jinak. Vidím, že mne její nepřátelé chtějí přemluvit, abych ji opustil, jestli že si ji nevezmu, a než bych šel od ní ještě jedenkrát, raději umru. Ostatně mne ještě potřebuje a bylo by bídné opustit ji v takových svízelích, dokud mám ještě rukou a peněz pomáhati jí. Ano, všechno, co jest mé, budiž její a poněvadž mi často říkala, že mi někdy všechno nahradí, musím jí tuto myšlenku vypudit z hlavy, prohlašuje všechno za společné s dovolením božím a zákonním. Jest nutno, aby zachovala svou dobrou pověst k vůli svému synu a jediný sňatek zachrání ji při ní. Že jsem si to jen nepomyslil, a že mi to musel teprv hlas hada říci. Byl jsem příliš prostý, na nic jsem si nevzpomněl a má

ubohá matka jest tak dobrá k jiným, že ji k vůli nim neznepokojovala ani vlastní škoda. Hle všechno obrací se v dobré vůli nebes, a paní Sevéra rozsévajíc zlobu, učinila mi jen tu službu, že mne poučila o mé povinnosti.“

I už se nelekaje ani dále o tom přemýšleje vzchopil se František, odhodlán promluviti hned s paní Blanšetovou o svém předsevzetí a prositi ji, aby ho přijala za svou podporu před bohem a před lidmi.

Ale když přišel do Kormueru, uviděl Madlenku přede dveřmi vlnu předoucí a ponejprv v životě měla naň podoba její účinek takový, že se mu bázní a nesmělostí až hlava točila. Jindy chodíval hned přímo k ní a podívav se na ni celým pohledem ptával se jí, jak jí jest, ale teď stanul na lávce a dělaje, jako by prohlížel stavidlo, díval se na ni se strany. A když se k němu obrátila, zahleděl se opět v jinou stranu, nevěda ani sám, co mu jest a proč mu nyní tak těžko vyznati věc, kterou měl před chvilkou za docela řádnou a příhodnou.

Tu ho Madlenka zavolala sama:

„Pojď sem přec, chci s tebou promluvit, Františku. Jsme docela sami, pojď, sedni si sem vedle mne a zjev mi srdce své jako při zpovědi, neboť chci vědět pravdu.“

František se cítil celý potěšen řečí Madlenčinou a učiniv, jak kázala, řekl:

„Buďte ujištěna, má drahá matko, že jsem vám odevzdal srdce své jako bohu a že dozvíte se ode mne pravdy jako ve zpovědnici.“

Myslil si, že snad také něco zaslechla, což v ní vzbudilo tu samou myšlenku co v něm; i radoval se tomu a očekával, co řekne.

„Františku,“ začala, „vidíš, jest ti nyní jeden-

advacet let a mohl bys se oženit; nebyl bys proti tomu?“

„Ne, ne, nejsem proti ničemu, co vy si přejete,“ odpověděl František červený jako růže samou radostí; „jen mluvte dále, drahá Madlenko.“

„Dobře,“ pokračovala, „čekala jsem, že tak mluvit budeš a myslím, že jsem dobře uhodla, co by ti bylo po vůli. Nuže tedy, je-li to tvůj úmysl, jest to můj také a přemítala jsem o něm snad dříve, než ty. Chtěla jsem vědět, jestli ti jest tvá vyvolená nakloněnou i myslím, že, není-li ještě, bude brzo. Viď, že to myslíš také a neřekl bys mi, jak daleko už spolu jste?... Aj, proč hledíš tak na mne zaražen? Což pak nemluvím dost jasně? Ale vidím, že se stydíš a musím ti přijít ku pomoci. Nuže, to ubohé dítě špoulilo se dnes celé ráno, protože's ji včera nějakým slovem poškádlil; myslí si snad, že ji nemáš rád. Ale já jsem dobře věděla, že ji miluješ a že jí jen tu a tam něčím domluvíš, protože jsi žárliv. Nikdo ti v tom bránit nebude, Františku. Je mladá a veselá, což jest trochu nebezpečné, ale miluje-li tě do opravdy, podvolí se docela tvému dobrému vlivu.“

„Chtěl bych přece vědět, o kom to mluvíte, drahá matko,“ řekl František celý zarmoucen, „neboť z toho ani slovu nerozumím.“

„Vskutku?“ řekla Madlenka, „ty nerozumíš? Což pak by se mi to bylo všechno jenom zdálo, a nebo se tím přede mnou chceš tajit?“

„Já tajit se před vámi?“ řekl František uchopiv Madlenku za ruku. A potom pustil její ruku a chopil se cípku zástěry a mnul ji, jako by se trochu hněval, a blížil se s ní k ústům, jako by ji chtěl políbit a potom ji pustil jako ruku,

neboť mu bylo do pláče a do hněvu a hlava se mu točila a to bylo všechno najednou.

„Aj, ty se rmoutíš," řekla Madlenka celá udivena; „to nový důkaz, že jsi zamilován a že to nejde po tvé vůli. Ale ujišťuju tě, že má Mařenka dobré srdce, že se také rmoutí a že, řekneš-li jí zjevně, co myslíš, řekne ti také ona, že myslí jen na tebe."

František se zvedl beze slova a přešed několikráte dvůr vrátil se k Madlence.

„Divím se tomu, co máte v hlavě, paní Blanšetová; já sám nikdy jsem na to nepomyslil a vím, že nechová ke mně ani náklonnosti, ani vážnosti."

„To tak!" řekla Madlenka. „Vida, jak mluvíš ze samého jen vzdoru. Což pak jsem neviděla, jak s ní mluvíš, jak hledíš, abych já leccos neslyšela, a jak ona se červenala jako řeřavý uhel! Což pak nevidím, jak každý den opouští louku a nechává stádo na starosti tomu, kdo přijde? Naše obilí tím trochu trpí, čím ovce nabývají; ale konečně nechci se jí vzpírat a mluvit jí o ovcích, když má hlavu plnou lásky a vdavek. Ubohá dívka je v letech, kde se ovce špatně střeží a ještě hůře srdce. Ale je pro ni velké štěstí, Františku, že, než aby se tahala s někým z těch nezvedených lidí, jichž, jak jsem se obávala, poznala u Sevéry, měla tolik rozumu, že přilnula k tobě. Také já jsem šťastna pomyšlením, že pojav za ženu dívku, která mi jest jako vlastní dceř, zůstaneš poblíže nás, že budeš v mé rodině a že pracujíc s vámi a vychovávajíc dítky vaše budu ti moci oplácet všechno, co jsi pro mne učinil. Proto tedy neboť štěstí, které si skládám v hlavě, pomýšlejíc na vás. Měj jasný zrak a zbav se té žárlivosti docela. Jestliže se Márinka

ráda strojí, jest to proto, že se chce líbit; je-li již od nějakého času trochu vzdorovitá, jest to proto, že myslí příliš na tebe; a jestliže se mnou někdy mluví trochu živě, zavinily to zajisté vaše malé sváry, z kterých se neví jak vybrat. Ale důkazem toho, že je dobrá a že chce zmoudřet, jest, že seznala moudrost a dobrotu v tobě a chce tě mít za muže."

„Jak dobrá jste, má drahá matko," řekl František celý zarmoucen. „Ano, vy jste dobrá, neboť věříte v dobrotu jiných a v tom se klamete. Ale já pravím vám, že jestli je také Mařenka dobrou — což nechci upírat, nechtěje jí ukřivdit u vás — jest dobrou spůsobem, jenž s vaší laskavostí nemá příbuzenství a proto se mi ani za mák nelíbí. Již mi o ní nemluvte. Přisáhám vám při své duši, při krvi své a životě, že jsem do ní zamilován zrovna tak málo jako do staré Kateřiny a že, myslí-li na mne ona, jest to pro ni neštěstí, neboť já náklonnost její neopětuji. Nezmiňujte se jí ani slovem, že mne má ráda; pochybila byste a ona by mi byla nepřítelkyní. Na opak vyslechněte, co vám řekne dnes večer a nechte si ji vzít Jana Obára, pro kterého se rozhodla. Ať si ho vezme, čím dříve tím lépe, neboť ve vašem domě nebude dělat dobrotu. Nelíbí se jí zde a mnoho radosti vám nepřinese."

„Jana Obára!" opakovala Madlenka; „ten se k ní přece nehodí. Je tupý a ona má příliš mnoho bystrosti, než aby poslouchala muže, jenž nemá žádné."

„Je bohatý a ona ho poslouchat nebude; naopak ona mu bude kázat a právě takový člověk se k ní hodí. Chcete důvěřovat svému příteli, drahá matko? Víte, že jsem vám až do této chvíle nikdy zle neradil. Nechte odejít tu dívčinu, která

vás nemiluje, jak by měla, a neuznává, jak by si vás měla vážit.“

„To mluvíš jen tak z lítosti, Františku,“ řekla Madlenka, kladouc mu ruku na hlavu, kterouž trochu zatřásla, jako by z ní chtěla pravdu vysypat. Ale František, celý popuzen, že mu nechce věřit, vstal a řekl jí hlasem nespokojeným — byloť to ponejprv v životě, co s ní tak mluvil —: „Paní Blanšetová, vy nejste ke mně spravedliva. Povídám vám, že vás to děvče nemá rádo. Nutíte mne, abych vám to řekl proti své vůli, neboť nepřišel jsem, abych rozdmychoval bouři a nedůvěru. Ale konečně mluvím tak jen proto, že jsem tím jist; a vy z toho soudíte, že ji mám rád? Rozumím; jste to vy, která mne již nemáte ráda, poněvadž mi věřiti nechcete.“

A celý bez sebe žalostí odešel František k studánce a tam se vyplakal.

XXIV.

Madlenka byla ještě více zaražena než František i chtěla již jít za ním, aby se ho ještě jednou otázala a potěšila ho; ale v tom objevila se Mařenka a začala jí s tváří podivnou mluvit o Janu Obárovi oznamujíc jí, že přijde na námluvy. Madlenka se nemohla sbavit myšlenky, že všechno to pochází jen ze sporu zamilovaných i jala se mluvit o Františkovi; ale Mařenka odpověděla jí hlasem, jenž ji velmi bolel a který nemohla pochopit, že ty, které milují nalezence, nechávají si je samy pro svou vlastní zábavu. „Co se mne týče,“ pokračovala, „jsem počestná dívka a proto, že je můj ubohý bratr v zemi, nedám se na své cti urážet. Já jsem svou vlastní paní, Madlenko,

a jestli že mi zákon vnucuje nějaké poručenství, nenutí mne poslouchat, když se mi radí zle. Prosím vás tedy, abyste mi v ničem nepřekážela, neboť bych vám sama mohla překážet později.“

„Nevím věru, co myslíte, mé dítě,“ odpověděla Madlenka s celou svou laskavostí, ale velmi teskně; „vy mluvíte, jako byste pro mne neměla kouska srdce a kouska vážnosti. Myslím, že máte v hlavě vzdor, jenž vám celou hlavu pomátl; prosím vás tedy, abyste si dala ještě tři nebo čtyry dny na rozmyšlenou. Řeknu Janu Obárovi, aby zase přišel a jestli se po zralém a klidném uvážení vaše mysl nezmění, nebudu vám nikterak státi v cestě, zvláště poněvadž je to člověk slušný a dosti zámožný. Ale vy jste se tak rozpálila, že neznáte sama sebe a uzavíráte srdce své i před láskou, kterou k vám chovám. Bolí mne to a protože vidím, že také vám toho líto, odpouštím vám.“

Márinka vypjala hlavu na znamení, že takovým odpuštěním pohrdá, i jala se oblékat v svůj hedvábný šat, v kterém chtěla uvítati Jana Obára.

Tento pak skutečně přišel asi za hodinu s tlustou Sevérou oděnou ve sváteční peří.

Madlence se skutečně zdálo, že k ní Márinka mnohó náklonnosti necítí, když ji v záležitosti rodinné přivádí do domu ženštinu, s kterou žila v nepřátelství a na kterou se nemohla podívat bez uzardění. Avšak přes to všechno uvítala ji Madlenka vlídně a podala jí něco k občerstvení bez trpkosti a zášti. Obávala se také, aby nepřivedla svým odporem Márinku o rozum a rozvahu. Řekla, že se proti vůli Márinčině stavěti nechce, ale že dá odpověď teprvé do tří dnů.

Na to řekla jí Sevéra s uštěpačnou dotíravostí, že to je tuze dlouho. Madlenka odpověděla

klidně, že to málo; a Jan Obár zatlučený jako pařez a smějící se jako hloupý odešel; neboť ani mu nenapadlo pochybovat, že je Mařenka do něho zbláznená. Zaplatil za tu víru dost a Sevéra mu jí oplácela jeho peníze.

Odcházejíc řekla Sevéra Márince, že doma něco přistrojila na oslavu zasnoubení i aby s ní, ať už paní Blanšetová chce nebo nechce, šla. Madlenka se odvážila říci, že se dívce nesluší vycházeti s hochem, který nedostal od rodičů nebo poručníků slib.

„Zůstanu tedy doma," řekla Márinka celá rozhněvaná.

„Aj vy přece musíte jít," řekla Sevéra; „což pak nejste svou vlastní paní?"

„Ne, ne," namítala Márinka; „vždyť vidíte, že mi má švakrová nechce dát jít."

I vešla do svého pokoje a bouchla dveřmi za sebou, ale nezdržela se tam: vyšlat druhou stranou z domu a setkala se se Sevérou a svým milovníkem na konci louky, kdež se společně Madlence vysmáli.

Ubohá mlynářka nemohla se zdržet pláče nad tím, co se dělo.

„František měl pravdu," myslila si, „že mne to děvče nemiluje a že má srdce nevděčné. Nechce ani, bych učinila, čeho její vlastní dobro žádá, abych si přála jejího štěstí, abych jí zamezila učiniti věc, které dozajista bude litovat. Naslouchala zlým radám a já jsem odsouzena hledět na tu nešťastnou Sevéru, jak přináší zármutek a zlobu do rodiny. Toho jsem si věru nezasloužila, ale děj se vůle boží. Jaké to štěstí pro mého ubohého Františka, že viděl jasněji než já. Co by byl od takové ženy vytrpěl!"

Šla ho hledat, aby mu řekla, co myslí; ale

nalezla ho plačícího u studánky i domnívala se, že želí Mařenky i jala se ho těšit, jak mohla. Ale čím více se namáhala, tím větší činila mu bolest, protože viděl, že nechápe pravdu a že se její srdce nemůže k němu obrátit v ten spůsob, jakého si přál.

Večer, když Jeník již v síni ulehl a usnul, zůstal František ještě trochu u Madlenky chtěje jí všechno vysvětlit. Začal tím, že je Márinka na ni žárliva a jaké že ošklivé lži vypustila Sevéra z úst.

Ale Madlenku všechna ta zlomyslnost nebolela.

„Co že mohou míti proti mně?“ řekla prostě; „jaká žárlivost může být vmluvena do hlavy té ubohé poblázněné dívce? Oklamali tě, Františku. V tom jest něco jiného; zase nějaká zištná hra, o které se dozvím později. Co se žárlivosti týče, na tom teprv není nic; nejsem již v těch letech, aby na mne bylo mladé hezké děvče žárlivé. Je mi třicet let a pro venkovskou ženu, která přežila tolik trampot a tolik se napracovala, jsou to leta, kde by mohla být tvou matkou. Jen ďábel by mohl říci, že na tebe hledím jinak než na svého syna a Márinka přece věděla, že bych vás byla ráda za sebe dostala. Ne, ne, nemyslím, že by měla tak zlé srdce a ty mi již o tom nemluv, mé dítě. Nesla bych to příliš těžce a bolestně.“

„A přece,“ řekl František, odvažuje se ještě o tom mluvit, ale s opřenou o krb hlavou, aby Madlenka nepozorovala jeho rozčilení; „a přece měl pan Blanšet něco takového v hlavě, když stál na tom, abych odešel z vašeho domu!“

„Ty to tedy nyní víš, Františku?“ řekla Madlenka. „Jak to víš? Já ti to nikdy neřekla a nebyla bych nikdy. Jestli se ti Kateřina o tom zmínila, učinila nedobře. Takové pomyšlení musí

tě zrovna tak urážet a bolet jako mne. Ale nemysleme již o tom a odpusťme to mému nebožíkovi muži. Zajisté že v tom je zase Sevéra. Ale nyní nemůže být Sevéra na mne žárlivou. Nemám již muže; jsem sestárlá a ošklivá, jak by si toho byla jen přáti mohla v oněch dobách a mně se to nepříčí, neboť věk dává mi právo k šetrnosti od jiných a k tomu, že se mohu k tobě chovat jako k svému synu, že ti mohu vyhledat mladou hezkou ženu, která bude žíti u mne a bude mne milovat jako svou matku. To je celá má snaha, Františku, a uvidíš, že se všechno dobře vydaří. Tím hůře pro Márinku, že zneuznávala štěstí, které jsem jí chystala. Teď jdi jen spat a vzmuž se, mé dítě. Kdybych věděla, že se ti oženit překážím, řekla bych ti, abys mne opustil hned. Ale buď ujištěn, že tě k vůli mně svět znepokojovat nebude a že si nikdo nepomyslí na nemožnosti.“

František, poslouchaje Madlenku, myslil si, že má pravdu; tak uvykl si věřiti jejím slovům. Zvedl se, aby jí dal dobrou noc a odešel; ale jak ji vzal za ruku, napadlo mu ponejprv v životě podívat se na ni s otázkou, je-li stará a ošklivá. Pravda toliko jest, že Madlenka ve své skromnosti a ve svém smutku sama se v tom ohledu klamala, neboť byla ještě tak hezkou žínkou jako kdy.

A hle, František ji viděl najednou mladou a hezkou jako panenku a v prsou mu to zabušilo jako srdcem zvonu. I odešel si lehnout do mlejnice, kde měl čistotnou palandu z prken. A tak zajisté byl nemocen láskou, neboť ucítil, jako by ho plamen sžíhal, jenž doutnal dlouho pod popelem.

XXV.

Od této chvíle byl nalezenec tak smuten, že se bylo až žalost naň podívat. Pracoval za čtyry, ale neměl ani radosti, ani pokoje, a Madlenka ho nemohla dostat k tomu, aby řekl, co mu je. Ať se sebe více zaříkával, že Mařenku neměl rád a že jí nelituje, Madlenka mu nechtěla věřit, nevidouc jiné příčiny jeho zármutku.

Nechtějíc se zdáti dotíravou, přestala konečně o tom mluvit. Tu a tam zmínila se sice ještě o Mařence, ale slova její byla tak zle přijata, že byla podruhé již tichá; rmoutilo ji to sice, ale nedávala na sobě ničeho znát, nechtějíc jinému působit bolest.

František sloužil jí a pomáhal s tou samou věrností a ochotou jako dříve. Také nyní vyhledával její společnost tak často, jak jen mohl. Ale nemluvil s ní jako dříve. Byl v její přítomnosti vždy celý pomaten. Červenal se jako oheň a bledl jako sníh v té samé minutě, tak že myslila, že je nemocen a sahala mu na tepnu, nemá-li horečku; ale on ucouvl od ní, jako by mu byla ublížila a někdy řekl jí vyčítavé slovo, které nepochopovala.

A tento trapný stav se mezi nimi den ode dne horšil. Zatím však blížila se velkým krokem svatba Márinčina s Janem Obárem i ustanoven k ní den, jímž končil smutek slečny Blanšetovy. Madlenka se toho dne bála; myslila si, že bude František celý blázen i chtěla ho poslat na několik dní do Egürandu, aby se tam u svého bývalého pána, Vertó, trochu vzkřísil.

Ale František nechtěl, aby také Mařenka myslila, co si Madlenka vzala do hlavy. Před ní nejevil žádnou tesknotu. Mluvil přátelsky s jejím ženichem a když potkal Sevéru někde na cestě,

zažertoval s ní takým spůsobem, aby zvěděla, že se jí nebojí. Při svatbě chtěl být a protože byl tuze rád, že dívka opouští dům a Madlenka se tak zbavuje neupřímné přítelkyně, nenapadlo nikomu, že by bývalo kdy mezi nimi něčeho bylo.

Sama Madlenka začala tomu věřit, nebo aspoň, že se František ze svého žalu vybral. S Márinkou rozloučila se svým obvyklým, vlídným spůsobem; ale poněvadž byla na ni dívka pro nalezence roztrpčena, bylo patrno, že neodchází z domu nic, čeho by bylo co želet. Jsouc k takým věcem citlivou, vyplakala se Madlenka nad nevlídností Márinčinou a modlila se, aby dal bůh její dosavadní svěřence jiné vnuknutí.

A když uplynul týden, řekl jí František pojednou sám od sebe, že má co dělat v Egürandu a že se tam zdrží pět nebo šest dní. Madlenku to nepřekvapilo, ano těšila se tomu, myslíc, že to jeho zdraví poslouží; domnívalať se, že přílišným zármutkem ochuravěl.

Ale ve Františkovu srdci se bolest, z které se zdálo, že se zotavuje, ustavičně vzmáhala. Nemohl na nic pomyslit a v bdění a ve spaní v blízku i v dáli měl Madlenku na mysli a před očima. Jest pravda, že ji po celý svůj život miloval a myslil o ní. Ale až do poslední doby bývalo mu toto pomyšlení radostí a útěchou, kdežto se nyní obrátilo rázem v hoře a zmatek. Dokud byl spokojen býti jí synem a přítelem, nepřál si ničeho lepšího na světě. Ale když láska proměnila mysl jeho, byl nešťasten jako balvan kamene. Představoval si, že není možno, aby se ona také tak změnila jako on. Pravil si, že je příliš mladý, že ho poznala příliš nešťastného a příliš maličkého, že dal této ubohé ženě příliš mnoho starosti a práce, než aby naň mohla pomyslit jinak, než

s účastenstvím a útrpností, s jakýmž se vůbec na ty, kteří byli svěřeni docela naší péči, díváme. Konečně považoval ji ve svých myšlenkách za tak krásnou a milou, za tak vznešenější sebe, že její slova o vlastních letech a kráse považoval jen za věc, která mu brániti měla činit na ni nároky.

Avšak Sevéra a Mařenka s celou svou družinou začali pro něj Madlenku zase zuřivě trhat i bál se velice, že doslechne-li těchto utrhačných řečí, zarmoutí se jimi a bude si přát, aby odešel z domu. Myslil si, že jest příliš dobrá, než aby mu to řekla, věděl, že jejímu utrpení pro něj není konec, i odhodlal se poraditi se o všem tom s panem farářem Egürandským, kteréhož byl poznal co muže spravedlivého a bohabojného.

I odešel tedy do Egürandu, ale nezastal pana faráře doma; byl odejel k biskupovi a František došel si na noc do mlýna Jana Vertó a přijal pozvání stráviti tam dva nebo tři dny, než se pan farář vrátí.

Shledal svého dobrého pána zase tak vlídným člověkem a upřímným přítelem, jako když se s ním loučil i dozvěděl se také, že bude mít Johanka svatbu s mužem řádným, kteréhož si brala více z rozumu než z pošetilosti, ale k němuž měla na štěstí více vážnosti než nechuti. To Františka vzhledem k ní docela upokojilo a poněvadž byla na zejtří neděle, rozmlouval s ní dlouho a vypravoval jí v důvěrnosti o všem namáhání, které měl, aby zachránil paní Blanšetovou.

A tak nitkou k nitce poznala Johanka, která byla dosti bystrozraká, že to přátelství, o kterém nalezenec blouznil, je větší, než se přiznal. I vzavši jej pojednou za ruku řekla:

„Františku, nemusíte se přede mnou tajit s ničím. Jsem nyní rozumná a vidíte, neostýchám

se vám říci, že jsem myslila na vás častěji, než vy na mne. Vy jste to věděl a nesplácel jste mou náklonnost. Ale nechtěl jste mne klamat aniž učinit z prospěchu to, čemu by se bylo mnoho jiných na vašem místě nezdráhalo. Proto a pro věrnost, kterou jste zachoval k ženě, již milujete nade všechno, vážím si vás a než bych zapírala, co cítila jsem k vám, vzpomínám si toho s radostí. Myslím, že o mně tím lépe soudit budete, když vám to říkám a budete tak spravedliv a uznáte, že k vám žádné trpkosti nechovám. Chci vám toho podat důkaz ještě patrnější a slyšte mne, co myslím. Vy milujete Madlenku Blanšetovou ne po dětinsku jako matku, ale hezky jako ženu mladou a příjemnou, které mužem si býti přejete."

„Ó!" zvolal František, červenaje se jako děvče, „miluju ji co svou matku a z celého srdce si ji vážím."

„O tom také nepochybuji," pokračovala Johanka; „ale vy ji milujete dvojím spůsobem; neboť vaše tvář povídá mi o jiném než vaše slova. Nuže tedy, Františku; vy se ostýcháte říci jí, co ostýcháte se vyznati mně a nevíte, může-li ona opětovat vaše dva druhy lásky."

Johanka mluvila tak vlídně a rozvážně a hleděla na Františka s tváří tak opravdově přátelskou, že neměl odvahy lháti i podav jí ruku řekl jí, že jest mu jako sestra a ta jediná na světě, kteréž svěřiti se se svým tajemstvím měl srdce.

Johanka se ho ještě po některých věcech zeptala a on odpovídal na všechny v pravdě a důvěře. Na to řekla mu:

„Poslechněte, milý Františku, co mi napadá. Nemohu sice vědět, co tomu řekne paní Blanšetová, ale jisto jest, že byste moh' tak u ní být ještě deset let, aniž byste se odvážil říci jí, co

vás tíží. Nuže tedy, řeknu jí to nějak za vás sama. Vypravíme se zejtra ráno, otec, vy a já a učiníme, jako bychom jeli na poznanou a přátelskou návštěvu hodné ženy, která vychovala našeho milého Františka; vy provedete mého otce po hospodářství, jako byste se ho tázal o radu a já zatím promluvím s Madlenkou. Půjdu zcela zvolna a nezmíním se o vašem úmyslu dříve, než budu jista smýšlením jejím.“

František div že před Johankou nepadl na kolena samou vděčností za její dobré srdce i ujednáno všechno s Janem Vertó, kterému jeho dcera s dovolením nalezencovým všechno vysvětlila. Druhý den vydali se na cestu; Johanka usedla na kůň za svým otcem a František předstihl je asi o hodinu, aby Madlence ohlásil návštěvu.

Slunce se chýlilo k západu, když se František blížil Kormueru. Na cestě přestál bouři, ale nic si z toho nedělal, neboť doufal v přátelství Johančino a srdce jeho bylo lehčí než při odchodu. Rosa skrápala na křoví a kosové zpívali jako zbláznění, když se na ně slunce naposled před západem usmálo se strany Korléjské. Ptáčkové poletovali před Františkem v celých hejnech s větvičky na větvičku a cvrkotem, piskotem a šveholem jejich div mu srdce radostí nevyskočilo. Vzpomněl si na čas, když byl ještě dítětem a chodil snivě a hravě po lukách hvízdaje, aby přilákal ptáky. A potom spatřil velkou pěnkavu a tato zatřepetala se mu nad hlavou, jako na znamení dobré naděje a dobrých novin. A to v něm vzbudilo vzpomínku na velmi starou písničku, kterou ho jeho matka Zabella uspávala. I zpívají ji takto:

Pěnkavice
na větvičce

s pěnkavčaty;
to se máma nashání,
nezlobte už, cikáni,
dostanete také něco
od pantáty.

Madlenka nečekala, že se tak brzo vrátí; ano obávala se již, že vůbec nepřijde a vidouc ho nemohla jinak, než vyběhnouti mu vstříc a obejmouti ho, při čemž se nalezenec tak začervenal, že se toho až lekla. Oznámil jí návštěvu i aby nic netušila — mělť tolik strachu, aby nic neuhádla, jako žalosti, že se tak nestalo — řekl jí, že Jan Vertó přichází chtěje tu někde koupit nějaké pole.

Na to se dala Madlenka do shánění nejlepšího co bylo, aby pohostila přátele Františkovy.

Johanka vstoupila do domu první mezi tím, co vedl otec koně do stáje. Hned v první chvíli, jak Madlenku spatřila, byla jí nakloněna, což zajisté také opětováno, i podavše si ruce políbily se jako z lásky k Františkovi i mluvily spolu bez rozpaků, jako by se bůh ví jak dlouho znaly. Nemohlo být také jinak, když byly obě tak dobré, hodné duše. Johanka nebránila se poslednímu zbytku žalosti, vidouc Madlenku, kteráž byla tak milována mužem, jejž měla ona až dosud trochu ráda; ale žárliva nebyla a chtěla se z toho docela vybrat dobrým skutkem, jejž hodlala učinit. Madlenka zase vidouc tuto dívku hezkou a příjemnou pomyslila si, že se František snad pro ni láskou a žalostí trápil a že mu jest určena a že ona sama přichází, aby jí to oznámila; a nebyla také žárlivou, neboť nemyslila na Františka nikdy jinak, než na své vlastní dítě.

Ale po večeři, když otec Vertó trochu po cestě unaven odešel spat, vyvedla Johanka Madlenku z domu smluviviši se dříve s Františkem, aby on a

Jeník šli trochu v povzdálí i aby teprv přišel, až mu dá znamení, i provedla svou úlohu tak svědomitě a obratně, že neměla Madlenka ani času k odporu; žasnula tím více, čím více se věc vysvětlovala. Z počátku viděla v tom ještě jen známku dobrého srdce Františka, jenž chtěl učinit konec utrhačným řečem a býti její podporou pro celý život. Chtěla nabídnutí odmítnout myslíc, že jest to přílišná oddanost od mladého člověka, vzíti si ženu starší sebe; že toho bude později litovat a že jí nezachová věrnost jen s velkým sebepřemáháním a žalem. Ale Johanka jí řekla, že je do ní nalezenec tak tuze zamilován, že ztrácí všechen klid a zdraví.

Tomu nechtěla Madlenka ani uvěřit, chovala se vždy tak moudře a zdrženlivě, nikdy se neupejpala, nikdy nevycházela z domu, nikdy neposlouchala poklon, tak že nemohla pochopit, co na ní mužské oči vidí.

„A konečně," řekla Johanka, „když se mu tak líbíte a když se tak na smrt rmoutí, chcete být zatvrzelou a nevidět a nevěřit, co se vám povídá? Je-li tomu tak, zajisté že se vám ten ubohý nelíbí a že by vám bylo na úkor učiniti jej šťastným."

„Tak nemluvte, Johanko; miluju ho skoro tak, jestli ne právě tak jako svého Jeníka a kdybych byla věděla, že mne má jinak na mysli, nebývala bych tak klidnou byla ve své náklonnosti. Ale co chcete? Nikdy jsem si něco takového nepomyslila a jsem ještě tak pamatena, že nevím, jak vám odpovědít. Prosím vás, popřejte mi času, abych si to mohla rozmyslit a promluvit s ním samým, abych zvěděla, není-li za tím jen blouznivý nápad nebo nějaké sklamání nebo konečně jen vůle prokázati mi službu; neboť bojím se zvláště toho a vím, že se mi již s dostatek odměnil za vše,

co jsem učinila pro něj, a také vím, že bylo by přílišné, aby mi zadal svou svobodu, zvláště nemiluje-li mne tak, jak vy myslíte.“

Johanka slyšíc to dala umluvené znamení a František nejsa daleko přistoupil k nim. Johanka poprosila Jeníka, aby jí ukázal studánku a odešla s ním nechávajíc Madlenku s Františkem o samotě.

Ale Madlenka, která si myslila, že se nalezence docela klidně otáže, byla najednou tak zarážena jako dívka patnáctiletá, neboť není to věk, ale nevinnost duše a chování se, které působí tento stud tak příjemný a počestně krásný na pohled; a František vida, že se třese jako on, uhodl, že to proň více znamená než její pokojná vždy tvář. Vzal ji za ruku a nemohl ze sebe vypravit slova. Ale když chvějíc se na celém těle chtěla odejít tam, kde Johanka s Jeníkem, zadržel ji jako násilně, aby zůstala. Madlenka vidouc, že ho vůle jeho činí srdnatým odporovati vůli její, pochopila více, než by bývala mohla ze slov, že to není již její dítě nalezenec ale její zaslíbenec František, jenž stál jí po boku.

Ale když tak chvilku chodili sem a tam nemluvíce slova, ale rukou v ruce jako réva v révě, řekl František:

„Pojďme k studánce, snad tam naleznu svou řeč.“

A u studánky nenašli již ani Johanky ani Jeníka; byliť odešli. Ale František nalezl odvahu a mluvil, vzpomenuv si, že to bylo zde, kde Madlenku ponejprv uviděl a kde se o jedenáct let později spolu rozloučili. Zdá se, že mluvil velmi dobře a že Madlenka nevěděla co odpovědít, neboť zůstali tam pozdě do večera a ona plakala radostí a on děkoval jí na kolenou, že ho přijala za svého manžela.

„Tu končí povídka," řekl ten, jenž vypravoval, „neboť líčit celou svatbu trvalo by příliš dlouho; byl jsem tam také a v ten samý den, když se vdala Madlenka v kostele Merském, měla v kostele Egürandském svatbu také Johanka. A Jan Vertó si usmyslil, aby František se svou ženou a s Jeníkem, kterému bylo všechno toto po chuti, a se všemi přáteli a příbuznými a známými přišli k němu jako na druhou svatbu a bylo to všechno krásné, hezké a veselé, že jsem to jaktěživ lepší neviděl."

A je to všecko pravda?

Není-li, mohla by být a kdo nevěří, ať se tam jde podívat.

Čeští vystěhovalci.

Sepsal

Ferdinand Schulz.

Matice lidu ročníku X. číslo 6.

(Běžné číslo 60.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1876.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1876.

Po táborské silnici vleče se ku Praze dlouhá řada plachtových vozův. Boky jejich jsou široko vyloženy novými bednami, na rozích i křížem pevně okovanými. Náklad jest velmi těžký, i po rovině namáhají se koně velice. Na první pohled zajímá každého, že bedny všech čtrnácti vozův zhotoveny jsou na vlas dle téže jedné míry. Podlé vozův, nejvíce při zadních kolech, po jednom neb po několika kráčejí muži. Viděti, že jim ty náklady náležejí. Vypadají všichni velmi zámožně. Vykračují si ve vysokých, důkladných botách; silné podkůvky ještě se lesknou a zazvánějí o štěrkový oblásek. Kalhoty z pevného sukna, barvy buď tmavomodré neb šedé. Ten má z téže látky kazajku, onen dlouhý až po vyleštěné holínky sahající kabát; kolem onoho rozletuje se řásnatý plášť, a ten jest zapjat v krátký kožich z černého berana. Na hlavě buď čepice se širokými dýnky, buď černé nízké klobouky plstěné, buď beranice nad čelo nasazené. Není zima, do sv. Václava máme ještě týden; ale naši pocestní jsou oděni jako o vánocích.

Rozmluvy velmi málo mezi nimi. Jen časem padne slovo, kde dva pospolu jdou, neb ozve se mrzuté zavolání na vozku, aby pohnal unaveného ryzáka. Bič zahvizdne tichým vzduchem; koně mocněji trhnou a nad ojí v košatince sedící žena sebou pohne, aby si pod plachetkou přihladila

vlasy a načechrala si sukně, jichžto množství a nejpestřejší rozmanitost při té příležitosti se objeví. Kabatec vatou v rukávech silně naditý těsně objímá její tělo až po samý krk, na němž veliký zlatý peníz zavěšen jest. Téměř na každém voze viděti ženu, někde i dvě, tři. Tu a tam zpod vozové plachty v předu i na bocích vykukují hlavy dětské, zde malé beranice, tam malé plíny neb čepce. Z některých vozův časem ozývá se ostrý, pronikavý, vřeštivý pláč nespokojeného kojence. Několik mužských výrostkův proplítá se mezi vozy a skotačí.

Jest všední den; ale všichni tito cestující, mužští a ženské, malí i velcí jsou v šatech svátečních. Lid, jenž na polích a v stodolách pracuje, dívá se na tolik svátečníkův s nemalou zvědavostí ano s úctou. Však cestovníci chovají se k němu velmi podivně. Nepozdravují, nepřejí „pomáhej pán bůh“, s největší netečností pohlížejí na dědiny, lesy, pole i lidi, jakoby zde všechno buď už velmi dobře znali, buď už znáti nechtěli. Zasmušilá, bezcitná tvář, chladné ledové oko zvláště dospělých mužských posunuje, smyká se po českém kraji od jedné štěrkové hromádky ke druhé, od jednoho českého štěpu k druhému, od jedné české chaloupky k druhé, od jednoho českého člověka k druhému.

Cestující neohlížejí se za sebou, nýbrž pospíchají ode všad s patrným úmyslem, aby jim nic neutkvělo v paměti. Ani žádné zvíře není v průvodu jejich; žádný družný pes neštěká strážně zpod plachty, nepobíhá čtveračivě mezi vozy. Cestující ubírají se českou zemí netečněji než každý cizák. Zdá se, že srdce jejich jsou takovými železnými obručemi pobita, jako ty nové a těžké

jejich bedny. I vozy i koně jsou toliko najati, aby je dovezli do pražského nádraží.

Jaký to zvláštní druh cestujících po Čechách?

To jsou čeští vystěhovalci v devatenáctém století! To jsou české rodiny, které opouštějí svou rodnou zemi, aby sobě v dalekých končinách světa, nejčastěji a nejraději za mořem učinily nový domov. Vycházejí z Čech, poněvadž k půdě otcovské pojali buď nechuť buď hněv. Odlučují se od svého národa, poněvadž v srdcích jejich láska k němu buď ještě neprocitla buď už vyhynula. Ztenčují národní jmění české, vyvážejí značné síly národohospodářské z této vlasti, pospíchají rozmnožovat hmotný blahobyt států cizích, poněvadž buď neznají povinností k té drahé hrudě, na které se zrodili, buď už omrzelo je přinášeti oběti za blaho a právo svého národa.

S čestnými výminkami velmi skrovnými jsou čeští vystěhovalci za naší paměti lidé prostí všeho vlastenectví, vší vyšší snahy životní. Nebyli Čechy ani v Čechách a jsou jimi ještě méně, když už nemusejí s Čechy snášeti všeliké křivdy a útrapy. Proto také nemá z nich ubohá vlast ani nejmenšího užitku; utonouť v národě jiném, oslabivše svůj vlastní.

O takových českých vystěhovalcích nehodláme v této knížce vypravovati. Máme na mysli rodáky zcela jiného ducha. Paměť naše zaletá do oněch dob, když čeští vystěhovalci byli největší, jediní vlastenci čeští; když vznešené přesvědčení mravní, když věrnost ke světlým zásadám svobody a lidkosti, když neohroženost v obraně práv zemských a národních, když pravého českého ducha bylo nalézti už jediné při oněch předcích našich, kteří takřka se žebráckou holí, srdce plné nevyslovného žalu, opouštěli hranice české, berouce

s sebou jakožto nejdražší poklad hrst té svaté země české, aby v krajích cizích ji smáčeli slzami nehynoucí lásky.

V dějinách českých jsou dvě takové doby; první v století šestnáctém; druhá za osmdesát let později. Co v těchto časích s národem českým se dálo, náleží mezi nejsmutnější zkušenosti všech věkův a národův. Od té chvíle, co předkové naši tuto krásnou zemi za vlast svou zvolili, rodáci čeští neoctli se v nevyhnutelnosti, aby se z ní stěhovali, až za králův Ferdinanda I. a II. Bylyť ovšem už dříve veliké a těžké pohromy zachvátily vlast a národnost českou, nadešlyť nad Čechami už v stoletích dřívějších i takové bouře, v kterých ukládalo se o bezživotí českého národa; ale ve všech těch strastech a útrapách nedošlo přece ještě k tomu, aby nejvěrnější, nejšlechetnější, nejlepší Čechové musili opustiti svůj rodný kraj, aby musili z Čech stěhovati se. Tak zlé nastalo v Čechách teprv roku 1548 a 1627. Naše knížka zabývá se českými vystěhovalci z těch přežalostných časův.

I. Vystěhovalci čeští z roku 1548.

Když po zahynutí krále Ludvíka v bitvě proti Turkům u Mohače (29. srpna 1526) nadešla v Čechách volba nového panovníka, národ náš rozděloval se ve tři společnosti náboženské. Byliť zde utrakvisté (podobojí), kteří se považovali za přímé potomky husitův; katolíci, kteří zůstávali věrni církvi papežské, a bratří čeští, jichžto snaze po dokonalosti křesťanského života nepostačily ani opravy, obsažené v kompaktatech. Proti bratřím byli podobojí s katolíky v dobrém srozumění, jedni i druzí považujíce je za náboženskou společnost, která nemá v Čechách žádného zákonitého uznání, žádného oprávněného života. A přece bratří netoliko byli nejmravnější, nejzachovalejší část národa, nejlepší křesťané a nejlepší Čechové, nýbrž měli rozsáhlé kraje v Čechách severovýchodních, jihozápadních a severozápadních: královéhradecký, pardubický, jičínský, mladoboleslavský, písecký, žatecký, téměř úplně ve svém držení a po celé zemi velmi četné přívržence, počítajíce více než 500 sborův.

Vzhledem k nepopíratelné mravní převaze i ke zjevné číselné síle bratří bylo pak osudným opatřením, že při volbě nového krále nedbali jejich přítomnosti ani utrakvisté ani katolíci. Za dvacet let pošly z toho skutku těžké, osudné následky

pro celý národ český. V Čechách vědělo se ovšem velmi dobře, že Ferdinand, arcivévoda rakouský, narozený ve Španělích, neznal českého ducha, že jest pán velmi přísný, jenž s právy zemskými už ve svých dědičných zemích po své vůli nakládá; též obávali se, že vládu v Čechách svěří hlavné cizincům, že jako poslední dva králové čeští, Vladislav a Ludvík, bude stále meškati mimo království české a že vdově královské propůjčí přílišný vliv na státní správu; proto ozývali se po Čechách hojní hlasové, aby na království raději se zvolil nějaký domácí velmož: však na sněmě volebním, dne 6. října 1526, sněmovníci myslili, že opatřili věc národa a vlasti znamenitě, když pro Ferdinanda sestavili korunovační přísahu, „že bude hájiti všech svobod a práv království českého a každého stavu, že k vládě povolá toliko domácí rodáky, že katolíky a podobojí při jejich víře bude chrániti a že pro uklízení náboženských sporův v říši německé postará se o svolání sboru církevního.“ Když pak dne 23. října zvláštní volební komise v kapli sv. Václava se sestoupila, jen tak na pohled přibráni do kandidatní listiny také oba vévodové bavorští, Vilém a Ludvík a zvolen Ferdinand rakouský, jehož na zejtří dne 24. října valný sněm prohlásil za zvoleného krále českého.

Zvláštní poselství z nejpřednějších katolických a utrakvistických pánův českých jelo mu oznámit, o čem on svými jednateli, na volebním sněmě pražském přítomnými, už byl zpraven. Ferdinand slíbil vykonati korunovační přísahu, jak sněm český mu ji ukládal a mimo to zavázal se majestátním listem ze dne 13. prosince 1526, že chrániti bude úmluv, kteréž po skončení válek husitských r. 1436 mezi církevním sborem basilejským a mezi důvěrníky národa českého se zjednaly (kompaktata), že

se přimluví, aby papež ty úmluvy uznal a potvrdil a konečně že se přičiní, aby v Praze opět sřízen byl arcibiskup, který by na kněžství světil katolíky i podobojí. Dne 24. února 1527 slavilo se v Praze v chrámě svatého Víta korunování českého krále Ferdinanda I. dle starodávného způsobu se všemi obvyklými obřady.

Tak aspoň podobojí mněli své právo v Čechách za opatřeno a pojištěno. Spokojili se s tím, že při Ferdinandovi nemají čeho obávati se, třeba velmi dobře věděli, že se při něm nemohou ničeho nadíti; neboť co on jim nyní slíbil, že totiž bude chrániti kompaktat a postará se, aby jich také papež uznal, to slíbili před ním už dva čeští králové, nástupcové velikého Jiří z Poděbrad, Vladislav a Ludvík, a přece ve skutečnosti dodrželi toliko to, že neodstranili kompaktat násilím.

Ferdinand I. při početí své vlády šetřil té opatrnosti, že ve věcech náboženských nepodnikal ničeho, čím by proti sobě byl popudil veřejné mínění české, čím by byl podrážděl ducha obecného. Nechal vše při starém. Dbal toliko o to, aby přitužil otěže vládní v Čechách, zejmena vzhledem k podobojím. Tito od mnoha let byli odvykli všemu pořádku a vší dobré kázni; za stálé nepřítomnosti obou posledních králův rozmohl se v záležitostech veřejných úplný zmatek, osobní snahy a účely vystoupily v popředí a obecné dobro bylo opuštěno a poškozeno. Nicméně Ferdinand I. měl se posud velmi na pozoru, aby neporušil své přísahy korunovační. Rozuměl jí ovšem doslovně, a jen tak chtěl jí dostáti, nic více. Však Ferdinandovy vlastní myšlenky směřovaly k vyvrácení a zničení všeho uekatolictví v Čechách, k potlačení a k vyhubení Jednoty bratrské rovněž jako

k přemožení utrakvismu, jenž nyní znenáhla v německé luteranství přecházel.

S těmito úmysly na obnovení samovlády papežské církve v Čechách neprozrazoval se a ještě několik let přestával jediné na tom, že nepřátelsky vystupoval proti vzmáhajícímu se v Čechách luteranství a proti novokřtěncům, kteří tu také objevovati se počali. Více však než korunovační přísaha překážely Ferdinandu I. v provádění záměrův náboženských proti národu českému politické záměry zahraničné. Turci tenkráte doráželi na Evropu s krutostí neobyčejnou a všemi silami svými. Války s nimi udržovaly Ferdinanda jakožto zároveň krále uherského v neustálých starostech a nedaly mu vlastně ani přijíti k oddechu. V takové tísni musil pak trpěti a dovoliti ve svých zemích velmi mnoho, k čemuž by zajisté nebyl mlčel, kdyby byl mohl volně rozhodovati a jednati.

Jednu dobrou stránku měly boje Ferdinandovy s Turky, že i utrakvism i Jednota bratrská dobývaly sobě a nabývaly v Čechách nové půdy. K Jednotě bratrské zejmena přistoupilo té doby několik nejpřednějších panských rodin domácích. Na dva dni před slavností svatého Václava roku 1530, kteráž v Čechách vždy se zvláštní nádherou se konala, prohlásili se páni Kunrát z Krajku, Bedřich z Donína, Jan Křinecký, Burian Špetle z Janovic a Arnošt Jilemnický, kteří vesměs už po drahný čas bratřím nakloněni byli, veřejně za členy Jednoty a byli způsobem neobyčejně slavným do svazku bratrského přijati.

Tímto skutkem, jenž v celém národě neobyčejné pohnutí způsobil, Jednota bratrská nabyla nové, veliké moci a rozšiřovala se netoliko po Čechách ale i na Moravě ještě více, když v čele jejím roku 1532 stanuli čtyři starší: Jan Roh,

Beneš Bavořinský, Vít a Jan Augusta. Za správy těchto mužův a pod jejich nejbližšími nástupci dospěla Jednota bratrská v národě českém k rozkvětu velmi skvělému. To mělo v Čechách význam a důležitost tím větší, když utrakvism tou dobou značně hynul, v sobě samém zapadal a do neodvratného zahynutí zabíhal, kdyby evangelický proud z Němec nebyl mu vštípil nového života.

To se dálo v těch časích, když v Němcích strojily se události důležitosti světové. Přes rozmanité překážky činila tam reformace Luterova ohromné pokroky. Roku 1530 byl tam zahájen říšský sněm v Augspurgu a dne 25. června čtlo se tam před císařem Karlem V. všem shromážděným knížatům německým a všem důvěrníkům svobodných měst německých vyznání víry evangelickoluteranské strany, německých protestantův, jak ve srozumění s Luterem byl je promyslil a sepsal Melanchton. Podáním augsburského vyznání císaři Karlu V. reformace Luterova nabyla významu a důrazu všesvětového a duch německý nedal zastrašiti se na své dráze ani tím, že i císař Karel V. i jeho bratr Ferdinand, král český a uherský, který od 5. ledna 1531 byl i králem říše římsko-německé, proti němu se postavili.

Úspěchy protestantův německých dodávaly pak nové mysli také nekatolíkům v Čechách, kde značná část národa už od sta let zápasila za svobodu svědomí a kde čisté učení Kristovo v tolika chrámích už se hlásalo. Mezi německými knížaty, kteří se přidali k učení Luterovu, byl také markrabě Jiří Braniborský, muž, jenž v dřívějších letech jakožto vychovatel a rádce českého krále Ludvíka na dvoře pražském z veliké slávy se těšil a české poměry dosti správně znal. Ani dekrety Jednoty bratrské ani jiné spisy nepoučují

nás, proč Kunrát z Krajku vyzval bratří, aby sepsali obranu své víry pro markrabě braniborského. Bratří vyhověli tomuto vyzvání a sepsali své vyznání z roku 1532, kteréž původně po česku složeno a člověkem jazyka českého nikoliv dokonale znalým do němčiny přeloženo množství chyb a nesprávností v sobě obsahovalo, až teprv latinským překladem r. 1538, jejž bratří z českého originálu učinili, k své původní pravdě navráceno bylo.

Však toto duchovní obcování bratří českých s nenáviděnými protestanty německými popudilo Ferdinanda I. tou měrou, že se rozhodl, vystoupiti proti bratřím velmi přísně. Tito byli po celých Čechách velmi četně rozšířeni, ač v městech královských už musili snášeti úrazy, utiskování a svízele druhu nejrozmanitějšího, tak že od některého času ani žádných veřejných shromáždění odbývati nesměli. Toliko za času nočního scházeli se k poradám a k modlitbám, a to ještě ve stálém strachu, že budou vyzrazeni a na strašné pokuty vydáni.

Není vědomo, zdali Ferdinand z vlastního vnuknutí nebo k radě svých dvorních úřadníkův jednal, když počátkem roku 1535 zemským podkomořím, Wolfhartem Planknerem, královským městům Vodňanům, Domažlicům a Klatovům dal oznámiti rozkaz, aby všechny osoby, o nichž známo, že jsou čeští bratří, ze sebe vyvrhli a zapudili. Rozkaz byl naplněn a vypovězenci byli pohnáni na soud zemský v Praze. V této tísni bratří obrátili se ke Kunrátu z Krajku, jenž skutečně podal prosbu k Ferdinandovi (12. března 1535), aby bratřím se prodloužila lhůta k stěhování a úplné provedení královského rozkazu aby se odročilo, až by Ferdinand do Čech se vrátil. Také jiný člen jednoty, Bedřich z Donína, horlivě

ujímal se bratří; ale vše nadarmo. Ovšem, pronásledování bratří vztahovalo se posud jen na města královská; ale kdyby se provedlo v těchto menších kruzích, bylo obávati se, že na celou Jednotu bratrskou tím prudčeji bude dotírati se.

Toto veliké nebezpečí seznali bratří ihned a protož ustanovili užiti všech způsobův a cest, aby hrozící pohromu od sebe odvrátili. Odhodlali se, že půjdou přímo ke králi a že jemu samému své vyznání víry podají. Byliť toho domnění, že jejich čistě křesťanské učení v srdci královu vzbudí jakousi jemnost. V radě všech starších Jednoty vypracovalo se jazykem latinským nové vyznání víry (1535), kteréž podepsali všichni šlechtičtí členové Jednoty. Páni Vilém Křinecký a Jindřich Domousnický byli zvoleni, aby králi bratrské vyznání víry podali. Před nimi byli vypraveni Kunrát z Krajku, Jan Prostiborský, Václav Tým a Jan Augusta, aby na dvoře vídenském důvěrníkům Jednoty upravovali cestu.

Dne 11. listopadu Ferdinand I. přijal pana Kunráta ve zvláštním slyšení. Pán z Krajku prosil za propuštění z vězení pánův z Janovic a Jana Poustevníka. Ferdinand odvětil, že vězení Janovickým neuškodí a Poustevník prý bez toho zvykl v jeskyni žíti; pán z Krajku nemíchejž se do věcí, do kterých mu nic není. A nyní osvědčil se Kunrát zřejmě, že také on náleží k Jednotě. Ferdinand odvětil: „Nejspíše, že čert tě svedl k víře pikartův.“ Načež Kunrát: „Nikoliv, ale pán Kristus skrze Písmo svaté.“ Král se rozhněval a pravil, že se postará, aby bratří se nescházeli a svých kejklův neprováděli, a kdyby prý při tom měl hlavy své pozbyti. Přisáhlť prý ochranu toliko katolíkům a utrakvistům a jest prý mu povědomo, co ve dskách zemských zaznamě-

náno jest. — Hluboko dojat prosil Kunrát, aby král jej a jeho přátele u sebe tak hyzditi nedopouštěl, že byli a budou vždy věrní poddaní jeho. Konečně byl v milosti propuštěn a nazejtří také druzí dva společníci jeho vlídně vyslyšeni; ale vyznání víry bratrské, na němž nalezaly se podpisy dvanácti pánův a třicíti dvou rytířův, Ferdinand I., ač je od této deputace přijal, přece nechtěl ani čísti.

Nesmířitelná nechuť králova k bratřím prolomila tu poprvé svou tenkou kůru; než posud neuznávala za vhodné, objeviti se ve skutcích rozhodných a zdrcujících. Ferdinand I. dovedl se přemoci, že dávno vytouženou hodinu neznáhlil, nýbrž vyčkal. Neměl do ní už daleko. Divným průběhem národ český musil odpokutovati reformaci Luterovu.

V Němcích už roku 1531. sestoupil se spolek několika evangelických knížat a měst na obranu své víry proti násilnictví strany papežské. Tento spolek, dle svého původiště nazván *šmalkaldský*, dostal znamenité posily, když r. 1538 se přidal k němu král dánský. Stranu papežskou řídili sám císař německý, Karel V., a jeho bratr i zástupce, Ferdinand I., král český. Na potlačení německého protestantismu záleželo zvláště Ferdinandu I. tím více, čím jasněji byl postřehl, že utrakvism český co den rychleji a úplněji na luterství se proměňuje; zničení Jednoty bratrské působilo mu méně starostí, neboť i katolíci i utrakvisté netoliko dopouštěli mu v tom podniku už nyní volnou ruku, nýbrž osvědčovali se i ochotnými ku pomoci.

Spojení stálé a důvěrné, do něhož čeští utrakvisté s německými luterány vešli, bylo Ferdinandu I. nad míru odporno, a proto neměl v těch letech snažnější péče, než vyvrátiti i potlačiti

protestantism německý, a v Čechách obnoviti starý utrakvism na základě kompaktat basilejských. Luterské novoty v Čechách stíhal co nejpřísněji, netoliko v Praze ale i po venkově, ke vliv německého reformatora se značně jevil netoliko na kázaních, ve větší prostotě a jednoduchosti bohoslužby, v odklizení obřadnictví z papežské církve přijatého, ale i v tom, že mnozí utrakvističtí kněží vstoupili v stav manželský. Tyto „nehodné kněží" zapuzovati přikazoval král opětovanými rozkazy. Jiní kněží, i římští, žili se svými kuběnami, zplozenci jejich pobíhali po farách a obce braly si z toho veliké pohoršení. Ani nejpřísnější rozkazy ani násilné zupuzování mnoha kněží nepomohlo v tom ohledu pranic a aspoň mezi podobojími nepřestaly veřejné i tajné žaloby na znemravnělost kněžstva dříve, pokud utrakvism úplně neproměnil se na protestantism a pokud tím způsobem pro všechny podobojí kazatele nezjednala se volnost manželství. Ona doba ještě nemohla srozuměti, že ani královské rozkazy ani římské formule nejsou pramenem a záštitou mravnosti a počestnosti mezi duchovenstvem.

Také proti bratřím chystal král r. 1543 novou a těžkou ránu; však nevykonal jí, poněvadž radové jeho nemohli se o té věci sjednotit. Tím časem vzmáhala se Jednota bratrská jak po Čechách vůbec, tak zvláště v Praze už od r. 1535 měrou velikou, tak že utrakvisté nejkrutějším nepřátelstvím proti ní vzplanuli a krále popuzovali. Roku 1545 v měsíci srpnu sněm zemský dal bratřím důtklivě na srozuměnou, aby své různosti naprosto zanechali a buď k podobojím neb ke katolíkům ve všem se přidali.

Když věci v Čechách takto se měly, že král Ferdinand I. nejdříve pomocí podobojích chtěl

zničiti Jednotu bratrskou a pak církev podobojí samu, aby nedošlo až k nejdokonalejšímu splynutí jejímu s protestantismem německým, sběhly se za hranicemi Čech události velmi osudné. Po mnohých poradách mezi císařem německým a papežem Pavlem III. byl konečně dne 13. prosince 1545 zahájen v tyrolském městě Tridentu veliký sbor církevní, z jehožto hned prvních sezení protestanti seznali, že na něm mír pro ně nekvete. Proto také ani jediný protestant německý už ani o tom nepomýšlel, aby v tom koncilu nějaké účastenství měl. Však císař Karel V. ustanovil u sebe, že všechny evangeliky v Němcích násilím zbraně k poslušenství ke koncilu tridentskému uvede. Jakmile tento úmysl císařův se pronesl, někteří knížata ze spolku šmalkaldského radili, aby ihned se sáhlo ke zbrani.

Kurfiršt Hanuš saský byl proti tomu, poněvadž prý se naděje, že ani císař ve věcech náboženských žádného násilí neužije a proto aby ani spolek šmalkaldský válku proti němu nepočínal. Však Hanuš saský mýlil se ve své důvěře; válka a skrze ni také potlačení evangelikův v Němcích byla už ujednaná a hotová věc. Císař zbrojil, ale jakož slavně ujišťoval, nikoliv proti protestantům, nýbrž aby chránil hranice říšské, jimž žádné nebezpečí nehrozilo. Pravý svůj úmysl: zničiti protestanty, Karel V. ovšem nezatajoval svým přátelům, jakož zejmena v dopisech ke královně Marii uherské nepokrytou pravdu psal. Však ani mezi protestanty německými nikdo nenechal se mýliti jeho starostí o hranice říšské; vášně byly podrážděny a horlení náboženské se rozpálilo.

Také knížata ze spolku šmalkaldského sbírali svá vojska, aby nebyli přepadeni a na jatky vlečeni. A to právě chtěl císař; protestanti měli

objeviti se před světem jakožto odbojníci. Karel V. vstoupil v smlouvy i s evangelickým vévodou Moricem saským, který tím spůsobem věc evangelickou zradil. V letě r. 1546 propukla válka šmalkaldská, v nížto šlo o zničení obou nejmocnějších evangelických knížat: lantkraběte Filipa hesenského a kurfiršta Hanuše saského. S nimi měl protestantism v Němcích býti vyvrácen a vyhuben. Proti oběma náčelníkům šmalkaldského spolku byla dne 20. června 1546 vyslovena klatba říšská, že prý jsou zradní a křivopřísežní odbojníci, buřiči a výtržníci proti císařskému majestátu, všichni stavové říše německé, duchovní i světští, všichni páni, rytíři, zbrojnoši, válečníci vyzývali se pod ztrátou svých svobod, aby od jmenovaných knížat odstoupili, a všichni poddaní byli prohlášeni za zproštěny svých k nim přísah a povinností.

Že bratr císařův, král Ferdinand, v té válečné výpravě měl účastenství, rozumí se samo sebou, vždyť byl zároveň králem římským. A zde jest ten bod, kde osudy českého národa spletly se s osudy protestantův německých, kde také Čechy vlečeny byly do činnosti proti Hanušovi saskému, o němž netoliko v Němcích ale i v Čechách obecné mínění svědčilo, že jest v právu proti císaři. Kdyby jen také obecně bylo bývalo známo, že vévoda Moric, kurfiršta Hanušův strýc, a Karel V. už dávno byli rozhodli o zemi a důstojnosti Hanušově!

A jak postavily se Cechy? — Jmeno „utrakvista“ bylo ovšem ještě zákonitě v užívání, ale už většina podobojích překročila hranice kompaktat a smýšlela po protestantsku. V konsistoři pražské zasedali mužové, kteří své zraky bez ustání upírali k Wittenberku a jestliže konsistoř vydávala ještě některé rozkazy ve smyslu římském,

na příklad o manželství kněžském, tož dálo se tak jen z nevyhnutelnosti. Ve všech takových příčinách podobojí panstvo nedbalo na konsistoř a obojí strana shodovala se v tom, že kompaktata nemají pražádné ceny, pražádného významu a že musejí se odstraniti. Jednota bratrská v sobě samé uzavřená už častěji důvěrně jednala s Luterem a s největší bedlivostí šetřila všeho, co jakýmkoliv spůsobem s evangelium souviselo.

Za takovýchto poměrův rozlehlo se v Čechách vyzvání, vytrhnouti do pole proti německému protestantismu. V Čechách vědělo se rovněž dobře jako v Němcích, že jde o zničení protestantismu; obava podobného osudu pojala i utrakvisty i Jednotu bratrskou. Jako v Němcích rozpálily se i v Čechách mysli veřejné drobnými spornými spisy, kteréž katolíci proti protestantům a tito proti oněm mezi lid rozhazovali. Vášeň pracovala v obou táborech. Dvakrát musil odročiti se sněm do Prahy svolaný; v měsíci květnu stavové četně shromáždění nechtěli rozpřísti žádnou poradu, poněvadž prý král není přítomen, a dne 6. července předstíralo se, že pro pilnou práci na polích není lze dostaviti se na sněm zemský. Však v pravdě stavové čeští nepřicházeli, poněvadž věděli, že král opět nebude přítomen a že na místě jeho přibude arcivévoda Maxmilian. Král položil sněm ke dni 6. července, sám přijel do Prahy dne 28. července, tedy právě tou dobou, když v Němcích počal boj proti spolku šmalkaldskému.

Tím spěšněji a důtklivěji bylo potřebí pomoci. Ferdinand žádal na sněmu vojsko, a sice buď na odvrácení nebezpečí tureckého, buď proti všelikému nepříteli, který by sáhal na království české. Nyní však co nejjasněji dokázáno a známo jest, že právě tenkráte ani nejmenší nebezpečí od Turkův

nehrozilo a že vojsko české bylo určeno toliko proti Hanuši, kurfirštovi saskému. Sněm pražský povolil vojsko s podotknutím, aby jen do 11. listop. v poli zůstalo; však poněvadž prý by mohlo také přihoditi se, že teprv po 11. listopadu nějaké nebezpečí pro království české by nadešlo, ustanovilo se, aby vojsko také déle pohromadě drženo bylo.

Chtěje své úmysly na sněmě českém provésti, Ferdinand I. užil týchž prostředkův, jimiž vévoda Moric na stavích saských vymohl válečnou moc proti svému strýci Hanušovi. Ve Freibergu vykládal Moric, „jaké nebezpečí pro celý saský dům spočívá v tom, kdyby někdo jiný nežli on sám, na příklad král Ferdinand, opíraje se o smlouvy dědičné, které mezi korunou českou a Saskem od časův krále Jiřího z Poděbrad trvají, provedl nyní klatbu říšskou proti Hanušovi.“ A Ferdinand I. v Praze dokazoval stavům českým, „že právo koruny české k oněm krajinám, kteréž kurfiršt saský Hanuš od ní jakožto léno drží, octlo by se v nebezpečí, kdyby vévoda Moric sám naplňoval klatbu říšskou proti Hanušovi, poněvadž prý s ostatní zemí by se zmocnil také těchto lén.“

Mezi panovnickou rodinou saskou a mezi královstvím českým skutečně trvala jednota dědičná. Stavové čeští meškali ještě na sněmě, když vévoda Moric do Prahy přijel, aby tuto jednotu obnovil; chtěl to, oč se byl už smluvil s císařem Karlem V., kdyby odstranění kurfiršta Hanuše se podařilo, zajistiti sobě také s této strany. V králi Ferdinandu neshledal žádného odpůrce, vždyť oba jednali dle týchž záměrův; jednota dědičná se obnovila a byla výhodnější než posud.

Však ani kurfiršt Hanuš nezapomínal na dědičný spolek mezi Čechami a Sasy. Na základě

jeho vyzýval nyní české stavy, aby dobré sousedství zachovávali a proti němu užiti se nenechali; císař vzdvihl prý válku proti němu a jeho přátelům, aby zničil volné hlásání slova božího, užívání kalicha a konečně svobody německé říše. Stavové čeští nalezali se na nemalých rozpacích. S jedné strany spolek dědičný ukládal jim povinnosti, s druhé strany celistvost státu českého vyžadovala důrazného zakročení; a opět stavové čeští podobojí nechtěli tasiti meč proti hrdinnému obranci svobody evangelické. Sněmovníci podali přípis kurfiršťův králi Ferdinandovi; tento snažil se, aby je přesvědčil o věrolomnosti Hanušově, tak že konečně sami jali se napomínati kurfiršta, aby podlé dědičné jednoty naplňoval povinnosti své jakožto man koruny české.

Od této chvíle pak zavládlo rozštípení mezi stavy českými; velmi značná menšina, přátelé vyznání evangelického, tedy pokročilí utrakvisté a šlechta bratrská neměli se za povinny, zachovati se dle usnešení sněmovního; mnozí z nich konečně dodali své vojsko k společné výpravě, ale jiní setrvali v odporu, a zejména z kraje boleslavského, kde nejvíce bratří žilo, nepřišli žádní branci. Zároveň vstoupili stavové čeští v jednání s kurfiršťem Hanušem; nenamítali nic proti tomu, aby obsadil Jáchymov, ano počalo se už mluviti o obnovení staré smlouvy dědičné jakož i o jednotě válečné, aby jeden bez druhého nesměl vcházeti v žádné jiné spolky.

Počalo se mluviti, ale *nesmluvilo* se nic! Čechové neobracovali zbraň proti králi Ferdinandovi, ale nechtěli jakožto vyznavači evangelia poskytnouti mu žádné pomoci proti svým souvěrcům. Tento odpor císař Karel V. a král Ferdinand I. sami vzbudili. A přece naprosto marné

bylo úsilí císařovo, marné jeho záměry, marné jeho laciné vítězství nad Filipem hesenským a Hanušem saským; neboť porážkou spolku šmalkaldského evangelická církev v Němcích ještě dlouho nebyla zničena, a když Čechové svůj odpor těžko odpokutovati musili, tož před spravedlivou stolicí dějin zkrvavená a žalem umořená čela jejich skvějí se věncem vítězoslavným.

České vojsko počalo svou činnost koncem měsíce října, dobylo některých výhod a seschlo se velice, buď že některé části jeho pozadu zůstaly, buď že prchly, neboť nespokojenost a nesjednocenost ze síně sněmovní přenesly se do tábora válečného. Den jedenáctého listopadu kvapně se blížil, tu král vyzval stavy a města, aby své vojsko ještě měsíc v poli nechali, že by nerad přerušil počaté podniky. Katoličtí a někteří utrakvističtí stavové ochotně svolili, ostatní prodloužili lhůtu o čtrnáct dní. Vojsko těchto bylo propuštěno.

Nejrozhodněji postavili se na odpor přáním královým *Pražané.* Však když kurfiršt Hanuš obsadil některá města v Lužici, Ferdinand žádal na všech krajích království českého novou pomoc a k Pražanům vypravil zvláštní list. Obec odpověděla dne 25. ledna 1547, že bez svolení sněmovního nic takového povoliti nemůže. Král se rozhorlil a prohlásil Pražany za odpovědny ze všech následkův a škod, kteréž prý z toho jejich vzdoru vzniknou. Pražané nemeškali s odpovědí: čímž prý vévodovi Moricovi povinni jsou, tím že jsou zavázáni také kurfiršťovi Hanušovi, s oběma že spolek dědičný obnoven trvá; kurfiršt že posud toho spolku nezrušil, aniž prý jim vědomo jest, jakoby chtěl vzdvihnouti válku proti Čechám; kdyby vytrhli do pole proti němu, jenž

s nimi tutouž víru vyznává a hájí, tož prý by musili obávati se pomsty boží. Také prý by Pražané jednali proti svým svobodám, kdyby rozkazu královu vyhověli, neboť prý v Čechách nikdy se nepřihodilo, aby král toliko z vlastní vůle přikazoval tak důležité podniky, nemaje k tomu svolení valného sněmu českého.

Touto odpovědí Pražanův král Ferdinand úmrtím své manželky už velice rozčilený, cítil se velice uražena. Namítal, jak jen nejvyšší potřeba jej k té žádosti přiměla, jak válka nečelí proti podobojím, tito že budou zachováni při svobodě kalicha, on král že ještě nikdy nepřitížoval nikomu pro jeho víru, naopak prý za vlády jeho utrakvism tak se vzmohl, jako pod žádným z dřívějších králův.

Hned po této odpovědi král opustil Prahu a shromáždil dne 9. února v *Litoměřicích* všechny stavy, kteří jemu na blízku meškali. Vykládal obšírně oprávněnost podniknuté války a nabízel se zavázati se reversem, že jeho mandát nemá býti a není na ujmu svobodám a výsadám jejich. Stavové nemohli dohodnouti se o odpověď. Úřadníci zemští, přísedící a raddové zemského soudu slíbili králi další pomoc, ale aby co nejdříve svolal se sněm zemský; však ostatní stavové odvětili ústy svého zástupce G. Klenovského: mandat královský že náleží na sněm, oni že nemají práva přijímati nějaký revers; co pak se týče války bez svolení a pomoci celého království, aby král měl na paměti příklad a osud svého švakra Ludvíka; ať prý se sejde sněm, a co prý tento jednomyslně ustanoví, tomu že i oni věrně se podrobí. K tomuto osvědčení král dal velmi obšírnou a důtklivou odpověď a užil všeho, aby odpor zlomil. Po

dlouhém namáhání a s velikým uměním podařilo se mu to z části, dne 11. února 1547.

Když pak tento obrat věcí v Litoměřicích se dokonával, sešli se v Praze dne 7. února vyslanci měst Nimburka, Kolína, Kouřimi, Čáslavi, Českého Brodu a jiných, aby s Pražany se poradili, co nyní činiti. Na zejtří dne 8. února v přečetných zástupech, zpívajíce písně národní, náboženské i také potupné, obec pražská i vyslanci měst českých ubírali se do Karolina, kde se četl návrh smlouvy spolkové s kurfirštem Hanušem a jeho posléze došlý list. *Všichni přítomní slíbili si na vzájem pomoc statky i krví, kdyby k vůli odpovědi k mandatu královskému jakési škody doznati měli.*

Tento skutek rozhlásil se po celé zemi co nejrychleji, a už v noci na den 12. února stihla do Prahy šlechta z krajův královéhradeckého, chrudimského, čáslavského, kouřimského, bechyňského, prácheňského a poděbradského, naskrze členové stavu panského a rytířského. Shromáždili se v domě pana Bohuslava Kostky a Viktorinem Křineckým dali pozvati vyslance měst k obecné poradě v Karolinum na den 14. února. Pozvání bylo přijato, v té poradě byla šlechta do spolku městského přijata a jednomyslně se uzavřelo, vyžádati na králi svolání sněmu ke dni 15. února.

Král na pohled nepřikládal žádné vysoké ceny a žádného zvláštního významu tomuto spolku, ačkoliv až na 400 šlechticův v Praze bylo se sešlo; však rozhodl se, že už nedopustí takových samovolných schůzí a porad.

Proto raději povolil nový sněm do Prahy. Však stavové smluvili se, že touže dobou sjedou se v Praze; všeobecné ozbrojení na obranu starodávných svobod a výsad bylo umluveno a králi předložily se některé články pro příští sněm.

Když válka pokračovala a kurfiršt Hanuš Čechy v obraně jejich práv posilňoval, stavové nevšímajíce sobě zápovědi královské, sjeli se v Praze v sobotu dne 19. března ve množství nikdy dříve nevídaném, aby ve veliké kolleji Karlově své porady konali. Kancléř Starého města Prahy, Sixt z Ottersdorfu pozdravil a uvítal je velmi slavně. Shromáždění přijalo a schválilo padesát sedm článkův, kteréž se táhly k svobodě vyznání náboženského, k právu svobodné volby stavův při uprázdnění trůnu královského a k jiným záležitostem; na opatření běžných potřeb sřídil se zvláštní výbor, do něhož po čtyrech zvoleni byli důvěrníci měst a zástupci stavův rytířského a panského. Mezi těmito posledními nalezali se čtyři členové Jednoty bratrské.

Kašpar Pfluk z Rabštejna stal se nejvyšším velitelem spolkového vojska českého a vedl zástup zbrojnošův kurfiršovi Hanuši na pomoc; však nestihl k němu a malý voj, k jehožto rozpuštění Ferdinand opětovně vyzýval, rozprášil se, když došla zpráva, že dne 24. dubna strhla se v Němcích mezi vojskem spolku šmalkaldského a mezi papeženci bitva, v níž *vojsko šmalkaldské bylo poraženo.*

V ustanovený den zahájen byl sněm v Praze; král Ferdinand vyslal k němu své komisary. Spor mezi politikou královou a většinou sněmovní objevil se v celé své příkrosti. Spojení vyšli ze síně poradní a naléhali tak dlouho, až také Jan z Pernštýna, nejvyšší purkrabí, a někteří z katolických stavův své pečeti k listině spolkové přivěsili, však s tím vyhražením, že důstojnosti královské a království českému žádná ujma tím se neděje. Zvláštní deputace měla králi vysvětliti, že spolek stavovský vznikl jen z nebezpečné nejistoty a že vypravení vojska bylo nutno pro od-

vrácení všech škod a pohrom; kurfirštovi, ač zavinil-li něco skutečně, aby král odpustil a brannou moc proti němu sebranou raději obrátil proti úhlavnímu nepříteli křesťanstva, proti Turkovi. Však dříve nežli tato deputace odejíti mohla, došla zpráva o vítězství papežencův u Mühlberka.

Nicméně poslové čeští zajeli do Wittenberka ke králi, který slíbil dáti milostivou odpověď a napomínal k rozpuštění spolku. Stavové spolku svého nerozpustili; omlouvalit se, že by v zemi vzešly veliké zmatky.

Koncem měsíce května král Ferdinand opět přijel do Čech; listem ze dne 3. června zval všechny stavy, aby se k němu dostavili do Litoměřic: ujišťoval, že svobody zemské zůstanou nedotknuty; ale velmi rozhodně žádal za rozpuštění spolku. Kdo prý tohoto napomenutí poslechne, k tomu že bude hleděti se co nejmilostivěji, a jen ti že budou potrestáni, kdož proti králi skutkem se provinili.

Mnozí sřekli se spolku, ale Ferdinand s mocí zbrojnou přitrhl ku Praze, dne 2. července obsadil hrad, Malou stranu a most a dne 7. července stalo se usnešení v městě, vzdáti se na milost a nemilost. Dne 8. července důvěrníci města Prahy, počtem sto ze Starého města, tolikéž z Nového města a čtyřicet z Malé strany stanuli před králem. Na kolenou prosili za milost; přítomní, arcivévoda Ferdinad, vévoda August saský a drahně jiných hostí přimlouvali se za ně, až král oznámil podmínky, za kterými chce poskytnouti prominutí.

Byl to velmi krutý soud, jenž nyní nad Čechy vzešel. Že *spojiti* se *chtěli* a že přece se *nespojili*, spůsobilo všeobecnou záhubu. A na koho padá vina všeho? Karel V. a Ferdinand chtěli protestanty německé skloniti k poslušenství ke koncilu

tridentskému, císař nad kurfirštem Hanušem a Filipem hesenským prohlásil klatbu říšskou a na Češích se žádalo, aby pomáhali protestanty německé uvésti zpět k samospasitelné církvi. Císař Karel V. a král Ferdinad ovšem neuznávali, že ve věcech víry nemá platnosti žádné násilí. Však z toho nenásleduje, že kurfiršt Hanuš a lantkrabě Filip byli rušiteli veřejného pokoje v říši německé, když nevyhověli rozkazu, aby se stali katolíky. A byla-li v Čechách revoluce, tož původci války šmalkaldské ji spůsobili. Čechové zajisté už před sto lety byli zkusili, co to znamená, k vůli svobodě svědomí viděti proti sobě poštvané celé národy a říše.

Ferdinand I. střídil na hradě pražském soud, aby naň pohnal všechny, kdož „ze zrady“ obviněni byli. Přísedící toho soudu byli šlechtici z Moravy, z Lužice a ze Slezska. Pražanům se přikázalo, aby spolek rozpustili, všechnu zbraň vydali, všechny zápisy spolkové a všechny listiny svých městských svobod odevzdali, všechny statky městské *) králi

*) Město Praha bylo až do té doby v držení přehojných dědičných statkův a zboží. Náležely Starému městu: zámek a městečko Přerov, vesnice Sedlčanky, Semice, Velenky, Vesce, Bříství, Čermníky, Horůšany, Tatce, Třebestovice, Mlečice, Mračensko, Záryby, městečko Klumín, vsi Líbeznice, Míškovice, Měšice s dvorem, Libiš, Kyje, Hostavice, Švojšovice, Modřany, Hrnčíce, Dvorce, Holubice, Braník, Střechov (ves zaniklá někde u Stříškova), Sázené, Jinočany, Zbuzany, Kněževes, Butovice, Jinonice, v Motolech dva dvory, Smichov, Běloky, Středokluky, Zlíchov, Hlubočerpy, Odolení Voda (Vodolka), Ouřiňoves, Tehovice, Kolovraty, Krabušice, Přestavlky, Voděrady, Zděbrady, Lipany, Křešice, Hovorčovice, Korycany, Újezdec, Dědibaby, Dřínov, Dušníky, Holešovice, v Nůslích dvůr, Martin, Sedlec, Chabry, ves Liboce, rybník Pračský, Bruky, Liboc, Mstětice, Nehvizdy, Nehvízdky, Vyšehořovice, Mochov,

postoupili. Mimo to dal Ferdinand I. zabaviti všechny důchody obce pražské, které plynuly z přívozův, mlýnův a mýt, a k tomu také dědictví po bohatém měšťanu Arnoldovi. Za to došla Praha milosti a toliko „vinníkům“ hrozil ještě další trest. Drahně měšťanův pražských, mezi nimi také Sixt z Ottersdorfu, byli uvrženi do vězení, jiní katem bičováni a z bran městských vyhnáni.

Těžce musila pokutovati také jiná přední města česká. Hned po Pražanech obeslána jsou před krále města: Žatec, Litoměřice, Tábor, Hradec Králové, Klatovy, Kouřim, Český Brod, Louny, Kadaň, Domažlice, Písek, Kolín, Čáslav, Nimburk, Chrudim, Jaroměř, Vysoké Mýto, Slané, Stříbro, Beroun, Mělník, Dvůr Kralové, Vodňany, Sušice a Polička. K rozkazu královu mělo z těchto 25 měst dostaviti se k vyslyšení soudu celkem 740 osob. Když král na nich všech vymohl přiznání, že se mu poddávají na milost a nemilost, odložil další jich trestání na měsíc srpen, aby je udržel ještě některý čas v nejistotě.

Toho času užil Ferdinand, aby zatím zjímal nenáviděné osoby ze stavův panského a rytířského. Dne 20. července odbýval se první soud nad stavy vyššími. Nejdříve provoláno jmeno pana Viléma

---

Vikaň, Kozovazy, Týnec, tvrz a dvůr Strašnice, Sedebrovice, Popovice, Todice, Lomnice, Petříkov, Újezdec, a několik poddaných v Košíři, v Ovenci, v Stříškově, ve Kbelech, v Únětících a na Újezdě. Novému Městu náležely: Kamenice, Olešovice, Želivec, Sulice, Kunice, Ládvé, dvůr Prače, Podol, Dvorce, Vesce, Jesenice, dvůr Bohuňovský ve Vysočanech, Svojšovice, Radimovice, Osnice, Nůsle, Radějovice, Letňany, Krasovice, les Bakovec, svobodné Krčma splatek v Hrdlořezích a několik poddaných v Pichoticích, v Skuhři a v Ladevci. Pražané malostranští žádných statkův dědičných neměli.

Křineckého z Ronova. Ale tento ač půhon královský v pravý čas byl ho došel, nedostavil se soudu. Z posavadního jednání králova poznal, jaké doby v Čechách nadešly a raději opustiv všecko ze země pryč se vydal. Podobně učinili Kašpar Pfluk z Rabštejna, Albin Šlik, Jindřich Wildpach z Wildpachu, Melichar Rór z Rórova a Petr Velemický. Na postižení a dodání Albina Šlika a Kašpara Pfluka slíbil král odměnu pěti tisíc tolarův, na zajetí ostatních po tisíci. Vilém Křinecký jakožto prý neposlušný, zlý člověk a svévolný poddaných jeho milosti královské buřič odsouzen jest pak své cti, hrdla i statkův a rovněž takové soudní nálezy pronešeny proti ostatním uprchlíkům. Arnošt z Krajku na Mladé Boleslavi, Diviš Slavata z Chlumu a z Košmberka, Bořivoj z Donína, Zdislav Vrábský, Bernart Barchanec, Hynek Krabice z Weitmile, Kašpar, Jindřich a Moric Šlik, Adam a Václav z Wartenberka, Bohuš Kostka z Postupic na Litomyšli, Šebestian Hasištejnský z Lobkovic, Wolf mladší z Krajku na Švamberce, Vilém a Jiří z Waldšteina, Jetřich Špetle z Janovic, Václav Pětipeský z Krásného Dvoru, Jiří Vchynský ze Vchynic, Jan Čejka z Olbramovic, Václav Žehušický, Arnošt Jilemnický, Zikmund Anděl, Jindřich Haugvic, Petr Malovec z Chejnova na Wimberce, David Borně ze Lhoty na Míkovicích a Václav Valkoun vzdali se na milost i nemilost. Z těchto šlechticův náleželi k Jednotě bratrské: Arnošt z Krajku, Bořivoj z Donína, Václav z Wartemberka, Bohuš Kostka, Václav Pětipeský, Jiří Vchynský a Václav Valkoun.

Po skončeném soudě královském vsazeni jsou do vězení také ze stavův vyšších všichni, kdož na milost a nemilost královu byli se vzdali. Tím vzmohl se počet vězňův tak příliš, že ani žaláře

nepostačovaly a mnoho jatcův pohromadě býti musilo. V nečistých a smrdutých sklepích směstnáno vězňův takové množství, že mnozí z nich i smysly se mijeli a na svobodu propuštěni náhlou smrtí hynuli. Králi šlo hlavně o to, aby dokázati mohl, že stavové čeští s kurfirštem Hanušem přátelskou smlouvu a zjednání učinili. Pro to snažil se na vězních vymoci důkazy, jež by mohl na ospravedlnění své přísnosti podati valnému sněmu, svolanému ke dni 22. srpna do Prahy. Když pak ani nejkrutější žalářování v té věci nic neprospívalo, jal se počátkem měsíce srpna užívati na vězních také práva útrpného. V hlubokém sklepě pod palácem, kde chovala se vína královská, kat, krevní písař a jiné věci k trápení potřebné byli po hotově, a zvláštní komise ze stavův moravských a slezských dohlížela na průběh mučení. Václav Pětipeský, Bernart Barchanec, Hynek Krabice z Weitmile, Sixt z Ottersdorfu, Václav z Jelení, a sedmdesátiletý občan pražský, Jakub Fikar na mučídlech královských trháni, svíráni, krouceni, lámáni a páleni byli, avšak ani toto mučení neposkytlo králi důkazův, jež hledal a jichž na omluvu svých posavadních skutkův rád by byl dosáhl.

Toliko jeden účinek ve smyslu králově mělo to žalářování a mučení. Že *konfiskace statkův* v Čechách snadněji a rychleji před se šla. Vězňové totiž nevypravitelnými mukami na mysli své seslabeni a sklíčeni přistupovali na všechny oběti a pokuty, které se jim dále ukládaly, a slibovali, že také v obcích svých o vyplnění jejich se postarají. A mezi těmito pokutami byla konfiskace statkův nejpřednější.

Města česká byla zbavena téměř veškerého svého zboží a přivedena na mizinu. Ztratilt *Žatec:* zámek

Bezděkov s dvorem, tvrz Sedčice s dvorem, několik domův v předměstí u sv. Jakuba, vesnice Sedčice, Větrušice, Čejkovice, Žabokliky, Soběsuky, a dvory v Radičovsi, Holedči, Třebošicích, Rybňanech, Železné, Hrušovanech, na Horkách, ve Výkleticích, Tvršicích, Sýrovicích, Trnovanech a v Milčovsi. *Litoměřice:* vesnice Pišťany a Pokratice, dvory v Sebuzíně, Tlučné, Kundratci, Pokraticích, Jiřeništi, Zahořanech, Řepčicích, Libochovanech, Miřivicích, mlýny v Zahořanech, Pokraticích, Třebouticích, pak Labe, ostrovy, vinice a některé menší usedlosti. *Tábor:* zboží hradištské, ústské, jistebnické, prověticke, strkovské a j. *Hradec Králové:* zboží přínské a boharynské. *Klatovy:* ves Luby s tvrzí a dvorem, vesnice Malou Vesnu, Oujezdec, Listice, dvory ve Vrhavci, Lhotě, Kosmačově a j. *Kouřim:* tvrze a vsi Toužice a Žabonosy s dvory, dědinami atd. *Český Brod:* ves a tvrz Tismice s dvorem, dvory v Přistoupíně, Mrzké, Opočnici s dědinami, lukami atd. *Louny* vesnice Bšany, Chlumčany, Vlčí, Hořenec, Mironice, Smilovice, Pochvalov s dvory, dědinami, mlýny, kovy, lesy a rybníky. *Kadaň:* vesnice Čakovice, Kotenice, Čermice, Libědice a Ohošťany s dvory atd. *Slané:* městečko Vraní s domy a krčmami, pět domův v Želenicích, dvory v Želevčicích, ve Velikých i Malých Hořešovicích, Březím, Hříškově, Výšníku, Dřínově, Ovnech, Knovizi, Hobšovicích, Vosluhově, Kvílicích, Lisovicích, Studeněvsi, Kvíci a Jičíně. *Domažlice:* zámek Herštein s dvorem, vesnice s dvory Ouboč, Všepadly, Němčice, Voprechtice Košenice, Vlkanov, Prudice, Milavče, Štěpánov, Luženice, dvory v Ouňovicích a Hříchovicích. *Stříbro:* vesnice Vrbice, Milikov, Vranov, Vazkov s dvory a dědinami. *Písek:* dvůr Talinu, vesnice s dvory Selibor, Matolice, Turnou Velkou a Ma-

lou, Rojice, Vítkov, Putím, Smrkovice, Hradiště, Zátavu, Zlivice, Skrajčov, Vrcovice, Vojnikov, Držov, Voldřichov, Dobešice, Petrovice, Chlaponice, Třebkov a dvory v Nepodřicích, Kračicích, Brusích, Topělci, Novosedlech s rybníky atd. *Vodňany:* několik dvorů v Truskovicích, Přestavlcích a Záhoří s dědinami. *Kolín:* ves Třídvory a dvůr Bříství. *Čáslav:* vesnice Močovice, Lomec, Kunemil, Dlužín Hořejší, Novou ves s dvory, pak dvory v Horkách, Krtnici, Dlužíně Dolejším. *Nimburk:* vesnice Pisty, Krchleby, Všechlapy s dvory, několik dvorů v Ratěnicích, Žvěřínku, Sadské, Čilci, Rašovicích a Netřebicích. *Sušice:* vesnice Nuzerov, Hartmanice, Podmokly, Radešov, Vlastějov, Stojanovice, Chvalešice, Pích, Žichov, Orlov, Libětice. *Chrudim:* statky rabštejnský, krchlebský a slatiňanský. *Jaroměř:* Heřmanice, Brod, Slotov, Krabčice a Svinišťany. *Mělník:* mimo dvůr Skuhrov ještě dvory v Oujezdci, Chotči, Bosyni a Podblatí. *Vysoké Mýto:* vesnice Týniště, Radhošť, Žíku, Sedleštky, Opočno, Brčí, Ouhersko, Trusnov; pak tvrze s dvory v Šňakově, Jestřibci, Ouhersku, Chotěšicích a Tišově. *Dvůr Králové:* Libotov, Kocléřov a Bukovinu. *Polička:* vesnice s dvory, Modrč, Nedvězí, Borovou, Oldříš, Kamenici, Trhonici, Sedliště, Sádek, Sadenici a sedm kmetských dvorů v Korúhvi, Širokém Dole, Rybné, Makově, Oujezdci a Telecím. *Beroun:* poplužní dvůr v Kdýčině.

V zápisech, kterýmiž tato města dotčené zboží své z pokuty postupovala králi Ferdinandovi I., musilo ještě zvláště poznamenati se, kdyby později se našlo jakékoliv zboží, kteréž některému z těchto měst náleží, ale kteréž zde vyznačeno není, že ihned také připsati a odevzdati se musí králi. Když pak zápisy postupovací čili vlastně konfi-

skační, jimiž stav městský v Čechách na holou mizinu uveden byl, vložily se do desk zemských, oznámil král, jaké *pokuty peněžité* uvěznění měšťané pro dosažení své osobní svobody na svých obcích ještě vymoci mají. Dána jim lhůta dvou neděl, aby ty summy ze svých měst do pokladny královské přinesli, a vyhroženo jim, kdyby peníze od svých obcí nedostali, že netoliko sami na hrdle trestáni budou, ale také dítky a manželky jejich že z vlasti na vždy vyjíti musejí.

A sice určil král peněžité pokuty pro města: Tábor, Žatec a Hradec Králové po 8000 kop grošů míšenských, Litoměřice a Klatovy po 6000, Louny 5000, Písek a Nimburk po 4000, Domažlice a Kadaň po 3000, Slané a Čáslav po 2500, Kouřim, Český Brod, Stříbro, Beroun, Jaroměř, Mělník a Vysoké Mýto po 2000, Kolín, Sušice a Králové Dvůr po 1500, Chrudim, Polička a Vodňany po 1000 kop mišenských grošův. Tyto pokuty byly skutečně zaplaceny.

Když takovým způsobem politika králova nad městy českými slavila své vítězství, když města česká v své politické i hmotné síle byla zničena, došla řada na *šlechtu*. Žalář a mučírna také při pánech a rytířích českých už více než zpoly provedly záměry královy. Dne 18. srpna 1547 také už osoby ze stavů vyšších odevzdávaly králi z pokuty své statky.

Arnoštovi z Krajku na Mladé Boleslavi bylo konfiskováno rozsáhlé panství brandýské nad Labem a touženské; *Diviši Slavatovi z Chlumu* zboží kostelecké nad Černými lesy a klučovské, pak košmberské a chlumské. *Bořivoj z Donína a na Tuchorazi* zapsal králi všecken podíl otcovský, který na něho připadne v dědičné pořádnosti s bratry. *Zdislav Vrabský* odevzdal králi tvrz a

městečko Vrabí s dvorem, ves Chrast, dvory ve Všetatech, Čečelicích, Újezdci a v Ovčařích. *Kašpar Šlik na Ostrově* vydal králi všechna svá práva na Jáchymov, mimo to musil mu postoupiti zámek Hohenštein s pěti vesnicemi, zámek Himmelštein a hrad Honštein se všemi vesnicemi, kteréž k nim příslušely a polovici cla na řece Ohři s plavením dříví. *Jindřich Šlik na Ostrově*, *Moric Šlik na Plané* a *Jeronym Šlik na Lokti* uvedli králi v manství všechny své statky, z nichž nejznamenitější byly v kraji loketském, se zámkem i městem Loktem v čele. *Adamu z Wartemberka* byla pobrána rozsáhlá panství skalské, rohozecké, fridšteinské, všelibické a dubské. *Bohuš Kostka z Postupic* přišel o znamenité zboží litomyšlské, brandýské nad Orlicí a novohradské. *Jiřík Vchynský* musil vydati tvrz Kuří a dvory v Lipanech a Voděradech. *Šebestian Hasišteinský z Lobkovic* musil králi postoupiti všechna svá práva na dříví, honby a mýta u Přesnice a zůstati doživotním vězněm královským na zámku svém Hasišteině. *Wolf mladší z Krajku* na Švamberce odevzdal králi dědičně panství švamberské, *Vilém mladší z Waldšteina* panství rychmburské. *Arnošt Jilemnický* ztratil svobodné zboží své: tvrz Jilemnici a polovici městečka Jilemnice, městečko Purklín a čtrnáct vesnic. *Václavu Žehužickému* z Nestojova vzalo se panství žehušické a tupadelské; *Zikmundu Andělovi* Heřmanův městec a deset vesnic. *Václavu z Wartemberka* panství krupské; *Václavu Valkounu* městečko Třebenice; *Petru Malovcovi z Chejnova* panství vimberské a březnické atd. atd.

Každý z dotčených vězňův královských musil v zápise jemu ku podepsání předloženém učiniti vyznání, že *dobrovolně* jmenem svým i svých dědicův odevzdává ty a ty statky své králi Ferdi-

nandovi a mimo to se přiznati, „že pro svá provinění sice zasloužil, aby trestán byl na hrdle, že však milost králova odsoudila jej toliko statkův jeho, začež králi všechnu poddanost a poslušnost navždy zachovati chce.“ Těmito konfiskacemi netoliko síla vlastenecké šlechty české se zlomila a vyvrátila, ale zároveň hlavní sídla Jednoty bratrské, Litomyšl, Brandýs nad Labem a Rychmburk octla se v rukou Ferdinandových. Podepsavše listiny svého ožebračení, dotčení páni a rytíři byli sice z trapných žalářův propuštěni, však rukou dáním, pod ctí a věrou i pod ztracením hrdla musili přislíbiti, že tam, kde se usadí, doživotně zůstanou vězni královými.

Vedle těch konfiskac a pokut peněžitých nepřestával pak král na mučidlech vyšetřovati ony osoby, které se mu zdály hlavními vinníky. Hledalť neustále důkaz svého domnění, že stavové čeští svým odporem zamýšleli rod habsburský českého trůnu zbaviti a kurfiršta Hanuše neb jeho syna na české království povýšiti. Však ani nejstrašnější mučidla nebyla s to, aby králi opatřila důkazu pro toto jeho domnění a tudíž také odůvodnění pro jeho právě vypsané skutky.

Nic méně hnalo se pokutování až k vrcholu. Dne 22. srpna na přísný rozkaz královský sjelo se veliké množství stavův českých do Prahy ke sněmu, jejž král na hrad pražský byl položil. A právě ten den, před samým zahájením sněmu, určil král, aby vykonal krvavou pokutu nad čtyřmi osobami, dvěma ze stavu rytířského a dvěma ze stavu městského, k nimž hněv jeho nejvíce vzplanul. Vysoká šlechta, podrobivši se vůli králově úplně, ano zradivši v celé té otázce stav městský, spasila hrdla svá. Už na několik dní před 22. srp. sbito jest na Hradčanech lešení z prken. Toho

dne pak vyvedeni jsou *Václav Pětipeský, Bernart Barchanec, Jakub Fikar* a *Václav z Jelení* ze žalářův svých, opětovaným mučením už velice utrápeni, od katův na popraviště a zde za divokého víření bubnův a jekotu píšťal sťati. Dva a dva kráčeli podlé sebe vesele, volajíce, že rádi vydávají svůj život za vlast. Václav Pětipeský a Bernart Barchanec pochováni pak na hřbitově u sv. Apolináře, Václav z Jelení u sv. Štěpána při kapličce Všech Svatých; Jakuba z Vratu dala manželka jeho uložiti k věčnému odpočinku ve vsi Chovořicích. Sněm český, jenž po té popravě českých vlastenců byl zahájen, nazývá se „sněm krvavý".

Tak nad královstvím a národem českým nadešly časy strašné; však ve všech těch útrapách a pohromách, kteréž padly na utrakvisty i na bratří, naplňuje nás nevyslovitelnou ošklivostí *snaha podobojích*, zvláště tehdejšího vůdce jejich Mystopola a přátel jeho, *aby příčinu celého hnutí českého uvalili na Jednotu bratrskou*, a co hlavního vinníka aby poznamenali *Jana Augustu*, tehdy předního správce v Jednotě.

Pravda jest, že poslední příčina přežalostných příběhův spočívala v otázce náboženské a Ferdinand myslil sobě totéž, však tajil, pokrýval a zamlčoval opravdivou souvislost. Jakožto rozhodný a horlivý přívrženec církve papežské, jakožto přítel a ochrance jezuitův, plným přesvědčením svým náležel v Čechách k straně pod jednou a hlavně o rozkvět a povznešení této neustálou péči měl. Však vida před sebou v Čechách mimo katolíky ještě tři společnosti náboženské, z nichž jedna na záštitu svou mohla opírati se i o zákon zemský a svou číselnou převahou i sebe většího odpůrce aspoň k opatrnosti vyzývala, neprojevil

svou neukrotitelnou nenávist proti všemu, což nebylo katolické, ihned, nýbrž ustanovil své záměry prováděti po kousku. Neměl potřebí dlouhého pozorování, aby seznal, že kališníci čeští toliko z prospěchářství kolísali se mezi domácím katolicismem a mezi církvemi evangelickými, a proto pojal je jaksi do ochrany své a utvrdil je poněkud v domnění, že oni a katolíci jsou jediné oprávněné náboženské společnosti v Čechách, dle kompaktat věrní synové prvotní církve Kristovy.

K oběma druhým nekatolickým společnostem v Čechách, k evangelíkům a k bratřím Ferdinand I. svou hlubokou nechuť a nenávist ani na chvíli netajil. Jmenovitě proti bratřím zahořel prudkým hněvem od prvního svého vkročení na půdu českou. Jednota bratrská svou svobodou svědomí a svým sřízením demokratickým příčila se i náboženským i politickým zásadám Ferdinanda I., a čím více mravností i pravdou svého života v zemi se rozmáhala, tím více překážela jeho politice, která měla dva hlavní cíle: obnoviti nadvládu papeženství a zlomiti politickou moc stavu městského v Čechách. Ve věcech víry — katolicism, ve věcech politických — absolutism, toť od první chvíle byl program vlády Ferdinandovy v Čechách.

Už r. 1543 zamýšlel král vyobcovati bratří z Prahy, z Kutné Hory, ze Žatce, z Litoměřic a znenáhla z celé země; však války turecké a nesjednocenost jeho rad zmařily tento jeho záměr. Za války šmalkaldské pak jeho rozhořčenost proti evangelíkům a bratřím českým propukla měrou dvojnásobnou. Předkem proti bratřím; neboť už r. 1546 marně dovolával se vší pomoci proti kurfirštu saskému Hanušovi v kraji boleslavském, kde Jednota mezi panstvem největší rozšíření měla. Když pak r. 1547 stavové čeští odbývali

první schůze své spolkové, také někteří přední členové Jednoty bývali mezi nimi a posléze vešli v týž spolek. Mimo to dva přední členové onoho ředitelstva, kteréž stavové byli zvolili v měsíci dubnu ke správě a řízení svých věcí spolkových, Arnošt z Krajku a Vilém Křinecký náleželi k Jednotě. Vilém Křinecký vynikal ve spolku zvláštní horlivostí.

Však považovati, vyznačovati a stíhati Jednotu bratrskou jakožto hlavního strůjce a původce všeho odporu proti Ferdinandovi, nesrovnává se nikterak s pravdou, a utrakvisté, kteří z pouhé nenávisti namlouvali králi, že vší neposlušností českou jsou vinni bratří, dopouštěli se velmi nešlechetného osočování a strojili pohromu celé vlasti. Neboť Ferdinand I. uznal nyní za vhodné, odpornou jemu různost náboženskou v Čechách odstraniti. Jeho tak zvaná reformace měla býti toliko pokračováním toho, co se podniklo proti kurfirštu Hanušovi a proti Filipu, lantkraběti hesenskému.

Čechové tudíž měli úplnou pravdu, když před vypuknutím války projevovali obavy o svobodu svého vlastního vyznání náboženského. Sloučiti utrakvism úplně s Římem a potlačiti Jednotu, k tomu dle záměru králova mělo se nyní se vší opravdovostí přikročiti. Záměrův proti utrakvistům král ovšem se vzdal, poněvadž se obával vzpoury, kterou by stěží přemohl; však vůči Jednotě bratrské takových obav byl úplně prost, neboť vzhledem k nim utrakvisté sami usnadňovali mu práci velice, podezřívajíce je před ním bez ustání a přičítajíce jim nyní všechnu vinu z odporu českého, jen aby zakryli svou vlastní.

Žaloby kališnického kněžstva na tak zvané výtržnosti bratrské množily se po dobytí Prahy. Nenáviděný Augusta po smrti Jana Roha stál

v čele Jednoty. Jeho důmyslu neušlo, že podnik českých stavův proti Ferdinandu I. nemůže ukončiti šťastně, a v tom smyslu také opětovně se pronesl. Však hledíce k jeho velikému vlivu a k neobyčejné vážnosti jeho mezi bratřími kališníci prohlašovali jej za duši celého povstání a činili jej zejmena odpovědna za účastenství bratrské šlechty v odporu českém. Pravda jest toliko, že Augusta byl vždy připraveným odpůrcem kališnického kněžstva a proto jej toto kněžstvo dvojnásobným nepřátelstvím stíhalo, doprošujíc se proti němu a proti celé Jednotě bratrské ve spojení s některými katolickými kněžími ochrany královské.

Králi zajisté nemohlo přijíti nic více vhod, než toto nevražení kališníkův na bratří. Protož když dne 18. září 1547, vycházeje z kostela sv. Víta, před dveřmi chrámovými kněžstvem pod jednou i pod obojí žádán byl za ochranu proti bratřím, ujal se ochotně té příležitosti, aby počal vykonávati své dávné úmysly. Uvěřil všemu štvaní i obviňování a dne 8. října vydal rozkaz, dle kterého bratří všechny své modlitebny a sborní domy vydati měli buď katolíkům buď kališníkům. Všeliké usilování Augustovo, aby tento rozkaz královský se odvolal, bylo marné. Po všech krajích českých rozeslán, přísně vykonával se zvláště na statcích, kteréž králem nedávno konfiskovány byly. V moci královské octli se tou konfiskací sborové: brandýský nad Labem, turnovský, litomyšlský, bydžovský a chlumecký. Král zde všude uvedl faráře buď katolického buď kališnického a přísně nařídil bratřím, buď aby přidali se k některému z těch dvou vyznání, buď aby vystěhovali se z Čech.

Však podobná přísnost objevila se proti bratřím i na těch statcích, které při konfiskaci král

prohlásil za manské. Šlechta všude zakazovala jim schůze a vykonávání bohoslužby. Jaroslav z Pernšteina zavřel sborovní domy bratrské v Rychnově, v Kostelci nad Orlicí, v Solnici, v Žamberku, v Kunvaldě, v Javorníku a v Pardubicích. Arnošt z Krajku, posud nejvěrnější přítel a ochrance bratří, počal činiti jim nesnáze v Mladé Boleslavi; Kostka, rozhněván ztrátou Litomyšle, vystupoval proti nim velmi příkře. Napomínání a rozkazy, aby navštěvovali chrámy buď katolické buď kališnické, docházely jich vždy častěji, osazování sborovních domův bratrských kněžími buď římskými buď kališnickými množilo se a vůdcové Jednoty viděli se nuceni rozeslati k jednotlivým sborům listy, v nichž jim dodávali útěchy a naučení. Také ku králi, který právě byl se zabral do Augsburku, byl vypraven posel s prosbou, aby Ferdinand potrestal vinníkův, s ostatními pak aby milostivě naložil. Posel tento, bakalář Jan Jiří, přinesl počátkem měsíce ledna odpověď, v které král odkazoval bratří k svému mandatu ze dne 8. října.

Nežli odjel do Augsburku, Ferdinand I. svého syna, arcivévodu Ferdinanda, jmenoval svým náměstkem v Čechách a dal mu přísný rozkaz, aby bratřím neprokazoval žádné shovívavosti; z Augsburku pak vydal druhý mandát, kterýmž nařizoval, aby příkaz ze dne 8. října minulého roku co nejpřísněji se zachovával. Arcivévoda odvětil, že náčelníci, „kazatelé pikartův“ musejí býti zajati a uvězněni, pak že páni, rytíři a sedláci dají pokoj a přívrženci Jednoty že přejdou ke kališnictví.

Velmi ochotně propůjčil se záměrům královým správce konsistoře kališnické, někdejší luterán Mystopol, který k děkanům a farářům v Mladé Boleslavi, v Pardubicích, v Litomyšli, v Bělé, ve Vítici, v Turnově, v Bydžově, v Chlumci, v Bran-

dýse nad Orlicí a v Náchodě dne 24. ledna 1548 vydal rozkaz, aby bez meškání sbory bratrské zavřeli, schůzí bratrských nedopouštěli a bratří ke vkročení do utrakvismu napomenuli. Aby se zjistilo, pokud rozkazy královské se naplňují, musily na kališnických i katolických farách založiti se seznamy všech bratří, kteří v té obci žijí. K návodu Mystopolovu sestavila se zvláštní přísaha, kterou měl vykonati každý, kdožkoliv od Jednoty přestupoval ke kališnictví. Každý takovýto „polepšený“ bratr musil přisáhati, že „z dopuštění božího prostředkem svůdcův u veliké nebezpečenství v příčině spasení svého uveden byl a že ti falešní svůdcové by ho byli na konec věčného zatracení přivedli, kdyby v tom kacířství a v té sektě hrozné byl zůstal. Pročež že navrátil se jako syn marnotratný z daleké vlasti s manželkou svou a dítkami svými k otci svému a ku králi, pánu svému dědičnému, z celého srdce a z celé duše, žádaje za milosrdenství u boha nebe i země, aby přijat byl v počet lidu božího ke všem křesťanským řádům pod obojí přijímajících.“

S největší urputností chovali se k bratřím kališničtí duchovní v Brandýse nad Labem a v Litomyšli. *Jan Černý*, starší bratrské osady v Brandýse nad Labem, vypravuje, „že žádný, ani sami hejtmané království ani kněží římští tak zle, tak tyransky, takovými haněními a zlostmi, lžemi, trápením rozličným, hrůzami a strachy, zlořečenstvím a takovými věcmi netrápili jsou lidu bratrského *jako to nestydaté kněžstvo kališné*, všeho božího a lidského řádu i studu zbavené a prázné; a tak se byli vztekli a v zlosti a v pýše proti bratřím pozdvihli, že s nimi všady na všecky strany dosti činiti bylo. A skrze ně největší žaloby a sočení vždycky šla ku králi, k arciknížeti a k radám

královským na bratří i na pány, za kterýmiž kde bratří zůstali.“ Černý připomíná některých skutků zlomyslnosti kališnické zejmena a můžeme sobě mysliti, co všechno se dálo, když tento jinak velmi mírný a klidný duchovní správce bratrský nazývá kališnické kněze „lotry, cizoložníky, opilce a nestydaté lháře.“

Strašně zuřilo pronásledování Jednoty v Čechách a každý domníval se, že koná dílo záslužné a spasitelné, přidružuje se k oné smečce, která proti bratřím se hnala. Všechny prosby a obrany bratří zůstávaly bez úspěchu. Zvláště pečováno o to, aby dopadeni a jati byli starší Jednoty a mezi nimi opět na prvním místě *Augusta*, ačkoliv bratří vším právem poukazovali k tomu, že dle řádův v Jednotě platných ani jednotliví starší ani užší rada nemůže míti nějakého vlivu na průběh záležitostí politických. Náčelníci Jednoty tedy musili skrývati se a ze svých útulkův psali svá důrazná napomínání a své krásné útěchy k sborům bratrským. Často vyplašeni utekli se opět na jiná místa; byloť, jakoby se byly vrátily doby římských císařův Nerona a Diokletiana.

Ale to vše bylo toliko předehrou k pozdějším ještě krutějším nátiskům. Král nejdříve chtěl vypuditi bratří z konfiskovaných statků. Za tím účelem střídil komisi, jež při utvrzování nového „pořádku“ chovala se s takovou surovostí, která převyšuje všechno pomyšlení. Nespravedlivá, lživá obviňování a nařčení byla v nejbujnějším květu. Obžalovaní bratří byli házeni do nejstrašnějších žalářův, napínáni na skřipec aneb ohrožováni mukami, jen aby se z nich vynutily věci, kterýchž nevěděli, ano věděti nemohli. K otázkám stále opakovaným náležela také ta, jaké spojení prý

měli Augusta a Krajek s politickými odpůrci královými.

Za nejšťastnější považovali se oni bratří, kteříž v těch mukách zemřeli. Žíti dále, bylo věcí hroznější. Aby těm nevyslovitelným nátiskům ušli, mnozí bratří přihlásili se buď ke kališníkům nebo ke katolíkům. Domy sborovní byly násilně zamykány neb zazdívány, a když osada některá svou modlitebnu chtěla zachrániti nastrojeným prodejem, bylo jim pobráno vše úřadníkem královým. Všechny bohoslužebné obřady bratrské byly zakázány co nejpřísněji; nejkrutější tresty hrozily neposlušným. Nejvíce bylo báti se žalářův; k věžňům přicházeli římští neb katoličtí kněží a trápili ubohé bratří výčitkami, hrozbami, vyzývajíce je, aby odstoupili od své víry. Bílá věž v Praze měla sklep, do něhož ústily se stoky; zde jednou zároveň leželo šestnáct bratří v nejstrašnějším trápení.

Dějepis zaznamenal jména některých osob, kteréž neobyčejným tyranstvím proti bratřím vynikaly. Mezi těmito musí se jmenovati královský hejtman v Litomyšli, Schöneich, jenž v útrapách bratří největší rozkoš svou vyhledával. Augusta po všechen ten čas hrůzy byl neunavně činný; umělť dopisy dodávati věžňům, posýlal jim peníze a utvrzoval ve víře. Meškal hned tu, hned tam; pochopové za ním vyslaní nikde nemohli postihnouti ho. Tu konečně ošemetný Schöneich, aby jej zajal, užil ďábelského úskoku. Namluvilť bratřím, že královští komisaři co nejdříve do Litomyšle přijdou, aby vykonali rozkaz královský, a v nalíčené útrpnosti pravil, že by v prospěch bratří velmi rád promluvil s Augustou, nejraději bez svědkův, někde v lese. Touto ošemetností obelstěni, bratří přiměli Augustu, že ustanovil den

a čas k tajné rozmluvě se Schöneichem. Ale tento měl tajně rozestavené stráže, kteří v lese číhali a Jana Augustu i s pomocníkem jeho Jakubem Bilkem jali a do Prahy odvedli. Zajetí Augustovo stalo se dne 25. dubna 1548.

Když takto hlavní duchovní správce Jednoty v rukou královských se octl, očekávalo se, že s ostatními členy bude velmi snadná práce. Však brzy musili uznati, že v nadějích svých se klamou, když po jetí Jana Augusty očekávali hojné přihlašování se bratří ke kališnictví neb ke katolictví. Trýzeň a muka ovšem přivedly některého bratra, že přestoupil buď k tomu buď k onomu vyznání; ale celkem bylo těchto zjevův velmi málo. Tu přikročilo se k poslednímu prostředku, aby království české „kalu kacířství“ opět zbaveno bylo: *k vyhánění bratří z vlasti.*

Nepřátelé svobody svědomí v Čechách založili poslední naděje své na lásku Čechův k české zemi; rozumovali, že Čechové raději všemu se podrobí, než by opustili rodný svůj kraj, než by se rozloučili se svou vlastí a vydali se na bludnou cestu do země cizí, mezi cizí lid. Však kdo takto soudili, neznali ducha českého národa. Ferdinand I. už tenkráte dospíval k poznání, že všechny jeho snahy, vypleniti z Čech protestantism a zvláště Jednotu bratrskou, jsou naprosto marny; vždyť musil dožíti se i toho, že na vlastním dvoře měl evangelické kazatele; však nicméně pokračoval na dráze nastoupené. Dne 5. a 12. května 1548 vyšly rozkazy, kteréž bratří na královských statcích (litomyšlském, brandýském nad Labem, chlumeckém, bydžovském a turnovském) k vystěhování se z vlasti nutily; *prodlením šesti neděl* měl rozkaz královský se naplniti; tím časem měli všichni kněží bratrští býti zjímáni.

Bratří v Litomyšli a v okolí prosili za prodloužení lhůty; poněvadž bylo naprosto nemožno, v době tak krátké prodati polnosti, domy a všeliké statky a strženi hotové peníze; také bylo drahně nemocných a žen, jichžto přeprava do ciziny s velikými obtížemi spojena byla. Marně bratří dovolávali se přímluvy arcivévody Ferdinanda, aby krále k milosti naklonil. Nebylo proně žádného ani smilování ani shovívání. Bratří litomyšlští ustanovili se i po zajetí Jana Augusty nezvratně na tom, že raději opustí vlast, než by odstoupili od své víry, a vznášeli toliko jedinou prosbu, aby lhůta k vystěhování se byla jim prodloužena až do sv. Václava. Ale i tuto žádost jejich zamítl zemský soud pražský.

Po takové zkušenosti litomyšlských bratří ze žádného jiného kraje podobnou žádost nepodali, nýbrž všichni jali se činiti poslední přípravy k odchodu z vlasti. Největší potíž a škodu měli s prodejem svých statkův. Lhůta byla příliš krátká, aby nemusili doznati velikých ztrát. Mnozí poprostu odevzdali své polnosti, domy a živnosti svým přátelům, některým nebylo lze ani tak se svým zbožím naložiti a musiliť je ostaviti, vezmi si je kdokoliv.

Konečně hnuli se z vlasti ve třech proudech. Nejprvnější byli bratří z Litomyšle, Bydžova a Chlumce. Ti ani už nevyčkali, až vyprší ustanovená jim lhůta. A k nim přidružili se bratří ze Solnice a z Pernšteinska. Za společné shromáždiště zvolili sobě Rychnov. Až tam najatí vozkové zboží jejich přivezli, ale tam na náměstí složili, spečujíce se sloužiti jim dále. Tu několik olomúckých vozkův, ubírajících se z pražského trhu s prázdným domů, propůjčili se jim svou ochotnou pomocí. A tak hnul se zástup asi 500 osob obo-

jího pohlaví, asi o 60 vozích, na sever k hranicím slezským. Bratří v Rychnově, Kostelci nad Orlicí, Brandýse nad Orlicí, Žamberku, Kunvaldě a Javorníku bydlící, nejsouce na statcích královských, té doby ještě nemusili stěhovati se a dali svým spoluvěrcům strážný průvod skrze lesy a nebezpečné krajiny horské až na hranice české.

Se zvláštním uznáním sluší poznamenati, že rovněž laskavě zachovali se k nim i katolíci i kališníci tamější. Mikuláš Absalon, hejtman na Pottenšteině, dal jim pro ochranu zbrojnoše i jízdné i pěší. Tak bez pohromy dostali se bratří až do Frankenšteina. Všude chovalo se k nim obyvatelstvo s největší laskavostí a poskytovalo jim rozmanité pomoci a všelikého ulehčení. Z Frankenšteina ubírali se vystěhovalci čeští do Kladska; město opatřilo všechny jejich potřeby a dalo jim 150 zbrojnošův za stráž a průvodčí až do Vratislavi, kde opět dostalo se jim přijetí co nejvlídnějšího, neboť město Vratislav už dávno bylo odstoupilo od církve papežské, kterou hlavně proti českému králi Jiřímu z Poděbrad tak odvážně bylo hájilo a náleželo nyní mezi nejodhodlanější obrance volnosti evangelické.

Nejbližší cíl vystěhovalcův českých byla Poznaň, kamž stihli dne 25. června. Za nimi přibyl brzy druhý zástup vystěhovalcův, bratří z Brandýsa nad Labem a z Turnova, asi 300 duší s 50 vozy. Brali se z Turnova na Friedland přes Krkonoše, užívajíce strážného průvodu pánův z Bibersteina a z Krajku. Také oni nalezali všude nejlaskavější přijetí. A podobně dařilo se i třetímu zástupu, který záležel ze zbytkův bratrské osady brandýské a touž cestou šel. V letě roku 1548 odbývala se v Žeravicích na Moravě synoda bratrská, a zde se ustanovilo, aby za vystěhovalci

vyslán byl nově zvolený starší Mach ze Sionu. V průvodu Jiřího Israela, jenž byl starší a hlava bratrské osady turnovské a bystrým duchem svým nad jiné vůdce Jednoty vynikal, Mach ze Sionu v polovici měsíce srpna vydal se za bratřími a ještě zastihl je v *Poznani*.

Zde bylo hlavní sboroviště českých vystěhovalcův; v tomto městě hrabě Ondřej z Górky zastával úřad kastelána a byl bratřím velmi příznivě nakloněn. Rád dovolil jim, aby se zde usadili, ačkoliv biskup poznaňský, Benedikt Izbinský, obával se z toho velikých nebezpečí pro katolicism.

Bratří v Poznani brzy zdomácněli; počali pracovati, slavili svou bohoslužbu, odbývali pohřby, všechno týmž pořádkem, jak byli zvykli doma. Jejich tichý a skromný život, prostičká zbožnost, neunavná pracovitost, dokonalá shoda mezi životem a věrou velice zalíbil se polské šlechtě, jejížto někteří členové jali se zváti bratří na své statky. Také vévoda Albrecht pruský s přízní svou velice klonil se k bratřím a nenamítal ničeho proti jejich uhostění se v Prusku. Tento kníže totiž byl o bratřích poučen Vilémem Křineckým, jenž od soudu královského ve své nepřítomnosti k smrti odsouzen z Čech do Prus prchl a do služby jeho vstoupil. Drahně bratří zůstalo skutečně na statcích hraběte Górky a biskup Izbinský jal se nyní brojiti proti nim tím horlivěji, až vymohl na polském králi Zigmundu Augustovi mandát, jímž zapovídalo se bratřím přebývání v Polsku.

Obrátili nyní své oči k Prusku. Však zde nepřítel už dávno se postaral o to, aby bratřím nasel trní na cestu. Mystopolův přítel a vrstevník, vypuzený z Prahy Mitmánek, meškal v Polsku. Přišel do Krakova právě, když vévoda Albrecht pruský byl návštěvou u polského krále Zigmunda

Augusta. Sem také přišli poslové bratrští, prositi vévodu, aby je přijal do své země. Vévoda osvědčil se k tomu povinným „z lásky ke Kristu“ a vydal ke všem úřadům rozkaz, aby usazování se českých bratří v ničem nepřekáželi. Však Mitmánek se postaral o to, aby jeho pomluvy dostaly se k vévodovi, a tento náhle počal podezřele hleděti na bratří, zvláště když seznal, že tito ani v bohoslužbě ani v poctě svátostí nechtěli srovnati se s luterany, kdežto na druhé straně vychloubali se svým důvěrným poměrem k Lutrovi. Nad vystěhovalci českými počal se obzor kaliti a Mach ze Sionu dal o všem zprávu do vlasti.

Starší jednoty vydali listy z Přerova do Pruska na obranu vystěhovalých bratří ve věcech víry; dokládalit se i svědectvím Lutrovým a připojili svůj zpěvník v překladu německém. Však nedůvěra nechtěla zmizeti. V té tísni bratří obrátili se k vévodě Albrechtovi se spisem, v kterém dovodili, že Martin Luter, Filip Melanchton, Martin Bucer, Jan Kalvin a jiní velebení původcové a náčelníci reformace německé zkoumali náuku bratrskou, uznali ji za křesťanskou a vyznavače její prohlašovali za své bratry; zejmena Martin Luter že k obraně a k vyznání víry bratrské sepsal předmluvu velmi pochvalnou a že obstaral i tisk toho vyznání. Na základě toho bratří vyslovili naději, že ani v Prusích nebudou považováni za sektáře, nýbrž za věrné křesťany a členy svaté církve; i prosili, aby jim dopřáni byli jejich kněží, poněvadž mluvili s nimi jazykem mateřským a pečovali o zachování oné křesťanské kázně, při kteréž setrvati vystěhovalci za zvláštní svou povinnost považovali.

Prostřednictvím svého dvorského kazatele Funka vévoda Albrecht dal bratřím dne 6. čer-

vence věděti, že pokládá za svou křesťanskou povinnost, aby vypuzených Čechův se ujal, a že jim tedy rád přeje onoho místa, kde své živnosti provozovati a dle svých řádův žíti mohou; však poněvadž v Prusích z milosti boží ustanoveny jsou správné křesťanské řády a obřady církevní, tož pro uvarování sporův že bratří povinni jsou prokazovati luterským duchovním všelikou křesťanskou poslušnost, toliko tam, kde by sami založili novou vesnici, že smějí — ovšem jen s vědomím vévody a biskupa, zůstati při svých vlastních kněžích. Uprázněné úřady v církvi na příště že mohou obsazovati se také schopnými členy Jednoty bratrské.

Protož vzdvihli se bratří a brali se z Poznaně do Královce, naplněni nejlepšími nadějemi. Tu vyzval je dne 18. září 1548 vévoda zvláštním rozkazem, aby k předsedovi konsistoře aneb za jeho nepřítomnosti k mistru Fridrichu Staphylovi vypravili plnomocníky, kteří by se smluvili s církevním úřadem královeckým o všech potřebných věcech, kteréž se týkají církevního postavení bratří. Tito důvěřovali příznivému smýšlení Pavla Sperata, který Jednotu za svého pobytu na Moravě i v Čechách seznal a nyní v Královci jakožto superintendent působil.

Dne 27. prosince 1548 odbývali tedy protestantští bohoslovci zkoušku bratří ve věcech víry a obřadnictví chrámového a vyslovili o nich svou úplnou spokojenost, načež řeklo se bratřím, aby čekali, jak vévoda o nich dále rozhodne. Čekali dlouho, až konečně příštího roku 1549 vévoda nařídil, aby bratří čeští se přijali do evangelické církve domácí a na příště aby se považovali za občany zemské, kteří se mohou usaditi, kdekoliv se jim zlíbí. Fridrich Staphylus dostal rozkaz, aby za-

stupoval vévodu při slavném uvádění bratří českých do církve evangelické. To se stalo dne 19. března 1549 na základě listiny, v níž byly vyznamenány následující články:

„Duchovní správcové bratrští nesmějí učiti ničemu, co bylo by proti vyznání augsburskému; křest a svátost oltářní smějí toliko veřejně v chrámu slaviti, posluhování svátostmi a vyučování dětí po domech dovoluje se toliko ve zvláštních případech a musí díti se za přítomnosti domácího pastora. Bratří a duchovní jejich jsou povinni, navštěvovati také polská kázání, rovněž mají také kazatelé polští přicházeti na bohoslužby české. Účel tohoto opatření byl, aby jedna strana dohlížela na druhou. Kazatelé čeští jsou povinni, aby vyznání augsburské na svůj jazyk mateřský převedli a dle něho učili. Čechové nesmějí svých kněží sami světiti a ke správě duchovní dosazovati; mají je toliko ze svého středu vyvoliti a pruskému biskupu předložiti, který je prozkouší, posvětí a do úřadu jejich uvede. Kněží čeští musejí místních farářů poslušni býti a nesmějí žádných nových zřízení neb opatření bez vědomí a dovolení jejich činiti. Čechové mohou vykonávati jen takové obřady a obyčeje, které jim už dovoleny jsou, zejmena mohou užívati svého jazyka mateřského při bohoslužbě, kázání pro nováčky o polednách mezi 12. a 2. hod. a cvičení dětí v katechismu, každý pátek ranní služby boží mezi 7. a 9. hodinou. Diakoni smějí vykonávati křest dětí, však při tom musí se zachovávati a proto do češtiny přeložiti křestní řád luterský. Kdyby kněz český nebyl přítomen, nesmí se čekati se křtem, ale pastor polský vykoná křest. Matky české musejí užívati posluhy domácích babiček; když toho potřeba nadejde, má taková babička i dítě pokřtíti. Kmotry mohou sobě Čechové

dle libosti zvoliti. Před přijímáním musí se vykonati zpověď, a při zpovědi musí se užívati formule luterské. Kazateli polskému přísluší právo, aby se přesvědčil, smýšlejí-li Čechové dobře o svátosti. Přijímání má se díti častěji. Přijímají-li zároveň Němci, Poláci a Čechové, ať se užívá onoho jazyka, jímž v tom chrámě jindy se káže; před samým přijímáním ať se vyloží obvyklé napomenutí ve všech třech jazycích. Čechové opatřtež svých kněží sami; mimo to jsou povinni přispívati na výživu pastorův luterských a sice má každý otec rodiny dávati luterskému faráři čtvrtletně po groši a jeho kaplanu po půl groši. Čeští jinochové, kteří chtějí věnovati se stavu duchovnímu, musejí učiti se na latinských školách v Prusku."

Obsah této listiny byl pro české vystěhovalce v mnoha článcích velmi tvrdý a krutý; musilit sříci se tak mnohého oblíbeného zvyku, odstoupiti od mnohé zvláštnosti a podrobiti se nyní vůli cizinců. Není pochybnosti, že ustanovení svrchu psaná měla znenáhla uvésti bratří české úplně do církve luterské. Však nynější jejich utrpení nebylo ničím, když je porovnávali s nátisky a s mukami, jichž zakoušeli ve vlasti.

Ale jakož přívětivě a přátelsky choval se k nim vévoda pruský, tak nevlídně vystupovali proti nim někteří obyvatelé té země. Bylo ustanoveno, aby bratří usadili se hlavně v krajině kvidzynské. O letnicích r. 1549 přišel Speratus, potvrdil Macha sionského za staršího a jiné za kněží bratrské, kteří nyní v nových obcích v Doubravně, v Gardii, v Žoldavě, v Bolštýně, v Baldově a Kvidzyně působiti měli. V Doubravně nechtělo tamější obyvatelstvo přijmouti bratří do cechův a stěžovalo jim provozování jejich živností; žádalit na nich

svědectví, kde a kdy se narodili a jak až posud se chovali. Taková svědectví však odpírala se jim v Čechách jakožto kacířům.

Bratří byli nuceni žádati vévodu, aby se jich ujal a jinou krajinu jim vykázal, kde by se usaditi mohli. Odpověď k této žádosti daná není nám známa, však zdá se, že spory a třenice s obyvatelstvem domácím brzy přestaly, neboť za krátký čas osady bratrské v Prusích nalezaly se v nejkrásnějším květu. A na toto vévodství nezůstaly obmezeny. Mach přišel do Poznaně, kde první shromaždiště vystěhovalcův českých se nalezalo; kolem něho brzy sebral se malý sbor domácích rodákův; počtu jejich stále přibývalo a vznikla tam osada bratrská, v které opětovanými návštěvami kněží bratrských, Akvily, Jiřího Israela a Matěje Červenky život co den čileji se rozvijel. Jiří Israel stal se zde starostou; podnikal odtud cesty do bližšího i vzdálenějšího okolí a získal pro Jednotu několik předních a vznešených členův polské šlechty, mezi nimi bohatého Jakuba z Ostrorogu. Israel brzy potom přenesl své sídlo do města Ostrorogu, odkud po smrti Machově spravoval Jednotu v Prusích i v Polsce, neboť i v této zemi množily se obce a sbory bratrské vlivem šlechty, kteráž nedbala rozkazův vydaných králem proti bratřím.

Spojení mezi bratřími v Prusích, v Polsku, v Čechách a na Moravě udržovalo se pilným dopisováním. Země česká vypuzením tak značného počtu nejšlechetnějších a nejpracovitějších obyvatelův vzala veliké poškození ve věcech hmotných i duchovních. Vystěhovalit se z vlasti zajisté toliko Čechové ducha nejčilejšího a vůle nejstatečnější, a pozůstali hlavně takoví, kteří své politické i náboženské přesvědčení ze strachu před krutými

nátisky nyní buď pokrývali, buď zapírali, buď měnili. Lícoměrnost a pokrytství zavládly pak v Čechách hlavně v oněch osadách a krajích, kde ještě nedávno skvěla se pravdivost a upřímnost co nejvzornější.

Nehledíce ani k veliké ztrátě hmotné, kteréž Čechy v hospodářství polním i ve všelikých řemeslech doznaly tím, že tolik hlav důmyslných a tolik paží přičinlivých je opustilo, pohroma mravní zasáhla velmi hluboko do jádra i ducha národního a bylo potřebí téměř dvou věkův, než opět se vyrovnala, napravila a vyhladila. Ferdinand I. za kratičký čas velmi dobře seznal všechny politické, náboženské a národní poměry v Čechách a šel za programem svým s neobyčejnou chytrostí a důsledností. Nejdříve dbal o to, aby stav panský odloučil od spojení s demokracií národní, aby šlechtu odtrhl od měst. A pak všechna pilnost jeho nesla se k tomu, aby netoliko udržel, nýbrž i valně rozšířil propast mezi Jednotou bratrskou a kališnictvem českým.

Proti oběma nekatolickým společnostem v Čechách zároveň vystoupiti, uznal Ferdinand I. netoliko za nebezpečné, ale i za nemožné. Užiti pak řevnivosti mezi oběma, aby poškodil a dle možnosti vyvrátil jednu i druhou, nedovedl nikdo lépe nežli on. Slibovalť sice nejednou, že nechce trestati stavy, nýbrž toliko jednotlivé vinníky; ale nesvornost mezi stavy vždy zřejměji na jevo vystupující přiměla jej k tomu, že nedbaje svých slibův vznesl přetěžkou pokutu na celý stav městský a skrze něho i na celý národ. Jednotu bratrskou stíhal tresty a nátiskem i po odchodu vystěhovalcův z r. 1548. Vědělť, že ještě drahně přívržencův učení a života bratrského zůstalo a ztajilo se v Čechách. A nyní nastala potřeba,

aby ubozí vystěhovalci pozůstalým souvěrcům dodávali útěchy, zmužilosti a naděje. Tu v tajných schůzkách čítaly se potěšitelné dopisy vystěhovalcův, a zvláště mezi Moravou a Pruskem poslové velmi pilně se střídali.

Nejčinnějším udržovatelem všeho dorozumění mezi Čechami a vystěhovalci byl Mach sionský. Když pak dne 16. dubna 1551. v zemi pruské zemřel, změnil se poměr mezi sbory bratrskými v Čechách a v cizině, a domácí správcové Jednoty musili také přihlížeti k zachování sborův vystěhovatelských. Stihlyť do Čech žaloby, že kázeň mezi vystěhovalci se uvolňuje, že po příkladu kazatelův luterských kněží bratrští v Prusku i v Polsku chtějí se ženiti; že drahně laikův bratrských touží vrátiti se do vlasti, poněvadž život v zemi cizí a pod nadvládou pruské církve se jim protiví. Také už bylo se obávati, aby církev bratrská mimo Čechy nepozbyla ještě více ze své zvláštnosti, neboť muž, který jí nejvíce nakloněn byl a jí nejvíce dobrého prokázal, Pavel Speratus, zemřel u vysokém stáří r. 1554 a vévoda Albrecht stál rovněž na sklonku svého života. Proto byli zvoleni Jan Husita a Jiří Ciklovský, aby Jednotu bratrskou za hranicemi vlasti co nejbedlivěji prozkoumali. Našli už mnohé rozdíly mezi církví bratrskou v Čechách a bratrskými sbory v Prusku, napomínali obce k věrnému šetření starých mravův a posvátných obyčejův a učinili některá vhodná opatření. Jinochové čeští, vyslaní na universitu královeckou, byli povoláni zpět a kněží bratrští dostali důtklivé napomenutí, aby s kněžími luterskými co nejméně se scházeli.

Vystěhovalci čeští nabyli rozhodného, mocného vlivu v reformačních snahách bratrského národa *polského*. Tento národ byl od dávna věrně

oddán církvi papežské. Husitství české dotklo se ho sice; však nevniklo do něho hluboko a velmi brzy bylo v něm utlumeno na dobro. Za sto let později dozrál i duch polský a pustil se reformačním proudem, jenž zachvátil už celou střední Evropu. Zejmena šlechta polská opírala se rozkazům královským a uváděla bohoslužbu evangelickou na statky své. Obyvatelé měst následovali, vysoké školy krakovské ano i kněží římští přidružili se k mocnému ruchu, vzbuzenému hlavně spisy Kalvinovými.

V duchovenstvu římském vynikal svým vlivem *František Lismanin*, provincial řádu františkánského, rodem z ostrova Korfu. Na své veliké cestě Moravou, Italií, Švýcary a Francií poznal také české bratří, vešel v důvěrné spojení s nejpřednějšími reformatory švýcarskými, přijal jejich zásady, vystoupil ze svého řádu a oženil se. Král polský, Zikmund August, který jej byl vyslal na prozkoumání poměrův protestantských, zapověděl mu, že se nesmí vrátiti do Polska. Lismanin r. 1555 dostal se tam opět, dovedl ujíti nástrahám úřadův královských a šířil sílně církevní reformace velmi horlivě v národě polském.

Ale vlastním reformatorem v Polsce byl Jan Laski. Pocházeje z katolické rodiny šlechtické (narodil se ve Varšavě 1499), roku 1536 odmítl hodnost biskupskou, kterou mu král nabízel, roku 1540 přiznal se za hranicemi veřejně k učení evangelickému dle smyslu Kalvinova, šířil protestantism v Anglii, založil reformovanou obec ve Frankfurtě nad Mohanem a dne 3. prosince 1556 vrátil se do své vlasti polské s pevným úmyslem, aby ji získal pro církev reformovanou. Zde už nalezl bratří české, kteří od svého uhostění-se úžasné pokroky mezi lidem polským byli učinili.

Lismanin a Laski ve mnohém článku víry značně se různili, proto ani přívrženci jejich nebyli mezi sebou svorni. Ve Velké Polsce mělo převahu luterství a zde také čeští bratří měli nejvíce sborův a osad.

Vůdcové reformačního hnutí v Polsku přesvědčili se brzy, že obě strany se musejí spojiti, chtějí-li vnějším útokům odolati a vnitřním bojům vyvarovati. Toto přesvědčení vedlo k významnému a důležitému skutku. Byla položena do Kožminku hlavní schůze obou stran, a zde *vyznání českých bratří* sloužilo za základ smíru a shody. Čistotou svého učení, přísností své kázně a bezúhonností svých mravův bratří už sobě dobyli všech srdcí a veřejné přízně netoliko ve Velké ale i v Malé Polsce. Čítalť už drahně přívržencův zvláště mezi vysokou a zámožnou šlechtou a roku 1558 měli v národě polském už 40 velmi kvetoucích sborův. Starší Jednoty bratrské v Polsku, Jiří Israel, těšil se z největší vážnosti také při oněch Polácích, kteří se klonili k reformační nauce Kalvinově. Tito pozvali jej, aby v jejich poradách se súčastnil a pokud by na něm bylo, k žádoucímu dohodnutí přispěl.

Po mnohých předchozích poradách mělo toto dohodnutí ku konci se přivésti na generální synodě v Kožminku. Se strany bratrské přítomni byli: Jiří Israel, Matěj Rybář a Jan Černý. Tento přišel do Prus, když sborový dům bratrský v Mladé Boleslavi z rozkazu králova byl uzavřen. Vévoda pruský vyznamenal a vypravil jej zároveň s Vilémem Křineckým do Kožminku. Zde zahájil se valný sjezd luteranův i kalvinistův polských ve chrámě dne 24. srpna 1555. Jednotě českých bratří bylo dáno první slovo, Jan Černý ujal se ho a uchvátil mysli všech přítomných k nadšenému

souhlasu. Shromáždění ihned počalo raditi se o vyznání bratrském.

Šlo o věc velmi důležitou: má-li totiž vyznání českých bratří beze všech změn přijmouti se za základ nauky a víry pro veškerou evangelickou církev polskou. Bratří co nejrozhodněji bránili nedotknutelnost a celistvost svého vyznání, statečnost jejich svítězila a konečně přijalo se jejich vyznání beze změny. Zároveň učinili evangelíci z Malé Polsky s bratřími smlouvu, v kteréž se zavázali, že při vyznání bratrském věrně setrvají, bohoslužbu bratrskou také u sebe zařídí a bez svolení bratří žádných novot nepodniknou; však církev polská že v ničem nebude záviseti na Jednotě bratrské.

Srdce vystěhovalcův českých naplnila se radostí a také Poláci těšili se z vykonaného díla velice!

II. Vystěhovalci čeští z roku 1627.

Ani nejsmělejší obraznost, ani nejmistrnější péro nejsou s to, aby jen poněkud vylíčiti mohly hrůzu a zděšení, jež zachvátily Čechy a zvláště Prahu po bitvě na Bílé hoře. Jeden cit chvěl se po celých Čechách: všechno jest ztraceno a nyní běda, běda! Praha vzdala se vítězi beze vší podmínky, prohlásila všechny své spolky za zrušené a vydala všechnu svou zbraň. Vévoda bavorský zajišťoval Pražanům jmenem císařovým odpuštění. Císařské vojsko obsadilo město, a poněvadž se domnívalo, že každý dům jest obydlen kacíři a rebelanty, tož zvláště španělští a nizozemští žoldnéři užívali nocí, aby vedeni svými zakuklenými důstojníky pleněním a drancováním sebrali nesmírné poklady. Možnoli ještě divočeji chovali se vojáci na svém pochodu k domovu, kteří všude, kam přišli, plenili, vraždili a osady vypalovali. Bezbranná a spoutaná ležela země česká u nohou Ferdinanda II.!

Kníže Karel Lichtenštein vtrhl do Prahy jakožto náměstek císařův, a pod vladařením jeho zavládlo zděšení ve všech oborech veřejného i domácího, politického i náboženského života českého. Nejdříve byli zpět povoláni vyhnaní jesuité, arcibiskup pražský Lohelius, opat strahovský Questenberg a všichni ostatní katolíci. Jeden skutek

reakce následoval rychle za druhým, a každý byl důkazem, že z toho, co posud mělo v Čechách platnost aneb co bylo trpěno, nic nesmí zůstati, nýbrž všechno že musí býti vyvráceno, zničeno a vyhlazeno. Každý den přinášel nové strasti, každý večer naplňoval srdce všech věrných Čechův hrůzou před zejtřejším jitrem. Každý obával se osudův nejstrašnějších pro známého, pro přítele, pro sebe.

A jak chytře, jak vypočítaně zasazovala se každá rána do života českého! Tři měsíce nechaly se projíti, aniž by proti samým náčelníkům poraženého odporu cos se podnikalo. Tito důvěřovali přípovědi vévody bavorského, spoléhali se na milost císařovu, vycházeli ze svých úkrytův a objevovali se veřejně. Marně varoval je známý vojevůdce Tilly a radil jim důtklivě k útěku — náhle v noci dne 20. února 1621 byli zajati. Na zejtří veřejným provoláním stalo se vyzvání ke všem uprchlíkům, aby do šesti neděl se dostavili na soud; nepřišli a jména jejich dne 25. dubna přibila se na šibenici, jejich statky se sebraly.

Mezi zajatými byli: Vilém Popel z Lobkovic, starší, Pavel z Řičan, Jan Vostrovec z Vlašimi, Felix Václav Pětipeský, Matyáš Borbonius, Fridrich Jiří z Oldenburka, Eliáš Rozin z Javorníka, starší, Lukáš Karban z Volšan, Wolfgang Hoslauer, Melchior Teyprecht, Kašpar Uhler, Jiří Závěta ze Závětic, Pavel Pecka, Jan Kamaryt, Jáchym Ondřej hrabě Šlik, Václav Budovec, Krištof Harant z Polžic, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Fridrich z Bílé, Jindřich Ota z Losu, Vilém Konecchlumský, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Bohuslav z Michalovic, Diviš Černín z Chudenic, Valentýn Kochan z Prachatic, Tobiáš Šteffek, Krištof Kobr z Kobersberka, Jan Šultes z Felsdorfu, Maksmilián Hoštá-

lek z Janovic, Jan Jesenský, Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, Václav Maštěrovský z Jizbice, Jindřich Kozel, Ondřej Kocour, Jiří Řečický, Michal Wittmann, Martin Fruwein z Podola, Šimon Vokáč, Jan Kutnauer ze Sonnenšteina, Šimon Sušický, Nathanael Vodňanský, Mikuláš Diviš, Václav Božecký, Josef Kubin, Jan Švehla, Leander Ripel, Jiří Hauenschildt z Fürstenfeldu.

Několik dní po zajetí těchto osob, dne 13. března evangeličtí profesoři na universitě a učitelé na školách obecných, kazatelé sborův reformovaných a duchovní Jednoty bratrské dostali rozkaz, aby pod pokutou smrti ve třech dnech vyšli z města a v dalších osmi dnech z království českého. Kaple betlemská odňala se bratřím ihned po bitvě na Bílé hoře, kostel jesuitský, který jim byl postoupen, nyní vydal se jesuitům a jako chrám sv. Víta z nova se posvětil. Tím časem zahájen byl proces proti zajatým; zvláštní komise vyzvídala z nich tisíc věcí, na které v Čechách jaktěživ nikdo ani nemyslil. Tu konečně hraběti Šlikovi došla trpělivost a on rozhaliv svůj oděv pravil: „Rozsekejte mé tělo na tisíc kusův a prohledejte mé vnitřnosti, najdete přece jen to, co stojí v apologii stavovské. Láska k svobodě a k víře vtiskla nám meč do ruky. Bůh zbrani císařově popřál vítězství a my jsme se dostali do vaší moci — vůle boží staň se!“ Podobně vyjádřili se Budovec, Fels a jiní.

Když nález se vynesl, šla věc do Vídně k potvrzení císařovu. Ferdinand radil se s jesuity, mezi nimiž Martin Bekarius, Jan Weingartner a Vilém Lamormain (Lamormén) nejznámější jsou, o vyplnění rozsudku; kněží všichni hlasovali pro trest smrti. Císař ostýchal se potvrditi tolik nálezův smrti; ale nalehali na něho, aby jednal bez

milosti a dopřál „spravedlnosti“ volného průchodu. Zvláště zpovědník Ferdinandův, jesuita Lamormain, zaplašil poslední rozpaky svědomí svého pána. Tak Ferdinand II. potvrdil 27 nálezův smrti.

Tím nastoupilo se na cestu, kteráž vedla k vyhlazení kacířství v Čechách, a za několik měsícův psal Ferdinand do Španěl, že bůh jen za tímto účelem mu propůjčil vítězství nad Čechy. Měsíc červen byl určen ke strašné popravě. Už přípravy k ní šířily hrůzu. Vláda obávala se bouře v lidu pro to ukrutné divadlo, kteréž mu připraveno býti mělo; proto dne 17. června sedm škadron jezdců vtrhlo do Prahy.

Dne 18. června postavilo se lešení na staroměstském náměstí vedle radnice. Marně příbuzní odsouzených prosili za milost. Vězňům bylo přikázáno, aby se připravili k smrti. Za tím účelem mohli k sobě povolati jesuity, kapucíny nebo luterské duchovní pražské. Toliko za tyto posléze jmenované bylo žádáno. Vězňové osvědčili v poslední těžké hodině své hrdinství obdivu hodné. Dne 20. června byli uvedeni z hradčanských žalářův na radnici staroměstskou a dne 21., sotva že svítati počalo, chystali se, jakoby šli na hody svatební; oblekli se v čisté roucho a uřezali límce kolem krkův.

Nádherně vycházelo slunce na obloze, vězňové pohlíželi oknem zamřížovaným. Na náměstí už hemžilo se lidstva. Vojáci v plné zbroji obklíčovali lešení, na tisíce divákův bylo kolem nich, hlava vedle hlavy, i všechna okna okolních domův byla přeplněna, ani na střechách nebylo prázného místečka. Na povýšeném lešení zasedli soudcové. Z mučedníkův vyvolávali jednoho po druhém. Kat, sám evangelík, měl tolik lidskosti do sebe, že jim popřál chvilky k poslední modlitbě. Tak tedy

vycházeli ze žalářův na popraviště nejznamenitější a největší mužové české země, nejpoctivější povahy, pobožní a důrazní vlastenci, k nimž národ od drahně let s úctou, důvěrou a láskou pohlížel: ozdoba vlasti, chlouba šlechty i měšťanstva, podpory státu, sloupy svobody evangelické. Hlavy jejich padly, ale slova, kteráž pronésti mohli ještě před ránou smrtelnou, vzbudila i v ledových prsou soudcův lidské hnutí. Hrůzou se zachvívaje, až do hlubin duše zděšen, byl lid svědkem strašného divadla.

A bylo to strašné podívání! Nejdříve vystoupil na popraviště Jáchym Ondřej Šlik; uťata mu pravá ruka a hlava, tuto pak na rožni vztýčili nad branou staroměstské věže mostecké. Týž osud měl Václav Budovec z Budova, i jeho hlava vyvěšena na věži mostecké. Krištof Harant z Polžic, Kaplíř ze Sulevic, kmet 86letý, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Fridrich z Bílé na Řehlovicích, Jindřich Ota z Losu na Komárově, Diviš Černín z Chudenic, Vilém Konecchlumský, stařec 70letý, Bohuslav z Michalovic, Leander Ripel a Jiří Hauenschildt — všichni šli za Šlikem a Budovcem. Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu už byl vystoupil na popraviště, když tu posel přinesl zprávu, že se mu dává milost. Sixt šel do vyhnanství. Valentýn Kochán a Tobiáš Šteffek byli sťati, totéž stalo se rektorovi vysokých škol pražských, Janu Jesenskému, když mu ještě dříve vyřízli jazyk; hlava jeho dostala se na věž mosteckou, ale jeho trup byl čtvrcen a na mrchoviště na čtyři koly zatýčen. Krištof Kobr a Jan Šultes, primas na Horách Kutných rovněž byli popraveni mečem. Mrtvola Šultesova odvezena pak do Kutné Hory a tam pověšena na šibenici. Podobně naložilo se s hlavou Maksmiliana Hošťálka v Žatci. Jan Kutnauer a

jeho očim Šimon Sušický pověšeni byli na trámě, vyčnívajícím z okna radnice staroměstské; zvláštní šibenici postavili na staroměstském náměstí pro Nathanaela Vodňanského. Václav Jizbický byl jediný, který se těšil nadějí, že dostane milost; přece byl popraven a teprv v posledních okamžicích nabyl opět úplného poklidu své duše. Jako jemu byla hlava sražena také měšťanům Nového města Prahy, Jindřichu Kozlovi, Ondřeji Kocourovi, Jiřímu Řečickému, Michalu Witmannovi a Šimonu Vokáči. Po pět hodin, od páté hodiny ranní až do desáté trvalo stínání; dvanáct hlav bylo vyvěšeno na rožních nad branou staroměstské věže mostecké, trupy téměř všech popravených vydány příbuzným k pochování.

Dne 22. června konala se druhá poprava: radní písař staroměstský, Mikuláš Diviš byl postaven pod šibenici a zde ke sloupu za jazyk přibit. Tak po celou hodinu setrval. Zločin jeho záležel v tom, že krále Fridricha při jeho příchodu do Prahy několika slovy uvítal. Tři jiní mužové, pražští advokáti, Josef Kubín, Jan Švehla a Václav Božecký byli metlami mrskáni a z města vypuzeni. Martin Fruwein z Podola ušel popravě dobrovolnou smrtí; dne 7. června nalezli jej mrtvého v příkopě zámeckém pod Bílou věží, kde byl uvězněn. Ale k čemu odsouzen byl živý, to vykonalo se na mrtvole. Tato byla na Bílou horu donešena, tam sťata, trup čtvrcen a kusy před branami města na šibenicích vztýčeny. Nyní přikročilo se k další práci.

Za týden po pražských popravách, dne 28. června vyšel rozkaz, jímž všechno jmění popravených a uprchlíkův se pobralo; pozůstalým vdovám a sirotkům vykázalo se jen tolik, čehož k výživě své nevyhnutelně potřebí měli. Tato konfis-

kace vybujněla roku následujícího do takových rozměrův, že mezi vlastníky statkův, šlechtickými i měšťanskými, způsobila bídu nevýslovnou. V dotýčných rozkazech vyznačuje se stále vyznání evangelické a ve spojení s ním také revoluce jakožto příčina všech ostatních nařízení, jichž prý nevyhnutelně potřebí jest, pokud v Čechách nebude opět všecko pokatoličeno. Aby se to stalo, musili nejprvé všichni hlasatelé evangelia ze země se vyhnati.

Dne 13. prosince 1621 vyšel nový rozkaz, jímž všem evangelickým kazatelům českým se nařizovalo, aby do tří dnův vystěhovali se z Prahy a do dalších osmi dnův z království českého. Vytýkalo se jim, že „rozseli první původ a počátek jedovatého býlí revolučního“. Žalostné lkání zaznělo Prahou, když tito mužové se svými osadami se loučili; jejich chrámy: u Matky boží před Týnem, u sv. Mikuláše, u sv. Haštala, u sv. Martina, u sv. Havla, u sv. Jiljí, u sv. Michala — na Starém městě; u sv. Jindřicha, u sv. Klimenta, u sv. Vojtěcha, u sv. Michala, u sv. Štěpána, u sv. Václava — na Novém městě; a u sv. Mikuláše na Malé straně byly vydány jesuitům, kteří opět je rozdali dle své libosti. Následujícího roku zavřeli jesuité také německé luterské chrámy a vyobcovali jejich kazatele. To stalo se rozkazem ze dne 24. října 1622.

Tak byla Praha vyčištěna. Tím časem zvláštní náboženská komise, jejížto nejpřednější člen byl Jiří Michna, procházela zemí českou, od města k městu, ode vsi ke vsi, a všude vyháněla evangelické kazatele. Vypsání útrap a žalův, jimž duchovní vydáni byli, zachovalo se nám. S krutostí, která nebyla větší v pronásledování a moření prvních křesťanův, nakládáno s hlasateli

čistého evangelia. Drahně jich zašlo hrůzou a zděšením, drahně jich zhynulo v žalářích, někteří byli povražděni, někteří upáleni neb sťati. Na místo vyhnaných evangelických přišli papežští kněží, často mniši; ale bylo jich příliš málo, aby se jimi všechy opuštěné chrámy byly mohly obsaditi, a tak jeden farář často spravoval až dvanáct kostelův.

A jací to většinou byli lidé? Cizoložství přišlo na denní pořádek; v krčmách nejspustlejších bylo viděti papežské kněze, jak v karty hrají a nápoji opojnými se přeplňují; kuběnářství na farách bylo obecné.

Nyní přišla řada na vysoké školy pražské. Ty se od kořene proměnily a jesuitům vydaly (30. dubna 1622). Pak přikročilo se k proměně městské správy pražské. Lichtenštein vyhnal z radnice všechny evangelické rady a úřadníky a nahradil je horlivými stoupenci jesuitův. Všechno, co na veřejnosti mohlo připomínati protestantism, bylo odstraněno. Tak se stalo s velikým pozlaceným kalichem a se sochou krále Jiřího z Poděbrad na průčelí chrámu týnského. Kdekoliv na některém domě neb na chrámě byl kalich nebo evangelický nápis, všechno musilo se strhnouti a obrazem jesuitským nahraditi. Též uvnitř chrámův vyhlazovaly se všechny památky evangelické; oltáře byly mrskány metlami, hroby pleněny a pomníky bořeny; tak se stalo s hrobem Žižkovým v Čáslavi, Rokycanovým v týnském chrámě v Praze atd. České knihy páleny napořád po celých Čechách; komisaři ani neprohlíželi, jestli kniha katolická nebo evangelická; jakmile byla česká, postačovalo, že byla podezřelá kacířstvím a proto uvržena v plameny. Hřbitovy evangelické se pustošily a po všech krajích království českého za-

vládla hrůza, že lidé pouhým zděšením k zemi padali a umírali.

Z téhož roku 1622, ze dne 3. února pochází rozkaz, jenž nařizoval veškeré evangelické šlechtě, aby dostavila se k náměstníku Lichtensteinovi a tam podala zápis, že se přiznává k své veliké vině a prosí za milost. Kdo nepřijde, nesmí prý nadíti se žádné milosti; kdo by něčeho zamlčel, strhne na sebe krutý trest; kdo všechno upřímně vyzná, doví prý se dalších rozhodnutí. Způsob přiznání se ustanovil. Na *sedm set* šlechticův zachovalo se dle rozkazu. Zároveň se ustanovilo, že nikdo nesmí prodávati své statky; neboť pokuty vyměřovaly se hlavně vzhledem k pozemkovému jmění. Kdo měl peníze na úrocích, musil vydati dlužní úpisy a zněly-li tyto na značnější částky, ztratil je. Tak šlechta česká schudla a statky její byly rozdány mezi všelikou přistěhovalou luzu a sběř, která buď na bojišti buď na kazatelně ducha českého hubila. Jen kdo se pokatoličil, byl ušetřen.

Téhož roku 1622 stavové čeští musili zápisy všech svých svobod a výsad zavézti do Vídně. Když císař ty listiny spatřil, zvolal: „To tedy jsou ony papíry, kteréž mým předkům tolik nesnází způsobily!“ I strhal pečetě, odřezal podpisy a hodil všechny zápisy, mezi nimi také majestátní list císaře Rudolfa II. — do plamenův svých kamen.

Jakkoliv už mnoho z programu jesuitského se naplnilo, věc velmi důležitá posud nebyla vyřízena; obecný lid český posud nebyl uveden zpět do lůna samospasitelné církve. Vyšloť na jevo, že Čechové ještě neodstoupili od vyznání evangelického, ačkoliv jejich kazatelé zapuzeni a jejich bohoslužba nemožnou učiněna byla. Papežští kněží dosti hověli vášním a nekalým náruživostem je-

dnotlivcův, dosti hromovali s kazatelen proti otravě kacířství, dosti se naprosili, nahrozili ano i nautiskovali: evangelický duch národa českého ještě nebyl vypleněn a lid obecný stál proti nim jako zeď.

Nebylit ještě všichni evangeličtí kazatelé vyhnáni, v některých chrámích ještě konala se evangelická bohoslužba a lidé na několik mil scházeli se tam. Nový arcibiskup pražský, hrabě Arnošt Harrach a jesuité nalehali na to, aby také v té věci cos rozhodného se stalo. Vycházel rozkaz za rozkazem: dne 24. července a 25. září 1623; dne 27. dubna, 18. a 24. května, 30. června a 24. srpna 1624; evangeličtí kazatelé, cokoliv jich v Čechách posud meškalo, měli se s největší bedlivostí vyhledati a vyhnati; v městech směli toliko katolíci nabývati práva měšťanského a provozovati řemesla; jen katolíci směli se ženit a vdávat!

V červenci 1624 vyšel k hejtmanům krajským rozkaz následujícího znění: „Kdo evangelickému knězi poskytne ochrany a útulku, budiž zbaven všech statkův svých i života; mrtvola evangelíkova nesmí se pochovati; kdo v den postní jí maso, zaplatí 10 zl. pokuty; kdo v neděli a ve svátek nepřijde na mši, bude přísně potrestán; tolikéž kdo své děti posýlá do nekatolických škol; jenom katolíkova závěť má platnost; evangeličtí chudí ve špitálích, kteří by do 1. listopadu tohoto roku 1624 k víře katolické obrátiti se nechtěli, buďtež ihned vyhnáni.“ Toto nařízení počalo se bez prodlení prováděti, nejdříve v Praze; katolíci říkali tomu ve svém smyslu: reformace.

Byl sdělán seznam, v jehožto první rubrice zaznamenala se jména všech, kdož se narodili ve víře katolické; v druhé rubrice jména oněch, kdož na katolickou víru přestoupili; do třetí jména

těch, kdož slíbili, že se pokatoličí, a do čtvrté, kdož chtěli zůstati protestanti. S tímto reformačním katalogem v ruce ubírala se komise od domu k domu. Rubrika čtvrtá byla nejdříve plna, tu musila přispěti na pomoc hrůza. Drahně nejváženějších měštanův pražských (Jan Theodor Sixt, Jan Pelhřimovský, Abraham Engel a Jan Jakub Heyden) byli trápeni a mučeni tak dlouho, až všechno své opustili a do vyhnanství se odebrali; jiní byli vypuzeni, jiní prchli, ostatní zůstali a stali se katolíky.

Co se stalo v Praze, to potom provozovalo se po celé zemi. Zřídily se komise, kteréž měly z obyvatelův po městech i na vesnicích dělati katolíky. Jiří Michna, don Martin Huerta, bývalý španělský krejčí, vynikali při tom ukrutnostmi; jména jejich vyslovovala se po celém království s hrůzou. V čele pověstných lichtensteinských dragounův táhli od místa k místu, všude zanechávajíce stopy svých násilnických často ohavných skutkův; ale rozkazy, kteréž oni vykonávali, vedly k cíli: z obyvatelův království českého stali se katolíci. Čechové musili podpisovati následující listinu: „Vyznávám před bohem, před svatou pannou Marií a před všemi svatými, že jsem dnes bez přinucení, bez nutkání, z dobré vůle, z hloubi srdce svého k samospasitelné, starověké, římské, katolické církvi přešel; slibuju a přisáhám s pozdviženými prsty, že při ní setrvám až do svého skonání. Tak mi pomáhej bůh, svatá panna Marie a všichni svatí.“

Zprávy z oněch čas nemají ani dosti slov, aby vypsaly všechny hrůzy a zločiny, kteréž „ke cti boží a svaté církve“ se páchaly a většinou do let 1624—26 padají. Města Kutná Hora, Mladá Boleslav, Litoměřice, Hradec Králové, Bydžov,

Žatec, Domažlice, Rokycany, Slané, Prachatice, Cheb, Písek, Louny, Česká lípa, Jabloň, Mimoň, Kadaň, Pardubice, Benešov, Karlovy Vary, Rumburk, Český dub, Teplice, Liberec, Fridland, Jachymov atd. — přešla k vyznání jesuitskému, nikoliv z přesvědčení, nýbrž z přinucení, jsouce k tomu připuzena nejšerednějším násilím a ohavnou ukrutností. Ovoce jesuitské reformace v Čechách bylo jediné to, že celá země se stala útulkem, celý rod zástupem lícoměrníkův, kteří jen se tvářili po katolicku, ale v srdci svém římské obřadnictví a římské kněžstvo nesmířitelně nenáviděli.

Uprostřed těchto svízelův a útrap musili obyvatelé českých krajův ještě zjednati výživu svých katanův. Mimo pokuty peněžní, jež jen s největším namáháním sehnati mohli, mimo konfiskace statkův a jmění, musili ještě opatřovati dodávky potravin, aby za to přijímali potvrzení, kteráž jaktěživ nikdo nevyplatil. Aby země česká až do poslední kapky vyssáta byla, razily se špatné peníze, kteréž v ohromném množství po zemi se rozšířily; žoldnéři brali zlato a stříbro, kdekoliv na ně přišli. Z nenadání snížila se cena nových peněz a Pavel Michna sám vypravuje, že tímto jediným opatřením království české na větší mizině se octlo, než kdyby bylo musilo živiti veliké vojsko po deset let. Dne 29. května 1627 mohlo se ve Vídni říci, že „téměř celé království české k samospasitelné katolické církvi se obrátilo“; mnoho tisíc Čechův sice vystěhovalo se, ale to se vykládalo za pouhý následek neposlušnosti k novým zákonům.

Nové zřízení zemské vyšlo; potvrzovaly se v něm všechny svobody a výsady českých stavův; ale majestátní list Rudolfa II., jímž vyslovena

rovnoprávnost mezi katolíky i nekatolíky v Čechách, právo svobodné volby krále a užívání jazyka českého před soudem bylo zrušeno. Střídil se nový stav, stav biskupův a prelatův, a jemu přiřkla se přednost před třemi staršími stavy. Konečně dne 31. července, na den patrona jesuitův, Ignáce z Lojoly, vyšel nový zákon, který, „aby pojistilo se blaho a spasení duší všech poddaných, jakož aby stálý mír v zemi se založil a potrval“, se vší přísností nařizoval, že všichni v zemi pozůstalí evangelíci k církvi katolické přihlásiti se musejí.

K vykonání tohoto rozkazu zřídila se zvláštní komise náboženská; přední evangelické osoby ze stavu panského a rytířského musily dáti se vyučovati ve víře jesuitské; kdo pak k té víře přiznati se nechtěl, musil z vlasti se vystěhovati a své statky jen katolíkům prodati. V té příčině nebylo šetřeno ani vdov; musilyť své děti odevzdati jesuitům k vychování. Těm pak, kdož jesuitům podrobiti se nechtěli, vykládal se rozkaz tak, že vystěhovati se *smějí*, nikoliv že vystěhovati se *musejí*. A tu zavládlo zděšení i mezi jesuity, jak veliké množství Čechův raději rodný kraj svůj opustili a největší bídě vstříc kráčeli, než by jim se podrobili. Více než třicet tisíc evangelických rodin českých, mezi tím sto osmdesát pět rodin šlechtických raději zvolilo vyhnanství než zradu svého přesvědčení náboženského.

Království české bylo tenkráte zbaveno květu svého obyvatelstva; nejvzdělanější a nejpilnější, v uměních, ve vědách, v řemeslech nejzkušenější a nejzručnější Čechové zanesli tenkráte své duchovní poklady do ciziny, k jiným národům. Stěhování se Čechův z Čech po bitvě bělohorské počalo sice už r. 1622 a trvalo až do r. 1652; ale r. 1627—28

viděl nejčetnější zástupy českých vlastenců opouštěti hranice království českého.

Lidé už dávno odhodlaní byli ihned s rozhodnutím svým hotovi a na cestu připraveni; jiní váhali dlouho, zápasíce s sebou samými a se svými příbuznými. Jak těžký byl tenkráte boj v myslech, jak těžké rozhodnutí: či *zůstati* či *jíti?* Souvěký svědek líčí nám tehdejší trapný duševní stav mezi evangelíky českými: „Zde bylo viděti, jak silná jest pravá láska k bohu a jak slabé pouhé pobožnůstkářství. Nevzpomínáme ani toho, jak přátelé od přátel, příbuzní od příbuzných, rodiče od dětí, bratří od sester odcházeti musili; také svazkové manželští se trhali, kde jedna polovice nestačila těžké zkoušce. Do vyhnanství sli mužové, jichžto ženy nechtěly k vůli Kristu opustiti své zboží. A také vyšly do vyhnanství ženy, které opustily muže své, aby mohly věrny zůstati Kristu. Vystěhování a útěk, už samy sebou velmi kruté, byly pak často ještě stíženy netoliko rozmetaním rodiny a předtuchou chudoby, nýbrž i rozmanitými jinými příčinami. Kdežto s počátku vláda prohlašovala za zvláštní milost, že nekatolíci smějí se z vlasti vystěhovati, odvolala takové dovolení, když počet vystěhovalcův až příliš se vzmáhal.“

Nyní mohlo mluviti se už toliko o *útěku* z vlasti, jenž byl tak stížen, že toliko nejstatečnější odvažovali se ho. Kdo z vlasti prchnouti chtěl, musil voliti k tomu toliko dobu noční, a ani tu nebyl jist, že se mu podaří vyváznouti z hrůzovlády. Vojáci střežili všechny cesty, kteréž vedou k hranicím, a kolem celých Čech byly zřízeny zvláštní ozbrojené hlídky, aby svázaly a zajatého do Prahy odevzdaly každého, kdokoliv by se pokoušel přejíti z Čech přes hranice. Velmi obtížné stěhování bylo také s nemocnými. V první

době, když vystěhování bylo ještě „dovoleno“, nešetřilo se ani nemocných; v nejkrutší zimě musili opustiti svou vlast.

Zde podáváme souvěkou zprávu, jak loučili se duchovní evangeličtí na Bílé hoře. „Když přišli na Bílou horu, všichni se zastavili a poslouchali, kterak jejich milí kněží žalostnými a dojemnými slovy od nich se loučili, jakožto od svého stádce, z něhožto někteří v tomto ukrutném pronásledování všechny své statky dobrovolně opustili, někteří pak ještě té zkoušky odvážiti se chtěli, zdali by mohli zůstati v Čechách a pokračovati u vykonávání své bohoslužby, vyšedše dnes jen k vůli svým stěhujícím se přátelům a známým z bran pražských. Když skončili své poslední kázání na rozloučenou, odcházející duchovní napomínali těchto svých věřících, aby především uznanou a známou pravdu v uctivosti a lásce zachovali, nedadouce odvrátiti se od ní žádným ani násilím ani lichocením. Co tu bylo nevýslovné žalosti, co tu prolilo se hořkých a trpkých slzí, co tu vysláno toužení a vzdechův k nebesům, když tak zbožné duše tak srdcelomným způsobem od sebe se loučily a svou nejdražší vlast opouštěly! Volali k sobě: „Žijte blaze, drazí bratří; s bohem, předrahé sestry! Bůh žehnej vám, drazí rodiče! S bohem, milí přátelé a sousedé!“ Jak bolestné bylo odcházení, když tolik vzácných mužův své veliké a nádherné paláce, své zámky a dvory ostřihaným a zahnízdujícím se mnichům odevzdati musili! Každý může dle sebe samého seznati, co tu bylo nářku a kvílení, když muži od žen, otcové od synův, matky od dcer, bratři od sester odcházeli do širého světa, nevědouce, uvidí-li se ještě v tomto životě.“ —

Chtějíce pak už odpovědíti k otázce, kteří

Čechové tenkráte vystěhovali se ze své vlasti, pozorujeme nejdříve, kdo se nevystěhovali. A tu můžeme jmenovati paterý druh lidí. Předně rodiny, které nalezaly upokojení svého svědomí ve zděděném náboženství katolickém. Za druhé drahně utrakvistův, kteří v srdci svém po všechen čas vlastně byli katolíci, a nyní když utrakvism byl zapovězen, opět zjevně ke katolictví se přiznávali. Za třetí oni utrakvisté, kteří podrobili se násilí a přestupovali ke katolictví. Čím vlažnější bylo samostatné náboženské přesvědčení dotyčných osob, a čím horlivěji vedlé toho chovali se jesuiti, čím rázněji zaznívaly rány dragounův, čím ohnivěji přemlouvali přátelé a známí a čím pevněji lnulo srdce k statkům pozemským, tím hromadnější bylo toto přestupování. Za čtvrté zůstali ještě ve vlasti takoví protestanti, kteří posud doufali, že věci obrátí se zase k lepšímu a kteří tím časem dovedli zatajovati své protestantské přesvědčení pod zachováváním zevnějších způsobův katolických. Chodili do chrámův katolických, zůstávajíce v svědomí a v srdci svém horlivými, neoblomnými protestanty. Za páté setrvali v Čechách, kdož neměli dosti duchovní neb tělesné síly a statečnosti, aby se vydali v plen nejrozmanitějším útrapám a svízelům vyhnanství.

Z toho pak samo sebou následuje, že vystěhovalci byli muži a ženy železné povahy, nevyvratného oumyslu, že k církvi římské nikdy nepřestoupí, a jasného přesvědčení, že ve vlasti své lepších dob nadíti se už nemohou; byliť to zvláště Čechové, jichžto předkové už za paměti Husovy od církve papežské se odloučili; byli to křesťané odhodlaní, pro svobodu svého svědomí a pro světlo svého rozumu opustiti všechny věci pozemské, podniknouti všechny trampoty bludného putování po světě a důvěřovati neustále v boha.

A takových lidí bylo tenkráte ve všech stavech, mezi boháči rovněž jako mezi chudými dosti. Ze stavu *šlechtického* pět šestin vyšlo z vlasti; starých rodin panských zůstalo zde toliko osmnáct. Statky vystěhovalcův byly pobrány a rozdány mezi náčelníky oněch cizáckých sborův, jež na národě českém provozovaly řemeslo katanské. Byla to sběř se všech končin světa sběhlá. V Čechách dělala se nová šlechta.

Neméně utrpěla země vystěhováním *učencův*. Nejdůmyslnější hlavy ve všech oborech vědění a umění, nejskvělejší ozdoby samostatného duchovního života českého, nemohouce vpraviti se do nového, jesuitského myšlení a cítění, kteréž po celé zemi české zavládlo, opustili vlast. Vyšlit z Čech tenkráte zejmena učenci: Václav z Roupova, kancléř, Ladislav Vchynský ze Vchynic (mluvil osm řečí), Ondřej Haberešl z Haberfeldu, slavný lékař a spisovatel, Štěpán Šteffek z Kolodic, Daniel Kohout z Prahy, Jan Kozák, Vavřinec Weiszberger, znamenití lékaři; Jan Sixt z Ottersdorfu, Jan Orsinovský, Pavel Ješín, Skreta, Samuel Martini z Dražova, otec a syn, Kliment Viktor z Rokycan, Jan Černiborský, Jan Kalderin, Jan Amos Komenský, Pavel Stranský, Žerotín, Daniel Vratislav, Pavel Skála ze Zhoře, Adam Písecký, Václav Nosidlo, Václav Holar, naskrze nejpřednější bohoslovečtí, vědečtí i političtí spisovatelé a umělci čeští.

K nim sluší přičísti několik set evangelických *duchovních*, kteří také k předním vzdělancům v Čechách náleželi a nyní své vlasti zbaveni býti musili. Nejvalnější počet vystěhovalcův pocházel ovšem z měst a vesnic českých; rolníci, průmyslníci, obchodníci, řemeslníci čeští ubírali se z rodných krajův svých s přetěžkým srdcem do ciziny.

Města Litoměřice, Kutná Hora, Liberec atd. ztratila nejvíce svých občanův. Co se týká národnosti, tož stěhovali se netoliko Čechové ale i Němci z Čech.

Neznalost cizího jazyka byla Čechům ovšem velikou závadou v jejich nuceném putování po světě, kdežto Němci z Čech ke svým soukmenovcům za hranicemi této vlasti s myslí mnohem spokojenější se ubírali. Jména Jiroušek, Kalina, Hušek, Šafránek, Pešek, Picek, Kracek, Moravek, Šípek, Vyrouský, Klínek, Vaniček, Burian, Holík, Zámostský, Procházka, Sobotka, Hlušička, Nádeník, Jermánek, Rambuba, Šemkora, Nejedlý, Doležal, Pospíšil, Vyšepolský, Medoveský, Černohorský atd. atd., zaznívala pojednou daleko za hranicemi českými, a nalezají se dosud zaznamenána v obecních knihách tamějších, v zápisech chrámových a na hřbitovních kamenech. Mnohá z těch jmen ovšem velmi záhy proměnila se, nejvíce v německá. Z Černohorského stal se už v Sasích Schwarzenberg, z Kratochvíle Kurzweil, z Nevečeřela Ungevespert, z Nádeníka Tagarbeiter atd. Vystěhovalcův českých bylo nepoměrně více než německých, poněvadž mezi Čechy duch husitský a utrakvistický nejvíce rozšířen byl.

Zvláštní srdečné vzpomínky a upřímného politování při úvaze o českých vystěhovalcích pobělohorských zasluhují *paní a panny české.* Útrapy a starosti jejich byly několikráte větší než mužův. Jest dokázáno, že paní a panny s nezměnitelnou věrností učení evangelickému oddány byly ještě více než mužové. Nechceme ani vzpomínati oněch krutých bolestí a té zoufalé bídy, kterouž sevřeny byly paní a panny české po staroměstské popravě; ani oněch starostí, jichž zakoušeti musily ženy a dcery vyhnanců z r. 1621; ale máme na mysli

nevyslovné hoře a strašný osud oněch věrných vyznavaček čistého učení Kristova, které r. 1627 z vlasti své se stěhovaly. Od nejprvnějších příprav k opuštění předrahé vlasti až buď ke konečnému usazení se mezi lidem cizím, buď ke vstoupení do předčasného hrobu daleko od rodné hrudy, jaký to dlouhý nepřetržitý řetěz žalův, bolestí, strastí a trampot pro srdce ženské! Co tu zničených radostí, co tu zmařených nadějí, jimiž mysl ženská hlavně žije! Což tu bylo přehořkého nářku, když synáčkové a dcerušky dragouny lichtensteinskými neb jesuity se jim odnímali, aby ve zdech klášterních zapomněli rodičův svých, vlasti i víry své! Což tu teklo slzí při loučení se s hroby dítek dávno zemřelých! Což tu bylo žalu při opouštění domu, zahrad, polí, při ostavování každé živnosti. Často stěhovali se toliko muži, aby teprv se vrátili pro ženu a děti, až by nějaký bezpečný a pohodlný útulek, nějaké živobytí v cizině našli.

V jakých starostech o ně tím časem hynuly ženy, v jakých ouzkostech o sebe a děti při stálé dotěravosti jesuitův a dragounův! Souvěcí svědkové zachovali nám některé velmi tklivé zprávy o útrapách žen vystěhovaleckých. Tak jakýsi Švabe v Kadani r. 1627 byl vyhnán se svou ženou Justinou a musil bez prodlení opustiti dům, pole a vinice své. Muž vyjel už z města s troškou jmění, na kvap sebraného, a očekával tam svou ženu, která nemohla odejíti do ciziny, aby ještě naposledy nezašla navštívit hroby svých dítek. Ale když ze hřbitova se vrátila a za mužem pospíchala, nalezla už bránu městskou v tu stranu zavřenou. A rozkaz zněl, že ona i muž její pod pokutou smrti musejí býti do rána z obvodu městského. V té strašné chvíli ubohá žena nevěděla sobě jiné rady, než provléci se úzkou skulinou,

která zbývala pod vraty v bráně městské. Při tom sedřela sobě tělo až po kosti, ale přece ještě v čas stihla k svému muži, aby ho následovala do strastiplného života.

Velmi dojemné bývalo, když po dlouhém odloučení ženy a muži ve vyhnanství se shledali. Nejhůře vedlo se vdovám. Mnohé z nich rychle mřely za svými muži na vyhnanství pochovanými. Jiné, a tož většina z nich, octly se v nejkrutější nouzi a žily dále toliko z milosrdenství takových paní, kteréž s cizími chuďasy soustrast měly.

Zajímání a odnímání *dětí* rukou jesuitskou a dragounskou náleželo mezi největší strasti rodičův, zejmena matek. Svědkové vypravují, kterak nezletilé děti, chlapci i děvčátka sami dříve prchali do ciziny, než rodiče jejich se tam vydali, jen aby nebyli zadržáni, od rodičův odtrženi a do škol jesuitských zavřeni. A to utíkání s malými dětmi, kdo vypíše jeho obtíže a svízele? Po boku otcovu, na prse matčině prchaly české děti z vlasti ještě ani nepoznané, a za šťastny pokládali se rodiče, když je bez pohromy a ve zdraví za hranice české vyvezli, aby jim zachovali aspoň svobodu svědomí!

Rovněž zle dařilo se ve vyhnanství *dospělé mládeži:* jinochům a pannám. Různost osudův přervala mnohé něžné pouto. Nicméně vyskytaly se také svatby vystěhovalcův českých. Buď slavila se svatba mezi dvěma rodinami vystěhovaleckými, aneb přiženil se český jinoch do cizí rodiny aneb české děvče zalíbilo se některému cizinci. Na místech, kde vystěhovalci čeští větším počtem společně se usadili, dosti často dály se svatby v jejich kruhu; bylo zcela přirozeno, že český mládenec neb vdovec vcházel v manželství s nevěstou českou. Nalezají se v matrikách zahra-

ničních, zvláště v Sasích, zaznamenány takové chlášky českých snoubenců. Tak jsou vystěhovalci čeští v matrikách žitavských v polovici století sedmnáctého takto zapsáni: „Ctihodný Michal Jüngling, vdovec z Mladé Boleslavi, nyní zde usedlý, s Helenou, dcerou Jiřího Horáka z Čech. — Pan Sixtus Sextiles, druhdy občan v Kutné hoře, nyní na vyhnanství zde, s pannou Alžbětou, dcerou Jiřího Graura, kožešníka z Kutné hory (29. května 1629). — Jan Finger z Freienfeldu, bývalý vážený občan v městě Bydžově, s pannou Juditou z Turtelšteinu, pozůstalou dcerou Jana Dentulina z Turtelšteinu, vzácného měšťana v Novém městě pražském. — Český kazatel Krupka oženil se r. 1657 s Alžbětou Kocianovou, dcerou českého faráře, „která už dlouho zde ve vyhnanství žije.“ — Kazatel český, Samuel Martini z Dražova, oženil se s Kateřinou Jelínkovou, dcerou radního Starého města Prahy. — Kazatel Martin Felmer se Zuzanou, dcerou kazatele Viktorina Adama od sv. Vojtěcha v Praze,“ atd.

Mnohý český synek a mnohá česká dcerka v cizině vcházeli v manželství méně prospěšná, než kdyby byli zůstali v tichosti doma; mnohý se ženil a mnohá se vdávala jen proto, aby se zachránili proti bídě a hladu. V matrikách města Žitavy v Sasích zaznamenány jsou některé takové případy. Dcera druhdy radního pána v Nimburce stala se nevěstou bednáře a dcera městského sudího z Kamenice vzala si krejčího. Ludmila Vrbenská, osiřelá dcera druhdy přísedícího pražské konsistoře, nyní vystěhovalce v Žitavě, Viktorina Vrbenského, vzala si jakéhosi ovdovělého krejčího z Turnova, jenž podobně do Žitavy se vystěhoval. A dcera pražského kazatele Adama musila v Žitavě drahný čas sloužiti, ačkoliv uměla latinsky.

Že velmi mnoho vystěhovalcův českých z kraje do kraje, od místa k místu bloudili, nemohouce nalézti žádného pevného a klidného útulku, že mnozí z nich neustálými trampotami a žalostmi tak se mořili, že v předčasný hrob sklesli, což zvláště se dálo při paních a vdovách, tomu srozumí každý z nás, kdo jen poněkud pováží, jak nesnadný a nejistý jest život se skrovnými prostředky mezi cizinci a jak záhubně na zdraví lidské působí nepřetržité hoře, zklamané naděje a nedostatek ve věcech k životu nejpotřebnějších. Však byli mezi vystěhovalci českými také tací, kteří dosáhli věku velmi vysokého, osmdesáti i devadesáti let.

Ovšem nebylo ani možno, jednou ranou celé království české vytrhnouti z „kacířství“, aneb všechnu zdejší národní osvětu proměniti jedním rázem v zatemnělost a slepou poslušnost. Jakkoliv nešetřilo se zásad lidskosti vůči národu českému, přece uznalo se za věc nemožnou, vyhladiti všechny nekatolíky české popravami; ale ani vypuzování z vlasti nevedlo ihned k vytouženému cíli. Hrobaři českého národa sami sobě ani nepomyslili, jak těžkou práci podnikli; neměli ani nejmenšího tušení, že vyhlazení nekatolictví v Čechách bude pro ně tak tvrdý oříšek. Domnívalit se, že jednak láska k zemi otcovské a k majetku, jednak přímluvy katolických obyvatelův, jednak chytrost, výmluvnost a neunavná činnost jesuitův a šavle dragounův mezi protestanty, podobojími a bratřími českými pro církev papežskou velmi mnoho zmohou, jakož skutečně na tisíce utrakvistův a evangelíkův k církvi římské se přihlásilo; ale že to všechno nevyhladí svobodu svědomí v Čechách ani za jeden rok ani za deset let, toho nikdo se nenadál.

Nejpřednější léta bolestí, nátisků, pronásledování a vypuzování byla v Čechách mimo 1621—22 ještě 1624—27 a také 1651, kde nejukrutnější opatření měla vyvrátiti naděje protestantův v Čechách. Můžeme sobě pomysliti, jak mocné pohnutí způsobil v myslech českých rozkaz, že všichni obyvatelé království českého se musejí pokatoličiti, že kazatelé evangelíkův jakožto pramen všeho zlého při svých úřadech nesmějí zůstati a že zrádcové lidí vzdorných mají dojíti odměny. Ačkoliv pak roku 1627, jakož se pravilo, poslední a hlavní rána kacířství českému se zasadila, přece ještě po roce 1629 nepřestávaly vycházeti důtklivé a přísné rozkazy, že všichni obyvatelé království českého musejí přiznávati se toliko k samospasitelné církvi římské, a že jinověrci zde naprosto trpěti se nebudou. Tak roku 1632 a 1644, ačkoliv Ferdinand II. od roku 1637 už nežil, nařízeno nové vyhánění Čechův z Čech a r. 1645 jesuité střídili novou náboženskou komisi, vypravili své nejvýmluvnější členy po Čechách a trýznili nekatolíky české spůsobem nejrozmanitějším a nejstrašnějším, na těle i na duchu; však Ferdinand III. to všechno dopouštěl, poněvadž se domníval, že musí dokončiti dílo otce svého.

O vyhlazení nekatolíkův českých pracovalo se v letech 1651 a 52, za času pražského arcibiskupa Harracha s obnovenou horlivostí, buď poněvadž se znamenalo, že drahně na pohled obrácených přece ještě po protestantsku smýšlí, buď poněvadž po konečném uzavření míru vestfalského r. 1648 vláda nabyla více klidu a času, aby se zabývala vnitřními záležitostmi zemskými, a také proto, poněvadž r. 1650 poctivý ministr Ferdinanda III. hrabě Max z Trautmansdorfu byl zemřel.

Roku 1650 prohlášen byl patent, v němž se

pravilo, kdo není katolík, že nebude už trpěn v Čechách. Jesuiti chválí a velebí tuto přísnost, neboť kdožkoliv se zdráhal učiniti vyznání katolické, musil chystati se, aby opustil Čechy, což prý také mnozí „kacíři“ raději zvolili než aby se přihlásili k církvi „samospasitelné“. Roku 1651 tedy pokračovalo se s horlivostí velmi citelnou v utiskování a vypuzování nekatolíkův českých. Úřadníci královští, jichžto evangelické smýšlení se prozradilo, byli sesazeni; dětem takových rodičův odpíral se křest, nekatoličtí kmotři nepřipouštěli se a těmito způsoby zavdala se příčina k novému stěhování se z Čech. Do těchto dob spadá působení českého jesuity Kravařského, jenž se chlubil, že třicet tři tisíc nekatolíkův církvi papežské zjednal.

Roku 1655 vyšel opět nový rozkaz, v němž velmi rozhodně se pravilo, že protestanti v Čechách se netrpí. Přímluvy cizích knížat, zvláště krále švédského, neprospěly zde zhola nic. Zejména města česká na hranicích slezských byla ještě r. 1650 plna protestantův, jakož nejlépe viděti jest na městu Liberci, kde se nařizovalo počítati katolíky. V letech 1621—55 nebylo žalostnější země v Evropě mimo Čechy; jesuiti zde prováděli svou vůli neobmezeně; národ byl hmotně uveden na mizinu a duševně zapadal vždy hloub v zatemnělost a tupost. Ještě v letech 1669, 1670 a 1671 stěhovalo se drahně evangelíkův z Čech do Sas a zvláště do Lužice, aby ušli nátiskům náboženským. Ano ještě r. 1683 a 1696 pracovalo se o vyhlazení luteranství v severních krajích českých. S menšími a delšími přestávkami trvalo pak pronásledování svobody svědomí v Čechách a tudíž také stěhování evangelíkův z Čech až do r. 1735.

K otázce, z kterých krajův českých stěhování se dálo, musí se odpovědíti, že ze všech, však

více ze severních než z jižních, kde vůbec méně nekatolíkův bylo. Z krajův litoměřického, boleslavského, žateckého a loketského stěhovali se obyvatelé, kteří mluvili jazykem českým i německým; ryzí Čechové stěhovali se z kraje královéhradeckého, kde počet horlivých podobojích vždy velký byl a kde také čeští bratří veliké rozšíření měli. Z Prahy odcházeli Čechové i Němci. V severovýchodních Čechách není ani jediného města, odkud by evangelíci nebyli vyšli za severní hranice.

* * *

Probravše takto všeobecné poměry českých vystěhovalcův pobělohorských, přihleďme už k bližší otázce, *kam* vlastně mohli obrátiti se uprchlíci a vystěhovalci naši? Se tří stran, s východu, jihu a západu království české bylo obklíčeno zeměmi, v nichž vládla táž moc buď císařova aneb bavorského spojence. Toliko na severu kynula brána vyváznutí a osvobození. Tu nejblíže leželo *Sasko*, v němž nejvíce luteráni čeští svou spásu hledali, zvláště ubírajíce se do kraje *lužického*. Pro ostatní vystěhovalce, kteří nebyli smýšlení tak určitě a pevně luterského, pro členy Jednoty bratrské a pro husitské podobojí, pak pro přívržence nauky Kalvinovy, jež tehdy potkávala se v Sasích s rozhodným odporem, nepřátelstvím, ano opovržením, otvírala se tudy cesta dále na sever, a pak na severozápad, do *Holandska*, *Anglie*, *Danska* a do *Švéd*.

Dlouhá řada českých osad byla toliko pohraničným pohořím oddělena od *saských* krajův míšeňského, rudohorského a voigtlandského a nejméně obtíží pro přechod poskytovala několika českým krajům *Horní Lužice*, s královstvím če-

ským zeměpisně tak těsně spojená. Jedna velmi důležitá okolnost byla samou prozřetelností pro ubohé vystěhovalce české příznivě zařízena. Aby na potlačení svých nekatolických poddaných nabyl tím většího důrazu, Ferdinand II. požádal kurfiršta saského, Jana Jiřího za přispění. Kurfiršt saský vtrhl s pomocným vojskem do Čech a byl účasten i bitvy bělohorské. Však Ferdinand II. nebyl nyní s to, aby hotovými penězi mu zaplatil útraty válečné výpravy; proto r. 1623 dal mu Lužici do zástavy.

Tak netoliko Lužice ušla náboženskému násilí a mnohotvárným pohromám; nýbrž nyní také protestanti čeští měli na blízku zemi, kamž vniknouti nemohli ani jesuiti ani dragouni lichtenšteinští, ale kde luterský panovník je vzal do své ochrany a kde láska souvěrců poskytovala jim hojné úlevy v jejich strastech. Sem nesáhala ramena, ozbrojená všemi hrůzami na vyhlazení věrných vyznavačův očistěné nauky Kristovy; sem neměli přístupu členové onoho řádu, jenž tenkráte zaplavoval ubohé království české, aby zde vznikající světlo lstí a násilím opět udusil a zviklané panství římského velitele opět upevnil. V Lužici vyznavači evangelia žili pod moudrou a mocnou ochranou, mohouce volně a bez strachu osvědčovati své náboženské přesvědčení a vykonávati svou bohoslužbu.

V Lužici nekatolíci nebyli stále ohrožováni nebezpečím, že z nenadání musejí opustiti dům, živnost a vlast, aby v cizině vyhledávali útulku pro svobodu svého svědomí. Sami nyní mohli pod střechu svou přijmouti vypuzené, vyštvané a uprchlé souvěrce své ze sousedních Čech a poskytnouti jim podpory, útočiště a jistoty proti stíhání nepřátelskému. Ano r. 1635, když Ferdinand II. posud nemohl zástavu vyplatiti, Lužice byla po-

stoupena Sasku úplně a vystěhovalci čeští byli sproštěni i posledního záchvěvu obavy, jakoby ještě někdy mohly vrátiti se osudy tak žalostné, jaké přetrpěli, a od jakých je dělilo české pohoří.

Horní Lužice ve své jižní části byla tedy jedním z hlavních útočišť vystěhovalcův českých. Vždyť ležela tak na blízku a byla tedy vystěhovalcům českým, kteří po drahný čas těšili se nadějí návratu do vlasti, zvláště příhodna; ano část zdejších obyvatelův posud zachovala svou slovanskou národnost a uvítala Čechy netoliko jako své souvěrce, ale i jako své soukmenovce. Lužice získala velmi mnoho i počtem obyvatelův, i osvětou a učeností i pilností a důmyslem ve všelikých živnostech.

Vláda saská nemohla sobě toho nevšímati, že neustále přibývají vystěhovalci do Lužice a vůbec do Saska. Ačkoliv tenkráte považovalo se za štěstí, když v některém státě počet občanstva se množil, přece vládly zde ještě jiné zřetele. Milosrdenství a přívětivost k souvěrcům byly z nich nejmocnější. Už dne 18. ledna 1623 hornolužický úřad vrchní vydal patent k vůli přibývajícím sem vystěhovalcům, v němž se praví, že se s nimi musí míti útrpnost a že by bylo věcí nekřesťanskou, kdyby se jim přístřeší odpírati chtělo. Dne 6. února rozhlašovalo se to s kazatelnic ve všech chrámích po městech i po venkově. Dne 31. prosince 1627 kurfiršt Jan Jiří vydal za tou příčinou zvláštní list k zemskému správci v Budyšíně, a opět jiný dne 14. března 1650, kde pravil: „Řemeslníci, kteří k vůli náboženství z Liberce a ze sousedních osad koruny české uprchli, žádají nás co nejpokorněji za ochranu a za dovolení, aby v našich zemích směli bydliti a se usaditi. Jakož pak nezamýšlíme těmto ubohým lidem, jsou-li jinak

poctiví a stěhují-li se toliko k vůli náboženství, nikoliv snad z jiných trestův, odepříti útočiště ve svých zemích: tak dopouštíme a jsme s tím milostivě spokojeni, aby oni a také jiní, což by se jich ještě příště přihlásilo, v Žitavě a v jiných obcích našeho markrabství hornolužického přijati byli a by se jim dovolilo zde bydliti; však aby se neusazovali příliš blízko na hranicích, nýbrž aby zašli poněkud hloub do země, ani aby jich příliš mnoho nezůstávalo pohromadě na jednom místě, a ve všech věcech aby se chovali slušně" atd.

A dne 22. června 1652 psal zemský správce, hrabě Callenberg, „panovník chce, aby v Žitavě při přijímání vystěhovalcův šetřilo se nikoliv přísnosti tamějších zákonův, nýbrž lidskosti a outrpnosti, poněvadž pro věrnost k svému náboženství byli musili opustiti statkův svých. Aby prý ti ubozí lidé příliš se neobtěžovali." Dne 27. srpna 1640 byli v Žitavě všichni vystěhovalci čeští ve věku přes 17 let z rozkazu kurfirštova povoláni na radnici, aby zde učinili přísahu, že panovníku saskému jsou a zůstanou věrni a že nebudou pěstovati žádného spojení s císařskými.

Žádná obec v Horní Lužici nemohla býti českým vystěhovalcům příhodnější, než její nejjižnější město *Žitava*, jejížto okršlek jako půlostrov do království českého zabíhal a proto velmi mnoha Čechům tak blízký byl. Zde chtěli Čechové očekávati, promění-li se věci později tak, aby oni do drahé vlasti vrátiti se mohli. Drahně vystěhovalcův českých z Liberce, z Mělníka, z Dubu, z Turnova, z Rožďalovic, z Nimburka, z Rumburku, z Českého Brodu, z Kolína, z Čáslavi, z Hrubé Skály, ano i z krajin vzdálenějších, z Písku, z Tábora, z Vodňan, z Třeboně přicházelo sem, rovněž jako do saského města Perna,

kteréhož plavbou polabskou snadno dosíci bylo. Že město Žitava s celou Lužicí na krátko před vyháněním Čechův z Čech pod ochranu saskou se dostala a tudíž evangelického panovníka měla a jesuitův úplně prosta byla, poskytovalo ubohým prchajícím a pronásledovaným Čechům veliké útěchy. Mimo to neveliká vzdálenost města Žitavy od Čech byla vystěhovalcům tím příjemnější, poněvadž, jak jsme už pravili, mnoho let po svém odchodu z Čech kojili se nadějí, že v opuštěné vlasti všechno opět k dobrému se obrátí a oni že budou moci navrátiti se.

První, kdož z Čech se vystěhovali, našli v Lužici a zvláště v Žitavě nejvlídnější přijetí, poněvadž se osvědčili jakožto nejodhodlanější a nejobětavější protestanti, zároveň proto, že náležejíce ke stavům vyšším, kteréž z Čech nejdříve vyháněli, nepřicházeli beze všeho jmění, a poněvadž občané lužičtí a zejména žitavští sami ještě nebyli tak chudi, jako v pozdějších letech třicítileté války.

Léta, v nichž nejvíce vystěhovalcův českých přicházelo, byla 1623, 1628 a 1651. Roku 1623 byl hlavní útok proti protestantům českým, zvláště proti šlechtě a kněžstvu; roku 1628 hlavní útok proti obecnému lidu, a 1651 poslední všeobecné pronásledování, jednak poněvadž za přítomnosti Švédův v Čechách se objevilo, jak veliká část zdejšího obyvatelstva posud jest nekatolická, jednak poněvadž po zjednání míru vestfalského vláda nabyla více času i síly, aby nekatolíky důrazně pronásledovala. Roku 1623, když více než dvanáct tisíc Čechův se vystěhovalo, město Žitava náhle naplnila se vystěhovalci všech stavův a prokazovala jim přízeň ve všech potřebách jejich. Ačkoliv mnozí, zvláště ze stavův vyšších, opět se

vzdvihli a dále se brali, přece roku 1628 nastal v Žitavě úplný nedostatek přístřeší a vzbudilo zde mocný dojem, s jakou věrou a nábožností vystěhovalci čeští tiskli se k oltářům, aby ukojili svou touhu po pravém přijímání těla i krve Kristovy.

Vystěhovalci, kteří do Žitavy přicházeli, byli zvláště z obou nejbližších krajův: boleslavského a litoměřického, pak z kraje hradeckého a ze Starého města Prahy. Z kraje boleslavského zejmena města Mladá Boleslav, Liberec a Friedland nejvíce vystěhovalcův tam vysýlala. Vojáci lichtenšteinští ovšem měli mnoho chuti, aby stíhali nekatolíky, prchající před jejich surovostí, až za hranice české. Roku 1629 obávala se Žitava, že do ní vtrhne vojsko jesuitské. Proto nařídil kurfiršt dne 8. února 1629, aby v Žitavě brány dobře zavřeli, výborně obsadili, střelivem se opatřili a vojákům císařským vtrhnouti nedopustili. Pronásledování vystěhovalcův českých dálo se často až i do okršku žitavského. Tak dne 28. ledna 1629 nalezli na předměstí žitavském vystěhovalce mrtvého, jemuž jazyk byl vyříznut.

Matriky, knihy městské a náhrobky zachovaly nám posud jména vystěhovalcův českých, kteří přišli do Žitavy. Zde některá klademe. Karel Kapoun ze Svojkova, syn Jindřicha Kapouna ze Svojkova, jenž býval tajným radou krále Rudolfa II. a zemským sudím v Čechách, zemřel ve vyhnanství r. 1629 a pochován jest v chrámu sv. Jana. — Václav, rytíř Letenský z Letné. — Rodina z Olešnice se sedmi dcerami. Otec byl Hanuš Jindřich z Olešnice, někdy na Dobražanech, matka Dorotka Šlechtová z Olešnice, na Novém Sedle, kteráž se svou dcerou Dorotkou pochována jest (1677) v Hainenvaldě u Žitavy. — Hraběnka Marie z Hohenlohe, rodem hraběnka

z Kounic, pochována jest v Žitavě v chrámu klášterním při oltáři, jenž nákladem jejím byl postaven. — Jaroslav Kladenský, rytíř z Kladna, zemřel zde r. 1636, pochovali jej v kostele sv. Kříže se všemi poctami stavovskými. — Ludmila Libnická, dcera komořího při zemských dskách českých, skonala tu r. 1650. Matka její Anna Maria, vdova, následovala jí po šesti letech. — Dcery pana Bořka z Dohalic zesnuly zde r. 1657. — R. 1641 zaznamenán jest mezi zemřelými Albrecht Raban ze Suché jako „český šlechtic"; r. 1642 Mikuláš Lutovický, syn českého šlechtice, toho času ve vyhnanství. — Pan Bořek starší, Dohalský z Dohalic, dlouhý čas ve vyhnanství. — Markéta Dohalská z Dohalic a Karel Jestřebský z Riesenburka. — Anna Dohalská z Porubína pochována jest v žitavském chrámu sv. kříže, 1631. — Doktor Tobiáš Salandr, kdysi městský lékař v Kutné hoře, zemřel v Žitavě r. 1623. — Jiří Ráský z Prahy, druhdy úřadník v královské mincovně v Praze, vyučoval v Žitavě počtářství, skonal r. 1639. — Vavřinec Koutský, někdys registrator při dskách zemských v Praze, pochován v Žitavě r. 1630. — Vavřinec Štybr, advokát z Prahy, zemřel v Žitavě r. 1643. — Jiří Dikast, jenž před stavy českými musil vykonati korunování Fridricha Falckého v chrámě svatovítském, žil drahně let v Žitavě a zemřel zde. — Pavel Kruppius, kazatel na Malé straně v Praze, musil opustiti Čechy už r. 1623 a vyváznuv ze zajetí, přišel do Žitavy, kdež vystěhovalcům, kteří tehdy ještě neměli zvláštního chrámu, v soukromém domě po česku kázal. — Jiří Profeld, kdysi farář v Kamenici, Jan Fleischmann, farář z Boleslavi, Zachariáš Kejman, farář z Pankrace, také zde skonali. Dále: Jan Bezděka, farář z Kopidlna; Jiří Manžel ze

Sezemic; Pavel Matiades, z Králové Hradce, kazatel vystěhovalcův; Martius, farář od sv. Vojtěcha v Praze; Jiří Vavřinec, farář z Lípy; Kristof Lichtner, farář z Mimoně; Viktorin Adam, kazatel z Prahy. Václav Havel z Jičína (žil v Žitavě 47 let). Matěj Krocinovský, evangelický kazatel z Mladé Boleslavi, přišel se svými soudruhy z Polné, z Nimburka a z Rychnova r. 1636 do Žitavy a zemřel r. 1648. Martin Felmer, kazatel z Prahy, zemřel na vyhnanství u vysokém věku r. 1674 atd.

V seznamu zemřelých nejlépe jest viděti, jak značný počet nešťastných rodin farářských utíkal se z Čech do Žitavy. Tak se dočítáme, že v Žitavě zemřeli vystěhovalci: paní Alžběta Tadeášová, vdova po faráři ze Starého města Prahy, synáček Matěje Kompana, vypuzeného faráře z Kutné hory, Václav Milesius, syn mělnického faráře Milesia, synáček Matěje Krocinovského, vypuzeného faráře z Mladé Boleslavi, dva synové Petra Křineckého, bývalého faráře v Mladé Boleslavi, syn Jana Marsunila, faráře z Kutné hory, vdova po Pavlu Vinklerovi, starším v dekanatu chrudimském, 22 let na vyhnanství, syn faráře Přibyslavského, dcera Jana Hrázkého, faráře z Jeseníka, vdova po Jiřím Bartovi, faráři ve Vysokém, vdova po Janu Prinovi, faráři ve Slaném atd. atd.

Tyto některé příklady jsou nám důkazem, co tu vdov a sirotkův v žalu a v bídě zahynulo na vyhnanství!

Po šlechticích a úřadnících stavu světského a duchovního, kteří první vypuzeni byli z vlasti, přišli konečně také řemeslníci a rolníci, jimž tím časem se shovívalo, poněvadž se očekávalo, že se podají nátiskům a odstoupí od svého náboženského i politického přesvědčení. Když ta naděje minula, když se shledalo, že měšťané a

sedláci jsou ve své víře a ve věrnosti k právům vlasti a národa rovněž pevni a neohroženi jako šlechtici a učenci, tu rozzuřilo se nepřátelství proti Čechům na novo a z měst a vesnic českých stěhovali se noví proudové domácího obyvatelstva do sousední Lužice horní, zvláště do krajiny žitavské a do městeček Seidenbergu a Bernstadtu, kde působením rukou českých průmysl soukenický značného zvelebení a rozkvětu dosáhl. Tak už r. 1651 objevilo se padesát soukenických rodin z Liberce v Žitavě. Podepisovali se: „padesát ubohých, k vůli náboženství z Čech vypuzených mužův, se ženami i dětmi“; ačkoliv vláda saská už to nerada viděla, nalezli přijetí a odměnili se svým příznivcům tím, že svou pilností a svým důmyslem v soukenictví pomohli novému domovu svému k nemalé zámožnosti. Rolníkův přišlo do Žitavy nejméně a teprv nejpozději. Z těch dob pocházejí nynější velmi četní Morávkové v Žitavě.

Přijímání vystěhovalcův českých v Žitavě nemohlo díti se bez svolení samého panovníka. Všechny vyhlášky a příkazy, kteréž k vůli vystěhovalcům českým v letech 1627, 1640, 1650 a 1670 vyšly, týkaly se hlavně města Žitavy. Však vystěhovalci také při každé příležitosti osvědčovali svou vděčnost svému ochranci, a když kurfiršt Jan Jiří zemřel, více než tisíc vystěhovalců českých shromáždilo se v Žitavě na náměstí a vešli pak do chrámu sv. kříže, kde jejich kazatel Kruppius zesnulému panovníku věnoval jazykem českým nejsrdečnější upomínku a prokázal mu poslední poctu.

Měšťanstvo žitavské osvědčovalo vyhnancům českým nejupřímnější soustrast, s úctou pohlíželo k jejich věrnosti a vytrvalosti v otázkách náboženských a prokazovalo jim velmi mnoho dobrého.

Že tato soustrast konečně ochladla, mělo příčinu svou v tom, že vystěhovalcův přicházelo čím dále tím více a že pozdější byli většinou nepokojný a nespokojený lid. Roku 1670 a 1683 zapovídal úřad žitavský přijímání nových vystěhovalcův, dílem poněvadž panovník nechtěl, aby vystěhovalci se usazovali tak blízko na hranicích, dílem poněvadž v království českém už zrušena byla dovolená k vystěhování. Už dříve ozývaly se některé rozpaky a překážky, když kalvinistům českým nechtěl se dopouštěti vstup do města.

Poněvadž v městě Žitavě nebylo dosti místa, jali se vystěhovalci čeští proměňovati bažinaté pastviny na jižní straně města v krásné zahrady, do nichž pak stavěli sobě domy. Sami živili se hlavně obchodem v dobytku a v peří, jsouce svým jazykem zvláště spůsobilí k cestám do slovanských krajin, kde ty plodiny k vývozu se naskytaly.

Však uzavřeno a dokončeno nebylo přicházení vystěhovalcův českých do Žitavy nikdy. Tak rodina Peškův, až posud v Žitavě rozvětvená, vyskytuje se teprv od roku 1690. Ano ještě roku 1727 přišlo 17 rodin českých z kraje královéhradeckého, mezi nimi také rodina Morávkův, nyní netoliko v Žitavě, ale i v Drážďanech a v Berlíně velmi rozšířena. Předek jich všech, Daniel, měl statek v Černilově na panství smiřickém a opustil jej, předstíraje, že veze pšenici do Lípy. S prázdnýma rukama, děti na zádech, přistěhovali se manželé Morávkovi do Žitavy, neumějíce ani slova německého.

Z nenáhla naučili se vystěhovalci čeští také po německu, a poněvadž účastenství v církvi vystěhovalcův spojeno bylo s některými útratami, tož dávali se mnozí z nich ze seznamu vystěhovalcův vymazati. Roku 1800 přiznávalo se k vy-

stěhovalcům českým v Žitavě ještě asi sto osob ve dvacíti rodinách.

Poněvadž s počátku velmi mnoho přistěhovalcův českých německy neumělo, vyskytla se nevyhnutelnost, zaříditi pro ně zvláštní bohoslužbu. Obtíž toho zařízení nevězela v nedostatku českých kazatelův, neboť mezi vystěhovalci samými bylo jich několik, nýbrž hlavně v tom, že duchovní žitavští při tehdejším odporu proti nauce Kalvinově, nechtěli dovoliti vykonávání nějaké bohoslužby v místnostech soukromých. Dlouho musili vystěhovalci prositi, nežli se jim dovolily zvláštní služby boží. Očekávalo se, že všechno splyne s obcí německou, jako jest nyní. Proto nechtělo se dovoliti více, než zvláštní pobožnost při zpovědi vystěhovalcův českých a pro ony protestanty, kteří tajně docházeli z Čech do Žitavy. Ale i pro tyto nábožné výkony navržen byl s počátku pouhý překladatel. Kázaní a cvičení mládeže jazykem mateřským obstarával ve svém bytu už od r. 1627 vystěhovalý kazatel Havel. Od r. 1682, když veliké množství vystěhovalcův tihlo sem z panství friedlandského, dálo se to v soukromé síni, kde jmenovaný Kruppius služby boží řídil. Mnozí vystěhovalci opravdu milovali takovou skrytost, poněvadž ve vlasti už od 1622 tajemnůstkářství náboženskému zvyklí byli. Až do r. 1667 sloužil jim kazatel Václav, druhdy v Jičíně správce duchovní. Po jeho smrti shromažďovali se rádi kolem kazatelny Pavla Kruppia, až do r. 1623 předního kazatele na Malé straně v Praze. Tak aspoň naplněno bylo nejvroucnější přání českých vystěhovalcův, aby slyšeli slovo boží hlásati jazykem českým, v neporušené ryzosti a bez strachu před pronásledováním a pokutami. Vystěhovalci, kteří přišli z německých krajin království českého,

užívali v Žitavě té výhody, že se přidružili k německé bohoslužbě ve zdejším hlavním chrámě. Čeští vystěhovalci snažili se všemi způsoby, aby se domohli také vlastního veřejného chrámu. Však toto usilování jejich nechtělo se dařiti. Dlouho prosili marně, poněvadž domácí kazatelé němečtí, spoléhajíce na to, že prvotní vystěhovalci čeští znenáhla vymrou a mládež jejich že pomalu se naučí německy, neustále poukazovali k tomu, že bude lépe, když přistěhovalci splynou v jedno s obcí městskou i ve veřejné bohoslužbě. Ano k opětovnému naléhání Čechův vyslovili se, že nechtějí nikoho z nich zdržovati, kdyby snad zamýšlel stěhovati se dále do Drážďan. Zároveň vyšlo nařízení, kterýmž samovolné schůzky a porady českých vystěhovalcův mimo vědomí a svolení úřadu městského přísně se zakazovaly. Čechové však nepřestávali domáhati se veřejných práv pro svůj jazyk mateřský, až konečně r. 1690 důrazným požadavkům jejich se vyhovělo. Bývalá jídelna opuštěného kláštera františkánského vedle chrámu sv. Petra a Pavla se jim odevzdala, aby sobě z ní upravili svou vlastní veřejnou modlitebnu. Někteří občané žitavští propůjčili se jim při tom svou štědrou pomocí, a tak konečně o velikonocích r. 1691 kazatel Dolanský (jenž se narodil v Kosmonosích r. 1649) český chrám v Žitavě vysvětil. Však přání a právo českých vystěhovalcův i nyní jen s části se vyplnilo. Přijímání svátosti oltářní musili Čechové vykonávati i na dále v hlavním chrámě žitavském, a sice až do r. 1801. Ani obřady křestní, svatební a pohřební nedovolili zdejší kněží němečtí duchovním českým při vlastních rodácích jejich. Zemřelým smělo se věnovati v chrámě vystěhovalcův jen dodatečné kázání pamětní. Přes všechna tato velmi

bolestná obmezení samostatného duchovního života ve způsobě české jevil se rokem 1691 mezi vystěhovalci českými v Žitavě nový náboženský ruch. Až do roku 1781 přicházeli čeští evangelíci také z okolních osad konati svou pobožnost do českého chrámu žitavského. Prvním českým pastýřem duchovním při tomto samostatném stánku pro bohoslužbu vystěhovalcův byl Jan Jiří Dolanský; posledním Jan Borott, s jehožto úmrtím r. 1832 česká kazání v Žitavě zanikla. Kazatelé čeští měli pro svou výživu velmi skrovný důchod, k němuž přispívali s větší části jednotliví členové osady vystěhovalecké a s menší části obec žitavská.

Ještě podnes vyskytují se v Žitavě některé stopy a památky českých vystěhovalcův. Názvy „české předměstí“, „česká ulice“ a „česká brána“ byly v Žitavě ovšem už dávno před nimi, ale některá *jména rodinná* ještě zachovala se z oněch dob; také jména křestní, zvláště při pohlaví ženském poukazovala dlouho na český původ. „Ludmila“ ozývalo se po Žitavě ještě nedávno dosti zhusta. Českých kněh z pozůstalosti zvláště kazatelův českých nalezá se v městské knihovně žitavské velmi mnoho, též jeden rukopisný exemplář (zdá se, že z péra Jiřího Dikasta) památného *majestátního listu* z r. 1609. Hřbitov a chrámy žitavské jsou pak přeplněny náhrobními kameny, na nichž jména českých vystěhovalcův, obyčejně s krátkými životopisnými poznámkami a s průvodem některé potěšitelné přípovědi biblické do té chvíle svědčí o velikých útrapách a pohromách českého národa.

Také na *vesnicích kolem Žitavy*, kteréž stranou k hranicím českým leží, usazovali se vystěhovalci čeští. Zejmena ve vsích, které náležejí k farnímu okršku žitavskému, téměř ve všech nalezáme ro-

diny, jichžto předkové musili opustiti svou českou vlast, aby spasili svobodu svého svědomí a svůj život. Vědomí českého původu trvá při takových rodinách v oněch vesnicích posud.

Po vesnicích Lückendorfu, Rychnově, Ojvinu, Woltersdorfu, Hainewalde atd. drahně vystěhovalcův se usadilo a ve válce třicítileté, když pozemky lacino na prodej byly, se zakoupilo. O některých osadách jsou určité zprávy. Ve vs Rychnově u Žitavy koupil první z české vystěhovatelské rodiny pocházející Šolc celý selský statek za osm zlatých a dva pecny chleba a to ještě v ročních lhůtách splatné. Kdož při svém příchodu z Čech spočátku musili vykonávati práci nádennickou, za krátký čas stali se vlastníky selských dvorcův. Do Seifhennersdorfu u Žitavy přistěhovalo se mnoho rodin z Rumburka, z Nixdorfu, z Krásné Lípy, z Warnsdorfu, z Georgswalde, v Königswalde atd., když po roce 1648 „papežská reformace v Čechách z ostra pokračovala a všichni, kdož majíce pozemky k vyznání římskému přestoupiti nechtěli, všechno své zboží opustiti musili.“

K osadám lužickým, do nichž značné množství vystěhovalcův českých zavítalo, náleží také městečko *Seidenberg*, nedaleko od českého Friedlandu. První přišli v letech 1624—26, kojíce se vždy nadějí, že ještě budou moci vrátiti se do Čech. Však následující doba dokázala, že tyto krásné naděje byly úplně marny. Vystěhovalci netoliko nesměli zpět, ale ještě viděli, jak rok co rok jiní z českých rodákův, s holí vystěhovatelskou v ruce, za nimi přicházeli. Zvláště jich přibylo r. 1640 a v letech následujících a podobně po odtažení Švédův roku 1650 a 1651. V tomto posléze jmenovaném roce přišlo jich zvláště mnoho ze stavu šlechtického. Nedaleko Seidenbergu vznikly nové

vystěhovatelské osady Maxdorf, Neugersdorf a Minkvice.

Do *Groszhennersdorfu*, mezi Žitavou a Ochranovem (Herrnhut) zavítalo také mnoho vystěhovalcův; spočátku jen asi 5—7 rodin, ale pak vždy větší proud, a sice ze společnosti *českých bratří*. To se stalo následujícím během věcí. Za císaře Josefa I., jenž Slezsku byl dopřál jakousi svobodu vyznání náboženského, někteří Čechové zabrali se do oné krajiny, ale později nebyli tam pro svou víru trpěni. Tu ujal se jich šlechetný pastor Schwedler v osadě Niederwiese a přimluvil se při baronce Jindřišce z Gersdorfu, že je přijala na svůj statek Groszhennersdorf. To se nestalo v dobách prvního stěhování pobělohorského, v letech 1623, 1628 a 1651, nýbrž teprv r. 1724, když útěk z Čech a přijetí v Sasích nebylo už tak snadné, jako v oněch časích. Přece počet vystěhovalcův českých v Groszhennersdorfu znenáhla se rozmnožil až na 500 hlav; zvláště vábil je sem horlivý a oblíbený kazatel, Jan Liberda.

Však poněvadž tito novější vystěhovalci nebyli ani luteráni ani kalvinisti, nýbrž členové oné náboženské společnosti, kteráž v Čechách neustále se vší krutostí pronásledována, přece nikdy vyhlazena býti nemohla, členové Jednoty bratrské, a poněvadž zvykli byli nejprostější a zároveň nejupřímnější bohoslužbě: tož zřízení luterské církve v Groszhennersdorfu nenalezalo při nich ani nejmenší obliby. Dle svých zásad byli proti všem obrazům a horšili se, když v žitavském chrámě kdysi spatřili sošku andělovu. Byli i proti křížům, a z toho brali sobě katolíci příčinu, že nechtěli je považovati ani za vyznavače Kristovy a za spolukřesťany. Bílá mešní roucha, jichž tenkráte v Horní Lužici se užívalo, jakož i ornáty a bílé

oplatky při svátosti oltářní byly jim věci příliš katolické. Neschvalovali, že kněží luterští sami podají do úst svátost oltářní, že při tom užívají světel, že říkají modlitby zaklínací a na vyhánění ďábla. Pro ty a ještě jiné příčiny byl neustálý spor. Vystěhovalci čeští chtěli zaříditi sobě služby boží po svém způsobu a jmenovati k nim zvláštního svého kazatele. Ale tomu odpíralo se v Sasích, až hlavně proto, že nerozuměli německy, dovolilo se jim, aby sobě ustanovili vlastního duchovního. První stal se jím už svrchu jmenovaný Jan Liberda, rodič z Horního Slezska, muž neobyčejné horlivosti a neunavné činnosti. Uměl polsky, naučil se snadno česky a znenáhla shromáždil kolem sebe na 700 vystěhovalcův.

Také v Žitavě vznikl o to spor. Zde někteří vystěhovalci považovali české bratry za nejdokonalejší křesťany a zavrhujíce česko-luterskou bohoslužbu, jakou zastával tamější kazatel vystěhovatelský, Vodička, docházeli k výkonům chrámovým do Grozshennersdorfu. K nespokojencům náležel r. 1725 zejmena jakýsi Martin Kopecký, rodem z Veselí u Hradce Králové, učitel. Jesuiti pobrali a spálili mu v Čechách všechny evangelické knihy, pokutovali jej penězi a vězením. Tu on počátkem r. 1725 za doby noční sebral ženu a děti a opustiv všechno prchl do Žitavy. Zde přidružil se k těm, kdož se klonili ke Groszhennersdorfu. Velký počet vystěhovalcův žitavských rád byl by přešel do této osady; ale nebylo tam místa, tak že ani nemohl naplniti se rozkaz městské rady žitavské, aby oni Čechové, kterým lépe se líbí bohoslužba v Groszhennersdorfu, tam se odebrali. Vystěhovalcům českým na statku baronky s Gersdorfu dařilo se dobře, až se octli se svou vrchností ve sporu, když se jim zakázalo, že nesmějí k sobě přijímati už

žádných nových uprchlíkův z Čech a scházeti se nikdy mimo chrám na modlitby. Kazatel Liberda navrhl, aby raději se stěhovali do *Berlína*. Hlasu jeho uposlechl největší jich počet r. 1732; jen málo jich zůstalo v Groszhennersdorfě, kteří pak, když r. 1741 baronka z Gersdorfu statek prodala, se přidali k luterské církvi německé.

Někteří potomci Jednoty bratrské na Moravě, koncem první čtvrtiny století osmnáctého, přišli také do krajiny groszhennersdorfské a dali podnět k založení kvetoucí nyní osady *Ochranova* (Herrnhut), kde Jednota bratrská nyní má své světoznámé hlavní sídlo. V osamělé vesnici na jednom jesuitském panství moravském žilo tenkráte několik bratří, kteréž otec tajně vyučoval v křesťanství biblickém a jichžto umíraje důtklivě napomenul, aby od uznané pravdy nikdy neodstoupili. Tito nezapomenutelní bratří, jmenem *Neiszerové*, nalezli další duchovní potravu v Sukdole u bratří Ničmanův a jiných, seznámili se s cestujícím luteránem a prostřednictvím jeho poznali šlechetného, svého času slavného bohoslovce *Steinmetze*, jenž tehdy blahodárně působil při hlavním chrámě v Těšíně. Také vešli ve spojení s Kristianem *Davidem*, dosti proslaveným tesařem, jenž posud jako *zakladatel Ochranova* žije v čestné a vděčné paměti.

Puzen jsa mocnou touhou, aby seznal ryzejší a čistší způsobu křesťanství, David opustil Moravu, přihlásil se v Berlíně k církvi evangelické, přijímal další poučení od horlivých kazatelův lužických, Schwedlera v Niederwiese a Schäfra ve Zhořelici, a zavítal opět na Moravu, kde setkal se s bratry Neiszery. Vznikla mezi nimi vzájemná důvěrnost a srdečnost. Seznavše vespolek svoje nejskrytější tužby, jali se mluviti o svízelích a o

nebezpečí duchovní volnosti na Moravě. Konečně Neiszerové požádali Davida, aby jim zjednal útulek v některé zemi evangelické. Roku 1722 mohl jim David přinésti radostnou zvěst, že hrabě *Mikuláš Zinzendorf* je chce přijmouti na svůj statek. Tu odebrali se dva bratří Neiszerové do Groszhennersdorfu k hraběti a k jeho babičce, vysoce vzdělané paní z *Gersdorfu*, kteráž je i Davida poslala do Berthelsdorfu, na statek svého vnuka. Tamější správce Heiz vykázal jim staveniště na *Hutberku*, podle silnice, kteráž vede sem ze Žitavy.

Dne 17. června 1722 porazil se na Hutberku první strom pro tuto osadu, na místě, kdež od století výroční slavnosti r. 1822 stojí krásný pomník. Tesař Kristian David byl první stavitel místa proslaveného pak brzy po celém světě. Pod *ochranou Páně* vzdělán byl *Ochranov*, po německu Herrnhut. Pozůstalé bratry Neiszery jesuiti sice uvrhli do vězení, aby se od nich dověděli, kam ostatní bratři se poděli; ale shledavše úplnou neprospěšnost svých dotazův a ukrutností, pustili je. Ti pospíšili za svými bratry do Ochranova roku 1723.

Znenáhla objevili se i někteří obyvatelé ze Sukdola, potomci otcův a dědův, kteří ještě znali vyznání, život církevní i společenské zřízení svých předkův, *českých bratří*. Chtěli vlastně vystehovati se až do *Lešna*, kde už od prvního stěhování se Čechův z Čech, r. 1548, čeští bratří žili; ale cestou chtěli ještě navštíviti svého krajana Kristiana Davida. Výsledek té návštěvy byl, že zůstali také v Ochranově. Nyní nebylo nic přirozenějšího, než myšlenka, aby zde obnovili, vzkřísili a k novému životu přivedli dávná zřízení Jednoty bratrské. Stejně smýšlejících přibývalo a už r. 1732 bydlilo

v Ochranově 600 osob. Přišli také čeští vystěhovalci z Čech a z Groszhennersdorfu.

Zvláštní komise saské vlády roku 1732 prozkoumala veškery poměry a všechny záležitosti Ochranova a zjednala ochranu také zemských zákonův těmto vystěhovalcům českým i moravským, kteří zde jako už dříve ve svých vlastech ke všem útrapám a pronásledováním odpovídali toliko trpělivostí, čistotou mravův a věrným plněním všech svých povinností poddanských. Však přikázáno, aby *noví příchozí se nepřijímali*, poněvadž „vláda a panstvo v Čechách sobě proto stěžovaly". — V nové osadě bratrské šlo nyní ihned o některá zřízení bratrská. Zvolili se starší, a hrabě Zinzendorf společně s baronem Wattewillem byli prvními správci Jednoty.

Hrabě Zinzendorf pocítil nevyslovitelnou slast, že prozřetelnost jej vyvolila, aby obnovil zřízení ušlechtilé Jednoty bratrské. Ještě žil biskup církve bratrské v Polsku, Danyel Arnošt Jablonovský, dvorní kazatel v Berlíně. Tento roku 1735, maje k tomu svolení staršího v Jednotě. Sitkova v Lešně, posvětil Davida Ničmana v Ochranově za biskupa a staršího v Jednotě a r. 1737 k týmž úřadům a hodnostem také Mikuláše hraběte Zinzendorfa, když tento byl se podrobil přísným zkouškám bohosloveckým.

Ochranov od té doby nabyl slávy a důležitosti světové a rada starších má mnoho co spravovat a řídit, co se děje na místech nejroztroušenějších a v krajinách nejvzdálenějších. Jsout místa, kteráž potomci *bratří* českých vystavěli a *výhradně* obývají. K těm náležejí: *v Němcích* Ochranov, Gnadenfrei (u Reichenbachu); *v Anglii* Fulnek (v Yorkshiru); *v Rusku* Sarepta; *v severní Americe* Betlem (v Pensylvanii), Salem

(v severní Karolině). Pak jsou místa, kde bratří ve značném množství žijí; jako *v Němcích:* Neusalz (na Odře), Neuwied (na Rýně); *v Nizozemích* Zeist u Utrechtu. Konečně jsou místa, kde bratří sice roztroušeni a různo žijí, jako v Londýně, v Amsterodamě a ve Filadelfii; ale kde přece svazkem církevním spjati jsou, pod správou bratří ochranovských se nalezají a vlastní dům sborový mají.

Podrobný přehled nynějších sborův bratrských jest tento:

I. **V Evropě.** 1. *V Němcích. a) Ochranov* r. 1722 založen vystěhovalci moravskými. *b) Nizký* r. 1742 českými vystěhovalci založen. *c) Kleinwelke* u Budyšina r. 1751 zvláště zřízen, aby poskytoval středisté probuzeným příslušníkům kmene lužického. *d) Gnadau* (u Magdeburku) od r. 1767. *e) Gnadenfrei* (u Reichenbachu) r. 1743. *f) Neusalz* (na Odře) r. 1744. *h) Gnadenfeld* (u Koselu) r. 1780. *i) Berlín* a *Rixdorf* r. 1737. *k)* V *Postupíně* a *Královci* oprávněná sboroviště. *l) Neuwied* (na Rýně) r. 1750. *m) Neudietendorf* (u Gothy a Erfurtu) r. 1743—648. *n) Ebersdorf* r. 1761. *o) Königsfeld* (v Badensku) r. 1807. *p) Norden* (ve Hannoversku) roku 1743. V Berthelsdorfu u Ochranova jest všeobecné ředitelství, v Nízkém jest pedagogium, v Gnadau knihkupectví, v Gnadenfeldu bohoslovecký seminář.

2. V *Dánsku. Christiansfeld* (u Hadersleben) roku 1772; v Kodani a v Altoně domy sborové, v Altoně od r. 1810 také zvláštní chrám.

3. Ve *Švédech*, schůze ve Stokholmu, v Gothenburku v Karlskroně a Uddewalle.

4. V *Nizozemích* Zeist u Utrechtu, r. 1748.

5. Ve *Velké Britanii*, α) v *Anglii: a) London* z r. 1742; *b) Fulnek* (v Yorkshiru) z r. 1744;

e) Fairfield (u Manchestru) r. 1784. *d) Ockbrook* (u Derbyshiru) r. 1750. *e) Bedford* r. 1745. *f) Bristol* r. 1755. *h) Bath* r. 1765. *i) Malmesbury* a *Tytherton* (ve Wiltshiru) r. 1748. *k) Haverfordwest* (v jižním Walesu) r. 1763. *l) Plymouthdock* (v Devonshiru) r. 1805. *m) Leominster* (v Herfordshiru) r. 1759.

β. Ve *Škotsku: Ayr* r. 1778.

γ. V *Irsku: Dublin* r. 1750. *Gracehill* 1764. *Gracefield* r. 1767. *Ballindury* r. 1755.

6. Na *Rusi. Sarepta* v gubernii saratovské z r. 1765. V *Petrohradě* a v *Moskvě* sborové domy bratrské. V Livonsku několik malých osad.

II. **V Americe** ve spojených státech:

α. V *Pensylvanii. a) Betlem* r. 1741, s vesnicí Emausy. *b) Nazaret* r. 1742. *c) Litice* 1757; pak sborové domy ve *Filadelfii*, v *Lancastru* a v *Yorktownu.*

β. Ve státu *Ohio:* vesnické obce *Saron* a *Berseba* r. 1799.

γ. Ve státě *newyorském: Nový York* r. 1742.

δ. Ve státu *Rhode-Island:* městská obec *Newport* r. 1758.

ε. Ve státě *Maryland:* ves *Graceham* r. 1758.

ξ. V *Severní Karolině: Salem* r. 1766 s vesnicemi *Bethabara, Bethanie, Frieberg, Friedland* a *Hope.*

Dle těchto zpráv rozsířila se Jednota bratrská po světě nejvíce v polovici minulého století. Společnost vzdělaných a šlechetných lidí, která ve svých vlastech, v Čechách a na Moravě nemohla setrvati, nechtěla-li nejkrutějším týráním úplně vyhynouti, roznesla sémě spořádaného života, sémě pracovitosti a všech dobrých mravův po severní Evropě a po severní Americe! A nepřestala ani na sřízení vlastních sídel v cizině, nýbrž podnikla

i drahně výprav mezi národy pohanské a divoké, aby do myslí jejich vštípila vznešené zásady svého požehnaného života. Mezi Eskimáky, mezi Indiány severoamerickými, mezi otrockými černochy na ostrovích západní Indie, na anglických ostrovech indických, v jižní Americe, ano i v jižní Africe mezi Hotentoty a Kafry, všude blahodárně pracuje ušlechtily duch české, z vlasti vypuzené, doma mořené Jednoty bratrské! Správu všech těchto osad a výprav vede ředitelství bratrské v Berthelsdorfu u Ochranova. —

Však mimo Žitavu a Ochranov s nejbližším okolím nalezli vystěhovalci čeští útočiště ještě v jiných městech Horní Lužice Do *Zhořelice* přišly 82 vystěhovatelské rodiny r. 1652 z panství friedlandského. O tomto městě ví se také, že poskytlo občerstvení a darův oněm vystěhovalcům, kteří z Groszhennersdorfu se brali do Berlína.

Také v jihovýchodní části Horní Lužice vznikly některé osady vystěhovalcův českých, jako v Gebhardsdorfu, v Örtmannsdorfu, v Carlsdorfu a v Gerlachsheimu. Do Gebhardsdorfu přišlo mnoho pozdějších vystěhovalcův, a když neuměli německy, směli užívati tamějšího chrámu k bohoslužbě, konané jazykem českým. Obec rozšiřovala se novými stavbami, zvláště tenkráte, když sem přišlo drahně Čechův, kteří posud ve Slezsku smutný život trávili. Ano ještě r. 1720 veliké zástupy Čechův, kteří po všechen čas se svým bratrským vyznáním se tajili, přešly sem a odtud dále do Ochranova, jenž té doby právě vznikal.

Örtmannsdorf a *Carlsdorf* byly založeny českými vystěhovalci r. 1727. V Carlsdorfu bylo ihned 20 domův postaveno, 70 českých rodin usadilo se zde a nová obec dala si jmeno po Karlu,

synu pana z Gersdorfu, jenž byl zvláštně laskavým ochrancem vystěhovalcův českých.

Z krajův saských poskytly útočiště nešťastným vyhnancům a pronásledovaným souvěrcům českým zvláště kraj míšeňský, rudohorský a voigtlandský. Do kraje míšeňského byl přechod z Čech velice usnadněn a podporován plavbou polabskou. Ze všech nekatolických měst českých, kteráž v kraji pražském a litoměřickém ležela na Labi, stěhovali se aneb prchali obyvatelé na sever. Z Mělníka, z Roudnice, z Litoměřic, z Oustí, z Děčína hleděl se každý nekatolík spasiti po Labi do Sas. A tu polabské městečko *Žandov* (Schandau) bylo nejbližším útočištěm luteránův z Děčína a z Oustí, kde lichtenšteinský komisar Jeroným Bukovský s přijmím Jareš usiloval o potlačení jejich.

Severněji na Labi leží město *Perno* (Pirna), kteréž proslulo jakožto jedno z nejhlavnějších jevišť českého vystěhovatelství. Už roku 1623 uteklo se do tohoto krásného města několik šlechtických rodin českých. V letech pak 1626 a 1631 přešel sem netoliko květ české šlechty (50 rodin panských a 200 rodin rytířských), nýbrž i největší počet druhdy šťastných občanův z měst Děčína, z Oustí, z Litoměřic, z Mělníka, z Lípy, ze Slaného, z Prahy, ano i z vesnic z okolí lobosického ku př. ze Sulovic, ze Šířovic, z Opohlavy atd.

Nejčetnější zástupy stěhovaly se do Perna z *Litoměřic*. Toto polabské město české z jednomyslného snešení všech svých obyvatelův už dne 21. srpna 1517 prohlásilo se za *podobojí*, a tož způsobem tak rozhodným, že pro zachovaní svornosti nikdo nemohl nabyti tam práva měšťanského, kdo by se nepřiznával k přijímání pod

obojí. Tento řád trval v Litoměřicích v platnosti až do r. 1617. Toho roku dva přívrženci jesuitův, Mikuláš Mrázek a Bartoloměj Kolen koupili si tam domy a žádali, aby se jim propůjčilo právo měšťanské. Když se jim to odepřelo, podali stížnost ke královské kanceláři. Netrvalo dlouho a tři první radní i s městským písařem obce litoměřické byli pohnáni do Prahy; zde kancléř i tajemník Pavel Michna osopili se na ně s nejostřejšími výčitkami a uvrhli je do tuhého vězení, až je přiměli k povolnosti. Za pět měsícův dotčený Mrázek už seděl v radě města Litoměřic a po bitvě bělohorské byl ustanoven za císařského soudce nad litoměřickými „odbojníky a buriči".

Pomocí dvou kapucínův Valeriana Grosa a Františka Rozdrazova usiloval Mrázek, aby veškeré občanstvo litoměřické, kteréž nyní svých evangelických kazatelův zbaveno bylo, uvedl do lůna církve jesuitské. Když tyto záměry po dobrém se nedařily, přikročilo se k násilí. Před samým božím hodem velikonočním roku 1625 byla jména všech měšťanův na zvláštní listinu sepsána a všem nařídilo se skrze vojáky, aby nazejtří a pak dále na vyznamenané svátky každý z nich dostavil se do kostela na kazání a na mši. Aby dokázal, že v kostele byl, měl každý při svém odchodu svůj lístek odevzdati kostelníkovi. Kdo by neposlechl, tomu vyhrožováno pokutou pěti kop grošův za každé opomenutí zákona.

Ale ani tou cestou nechtěla politika jesuitská v Litoměřicích se dařiti. Tu bylo povoláno vojsko z oddělení Maradasova, a to počalo provozovati vůli jesuitův s důrazem nejvášnivějším. O boží tělo měla celá obec účastniti se slavnostního procesí. Starostovi a předním občanům poslány byly pestré

svíčky voskové, aby jich v průvodu užili. Městskému písaři *Pavlu Stranskému*, který na procesi nepřišel, byla poslána do domu družina vojákův, která všechen jeho majetek zplenila a vydrancovala. Stranský velmi odhodlaně vystoupil proti rozkazu, že Litoměřice se musejí pokatoličit, po dva dni měl o to veřejnou při s oněmi dvěma kapucíny a konečně se osvědčil, že raději opustí svou vlast než svou víru. Žil ještě dosti pokojně v Litoměřicích dále, až roku 1627 jej došel rozkaz, buď aby přiznal se k církvi katolické aneb aby se vystěhoval z Čech. Stranský zvolil raději vyhnanství. S těžkým srdcem odešel nejdříve do Perna.*)

S ním zároveň více než polovice Litoměřičanův opustili svou vlast a přestěhovali se do Perna. Spočátku těšili se vystěhovalci čeští z nejvlídnějšího přijetí se strany městského úřadu i celého občanstva v Perně, buď proto, že byli nevinně pronásledováni a že věrně vyznávali svou víru, buď že jakožto lidé celkem zámožní přinášeli s sebou mnoho peněz. V Perně říkali jim „Čechové“, kdežto v Žitavě nazývali je „vystěhovalci“. Ale roku 1639 přihodila se věc, která drahně vystěhovalcův českých z Perna opět vytiskla. Když dne 26. července 1639 švédský generál Stahlhans z Perna opět do Lužice a do Čech vtrhnouti chtěl, domnívali se Čechové, kteří už deset a více let v Perně trávili, že nyní nadešla doba, kde své vlasti a k svým opuštěným statkům

*) *Pavel Stránský* brzy vystěhoval se ze Sas dále na sever a usadil se konečně v Toruni v Prusku, kde velikou učenost jeho poznali a úřad učitelský na gymnasiu mu svěřili. Po desíti letech zemřel zde Stranský roku 1657 maje let 75. Zůstavil nám proslavený svůj spis „de republica bojema“ (o státu českém).

opět budou moci vrátiti se. Strojili se tedy, že půjdou s vojskem švédským, a nastalo mezi nimi takové radostné plesání, jakoby z otroctví egyptského měli ubírati se do zaslíbené země Tak časně z rána o čtvrté hodině byli s vojskem švédským vzhůru, sebrali ze svého jmění, co jen na rychlo sebrati mohli a počtem asi 1500 osob postupovali za Švédy přes Labe. Toliko asi 300 osob sestárlých a churavých s těmi, kteříž k jejich posluze přikázáni byli, zůstali v Perně. Ale ti, kdož odešli se Švédy, byli cestou od svých domnělých osvoboditelův až téměř na samou kůži obráni a k tomu ještě sbiti.

Vystěhovalci seznali, že svého účelu dosíci nemohou. Kdož nechtěli vrátiti se do Perna, odvážili se přece do Čech, poněvadž té doby nevládlo vojsko císařské, nýbrž švédské pod velením generala Bannera. Odebrali se do pohraničného městečka Šluknova, odpočinuli si tam, počkali na ty, kdož se opozdili a pak se rozešli někteří k Děčínu, jiní k Litoměřicům, jiní k České Lípě, jiní ke Kamenici, aby spatřili své někdejší polnosti, živnosti a domy. Kdož neměli v Čechách čeho ohledati a doufati, zatím skryli se do skalních údolí, do jeskyň a lesův u Hohenšteina, jiní prchli do Lužice, do Budyšina. Nejlépe se rozhodli ti, kteří se obrátili k měs·ům, kde čeští osadníci už zdomácněli a veřejného práva požívali. — Matriky a hřbitov města Perna chovají v sobě drahné jmen českých vystěhovalcův.

Třetí hlavní útočiště vystěhovalcův českých v míšeňském kraji saském byly *Drážďany*. Cesta sem byla plna strachu a nebezpečí, ale přijetí zde velmi vlídné. Zpráva z r. 1628 praví, že Drážďany vyhnanými Čechy jsou velmi naplněny a jiná zpráva z r. 1639 zní, že drahně českých vystěhovalcův, kteří nedávno v Perně žili, ze strachu před Švédy

do Drážďan přešlo. Zde pak sešlo se tolik Čechův, že jména „česká osada“, „česká ulice“, „český kostel“ ani dnes nevyhynula. Dostali dovolení, aby si zjednali sídla „na písku“, za Novým městem. Jak se zdá, pokoušeli se zvláště vystěhovalci z Mělníka o zakladání vinic, však bez úspěchu. Velmi mnoho kněží přistěhovalo se z Čech do Drážďan. Vít Jakš, druhdy duchovní správce u sv. Havla na Starém městě pražském, ve spise tištěném v Drážďanech r. 1624, nazývá se vystěhovalcem už od dvacíti let. V jiném spise vychvaluje zvláštní vlídnost kurfiršta Jana Jiřího I. k českým vystěhovalcům následovně: „Jasný kníže pozval upřímné vystěhovalce Kristovy, kteří ukrutností pronásledovatelův církve boží přinuceni byli svou vlast opustiti, k radě a k napomenutí doktora Hoe do své země. Když pak pozvaní z království českého, z markrabství moravského, z arcivévodství rakouského a z obou slezských vévodství u něho se sešli, přijal je blahosklonně do své ochrany a občerstvil jejich tělo i ducha svou přízní a štědrostí. Co se týče ducha, povolil jim, aby volně vykonávali své náboženské vyznání a české knihy tiskli. Co tělesných věcí se týče, dovolil, aby svá řemesla a své živnosti provozovali; bohatí směli kupčiti s penězi. Kdo se ucházel o právo měšťanské, dostal je. Zvláště dovolil nuzným ze stavu světského i duchovního, *aby u dveří chrámových směli prositi za almužnu.* Mnohým důtklivými přímluvami zjednal, že císař Ferdinand II. jim vydal dědičný jejich statek a že jim dovolil bezpečně zajížděti do Čech.“

Když počet vystěhovalcův českých r. 1639 nově z Perna přibylými značně se rozmnožil, žádali u kurfiršta Jana Jiřího, aby jim dovolil konati služby boží v příbytku faráře, jenž jim měl

kázati. Kurfiršt jim to dovolil, a tak vykonávali vystěhovalci čeští svou pobožnost po deset let. Když pak r. 1648 v míru vestfalském se rozhodlo, že vystěhovalci čeští ve své vlasti už ničeho nadíti se nemohou, jali se dne 29. března r. 1650 prositi za dovolení, aby směli užívati veřejného chrámu. Tu daroval jim kurfiršt Jan Jiří chrám svatého Jana, v svatojanské ulici před branou, kudy se jede do Perna. Tento kostel ihned nazýval se *český kostel*. Na zřízení obydlí pro faráře sbíraly se příspěvky v Drážďanech i jinde. Roku 1698, když panovnická rodina saská změnila své vyznání víry, padl na vystěhovalce veliký strach. Obávali se, aby Fridrich August nechtěl jednati, jako Ferdinand, a mnozí už chystali se na útěk do Gdanska; však obavy jejich byly zbytečny. Od roku 1650 měli vystěhovalci čeští v Drážďanech vlastní školu a faru. V chrámu sv. Jana, kdež bohoslužbu svou vykonávali, jsou náhrobky některých kazatelův jejich.

V kraji rudohorském usadilo se mimo Drážďany, Perno a Žitavu nejvíce vystěhovalcův českých. Hraničíť tento kraj na mnoho mil s královstvím českým. Hory a lesy pohraniční poskytovaly právě nejbezpečnější útulek všem Čechům hlavně z kraje žateckého, kteří prchali před násilím jesuitův a dragounův. Kroniky zaznamenaly, že do města *Freiberka* přišlo drahně Čechův, kteří neporušeného slova božího vážili sobě nade všecko. Jediné ze stavu panského přistěhovalo se sem 86 rodin. Jmena jejich jsou vyznamenána v kostelních knihách freiberských. Jeden český vystěhovalec, který ve Freiberku se usadil, musí však ve vděčné paměti na věky žíti; jest to *Pavel Skála ze Zhoře*, slavný učenec a dějepisec, jenž své světoznámé dílo dějepisné s největší části ve Freiberku sepsal.

Zvikava v Rudohorsku také poskytla pohostinství a přístřeší velikému počtu českých vystěhovalcův; vedle ní pak město *Annaberk*, netoliko pro svou blízkost, ale i proto, že drahně rodičův z Prahy, z Rakovníka, z Mělníka, ze Žatce, ze Slaného, z Plzně, z Klatov, ze Strakonic, z Jičína, z Nimburka a z jiných českých měst už v dřívějších časích posýlali své syny na vzdělání do škol annaberských.

Soustrast občanův annaberských s vystěhovalci českými byla pak nejdříve vzbuzena r. 1626 vypravováním žateckého měšťana, Václava Vysockého, jenž vojskem Martina Huerty nevyslovitelně byl trápen, než za hranice vyvázl.

Dne 12 srpna r. 1625 vtrhlo do Žatce vojsko Martina Huerty, vykonávatele jesuitské politiky v Čechách. Ihned ohlásily se dva rozkazy na radnici a v kostele. Jeden přikazoval, aby každý zdejší obyvatel odevzdal bible a všechny evangelické knihy; na koho by se proneslo, že toho neučinil, ten že bude pokutován stem českých zlatých a žalářem několika neděl. Druhý rozkaz nařizoval, aby všichni denně chodili do katolického kostela na mši; za každé opomenutí ustanovila se pokuta pěti zlatých tří liber vosku. Tu mysli mnohých se zděsily a zviklaly. Dne 22. srpna množství českých kněh se sneslo na radnici; ty za městem ve veliké hromadě se spálily. Dne 6. ledna 1626 přibyli do Žatce noví vojáci Huertovi, kteří právě byli dokonali své dílo v sousedních Lounech, a rozhostili se po domech oněch občanův žateckých, již od evangelia odstoupiti se zdráhali. Konečně dne 20. ledna přijel sám Huerta. Všechno se chvělo před jeho příchodem, tak že někteří evangelíci raději chtěli opustiti své domy a živnosti a vystěhovati se. Však Huerta kázal přibiti na

vrata radnice listinu, v níž zakazoval, aby nikdo bez jeho svolení pod pokutou smrti neopovažoval se vyjiti z bran městských. Nazejtří uvrhl do žaláře starostu města a nepustil jej na svobodu dříve, až ten slíbil, že přestoupí k vyznání katolickému. Dva radní, Matěj Litomyšlský a Samuel Klatovský, poněvadž nechtěli kleknouti před monstrancí, byli vsazeni do želez a po 14 dní strašně mořeni, až také se stali katolíky. Dne 26. ledna Huerta v průvodu jesuitův a vojákův odebral se na radnici, povolal tam před sebe městskou radu a všechen lid z města a nařídil, aby všichni podrobili se jeho rozkazům, aby vykonali tajnou zpověď a přijímali „pod jednou“. Kdo by uposlechl, tomu sliboval osvobození od posádky vojenské, kdo by se zdráhal neb vzpouzel, tomu vyhrožoval zdvojením toho břemena. Každý měl osobně odpovědíti k otázce, chce-li do tří neděl skloniti se k poslušnosti. Tu předstoupil Václav Vysocký a jal se proti Huertovi brániti práv svědomí. Huerta k němu přiskočil, jako zběsilý spoličkoval jej a strašně laje rozbijel lebku jeho oběma pěstmi. Mezi jiným klením a zuřením křičel: „Ty ničemný lotře, dám tě železy skřižovati a do nejhlubšího sklepa uvrci, kde nespatříš světla slunečního, až pak vypliješ svou lotrovskou duši, dostane tě kat, aby tě zahrabal.“ Dal ihned přinésti železa. Drábové spjali ruce a nohy Vysockého těžkými pouty, na krk mu připevnili kruh s těžkým řetězem a tak vlekli jej do žaláře, kamž nesměl nikdo za ním, ani žena ani děti. Zde ležel Vysocký tři neděle, obtížen přetěžkými železy, o chlebě a vodě, a denně mučen jesuity. Pak že prý vzdornou řečí chtěl roznítiti lid ke vzpouře, ohlásili mu nález smrti. Když shledali, že raději umře, než by zradil a zapřel své svědomí, pravil

k němu jesuita Chanovský: „Jsi ďáblem posedlý,“ a kázal stisknouti jej v železech ještě krutěji. Když Vysocký konečně seznal, že nemůže nabyti ani života ani smrti, pravil, že se chce do ucha zpovídati. Pak mu dovoleno, že smí se vystěhovati. Zabral se do Annaberku.

Několik set vystěhovalcův přišlo tam za ním roku 1628, mezi nimi zejména: Hanuš Bohuš z Otěžic s rodinou; Adam Hruška, jehožto jeden syn v průvodu zimního krále Fridricha byl zabodnut; Jakub Hruška, stařec 71 let; Tobiáš Hruška se ženou, syny a dcerami; Felix Kaplíř ze Sulovic s rodinou; Adam Kelbl z Netluk s rodinou; Pavel Kyšerský z Vřesletvic; Anna z Lobkovic na Hasištein; Jáchym hrabě Šlik, paní Alžběta hraběnka Šliková; David Střížka z Kadaně, Hanuš Ustřický na Drachovicích, hrabě Voldemar na Hasištein atd. atd. — Městečko *Johanngeorgenstadt* nazvané „městečko vystěhovalcův“, založili vystěhovalci čeští v saském Rudohoří roku 1654; kurfiršt Jan Jiří vykázal jim toto místo, aby si vzdělali osadu, která by dle něho se jmenovala. Také Jöhstadt, Buchholz, Altenberg, Oberwiesenthal, Zinnwald, Schneeberg atd. atd. jsou plna pamětí ze života českých vystěhovalcův.

Že tak saské Voigtsko poskytovalo útočiště ubohým vystěhovalcům českým, rozumí se už samo sebou při pohraničné poloze jeho. Zde zvláště v *Klingenthalu* žijí velmi četní potomci Čechův. Zejmena zhotovitelé hudebních strojův, horníci a lesníci, usadili se v tomto místě. Roku 1653 už zde měli zvláštní chrám, který posud náleží k nejkrásnějším kostelům v celém Sasku.

Jeden z nejdůležitějších vystěhovalcův českých, kteří zvolili saské Voigtsko za svůj nový domov, byl Albrecht Ronovský na Biberštein,

syn pana Albrechta Křineckého z Ronova, na Rožďalovicích, Dětěnicích atd. Narodil se r. 1625 dne 11. listopadu, ale byl pokřtěn v širém poli pod bukem, aby nepadl do rukou jesuitských. Když mu bylo deset let, zemřel mu otec, a matka musila co chvíli býti připravena na odchod z vlasti. Dala nejdříve Albrechta a mladšího jeho bratra do Vratislavi na školy, pak s nimi cestovala po Německu, po Anglii, Francii a Italii, a vrátila se r. 1649 s nimi do Čech. Však zde nalezla jen nejkrutější pronásledování, všeobecný útisk a bídu. Jedné noci byli oba bratří Ronovští jati a do pražských žalářův uvrženi. Tak chtěli jesuiti je zastrašiti a za příklad obecnému lidu postaviti. Teprv za několik měsíců je vyvedli před komisi, která se jich tázala, chtějí-li přestoupiti na víru římskou. Bratří Ronovští odpověděli, že žádná moc na světě není tak veliká, aby je odvrátila od pravdy uznané. Ze zvláštní milosti císařovy byli konečně propuštěni na svobodu, a když konečně 1650 vyšel nový rozkaz, kdo by se zdráhal státi se katolíkem, že tu chvíli musí opustiti Čechy, vyšli Ronovští do Sas. Nyní ještě jsou Ronovští v Sasích kvetoucí rodina šlechtická.

Do lipského kraje v Sasích, od hranic českých už vzdáleného, přešlo jen velmi málo českých vystěhovalcův. Dle jména znám jest jeden velmi vážený muž, který jakožto vystěhovalec do města *Lipska* přišel, a tam jakožto lékárník pokoj nalezl. Jest to Martin Schörkel, jenž býval dvorním lékárníkem tří českých panovníkův, Rudolfa II., Matyáše a Ferdinanda II., mimo to zastával hodnost staršího evangelické církve na Malé straně v Praze. Po bitvě na Bílé hoře ztratil velikou část svého jmění, ale zůstal ještě dvorním lékárníkem, poněvadž Karel z Lichtenšteina, náměstek

císařův, osobně mu nakloněn byl. Však vůle jesuitův svítězila. Dne 6. června 1627 povolali Schörkla na radnici, aby se rozhodl, chce-li přiznati se ke katolictví. Drahně lidí přálo si, aby Schörkel zůstal v Čechách a v Praze, proto mu domlouvali, aby změnil víru; ale on odpověděl, že ve věcech svědomí jest poslušen jediné boha a že raději odejde z vlasti. Dali mu lhůtu 14 dní; však Schörkel odešel už osmého dne, opustil dům, krásnou zahradu a dvě velmi skvěle zařízené lékárny, jednu v Praze, druhou v Žatci. Obával se, aby mu neodňali děti a nezavřeli je do klášterův jesuitských. Proto už dříve byl je vyvezl z Čech do Mišně. Sám žil rok v Drážďanech, až si zjednal lékárnu v Lipsku, kde sice ve vojně utrpěl nových velikých škod, ale kde své vyznání víry svobodně mohl osvědčovati.

S ním přišli do Lipska také někteří evangeličtí duchovní z vystěhovalcův českých; ale více vnady než Lipsko měl pro bohoslovce české *Wittenberk*. Jan Hertvic žil zde 10 let; hořovický rodák Samuel Martini z Dražova trávil zde dvě leta; Jan Domažlický z Písku, druhdy farář u sv. Jiljí v Praze, zemřel zde už v prvních letech pobělohorských.

* * *

Jiná země, kde vystěhovalci čeští hledali bezpečnost své víry, bylo *Braniborsko v Prusku*. Však první osada česká vznikla v *Berlíně* teprv za sto let po Ferdinandu II. Vystěhovalci čeští, kteří se ubírali do Berlína, náleželi totiž k pozdějším „*novým Čechům*“. Osadu berlínskou založili oni Čechové, kteří původně byli vystěhovali se do Horní Lužice, s části také oni, jimž v Grosz-

hennersdorfě u Žitavy a v Žitavě samé se nelíbilo, když tam musili vykonávati bohoslužbu dle řádův luterských a přijmouti svíčky, kříže, obrazy chrámové atd. Tu těšil je kazatel jejich Liberda nadějemi, že najdou útulek a pokoj jinde. Sám s osmi důvěrníky obrátil se do Postupina ke králi Fridrichu Vilémovi.

Tenkráte, když krajiny ještě nebyly tak přelidněny jako za nynější doby, měli panovníci radost, když mohli nabyti nějakého přírůstku svého poddanstva. Král Fridrich Vilém, jenž byl už dříve přijal vystěhovalce ze Solnohradu, dal důvěrníkům českým vlídné slyšení a slíbil, že přijme do své země lidi pořádné a tiché; však dříve ještě chtěl přimlouvati se za ně u vlády vídenské. Toto poslední podotknutí jeho doneslo se i do Čech a tu ihned se objevilo, jaký oheň pod jesuitským příkrovem posud plaje. Na četných místech objevila se po Čechách náhle evangelická bohoslužba; ale v měsíci říjnu 1732 vrazili do krajův českých vojáci, aby tajné evangelíky buď rozehnali buď do žalářův zavlékli.

Tím časem vystěhovalci čeští z Horní Lužice vydali se na cestu k Berlínu. V Groszhennersdorfu sestavil se průvod. Ubožáci měli jen dva vozy a čtyřicet osm trakařův, aby převezli děti, nemocné a chudičký svůj majetek. Z města Zhořelice vyšlo jim občanstvo vstříc s potravinami a dary všelikými.

Však v tomto městě musili vystěhovalci osm dní čekat, než došly rozkazy z Drážďan, jak se k nim chovati sluší. Nařízeno, aby po sborech se propouštěli přes hranice, ale do Sas aby nikdo z nich se nevracel. Než na hranicích zastoupilo je překvapení velmi nepříjemné. Nepřátelé jejich namluvili krále Fridricha tím časem proti nim, a

na hranicích pruských už čekal na ně rozkaz, že do země nesmějí. Tu v krutém počasí podzimním a zimním, v žalostech nevyslovitelných a v bídě nesnesitelné bloudili po hranicích sem a tam, nevědouce, co počíti. Některá pohraniční městečka v Sasích i v Prusích konečně ujala se jich z milosrdenství, a jen málo jich stihlo do Berlína, porůznu a žebrotou.

Dostali práci a almužnu, až konečně i král, jsa upozorněn na jejich pilnost, mravnost a poctivost, opět vlídněji k nim mysl svou naklonil. Zanášelť se právě záměry, že rozšíří město Berlín. Tu vykázal vystěhovalcům českým staveniště a stavivo v ulici Vilémově a dovolil, aby sobě v ulici Fridrichově založili i zvláštní kostel, jejž oni pak na památku kaple Husovy nazvali chrámem betlemským. Ten chrám byl r. 1735 založen, 1736 dostaven a 1737 posvěcen. Roku 1737 kázala vláda vídenská vyšetřiti, jak ti Čechové se dostali do Berlína. Však vyšetřování nemělo pro ně žádných smutných následkův. Směli zůstati. Také dostalo se jim podpory z ciziny, na příklad od obce augsburské.

Ale jakkoliv se jim už lépe dařilo, přece scházel jim milý jejich kazatel Liberda. Vrátiv se ze své výpravy berlínské opět do Groszhennersdorfu, Liberda byl prohlášen za provinilce. Tenkráte totiž považovalo se za veliký zločin, vábiti a vyváděti lidi ze země. Liberda byl zatčen, do žaláře vsazen a před soudy v Budyšině a v Drážďanech staven. Jakožto bludař a podněcovatel k vystěhování se byl odsouzen do waldheimské káznice. Marně přimlouval se za něho sám vyslanec pruský, marná byla i lest, nastrojená k jeho osvobození. Konečně přece podařilo se mu prchnouti a tak dostali jej vystěhovalci čeští v Ber-

líně mezi sebe. Zde tím časem slavný Danyel *Jablonský*, vnuk nesmrtelného Komenského, znaje se v jazyku polském, zastával úřad kazatelský. Roku 1737 vrátil se Liberda a spravoval českou obec berlínskou až do roku 1742, kteréhožto času zemřel cestou do Sas.

Roku 1750 obec česká v Berlíně čítala 150 rodin s 500 osobami. V pozdějších letech přidružili se někteří z nich k berlínské obci luterské, někteří k církvi ochranovské.

* * *

K zemím, v nichž čeští vystěhovalci útočiště své hledali, náleželo také *Slezsko*. Když pronásledování volného svědomí v Čechách se rozzuřilo, Slezsko ovšem také náleželo pod tutouž moc, a komisaři a vojáci, kteří k vykonání té moci určeni byli, také ve Slezsku chovali se s nejkrutější přísností. Ale buď počalo zde to moření o něco později, a volnost svědomí vzala teprv roku 1652 úplně za své; buď v některých krajinách, jako ve vévodství Břežském pod ochranou vévody Jana Kristiana, jenž na statcích svých mnohým vyhnancům i z Čech i z Moravy místa a pokoje přál. V knížectví lehnickém už v polovici století sedmnáctého vystěhovalci čeští žili v Adelsdorfu a v Leysersdorfu, stanovila se zde toliko podmínka, aby kazatel uměl česky i německy a církevní úřad v Lehnici aby jej prozkoumal ve věcech víry. Také vyšlo napomenutí k vystěhovalcům českým, (1671), aby se pilně učili jazyku německému.

Že ve Slezsku snáze bylo žíti vyznavačům evangelia než v Čechách, viděti také z příkladu Mikuláše Smotlacha. Tento dosti zámožný občan v Předměřicích u Hradce Králové byl obžalován,

že sám čítá v bibli, že jiným ke čtení ji půjčuje. Jesuiti jej přinutili, aby všecko opustil a se vystěhoval. Přišel r. 1713 do Neundorfu ve Slezsku.

Před polovicí století osmnáctého přešlo do Slezska ještě značné množství tajných nekatolíkův českých, kteří tam už z minulých dob měli své bratry a sestry. Nejvíce shromažďovali se u Münsterberku, až pak buď sami zjednali sobě místa k založení vlastních osad, buď dostali je zdarma na státních pozemcích od Fridricha II. Tím způsobem už po roku 1740 vzkvetly ve Slezsku nové české osady: *Husinec*, *Poděbrady Horní*, *Prostřední* a *Dolní* u města Střelina, *Veliký* a *Malý Tábor* čili *Žižka* u Sycova blíže polských hranic. Roku 1752 přidružil se k nim také *Fridrichův Hradec* u Opola. Zvláštní list královský prohlašoval osadníkům českým úplnou svobodu svědomí a volné vykonávání bohoslužby beze vší překážky.

* * *

Někteří vystěhovalci čeští zabrali se ještě dále na sever a přišli až k městům *Toruni*, *Gdánsku* a *Královci*. Ve svých pamětech vzpomínají s největší vděčností, že bůh jim všem ochuzeným a velice potřebným vzbudil v těchto krajinách velmi štědrého dobrodince knížete Kryštofa Radziwilla.

U Toruně dostali k osídlení místo zpustošené. Pilností svou je vzdělali a nalezli zde pokoje. Později přišel sem k nim ze saského Perna litoměřický vystěhovalec, slavný dějepisec český Pavel Stranský. Do Gdanska stihli vystěhovalci čeští už v polovici století sedmnáctého a když pak koncem toho století panovnická rodina saská změnila své vyznání náboženské, mnozí Čechové, kteří už byli se usadili v Drážďanech, obávajíce se pro

svou víru nových nátisků, opustili Sasko a přestěhovali se do Gdanska. Roku 1732 vláda pruská opakovala svou ochotu, že poskytne útočiště pronásledovaným nekatolíkům českým.

Hledajíce ochrany ještě jistější, někteří vystěhovalci čeští obrátili své kroky k velikým *říšským* městům, k *Řeznu*, k *Norimberku*, k *Brémám* atd. V Norimberku ujal se jich se zvláštní laskavostí šlechetný bohoslovec Saubert, a kronyky nazývají toto město „útočiště vystěhovalcův českých“. Jesuiti ovšem vzdvihli velikou bouři proti tomu, že tolik nekatolíkův českých došlo v Norimberku ochranného přijetí; ale vášeň a ukrutnost jejich beze všeho účinku odrazila se od pevných hradeb norimberských. V Brémách zemřel r. 1735 český vystěhovalec Jan Kozák, lékař a spisovatel.

Nemálo vyhnancův českých schránilo se též na statcích vévody z Kulmbachu a markraběte berrutského. Také do Falce zašli někteří.

* * *

Do *Polska* zaměřil zvláště důležitý proud českých vystěhovalcův, poněvadž se v něm účastnil největší Čech století sedmnáctého, poslední biskup Jednoty bratrské, světoslavný veleduch českého národa, *Jan Amos Komenský*.

Navrátiv se r. 1626 z poselství, kteréž vykonal v příčině Jednoty bratrské do Polska k bratřím, potomkům nejprvnějších vystěhovalcův českých, z roku 1548, neunavný rozmnožovatel opravdové osvěty mezi národem českým, zvláště mezi nejbližšími svými spoluvěrci, zdržoval se nejvíce u hor krkonošských, na statcích pana Jiřího Sádovského ze Sloupna, kterýžto v Čechách hájil a

opatroval českých bratří rovněž srdnatě jako pan Karel ze Žerotína na Moravě. Pod ochranou toho šlechetného vlastence Komenský pokračoval ve spisování převzácných plodův svého velikého ducha, ve skládání kněh, kteréž určeny byly, aby učinily z národa českého nejosvícenější a nejvzdělanější národ na světě, když dne 31. července 1627 ohlášeni byli rozkazové, aby ze země vyšli, kdožkoli by s jesuity u víře srovnati se nechtěli. Tu nadešla nevyhnutelnost i Komenskému, odložiti péro a uchopiti se holi vystěhovatelské, přerušiti vzdělavatelskou práci a vydati se na bludné putování širým světem.

Koncem měsíce ledna 1628 Komenský s ochráncem svým panem Sádovským, se tchánem Janem Cyrillem a s některými kněžími bratrskými v nejkrutější zimě opouštěl svou vlast. To byl zajisté nejdražší hloušek český, jenž z rodného kraje vyjíti musil, aby zachránil svobodu svého ducha, volnost svého svědomí. Chovalť v sobě největší klenot českého národa, Jana Amosa Komenského.

Přišedše nad Broumovem na hranice, kteréž Čechy od Slezska dělí, slavní vlastenci čeští poklekli všichni na kolena, s pláčem a s mnohými sízami k bohu se modlíce, aby milosrdenství svého neodvrátil od milé vlasti, aniž dopustil utlačiti v ní símě slova svého. Ještě naposledy zlíbali tu drahou českou zemi a s nevýslovným hořem odtrhli tváří svých od ní. Dne 8. února dostali se do *Lešna* polského, kteréž byli určili za cíl své bezděčné pouti.

Lešno, město v nynějším vévodství poznaňském blíže slezských hranic, oné doby náleželo Rafaelovi hraběti Lešenskému Tento vysoce vzdělaný a šlechetný velmož polský přijal vyhnance české na své statky s nejsrdečnější vlídností a

prokázal jim veliká dobrodiní. Za prvním zástupem, jenž tak šťastné útočiště byl nalezl, a ještě spíše za svým hlavním správcem duchovním, za Komenským, přibývalo do Lešna množství jiných vyhnanců z Čech a z Moravy, tak že za kratičkou dobu vznikla tu nová hlučná osada česká, jejížto duší byl Komenský.

Pro vzdělání své mládeže zřídili sobě bratří čeští v Lešně gymnasium; Komenský byl jeho správcem a hlavním učitelem. V tomto vlasteneckém úřadě osvědčila se vzdělavatelská činnost Komenského co nejskvěleji. Na zvelebení školství sepsal Komenský v Lešně jazykem českým troje knihy, kteréž pak do latiny a téměř do všech živých evropských jazyků přeloženy byly: velikou didaktiku, školu mateřskou a školu prostonárodní.

Těmito spisy Komenský stal se opravcem školství v celé severozápadní Evropě a zakladatelem novověkého školství v celém našem díle světa. V těch knihách veliký myslitel český důkladně ukázal a káral veliké nedostatky škol tehdejších a navrhl výborná pravidla pro opravu jejich. Dokázal, že dítě ve škole musí se netoliko vyučovati, nýbrž zároveň vychovávati a že všeliké učení musí se zakládati na názoru věcí skutečných, což hlavně má svou platnost při učení se jazykům. Za tou příčinou Komenský vzdělal svou, od té doby po celém světě proslavenou a ode všech pravých učitelův vděčně velebenou knihu „Svět v obrazích“ (orbis pictus).

Život českobratrské osady v Lešně soustřeďuje se hlavně v životě Jana Amosa Komenského. Aby svým vychovatelským zásadám zjednal známosti a rozšířenosti co největší, Komenský zajel na západ evropský až do Anglie a do Švéd a působil tam k blahu lidstva velmi prospěšně. Však r. 1648

přinucen byl navrátiti se do Lešna, poněvadž toho roku po smrti posavadního biskupa bratrského, Vavřince Justina, zvolen byl za hlavu Jednoty. Byl sám posledním biskupem v této krásné a ušlechtilé společnosti české, v této nejdokonalejší společnosti křesťanské.

Vpádem Švédův do Polska r. 1655 bohužel sklácen byl i tento poslední zdárný květ se zdravého kmene českého. Švédský král, Karel Gustav, jedním rázem vybojoval celé Polsko až po Krakov. I Lešno, sídlo českých vyhnanců, dostalo se v moc Švédům a ušetřeno od nich hlavně pro vážnost jejich ke Komenskému. Ale právě pro to obrátili je vojáci polští dne 28. dubna 1656 v rum a popel.

Obyvatelé na vždy se rozprchli a Komenský, ztrativ v plamenech všechny knihy a spisy své, znovu byl přinucen hledati útočiště v cizině. Nalezl je konečně až v *Amsterodamě*, kdež stále pracuje ku prospěchu celého lidstva a napomínaje rozmetané zbytky Jednoty bratrské k stálé důvěře v boha a k věrnosti k víře, co osmdesátiletý kmet dokonal běh blahodárného a slavného, ale zároveň velice žalostného a klopotného života svého tiše a pokojně dne 15. listopadu r. 1671. Mrtvé tělo jeho pochováno v městě Naarden. Vděčná a slavná památka jeho žije a potrvá v myslech všech věrných Čechův na věky!

* * *

Kteří po roku 1628 do Polska ustoupili, nalezli vlídného přijetí a na čas i ochrany netoliko v Lešně, nýbrž i v jiných městech šlechetného hraběte Rafaela z Lešna; zejména ve Vlodavě a v Baranově, a také v Ostrorogu, pod záštitou

hraběnky z Ostrorogu a v Skokách pod panem Mikulášem Rájem z Neglovic, též v Kobylíně pod panem Abrahamem Seniutou.

V *Uhrách* vzbudil bůh ducha knížete Jiřího Rákocyho, aby panství jeho, hranic moravských blízká, Lednice a Pouchov, vyhnancům českým i moravským útočištěm byla. Podobně šlechetně a lidsky zachovali se k vyhnancům českým uherští velmožové, hrabě Turzo, hrabě Ilešházy, pánové Revaj. Nádaždij, Niárij, Viskelety a jiní. Od Čechův, kteří na statcích těchto boháčův došli bezpečného útulku, pochází píseň, posud zachovaná mezi slovenským lidem.

Krásná je to řeka
řeka Vltava,
kde jsou naše domy
i vlast laskavá.

Hezké je to město,
to město Praha,
v kterém bydlí naše
rodina drahá.

Co že nám do řeky,
co nám do města;
ach, nám vykázána
k vyhnanství cesta.

Nevzali jsme s sebou
nic, po všem veta!
jen bibli králickou,
labyrint světa.*)

Tatry vy přijměte
nás v té ouzkosti,
u vás chceme žíti
i složit kosti.

* * *

V *Anglii* netoliko J. Amos Komenský došel veliké pocty a zvláštního vyznamenání, nýbrž i několik jiných učencův českých, kteří svou vlast opustiti musili. Tak zejmena Samuel Martini z Dražova a Šimon Partlík, jenž i stále se tam usadil

*) Spis J. A Komenského, v kterém se dovozuje, že všechno na světě jest pouhý klam a zmatek a jediné v bohu že mír, blahobezpečnost a spočinutí.

po mnohaletém bloudění širým světem. Václav Hollar, český bratr, jemuž v století sedmnáctém nebylo rovného v umění ryteckém, stal se zakladatelem téhož umění v Anglicku.

Do *Švéd* zval české vyhnance a vystěhovalce sám král Gustav Adolf. Z těch, když tam se utekli, jmenujeme zvláště Jiřího Holíka a Jana Rajka; oba odebrali se do města Upsaly. Jiří Holík sepsal dějiny vystěhovalcův, pod jmenem: *„krvavé slzy země české“*, kterážto kniha i do švédského i do latinského jazyka přeložena byla, a Jan Rajk vyučoval lékařství ústně i písemně. Adam Písecký z Kranichfeldu také žil ve Švédech jakožto spisovatel politický.

Také *Dánsko* činilo mnoho dobrého českým vystěhovalcům. Vít Jakš, někdys duchovni správce chrámu sv. Havla v Starém městě pražském, vydal r. 1643 v Drážďanech ve svém latinském spise o králi dánském Kristianu V. toto svědectví: „Král dánský dal vyhnancům Kristovým, kteří svou vlast opustiti musili, milostivé dovolení, aby do jeho země přišli a křesťanskou pomoc hledali. Kdo ho poprosil, tomu štědrou rukou poskytl pomoci z pokladny státní a po příkladu prvotních církví co rok zařídil ve svém království sbírku pro vystěhovalce“ atd.

III.

Následky, kteréž z přistěhování se tolika vyhnaných a uprchlých Čechův pro cizí země pošly, byly vůbec velmi dobré a blahé. Můžeme je rozděliti na dva druhy: následky *hmotné* a následky *duchovní*.

V ohledu hmotném považovalo se za oné doby co veliké štěstí, když v některé zemi, v některém státu přibývalo obyvatelstva. Vystěhovalci čeští, když počítáme jen značnější výpravy jejich, dostoupili počtu asi dvou set tisíc hlav. Z toho počtu největší část usadila se v pohraničních krajinách saských. A byli to lidé celkem zdraví a silní; neboť z chorobných a slabých jen málo kdo podnikl útrapy a svízele stěhování do ciziny. Proto můžeme srozuměti, s jakou radostí vláda saská je přijímala pod svou ochranu.

Příchozí pak měli potřebí příbytkův. Kdekoliv zamýšleli usaditi se, všude za krátko spatřovaly se nové stavby: *nová předměstí*, *nová městečka*, *nové vesnice*, *nové kostely*. V Drážďanech rozšířilo se jimi město stranou, kdež se říká „na písku“ a kde posud „česká ulice“ zachovává památku jejich. V Žitavě postavili vystěhovalci čeští nové krásné předměstí a vzdělali zahrady na bývalých bařinatých pastvinách. K osadám zcela novým, kteréž příchozí Čechové založili, náleží:

Johanngeorgenstadt, nejmladší město saského Rudohoří. Dne 10. května 1654 položily se zde základy prvního domu. Přistěhovalo se sem asi sto českých rodin a po desíti letech počítaly se zde dva tisíce pilných obyvatelův, nejvíce prací havířskou se živících.

Roku 1652 žádalo třicet devět vystěhovalcův českých saského panovníka, aby směli se usaditi na *Fastenberku*. Když se jim to dovolilo, založili tam novou osadu, do kteréž roku 1654 před opětnými krutými nátisky z Čech noví vystěhovalci se utekli.

Neusalza v Míšni, těsně na hranicích hornolužických a českých, jest dílo vyhnancův českých a moravských. Jméno pochází od hlavního při tom dobrodince Fridricha ze Salzy, vysokého úřadníka při saské vládě. Česká bohoslužba byla zde ihned zařízena, a trvala až do r. 1736, když ještě tři potomci prvotních osadníkův zachovali svou řeč mateřskou.

V jižním Rudohoří saském a v horní Míšni množství *vesnic* bylo založeno vystěhovalci z Čech. *Georgenfeld* u Zinnwaldu vystavěli vyhnanci r. 1671 a rozšířili ještě r. 1728. Byli to velmi statní, pracovití a nábožní havíři. *Neuschönberg* pochází od vyhnaných a uprchlých nekatolíkův z okolí Duchcova. Roku 1651 počalo zde osm vystěhovatelských rodin zakládati osadu, a po sedmi letech už bydlilo zde dvacet osm rodin v příjemné vesnici. U Freiberka r. 1657 vystavěli vyhnanci čeští vesnici *Neudorf* a *Neuwernsdorf*. Také v krajině žitavské vznikly nové vesnice prací českou; tak na příklad *Schönbrunn*, *Gebhardsdorf* atd.

Přičinlivost nových osadníkův proměňovala všude pastviště a bařiny v úrodnou zemi; pod pracovitou rukou českou vznikala všude nová role,

zelenaly se nové sady. Okolí nových příbytkův proměňovalo se důmyslem a pilností českých rolníkův a zahradníkův. *Vzdělávání půdy* zvelebilo se, kamkoliv česká noha vkročila. Tak se stalo na předměstích v Drážďanech a v Žitavě, tak v Johanngeorgenstadtu a v Neusalze, tak později i v Ochranově atd. Ovšem byli vystěhovalci zvykli úrodnosti české půdy v krajích hradeckém, boleslavském, litoměřickém a žateckém, kde opustili nejkrásnější polnosti, nejbujnější zahrady, vinice a chmelnice, a přišli nyní do krajin, kde obilí jen nuzně se daří, kde nemůže dozráti žádné jemnější ovoce, tím méně hrozen. Však tím více jest diviti se jejich neunavné pilnosti, která i zde dovedla vykouzliti krásu a dary přírodní. Navzpomínali se asi dost na svou českou vlast! Vypravovali asi co den svým dětem, co v Čechách opustili! —

Kolem Drážďan, kde dříve všechny pokusy s vinařstvím byly selhaly, vystěhovalci čeští z Litoměřic a z Mělníka vzdělali krásné vinohrady; v Žitavě vznikly chmelnice; zelenářství a sadařství všude se zvelebilo, zvláště oněmi Čechy, kteří přišli z Králové Hradce.

Saské Rudohoří získalo množství zručných a pracovitých *havířův*, kteří znali dolování stříbra, železa, cínu, síry a olova.

Čeští tkalci, soukenníci, barvíři, zhotovitelé hudebních strojův, kotláři a rozmanití jiní *řemeslníci* a *průmyslníci* přinesli požehnání své práce do každé krajiny, v které se usadili, a můžeme z toho vyrozumět, jakou ohromnou škodu utrpělo království české, když tolik pilných rukou a tolik důmyslných hlav je musilo opustiti!

V ohledu mravním jsou prospěchy, kteréž vyhnanci a uprchlíci čeští cizím krajinám přinesli,

neméně veliké, ba ještě důležitější. Do kterékoliv země čeští vystěhovalci, a mezi nimi zvláště bratří čeští přišli, kdekoliv přijati byli a se usadili, všude působili k vzdělání tamějšího lidu svým *vzorným životem křesťanským*, čistotou a bezouhonností mravů, ušlechtilostí svého rodinného a společenského sdružení. Jejich přísná kázeň, jejich rozumné, opravdovou lidskostí proniknuté, k blahu jednotlivcův, rodiny, obce i celé vlasti směřující řády nacházely všude, mezi Poláky i mezi Angličany, mezi Němci i mezi Švédy, mezi Uhry i mezi Dány, obdivu a chvály.

Mnozí z těchto hostitelův vidouce „upřímnou a právě křesťanskou srdcí jejich pobožnost po domích i v církvi, počestnost mravů zevnitřních ušlechtilou, obřady prostičké a právě čisté, od papežských pověr vzdálené, měli za to, že lid tak svatý zvláštním božím řízením na tato místa poslán jest, aby příkladem jeho probuzeni byli mnozí ku pomyšlení, jak by velicí nedostatkové, vězící v jejich církvích domácích napraveni býti mohli“.

Mimo to byli Čechové v těch stoletích vůbec a vystěhovalci jejich zvláště mnohem *učenější*, v umění literním a ve všelikém vědění mnohem pokročilejší, než všichni okolní národové. I lid obecný: rolníci, řemeslníci, dělníci čeští svou zběhlostí v psaní, svou známostí kněh zvláště náboženských a vzdělavatelských vzbuzoval všude, kamkoliv přišel, veliké podivení; rolníci čeští r. 1600 uměli lépe zacházeti s pérem a s knihou, než na příklad saští po roce 1800!

A což říci o tolika tisících skutečných učencův a umělcův mezi vystěhovalci českými? Ti zajisté roznášeli nyní mocné světlo všeliké vědy, blahou moc svého umění k národům sousedním i vzdálenějším, všude zanícujíce ducha i srdce

k vyššímu životu, všude zakládajíce nová ohniska bádání vědeckého a činnosti umělecké. K osvícení lidu vystěhovalci čeští všude vydávali *knihy* vzdělavatelské a zakládali *školy*, vedoucí k pracovitému životu, k čistotě mravův, k opravdové lidskosti ve smýšlení i skutcích.

Takovým během český národ v stoletích šestnáctém a sedmnáctém skrze své vyhnance a vystěhovalce stal se učitelem, osvěcovatelem, dobrodincem jiných národův. Sám ochuzen rozdával jim nejdražší poklady, sám zbědován povznášel je, sám katován učil, vobodu mezi nimi, sám zmořen vštěpoval jim život!

891.86
M427
1876

BOUND

OCT 31 1957